C. GANE

P. P. CARP

ŞI LOCUL SĂU
IN
ISTORIA POLITICĂ A ŢĂRII

Volumul I

BUCUREŞTI
EDITURA ZIARULUI „UNIVERSUL" STR. BREZOIANU, 23—25
1 9 3 6

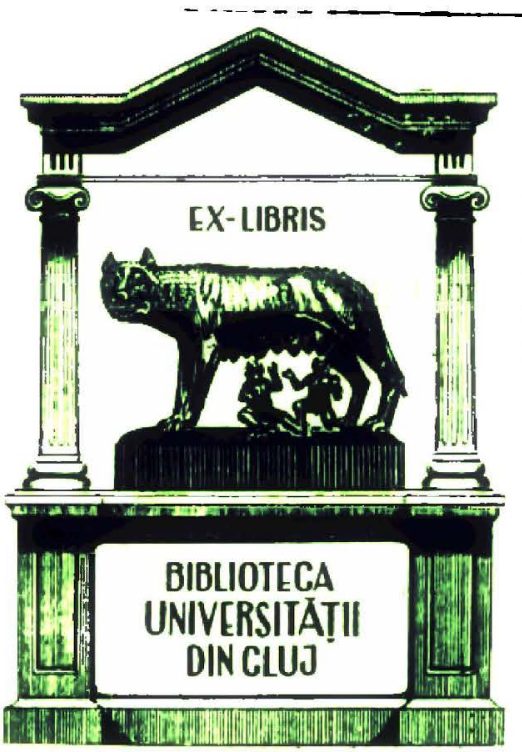
EX-LIBRIS
BIBLIOTECA
UNIVERSITĂȚII
DIN CLUJ

Pentru Seminarul de
Economie Politică din Cluj

C. Gane

Bucureşti, 1937, Ianuarie.

C. GANE

P. P. CARP

ŞI LOCUL SĂU
IN
ISTORIA POLITICĂ A ŢĂRII

Volumul I

BUCUREŞTI
EDITURA ZIARULUI „UNIVERSUL" STR. BREZOIANU, 23—25
1 9 3 6

DE ACELAȘ AUTOR:

Trecute vieți de Doamne și Domnițe. Vol. I. (Universul. Ed. a 3-a). *Premiat de Academia Română.*

*

Trecute vieți de Doamne și Domnițe. Vol. II. (Fundația Regele Carol II).

*

Farmece (Viața lui Despot-Vodă). (Universul).

*

Acum o sută de ani. 1834. Vol. I. (Libertatea).

*

Acum o sută de ani. 1835. Vol. II. (Libertatea).

*

Intâmplarea Cea Mare. (Cartea Românească).

*

Pe aripa vremei (epuizat). (Tip. Steaua).

*

Prin viroage și coclauri (epuizat). (Cultura Națională).

*

Amintirile unui fost holeric (epuisat). (Flacăra. Ed. a 2-a). *Premiat de Academia Română.*

* * *

516746

Dedic această carte Doamnei Sevastia P. P. Carp, *fiindcă a fost și tovarășa de-o viață a omului pe care l-a înțeles, și îndrumătoarea celui care a încercat să depene un suflet, un caracter și o ideie.*

Hoc opus, hic labor est.

C. Gane

Ist auf der Erde ewig Dir nichts Recht ?

(Goethe : Faust)

La puissance de l'homme est de concevoir l'entreprise de vivre sa pensée.

(Clemenceau)

Timpul mort ş-intinde trupul şi devine veşnicie.

(Eminescu)

INTRODUCERE

I

S'a spus că „interesele individuale, comune unui grup mai mult sau mai puțin restrâns, alcătuesc substratul pe care se înalță partidele politice" [1]).

Adevărul ce conține această enunțare este incontestabil, însă îi lipsește ceva pentru a fi complect. Căci se poate întâmpla ca interesele individuale să despartă o comunitate în diferite grupări, fără ca ele să constituiască partide politice, și anume atunci când acestor grupări le lipsește posibilitatea realizării doleanțelor lor. Așa de pildă în România, înainte de Congresul de la Paris, fracțiunea unionistă nu era decât o simplă grupare de cetățeni care doreau unirea Moldovei cu Muntenia, dar nu constituia un partid politic, fiindcă lipsea posibilitatea realizării acestei dorințî, întrucât Principatele Române nu dispuneau de dreptul de a hotărî singure de soarta lor, iar puterea suverană, Turcia, și puterea protectoare, Rusia, se opuneau la înfăptuirea acestei doleanțe. Așa de pildă în Rusia, înainte de revoluție, fracțiunile socialiste, nihiliste, etc., erau simple grupări de cetățeni care doreau organizarea Statului pe baze noui, dar care nu constituiau partide politice, fiindcă puterea țaristă nu le dădea posibilitatea realizării acestei dorințî; iar în Rusia de astăzi grupările care ar dori răsturnarea stării de lucruri existente, n'ar putea constitui partide politice, fiindcă puterea sovietică s'ar opune la aceasta.

Cum s'au format la noi partidele politice.

---

1) A. D. Xenopol, în introducerea lucrării sale: „Origina Partidelor Politice".

Postulatul intereselor individuale și acel al posibilității realizărei lor stau la baza noțiunei de partid politic.

In România partidele politice au luat ființă abia în 1857.

Este așa dar înțeles că noțiunea de „partid politic" este legată, nu numai de postulatul intereselor individuale, ci și de acel al posibilității realizării lor.

La noi în țară partidele politice, în înțelesul arătat mai sus, n'au luat ființă, decât abia în anul 1857, în următoarele împrejurări :

După războiul Franco-Rus, tratatul de pace din 30 Martie 1856, ocupându-se de soarta țărilor noastre, a dispus desființarea protectoratului rusesc și punerea Principatelor în garanția colectivă a marilor puteri europene. Aceste puteri, la Congresul dela Paris (în acelaș an) au propus întrunirea, la București și la Iași, a unor Divanuri Ad-Hoc, care să se pronunțe asupra organizărei ce ar vrea Românul să dea țării sale.

Din momentul acela, principiul respectării autonomiei fiindu-ne recunoscut, posibilitatea oricărei realizări era de prevăzut.

Divanurile s'au întrunit în toamna anului 1857, și de atunci — s'ar putea deci preciza o dată mai exactă : intervalul dintre 9 Noembrie și 18 Decembrie al acelui an — de atunci au luat ființă partidele politice la noi. Fiindcă atunci, în timpul ședințelor acestor Divanuri, din sânul poporului român s'au despărțit definitiv, pe tărâmul chestiunii rurale, două grupări cu interese individuale deosebite, și s'au format, în Moldova întâi și apoi în Muntenia, partidul liberal și partidul conservator. Ele aveau să lupte de aci înainte, o vreme cel puțin — din fericire nu prea lungă — unul pentru realizarea pozitivă a îndeplinirii doleanțelor sale, celălalt pentru realizarea negativă a păstrării dreptului în ființă... amândouă pentru înfăptuirea unui ideal posibil, văzut sub prizma interesului fiecăruia... căci interesul este legea supremă în politică, și în viață și în natură !

Ca atare, toate dorințele, toate ideile, toate curentele, toate mișcările, care au avut loc înainte de data arătată mai sus, au putut da naștere la grupări cu anumite năzuințe și cu anumite tendințe, dar niciodată la partide politice. E ciudat cum un om de talia lui Xenopol, spirit atât de analitic, a putut, pe baza simplei afirmări din prefața operei sale, să urce origina partidelor politice

române la înfiinţarea voevodatelor (ba chiar înainte), şi să urmărească apoi evoluţiunea lor în cursul veacurilor, atunci când pe vremea aceia nu a existat nici un fel de partid, pentru simplul motiv că grupărilor de care vorbeşte istoricul nostru le lipsea când unul, când altul din postulatele arătate mai sus, dacă nu, după cum vom vedea, chiar amândouă.

Părerile lui Xenopol sunt eronate.

Xenopol vede origina partidelor politice de astăzi: 1) în diferenţierea claselor din cele mai vechi vremuri în boeri şi ţărani, o diferenţiere socială deci; 2) în ceeace numeşte el partidele personale (antigrecesc, antiaustriac şi antirusesc) o diferenţiere politică; şi 3) în închegarea unui partid naţional la începutul veacului trecut, cu caracter şi social şi politic, şi din care se vor forma între 1821 şi 1859 multe alte partide politice, a căror existenţă pare a fi însă atât de dubioasă ca şi a celorlalte.

Diferenţierea dintre boeri şi ţărani n'a dat naştere la noi, în cursul veacurilor, nici unei reacţiuni din partea oprimaţilor. Chestiunea agrară o vom trata mai jos. Dar trebue stabilit de la început acest adevăr, că reacţiune n'a existat. Ţăranul român, proprietar liber la început, supus apoi la corvezi din ce în ce mai mari, despoiat de pământul său, ajuns cu vremea aproape rob, acest ţăran, probabil din reminiscenţa ancestrală a năvălirilor barbare, a plecat capul, a suspinat şi a tăcut. Nicăeri în paginile istoriei trecutului nostru nu găsim o răscoală de-a lor în contra boerilor proprietari şi impilatori. Ici-colea o revoltă impotriva lui Vodă, doar pe chestie de impozite, dar niciodată împotriva celor cari, după ce le luaseră pământul, îi supuneau acum şi la un fel de muncă silnică. Abia în 1805, în Moldova, (sub Alexandru Moruzzi) şi în 1819 în Muntenia (sub Alexandru Suţu), apoi în 1821 (Tudor Vladimirescu) se ivesc atari răscoale ţărăneşti, al căror substrat însă a fost de altă natură decât acea a unei revolte a ţăranului împotriva boierului. Iar de aci încolo, sub imboldul generoaselor idei ale Revoluţiei Franceze, dar importate în ţară chiar de o fracţiune a boerimei româneşti, începe abia ţăranul să devie mai conştient de drepturile

sale, fără ca nici măcar atunci, nici măcar sub noua lovitură ce li-o dă Regulamentul Organic, să ridice odată capul şi să ceară cu sila drepturile ce li se răpise.

Unde e dar, în chestiunea agrară, în dealungul veacurilor, gruparea de oameni care luptând pentru interesele sale, ar fi putut constitui la noi un partid politic?

Dar ce e cu partidele personale, antigrecesc, antiaustriac, antirus?... Şi de ce nu şi antiturc?

In Muntenia, supunerea benevolă a ţării către Unguri înainte de 1330 a avut ca scop apărarea Românilor împotriva Cumanilor; în Moldova închinarea ţării către Coroana Poloniei a avut ca scop apărarea ei împotriva Ungurilor; în ambele ţări îndelungatele lupte în contra Turcilor, mai întâi cu arma în mână, şi mai apoi, când puterea acestora s'a arătat prea mare, prin dibace tratate diplomatice cu Statele creştine învecinate Austria şi Rusia, nu au insemnat altceva decât dorinţa Românilor de-a scăpa de-o dominaţiune străină, fie chiar prin supunerea către altă putere, dar de la care se aşteptau la mai multă libertate poate, sau la mai multă blândeţă. Dar aceste închinări, aceste lupte, aceste tratative erau făcute şi duse de voevozi; ele erau năzuinţe, uneori implinite alteori nu, ale întregei suflări româneşti, şi nu se poate vedea în ele origina unor partide politice.

Că, începând cu secolul al XVII-lea, mai ales dela Şerban Cantacuzino încoace, au fost uneori boeri, alteori chiar întregi fracţiuni din boerime, care au făcut o politică contrară Voevodului lor, aplecaţi către Austria sau către Rusia, când acesta era prieten cu Turcii, sau viceversa, că au fost chiar în sânul boerimii desbinări cu privire la simpatiile sau la năzuinţele fiecăruia, că au fost austrofili şi rusofili, austrofobi şi rusofobi, da, dar aceştia constituiau ceiace Xenopol, el însuşi, numeşte partidele personale, *care n'au nimic a împărtăşi cu partidele politice, fiindcă, pe lângă că erau izolate şi prea de tot individuale, apoi le lipsea şi posibilitatea realizării doleanţelor lor, pe care nici Vodă n'o avea. Factori străini de voinţa acestor grupări de boeri deter-*

minau succesul sau insuccesul tratativelor lor în ascuns, şi factorii aceştia se numeau diplomaţia şi armatele statelor vecine. Partidele politice din potrivă se bizue pe propriile lor forţe, şi înfăptuirea scopurilor lor le vine prin ele însăşi, nu dela alţii.

Că, curentul antigrecesc, care în adevăr a dus la repetate şi sângeroase reacţiuni impotriva străinilor veniţi de dincolo de Balcani să exploateze bogăţii ce nu erau ale lor, că acest curent n'a putut închega nici el un partid politic, şi că nici nu s'ar putea vedea în el măcar origina unui atare partid, o dovedeşte faptul că reacţiunile împotriva Grecilor au pornit când din sânul boerimii, când dintr'al ţărănimii, când dintr'al amândorora, şi ca atare cei ce se răsculau nu reprezentau interese particulare, ci doleanţe obşteşti ale întregului neam românesc.

In atare condiţiuni, cum s'ar putea vedea în aceste sporadice înjghebări de interese personale fără posibilităţi de realizare, sau în atare curente mai puternice, dar pornite din adâncul intregului suflet românesc, origina partidelor politice din preajma Unirii?

Şi acum ce este acest Partid Naţional, născut la începutul secolului al XIX-lea, şi din care în tot cazul, după părerea lui Xenopol, s'au desvoltat mai târziu partidele politice române?

Injghebarea acestui partid (zice Xenopol o. c. p. 45) s'a născut din: 1. reacţiunea sufletului românesc contra împilărilor străine; 2. desvoltarea minţii româneşti şi a sentimentului de iubire de ţară; 3. dorinţa boerilor români de-a surplanta pe Greci în ocârmuirea ţării, şi 4. revoltele ţărăneşti contra apăsărilor fanariote.

Lasă că acest din urmă punct indică o stare de lucruri care n'a existat decât, după cum am arătat, numai foarte târziu şi'ntr'o măsură foarte slabă (revoltele din 1805, 1819 şi 1821) dar chiar să fi existat, ele se confundă cu punctul întâi, căci revolte ţărăneşti contra apăsării fanariote *înseamnă* reacţiunea sufletului românesc contra impîlărilor străine. *E unul şi acelaş lucru. Probabil că prin „reacţiunea sufletului românesc" a vrut Xenopol să înţeleagă pe aceea a sufletului boeri-*

lor români, în care caz, dacă a fost reacțiune și la boeri și la țărani împotriva străinilor, iarăși nu putem afla aci origina unui partid politic, deoarece lipsește postulatul diferențierii intereselor individuale. Mai departe și punctul al treilea se confundă cu punctul întâi, fiindcă reacțiunea sufletului românesc (dacă e vorba de a boerilor contra impilării străine) este exact același lucru cu „dorința boerilor români de-a surplanta pe Greci în ocârmuirea țării". Dar de-am face chiar din ambele puncte unul singur, tot n'am putea găsi în ele origina unui partid politic, fiindcă în cazul acesta lipsește postulatul al doilea, al posibilității realizării acestei dorințî a boerilor.

Și este în deobște știut că dorința aceasta a și fost exprimată formal și de mai multe ori, fără ca s'o bage nimeni în seamă.

Rămân deci, ca origină posibilă a acelui Partid Național, pe care până acum nu l-am aflat încă nicăeri, acele arătate de Xenopol la punctul al doilea, adică „desvoltarea minții românești și sentimentul de iubire de țară". Dar ca astfel de evoluțiuni și de simțiminte să poată alcătui „substratul pe care se înalță partidele politice", este cu neputință, fiindcă de data aceasta lipsesc postulatele amândouă, atât diferențierea intereselor individuale cât și posibilitatea realizării lor.

Din capitolul închegării Partidului Național — care n'a existat — rezultă deci că e vorba de-o mișcare națională și liberatoare a boerilor mai cu cultură, dar nu de formarea unui partid politic. Nu trebue pierdut din vedere că ori ce năzuințe naționale, fiind comune întregului neam, nu pot constitui diferențieri de partide, care au la bază interesele individuale ale unei părți numai, din neamul acela.

De aceia întreaga expunere a lui Xenopol este eronată. Ea confundă mișcarea națională din care a eșit România cu închegarea unor partide politice. In mișcarea de atunci, de la 1800 încoace, se poate vedea nu origina unui sau unor partide politice, ci cel mult origina ideilor din care s'au născut mai târziu aceste partide.

II

Poporul român n'a putut avea idei conducătoare, care să-i îndrumeze paşii în Istorie.

Deşi s'a spus că ideile conducătoare ale poporului român au fost întâi Creştinismul (şi'n deosebi Ortodoxismul), iar pe urmă Naţionalismul,[1]) *noi credem că îndealungul vieţei sale trcute poporul român n'a avut idei conducătoare care să-i fi îndrumat paşii pe calea spinoasă a Istoriei, nu până în veacul al XIX-lea, în tot cazul.*

Arma de luptă a acestui popor pe câmpul trecutului a fost instinctul său de conservare. Şi însuşi cuvântul de „instinct" exclude pe acel de „idee".

Creştinismul face parte din cercul lumii afective, nu dintr'acel al lumii intelectuale. Afectivitatea aceasta a învăluit întreaga omenire şi i-a înrâurit destinele, fără ca pentru aceasta să putem vorbi de-o idee conducătoare, *deoarece, ca şi instinctul, sentimentul nu numai că nu este identic cu ideea, dar este chiar contrarul ei. Incontestabil că adoptarea creştinismului şi introducerea lui ca religie de Stat a avut o incalculabilă influenţă asupra destinelor popoarelor europene, precum şi că luptele dinlăuntrul Bisericii au înrăurit întregul mers al Istoriei, dar tot atât de incontestabil este că acest inexorabil curs al Istoriei a fost îndrumat de-un sentiment, nu de-o idee. Corolarul acestei demonstraţiuni este că nici cu privire la poporul român nu se poate vorbi de Creştinism ca de-o* idee conducătoare *în cursul Istorii lui.*

Poate însă ca Naţionalismul *să fi fost una din aceste idei ? Să vedem.*

In Anglia, o idee conducătoare care, în tot cazul de la Elisabeta încoace, a pătruns în spiritul politicianilor ei şi a înrâurit asupra desvoltării vieţii ei naţionale, a fost ideia dominaţiunii mărilor.

In Rusia, o idee conducătoare care, de la Petru cel Mare şi'n deosebi de la Ecaterina încoace, a pătruns în spiritul naţional şi a influenţat asupra cursului istoriei

---

1) N. Iorga: Ideile conducătoare în viaţa poporului românesc (în Istoria Românilor în chipuri şi icoane).

sale, a fost ideia stăpânirei Byzanțului și a Dardanelelor.

In Franța, o idee conducătoare care, de la Enric al IV-lea și de la Richelieu până după Napoleon, a cuprins întregul spirit național al țării, a fost ideia luptei împotriva dominațiunei Casei de Austria.

Și așa mai departe.

Iar în domeniul Ideiei Pure, *Franța a fost călăuzită — și este încă și astăzi — de preceptul lui Pascal „De l'ordres dans la pensée" și de preceptul lui Richelieu „De l'ordre dans l'action". Acestea, da, sunt* idei, *și ele au făcut din poporul francez unul din cele mai mari din lume.*

In trecutul Moldovei și al Munteniei, ideie conducătoare : Naționalismul ? Se poate. Dar în ce măsură și când ?

După retragerea legiunilor lui Aurelian din Dacia, din cazanul în care au fiert câteva veacuri împreună autohtonii traci și colonii romani, a eșit un popor nou, încă atât de latinizat, încât păstrase în limba lui până și sintaxa latină, pe care celelalte popoare au pierdut-o [1]*, încât își păstrase în limba lui până și numele de Roman* [2]*. In schimb însă, în acele câteva veacuri de colaborare etnică, atât neliniștitul trai dus de acest popor în timpul năvălirilor barbare, cât și influențele năvălitorilor, au făcut ca noul născut să-și piardă amintirea originii sale.*

Influența bizantină, care s'a făcut simțită printre Români din cele mai vechi timpuri, apoi ultima năvălire

---

1) Nici o altă limbă de origină latină, în afară de limba românească, nu are, ca în latinește, declinările formate prin schimbarea terminației cuvintelor. De asemeni lipsa de articol definit este propriu numai limbilor latine și române. Cât despre vocabular, neîntrecutul nostru Hașdeu ni-a arătat în „teoria circulației cuvintelor" că origina unei limbi se constată nu după numărul cuvintelor de diferite origini (după predominarea lor în vocabular), ci după numărul de cuvinte ce revin, cari se repetă într'un anumit timp într'o conversație obișnuită. Iar cuvintele acestea sunt în limba română într'un procent de 70% latinești.

2) E un fapt prea cunoscut astăzi pentru a ne mai opri asupra lui, că toate popoarele ce se numesc latine fac aceasta din cauza covârșitoarei influențe ce au avut limba, cultura și civilizația latină asupra lor. Cât despre sângele Romanilor, un prea mic procent mai curge în vinele „latinilor" de azi, excepție făcând pentru Italieni.

cu caracter sedentar, acea maghiară, în urma căreia ţara locuită de Români a fost supusă de Unguri până la Carpaţi, şi chiar vremelnic dincoace de ei, n'a putut decât să şteargă din ce în ce mai mult din sufletul Românului amintirea Romei.

Când în veacul al XIVlea începe, dincoace de munţi, adevărata viaţă românească, viaţa de Stat, noile Principate dunărene se aflau strânse ca într'un cleşte de o populaţie slavă la Nord, la Sud şi la Est, o populaţie pe care o cunoscuse ea bine în timpul formaţiunii sale etnice, de cotropirea căreia se apărase atunci, dar de civilizaţia căreia nu se mai putea feri acum, fiindcă, orcum o fi fost ea, era geograficeşte cea mai apropiată de noile state în formaţiune. Şi astfel cultura slavonă trebui să pătrundă în păturile diriguitoare, româneşti, limba slavonă în cancelaria domnească şi în biserica ţării.

Dacă mai adăogăm la toate acestea nenoricita întâmplare, care voru ca închegarea statelor române să coincidă cu intrarea Turcilor în Europa şi să preceadă luarea Byzanţului cu abia 100-150 de ani, că dela începutul lor voevodatele române au avut de luptat cu păgânii pentru menţinerea neatârnării lor, şi mai târziu să se închine puterei învingătorilor Byzanţului, că prin urmare, fatal, încă o nouă influenţă vine să se adaoge pe lângă celelalte la sfera rudimentarei culturi româneşti de pe atunci — dacă luăm toate acestea în consideraţie putem oare admite un moment că mai exista, după mai bine de o mie de ani, în cugetul Românului vre-o amintire despre origina sa latină?

Hărţuiţi din toate părţile de vecini invidioşi de mănoasele lor câmpii, trăind aproape trei veacuri cu inima în dinţi şi cu arma la ochi, disprefuiţi de Turci care le ziceau „câini de creştini" şi disprefuiţi de Poloni şi de Unguri, care li ziceau „eretici" şi „sălbatici", disprefuind ei înşişi limba lor pe care Cancelaria şi Biserica o trimiseră în surghiun la ţară, putut-au Românii, în veacurile ce-au urmat după înjghebarea voevodatelor, să mai cugete la ceva? să aibă idei care să li călăuzească paşii? Nu. Numai instinctul de conservare, numai

un enorm efort inconştient, un categoric imperativ al Istoriei, au făcut ca acest chinuit popor să poată străbate întunericul trecutului fără a cădea în prăpastie.

Abia în veacul al XVII-lea începe mişcarea culturală, înceată dar sigură, care va duce la lumină. Abia atunci începe epoca limbii româneşti, *prin introducerea ei în cancelarii, prin traducerea Evangheliei, printr'un început de literatură religioasă, prin cronicele ţării, care iau şi ele o întorsătură literară şi pe alocurea erudită. Boeri învăţaţi, cunoscători a mai multor limbi, ştiind latineşte, un Miron Costin, un Niculai Milescu, un Constantin Cantacuzino, află că limba lor este asemănătoare celei latine, şi că Moldovenii şi Muntenii se coboară din Râm (Roma). Descoperirile acestea le consemnează în scrierile lor, cari în copii manuscrise trec din mână în mână. Puţinii oameni cu ştiinţă de carte— câţiva boeri, câţiva popi şi călugări, câţiva diaci şi grămatici — pierzând din sfiala lor de „oameni sălbatici", prind încredere în ei... în ei dar încă nu în Neamul lor.*

In veacul al XVIII-lea Epoca Fanariotă n'a putut şterge urmele lăsate de acest început de cunoştinţă şi de conştiinţă; ba chiar, pe cale întoarsă, a ajutat la desvoltarea lor. Fiindcă limba românească introdusă în slujba bisericii de către Mavrocordat, înmulţirea şcoalelor, Domnii greci, în majoritate recrutaţi dintre Dragomanii Porţii, prin urmare oameni cu carte, dascălii străini pe la curţile boereşti, au făcut ca nivelul cultural al clasei stăpânitoare să se ridice mult faţă de cum era înainte. Ocupaţiile austriace şi ruseşti mai şlefuiră societatea, iar pe la sfârşitul veacului fii de boeri încep a cutreera străinătatea pentru studii. Concomitent cu această desvoltare a culturii în Principatele Dunărene, se naşte mişcarea intelectuală a Românilor din Ardeal care ia pozitiv un caracter naţionalist. Un Şincai, un Maior, un Micul, cu riscul libertăţii şi chiar al vieţii lor se străduesc să ne arate că suntem progenitura Romei şi că ni se cuvine şi nouă un loc de sub soare.

Naţionalismul s'a născut. Nu este încă o idee conducătoare a poporului român, fiindcă în Principate abia

acuma începe a pătrunde mai cu temei. Insă în primii ani ai acestui veac putem constata că în adevăr naţionalismul devenise o idee, o idee conducătoare a poporului — de dincolo şi de dincoace de munţi.

III

Principiile Revoluţiei Franceze introduse la noi.

In creşterea acelei evoluţiuni intelectuale a Românilor nu trebueşte neglijat aportul principiilor Revoluţiei Franceze, cari, oricât s'ar fi apărat guvernele reacţionare împotriva lor, pătrunsese în cugetul omenirii gânditoare, şi străbătând Europa, ajunseseră până la noi. Distilate în alambicul sufletului şi al minţii boerului român, acele principii se cam deformaseră, însă oricum, rămăsese ceva din ele, şi înainte de toate acel miraj al oprimaţilor, care se chiamă Constituţia.

In urma mişcărilor din 1821 unii boeri moldoveni, Cărvunarii, cum îşi spuneau ei după numele conspiratorilor carbonari italieni, cerură dela Turci : reînoirea capitulaţiunilor, izgonirea grecilor din dregătorii şi din mânăstiri, şi un domn pământean, iar scurt timp după aceia ei alcătuiră şi un proect de Constituţie. Spiritul acesteia era oligarhic prin excelenţă, deoarece apăra interesele boerilor care o alcătuiseră. Totuşi dezideratele expuse şi amintitul proect marchiază epoca de renaştere a ţării, fiindcă sub impulsul ideilor cari se născuseră, pentru întâia dată după veacuri de oprimare, cuteză românul să ridice fruntea.

Ideia unei Constituţii.

Deşi proectul de Constituţie, sub presiunea Rusiei, fusese respins de Poartă [1]*, iar dezideratele moldovenilor, la care se uniseră şi muntenii, abia dacă fură examinate, totuşi ideia, născută şi exprimată, îşi urma ca toate ideile mersul înainte, fiindcă, încet sau repede, ele odată pornite nu se mai opresc decât în ceasul izbândei.*

---

1) Tratatul dela Kuciuc-Kainargi, precum şi firmanul Porţii din 1802 stabiliseră pentru Domnii români o guvernare de 7 ani, cu dreptul Rusiei, de a fi avizată şi de a consimţi la numirea lor. Proectul de constituţie periclita acest amestec al Ţarului în trebile noastre.

Lupta, când mai ascunsă, când mai pe față, urmată de naționaliștii urmași ai Cărvunarilor, avea deocamdată drept țel obsedantul Leitmotiv : Constituția.

Patru ani mai târziu, în 1826, prin Convenția de la Cetatea Albă, li se recunoscu Moldovenilor și Muntenilor dreptul de a-și alege domni dintre pământeni, iar în acest scop se înființară în amândouă țările Adunări Obștești. Că domnii aceștia vor fi învestiți de Poartă numai pe 7 ani și că nu vor fi depuși fără consimțimântul Rusiei, avea o deosebită și tristă însemnătate politică, dar din punctul de vedere al ideiei care propășește rămânea un succes. Intâi unul moral : reînvierea vechiului drept al Românilor de a-și alege voevozii dintre ai lor și după placul lor; și al doilea unul practic, căci adunarea obștească, ori cum o fi fost ea, însemna un pas înainte spre un viitor constituționalism. Se dispusese de altfel, printr'aceiași Convențiune, alcătuirea unui Reglement general, *care urmând a fi legea fondamentală a Principatelor, nu era de fapt altceva decât numele travestit al mult doritei Constituții, travestirea menită a menaja susceptibilitatea Porții și reacționarismul Triplei Alianțe.*

După alți trei ani, Tratatul de Pace dela Adrianopol, cel care încheie războiul ruso-turc din 1828—29, stabilește definitiv protectoratul rusesc asupra Principatelor. Voevozii Ioniță Sturdza (Moldova) și Grigore Ghica (Muntenia) fură ridicați din domniile lor, iar țările noastre intrară sub directa administrație a Rușilor, reprezentanți întâi prin generalul conte Palin, și apoi prin generalul conte Kiseleff.

Noile deziderate ale Țării și Regulamentul Organic.

Pe dată începură lucrările preliminare ale Reglementului, în a cărui comisiune de alcătuire intrară aproape exclusiv boerii băștinași. Aceștia, prin deosebite memorii repetară cererile din 1821, și în primul rând Unirea Moldovei cu Muntenia, *la care adăogară noile deziderate, cari apar acum pentru întâia dată : Neatârnarea și o dinastie străină și ereditară (1830).*

Este așa dar învederat că naționalismul devenise acum o idee conducătoare a Românilor. De data aceasta vădita eliberare a spiritului național din cătușele

inconștienței în care trăise atâtea veacuri, neliniști nu numai puterea suzerană, Turcia, și Puterea Protectoare Rusia, dar chiar și pe Austriaci, care, unindu-se cu celelalte două puteri, zădărnici din nou realizarea cerințelor noastre.

In timpul acesta însă lucrările Reglementului *general devenit* Regulament Organic, *înaintau atât de repede, încât în anul 1831 Obștestile Adunări fură convocate pentru a-i vota paragrafele. In Iunie a aceluiaș an legea fu aplicată în Moldova și în Ianuarie al anului viitor, în Muntenia.*

Prin organizarea Adunării Obștești care era compusă din Inaltul Cler și din reprezentanții aleși ai boerimei, Regulamentul consfinți drepturile acordate Românilor în 1826. Convocată în Adunare Obișnuită ea va legifera, și convocată în Adunare Extraordinară va alege pe Domnul Țării, dându-i-se dreptul de a reclama în urmă împotriva lui la Puterile Suzerane și Protectoare. In schimb i se dădea și Domnului dreptul de a dizolva Adunarea care l-a ales, însă tot în urma învoirii Porții și a Petrogradului. Firește că aceste manopere quasi-constituționale puneau la discreția și bunul plac al Rusiei atât adunările cât și pe voevozii români. Dar atât de departe nu vedeau boeirii, sau nu voiau să vadă. Pe de o parte li se arunca praf în ochi : separarea puterilor, un consiliu de miniștri, fiscalitate modernă, finanțe organizate, reformă administrativă și judiciară, și apoi lucru care-i umfla de mândrie : o armată națională, mult dorita miliție. *Pe de altă parte, peste toate aceste reforme sufla un vânt atât de oligarhic, în cât cu greu ar fi putut boierii să nu fie mulțumiți de noua lor constituție.*

Cât despre țărani — cari nu-și administrau nici comuna și care n'aveau nici dreptul măcar de a vota pe alegătorii trimiși în adunarea, zisă Națională, *ei fură puși la o parte. Normele introduse în Regulamentul Organic în raporturile dintre aceștia și boeri fură atât de asupritoare pentru ei în cât era de temut că, pentru multă vreme, cauza țărănimii rămânea compromisă.*

Totuși prin țara aceasta trecuse Gheorghe Lazăr;

iar Gheorghe Asaki şi Eliade Rădulescu erau în plina activitate. Kogălniceanu, Alexandri, C. A. Rosetti, fraţii Brătianu erau în străinătate, tineri şcolari sau tineri studenţi, care se adăpau la izvoarele academiilor apusene şi care se ţineau în curent cu mersul înainte al ideilor veacului. Dacă desrobirea ţiganilor se arăta în ochii multora, chiar şi ai unor boieri mari, ca un corolar al civilizaţiunii în mers, cu atât mai mult soarta ţăranului român va trebui să preocupe în curând spiritele acestor tineri întorşi din Occident cu ideile moderne ale timpului.

Ideile lui Kogălniceanu în chestiunea socială.

Printre tinerii care studiară în străinătate, unul din cei mai inteligenţi, cu o mentalitate positivă şi ponderată, Mihail Kogălniceanu, se îndeletnicise în anii lui de studii foarte în deosebi cu chestiunile sociale. El observase că condiţiunile de atunci ale proprietăţii rurale dela noi erau foarte asemănătoare cu acele de curând reformate în Prusia [1]*, că emanciparea şi împroprietărirea ţăranilor de acolo, efectuată de miniştrii lui Friederich Wilhelm al III-lea* [2]*, însufleţiseră şi îmbărbătaseră naţiunea prusiană. Convins de cuvintele lui Hardenberg, rostite în preajma acestei înfăptuiri, cum că „Gândul nebun care-şi închipue că felul cel mai nemerit de a combate revoluţia ar fi de a se ţine de cele vechi, n'a avut alt rezultat decât a da revoluţii o întindere din ce în ce mai mare, iar adevărata revoluţie a bunului simţ, care ar avea de scop civilizaţiunea omenirei, trebueşte făcută prin înţelepciunea guvernului, şi nu prin impulsiuni violente" — convins de adevărul acestor vorbe, precum şi de efectele salutare ale reformei prusiene, Kogălniceanu va fi, odată întors în ţară, omul care va lupta până la definitiva izbândă, până la lovitura de Stat din 1864, pentru rezolvarea chestiunei agrare în România.*

Deocamdată ţara — ţara era în 1832 boerimea — deşi mulţumită de Constituţia ce i se dăduse sub numele

---

1) Vezi M. Kogălniceanu: Desrobirea ţiganilor, ştergerea privilegiilor boereşti şi emanciparea ţăranilor, 1891.

2) In 1811 şi 1812.

de Regulament Organic, cerea totuşi meru şi cu îndârjire, călăuzită fiind şi de vorba strămoşească „unde-s doi puterea creşte", înfăptuirea dorinţei sale de căpetenie : Unirea, căci aceasta constituia primul pas către bunurile ce nădăjduia că vor urma.

„Unirea" nu era un desiderat general. Jubeliţti şi Bonjuriţti.

Este locul de a arăta aici că nu toţi boierii erau de acord asupra acestui sfânt deziderat. Interesul egoist — osia în jurul căreia se învârte roata lumii — făcu pe mulţi din boerii Protipendadei să nu dorească această unire, care însemna pentru ei, din cauza înmulţirii lor prin contopirea ţărilor, o scădere a şanselor de a ajunge la măriri şi în deosebi la cea mai mare din toate : domnia ! Aceştia se grupară într'un partid, căruia i s'a zis Antiunionist sau Jubelist, retrograzii purtători de jubea, în luptă cu Unioniştii sau Bonjuriştii [1]*, succesorii Cărvunarilor. Totuşi acum după cele expuse mai sus, devine clar că aceste partide nu pteau fi denumite politice, fiindcă le lipsea unul din postulatele definiţiunii date,* anume *posibilitatea realizării dorinţei lor, nici unirea nici neunirea ţărilor neatârnând de voinţa unuia sau a altuia din ele, ci, după cum am văzut de o a treia voinţă, străină, acea a puternicilor noştri vecini.*

Că astfel stăteau de fapt lucrurile, se vede şi după cele întâmplate abia doi ani după punerea în aplicare a Regulamentului Organic. Căci misiunea lui Kiseleff odată terminată, când el părăsi Principatele în 1834, Domnii în loc să fie aleşi de Adunările Extraordinare după cum glăsuia Regulamentul, fură numiţi *de Poartă în înţelegere cu Rusia (numai pe 7 ani şi „prin excepţie"). Ce deriziune ar fi fost de a chema „partid politic" acea grupare de oameni care doreau unirea Principatelor, dar care n'avea nici dreptul să aleagă pe capul Statului, şi aceasta doi ani după ce se dăduse Românilor, dragă Doamne, o constituţie.*

Voevozii Alexandru Ghica şi Mihai Sturza.

Alexandru Ghica fu numit Domn în Muntenia şi Mihail Sturdza în Moldova. In timpul celor 7 ani ai

1) Fiindcă, oameni mai cu cultură şi franţuziţi, spuneau *bonjour* în loc de bună ziua.

administrației lor, spiritul național luă un caracter din ce în ce mai predominant, iar numărul Unioniștilor se mări atât de considerabil, încât în anul 1842 când fu să se facă alegerile noilor domni, Adunarea din Muntenia propuse candidatura lui Mihail Sturdza domnul Moldovei, pentru a înfăptui astfel Unirea și fără voia străinilor. Presiunea exercitată de ruși zădărnici din nou această încercare de emancipare, această silnică Unire a Principatelor, și astfel fură aleși separat Mihail Sturdza la Iași și Gheorghe Bibescu la București.

Voevozii Mihail Sturza și Gheorghe Bibescu.

Aceste domnii sunt însemnate prin reformele ce se aduseră învățământului, prin încercarea lui Sturdza de a înlesni comerțul și în deosebi prin începutul acelei mari reforme umanitare a desrobirei țiganilor, deocamdată numai ai celor mânăstirești. Dar ceeace caracterizează și mai mult această perioadă este curentul ce se născu împotriva protectoratului rusesc și al Regulamentului. Se desmeticiră deodată boerii — nici acum cu toții, dar în cea mai mare parte — că vestita lor constituție era tocmai o piedică la desvoltarea adevăratului constituționalism, că Regulamentul era o păpușerie care punea țările lor la discreția și bunul plac al Muscalului, și că scopul acestuia era, nu dragostea de ortodoxism și de eliberare a Principatelor de sub jugul turcesc, dar din potrivă înglobarea lor în Imperiul Țarist.

Revoluția de la 1848.

Acest curent antirusesc crescu ca o apă mare care rupe zăgazurile. Alimentat de patriotismul tinerilor întorși din străinătate cu studiile făcute și mințile luminate, el răsbi în anul 1848 cu impetuositate. Revoluția, începută în Franța, se întinse în toată Europa și ajunse până la noi. La întrunirea publică din Iași, din 27 Martie, moldovenii cerură: „Reforma Constituțională și Administrativă, Organizarea Justiției și a Clerului, secularizarea averilor mânăstirești, împroprietărirea clăcașilor, etc", pe lângă care Mihail Kogălniceanu, din Bucovina, unde fusese nevoit să se refugieze împreună cu boerii revoluționari, mai adaoga, printr'un deosebit memoriu, veșnica cerere a Unirii Principatelor, precum și o nouă doleanță, apărută atunci întâia dată în viața

noastră publică: Egalitatea politică și civilă a tuturor cetățenilor.

In Muntenia lucrurile merseră mai departe. Proclamația dela Islaz (9 Iunie), a cărei lozincă era: Dreptate și Frăție *(formulată în 22 de puncte, decretate în articole, baza viitoarei Constituții a Țării) cerând convocarea imediată a unei Adunări Constituante, care să reprezinte interesele tuturor claselor societății. La 11 Iunie, la București, Regulamentul Organic fu ars pe rug, în fața Mitropoliei, iar câte-va zile mai târziu Vodă Gheorghe Bibescu fu nevoit să demisioneze și să părăsească țara. Mitropolitul Neofit luă frânele guvernului provizoriu, care împreună cu elementele extremiste, ceru proclamarea revoluției, neatârnarea și unirea.*

Nici acum, nici măcar acum nu se poate vorbi de un partid politic. E o revoluție, înăbușită pe dată de armatele otomane și moscovite. E o retrogradare chiar, căci convenția dela Balta-Liman hotărăște că alegerea domnilor pe viață va fi înlocuită cu numirea lor pe 7 ani, iar Obștestile Adunări vor fi transformate în Obicinuite Divane, compuse din popi și din boeri de încredere, numiți, nu aleși.

Aripile întinse par a se strânge din nou.

Voevozii Grigore Ghica și Barbu Știrbei.

Grigore Ghica e numit domn al Moldovei, Barbu Știrbei al Munteniei. Dar opera înaintează. Se fac școli de arte și meserii, școli de ingineri și școli militare... se reorganizează armata! Ideia merge înainte, trece printre stavile, aleargă.

Intre 1853—54, ocupația rusească. Domniile sunt suspendate. Moscova bate din ciocan. Patrioții români fac să scapere scânteia din nicovală.

Intre 1854—56, războiul franco-rus în Crimeea aduce ocupația austriacă. Ideea rămâne la răspântie, fără răsuflare! Va învinge, nu va învinge?!

1856.

Congresul dela Paris.

Franța a învins. Ea stă alături de noi, și cu ochi binevoitori ne privește. O dragoste de sânge, de rassă, de limbă, sau un calcul politic: distrugerea puterii țariste? Tot una. Franța e alături de noi.

Congresul de la Paris. Divanurile Ad-hoc.

Cu un gest de frumoasă abnegare voevozii români, ei înşişi, prin memorii adresate cabinetului francez, cer Unirea Principatelor şi un Domn străin. In faţa areopagului european Congresul propune doleanţele Românilor. Rusia nu mai suflă. Insă Turcia şi Austria cârcnesc. Şi atunci, impetuos, Congersul — vezi Napoleon — propune întrunirea unor Divane Ad-Hoc la Iaşi şi la Bucureşti, care să se pronunţe asupra dorinţelor Moldo-Valahilor şi asupra organizării Principatelor.

La 30 Martie se încheie Tratatul de Pace între învinsul Ţar al Ruşilor şi învingătorul Impărat al Francezilor.

Clauzele lui dispun desfiinţarea protectoratului rusesc şi punerea ţărilor noastre în garanţia colectivă a celor 7 mari Puteri[1]*). Mai dispun ca Principatele Dunărene, vasalele Porţei, vor deveni autonome, că Basarabia de Sud va fi rotrocedată Moldovei, şi că navigaţiunea pe Dunăre va fi liberă.*

Aceste succese obţinute prin Tratatul dela Paris au dat curentelor dela noi putinţa de a înlesni închegarea partidelor politice, şi anume din următoarele motive :

In 1857 nu erau încă în România alte clase sociale decât numai clerul, boerimea şi ţărănimea. Industria neexistând, problema patronilor şi a lucrătorilor nu era cunoscută la noi; negustorimea şi profesiunile libere erau abia în faşă şi compuse în majoritate din străini: învăţământul, încă rudimentar, era şi el compus din multe elemente străine; meseriaşi erau ţăranii pentru trebuinţele lor, ţiganii şi slugile pentru ale boerilor şi ale popilor, meseriile libere fiind abia la primele începuturi; armata era o năluca, şi în tot cazul o instituţiune, nu o pătură socială. Ce mai rămânea ? Funcţionarii administrativi, judecătoreşti, fiscali, etc. Ei erau toţi boeri sau boerinaşi. Iar agricultorii, în categoria cărora intrau ciobanii, pescarii şi ceilalţi, erau ţărani, să zicem şi boeri deşi, de fapt aceştia erau mai mult exploatatori decât agricultori.

---

1) Turcia, Rusia, Austria, Franţa, Anglia, Sardinia şi Prusia.

Or, divanurile Ad-Hoc erau compuse numai din membri aleşi, reprezentanţi ai clerului, boerimii şi ţărănimii, aşa dar ale tuturor claselor sociale existente pe atunci. Cum, pe de altă parte amestecul străinilor era de data aceasta exclus[1]*), iar Congresul recunoscuse principiul respectării autonomiei, urmează că ţara era într'adevăr chemată pentru a dispune însfârşit singură de soarta ei — firește că în limitele îngăduite de Tratatul dela Paris. Ca atare, Românii aveau acum putinţa realizării oricăror doleanţe de ale lor.*

Această putinţă este după cum am văzut mai sus, unul din postulatele noţiunii de „partid politic". Celalt postulat, al diferenţierii de interese individuale exista, în stare mai latentă sau mai activă, dela sine şi din totdeauna. Odată ce ambele cerinţe ale noţiunii s'au găsit întrunite, interesele ciocnindu-se şi posibilitatea realizării lor fiindu-le dată, este firesc că partidele politice au trebuit să se nască.

Naşterea a ţinut vre-o şease săptămâni, în timpul unor vijelioase zile de toamnă.

Alegerile pentru Divanurile Ad-Hoc au coincidat cu expirarea domniilor de şapte ani ale Voevozilor Grigore Ghica şi Barbu Ştirbei. Până la alegerea noilor domni, ţările fură înzestrate cu Caimacami[2]*) numiţi de Poartă, şi anume culeşi pentru a face ingerinţele cuvenite împotriva Unirii. Dar samavolniciile guvernelor fiind demascate de către Unionişti în înţelegere cu Consulii străini, cari vegheau la libertatea unor alegeri din care trebuia să iasă o Adunare care să exprime voinţa poporului, acele alegeri fură casate, prin intervenţia lui Napoleon, împăratul Francezilor, — celui căruia datorăm existenţa noastră de Stat şi care n'are măcar un bust în tot cuprinsul ţării româneşti, — iar din noile alegeri, libere de data aceasta, eşiră acele vestite Divanuri Ad-Hoc, care au însemnat pentru noi începutul unei ere ce ne-a aşezat în rândul ţărilor civilizate.*

---

1) Rusiei i se scosese orice drept de imixţiune în treburile noastre, iar Turcia se mărgini a face întâi ingerinţe electorale şi apoi protestări.

2) Alexandru Ghica (fostul Domn) în Muntenia şi Todoriţă Balş în Moldova. Acesta murind, a fost înlocuit cu Nicolae Vogoride.

In Septembrie 1857 s'a făcut în amândouă țările, cu o deosebită solemnitate, deschiderea ședințelor. Adunările votară în unanimitate (7—9 Octombrie) cererile mereu repetate de trei decenii: respectarea capitulațiunilor, neutralizarea teritoriului, Unirea, Domn străin, cu drept de moștenire, Constituția cu un guvern constitutional și o adunare reprezintativă.

Opoziția antiunionistă, existentă dar supusă, nici nu îndrăsni să crâcnească, fiindcă programul acesta, înfipt ca un cui în mintea românului, reprezenta interesul obștesc al neamului, și cine s'ar fi încumetat, în acele înălțătoare clipe, să i se împotrivească, ar fi fost privit ca un trădător. Insă programul odată votat, furtuna patimilor izvorâte din interesele personale se deslănțui.

Terenul pe care se revărsă fu acel al chestiunii agrare, deoarece, după cum am văzut, nu erau la noi în țară, lăsând clerul cu obștețile lui interese la o parte, decât două clase sociale, a boierilor proprietari de pământ și a țăranilor deproprietăriți și muritori de foame.

In Muntenia, Divanul, prudent, nu se atinse de această spinoasă chestiune. Dar în Moldova trăia Mihail Kogălniceanu. El o deslănțui, precum tot el va fi menit a fi cel care, în bună parte, o va și rezolva.

Pentru a înțelege însă cele ce urmează se impune aci un istoric al acestei chestiuni, pe care o vom trata cât mai scurt posibil, și numai atât cât e trebuincios pentru a înlesni nu numai priceperea creiării partidelor politice, ci mai ales îndrumarea pe căile de mai târziu ale acestei chestiuni, care va forma un constant subiect de preocupare al omenilor noștri de Stat.

IV

Chestiunea agrară. Istoricul ei.

Lăsând la o parte Ardealul, în care condițiunile inițiale ale vieții săteștі au fost identice cu cele de dincoace de munți, însă unde stăpânirea maghiară i-a dat mai târziu alt caracter și altă desvoltare, referindu-ne deci numai la Moldova și la Țara Românească, aflăm aceste

ținuturi, din cele mai vechi timpuri, locuite de o populație exclusiv rurală. Viața orășenească se desvoltă târziu, abia prin veacul al XIV-lea, când dăm de urmele primelor târguri, care erau așezări de străini (Sași, Unguri), sau așezări împrejurul cetăților. Restul populațiunei era compus, înainte de înjghebarea Voevodatelor, dintr'un element pur țărănesc.

Formele primitive ale societății omenești au fost, în întunericul veacurilor, aproape pretutindeni identice. Oamenii au trecut dela viața nomadă la aceea sedentară, dela proprietatea în comun la proprietatea privată, dela viața de familie, la viața de trib, de cetate, de Stat.

La Greci și la Romani forma primitivă a societății a fost familia (γένος, gens); din ea s'a desvoltat, foarte cu încetul, ideea republicei. La Germani, la Slavi, procedeul a fost aproximativ același: familii, din cari s'au înjghebat mici triburi, sate, fără coeziune între ele.

Odată cu încetarea vieții nomade, s'a născut, firește, în mintea oamenilor stabiliți în anumite locuri, ideea proprietății, a unor bunuri care să aparțină celor care le exploatau. Cum exploatarea se făcea în comun de către membrii familiei, ai tribului, ai satului, bunurile erau și ele comune. Proprietatea privată nu exista [1]).

La Germani membrii unei comunități primeau în fiecare an câte un lot de cultivat, pe a cărui recoltă rămâneau proprietari. In anul următor loturile se schimbau și erau lucrate de alți oameni, cari rămâneau, pentru anul acela, proprietari ai produsului muncii lor, și așa m. d. (Așa numita Wechselnde Hufeordnung — dreptul lotului schimbător). Cât despre celelalte bunuri, câmpiile pentru pășunatul vitelor, pădurile pentru vânătoare și lemne, apele pentru pescuit, etc. (Almende) ele erau obștești. Cu încetul însă loturile ce se dădeau de către comunitatea indivizilor spre culti-

---

1) La Greci și la Romani proprietatea privată era cunoscută din cele mai vechi timpuri, însă în schimb, în multe părți ale Greciei în deosebi, recolta era comună. De altfel ideea proprietății în antichitate era strâns legată de religie, ceeace a permis desvoltarea acestei noțiuni. (Vezi Fustel de Coulanges: la Cite Antique).

varea particulară (Sondernutzung) începură a rămâne mai mulți ani în șir în folosința acestora. Se născu astfel cu încetul ideea unei continuități, care dădu naștere noțiunei proprietății particulare. După încetarea năvălirilor barbare, procedeul acesta se terminase în Germania. Proprietatea particulară asupra pământului devenise un fapt împlinit.

Cam aceiași cale a urmat desvoltarea proprietății în Franța (unde die Hufe [1]) se numea manse pars) precum și la toate popoarele slave, care trăiau și ele în mici comunități, în sate (selo).

Ne-am putea oare închipui că la Români desvoltarea ideii de proprietate ar fi putut fi alta?

In primele veacuri de elaborare etnică a poporului desigur că el n'a putut duce decât o viață nomadă de vânători și de ciobani. Când însă, după potolirea furiei primelor năvăliri barbare, neamul românesc fiind acum format, au început oamenii a se așeza, a trăi grupați, împreună, în comunități, desigur că bunurile ce le exploatau pentru a trăi erau bunuri comune, proprietate obștească. Dealminterea, felul alcătuirii acestor dintâi comunități românești se poate constata după urmele ce a lăsat în instituțiunile, în viața, în obiceiurile, în vocabularul de mai târziu.

Atât din cauza unui procedeu care izvorește din similitudinea spiritului omenesc, cât poate și din influența conviețuitorilor lor pe același pământ, a Slavilor în deosebi, Românii, atunci când au început a duce o viață sedentară, s'au stabilit în comunități familiare, cu bunuri comune.

Vocabularul nostru nu cunoaște pentru atari așezări decât cuvintele de sat și de cetate [2]), ceeace dovedește că dela începutul vieții lor sedentare oamenii,

---

1) Hufe însemna însă la Germani nu numai pars (partea), ci totalitatea drepturilor unui individ asupra bunului comun (vezi H. Bruner: Grundzüge der deutschen Rechtsgeschichte).

2) Sat dela latinescul satum (nu fossatum) sau, după unii autori, dela albanezul fsat, ceeace nu i-ar exclude origina latinească. Iar cetate dela civitas, rămas în limbă printr'o continuitate de atari așezări romane, bizantine, genoveze, slave, etc. (vezi N. Iorga: Istoria Poporului Românesc I. p. 263 urm.).

grupați în familii, s'au așezat în sate. „Un sat aparținea uneia și aceleași familii", spune dl. Iorga. „Toți locuitori fără deosebire erau rude de sânge, coborâtorii aceluiaș strămoș, care stabilise și hotarele vetrei satului".

Bunurile erau la început comune, almenda germană pe românește siliștea: pădurile, livezile, apele sau mai bine zis vânatul, pescuitul, imașul, lemnele și celelalte. Dar fiecare membru al comunității, al familiei, își avea în „vatra satului" locul său anume, cu casă, curte, fără să putem ști dacă-l avea în proprietate sau numai în posesiune. Și afară de aceasta i se dădea, exact ca în Germania, fiecăruia o întindere de pământ „cât poate ara un plung într'o zi de lucru", cu deosebire însă de aceea „Wechselnde Hufeordnung" germană, că stăpânirea aceasta a avut la noi, dela început, un caracter de permanență. Este indiferent dacă pământul arabil ce se împărțea de către comunitate individului devenea proprietatea sau rămânea numai posesiunea celui care-l lucra; important este că acesta îl stăpânea spre exploatare în permanență, și de aici s'a desvoltat la noi, curând și lesne, ideea proprietății individuale.

Cu mult înaintea formațiunei Statelor române — e chestie de câteva veacuri, dovedită nouă prin existența cnezatelor încă din veacul al X-lea — proprietatea privată era nu numai constituită, dar atât de temeinic intrată în obiceiul pământului, încât ea devenise ereditară. Copiii moștenesc în părți egale, feciori și fete. De la străbunul care a întemeiat familia și satul, de la moș, a venit cuvântul de moșie pentru pământul stăpânit de membrii familiei, de moșneni (în Muntenia) pentru proprietarii pământului, de a moșteni, pentru acțiunea de a transmite proprietatea acelui pământ.

Că siliștea a rămas în tot timpul acesta proprietatea colectivă, o dovedește faptul că o găsim ca atare în decursul tuturor veacurilor, până într'al XIX-lea, și, cu restricțiile ei, până astăzi.

O întrebare care se naște dela sine și la care nu e ușor de răspuns, este următoarea : cum s'a putut men-

ține această proprietate peste niște petece de pământ care se fărămițau din generație în generație?

Pentru începuturile dinainte de așa numitele Descălicări trebuie presupus, și nici nu poate fi altfel, că întinsul țării fiind încă în mare parte nelocuit, cei rămași fără nimic, sau cu prea puțin, erau slobozi să-și aleagă locuri libere pentru a întemeia noui așezări, noui sate, noui bătrâni — un nou moș întemeia o nouă moșie. Iar pentru timpurile de mai târziu, de după înființarea Voevodatelor, presupunerea nu poate fi decât una singură, aceea că bunul obștesc al unui sat s'a fărămințit și el cu vremea în folosul proprietății individuale, fapt care se învederează prin micșorarea succesivă în veacuri a săliștelor dimprejurul satelor. De altfel, în vremurile de mai târziu satele se mai întemeiau și prin danii, domnești sau boerești. Pământul fiind acum tot împărțit între țărani, boerii și voevodul lor, însă încăput în mare parte în stăpânirea acestora din urmă, Domnul sau slujbașii lui împărțeau uneori, în veacul al XIV-lea, al XV-lea și chiar într'al XVI-lea locuri nelucrate unui Român ca să descalece un sat. Aceste așezări de danie se numeau urice, în deosebire de acele de moștenire, ce se chemau ocine [1]).

Nu intră în cadrul acestei expuneri studierea organizării publice a comunităților arătate mai sus. Totuși se cuvin câteva cuvinte pentru înțelegerea celor ce urmează.

Satele erau administrate de „un mai mare" un fel de primar, căruia i se zicea Jude, sau Cneaz (uneori Vătăman) cu atribuții administrative și judecătorești. Cu timpul mai multe sate împreunându-se la un loc sub o singură administrație, sub un singur jude, a dat naștere la județe, a căror întindere primii voevozi le-au găsit-o, aproximativ, aceiași pe care o au și astăzi. Când

---

1) Ocina, slav otcing, otina (moșie ohabnică) nu este o expresie împrumutată de cancelarie, ci se află în limbă dela origina ei, căci o aflăm în Moldova, în Muntenia, ca și în Ardeal, cu același înțeles. Uric înseamnă și stăpânirea pământului provenită din danie, și însuși actul de danie. Cu timpul însă expresiile de ocină și uric s'au amestecat însemnând orice drept de proprietate moștenit indiferent de origina lui.

judele era denumit cneaz, pământul supus administrației și jurisdicțiunei sale se chema cnezat (mai ales în Ardeal și în Oltenia). Acești juzi sau cnezi erau și șefi miltari, căci oricum, aceste mici comunități aveau nevoie de siguranță și de apărare. O viață publică și de sine stătătoare exista deci la noi înainte de veacul al XIV-lea, și în tot cazul într'al XIII-lea ea este documentar constatată, dacă nu chiar cu mult înainte [1]). *Ungurii cărora se închinaseră cnezatele din Ardeal, avură deseori de furcă cu cele de dincoace de munți, pe care uneori le supuseră, alteori nu. In tot cazul, datorită existenței și rivalității chiar a acestor „mici state" se explică (prin luptele dintre Olteni și Argeșeni) înființarea Țărei Românești.*

Așa dar în veacul al XIV-lea, când a început la noi, în ambele voevodate, adevărata viață de Stat, prin cucerirea părții din stânga Oltului de către Basarabi și a Moldovei de către Dragoș și Bogdan, starea socială a țărei era absolut unitară : un conglomerat de mici comunități, puse sub conducerea unui șef, zis jude sau cneaz [2]) *și compus din mici proprietari țărani, locuind în sate, stăpâni pe câte o casă și câte un loc în vatră, proprietari ai unei câtimi de pământ arabil, și coproprietari în silișteа din jurul satului.*

Este firesc că șeful acestor comunități, precum și sfetnicii lui — despre care nu știm nimic, dar cari nu se poate să nu fi existat, când ne-am gândi numai la pârgarii *satului, a căror origină trebuie să fie străveche — că aceștia aveau desigur proprietățile lor particulare, cu atât mai întinse cu cât erau mai mari; însă ei erau puțini, aproape inexistenți față de marele număr al sătenilor proprietari de pământ.*

Lucrurile se schimbă însă destul de repede după înființarea Voevodatelor. Atât în țara Românească, unde nouile cerinți creară o armată, o curte și o boerime, cât

---

1) Evident că județele și cnezatele noastre, cu atât mai mult conglomeratele de sate, anterioare lor, au fost întotdeauna supuse stăpânilor locului, slavi, cumani, bulgari, unguri etc.

2) Uneori chiar voevod, ca în Oltenia de Sud (Litovoi, Barbat), ca în Moldova de Nord (în Sepeniț).

şi mai cu seamă în ţara Moldovei, unde Domnii noştri sosiseră din Maramureşul lor cu o oştire şi cu boeri deagata şi mulţi, suprafaţa ţării trebui să-şi schimbe în curând aspectul. Aceşti noui musafiri aveau nevoie de pământ pentru hrana lor şi a slugilor lor. Loc liber în ţară era destul. Şi-l împărţiră, fără a stirbi de altfel nimic din dreptul ţăranului. Şi astfel se creă marea proprietate. Domnul o creă. Ţara fiind a lui, el împărţi pământul. Un veac, două veacuri în şir, până nu mai rămase nimic de dat.

Atunci începură invidiile, certurile, cumpărările, volnice sau nevolnice, oprimările.

Chestia agrară era născută.

Dar Domnul nu dărui numai locurile libere şi nelocuite. El se apucă samavolniceşte să dea boerilor, curtenilor, mânăstirilor sale, satele şi locurile dimprejur, pentru ca cei miluiţi de el să poată trage un folos din dania sa — locuri care aşa dar nu erau ale lui, ci ale ţăranilor. Işi luă chiar pentru sine astfel de sate. Şi aşa se formară cu încetul în ţară două feluri de locuitori săteni: unii supuşi Domnului, boerilor sau mânăstirilor, alţii cu drepturile lor rămase intacte. Aceştia din urmă se numeau moşneni *în Muntenia şi* răzaşi *în Moldova. Faţă de stăpânire nu era între aceştia nici o altă deosebire decât că din satele libere se recrutau Călăraşii, iar din cele supuse Infanteria*[4]*. Cât despre bir, îl plăteau la fel ţăranii supuşi şi acei liberi, spre deosebire de boeri cari nu-l plăteau deloc. Insă deosebirea cea mare care se făcu între răzeşi şi ceilalţi ţărani, acum supuşi, fu că cei dintâi, în afară de cele două obligaţiuni arătate, birul şi milităria, rămăseseră în veacuri în aceiaşi stare de libertate şi independenţă ca înainte de descălicări, pe când cei din urmă fură supuşi la munca obligatorie faţă de noul lor stăpân. Aceasta fu la început fără soroc şi într'un nart de 24 de zile pe an. Iar în afară de aceasta ţăranul supus era dator să dea stăpânului său* dijmă *din propria sa recoltă.*

---

4) Vezi A. D. Xenopol: „Istoria Românilor II" şi „Istoria lui Cuza Vodă I".

Totuşi nici acum starea acestor ţărani care dealtfel se înmulţeau din ce în ce mai mult, nu era de plâns.

Pentru acea muncă obligatorie de 24 zile pe an se lua un singur bărbat de casă de om şi numai la câmp; alte corvezi nu erau cunoscute. Incolo ţăranii erau liberi, ca şi răzeşii. Ei nu puteau fi vânduţi, nici bătuţi, nici mutaţi dintr'un loc într'altul fără voia lor. Dimpotrivă slobod era să meargă fiecine unde vrea (lucru care înainte vreme nu se prea întâmpla deoarece când pleca un om din comunitatea satului, a familiei, era primit aiurea ca un străin şi lipsit de orice drepturi).

Cu încetul însă, după pierderea deplinei libertăţi, ţăranii supuşi unui stăpân începură a emigra din satele lor, fie din cauza abuzului proprietarilor, fie că erau din oameni mai săraci care voiau să-şi caute un rost aiurea. Aceştia, prin strămutarea lor, se sustrăgeau dela obligaţiunea birului, a dijmei şi a muncei silite. Locuitorii satului unui dispărut plăteau birul în locul lui, ceiace-i indemna a căuta pe fugar oriunde ar fi şi a-l aduce cu sila înapoi. Dar deseori nu putea fi găsit. Boerii începură să se alarmeze; pierdeau doar braţe şi dijmă. Voevozii interveniră, interzicând formal strămutarea ţăranilor dintr'un sat într'altul.

Iată prima adevărată restrângere a libertăţii lor.

Ţăranii aceştia, cărora nu le era îngăduit să-şi părăsească satul, luară în Muntenia numele de rumâni *şi în Moldova acel de* vecini.

Restricţiunea acestei libertăţii fu pusă multă vreme în spinarea lui Mihai Viteazul, aruncând o umbră asupra gloriei acestui Voevod. Ea este însă mai veche cu cel puţin câteva decenii, deoarece găsim în documente rumâni *şi* vecini *de prin anii 1550-60. Mihai Vodă n'a făcut decât să consfinţească printr'un act de al său ceiace făcuseră alţii înaintea lui, a făcut-o în deosebi dintr'un înalt motiv politic şi patriotic, acel de a împiedeca pe oamenii cari compuneau, în parte, infanteria, de a se sustrage dela datoria militară.*

De altfel ţăranii liberi deveniseră rumâni şi vecini nu numai prin daniile Domnilor, după cum am văzut mai sus, ci şi prin vânzările de bună voie. Incepând cu se-

colul al XVI-lea, când pământurile lor prea se fărămițiseră și altele noi nu mai erau, ei fură nevoiți să-și vândă ocinele proprietarilor mari, boerilor. Către sfârșitul acelui veac și către începutul celui de al XVII-lea sărăcia ajungând la țară din ce în ce mai mare, boerii bogați speculând situația, făcură cumpărături peste cumpărături, formând astfel marile latifundii din Țara Românească și din Moldova.

Insă, în afară de restricțiunea libertății de strămutare, arătată mai sus, starea de drept a acestor țărani vânduți — vecini, rumâni — rămase quasi intactă, cea de drept, dacă nu cea de fapt. Interzicerea proprietarilor mari de a-i deslipi de pe moșiile lor, arată până la evidență că dreptul proprietarului mic asupra moșiei sale nu se stingea prin ajungerea lui în stare de vecinătate, de rumânie. De altfel, dovadă că pământul său nu dispărea într'al boerului, chiar atunci când el se vindea „cu fii și ocină", e că el avea dreptul să se răscumpere, iar la răscumpărare căpăta, odată cu libertatea lui și a fiilor săi, și moșia înapoi. Așa încât, în drept, vânzarea ocinei era numai o vânzare a muncii și a dijmei, nu a solului. Cât despre faptul că pământul acesta șărbit, *nu constituia o „șărbire" și pentru omul care îl vânduse, e că el avea dreptul să aibă și alte pământuri libere, după cum se constată din numeroase documente din veacul al XVII-lea* [1]).

Totuși, începând chiar din primii ani ai secolului al XVIII-lea, s'au găsit țărani care să se vândă pe ei, fără a-și vinde moșiile, ce rămâneau în cazul acesta fiilor lor.

Acești țărani firește că deveneau robi. Se găseau deasemeni țărani care-și vindeau moșiile fără a se vinde pe ei, în care caz ei rămâneau liberi, însă e foarte probabil că, chiar din punctul de vedere al Dreptului, acele moșii se înglobau într'ale proprietarului (boerului).

Se întâmpla alteori că rumânul și vecinul să fie,

---

1) Vezi A. D. Xenopol: Cuza Vodă I, Documentele din 1648, 1649, 1732 etc. p. 424 urm.

după cum se zicea, cu o expresie improprie, „iertat de şărbie", însă numai pentru capul lui, fără moşie. *Alte ori însă ţăranii îşi răscumpărau singuri capetele, iar mai târziu se revindeau din nou şerbi, drept dovadă, deci, că această vânzare era îndreptată numai asupra trupului, sau mai curând a* sufletului, *cum se spunea pe atunci, iar proprietatea lui nu mai avea nici un amestec în atari vânzări. De altfel, asemenea robi proveniau din străini, veniţi de prin alte ţări, cari se vindeau boerilor. Aşa încât e clar până la evidenţă că instituţia robiei a existat la noi. Şerbii aceştia erau hrăniţi de proprietari,cari le şi puneau o anumită cantitate de pământ la dispoziţie pentru a fi muncită de ei, pentru hrana lor şi a familiei lor.*

Intrucât deci, pe de o parte, boerii îşi hrăneau slugile şi pe robii străini, iar pe de altă parte li se întâmpla să hrănească şi pe robii indigeni care se vânduseră lor, se făcu cu timpul o intunecare în mintea lor, o confuzie între cine e rob şi cine nu e, ajungând ei a privi ca şerbi pe toţi ţăranii neliberi de pe moşiile lor, uitând cu totul raportul ce lega pe aceştia de pământ, şi considerându-i pe toţi deopotrivă ca oameni ce se hrănesc din mila boerilor.

Cu timpul ei ajunseră chiar a-i privi ca pe nişte chiriaşi, *după cum vom vedea îndată.*

Dacă aceasta era mentalitatea boerilor, apoi a ţăranilor era dimpotrivă cu totul alta. Lor nu li se putea scoate din cap că nu erau proprietari, firește că nu celor care se vânduseră ei înseşi, însă copiilor, nepoţilor, strănepoţilor lor.

Pe când boerul vedea în orice ţăran un rob sau un chiriaş de al lui, ceeace nu erau decât vânduţii fără pământ sau străinii (şi coborâtorii lor), din contra ţăranii se credeau toţi proprietari, chiar când nu erau, fiind descendenţi din vânduţi sau din străini [1]).

Din aceste îndoite greşite mentalităţi se născu între boeri şi ţărani o neînţelegere, care duse la o neîmpăcată ură. Am arătat mai sus, că niciodată, în cursul vea-

---

1) A. D. Xenopol: Cuza Vodă I pag. 433.

curilor, aceşti obidiţi ţărani nu s'au răsculat împotriva boerilor, ceia ce ne-a făcut să zicem că n'au fost, pe vremuri, în chestia agrară, partide. Şi nu numai că n'au existat partide politice, dar nici origina acestora nu se poate vedea în ura care a animat aceste clase, deoarece partidele au isvorât târziu, din ideile unor cărturari, iar nu din inima şi priceperea ţăranilor.

Dar ura a existat. Aceasta e altceva.

A trebuit să vie nişte Domni străini — acei ciudaţi Mavrocordaţi, deştepţi, cărturari, dar fără legături de nici un fel cu ţările noastre — pentru ca, fie din dragoste pentru ţărani, fie din ură impotriva boerilor, fie poate din idei umanitare aproape premergătoare ale Enciclopediştilor francezi, să pună, sau să încerce a pune, deodată, lucrurile la punct.

V

Urmarea istoricului chestiei agrare.

Constantin Vodă Mavrocordat, în Aşezămintele sale, decretează că „După starea legiuită vecinul rob nu este, *ci este sătean fără moşie, atât numai că din sat nu are voie să iasă, şi când se vinde moşia, oamenii nu se vând!".*

La 3 August 1746 în Bucureşti, şi la 6 Aprilie 1749 la Iaşi, adunările cu sobor, silite de Vodă, desfiinţară rumania şi vecinătatea !

A fost o nemaipomenită gâlceavă printre boerime.

Insă, de fapt, Mavrocordat desfiinţase şărbia, *nu rumânia şi vecinătatea, de oarece am văzut că ceiace constituia această stare era tocmai restrângerea libertăţii ţăranului de-a se muta dintr'un loc într'altul, iar Aşezămintele din 1746 şi 49 tocmai această interzicere o consfinţeau.*

Dar în practică nici şărbia nu fu desfiinţată, întrucât ţăranii neliberi au urmat a fi priviţi ca ţiganii, a fi bătuţi ca ţiganii, a fi vânduţi ca ţiganii, tatăl într'o parte, mama într'alta, copiii aiurea [1]). *Mai mult decât atât. De*

---

1) Mihail Kogălniceanu : Emanciparea ţăranilor, A. A. R.

unde la început boerul nu lua la muncă decât un singur bărbat de casă de om şi numai la câmp, cu încetul se făcu obiceiul să se scoată la lucru întreaga familie, bărbaţi, femei şi copii, pentru toate corvezile de care avea el nevoie. De unde la început munca obligatorie era de 24 de zile pe an, ea se mări cu vremea la 60 şi chiar la 80 de zile, întrucât se introdusese obiceiul muncii cu bucata, nu cu ziua, iar bucăţile acele fără sfârşit nu mai puteau fi dovedite într'o lună de zile.

Astfel ajunseseră lucrurile pe vremea lui Mavrocordat, care hotără în Aşezămintele sale reîntoarcerea la vechiul obiceiu al muncii fără soroc, în 24 de zile pe an.

Dar domniile fanariote erau efemere. Ele se schimbau la 2-3 ani odată. Cu venirea altor domni, Aşezămintele fură înlăturate; sau nebăgate în seamă. Singur Grigore Vodă Ghica, patriotul din 1774, se mai interesă de soarta ţăranului. El merse mai departe decât Mavrocordat, reducând zilele de lucru dela 24 la 12 pe an, arătând şi cantitatea ce trebuia să fie lucrată în acest timp [1]). *Această dragoste ce arătă el ţăranilor îi atrase ura boerilor cari, dacă nu l-ar fi omorât Turcii, l-ar fi omorât poate ei.*

Alexandru Moruzzi, în 1805, drese pentru boeri tot ce stricase Grigore Ghica. El hotărî că zilele de muncă pot rămânea 12 zile pe an, însă spori cantitatea acestei munci atât de mult, încât ea nu putea fi făcută nici în trei luni. Li se impuse ţăranilor să lucreze pe cap de om, în 12 zile: 80 de prăjini arat, 15 prăşilă, o falce de fân cosit, adunat şi clădit în stog. In afară de aceasta mai avea de prestat 4 clăci pe an, iezărit, morărit, cărat, plus dijmă din toate productele proprii. In schimb, cătimea de pământ pusă de proprietar ţăranilor la dispoziţie era minimă [2]) *8 fălci fânat fruntaşului, 6 mijlocaşului, 3 codaşului şi una omului de starea a patra.*

---

1) In urma cererilor boerilor, el adăugă mai târziu două clăci pe an, lucrare de iazuri şi mori, reparare de ecarete şi cărături.

2) Am arătat mai sus că boerul proprietar punea la dispoziţia ţăranului care-şi vânduse moşia o cantitate de pământ pentru hrana sa, din care acesta după toate corvezile impuse, mai plătea şi dijmă.

Această dispoziție a lui Moruzzi din 1805 fu întărită de Ioniță Sturdza în 1828.

Se înțelege că în atari condițiuni ura țăranului împotriva boerului nu putea decât să sporească. Cu atât mai mult, cu cât veniseră între timp și legi scrise, care consființiră în drept nedreapta stare în care oligarhia înfundase pe țăran, care e temeiul țării și bogăția ei, și la urma urmei și sufletul ei.

Legiuirea lui Caragea glăsuește anume :

„Claca este un chip de clădire [1])" *și se întocmește când stăpânul moșiei primește pe clăcaș să se așeze pe moșia lui". (Cap. VI. § 1).*

Prin aceste vorbe se băga într'o singură oală toți țăranii în afară de răzeși. Nu se mai făcea nici o distincție între oamenii care se vânduseră robi, fie români, fie străini, și între sătenii care vânzându-și ocina, înțeleseseră să rămână, după obiceiul pământului, liberi pe trupul și pe sufletul lor, și liberi să-și răscumpere ori când pământul. Dela Caragea încolo toți țăranii nu mai erau decât chiriași pe pământurile lor.

Departe de a îndrepta această stare de lucruri, Regulamentul Organic o înrăutăți. El spori cătimea de muncă și micșoră (la jumătate!) întinderea de cultivare dată de boer. Iar pe de altă parte, desființând dările indirecte pe care le plăteau boerii, spori pe cele directe ale țăranilor.

„Istoria nu este câmpul unde se realizează ideia dreptății" a spus cândva, prea frumos, savantul poet ce fu A. D. Xenopol.

Dar, nu de poezie e vorba aici. Pământul acordat țăranilor pentru agricultură și pentru creșterea vitelor nefiindu-le îndestulător, ei se lăsară de aceasta din urmă, făcând astfel să piardă țara unul din izvoarele bogățiilor sale. Regulamentul Organic a fost un dezastru, nu numai pentru economia țărănească, ci pentru starea economică a țării în genere.

Am arătat mai sus că în anul 1848 acest nenorocit

---

1) O traducere a cuvântului Emfiteusis, embatic — închiriere pe veci.

Regulament a fost ars pe rug, în faţa Mitropoliei din Bucureşti. Toată tinerimea unionistă îşi dăduse seama că spiritul oligarhic al acelei legi nu mai corespundea cu nevoile neamului românesc în renaştere. Dar printre reformele de căpetenie pe care le cereau „revoluţionarii" pătrunşi de ideile Dreptului Omului, erau, în primul rând, scoaterea ţiganilor din robie şi a ţăranilor din iobăgie[1])

Ei cerură pentru aceştia din urmă împroprietărirea *(pe pământurile care în majoritate erau ale lor), prin răscumpărare, dar fără obligaţie de muncă.*

Chestia agrară în faţa Divanelor Ad-hoc.

După formarea guvernului provizor, se instituì la Bucureşti o Comisie de 36 (18 boeri şi 18 ţărani), care să examineze cererile ţăranilor. Discuţiile deveniră violente, pe alocurea ridicole. Se auziră lucruri de acestea: „...că împroprietărirea ar fi un lucru nemaipomenit în istoria tuturor neamurilor civilizate...", şi aceasta nici 30 de ani după împroprietăririle lui Hardenberg în Prusia. Apoi că : „...O fi având ţăranii trebuinţă *de pământ, dar* dreptul *nu-l au".*

Din cele expuse mai sus reiasă totuşi destul de clar că dacă avea ţăranul trebuinţă de ceva, era tocmai de dreptul *său.*

Pentru a curma zadarnice discuţii, boerii nu mai veniră în număr la întruniri, spre a împiedeca obţinerea majorităţii de 2/3 cerute. Comisiunea se desfiinţă, şi totul intră din nou în haosul de mai înainte.

Doi ani mai târziu, în 1851, voevozii Moldovei şi Munteniei, Ghica şi Ştirbei, atacară din nou chestia agrară, într'un sens mai binevoitor pentru ţărani. Dar nenorocitul principiu, legiferat de Caragea, că ţăranul nu este decât chiriaşul *pământului său, rămase în picioare.*

In acest stadiu găsiră Divanurile Ad-hoc chestiunea agrară, a cărei însemnătate nu scăpa nimănui, căci ea devenea nu numai o luptă de clasă, ci o luptă economică, de care urma să atârne în parte viitorul acestor

---

1) Iobag este cuvântul unguresc pentru rob, şărb, clăcaş.

țări, care stăteau pe pragul unirei și a intrărei lor în concertul vieței civilizate a Europei.

Alegerile generale deteră Adunărei 14 deputați țărani[1] *care veniră în mijlocul ei „slabi" zice Kogălniceanu, „aproape goi, purtând pe fruntea lor stigmatele muncii silite". De rușine față de străini, colegii lor le cumpărară haine noui, cu care au și fost fotografiați spre lipsa de edificare a generațiilor viitoare. Separatiștii se năpustiră asupra lor, cu toate mijloacele posibile de corupțiune, pentru a-i îndupleca să nu voteze unirea. Dar ei, în frunte cu moș Ion Roată, deputat de Putna, rămaseră neatinși la ispita mituirii. Separatiștii, rămași în prea mic număr, înțeleseră că fiind cauza lor pierdută, gestul elegant e preferabil încăpățânărei... Și astfel în frumoasa și memorabila ședință din 7 Octombrie 1857 Unirea fu votată în unanimitate, minus doi*[2]*).*

Porniți pe această cale, boerii, în ședința dela 29 Octombrie, merseră și mai departe. Animați de un spirit de abnegare în adevăr remarcabil, ei votară, de data aceasta în absolută unanimitate, *renunțarea de bună voie la titlurile și privilegiile lor*[3]*).*

Aceste acte odată încheiate, ei însă nu mai înțeleseră să cedeze nici un pas în chestiunea împroprietărirei, care lovea direct și indirect în buzunarele fiecăruia din ei. Și ce este mai ciudat — sau poate mai normal — e că cei mai înverșunați potrivnici ai împroprietărirei nu fură boerii mari latifundiari, ci boerii de mâna doua, proprietarii mijlocii sau mici. Ei vor purta, în sânul Divanului, steagul reacționarismului.

Aceștia năvăliră asupra deputaților țărani, hulindu-i și înjosindu-i, pentru a-i împiedeca să prezinte suplica lor Adunării.

Tot Kogălniceanu, care nu numai că era de față, dar care era sufletul acestei țărănimi, ne spune că deputații săteni „respectuoși, liniștiți și fermi, s'au arătat demni, chiar când li s'a imputat lenea drept cauză a să-

---

1) Vorbim de Moldova, unde lupta agrară s'a dat în sânul Adunării, după cum am arătat mai sus.

2) Alecu Balș, logofăt și Hermeziu, Episcop de Roman.

3) Acelaș lucru în Muntenia.

răciei lor; în curând au ajuns a împune stimă chiar asupritorilor lor".

In sfârşit la 9 Noembrie 1857, într'a 16-a şedinţă Anastasie Panu, în mijlocul unei tăceri mormântale, dădu citire propunerei pontaşilor cari arătau dorinţele ţărănimei.

Pentru partidele politice data aceasta marchează începutul durerilor facerei.

Pledoaria sătenilor, de-o elocvenţă răsunătoare şi cam ieftină, dar mişcătoare şi plină de usturătoare adevăruri, nu conţinea de fapt decât drepte şi moderate revendicări. Se cerea înlăturarea bătăii, a havanelor şi a birului pe cap, înlocuindu-l cu cel pe avere. Se mai cerea dreptul satelor de a se administra singure şi de a-şi alege dregătorii. In colo ţăranii voiau răscumpărarea *boerescului (clăcei) şi nimic altceva, cu alte cuvinte voiau ca pământul ce cultivau* [1]) *să rămână proprietatea lor, plătind în schimb o despăgubire.*

Totuşi citirea propunerei deslănţui o nemaipomenită furtună în sânul adunărei, care se despărţi în două tabere, pentru şi contra împroprietăririi, aceasta din urmă fiind mai numeroasă. Se auziră vorbele de „utopie, sofistică, socialism, comunism, despuiere" etc. Se făcură propuneri peste propuneri, mai aspre sau mai conciliante. Costachi Negri, Rosetti-Teţcanu, C. Hurmuzache, V. Zaharia se urcaseră la tribună şi se coborâră cum se urcaseră, căci puse la vot, toate propunerile căzură.

Cererea ţăranilor fu însă trimisă în cercetarea comitetelor de proprietari, mari şi mici, iar prin judeţe aceştia făceau întruniri, formulau protestări, dădeau comunicate prin ziarele străine şi jalbe la consuli. Era o fierbere nemaipomenită în ţară.

După o lună şi mai bine, rapoartele comitetelor fură depuse pe birourile Adunărei, însă ele sunau a gol. Nici o soluţie, nici măcar o încercare de deslegare a cehstiunii, care e lăsată în sarcina unei viitoare adunării legislative.

---

1) E vorba firește de acel mare număr de țărani și moșneni cărora boerii le puneau o cantitate de pământ spre folosință.

In ziua de 18 Decembrie rapoartele veniră în discuțiunea Divanului Ad-hoc. Toată boerimea Moldovei, și o parte din cea de peste Milcov, care n'avea ce căuta acolo, umplură și înconjurară sala ședinței. Deputații cari susțineau cauza țărănimii fură asediați de alegătorii lor, care-i amenințau, spunându-le că le-au dat voturile pentru a face unirea țărilor, nu pentru a-i despoia pe ei de moșiile lor. Kogălniceanu în deosebi a fost ținta acestor atacuri „Trei zile" declară el însuși „am fost răstignit de proprietarii și moșnenii județului Dorohoi, aduși pentru a-mi închide gura și a-mi lega mâna de-a scrie" [1]).

Zece propuneri căzură una după alta. In sfârșit cea prezentată de Dumitru Ralett, și susținută de Vasile Sturdza și Petre Mavroyeni [2]) *fu acceptată. Ea se mărginea a proclama în* principiu *desființarea răsplătirii prin lucru a pământului ce se dă locuitorilor „după așezămintele de astăzi" și trimiterea deslegării chestiunii în deliberarea viitoarei adunări legiuitoare.*

Și divanurile Ad-hoc se disolvară.

Boeri și țărani se despărțiră. Se despărțiră și boeri de boeri, trăgând unii într'o parte și alții într'alta.

Deși chestiunea nu ajunsese în deliberarea Divanului din București, totuși în Muntenia împrejurările și mentalitățile erau exact la fel cu cele din Moldova.

Naşterea partidelor politice pe chestia agrară.

Și astfel se născură, pe chestia agrară, partidele politice în România : Dreapta și Stânga, sau Albii și Roșii, cum li s-a spus, sau conservatori *și* liberali *cum a rămas mai târziu denumirea lor.*

Odată lumea desbinată pe o chestiune de principiu, noile partide vor duce o aprigă luptă pentru triumful cauzei fiecăruia. In anii cari au urmat de la 1858 la 1864, pivotul în jurul căruia s'a învârtit viața politică internă a țării a rămas chestiunea agrară, fiindcă este singura care, în timpul de formațiune a României Unite, făcea ca interese deosebite să se ciocnească între ele. Toate celelalte interese rămăseseră obștești.

1) M. Kogălniceanu o. p. 39.

2) Subscriitori mai fiind, Manolachi Kostachi-Epureanu, Costachi Rolla, Dumitru Miclescu, Mihail Jora, Nicolae Canano, Alecu Teriarh și Iancu Fotea.

VI

Propunerile divanurilor Ad-hoc fură sprijinite de Franța și Sardinia, și respinse de Turcia și Austria. După îndelungate desbateri Congresul de la Paris (7/19 August 1858) hotărăște noua organizare a Principatelor, fixând și tributul ce trebuește prestat Porții: patru milioane de piaștri pe an (1½ Moldova și 2½ Muntenia). Conform dispozițiunilor acestui congres Moldova și Țara Românească se vor uni sub numele de Principate Unite, cu doi domni deosebiți și aleși pe viață dintre pământeni. Vor fi două guverne și două Adunări, admițându-se totuși, ca o trăsătură de unire, o Comisiune Centrală *de pregătire a legilor de interes comun și o* Curte de Casație *(ambele cu sediul în Focșani). Milițiile vor fi comune, precum și vama, poșta și moneta.*

In chestia socială vestitul art. 46 suna astfel: „Toate privilegiile, scutirile și monopolurile de care se bucură unele clase vor fi desființate, și se va proceda la revizuirea legei care regulează raporturile proprietarilor cu cultivatorii, în vederea de a îmbunătăți soarta acestora".

Acesta fu rezultatul patrioticelor și furtunoaselor ședințe ale Divanurilor Ad-Hoc.

Bun și atât. Cel puțin deocamdată.

Căci, după cum am arătat mai sus, ideile aleargă și nu se mai opresc de cât în clipa triumfului final.

Alegerea lui Alexandru Ion Cuza ca Domn în amândouă țările, care iau numele de Principate Unite.

In iarna lui 1858 se făcură alegerile pentru deputații primelor Adunări ale Principatelor Unite, acele a căror întâie misiune trebuia să fie alegerea Domnilor. Insă Congresul de la Paris, cu sau fără voie, omisese să prevadă dacă le este îngăduit ambelor Adunări să aleagă pe unul și același Domn. Profitând de această împrejurare, ele aleg, la 5 Ianuarie 1859 în Moldova și la 24 Ianuarie în Muntenia, pe Alexandru Ion Cuza.

Unirea era înfăptuită.

De acum începe pentru acest Domn un spinos calvar, în capătul căruia îl aștepta detronarea, exilul și moartea.

Introducerea de față nu ne îngăduie să facem istoricul acestei domnii. Va trebui s-o schițăm sintetic în câteva trăsături de creion, cu scopul de a arăta starea în care era țara și stadiul în care se aflau partidele politice în momentul apariției lui Petre Carp pe arena vieței noastre publice.

Sarcinele ce-i incumbau lui Cuza, în politica din afară și în acea din lăuntru.

Unirea înfăptuită prin îndoita alegere din Ianuarie 1859, era, de drept ca și de fapt, o simplă unire personală. Rămânea deci în sarcina lui Cuza de a face din ea o unire reală, o contopire a celor două Principate într'una și aceiași organizațiune de Stat. Mai rămânea în sarcina acestui Domn obținerea recunoașterei de către străinătate a stării de fapt, aplicarea integrală a autonomiei, precum și împlinirea unor năzuinți mai îndepărtate: Independența și principele străin. Pe aceasta din urmă a pregătit-o Cuza în tot timpul domniei lui, deși nimeni n-a vrut să-l creadă, sau n'a putut să-l creadă.

Acestea, pe terenul politicei din afară. Inlăuntrul țării trebile erau multe și variate. Trebuia aplicată noua Constituție a Țărei,[1] *cea menită să înlocuiască Regulamentul Organic, ars pe rug dar reînviat; trebuia organizată țara pe baze democratice prin revizuirea întregei legislații anterioare, și trebuiau rezolvate chestiunile arzătoare la ordinea zilei: secularizarea averilor mânăstirești și împroprietărirea țăranilor.*

In 7 ani de domnie Cuza Vodă le-a făcut pe toate. Aproape singur, căci în afară de Kogălniceanu, și în unele chestiuni Barbu Catargi, dacă el n'a găsit nicăeri opoziție pentru înfăptuirea unor acte pe care le dorea toată lumea, nici nu se poate spune că a găsit mult sprijin în guvernele și în camerele sale.

In 1859 Cuza obținu ca Franța și Sardinia să recunoască actul din Ianuarie; în 1860 merse la Constantinopol și obținu recunoașterea Porții și încrederea ei; în 1862 se întruni la București primul Parlament român; în 1863 se făcu secularizarea averilor mânăstirești; în

---

1] Dată Principatelor prin Convenția de la Paris din 19 August 1858.

1864 se înfăptui, prin Lovitura de Stat din 2 Mai, împroprietărirea țăranilor; tot în 1864 se făcură noile coduri de legi, de care ne servim și azi; în 1865 se reorganizară școalele și armata; iar în 1866 conspiratorii intrară noaptea în palat și siliră pe Cuza să abdice.

Dece?

Maiorescu, în Istoria Contimporană a României [1]) *zice: „Răsturnarea lui Cuza Vodă a fost un fapt greu de justificat. Liber ales de națiunea din cele două principate, Cuza merita o soartă mai bună, și nu era lucru cuminte să arătăm marilor puteri, sub a căror garanție ne aflam, că națiunea se înșelase în persoana alesului ei".*

Tălmăcirea cauzelor detronării lui Cuza.

Insă dacă evenimentul din 66 este greu de justificat, în tot cazul el nu e greu de explicat.

Detronarea lui Cuza se datorește unui fapt, care n'a fost relevat de nimeni. Anume aceluia că, cu toate străduințele lui de 7 ani, el n'a reușit să creeze în țară un partid de centru. In politica internă, constanta lui preocupare în timpul întregei sale domnii a fost aceasta: să aibă la îndemână un partid moderat, care să înfrângă încăpățânarea reacționarilor conservatori și să liniștească transporturile înflăcăraților liberali. N-a reușit. Partid de centru a fost el singur. Și ca atare a trebuit să se prăbușească.

Prin impecabila logică a Istoriei fenomenul este explicabil. Partidele politice se născuseră, cu un an abia înainte de Unire, din lupta unor interese personale de clasă. O mână de oameni deținea tot pământul țării și înțelegea să-l dețină mai departe. Ea forma partidul conservator. Altă mână de oameni, adăpați la izvoarele civilizației occidentale, găsea că pământul acesta se cuvine celor care-l lucrează și că dealtfel propășirea țării nu putea avea loc decât dacă aceasta se lasă de toate obiceiurile trecute și intră deodată și repede în sfera ideilor europene, a cucerirei tuturor libertăților cu care se obișnuise omenirea civilizată de la Revoluția Franceză încoace. Acesta era partidul liberal. Intre cele două mentalități, cea veche și cea nouă, cine mai era să

---

1) Buc. 1925 (Socec) p. 5—6.

răsară? Una era prea înrădăcinată şi cealaltă prea proaspătă; una lupta din culmea perspectivei veacurilor trecute, cealaltă din culmea perspectivei secolelor viitoare. Cine ar fi putut sta la mijloc?

Cuza singur, fiindcă ţinea cumpăna în mână. El vedea că amândouă talgerele, cel din stânga şi cel din dreapta, atârnau prea mult, atunci când erau încărcate cu greutatea puterei. Ar fi vrut să echilibreze balanţa, şi exasperat că nu reuşeşte, a aruncat-o la o parte şi s-a substituit ei. Din ziua aceia, în loc de un duşman, a avut doi.

Insuficienţa legei electorale, care dădea o cameră omogenă. În totdeauna conservatoare.

Inainte de a ajunge la această extremitate, Alexandru Ion Cuza a încercat tot ce i-a stat în putinţă pentru a-şi atinge scopul fără a eşi din legalitatea constituţională. Insă îi stătea în cale legea electorală, care astfel cum era alcătuită atunci, dădea Adunării o imensă majoritate de deputaţi mari proprietari funciari, deci conservatori. Precum am mai arătat, decâteori era vorba de-o reformă care interesa binele obştesc, Vodă găsi în Camera lui o unanimă aprobare. Dar nu era chip să se atingă de chestiunea agrară, cerută doar categoric de art. 46 din Congresul de la Paris, fără ca intreaga Adunare să nu i se ridice împotrivă ca un singur om. Atât de la 1859 la 1861, când erau guvernele şi camerele separate, cât şi după contopirea lor după Unirea definitivă, Cuza a încercat toate nuanţele de guvernare posibile. Trecerea dintr'odată la toate libertăţile constituţionale, fără prealabilă pregătire, nu o putea acorda el elementelor din extrema stângă; iar pe de altă parte conservatorii reacţionari eludând din programul lor împroprietărirea, când veneau liberalii la putere şi puneau din nou chestiunea pe tapet, căpătau din partea Camerei un vot de blam în urma căruia guvernul trebuia să se retragă. La început Cuza disolva Camera şi se făceau noui alegeri, din care eşea o altă adunare, compusă din exact aceleaşi elemente ca şi precedenta, de oarece alegătorii erau în marea lor majoritate şi ei proprietari. Pus în această tristă alternativă, Cuza renunţă de a mai disolva o Adunare care rămânea omogenă, şi renunţă chiar de a mai chema pe liberali la o

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O şedinţă a Camerei sub Cuza Vodă

putere pe care nu o puteau păstra, şi ale căror idei de altfel erau pentru el prea înaintate. Insă nereuşind nici să înduplece pe conservatori de-a mai eşi din intransigenţa lor, nici să formeze un partid de centru, Vodă începu din chiar anul 1862 să guverneze singur, ceiace îi atrase de pe atunci ura ambelor partide existente. La imputările ce i se făceau din amândouă taberele beligerante că el nu se ţine de principiul statului constituţional care este că : „Capul Statului domneşte, dar nu guvernează", Cuza răspundea (prin chiar Monitorul Oficial) că Convenţiunea de la Paris hotărăşte că „Domnul guvernează împreună cu miniştrii săi". Acest fel de a conduce trebile ţării îl duse la lovitura de stat şi apoi, fatal, la silita lui abdicare, asupra căreia vom reveni cu amănunte în corpul acestei lucrări.

Chestiunea agrară de la 1857 la 1864. Fazele prin care a trecut.

Deocamdată, întrucât orice s'ar fi spus şi oricum s'ar fi comentat lucrurile, văzută din perspectiva depărtării de azi întreaga luptă politică internă a ţării în timpul domniei lui Cuza Vodă s'a învârtit exclusiv în jurul chestiunii agrare, să vedem deci care au fost fazele acestei chestiuni în intervalul de la închiderea sesiunilor Divanurilor Ad-Hoc şi până la lovitura de Stat din 2 Mai 1864.

Amânată pentru „sesiunea următoare", ea intră în studiul Comisiunei Centrale din Focşani, unde dădu loc la furtunoase discuţii între „Roşi şi Albi", cum li se spunea pe atunci Liberalilor şi Conservatorilor. După numeroase desbateri, majoritatea (care era şi acolo conservatoare) redacta un proect de lege prin care ţăranii erau desrobiţi — li se liberau braţele, cum se zicea — însă li se luară în schimb pământurile arabile pe care le munceau de sute de ani, lăsându-le doar casele din vetrele satelor şi câteva prăjini de islaz în împrejurimi. Aceasta era improprietărirea, sau mai bine zis definitiva desproprietărire a ţăranilor, ce suna ca un anacronism faţă de dispoziţiunile art. 46 al Congresului de la Paris, care cerea „reviziuirea legei ce regulează raporturile proprietarilor cu cultivatorii, în vederea îmbunătăţirii soartei acestora".

Proectul tipărit de Comisiunea Centrală şi împărţit

în mii de exemplare prin sate, exasperă toată populaţiunea rurală a ţării. Totuşi, cu o nepăsare care pare astăzi admirabilă, abia 6 luni după Unirea definitivă (Comisiunea Centrală fiind acum desfiinţată ca fără rost), Guvernul Conservator, prezidat de Barbu Catargi, înfăţişă Camerei acest proect de lege fără nici o modificare (Mai—Iunie 1862).

Şedinţele Camerei din Mai 1862.

Barbu Catargi „cel mai infocat apărător al proprietăţii absolute în posesiunea exclusivă a marilor proprietari" [1]), era de altfel un om foarte corect, inteligent, cultivat şi un deosebit de dibaci şi de impresionant orator. Prin personalitatea sa el stăpânea Camera. Ştiind că are în Kogălniceanu un adversar cel puţin de talia sa, Catargi îşi ascuţi mintea şi-şi încordă nervii în acele memorabile şedinţe din Mai 1862, din care cauza marilor proprietari trebuia să iasă definitiv învingătoare sau definitiv învinsă.

Kogălniceanu vorbi de două ori, câte 5 ceasuri în şir, îşi desfăşură toată arta oratoriei sale, fu elocvent, vehement, duios, doar va îndupleca pe deputaţii conservatori să înţeleagă păsurile ţărănimii şi să-i vie în ajutor, renunţând la o parte din pământurile lor. Şi poate ar şi fi convins pe mulţi, dacă nu se scula Barbu Catargi să-şi apere convingerile sale. In ziua de 29 Mai el ţinu vestitul său discurs, rămas clasic în Analele Parlamentare ale României, prin care compară vorbele lui Kogălniceanu cu „O himeră ciudată şi paradoxală, o himeră cu capul de porumbiţă, făgăduind blândeţe, cu trupul de viperă otrăvitoare, şi cu coadă de şopârlă mâzgălitoare!" El învinuia pe Kogălniceanu de-a fi tratat proprietatea de hoţie, dar totuşi de a o cere, cu umilinţă, pentru iubiţii săi ţărani.

Conservatorii, în picioare, bătură entuziaşti din palme, iar colo sus, în Palatul Domnesc, Vodă privind la acel spectacol care nu era nici pe placul lui, nici pe al Congresului de la Paris, muşca din buze şi pregătea în mintea lui viitorul ţări sale şi propria lui cădere.

---

1) M. Kogălniceanu o. c. p. 40.

Treisprezece zile mai târziu, la 11 Iunie 1862, în ziua aniversărei Revoluţiei din 48 şi în preziua votărei legii după şablonul conservator, Barbu Catargi fu omorât, în pragul uşii Parlamentului „de un necunoscut", care „necunoscut" a rămas până în ziua de azi.

Omorul lui Barbu Catargi (11 Iunie 1862).

Are istoria astfel de ciudate enigme, care nu pot fi pătrunse nici de mintea omului, nici de Poliţia sau de Siguranţa Statului!!

Rezultatul acestui asasinat fu un vot al Camerei, prin care s'au şters dintr'o trăsătură de condei toate drepturile ţăranilor, lăsându-le doar între unul şi trei pogoane (după cum erau moşiile la munte sau la câmp) date lor în arendă cu o chirie perpetuă. Se revenea la legiuirea lui Caragea!

Insă Cuza Vodă n'a promulgat această lege. Nici Arsachi, succesorul lui Catargi la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, nici Kreţulescu, urmaşul lui Arsachi, n'au îndrăsnit s'o prezinte Domnitorului spre sancţionare[1])

Cincisprezece luni mai târziu, Vodă se hotărăşte în fine să cheme la putere pe Mihail Kogălniceanu (11 Oct. 1863). Că din clipa aceia lovitura de Stat era lucru hotărât în mintea Domnului şi a primului său ministru, nu face umbră de îndoială, fiindcă ştiau amândoi prea bine că nu vor putea realiza împroprietărirea cu alcătuirea de atunci a Camerei, şi că nici n'avea rost s'o disolve, deoarece experienţa arătase că, având în vedere cuprinsul Legei Electorale, din noile alegeri n'ar putea eşi decât o Cameră compusă din exact aceleaşi elemente conservatoare.

Aşa dar, şi printr'un gest de altfel foarte frumos, Kogălniceanu supuse Camerei întâi proectele de lege comunale şi judeţene, şi apoi atât de mult desbătuta şi dorita secularizare a averilor mânăstireşti, prin care un sfert din teritoriul României, care se afla în mâinele călugărilor greci, trecu în stăpânirea Statului.

Secularizarea averilor mânăstireşti.

Odată aceste reforme realizate, primul ministru în-

---

1) In Mon. Oficial din 2 Noem. 1863 Cuza zice singur: Proectul de lege rurală, votat de majoritatea Adunării în 1862, nu l-am putut sancţiona fiindcă nu răspundea dorinţei mele.

fățișă Camerei, în Aprilie 1864, proectul de lege rurală, astfel precum îl mai prezentase în 1862 în opunere cu proectul de lege elaborat de Comisiunea centrală din Focșani. Proectul fiind publicat și în Monitor, Kogălniceanu primi din partea Camerei un vot de blam, care-l sili să-și prezinte demisia, pe care Vodă nu o primi. Adunarea fu prorogată pentru ziua de 2 Mai.

Cei doi înfocați apărători ai țărănimei stăteau acum singuri în vâltoarea politicei de atunci. Singuri de tot. Căci nu numai extrema dreaptă era împotriva lor, dar chiar și extrema stângă. Reprezentanții acesteia, Ion Ghica, C. A. Rosetti, Golescu și frații Brătianu întinseseră reacționarilor mâinile lor de foști revoluționari, și formaseră împreună cu ei ceiace un glumeț numise atunci: Monstruoasa Coaliție, dar care cu acest nume a rămas stigmatizată în analele trecutului nostru [1]).

„Monstruoasa Coaliție", și părerea de atunci a lui Ion Brătianu asupra chestiunei agrare.

Coaliția, născută în toamna lui 1863, avea o cauză și un scop. Cauza era că liberalii sus arătați nu erau pentru împroprietărire, și ca atare stătea extrema stângă alături de extrema dreaptă. Ion Brătianu merse până a spune [2]) *că „fiind în ambele părți litigante prejudecăți, chestiunea agrară cere să fie discutată în toată liniștea și cu mult sânge rece. A intrat în capul țăranului ideia că toată cauza răului de care suferă țara, este proprietarul. Dacă bate piatra, dacă plouă broaște, cauza este că proprietarii au proprietăți" etc.*

Pentru ce judecau Brătienii și prietenii lor astfel, este greu de analizat chiar după scurgerea a trei sferturi de veac. Rămâne totuși o bănuială, acea că, îndepărtați de Vodă de la onorurile puterii, extremiștii de stânga așteptau să le bată ceasul pentru a înfăptui ei, nu alții, această reformă.

Scopul monstruaselei coaliție era detronarea lui Cuza.

Cât despre scopul urmărit de Monstruoasa Coaliție, ea era detronarea lui Cuza. Conservatorii o doreau pentru a înmormânta chestiunea agrară [3]), *iar liberalii*

---

1) Capul coaliției era Ion Ghica, fostul Bey de Samos.

2) 11 Febr. 1863, Mon. Of. Nr. 61.

3) Totuși între 1862 și 64, mentalitatea extremei drepte se schimbase și ea. Revenind la simțul realității, aceasta nu mai era împotriva exproprierei, ci discuta numai câtimea de pământ ce trebuește acordată țăranilor.

o voiau pentru a pune capăt unui regim de domnie autocrată care nu putea fi în vederile lor, ai celor cari nu admiteau monarhia decât în cadrul tuturor libertăţilor cetăţeneşti şi îngrădită de toate formele constituţionalismului modern. In acelaş discurs arătat mai sus (11 Febr. 1863) Brătianu spusese în plină Adunare: „Domnul nu poate fi în acelaş timp şi ficţiune şi om. Ca ficţiune este sacru, ca om, nu. Dacă Domnitorul este o persoană sacră, atunci nu administrează, iar dacă se amestecă în ocârmuire, atunci cer dela el răspunderea faptelor sale".

Lovitura de Stat de la 2 Mai 1864.

Faţă de această vădită duşmănie a tuturor oamenilor politici din ţară, nu-i rămânea lui Cuza decât un lucru, pe care-l şi făcu : să ia singur răspunderea întregii situaţii. In ziua de 2 Mai, la redeschiderea Camerei, Kogălniceanu dădu citire mesagiului domnesc, urmată de o nouă moţiune de neîncredere a Adunării Legiuitoare. Drept răspuns, primul ministru scoase liniştit din buzunar mesajul de disolvare a Camerei. In mijlocul unui zgomot asurzitor, pătrunseră în sală doar cuvintele lui Lascar Catargi, Preşedintele : „Adunarea este disolvată".

Noul „Statut", precum şi „Aşezământul Electoral", prin care se modifică dispoziţiunile Congresului de la Paris, sunt imediat supuse votului poporului (plebiscitului) care le aprobă. Obţinând şi recunoaşterea Puterilor garante şi a Porţii, noua Constituţie lărgeşte dreptul de vot, înfiinţează un Senat (restrângerea puterei Camerei) şi măreşte atotputernicia Domnitorului. Pe baza acestor drepturi ce-i acordase ţara, Cuza Vodă decretează împroprietărirea clăcaşilor[1]*). Proectul, supus întâi desbaterilor Consiliului de stat, este promulgat la 14 August 1864; însă rău sfătuit de alţii, Vodă pune condiţia ca legea să nu intre în fiinţă decât trei ani mai târziu. Exasperat de această amânare, care în afară că ar fi putut provoca o răscoală în rândurile ţărănimii, dar mai putea însemna şi condamnarea definitivă a legii, Kogălniceanu îşi prezintă din nou de-*

Improprietărirea clăcaşilor. Curajul lui Mihail Kogălniceanu.

1) Prin Decret Domnesc, până la Convocarea Adunării.

misia, mergând cu îndrăsneala până a-i spune lui Vodă: „In dosul fiecărui clăcaș mi-ar trebui un jandarm; și dacă Măria Ta ar avea atâția jandarmi câți țărani sunt în țară, ei încă n'ar asculta de poruncile Măriei Tale, fiindcă jandarmii sunt și ei clăcași sau fii de clăcași".

In urma acestor curajoase cuvinte, Cuza Vodă înapoiă primului său ministru demisia, încuviințând data de 23 Aprilie 1865 pentru punerea în aplicare a legei.

Cu acestea, chestiunea agrară este încheiată. In parte cel puțin. Și în tot cazul, din ziua aceia, diferențierile de principiu care despărțeau pe liberali de conservatori încep a pierde din adevărata lor însemnătate. nu însă și luptele care se vor da între ei din ce în ce mai înverșunate, de dragostea, nu a principiilor, ci a clientelei politice.

* * *

Starea generală a țării în 1866.

Inainte de a intra în subiectul nostru, se mai impune o privire asupra stării generale a Țării din punctul de vedere economic, financiar, cultural și social.

Starea economică și financiară.

Am văzut mai sus că până la desființarea privilegiilor boerești, nu existau la noi alte clase sociale decât clerul, boerimea și țărănimea, întrucât toate ramurile activității sociale erau sau la primele lor începuturi, sau concentrate în mâinile boerilor. Firește că Statul odată așezat pe baze constituționale moderne, izvorîte din dispozițiile Tratatului de la Paris, lucrurile trebuiră cu încetul să schimbe de aspect. Incepură din toate păturile țării, de la boeri la țărani, de la meseriași la comercianți, de la slugile boerești mai ales, (căci de acolo a pornit una din marile pacoste ale viitorului) să crească ambițiile și aspirațiile, deoarece orice carieră era deacum deschisă oricui. Dar carierele cerând studii pregătitoare, și acestea fiind încă rudimentare, n'avea cine să se îmbulzească la ele. Ingineri, medici, magistrați, avocați, etc. rămaseră deo-

camdată străinii, sau Români veniţi cu diplome din străinătate, sau tot vechii boeri, cu drepturi câştigate printr'un fel de putere de retroacţiune a slujbei (vorbim de cele două din urmă). Restul ambiţioşilor dădură navală la funcţionarism. *Şi nu numai fiindcă acesta nu cerea o pregătire specială, dar în deosebi fiindcă era considerat ca singura carieră onorabilă, întrucât, cu abia câţiva ani în urmă, fusese ocupat numai de „oameni cu sânge albastru". Fusese vre-odată vre-un boer negustor, fabricant, pictor, actor ? Şi mentalitatea acestora ţinu până târziu — chiar sub Vodă Carol, chiar până în veacul al XX-lea ! Rezultatul acestei exagerate ascensiuni spre funcţionarism fu, firește, o sensibilă scădere a bugetului Statului !*

Totuşi, deşi Statul plătea lefuri peste lefuri, ele nu erau îndestulătoare pentru apetiturile celor care flămânziseră din fiu în tată, timp de atâtea generaţii câte se pot număra până la descălicare. Aşa dar, spre despăgubirea lor şi a morţilor, începu să se lăţească în starea funcţionarilor un sistem de luare de „mită", care nu era de altfel o inovaţie în ţară, ci un vechi obicei fanariot, importat din secolul al XVIII-lea. A dispărut mai târziu din moravurile noastre — nici odată cu totul — pentru a înflori din nou şi cu o impetuoasă virulenţă, după războiul pentru întregirea neamului ! Insă lucrul remarcabil este că sub Cuza Vodă acest trist obicei avea oarecum o sancţiune legală, căci altfel n'ar fi dat ministrul Bojinca o circulară (în 1860) prin care funcţionarii erau înştiinţaţi că mărindu-li-se salariile „de azi înainte nici un pretext de neajuns al lefei nu va fi admis pentru luare de mită" ceiace cuprinde implicit noţiunea că pretextul acesta era mai înainte admis.

Printre aceşti înflămânziţi funcţionari, se numărau, sub Cuza Vodă, şi magistraţii !

O altă tristă stare de lucruri în vremurile de care vorbim, era raportul administraţiei cu supuşii ţărei. Nu se putuse încă desrădăcina respectul slujbaşului inferior faţă de boier. şi ca atare se întrebuinţa, pe scara cea mai întinsă, către cei de sus : hatârul *(chiar pentru impozite), iar către cei de jos :* violenţa.

Aceste neîncasări ale contribuabililor bogați, lefurile funcționarilor fără număr, pensiile ce se plăteau unor oameni cari deabea începuseră a sluji Statul (după 8 ani civilii și după 6 militarii) desechilibrară budgetul țării. Desechilibrul între venituri și cheltueli avea de altfel numeroase cauze, pe care nici unul din miniștrii de finanțe ai lui Cuza nu le putură înlătura. Căci în adevăr, în afară de cele arătate mai sus, mai trebuesc puse în sarcina acestor bugete cheltuelile inerente unei noui organizări de stat, precum o aveau acum principatele Unite, sau mai bine zis cheltuelile modernizărei acestui nou stat : școlile, armata, administrația, etc. De altfel, după cum o declară Petre Mavroyeni însuși, „lipsa unei contabilități regulate" era poate cel mai mare neajuns de care suferea bugetul statului.

In afară de acestea, bogățiile țărei nu erau exploatate (fără să mai vorbim de agricultură), concesiunile încăpuseră în mâinile străinilor, iar exportul și importul stăteau cam pe aceiași scară[1]*).*

Așa dar, starea economică și financiară a țării nu era din cele mai înfloritoare. Cât despre comerț el era în întregime în mâna străinilor. In Muntenia îl practicau Grecii, Bulgarii, Sârbii, Nemții și Ungurii, iar în Moldova Evreii. Aceștia din urmă, infiltrați de mult în țară, însă aduși cu toptanul de către Vodă Mihai Sturdza, cam între anii 1840—50, puseseră stăpânire pe tot negoțul Moldovei, inclusiv acel al băuturilor spirtoase, și îndeosebi la țară. Ei mai erau și industriași, și arendași, și cămătari. Libertatea cultului o aveau, însă dreptul de cetățenie nu — de altfel, nici nu-l cereau. Pe vremea lui Cuza, când trebuințele țării, externe și interne, cereau atât de imperioase soluțiuni, chestiunea evreiască încă nu se născuse. Abia după 1864, adică după ce toate reformele, inclusiv cea agrară, fură rezolvate, începu să se vorbească la noi de această spinoasă problemă.

Dacă aceasta era starea financiară a țării, să vedem

---

1) De la 1860 la 1865 Import : 169—183, Export 313—301.

acum care era starea ei culturală, morală şi socială în primele timpuri după Unirea Principatelor.

Starea culturală a ţării.

Este incontestabil că faţă de condiţiunile traiului de altădată din voevodatele dunărene, când nu avusese răgaz intelectul să se desvolte după agerimea tracolatină a minţii noastre, deşteptarea ce se ivi în toate laturile vieţii româneşti în veacul al XIX-lea a însemnat şi pe tărâmul culturii un mare progres faţă de trecut. Ajutaseră şi cele două veacuri trecute, după cum am mai arătat, la această înceată infiltraţiune a culturii printre Români, al 17-lea prin cronicele şi prin literatura sa bisericească, al 18-lea prin ştiinţa de carte a Fanarioţilor, prin dascălii străini de la curţile boereşti, prin înmulţirea şcolilor, chiar de erau greceşti, şi prin învăţătura răspândită de conaţionalii noştri ardeleni. Insă abia la începutul veacului trecut, când plecară atâţia tineri în Franţa, în Germania şi în Italia la studii, şi când se iviră cei trei mari propagatori ai învăţăturii, Gheorghe Lazăr şi Eliade Rădulescu în Muntenia, Gheorghe Asachi în Moldova, începură păturile superioare ale societăţii a se deprinde cu înţelesul adevăratei culturi occidentale. Cu uşurinţa de asimilare ce are Românul — şi care incontestabil că este primordiala sa calitate — după o singură generaţie de oameni care, pe scară mai întinsă, învăţaseră carte, ţările noastre se şi puteau număra, în oarecare măsură, printre acele care posedă o cultură suficientă pentru a păşi de acum singure în viaţa popoarelor europene. Gustul pentru istorie, pentru literatură, pentru teatru, pentru arta muzicală şi plastică se răspândi cu uşurinţă în rândul unor oameni ai căror bunici abia ştiau să se iscălească, şi ai căror părinţi fuseseră, în majoritatea lor, agricultori sau scribi. Apărură de la început oratori, prozatori şi poeţi de mâna întâi, care deşi ni se par nouă astăzi învechiţi, rămân totuşi, după atâta vreme, pe primul plan. Discursul lui Barnuţiu de pe câmpia Libertăţei la Blaj, în 1848, şi al lui Kogălniceanu la deschiderea cursului de istorie naţională la Academia Mihăileană din Iaşi, în 1843, dovedesc faptul acesta, în privinţa oratoriei, cu prisosinţă. Bălcescu,

mort în 1854, creşte cu cât anii scad, şi ca istoric şi ca prozator. Costachi Negruzzi are bucăţi care se citesc astăzi cu aceiaşi plăcere ca şi altădată, iar nedreptăţitului de Filimon îi va bate într'o zi şi lui ceasul, căci romanele sale sunt încă neîntrecute şi astfel vor putea poate să şi rămână. Printre poeţi, unele bucăţi ale lui Anton Pann, „Sburătorul" lui Helliade, „Ucigaşul fără voie" a lui Alexandrescu „Mihnea şi Baba" a lui Bolintineanu, „Pohod na Sibir" şi de altfel atâtea altele de ale lui Alexandri, sunt bucăţi care desvăluesc talente uimitoare pentru poeţi din abia prima generaţie a vieţii culturale a unui neam.

Publicul românesc, rămas pe de o parte, în majoritatea lui încă într'o stare de incultură explicabilă, iar pe de altă parte, după atâtea veacuri de umilinţă, când era tratat de toţi vecinii săi de „sălbatec" şi de „ţărănoi", încântat acum de a se simţi în fine „civilizat" nu putea decerne cu siguranţă ce trebuie adoptat şi ce trebuie lepădat din pleiada scriitorilor cari apăruseră ca ciupercile din toate unghiurile României. El aplauda la orice lucrare nouă şi consacra nulităţi alături de talente. Iar la răul acesta care produse un haos în spiritul vremii, se adăogă un altul, care ar fi putut avea urmări grave de nu ar fi venit la timpul oportun, pentru a-l curma, acea Junime despre care va fi vorba în corpul lucrării de faţă. Se adăogară nu numai unul, ci alte două rele. Anume, întâi spiritul de imitaţie, pe care-l practicară toţi autorii de mâna a doua, al căror model era literatura străină şi în deosebi cea franceză — iar al doilea spiritul naţional, care învăluise toată suflarea românească, dar care n'avea ce căuta în literatură. Să ne înţelegem, fiindcă spiritul de imitaţie şi spiritul naţional par a fi două noţiuni cari se bat cap în cap. Dar ele totuşi se confundau într'una singură, fiindcă spiritul de imitaţie făcea să se scrie lucruri cari nu erau româneşti, iar spiritul de naţionalism făcea să se scrie lucruri într'o limbă care nu era românească.

Şcoala latiniştilor.

Inebuniţi de latinitatea lor de curând descoperită, Românii, care n'aveau de unde să ştie pe atunci că

originile etnice se bazează mai mult pe procentele de cultură decât pe acele de sânge, se credeau coborîtorii din tată în fiu ai lui Cesar, Cicero şi Virgil. Ca atare revendicând dreptul de a fi roman nu numai în politică faţă de vecini lor slavi, maghiari şi turci, pe care, răsturnând rolurile, îi priveau ei acum drept nişte sălbatici, ei voiau ca din întregimea vieţei neamului să sară în ochii tuturor latinitatea lui. In consecinţă, limba lor împestriţată de fel de fel de neologisme şi de influenţe străine, trebuia după părerea lor, curăţată şi readusă la matcă. Se născu astfel curentul latinist, reprezentat prin August Treboniu Laurian, Timotei Cipariu şi Papiu Ilarian, care schimonosiră limba atât de mult, încât citind-o nu mai ştiai de e româneşte sau poate vre-o altă necunoscută limbă. Şi ce e mai ciudat, e că curentul acesta nefiresc şi dăunător prindea în massa incultă şi entuziastă, şi se lăţea din ce în ce mai mult. A trebuit, repetăm, să vină Junimea, cu spiritul ei critic, pentru a dovedi publicului — şi încă ce mult a trebuit să lupte! — că limba este un organism viu care nu poate fi creat în mod artificial, că formele cuvintelor s'au modificat în cursul veacurilor şi nu pot fi readuse la cele primitive fără a risca să nu mai fie înţelese, că neologismele sunt cuvinte noi importate în limbă pentru noţiuni în deobşte existente, şi că din potrivă cuvintele streine adoptate fie de mult fie de curând pentru noţiuni neexistente au căpătat sau trebuie să capete încetăţenire, şi în fine, că după ce limba scrisă trebuie să fie la fel cu cea vorbită, trebue încă ca cele scrise să corespundă firei şi sufletului românesc, pentru a nu da o searbădă şi inutilă imitaţie din străini. A trebuit toată această aprigă luptă a Junimei pentru a pune, târziu, lucrurile la punct. Şcoala Junimistă.

Dacă aceasta era starea haotică în care se aflau, în preajma Unirii şi în primii ani după ea, literatura română şi gustul publicului în faşe, apoi celelalte ramuri ale culturii erau şi mai înapoiate. Inceputurile noastre universitare au dat un contingent de profesori şi de elevi semidocţi, în care tot bietul naţionalism

înlocuia cultura şi ştiinţa, şi în care un Simion Barnuţiu, strălucitul orator de la Blaj, dar incultul profesor de Drept Public de la Iaşi, era idolul mulţimii. Pleiada oamenilor culţi de pe atunci — căci erau şi din aceştia — un Creţulescu de pildă, chiar un Brătianu sau un Rosetti, fără a mai vorbi fireşte de Kogălniceanu — s'au ţinut în genere departe de pulsul vieţii pur intelectuale, întrucât pentru ei, în momentele de frământări politice ale neamului, acţiunea era primordială.

Viaţa socială.

Cât despre viaţa socială, era o prăpastie atât de mare între cele câteva saloane ale aristocraţiei bucureştene sau ieşene şi restul caselor din mica boerime, din începătoarea burghezime sau negustorime, fără a mai vorbi de viaţa ţăranilor — încât nu poţi de cât să admiri răbdarea acestui popor în mintea căruia spiritul de revoltă n'a încăput niciodată, s'au aproape niciodată. Sus era bogăţia, luxul şi desfrâul, la mijloc şi jos sărăcia, când nu era foamea, şi viaţa cuminte a celor cari se hrăneau din sudoarea frunţii. Mai nivelându-se cu vremea clasele sociale, s'au amestecat apoi între ele bogăţiile cu sărăciile şi virtuţile cu viciile, ceiace dă astăzi, dacă nu mai multă eleganţă, în tot cazul mai multă omogenitate vieţei. Dar că altă dată la noi exemplul rău venea de sus, stau martore, colea, documentele şi memoriile timpului, care ne arată pe cucuoanele noastre (fireşte că nu pe toate) înebunind după „ocupaţiile streine" [1]*, pe boerii noştri pierzându-şi moşiile la cărţi, şi pe amândoi împreună trăind mai mult la Paris şi la Nisa de cât în ţară, până se alegea praf din averile lor, din care însă pentru nimic în lume n'ar fi consimţit să dea o falce de pământ în proprietatea ţăranilor „chiriaşi".*

* * *

In acea societate în formaţiune, în care poate mai predomina entuziasmul din 48, dar în care, din remi-

---

1) Adevărat însă: ca şi în 1877, ca şi în 1917, ca şi, probabil, în 2017 şi aşa mai departe.

niscență fanariotică, cinstea șovăia și caracterele lipseau, în mijlocul acelor oameni, dintre cari câțiva erau civilizați, câțiva erau culți, dar prea puțini erau civilizați și culți, într'o lume, în care se ciocneau apucături retrograde, duse până la absurd, cu idei înaintate, împinse până la imposibil, în acest haos al vieții sociale și politice din anii din urmă ai domniei lui Cuza Vodă, apare deodată pe scena vieții românești un om de o inteligență impunătoare, de o comprehensiune atotcuprinzătoare, de o cultură vastă și adâncă, de o cinste materială și morală scoasă parcă din Evanghelie, de o fineță intelectuală împinsă până la paradox, de o ponderație liniștitoare, de o sinceritate deconcertantă, de un caracter inflexibil, de o consecvență unică, un om care părea cioplit cu dalta în marmoră de Pentelic.

Il chema Petre Carp.

Din ce sfere venea? In ce lume trăise? Ce sânge curgea în vinele lui?

Ce a putut face un astfel de om, într'un astfel de mediu?

Ce a cugetat și ce a realizat? Ce a rămas și ce va rămâne de pe urma acestei treceri la orizontul politic al unui Stat adolescent?

* * *

CAPITOLUL I

Origina, copilăria, tinereţa

In vinele lui Petre Carp curgea sânge de boier. Nu de boier mare, de boier vechi. Nu sânge din protipendadă, venită din meleaguri străine, ci sânge de boierime moldovenească, care-şi frământase în veacuri necazurile sale cu aspiraţiile neamului românesc din pătura stăpânitoare.

Neamul său era din Moldova. Nici din ţara de sus, nici din ţara de jos, nici din Carpaţi, nici de la Nistru — din Vaslui — ferit aşa dar de influenţa germană, de influenţa maghiară, de influenţa rusească, de atingerea tătară sau turcească. Drept moldovean din mijlocul moldovenimei. Acesta era neamul Cărpeştilor,

Origina lui este foarte veche. In „Descrierea Moldovei", a lui Dumitru Cantemir, familia Carp este trecută printre vechile neamuri ale ţării. Ceiace dovedeşte că numele Carp nu este o poreclă dată unui oarecare Policarp ce ar fi aparţinut neamului Lungu, cum ar rezulta din actele Ţibăneştilor, publicate de d. N. Iorga, nici porecla unui alt membru al familiei ce ar fi aparţinut neamului Russu, cum ar rezulta din studiul lui Traian Ichim asupra acestei din urmă familii, ci din potrivă, atestatul lui Dumitru Cantemir dovedeşte că numirile de „Lungu" şi „Rusul" sunt poreclele date unor diferite ramuri ale neamului Cărpesc, procedeu foarte uzitat în Arhondologia Moldovei.

Istoria familiei lui Petre Carp este strâns legată de a moşiei sale Ţibăneşti.

Gavril Lungul însurat cu Costanda Balș (nedocumentat) și fiul său Carp Lungul, care cumpără Tibăneștii de la vistiernicul Enachi (1646).

Ramura aceasta s'ar fi ilustrat întâiu prin căsătoria lui Gavril Lungu cu Constanda, fata Antemiei, fiica marelui vornic Cristea Balș și a soției sale Odochia-Ruxandra Capotici, aceștia din urmă înrudiți cu Alexandru-Vodă Lăpușneanu. Dar în istoria documentară intră abia fostul armaș Carp Lungul, fiul lui Gavril, care în 1646 cumpără Țibăneștii dela vistiernicul Enachi. E prima atingere cunoscută între această moșie și neamul care o va stăpâni mai târziu multă vreme — până astăzi!

Carp Lungul vinde Țibăneștii lui Necula Manos (1658). Moșia ajunge în 1760 în stăpânirea lui N. Gherghel.

In 1658 Carp Lungul se desface de moșia pe care o cumpărase cu 12 ani înainte, vânzând-o unui grec, Necula Manos, vistiernic [1]). Pe urmă, prin cumpărare și moștenire, Țibăneștii trec din mână în mână, până ajung, în 1750, în stăpânirea lui Nicolae Gherghel. In timpul acesta Lunguleștii, redeveniți Cărpești, își duc traiul lor de boieri ținutali prin Moldova de mijloc, dar mai ales prin Vaslui, și'n deosebi în preajma văii Șacovățului, unde-și aveau moșiile și răzășiile.

Fiul armașului Carp Lungul, Gheorghe Carp paharnicul, e pomenit în acte doar în treacăt. Insă feciorul acestuia, Toader jitnicerul, e un boier mai cu vază, mai cu dare de mână. El are doi fii, pe Vasile, vel paharnic, mort fără posteritate, și pe Gheorghe Carp, mare ban. Acesta din urmă s'a însurat cu Safta Nacu, dintr'un vechi neam de țară, probabil strănepoata acelui „Colonel Nakolowitsch" care întovărășise, cu 100 de ani înainte, pe voevodul său Gheorghe Ștefan în peregrinările sale prin străinătăți. Dela dânsa căpătă în zestre moșia Zvinișteîn Bucovina, pe când el însuși era proprietarul câtorva moșii și câtorva răzășii, printre care și Țibănești, vre-o parte de bătrân. In calitate deci de corăzeș în aceste pământuri, rudă cu Nicolae Gherghel, când acest boier se hotărăște, în 1771, să-și vândă proprietatea, banul Gheorghe Carp, în virtutea dreptului de „protimisis" cumpără dela unchiul său „satul în-

Gheorghe Carp cumpără din nou Țibăneștii, în 1771, de la Nicolae Gherghel.

---

1). N. Iorga: Studii și documente VI p. In documentele arătate aesta (Neculae) este numit Necula, iar într'un document dela Arh. St. Iași (Tr. 501 Dos. 123 f. 59 urm.) i se zice Micul. Invederat însă că el e grecul N. Manos (Manu).

treg Ţibăneşti dela ţinutul Vasluiului pe Şocovăţ, şi cu parte din Olăşei, cu loc de prisacă şi cu pomăţ, pentru 1000 lei noui".

Iată, după 120 de ani, moşia în care de fapt Cărpeştii nu încetaseră niciodată de a fi răzeşi, intrată din nou şi întreagă, în plină proprietate, în mâinile unui coborâtor de al lui Carp Lungul armaşul.

Gheorghe Carp e harnic şi chibzuit. Işi vede de gospodărie, de arături şi de pomi; mai cumpără alte moşii, mai rotunjeşte pe care le are. Pe la sfârşitul veacului al 18-lea trece drept un boier foarte bogat şi înzestrează fetele ca un divănit. Catinca pe care o ţine Toma Cozma are un isvod de zestre lung de patru feţe. Insă din pricini necunoscute, el moare, în anul 1802, om sărac... cel puţin aşa crede el. In diata lui scrie: „Am dat în vremuri zestre fiicei mele cum n'a dat nimeni la nimeni. Iar acum nu mai am avere!" Totuşi, fiii săi, Toader, Costin şi Ion, moştenesc fiecare câte o moşie. In lotul acestui din urmă, al lui Ion Carp, biv vel aga, cade Ţibăneştii.

Prin muncă şi cinste, poate şi prin zestrea nevestei, (Safta Pătraşcu) Ion Carp este prin anii 1810 iarăş om bogat. De altfel Ţibăneştii este o moşie mare, şi la începutul veacului trecut începe şi agricultura să ia o dezvoltare alta decât înainte. Gârbeşti, Olăşei, Ivăneşti, sate întregi, intră din nou în stăpânirea lui, iar răzăşiile nu şi le pierduseră firesţe niciodată. Impreună cu Kogălnicenii, cu Cuzeştii, cu Hermezieştii, el e coproprietar în Glodeni, în Jigoreni şi în Mireşti. De aceia pe vremea când boerii noştri începură a bate drumurile străinătăţii pentru „studii", îl vedem pe Ion Carp trimiţându-şi copiii la Viena să înveţe carte. Ba mai mult, îi şi întovărăşeşte în capitala Austriei, pentru a cunoaşte şi el minunile Occidentului.

Ion Carp, însurat cu Safta Pătraşcu. Iel trimite copii să înveţe carte în străinătate (1815). El clădeşte conacul de la Tibăneşti.

Era în anul 1815.

Fiii săi, Nicolae şi Petre, apucară acolo strălucita epocă în care Goethe, Körner, Humboldt, Beethoven. oamenii vestitei pleiade de atunci, erau încă în viaţă.

Pătrunşi de admiraţie pentru civilizaţia apuseană, ei

se întoarseră în țară cu idei înaintate. Sub Ioniță Vodă Sturdza îi găsim deci, — nici că se putea, — cărvunari.

Insă cărvunarismul lor nu-i împiedică a-și gospodări moșiile cu hărnicie, cum făcuseră tatăl, bunicul și străbunicul lor. Petre Carp, biv vel comis, prea se obișnuise la Viena cu luxul apusean pentru a-i mai fi îngăduit a trăi în simplicitatea, aproape în sărăcia în care boerii moldoveni își duceau în deobște monotonul lor traiu. Tatăl său clădise la Țibănești, nu de mult, un frumos conac; el îl înfrumusețează și croiește o grădină mare împrejur, în capătul căreia vine biserica, și'n marginile căreia se resfiră satul. Spre Miază-Noapte se întinde valea Șacovățului și din părțile celelalte pornesc dealurile unele după altele, ținându-se lanț până'n apele Prutului de pe o parte și până într'ale Siretului pe de alta.

Petre I. Carp, însurat cu Smaranda Radu.

Aici își aduce biv vel stolnicul Petre prin anii 1830-1835, pe tânăra lui soție Smaranda, fata lui Iorgu Radu, bogatul boier tutovean dela Dealul Mare de deasupra Bârladului.

Mai puțin cultă decât soțul ei, căci nu fusese purtată prin străinătăți, Smaranda Carp era însă o femee deșteaptă, energică și foarte „dintr'o bucată".

Din această căsnicie se naște, la Iași, un copil pe care părinții îl botezară Petrachi.

Dela Carp Lungul la P. P. Carp trecuseră peste 200 de ani din viața unui neam care-și dusese zilele în înfrățire cu pământul, în scăderi, în măriri, în muncă, în cinste, în energie. Membrii lui fuseseră stăpâni autocrați pe moșiile lor, dar și frați cu țăranii în răzeșii; iar cu două generații înainte, contactul Apusului făcuse din bunicul și din tatăl lui Carp bărbați cu oarecare cultură, cu ideile modernizate, cu dragoste luminată de țară.

„Puritatea acestui profil cu contur categoric ca o fatalitate[1]) din străbuni îi venea.

Petre P. Carp se naște în 29 Iunie 1837 la Iași.

Petrachi Carp s'a născut în casa părintească dela Iași din strada Carp, în ziua de 29 Iunie 1837. Acolo petrecu o parte din copilărie. Insă părinții lui locuiau în capi-

1) Radu Budișteanu: P. P. Carp.

tală numai câteva luni de iarnă. Dela începutul primăverii până la sfârşitul toamnei, erau la Ţibăneşti cu de ale agriculturii, de ale gospodăriei, de ale viei. Iar copilul fiind singura lor odraslă, crescu sub deosebita lor vigilenţă [1]).

Işi puseseră bătrânii de gând să facă din fiul lor un om învăţat. De aceia, după ce deprinse buchiile şi numerile, şcolile fiind pe atunci în Moldova încă destul de rudimentare, hotărîră a-l trimite la Berlin.

Avea 13 ani, un copil frumos, rumen la faţă, cu ochii mari căprii, o privire inteligentă, adâncă, cuminte.

P. P. Carp e trimis în străinătate la şcoală (1850).

Atunci, în anul 1850, ca şi pe vremea când bunicul său o apucase spre Viena cu feciorii lui, călătoria era lungă şi anevoioasă. Mânaţi în fuga mare, din poştă în poştă cu surugiul călare, opt cai trăgeau butca încărcată cu o întreagă gospodărie. Astfel merseră ei, biv vel stolnicul Petre şi fiul său Petrachi de la Ţibăneşti la Iaşi, apoi prin Suceava la Cernăuţi, şi de acolo, prin Lemberg şi Cracovia la Breslau. Abia aici începea reţeaua drumului de fier. Impresia ce-o făcu asupra micului moldovean această dintâi ciocnire cu mecanizarea civilizaţiei în Occident fu atât de puternică, încât îi rămase întipărită în minte toată viaţa.

Das Französische Gymnasium din Berlin. Directorul l'Hardy. Aptitudinile lui Carp la învăţătură.

Unul din cele mai bune licee din Berlin era pe atunci liceul francez — das Französische-Gymnasium — în care lecţiile se predau în limbile franceză şi germană [2]). Studiile umaniste, filosofia şi matematicile înalte erau socotite în Germania de atunci ca fiind de neapărată trebuinţă claselor conducătoare. Cunoştinţa aprofun-

---

1) A mai fost un băiat, mort copil mic de tot.

2) Das Französiche Gymnasium era şcoala coloniei franceze din Berlin, acea colonie de Francezi protestanţi expulzaţi prin Edictul de la Nantes şi primiţi cu o deosebită bunăvoinţă de către Marele Elector Friederich-Wilhelm (1640—1688), care le acordă un privilegiu special, în baza căruia ei îşi făcură biserică, spital, şcoală şi bibliotecă. Cu timpul Francezii aceştia, care şi-au păstrat doar numele şi credinţa lor, au devenit buni Germani, fără a-şi uita totuşi originea, pe care şi-o serbătoreau prin agape anuale, la care, firește, proslăveau şi pe protectorul lor Electorul Friederich-Wilhelm. Savigny celebrul profesor de Drept Roman, (prietenul lui Humboldt) făcea parte din acea colonie, la fel profesorul conte Baudissin, mort de curând, etc. Cu pastorul acelei colonii, Souchon, învăţaseră prin anii 1835—36 Mihail Kogălniceanu şi beizadelele Dumitru şi Grigore, fiii lui Grigore Vodă Sturdza.

dată a evoluţiunii civizaţiunilor din trecut, a producţiunilor literare şi artistice ce le lasă moştenire oamenii oamenilor, erau menite a lumina judecata şi a fomenta idealul. Intervenţia constantă a Statului în toate ramurile activităţii sociale şi imixtiunea lui crescândă în iniţiativa privată, nu erau cunoscute pe atunci. Din potrivă, învăţătura publică era îndreptată, în tot occidentul, dar în deosebi în Germania, înspre desvoltarea „personalităţii".

La această şcoală se formă caracterul tânărului adolescent.

Carp fu pus în gazdă în chiar casa directorului liceului, L'Hardy, care-l primi cu o părintească dragoste şi-l crescu în sânul familiei, ca pe unul din copiii săi. Acolo deprinse el a iubi muzica, învăţând a cânta la pian, îndeletnicire care-l mângâia mai târziu de multe din neajunsurile vieţii.

Directorul L'Hardy era minunat de inteligenţa neobişnuită a elevului său. Şi în adevăr, din clasa întâi până la cea din urmă, Carp a fost notat întotdeauna cu „primus omnium". La sfârşitul fiecărui an şcolar curgeau premiile, cărţi, pe care, cu o îndreptăţită vanitate, omul de Stat de mai târziu le aşeza în rafturile bibliotecei sale dela Ţibăneşti, la locul de onoare. Se mai văd încă şi astăzi acolo : „Les Fables" de Lafontaine, „Le Théâtre" de Casimir Delavigne etc. etc. date ca premii lui Pierre de Carp, lui Petro de Carp, sau lui Peter von Karp. Particula aceasta, atât de fără rost în ţara noastră, chiar înainte de Constituţie, părea indispensabilă în Germania Junkerilor care se pregăteau la dominaţia lumii prin viitoarele campanii din 1864. 1870 şi 1914.

P. P. Carp absolvă şcoala în 1858 cu PRIMUS OMNIUM şi se înscrie la Facultatea de Drept din Bonn.

Cu o atare educaţie şi cu o astfel de învăţătură, tânărul boier moldovean îşi trecu bacalaureatul — das Abiturium — la şcoala franceză din Berlin, în anul 1858, cu media generală maximă, tot cel d'intâiu din toţi, primus omnium.

In toamna aceluiaş an se înscrise la Facultatea de Drept şi de Ştiinţe Politice de la Universitatea din Bonn. Bonn pe Rhin, Bonn situat pe malul bătrânului râu, care de sute de ani aţâţa duşmănia riveranilor săi.

„Sie werden ihn nicht haben, den freien deutschen Rhein".

cânta Becker cam prin 1840.

Iar Alfred de Musset îi răspunsese :

„Mais nous l'avons eu, votre Rhin allemand !
„Son sein porte une plaie ouverte
„Du jour ou Condé triomphant
„A déchiré sa robe verte.
„Ou le père a passé, passera bien l'enfant !"

Dar dușmănia aceasta vine de la centru, ea nu este riverană. Populația renană este mult diferită de acea a întregului Reich. O lipsă de rigiditate, o comprehensiune mai maleabilă, „une bonhomie, et un laisser-aller" foarte specific, o apropie poate mai mult de spiritul francez decât de cel german.

Carp își făcuse liceul la Berlin în limba franceză, iar acum va trebui să afle aici la Bonn, în mijlocul unei populații teutonice, o mentalitate aproape galică. Acest fericit amestec care i-a stat la baza educației, va da caracterului său o inflexibilitate, iar spiritului său o supleță, din impreunarea cărora se va frământa firea adevăratului om de Stat.

Bonn este un oraș pitoresc, Rhinul este acolo încântător, iar epoca despre care vorbim era încă a romantismului în toiul lui... și apoi mai erau cei 20 de ani ai lui Carp. Viața petrecută de el acolo, îi va rămânea pentru totdeauna într'o neștearsă amintire.

El fu primit în societatea de studenți numită „Borussia" sau „Preussen" — Prusiaci — o deosebită onoare pentru străini, mai ales pentru un român care venea cam de pe acolo, cam de pe coastele Asiei Mici.

Asociațiunile de studenți au luat ființă în Germania dintr'un avânt de patriotism și dintr'o dorință de libertate a tineretului după terminarea războiului de 30 de ani. In veacurile al 17-a și al 18-a ele se numeau „Landsmannschaften" sau „Kränzchen", și, cu multe modificări în statute ca și în însăși rațiunea lor de a fi, ele au ținut până în vremea războaielor napoleoniene. De la 1800 încolo s'au transformat cu încetul în Corpuri

Asociațiunile studențești germane.

(Corps, pronunţat cor) [1]). Paralel cu această transformare se născură, în 1815, asociaţiunile numite „Burchenschaften", care au dat studenţimei o anumită directivă politică, fiind înfiinţate de studenţii cari luptaseră în războaele de neatârnare ale Garmaniei. Scopurile tuturor acestor asociaţiuni erau patriotice, politice şi sociale. De aceia ele urmărind nu numai unitatea Germaniei, dar şi înscăunarea principiilor de libertate şi egalitate, fură legal interzise de către guvernele reacţionare ale statelor federale. Tolerate au fost abia în 1840, iar legalizate în 1848, după căderea lui Metternich. De altfel dela 1840 încoace, vechiile Landsmannschaften reînviară şi ele, astfel că în vremea când ajunge Carp la Bonn erau în Germania trei feluri de asociaţiuni de studenţi : Landsmannschaften, Burchenschaften, şi Corpuri, toate fiind călăuzite de aceleaşi principii: ascultarea superiorilor, dezvoltarea sentimentului de onoare, etc., precum şi de altfel fomentarea relaţiunilor de mai târziu în viaţă.

Atât pentru a desvolta acest sentiment al onoarei, cât şi pentru a se obişnui de tineri cu bătăliile şi cu sângele, studenţii erau nevoiţi să se bată, „la comandă" unii cu alţii. Arma era o spadă lungă (Schlägel), iar obiectivul era capul şi obrazul adversarului, în deosebi nasul. Când izbutea unul să scoată, printr'o lovitură măestrită, vârful nasului adversarului, el devenea eroul societăţii [2]). Aceste obiceiuri aveau (au încă şi azi) o latură inestetică — prea sunt intelectualii germani ciopliţi la faţă — dar au şi una folositoare, căci orice obiecţiuni s'ar aduce acestor apucături, numite de unii barbare, nu se poate tăgădui faptul că a sta în tinereţe, de bună

---

1) Numele acesta de Corps fu dat întâi în anul 1820 societăţii „Onoldia" din Erlangen, care exista ca Landsmannschaft încă din anul 1798.

2) Autorul acestor rânduri a auzit la Heidelberg vorbindu-se de o lovitură specială, numită „Silionhieb" (pronunţat zilionhib) care consta în a lovi pe adversar la moalele capului, chiar dacă duelistul, sau mai bine, în deosebi, dacă duelistul e mic de statură, însă foarte sprinten (el se ridică atunci în vârful picioarelor). Această lovitură cunoscută în toată Germania de aproape 100 de ani, are o paternitate românească. Ea a fost folosită întâia dată, prin 1840, de Silion, fiu de boer moldovean (tatăl lui Teodor Silion de la Botoşani).

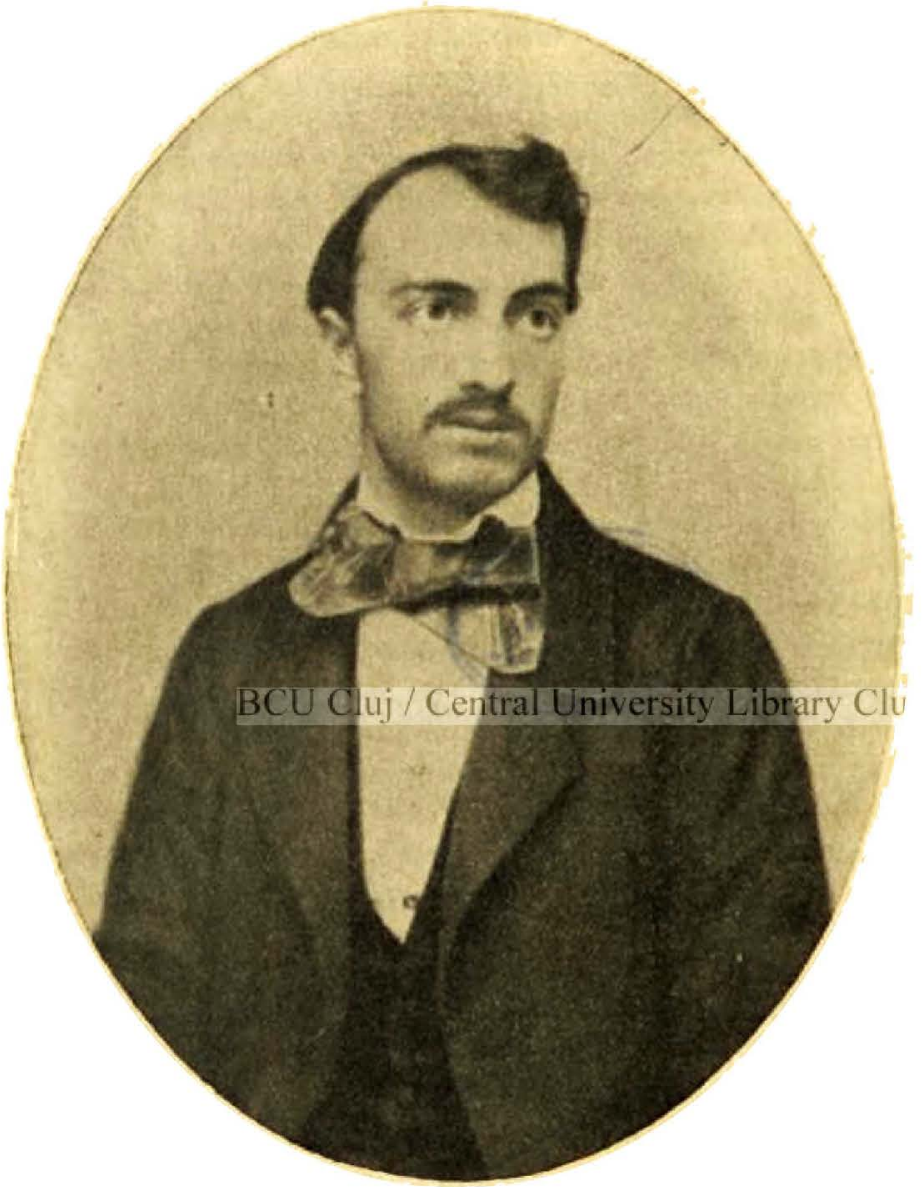

BCU Cluj / Central University Library Clu

P. P. Carp

voie, de sute de ori, în faţa spadei unui adversar, pe care-l tai şi care te taie, înseamnă a face o şcoală de bravură.

Societăţile arătate mai sus erau frecventate în felul următor: în „Landsmannschaften" intrau fiii micilor burghezi, cu venituri modeste, în „Burschenschaften" burghezii mai chiaburi, fiii de oameni cu dare de mână, iar în Corpuri nu avea în deobştie acces decât nobilimea, junkerii sau cel mult fii de mari comercianţi sau industriaşi. Aceasta nu era firește o regulă absolută, însă constituia un obiceiu aproape consacrat.

Aşa dar Corpurile erau asociaţiunile cele mai căutate de nobilime, iar printre ele, două se distingeau ca cele mai de soiu: Saxo-Borussia din Heidelberg, frecventată de aristocraţia cu venituri mari, şi Borussia din Bonn, în care se înscriau fii de prinţi, de regi, mai târziu chiar feciorii împăratului. Onoarea ce se făcu deci lui Carp de a fi primit în acel select corp, fu deosebit de simţitoare. Ea trebuie să fi venit şi de la acel „primus omnium" al elevului din Berlin, şi de la însemnatele sume de bani ce i se trimeteau de la Ţibăneşti.

Viaţa studenţească la Bonn.

De altfel nu trebuie crezut că tinerii aceia îşi petreceau timpul numai în dueluri. Băutura — astăzi berea, dar pe atunci vinul, şi'n deosebi pe malurile Rhinului— juca un rol foarte important în viaţa studenţească. Ca şi duelurile, ea se făcea la comandă. Flirturile, — cari în limba de atunci se numeau *Schwärmereien*, când nu se numeau *Verhältnisse* — erau de asemeni de rigoare. Cât despre studenţii Borusiei din Bonn ei au dus în toate timpurile o viaţă de desfătare, ştiind să impreuneze entuziasmul tinereţii cu decenţa rassei.

In castelurile de pe malurile Rhinului balurile se ţineau lanţ, iar tânărul moldovean, elegant şi spiritual, era pretutindeni preţuit şi iubit. Vel comisul Petre Carp îi şi trimetea bani destui pentru ca să-şi ţie feciorul rangul printre măririle acele. De altfel, când rămânea vre-un student fără parale, se grăbea toată negustorimea ţinutului să-i deschidă credite ilimitate... căci „Noblese oblige".

După doi ani de o astfel de viaţă, după ce treceai prin gradele de „Fuchs" şi „Bursche" şi te făceau colegii „Alter Herr", încetai de a mai umbla zi la zi şi oră la oră în tovărăşia fraţilor de corp, şi te puneai pe carte. Au urmat pentru Carp trei ani de studii din cele mai serioase, şi de altfel, din cele mai variate. Nu s'a mărginit a studia Dreptul şi Economia Politică. Urma cursuri de filosofie, de literatură, de sociologie, de istorie, de artă. Intrase Carp nu numai în perioada lui de muncă, dar îndeosebi în aceea de asimilare, de rumegare, de coordonare a celor citite. Când părăsi Universitatea, el era un om făcut şi întreg, astfel cum îl vom găsi mai apoi toată viaţa.

O dovadă că astfel stau lucrurile, că de pe atunci era caracterul lui Petre Carp format, ne-o dă Iacob Negruzzi într'o anecdotă relatată în „Amintirile din Junimea".

Carp în cercul studenţilor din Berlin.

Prinţul Gérome Bonaparte, sosind la Berlin în vizită la regele Prusiei, studenţii Români, amintindu-şi de binele ce vărul acestuia, Impăratul Napoleon al III-lea, făcuse patriei lor, hotărâră să-i delege o deputaţie pentru a-i manifesta sentimentele lor de gratitudine. Convocaţi de colegii lor Ion Strat şi Grigore Lahovary, ei se întruniră în camera unuia din studenţi pentru a proceda la alegerea deputaţiunei. Se improvizase în mijlocul odăiei o tribună — căci, spune Negruzzi, o întrunire de Români, fără discursuri la tribună, nu se putea — şi începură oratorii să vorbească : Strat, Lahovary, Muţi Balş, Tachi Giani, Nicolae Racoviţă. Discursurile lor erau înflăcărate şi umflate. Şi de odată un tânăr, pe care Negruzzi nu-l cunoştea, se sculă şi ceru cuvântul. Era Carp, care venea deseori de la Bonn la Berlin, să-şi vadă cunoscuţii şi prietenii lui din copilărie. Strâns legat cu Ion Strat, — şi ca student şi mai târziu în viaţă, — el fusese convocat de către acesta la întrunirea lor studenţească. Dându-i-se cuvântul, Carp, de la locul său, spuse câteva vorbe sobre şi lapidare, cari căzură peste focul entusiaştilor ca un duş de apă rece.

Iacob Negruzzi adăogă :

Cumpătarea şi lipsa de sentimentalism cu care Carp

privi situaţia, îmi plăcu foarte mult. Atunci, în cercul studenţilor, ca şi acum în adunările şi sfaturile politice, el îşi spuse întreg gândul său, limpede şi fără şovăire. Şi prin aceasta se deosebi de camarazii săi de studii, precum se deosebeşte astăzi de cei mai mulţi oameni politici ai noştri.

De aceia, când se aleseră cu vot secret două persoane cari trebuiau să înmâneze Principelui Napoleon adresa noastră, şi mai toţi votară pentru Strat şi Lahovary, eu singur îmi dădui votul pentru Carp şi Balş, acei doi cari îmi erau mai simpatici.

Auzindu-şi pe neaşteptate numele eşind din urnă, Carp întrebă tare, de mai multe ori, cine şi-a bătut joc de dânsul... Iar eu am tăcut pitic.

Aşa dar, de pe atunci din anii săi de student, Petrachi Carp era acelaş pe care-l vom întâlni mai apoi în cercul „Junimii", în Camera Deputaţilor, pe banca ministerială, în cabinetul regelui, la consiliile de coroană. Din tinereţe până la adânci bătrâneţe, în faţa tuturor evenimentelor, un bloc de marmoră !

Und Keine Zeit und Keine Macht zerstükelt.
Geprägte Form, die lebend sich entwickelt.
zicea Goethe !

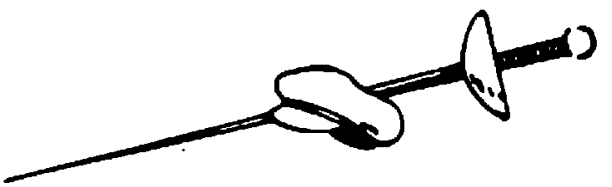

CAPITOLUL II

Junimea

In toamna anului 1862, la vârsta de 25 de ani, Petre Carp părăsi Germania şi se întoarse la Iaşi.

Pe malul Bahluiului ca şi pe malul Rhinului, proporţia păstrată şi ca natură şi ca civilizaţie şi ca societate — îl aştepta o viaţă de desfătare pe care o duse doar în treacăt, căci nu era firea lui făcută pentru ea.

Viaţa ieşană în 1862.

Rafinarea saloanelor aristocratice, care contrasta cu starea încă destul de rudimentară a societăţii moldoveneşti de pe atunci, îl atrase o vreme, dar repede îl obosi. In casele boerimei el fu primit cu braţele deschise. Baluri şi serate, caleaşcă la Copou şi lojă la teatru, o inseilare de viaţă modernă...

Dar lui îi trebuiau oameni cu care să poată schimba o vorbă, şi mai ales să poată tălmăci o idee. O fericită întâmplare făcu să-i răsară în cale, de la început, Pogor şi Maiorescu. Ca la liceul din Berlin şi ca la Universitatea din Bonn, el întâlni în ei mentalitatea teutonică şi mentalitatea galică ţinându-se de mână.

Titu Maiorescu.

Titu Maiorescu, fiul cunoscutului ardelean Ion Maiorescu, îşi făcuse studiile la Viena şi la Berlin, complectate, în urma numai şi scurtă vreme, la Paris. Avea inteligenţa pătrunzătoare şi analitică, cultura vastă şi variată, şi judecata limpede şi metodică, unită cu ceiace numim gustul şi măsura.

Vasile Pogor.

Pe aceste două din urmă, gustul şi măsura, le poseda şi Vasile Pogor, tânărul, foarte bogat, care-şi făcuse

toate studiile în Franţa, atât cele secundare cât şi cele universitare. Dar ce deosebire era între firea lui şi a lui Maiorescu! Ce sburdalnică îi era inteligenţa, şi ce neînfrânte imaginaţia şi ţinuta! Ce pasionat era de istorie şi de artă, ce dispreţuitor de formele sociale, ce amestec de boem şi de „grand seigneur".

In tovărăşia acestor oameni cu temperamente atât de deosebite — o pilă electrică în mişcare şi un răsărit de soare pe o mare liniştită — Carp se simţi însfârşit, în societatea ieşeană, mulţumit.

De fapt, din ziua când aceşti oameni s'au împrietenit, Junimea era fondată.

Tres faciunt collegium.

Originile Junimei. Aşa încât vorba ce merge că originele acestei societaţi „se pierd în noaptea timpurilor" este îndreptăţită. Junimea nu s'a născut în cutare zi în faţa cutărui felinar, şi nici nu s'a născut în cutare toamnă, când s'a înapoiat Negruzzi din Berlin. Ea a luat fiinţă în nesiguranţa unor clipe din imponderabila impreunare a unor inteligenţe... poate înainte, poate mai târziu de data când a fost fondată.

Theodor Rosetti. La începutul anului 1863 apare în această grupare de trei, un al patrulea personagiu: Theodor Rosetti, cumnatul lui Vodă. Era un bărbat serios şi ponderat, posedând o cultură variată. Studiile şi le făcuse în Germania, împrejurare care l-o fi apropiat şi mai mult de Carp şi de Maiorescu, fiindcă, ori cum, între oameni care şi-au petrecut tinereţea în acelaşi mediu şi şi-au asimilat aceiaşi cultură, există o afinitate din care se zămislesc mai uşor prieteniile. Cât despre Pogor, cu educaţia sa franceză şi felul său de a fi, el se asimila oricărei mentalităţi, numai dacă emana de la oameni deştepţi, cu ştiinţă de carte, şi înainte de toate lipsiţi de prejudecăţi şi de pedanterie.

A fost de altfel nu numai unul din farmecele Junimei, ci una din tăriile ei, acest spirit desmăţat care a domnit în întrunirile sale, acest fel bohem de a trata chestiunile serioase, spirit născut tocmai din lipsa de pedanterie a membrilor ei, care a mers chiar până la în-

chegarea unei puternici discipline, ducând la excelentele rezultate pe care le vom vedea. Firește că o desmățare care duce la disciplină pare a fi un paradox. Dar mai întâi, la Junimea care cultiva spiritul și zeflemeaua, paradoxul nu putea fi privit ca o cantitate neglijabilă. Iar mai apoi, e vorba aici de contrastul dintre o lipsă a formelor exterioare cu o disciplină a judecății.

Desele întruniri ale „celor patru", care nu aveau nicicum pretenția de a forma o „societate", dădură naștere la o comunitate intelectuală, din care va răsări în curând și fatal Junimea literară, iar mai târziu și tot fatal, Junimismul politic.

Prelegerile lui Maiorescu.

Deocamdată lui Maiorescu îi reveni meritul de a fi avut ideia să ție Ieșenilor o serie de prelegeri pentru a deștepta în ei gustul și priceperea culturei occidentale. Aceasta, importată la noi de curând, încăpuse pe mâna multor semidocți, și pornise pe un periculos povârniș naționalist și demagogic. Era de datoria acestor tineri, cari făcuseră studii serioase în străinătate, să dea culturii românești o îndrumare mai firească, s'o desbrace de frazeologie, s'o deslege de cătușele unui naționalism rău înțeles, și s'o așeze în cadrul ei adevărat, care este știința, judecata, logica și obiectivitatea.

In hotărârea luată de Maiorescu poate să fi jucat și ambiția un rol, dorința de a se face cunoscut. Dar a fost la el o credință, la el și la toți prietenii lui, o credință pentru care vor lupta cu îndârjire și curaj și pentru care vor ține piept în potriva tuturor, multă vreme, totdeauna.

Așa dar, în iarna 1863, în săptămâna dintâi a Postului Mare, începu Maiorescu *prelecțiunile sale populare*, care după vorba lui Panu, nu aveau nimic popular, nici ca subiect, nici ca expunere, nici ca public.

Subiectele conferințelor erau, cel puțin pentru început, prea unilaterale pentru un public doritor de generalități: Familia în Stat și în Societate, Educație pe bază științifică, etc. Ele avură puțin răsunet într'o societate care înțelegea să trăiască și să-și crească copii fie după anumite obiceiuri moștenite din părinți, fie după anumite fantezii, dar în tot cazul nu după axio-

me ştiinţifice. Când însă prelegerile lui Maiorescu se îndreptară asupra artei, asupra literaturei şi a esteticei: Deosebirea între Plăcut, Frumos şi Sublim, Paralela între Clasicism şi Romantism, Talentul şi Geniul, atunci da, interesul publicului deşteptându-se, sala de conferinţe se umplu până la cel din urmă loc.

Publicul acesta era, după cum am arătat, cam amestecat poate, însă popular în nici un caz : profesori, preoţi, studenţi şi licenţiaţi — intelectualitatea — şi apoi şi mai ales, societatea distinsă : doamne elegante, tineri la modă, beizadea Grigore, Niculaie Roznovanu, snobismul. Snobismul acela care, criticat de unii, practicat de alţii, a adus une ori, cu toată nota lui negativă şi puţin ridicolă, un ton major în simfonia desvoltării societăţii omeneşti.

Oratorii români. Şi în sfârşit : expunerea, eleganţa oratoriei, la care nici odată până azi nu s'a putut înălţa nimeni la noi. A existat în România oratoria sincerităţii, care a fost strălucit reprezentată şi foarte gustată; a lui Carp, a existat oratoria frazeologică, fără răsunet în cercurile competinte, a lui Blarenberg; a existat oratoria entuziastă, a lui C. A. Rosetti, oratoria vânjoasă şi colorată a lui Barbu Catargi, oratoria erudită şi inimoasă a lui Kogălniceanu, oratoria fină a lui Ion Brătianu, oratoria estetică a lui Juvara, oratoria parlamentară a lui Marghiloman, oratoria populară a lui Delavrancea, oratoria scânteietoare a lui Take Ionescu, însă monopolul oratoriei elegante l-a ţinut Maiorescu. Felul de a sublinia frazele, şi jocul, neînchipuitul joc al degetelor, al degetelor de la amândouă mâinile, care nu mai sublinia, care întregea, care înlocuia uneori o frază sau o gândire, acest fel de oratorie a fost propriu lui Titu Maiorescu, precum, de altfel fără nici o legătură în spaţiu şi abia cu una în timp, aceiaşi mimică a degetelor a făcut din Eleonora Duse una din cele mai mari actriţe ale lumii. Les beaux esprits se rencontrent.

Iacob Negruzzi. In preajma Paştelor „prelecţiunile populare" luară sfârşit, iar în toamna următoare sosi la Iaşi un nou adept al cercului în formaţiune, Iacob Negruzzi, fiul cunoscutului scriitor Costachi Negruzzi. Venea din Ber-

lin cu diploma de Doctor în Drept în buzunar, şi în suflet c'un frământat entuziasm pentru toate manifestările vieţii, privite sub prizma unei tinereţi care va ţine până la adânci bătrâneţe.

Cum sosi la Iaşi, tânărul Iacob îşi deschise cufărul şi-şi scoase din el cutiuţele de entusiasme. Auzise, de pe când era în Berlin, de quatuorul Maiorescu-Carp-Rosetti-Pogor. Işi pusese de gând să fie al cincilea, şi fu.

Prima lui grijă a fost să reînoiască cunoştinţa cu Carp, acel pe care-l zărise doar în treacăt la Berlin şi care-i făcuse o atât de bună impresie. In salonul cel mai de vază pe atunci în Iaşi, al Didiţei Mavrocordat, din strada Săulescu, se întâlniră tinerii amândoi la o serată. Foştii Corpstudenten de la Bonn şi de la Heidelberg se imprieteniră repede, o prietenie care ţinu toată viaţa, până la adâncile bătrâneţe la care ajunseră amândoi.

Nu tot atât de uşor se zămisliră prieteniile lui Negruzzi cu ceilalţi membri ai Junimei. Zeflemelele lui Pogor exasperau pe corectul „Jacques", iar răceala lui Maiorescu îi improşca entuziasmul cu apă îngheţată. Totuşi, cu încetul, se stabili şi între ei o trainică legătură, în deosebi cu acesta din urmă, care, peste câţiva ani, îi va fi şi cumnat.

Carp citeşte prietenilor săi traducerea din „Macbeth".

Pe la sfârşitul acelei toamne 1863 Maiorescu convocă la el acasă (în curtea Bisericii Trei-Erarhi) pe cei patru prieteni ai săi, la o şedinţă literară. Pogor lipsind, el fu înlocuit cu un nou membru al grupului: Burghele. Urma a se da ascultare unei lecturi, traducerea lui „Macbeth" de Shakespeare, făcută de Petre Carp.

Această lucrare era prima încercare literară a lui Carp, şi aproape ultima. Au urmat mai târziu o traducere din Othelo, una din Humboldt, precum şi o critică de istorie, două critici literare, şi câteva articole de ziare, despre care va fi vorba mai jos. Şi tot trecutul acesta estetic s'a mistuit apoi în văpaia patimii politice — singura pasiune, raţiunea de a fi a lui Carp.

Deocamdată — şi faptul acesta este caracteristic — la această şedinţă literară, care poate fi privită ca cea

dintâi şedinţă a Junimei, pivotul a fost Carp, deoarece el citea o producţie literară de a sa.

Principiul „excelsiorului".

Principiile lui Carp, în toate manifestările vieţii, s-ar putea rezuma într'o vorbă : *Excelsior*. Tot ce nu era un superlativ, era o mediocritate, iar mediocritatea era pentru el o suferinţă. E deci firesc că aceste principii trebuia să şi le aplice întâi sie însuşi. Cu alţii a putut fi îngăduitor în viaţă, căci altfel n'ar fi fost chip să trăiască, însă faţă de el insuşi a fost întotdeauna intransigent.

Vom vedea în curând până unde l-a dus, în politică, această pasiune a extremului.. In estetică, în artă, în literatură, călăuza judecăţii fu aceiaşi. Aprecia, firește, pe scriitorii de talia lui Molière, La Fontaine, Schiller, etc. Dar trei nume numai îi sunau lui în ureche ca reprezentând culmea pe care s'a putut ridica geniul omenesc : Homer, Shakespeare şi Goethe [1]).

Aşa dar, pe deoparte, se înţelege prea bine dece prima lui încercare literară a fost o traducere din Shakespeare, unul din cei trei mari scriitori ai omenirei — iar pe dealtă parte nu se mai înţelege dece s'a înhămat el la munca aceasta, întru cât principiul „excelsiorului" trebuia să-i facă ştiut că traducerea nu va putea fi la înălţimea originalului.

Explicaţia trebuie căutată aiurea. Pe atunci, prin 1863, caracterul lui Carp era fixat de mult, însă vocaţiunea lui încă nu. Politica îl ademenea, dar nu gustase din ea. Era deci o epocă din viaţa lui, când îi era îngăduit să dibuiască. Sigur însă că îndemnul de a traduce pe Shakespeare nu a pornit la el din un simţimânt de vanitate, asemănător cu al lui Negruzzi, care dorea să se facă cunoscut publicului [2]), ci din sentimentul contrar, acel de a face pe Shakespeare cunoscut publicului românesc. Prin urmare, principiul „excelsiorului", în privinţa traducerei, nu avea ce căuta aici. De altfel, ci-

---

1) Racine şi Corneille, spunea el sunt tragedieni de salon. Ca şi Ludovic al XIV-lea ei poartă perucă. Sentimentele lor sunt ale unor curtezani (Gh. Panu : Amnitiri de la Junimea I).

2) Amintiri din Junimea (Panu scria „de la" Junimea iar Negruzzi „din" Junimea. Panu avea dreptate).

titorul repurtă un considerabil succes. Se trecu peste întorsătura cam prozaică a versurilor, peste unele greşeli ritmice, şi se admiră puritatea limbii, lipsită de neologisme.

Scurtă vreme după întrunirea arătată mai sus, se mai ţinu alta pentru a pune la cale programul „prelecţiunilor populare" din anul acela. Se hotărâ atunci că în afară de Maiorescu, vor mai vorbi Carp, Pogor şi Rosetti.

La 9 Februarie prelegerile începură, la Universitate de data aceasta, cu conferinţa lui Maiorescu : „Ce scop au prelegerile populare". Ele ţinură până în Mai. Maiorescu a mai vorbit de nouă ori [1]), Pogor odată şi Carp de două [2]).

Conferinţele lui Carp la Iaşi în 1864.

Conferinţele acestea nefiind publicate, nu le mai putem judeca astăzi. Trebuie să ne mulţumim cu titlurile lor. Prima prelegere a lui Carp a tratat despre „Tragedia antică şi modernă", în care firește că trebuie să fi făcut apologia lui Shakespeare. Insă titlul conferinţei de a doua este cât se poate de sugestiv : „Despre cei trei Cesari". Precum în literatură nu existau decât trei mari scriitori, astfel în istorie nu erau decât trei mari împăraţi: Cesar, Carol Quintul şi Napoleon — căpitani de oşti, îmblânzitori de oameni, făuritori de idei, ai unor idei de dominaţiune... făuritori... Excelsior!

Înfiinţarea Societăţii literare „Junimea" (1864).

Duminica, după sfârşitul prelegerei, se făcuse un obicei ca Maiorescu, Carp, Rosetti, Negruzzi şi Pogor să se adune la acesta din urmă pentru a tălmăci între ei subiectul conferinţei ce se ţinuse. „Intr'una din acele după amiezi" — scrie Negruzzi în „Amintirile" sale — „s'a hotărât înfiinţarea în regulă a unei societăţi literare, care de fapt şi exista".

---

1) Despre Religie şi Popor, despre Sunete şi Culori, despre Minte şi Inimă, etc.

2) Theodor Rosetti a încercat să vorbească şi el, însă n'a izbutit Emoţiunea i-a întunecat judecata şi i-a tăiat glasul. După câteva „Onorat Auditoriu... onorat auditoriu... a părăsit brusc tribuna, la care a trebuit să apară Maiorescu, citind o traducere ce făcuse de curând din limba germană. Această întâmplare este istorisită cu mult haz şi de Iacob Negruzzi şi de Gheorghe Panu în Amintirile lor dela Junimea. De remarcat că Theodor Rosetti, care a fost apoi ministru şi prim ministru, a devenit cu timpul un bun orator parlamentar.

După nesfârşite desbateri asupra numelui ce trebuia dat societăţii, în urma propunerei lui Theodor Rosetti, ea fu denumită *Junimea*. Caracteristică este anecdota care ne arată pe Pogor îmbrăcat popeşte şi vorbind pe nas, şi întrebând de trei ori, ca la botez : „Lepădatu-s'a copilul de Satana pedantismului ? „Toţi ceilalţi au răspuns râzând, tot de trei ori : „S'a lepădat". Atunci Pogor silabisi grav : „In numele Domnului deci, botează-se *Junimea*".

A stat aşa dar la baza acestei societăţi lucrul cel mare ce se cheamă Naturalul, Firescul, Lipsa de Pedanterie, pe care mulţimea de semidocţi o practicau cu predilecţie şi împotriva cărora au luptat membrii Junimei cu o necruţătoare îndârjire.

Această atitudine fermă a nouei societăţi, deşi se manifesta pe un teren pur intelectual, degeneră, din pricina micimei patimelor omeneşti, într'o luptă de persoane.

Duşmănia invidiosilor. Procesul Maiorescu.

Mediocritatea celor care se simţeau loviţi în ceiace credeau ei a fi intelectual şi cultura lor, se răsbuna prin calomnie. Atacuri subversive întâi şi apoi făţişe, pornite din tabăra adversă impotriva lui Maiorescu — privit ca conducător al Junimei — dădură naştere la un proces lung şi scandalos, din care Maiorescu ieşi firește învingător şi cu o aureolă de glorie mai mare decât înainte. Atitudinea lui Carp în timpul acestor întâmplări fu consecventă cu firea lui din totdeauna, ea fu sinceră şi curajoasă. Indignat la culme de campania de defăimare ce o ducea coaliţia adversarilor împotriva lui Maiorescu şi a Junimei, în sufletul lui Carp se deşteaptă Borussul de la Bonn, şi împreună cu Negruzzi, duelistul de la Heidelberg, începu să umble pretutindeni, pe stradă, în saloane, prin cafenele, ameninţând că va provoca la duel pe toţi cei ce ar arăta vre-o îndoială despre dreptatea cauzei lor.

Tristele evenimente care întâmpinară începuturile vieţei Junimei îi răpiră din născânda ei vlagă literatura şi critică, cu atât mai mult cu cât „prelecţiunile populare", lipsite de maestrul lor, trebuiră să înceteze.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Iacob Negruzzi, Petre Carp şi Natalia Mavrocordat (Soutzo) la Iaşi într'o piesă de teatru de salon

Pentru mersul mai departe al acestui cerc literar, toamna 1864-iarna 1865 fură sterpe.

Carp, omul.

Insă, în afară de sporadicele întruniri ale membrilor ei, mai era totuşi în Iaşi viaţa socială, care-şi urma, nepăsătoare, cursul. In Carp, om de abia 27 de ani, mai trăia, după cum am văzut, Borussul din Bonn. Cu ocazia procesului Maiorescu îşi desfăşurase calităţile răsboinice, iar în clipele de răgaz — atunci, mai târziu — acelaş Boruss îşi manifesta şi calităţile bahice. Un pahar de vin, şi în deosebi unul de coniac, nu l-a dispreţuit Carp niciodată — nici în amurgul vieţei, când juca pocker la Jokey-Clubul din Bucureşti. Cu atât mai puţin atunci, în anii tinereţii, când elevii de la internatul liceului îl vedeau la cafeneaua de peste drum — o cafenea High-life prin excelenţă, *Franţoze* venind în duruitul caretei cu Iacob şi cu Leon Negruzzi, uneori şi cu Maiorescu, să puie la cale, până noaptea târziu, chestiuni de estetică, de literatură, de ortografie şi de critică, care deveneau cu atât mai judicioase, mai raţionale şi mai lucide, cu cât se îngrămădeau pe masă mai multe sticle de şampanie [1]).

La unul din banchetele anuale ale Junimei (era în 1868), la Maiorescu acasă, unde fusese şi Alecsandri împreună cu toată elita junimistă, s'a băut, mărturiseşte Iacob Negruzzi, sdravăn de tot [2]). Petre Carp, după ce aţipi vre-un ceas, se redeşteptă, începu să bea din nou, ca în vremea fericită a chefurilor de pe malurile Rhinului, şi devenind sentimental, îşi îmbrăţişă tovarăşii, jurându-le veşnică prietenie.

Aceste rare momente ale singurateculuí de la Ţibăneşti, pentru care putem fi recunoscători acelor cari ni le-au arătat, dovedesc că în orice clopot de aramă, vorba lui Schiller :

„Steht die Form aus Lehm gebrannt !"

Depănând mosorul vieţii lui Petre Carp, vom întâmpina mereu pe cugetătorul frământat de problemele neamului său, pe omul de stat în căutarea formulelor,

---

1) Gh. Pama în Amintiri I, p. 288 şi II p. 257.
2) I. Negruzzi în „Amintiri", p. 217.

din aplicarea cărora să curgă pentru concetăţenii săi un traiu mai omenesc, şi pentru ţara sa o viaţă cât mai neatârnată şi cât mai mândră în concertul statelor europene. Orcât s'ar fi obişnuit contimporanii săi să vadă în el numai o statue din bronz, în omul acesta a cărui viaţă a fost închinată binelui public, a bătut totuşi o inimă şi a tremurat un suflet. De-ar fi altfel, ar trebui să ne îndoim de esenţa sa omenească şi ar trebui să credem într'o exagerare sau într'o legendă, ceiace l-ar scade, în loc să-l înalţe. Căci nimic nu înalţă mai mult pe om, decât să recunoască că e om, precum — sunt aproape 2000 de ani de atunci — severul Pliniu al doilea, avocat vestit, guvernator cuminte, fin literat şi mare om de ispravă, scria el însuşi unui prieten :

Comedias audio, et specto mimos, et lyricos lego; et sotadicos intelligo; aliquando praeterea rideo, joco, ludo ; utque omnia innoxiae remissionis genera breviter amplectar, hommo sum ! [1])

Şedinţele Junimei. „Convorbirile Literare".

In toamna anului 1864 cercul Junimii se mări considerabil, ceiace dovedeşte că acţiunea calomnioasă a *Fracţioniştilor* dăduse greş. Scurt timp după aceia, din iarna 1865 până în vara 1866, întrunirile săptămânale se succedară regulat, Vinerea, când la Pogor, când la Maiorescu acasă, iar în 1867 luară fiinţă şi „Convorbirile Literare" revista purtătoare de cuvânt a Junimii. Deocamdată însă subiectul nostru ne sileşte a părăsi acest mediu, pe care, temporar, îl părăsi şi Carp.

In toamna anului 1865 el plecă la Bucureşti, unde luă în primire postul de auditor la Consiliul de Stat.

Pregătirea politică a lui Carp.

In timpul celor trei ani de când se întorsese Petre Carp din străinătate, în zilnica lui legătură cu prietenii de la Junimea, avusese timp să se scruteze în deajuns pentru a-şi da seama că, de fapt, din toate problemele care le discutase cu prietenii săi, cele care

---

1) „Mă duc la teatru, privesc pantomime, citesc poezii, şi satirele mă distrează ; uneori chiar râd, glumesc, petrec. Pentru a tălmăci pe scurt pentruce-mi plac toate aceste nevinovate plăceri, om sunt !" (Plinus Secundus către Ariston. V. 3.).

deşteptară în el cel mai viu interes — şi încă pe atunci luate de junimişti abia în treacăt în consideraţie — erau acele relative la trecutul şi viitorul Românilor, la ce se realizase la noi de la 1848 încoace, la ce mai rămânea de realizat, revendicări în faţa străinătăţii, organizare lăuntrică, într'un cuvânt la cerinţele neamului. Odată că-şi dădu seama că aceste probleme erau singurele care-l pasionau, că necesitatea neamului său de a ieşi definitiv din haosul trecutului şi de a-şi croi în viitor un drum pe care epigoniile să calce mai moale era obiectul constantei sale preocupări, înţelese Carp că vocaţiunea sa era *politica*.

Porni deci întru întâmpinarea ei — s'o dibuiască întâi. La Iaşi, în cercul Junimii, lozinca era „afară cu politica"! Iar cum pe de altă parte Carp îşi avea de pe atunci mănunchiul său de idei politice bine definite, îi trebuia deci, pentru a intra în contact cu realitatea, să meargă la centru, în Capitală. Acolo era câmpul deschis pentru viitorul său, şi (aceasta este una din ciudăţeniile soartei) pentru acea Junime care a început prin a exclude politica din sânul ei şi care a terminat prin a-şi da numele unui partid politic!

CAPITOLUL III

Intrarea lui Carp în viața publică

Înălțat pe tron „printr'o aiureală momentană" cum foarte pitoresc se exprimă Xenopol, Colonelul Cuza, om inteligent și energic, își luase sarcina ce i-o dăduse națiunea foarte în serios. Din toată atitudinea lui, în timpul domniei și chiar după ea, precum și din corespondența sa, reiese clar că omul acesta înțelesese să guverneze țara astfel precum avusese mandat de a o face, ca un depozitar, care, misiunea sa odată terminată, urma să-și depună mandatul în mâinile de la care-l primise.. Pe urmă putea națiunea să-și încredințeze destinele unui Domn străin, conform vechii dorinți a tuturor, inclusiv a lui Cuza, el însuși. Insă data depunerii mandatului nu-i fusese fixată de nimeni. Ca atare Vodă înțelegea ca aceasta să rămână la aprecierea sa. El nu putea admite să figureze în paginile istoriei numai ca o verigă ce leagă trecutul de viitor. Avea ambiția, lesne de înțeles, de a înfăptui întâiu toate reformele, de care țara sa avea nevoe pentru a fi așezată în rândul statelor civilizate și numai după aceia să-și permită luxul de a se odihni, trecând de bună voie și cu propria sa mână, frânele puterii succesorului său [1]).

Ion Vodă Cuza.

Nu tot astfel cugetau oamenii noștri politici. Uitând frumosul entuziasm care-i împinsese la dubla alegere din 1859, ei se întrebară deodată dece le era Cuza

---

1) El și trata cu Napoleon asupra persoanei acestuia.

Domn şi nu altul. Şi dreapta şi stânga ar fi vrut pe unul de ai lor, pe când Cuza nu era al nimănui; el era al ţării. Devenise astfel stavila de care se poticneau mereu şi albii şi roşii.

Pentru a înlătura această piedecă din calea lor, politicienii zilei, urcaţi pe piedestalul devenit şi istoric şi legal al cerinţelor Divanurilor ad-hoc, cereau un Domn străin şi o dinastie ereditară. Toată domnia lui Cuza Vodă fu otrăvită de această cerere mereu repetată, mai în surdină sau mai pe faţă, prin cluburi, prin presă, în culisele parlamentare sau chiar în plină Adunare legiuitoare. Iar Vodă, conştient de datoria sa, de misiunea ce avea de împlinit şi de intenţia unei abdicări benevole dar la momentul oportun, ţinea piept cu îndârjire, nu ţării care-l iubea, ci politicienilor care nu-l mai voiau după ce singuri îl aleseseră.

Parlamentul sub Cuza Vodă.

Un lucru demn de remarcat e că la începutul vieţii noastre politice parlamentarismul a fost exercitat într'un spirit mult mai constituţional şi mai occidental decât mai târziu, mai mult chiar decât azi, când după trei sferturi de veac, abia ne îndreptăm spre un viitor încă nerealizat. In adevăr, dacă legea electorală dinainte de lovitura de Stat era defectuoasă din pricină că alegătorii erau oameni cu venituri mari, cari nu alegeau pe deputaţi decât dintre proprietari funciari bogaţi, ce reprezentau în Adunare numai o infimă parte a populaţiei ţării, totuşi, tocmai prin faptul acesta, Adunarea avea omogenitate, şi constanta ei majoritate conservatoare era cea care dicta, cum dictează toate majorităţile în toate statele cu o viaţă parlamentară constituţională. Un guvern care nu era pe placul ei — în specie unul liberal — o lege care nu-i convenea, şi primul ministru căpăta pe dată un vot de blam care-l silea să-şi prezinte demisia. Vodă era nevoit să cheme atunci la putere un ministru după placul majorităţii parlamentare, căci a disolva Adunarea, după cum s'a procedat mai târziu şi se mai procedează şi azi, era inutil, de oarece din noile alegeri eşea aceiaşi Cameră. Astfel stăpâneau de fapt conservatorii viaţa noastră politică, ceiace lui Cuza, în dorinţa sa de a

„moderniza" ţara şi cu apucăturile sale despotice, nu-i convenea; căci el nu înţelegea numai să domnească, el voia, conform dispoziţiunilor tratatului de la Paris, să *guverneze împreună cu miniştrii săi.* Neajunsurile aceste îl duseră la Lovitura de Stat din 2 Mai 1864, prin care în urma unui plebiscit căpătă provizor de la Naţiune frânele guvernului în mână. Odată învestit cu această putere el reformă legea electorală, lărgind dreptul de vot, creă un senat, care restrângea puterea Camerei, şi înfăptui împroprietărirea ţăranilor, domnind mai departe ca un autocrat. Că autocratismul acesta însemna în propriul său cuget numai un stadiu provizor, deoarece avea intenţia să abdice în curând, nu mai vru nimeni să-l creadă.

Duşmănia împotriva lui Cuza

Inainte chiar de lovitura de stat, adică în anul 1863, se făcuse o serioasă dar neizbutită încercare de detronare. După aceasta însă, Camera din 1864 eşită din voturile obţinute pe baza legii electorale, dând un contingent de deputaţi incolori şi devotaţi lui Vodă, graţie căruia avuseseră putinţa de a fi aleşi, făcu să crească nemulţumirea fruntaşilor conservatori şi liberali, rămaşi la o parte, nu numai de la guvernarea ţării, ci şi din Parlament. Ei începură atunci o mişcare intensă împotriva lui Cuza, câştigând în curând şi o parte din parlamentari, cari din incolori ce erau deveniră şi inconştienţi. Deşi, în Decembrie 1864, prin Mesajul său Domnesc, Cuza anunţă în plină Cameră intenţia sa de a abdica în curând, totuşi un Manolachi Costachi-Epureanu şi un Costică Boerescu dându-se făţiş de partea nemulţumiţilor, Camera lui Vodă începu să şovăiască. Când în Iunie 1865, Kogălniceanu fu concediat, şi toată monstruoasa coaliţie albă-roşie striga sus şi tare că Vodă nu mai are nevoie nici de miniştrii săi cei mai credincioşi, căci ei fac umbră gloriei sale de autocrator bizantin, Camera nu mai şovăi; ea fu aproape pe faţă împotriva Domnului ei. Şi când în sfârşit, în Mai acelaş an, Vodă Cuza îşi înfiă pe copilul din flori Alexandru, ţara, ea însăşi, începu să creadă că vorbele sale despre intenţiile de abdicare sunt numai praf aruncate în ochi.

„Monstruoasa Coaliţie".

Fruntaşii partidelor politice speculau situaţia. Ei răspândiră svonul că Vodă nu va abdica niciodată, că după moartea lui îi va urma fiul său Alexandru, că ţara trăeşte sub regimul absolutist, că o camarilă ocultă şi atotputernică (Pisoski, Liebrecht şi Docan) guvernează singuri împreună cu Vodă, şi că finanţele desordonate vor duce statul la ruină.

La 3 August 1865, Cuza fiind la băi în străinătate, Bucureştii se treziră cu o revoltă menită a aduce căderea regimului. Dar răscoala fiind aspru reprimată de către guvern, politicianii români fură siliţi să schimbe tactica şi să înceapă o acţiune în întuneric, ca conspiratorii.

Conspiraţia împotriva lui Cuza.

Astfel se formă prima coaliţie împotriva lui Cuza, sub efigia unei societăţi literare şi politice (Societatea Progresului). O mână de oameni din cei mai cu vază în lumea românească [1]) se întruniră de mai multe ori pentru a pune la cale înlăturarea lui Cuza din scaunul domnesc. Majoritatea din ei erau oameni de bună credinţă, însă lipsiţi de energie. Din fericire pentru cauza lor, tinerii din 1848, deveniţi acum oameni maturi, se întruniră la rândul lor formând a doua coaliţie conspiratoare, şi se legară printr'un act scris, pe onoare, că „având în vedere voturile date de către divanurile ad-hoc în 1858 şi de către Adunările din Ianuarie 1859, la caz de vacanţă a tronului vor susţine prin toate mijloacele alegerea unui principe străin şi o dinastie domnitoare din Occident... Vor stărui în acest vot până-l vor dobândi".

Cum pe oamenii aceştia, care se legau pe onoare pentru isbânda unei cauze, îi chemau I. C. Brătianu, C. A. Rosetti, Anastasie Panu, Grigore Brâncoveanu, Gheorghe Ştirbey, Dimitrie Ghica şi Constantin Brăiloiu, se înţelege că lucrurile nu mai puteau rămâne la jumătate de cale. La sfârşitul lui August, grupul acesta se alipi Societăţii Progresului, şi atrase în conspiraţie

---

1) Gh. Gr. Cantacuzino, fost membru la Curtea de apel, demisionat după lovitura de Stat, Niculai Racovitză, dr. Panait Iatropol, Apostol Mănescu, Ion Fălcoianu, Ion Sturdza, Gh. Filipescu, Gr. Lahovary, Vladimir Ghica, Nicolae Blarenberg, etc. etc.

pe Ion Ghica, cel ce fusese bey de Samos şi va deveni în curând sufletul mişcării. Elementele conservatoare şi oamenii politici din Moldova se deteră de asemeni de partea conspiratorilor, un Lascar Catargi, un Petre Mavroyeni, un Gheorghe Mârzescu. Rămânea armata, care trebuia câştigată, în parte cel puţin, căci fără ea nu se putea face nimic sigur. Conjuraţii începură să lucreze în această direcţie, iar Ion Brătianu plecă în străinătate pentru a sonda intenţiile guvernului francez în caz de reuşită şi pentru a se înţelege asupra persoanei care va trebui să înlocuiască pe Cuza (Noembrie).

P. P. Carp e numit auditor la Consiliul de Stat (1865).

Astfel stăteau lucrurile în ţară în momentul când viitorul om de stat Petre Carp, bărbat de 28 de ani, sosi pentru întâia oară în Bucureşti să ia contact cu politica.

Prima funcţie ce ocupă fu acea de auditor la Consiliul de Stat.

Consiliul de Stat.

Prin legea din 29 Ianuarie 1864 (Monitorul nr. 22) înfiinţase Cuza Vodă Consiliul de Stat, după model francez, a cărui atribuţiune era de a pregăti legile ce trebuiau prezentate Adunării. El avea multe analogii cu actualul Consiliu Legislativ, cu deosebirea că competinţa lui era mai largă decât a Consiliului de azi, căci, pe lângă că prepara proectele de legi şi regulamentele lor, el mai exercita şi atribuţiuni contencioase în materie administrativă (art. 1). In rang el venea între Curtea de casaţie şi Curtea de conturi, iar preşedintele lui era însuşi Vodă. (art. 5). Un vice-preşedinte, un secretar general, 9 consilieri şi 9 auditori alcătuiau acest Consiliu, împărţit în 3 comitete. Lefurile erau, pentru vremurile acele, exorbitante. Vicepreşedintele avea 3.000 de lei pe lună, consilierii 2.500, secretarul 1.500 şi până şi uşierii şi rândaşii primeau câte 200 lei lunar. In schimb auditorii erau fără leafă; erau numiţi de-a dreptul de Domn, trebuiau să aibă 21 de ani împliniţi şi o diplomă într'o specialitate (Art. 7 şi 12). Sarcina lor era de a pregăti lucrările privitoare la comitete sau la Adunarea generală (Art. 28).

Alcătuirea acestui Consiliu de Stat arată lămurit că era o creaţie a lui Cuza pentru ceasurile grele. Căci în adevăr enormitatea lefurilor, cât şi faptul că auditorii erau numiţi deadreptul de Vodă, era o dovadă că acesta înţelesese să aibă lângă el o mână de oameni devotaţi care să-l ajute în caz de nevoie [1]). Lucru care s'a şi întâmplat, căci după lovitura de Stat, legea agrară fu nu numai supusă Consiliului de Stat, prezidat în acele zile de Cuza, dar acel Consiliu fu învestit chiar cu putere legiuitoare. Improprietărirea ţăranilor este opera lui Cuza, a lui Kogălniceanu şi a Consiliului de Stat. De asemeni, tot acestei instituţiuni datorăm codurile civile şi penale de care ne mai servim şi astăzi.

E greu aşa dar de presupus că membrii acestui Consiliu, deşi în majoritatea lor liberali, să se fi dat din partea conspiratorilor împotriva binefăcătorului lor. Totuşi este cert că tânărul Petre Carp era, dacă nu un conspirator el însuşi, în tot cazul în strânse legături cu aceştia. Numirea sa ca auditor la acel Consiliu, numire făcută, după cum am arătat, deadreptul de Vodă, trebuie să i-o fi înlesnit prietenul Theodor Rosetti, cumnatul lui Cuza. Insă, pe de o parte, în calitate de auditor fără leafă, Carp nu se afla în situaţia de dependenţă şi de gratitudine faţă de Vodă, precum se aflau consilierii acestei instituţiuni; pe de altă parte, legăturile zilnice cu membrii Consiliului, liberali după cum am văzut, îl făcură să cunoască mai de aproape pe căpeteniile partidului din stânga, de care în Iaşi se ţinuse departe. In cercul lor, la care se uniseră de altfel şi moldovenii Lascar Catargi şi Petre Mavroyeni — căci roşul şi albul se contopea mereu într'o singură culoare când era vorba de a lupta împotriva lui Cuza — Carp nu rezistă mult la atracţiunea ideiei conspiratoare. El n'avea nici un motiv de a fi împotriva lui Cuza ca om. Prea imparţial pentru a nu-şi da seama că reformele înfăptuite de acesta erau

Atitudinea lui Carp în calitate de auditor al Consiliului.

---

1) Membrii consiliului erau: C. Bozianu, vice-preşedinte, G. Vernescu, I. Voinescu, G. Apostolescu, I. Strat, P. Poenaru, A. Creţescu, Grigore Bengescu şi Papadopol Calimachi, secretari generali: A. Vericeanu, D. Bolintineanu.

necesare şi binefăcătoare, prea inteligent pentru a crede în atotputernicia camarilei, şi prea perspicace pentru a nu şti că proasta stare a finanţelor ţării se datoreau altor cauze de cât aceleia că era Cuza Domn, Carp, care n'avusese încă prilejul să se manifesteze în politică, avea totuşi un mănunchi de idei bine concepute, cu care se aruncase în viaţa publică. Judecata lui cumpătată era întărită printr'o întinsă cultură. El ştia că timpul pierdut prin nenorocitele împrejurări ale trecutului nostru, trebuia recâştigat în grabă, că mersul înainte al ţării pe calea civilizaţiei trebuia accelerat pentru a nu primejdui chiar existenţa noastră ca stat. Insă îşi dădea în acelaş timp seama că principiile revoluţiunii franceze erau rezultatul firesc al unei civilizaţiuni înaintate, ce la noi nu exista, şi ca atare se temea că mişcarea precipitată a oamenilor noştri politici din extrema stângă să nu ne ducă prea departe pe greşite căi. Pe aceste consideraţiuni Petre Carp îşi întemeie de la început acţiunea sa politică, ce fu în cursul vieţei sale pe atât de criticată şi de combătută, de liberali ca fiind reacţionară şi de conservatori ca fiind prea înaintată, după cum se va vedea din cele ce urmează [1]).

Atitudinea lui fiind însă de pe atunci fixată, el intră deci în strânsă legătură cu oamenii generaţiei din 48 şi 59, dorind, împreună cu ei, să vadă opera patriotică a acestora desăvârşită, prin chemarea unei dinastii străine şi îndrumarea ţării spre neatârnare.

P. P. Carp în ziaristică. Despre „Ion Vodă cel Cumplit".

Primul contact al lui Carp cu publicul din Capitală fu făcut printr'un articol publicat de el în ziarul „Cugetarea" sub pseudonimul de *P. Bătăuşul* [2]). Era o epistolă deschisă către Bogdan Petriceicu-Haşdeu, care satiriza noua lucrare a acestuia: Ion Vodă cel cumplit.

---

1) De altfel mai era un motiv foarte puternic care-l împinsese pe Carp să intre în coaliţia împotriva lui Cuza, anume acel, că el fiind un convins partizan al vieţii parlamentare, nu putea admite lovitura de stat şi felul despotic în care a domnit Cuza după aceia. (Vezi discursul din 11 Februarie 1882).

2) „Cugetarea" jurnal politic, comercial şi literar" având ca gerant responsabil pe Lazăr Vlăsceanu şi ca ad-tor şi editor pe Toma I Stoenescu (anul I, nr. 3 din 22 Octombrie 1965).

Trei caracteristice se desprind din această primă încercare ziaristică a lui Carp. Mai întâi dorința lui de luptă, manifestată și prin pseudonimul ales; un curaj al opiniei sale, care a stat din tinerețe până la adânci bătrânețe la baza activității întregei sale vieți. Al doilea ironia și zeflemeaua, care se strecoară aproape în fiecare rând al acestui articol, și care sunt și ele dela începutul și până la sfârșitul vieței lui Carp un suflet cu el, *cor unum et anima una;* și al treilea spiritul critic, care sub forma cea mai glumeață, răzbește cu impetuositate din cuprinsul acestui articol, în care autorul se leagă de altfel numai de ideile politice și sociale ale lui Hașdeu, având astfel prilejul să și le arate pe ale sale proprii. Sufragiul universal, căruia Hașdeu îi dă o origină divină, are mai mult a face, după părerea lui Carp, cu subprefecții de cât cu Dumnezeu. Nici teoria autorului că avuția sau sărăcia unui stat atârnă numai de modul de percepție, nu o poate admite Carp, nici credința că boerii au monopolul tuturor relelor și democrații al tuturor bunelor însușiri, și nici nu poate admite că însușirea de bastard a lui Ion Vodă îi dăduse, „un drept incontestabil" la tronul Moldovei. „Strămoșii noștri nu au fost bastarzi" exclamă boerul Carp cu indignare, făcând cu acest prilej savantului Hesdeu și un mic curs de Drept Roman [1]).

Două luni mai târziu, la 1 Ianuarie 1866, Carp își completează critica, de data aceasta sub propria sa iscălitură, în coloanele ziarului „Revista Dunărei" [2]).

---

1) Pentru a dovedi că boerii moldoveni erau depravați, c'aveau mai multe neveste și că copii lor erau majoritatea din flori, Hașdeu arată că la Romani, sub Traian, căsătoria era făcută fără consacrațiunea civilă. Carp îi răspunde, făcând diferența între „matrionium concensu aut per usum", care era o căsătorie legală și „conferența", care era o ceremonie religoasă, exact ca în vremurile noastre când aveam, fără nici o legătură între ele, căsătoria civilă și cea bisericească.

2) Anul I nr. 2 foaie științifică, literară și politică. Revista aceasta avea ca garant responsabil pe acelaș Lazăr Vlășceanu de la „Cugetarea" care încetase de a mai apare. Ea se tipărea la tipografia lui C. A. Rosetti, având printre colaboratori pe Ion și Dumitru Brătianu, D. A. Sturza, Ion Strat, Vasile Pogor, Petre Carp, etc. In programul ei se spunea între altele că deviza revistei este „Adevăr și Dreptate". Colaboratorii ei sunt oameni de principii; ei sunt neatârnați și numele lor este o chezășie. Scopul ce au în

Era o şarjă documentată împotriva lui Haşdeu ca istoric, fapt pe care acesta nu-l va uita uşor şi care va duce mai târziu la o duşmănie neîmpăcată împotriva întregei Junimi.

Obiecţiunea de căpetenie ce-i aduce autorului este lipsa de imparţialitate „Ion Vodă" fiind o operă, care, deşi bine documentată, e mai mult o expunere de subiective teorii socialiste dragi lui Hasdeu, decât istorie în adevăratul înţeles al cuvântului. Unele pasagii din critica lui Carp sunt nu numai incisive şi de un raţionament impecabil, dar au şi un stil deosebit de plăcut :

> *„Nu cred"* zise el *„că veţi avea ceva de întâmpinat dacă vom pune obiectivitatea istoricului în primul rând al datoriilor sale. Ucigând în sine orice individualitate, istoricul se adânceşte în timpurile trecute şi se identifică astfel cu ele încât ieri e pentru dânsul azi. Nemai având nici simpatii nici antipatii personale, spiritul său oglindeşte lucrurile în adevărata lor natură, şi magica sa pană redă viaţa secolilor ce fatala lege a vremei făcuse să dispară. De aceia istoricul nu este un artist, după cum ziceţi în prefaţa dvs. Artistul nu are de a face, d-le Hasdeu, cu adevărul întâmplat, ci numai cu adevărul posibil ; artistul nu ne arată ceiace este, el ne arată ceiace poate fi ; el nu e silit ca istoricul a reflecta numai fapte şi idei, efecte şi cauze, el le modifică şi le alcătueşte după bunul său plac : suprema şi singura sa lege este armonia ideilor şi a formelor; de aici încolo poate face ce vrea".*

De la această introducere, care este o adevărată perlă stilistică, Carp trece la atacul de front, o ofensivă aproape violentă. Datoria unui istoric, zice el, este

---

vedere, idealul ce urmăresc, este realizarea liberă şi inteligentă a voinţei naţionale".

In chiar ziua apariţiei ei, revista fu suprimată prin decretul nr. 2 din 1 Ianuarie 1866.

Totuşi ea fuse răspândită în public, şi articolul lui Petre Carp fu foarte apreciat.

aşa dar întâi : obiectivitatea, care lui Hasdeu i-ar lipsi (ceiace constitue un incontestabil adevăr), al doilea : o cunoştinţă profundă a multor studii pregătitoare (pe care însă enciclopedistul Haşdeu o poseda, şi al treilea: iubirea de oameni ! Aci urmează o interesantă ciocnire a două concepţii deosebite. A învinui pe Haşdeu că nu este iubitor de oameni, el democratul şi socialistul, care atât în „Ion Vodă" cât şi mai târziu în „Răsvan şi Vidra" desfăşură o atât de duioasă dragoste pentru bieţii oropsiţi ai soartei, pare în adevăr ciudat. Insă Petre Carp avea altă concepţie despre „om". Revine leitmotivul Excelsiorului.

> *„Istoricul, d-le Haşdeu, e dator a iubi pe om, şi nu pe omul ideal, produs al închipuirii noastre. idealism ce ne face de multe ori a fi nedrepţi şi cruzi, dar pe omul cum este, cu bunele şi relele sale însuşiri, cu nobilele şi meschinele sale aspiraţii, cu orele sale de mărire şi momentele sale de slăbiciune, căci numai aşa poate el cunoaşte care împrejurări dispovărătoare trebuie să admită în verdictele sale, şi care nu".*

Prin această frază Carp arată lui Haşdeu că democratismul lui îl împinge la ura împotriva păturei superioare a societăţii, care fiind şi ea compusă din oameni cu bune şi rele însuşiri, trebuesc judecate de autor cu aceiaşi imparţialitate şi bunăvoinţă, cu care judecă pe oamenii din păturele de jos, altfel rămâne întreaga operă a istoricului pătată de subiectivitate. De altfel este incontestabil că Petre Carp a fost un iubitor de oameni. In adevărat aristocrat ce era, aristocrat de sânge şi de suflet, el n'a putut însă iubi de cât ce era foarte sus sau foarte jos, pe boeri şi pe ţărani, fiindcă numai acolo, pe prima şi pe ultima treaptă a scării sociale, se găsesc sentimentele curate şi caracterele drepte. Cel puţin aceasta este părerea multora, şi ea a fost lapidar şi frumos exprimată mult mai târziu de romancierul francez , astăzi academicianul Claude Farrère, care zicea că numai cele două extreme sociale se pot înţelege între ele, fiindcă, aşezate pe treptele cele mai opuse, au dinaintea ochilor perspectiva depărtării

cari le îngădue să se vadă şi ca atare să se înţeleagă, pe când toţi cei ce stau la mijlocul scării n'au câmpul de vedere liber în faţa lor. Cât despre părerea lui Carp asupra acestei chestiuni, şi-a arătat-o doi ani mai târziu în adevărata lumină a cugetului său. Cu ocazia unui discurs la Cameră, în 1868, întrerupt de un deputut care-l întrebă : „Dar plebea nu e naţiunea, D-le Carp ?" Acesta răspuse fără şovăire : — „Nu ! Naţiunea suntem noi, reprezentanţii ei. Nici odată nu voi zice că naţiunea însemnează acele masse strânse pe uliţe, cari din nenorocirea lor au fost silite să rămâie mai prejos de acei cari reprezintă omenirea în adevărata sa mărire !".

Iată teoria Excelsiorului dusă la un interesant extrem. [1]).

In tot cazul, iubirea de oameni aşa cum o arată Carp în rândurile ce adresează lui Haşdeu, sună mai mult ca o apărare a clasei sale, şi este o severă dojană la adresa părtinitorului autor al cărţii criticate. [2]).

Conspiraţia împotriva lui Cuza îşi lărgeşte cercurile.

Cu vre-o 3—4 săptămâni înainte de apariţia acestei profesiuni de credinţă conservatoare a lui Petre Carp — căci aceasta se desprinde din critica operei lui Haşdeu — Cuza declarase din nou, cu ocazia deschiderei Parlamentului în Decembrie 1865, că ziua abdicărei sale este apropiată. Dar lumea necrezându-l, conspiratoarea coaliţie albă-roşie acţiona mai departe, pe cât de misterios, pe atât de energic. Se lucra acum în rândurile armatei, pentru a căpăta sprijinul ei, fără care succesul cauzei părea îndoelnic. Şefii militari erau greu de cucerit, conjuraţii bănuindu-i a fi devotaţi lui Vodă. Isbutiră deci a atrage de partea lor pe câţiva mici : 5

1) Vom vedea însă din cele ce urmează ce deosebită grijă a avut toată viaţa lui omul politic Carp pentru „cei mici şi slabi".

2) Iubitor de oameni sau nu, Bogdan Petriceicu Haşdeu n'avea inima unui Christos atot iertător. Critica lui Carp îl ustură şi nu i-o va ierta. Armele sale de luptă au fost întotdeuana satira, ironia şi spiritul. Le va împreuna mai târziu pe toate pentru a se răzbuna, nu numai împotriva lui Carp, dar contra întregei Junimi, cu care avea o veche răfuială din ziua când Maiorescu, împreună cu V. A. Ureche şi alţii, îl destituise din profesorat, silindu-l a se înfăţişa înaintea Curţii Criminale din Iaşi pentru atentat la bunele moravuri (prin publicarea romanului său : Duduca Manuca).

colonei, printre care Haralamb, 6 căpitani, printre cari Candiano Popescu şi Pilat, şi un maior, Lecca, care deveni cel mai înfocat dintre conspiratori. In Decembrie 1865 conspiraţia era gata închiegată şi secretul fu atât de bine păstrat, încât nici Vodă, nici guvernul, nici poliţia nu avură cunoştinţă de ea.

Totuşi o lume întreagă ştia că se prepară ceva. Ziarul „Clopotul" al lui Dumitru Sturdza vorbea pe faţă despre detronare, iar pe zidurile palatului domnesc se aninau placarde cu vorbele „De Inchiriat".

Dumitru Bolintineanu, fost ministru al lui Cuza dar şi poet, descrie situaţia acelor zile cu următoarele cuvinte elocvente :

> *„Domnul uitase că ţelul pentru care se făcuse 2 Mai nu era de a lua puterea din mâinile unei clase privilegiate şi a o da unui om, ci pentru a o da tuturor. Un om singur o luase, era deci drept ca acest om să rămâie singur... Domnul rămase în naţie atât de izolat, încât toţi ştiau ce-l aşteaptă şi toţi păstrau tăcere... Dar cum de nimic nu putuse deştepta pe Domn şi pe miniştrii săi? Era nepăsare din partea miniştrilor? Era dispreţ din partea învingătorilor dela 3 August pentru turmele de sclavi învinşi? Era complicitate cu revoluţia? Era amorţire? Nu ştim. Ştim numai că nu se poate prinde un Domn în palatul său, de particulari, când guvernul e harnic".*

Totuşi Domnul fu prins în palatul său.

Detronarea lui Cuza Vodă.

Conjuraţii ar fi vrut să dea lovitura — se vorbea chiar de un atentat — în ziua de 24 Ianuarie, la balul Teatrului Naţional, apoi la 8 Februarie, la balul de la Curte. Dar se vede treaba că o lovitură dată în public nu le conveni, căci până la urmă renunţară la planul lor, hotărând a acţiona în tăcere, noaptea, prin surprindere.

Strambio, Consulul Italiei, spusese lui Papadopol Calimachi: „Domnule Ministru, ţara voastră stă pe un vulcan", iar chiar în seara de 10 Februarie un băiat de prăvălie pătrunsese în palat şi întâmpinând pe Cuza în clipa când se cobora pe scară pentru a merge la masă,

îi spuse că la Malmaison 4000 de oameni stau cu arma la umăr gata să se repeadă asupra palatului. Nici Strambio, nici inimosul băeţaş nu fură crezuţi. „S'ar zice că Domnul era înţeles, el însuşi, cu conspiratorii contra sa pentru a fi arestat şi detronat" remarcă foarte just Dimitrie Bolintineanu.

Domnul se culcă liniştit, poruncind doar să se îndoiască garda palatului. Dar această gardă fusese bineînţeles câştigată de conspiratori. La ora 4 dimineaţa — 11 Februarie — aceştia intrară în casă şi pătrunzând în dormitorul lui Vodă, îl siliră să abdice.

Partidele loviră, şi poporul tăcu.

„Omul care liberase 5 milioane de ţărani" zice Bolintineanu, „care luase de la o clasă drepturile politice şi le dăduse la toţi Românii, era acum prizonierul acestui popor pe care-l eliberase din sclavie !".

Acelaş poet, scriitor şi ministru, i-a dat lui Cuza Vodă şi un epitet care spune multe : *Boeroctonul.*

In seara aceleiaşi zile, fostul Domnitor era dincolo de graniţele ţării.

Locotenenţa Domnească.

Iar înlăuntru se instituise o Locotenenţă Domnească, compusă din Lascar Catargi, Generalul N. Golescu şi Colonelul N. Haralamb, conform însuşi actului de abdicare prin care Cuza depusese cârma guvernului în mâna unei Locotenenţe Domneşti şi *a ministerului ales de popor.*

In această combinaţie eterogenă, Catargi reprezenta elementul conservator al ţării, Golescu elementul liberal şi Haralamb armata. Prim ministru fu Ion Ghica şi ministru de răsboi Maiorul D. Lecca. Acest minister era atât de puţin „ales de popor" după cum se exprima actul de abdicare, şi după cum foarte just remarcă Titu Maiorescu, [1]) încât în Monitorul din chiar 11 Februarie 1866 apare decretul prin care Locotenenţa Domnească „ordonă şi numeşte" pe miniştri [2]).

---

1) T. Maiorescu, în Istoria Contimporană a României, p. 8, Bucureşti Socec 1925.

2) Miniştri erau : Ion Ghica, Preşedinte ; D. Ghica, Interne ; I. C. Cantacuzino, Justiţia ; P. Mavroyeni, Finanţe ; C. A. Rosetti, Culte ; D. A. Sturza, Lucrări Publice şi Maior D. Lecca, Răsboiul.

Carp era printre conspiratori. El e numit secretar intim al Locotenenţii Domneşti.

Petre Carp se afla în noaptea de 10 spre 11 Februarie 1866 în curtea palatului domnesc, împreună cu ceilalţi conspiratori. A doua zi el fu numit secretar intim al Locotenenţii Domneşti [1]) în mod onorific. Precum fusese auditor la Consiliul de Stat, fără leafă, astfel tot fără leafă primi noua însărcinare ce i se dete.

Din ziua aceia începe cariera politică a lui Carp. A ţinut exact 50 de ani. Începută la 11 Februarie 1866, ea încetează la 15 August 1916, odată cu intrarea României în vâltoarea marelui război european. Activitatea sa publică a cuprins deci acea jumătate de veac, în timpul căreia s'au pus bazele României moderne.

Cele două cuvinte din decretul de numire al lui Petre Carp în noua lui funcţie: *fără retribuţie* aveau în vremea aceia o dureroasă însemnătate.

In cassa visteriei noul guvern nu găsi decât 20.000 de lei. Bancherii nu mai voiau să facă credit Statului, şi, pentru a face faţă nevoilor celor mai urgente, statul fu silit să primească ajutoare particulare. Astfel Dumitru Sturdza, noul ministru al Lucrărilor Publice, dărui 20.000 lei, venitul moşiei lui pe un an, iar prin stăruinţele lui Petre Carp, bancherul ieşan Michel Daniel împrumută statul cu 120.000 lei, ipotecând moşiile lui Plăgino.

Acestea fură mijloacele băneşti cu care se începu clădirea României noui.

De altfel în afară de deplorabila stare financiară în care era ţara, ea se mai afla, în urma detronării lui Cuza, la o primejdioasă răspântie. La Iaşi începuse a se agita o mişcare separatistă, iar la Bucureşti, parlamentul lui Cuza, rămas în picioare, întreţinea o neplăcută atmosferă de nelinişte.

Petre Carp — fu prima însărcinare ce i se dete — a fost rugat de guvern să redacteze pentru ziarul „Desbaterile“ [2]) o serie de articole prin care să arate nevoia

---

1) Monitor Nr. 39 din 16 Februarie 1866.

2) Desbaterile, foaie politică, literară şi ştiinţifică a apărut în Bucureşti dela 24 Februarie la 9 August 1866. Direcţiunea o aveau: N. Blarenberg, I. A. Cantacuzino, P. Carp, Al. Lahovary şi Pantazi Ghica. Mai târziu intrară în direcţie şi Gh. Gr. Cantacuzino, precum şi I. Gr. Ghica. Aşa dar nuanţa revistei era conservatoare.

de a se disolva Parlamentul şi de a se convoca o Constituantă, al cărei prim act urma să fie întărirea plebiscitului ce trebuia să aibă loc în curând pentru alegerea noului suveran.

Dificultăţi externe.

Dar dacă astfel stăteau lucrurile înlăuntrul ţărei, în afară situaţia era şi mai gravă, fiindcă, în urma cererei Sublimei Porţi, puterile garante urmau să se întrunească în curând pentru a hotărâ atitudinea ce trebuia luată de ele faţă de recentele evenimente de la noi. Intreaga acţiune a bărbaţilor de stat români era deci în primejdie de a fi nimicită. Rămânea deci, ca mijloc de scăpare, punerea pentru a doua oară a Marilor Puteri în faţa faptului împlinit. Insă oamenii noştri politici îşi deteră seama că pentru reuşita planului lor aveau nevoie să-şi asigure sprijinul cel puţin a uneia din aceste Puteri. Şi cui să se adreseze dacă nu Franţei, unde Napoleon, nouă totdeauna binevoitor, era încă în culmea puterei şi a gloriei sale ?

O neizbutită încercare cu contele Filip de Flandra, aduse pe tapet numele lui Carol de Hohenzollern ca viitor Domn al Românilor.

P. P. Carp e trimis la Paris spre a cerceta atitudinea lui Napoleon al III-lea.

Guvernul provizor alese atunci pe Petre Carp — a doua lui misiune — pentru a merge la Paris, de data aceasta nu în calitate oficială, ci spre a cerceta în mod discret care ar fi atitudinea Impăratului faţă de o eventuală chemare pe tronul României a unui membru din familia Hohenzollern.

Introdus în cercurile Curţii imperiale ca un simplu particular dornic de petreceri, Carp izbuti să câştige simpatia Doamnei Cornu, sora de lapte a lui Napoleon al III-lea, care avea asupra acestuia o mare influenţă. Prin ea obţinu siguranţa că Impăratul va închide ochii în caz că acţiunea va fi condusă în mod discret şi că va recunoaşte apoi faptul împlinit. De altfel Carol de Hohenzollern Sigmaringen era nepot de mamă al ficei adoptive a lui Napoleon I, Ştefania de Beauharnais, Mare Ducesă de Baden.

P. P. Carp e trimis în Basarabia pentru a lupta în favoarea cauzei guvernamentale.

Intors în ţară cu această preţioasă informaţie, Carp încunoştiinţă guvernul de împlinirea misiunei sale, iar câteva zile mai târziu fu trimis în Basarabia pentru a

lupta acolo în favoarea cauzei guvernamentale. Pe de altă parte Ion Brătianu fu trimes în Germania pentru a se înțelege cu viitorul întemeietor al dinastiei noastre și cu tatăl acestuia, Anton de Hohenzollern.

In Basarabia, Carp se achită în mod atât de strălucit de noua misiune ce i se încredințase, încât primi o scrisoare de felicitare de la Manolaki Costaki Epureanu. Imediat după aceia, fu trimes la Iași spre a cerceta starea spritelor de acolo și a pregăti primirea locotenenților Lascar Catargi și Nicolae Golescu.

P. P. Carp, împreună cu Lascar Catargi și Nicolae Golescu, merge la Iași pentru a liniști spiritele.

O parte din populația Capitalei Moldovei, neputându-se mângâia de starea de inferioritate în care ajunseseră Iașii față de București, de la Unire încoace, profită de neliniștea spiritelor cauzată prin detronarea lui Cuza, pentru a agita din nou chestiunea separațiunii [1]). Capii acestei mișcări era Cneazul Moruzi din Basarabia, Nicu Aslan, Boldu-Lățescu și Rosetti-Roznovanu, acesta din urmă cu veleități de a fi ales Domn al Moldovei. Cât despre cel d'intâi, Moruzi, el era agentul Țarului, care întreținea acțiunea separatistă cu bani moscoviți.

Carp sosi la Iași la 30 Martie și se puse pe dată în legătură cu membrii Junimii pentru a afla cum stau lucrurile. Singuri Pogor și Mavrocordat fuseseră amestecați în conjurațiunea împotriva lui Cuza; ceilalți și în deosebi Titu Maiorescu și frații Negruzzi, păsiseră hotărât împotriva conspirațiunei. Insă, în fața faptului îm-

---

1) Mentalitatea lui Carp, ca și a tuturor Junimiștilor de altfel, era atât de diferită de a acestora, încât, în critica operei lui Hașdeu menționată mai sus, Petre Carp adresează acestuia următoarele injective la o acuzație adusă de autorul lui „Ion Vodă" cetățenilor ieșeni;

„Vorbind despre mutarea Capitalei de la Suceava la Iași vă exprimați cu o crudă ironie: strigat-au oare Sucevenii contra Iașilor la 1572 precum strigă acum Ieșenii în contra Bucureștiului? Zic crudă ironie, căci în adevăr e crud de a bănui Ieșenilor plângerile lor. Putem cere de la om să-și îndeplinească datoria chiar când implinirea ei impune sacrificii dureroase, dar nu putem să-i facem o crimă, că aruncă o căutare jalnică asupra celor pierdute (face apoi o comparație cu unii care deplâng soarta orașului lor natal) așa și noi, D-le Hașdeu, binecuvântăm Unirea — să ne fie însă iertat a da o lacrimă târgului ce ne-a văzut născând și care în puțină vreme nu va fi de cât palidul reflex al trecutei sale măriri. A interpreta această lacrimă ca o manifestare anti-unionistă este o inscenare insultătoare, pe care toți Moldoveni o respingem — etc.

plinit erau acum cu toţii iarăşi un singur suflet împotriva curentului separatist, care totuşi luase în populaţia Iaşului o atare extindere, încât doi din locotenenţii domneşti crezură că prezenţa lor acolo era indispensabilă pentru reprimarea unei eventuale nechibzuite acţiuni.

Lascar Catargi şi Nicolae Golescu sosiră la Iaşi la 1 Aprilie. In ziua de 2 se începu în tot cuprinsul ţărei plebiscitul şi în ziua de 3 — Duminica Tomei — se întâmplă în Iaşi marea mişcare, care ar fi putut periclita viitorul ţării dacă n'ar fi fost oameni energici să vegheze la postul lor.

Revolta la Iaşi (Aprilie 1866).

La eşirea de la dumnezeiasca slujbă a Mitropoliei, Inalt Prea Sfiinţia Sa Mitropolitul Calinic Miclescu, îmbrăcat în odăjdiile sale păstoreşti, se puse în capul gălăgioasei mulţimi a rătăciţilor separatişti, şi porni cu aceştia, în massă compactă, inspre Palatul Administrativ, unde sălăşluiau locotenenţii domneşti [1]).

Acolo, în faţa porţii de intrare, se izbi mulţimea de o companie de infanterie care-i aţinu calea. In învălmăşala ciocnirii Mitropolitul fu rănit, iar mulţimea respinsă până'n faţa palatului Roznovanului, şi până'n colţul lui Petrea Bacalu (Piaţa Unirei). Fuseseră răniţi şi morţi, dar gloata nu se dădea învinsă. Locotenenţii domneşti trebuiră să recurgă la mijloacele cele mai extreme. Ei porunciră cavaleriei, a cărei cazarmă se afla la Copou, să coboare în grabă din deal şi să prindă pe revoluţionari între două focuri. Acest ordin fu comunicat de Dumitru Sturdza lui Carp, care-l transmise *colonelului Cornescu, comandantul Garnizoanei* [2]).

---

1) Palatul Administrativ (azi Palatul de Justiţiei) e fosta Curte Domnească. Mitropolia se află drept în faţa palatului Roznovanu, din balconul căruia toată boerimea separatistă aţâţa mulţimea la excese.

2) Cu această ocazie avu loc acea caracteristică conversaţie între Carp şi Cornescu, relatată de Iacob Negruzzi în Amintirile sale din „Junimea". Primind porunca de a prinde pe răsvrătiţi între focurile cavalerie şi ale infanteriei, acesta răspunse că nu poate încăleca, fiindcă n'avea şea. Carp, sfătuindu-l să ia prima şea pe care va găsi-o, acesta răspunse: „Eu încalec numai pe şeaua mea". „In numele lui D-zeu, îi spuse Carp exasperat, nu e momentul să alegi şeaua, nu vezi dece atârnă scăparea ţării? Dar Cornescu, poate încăpăţânat, sau poate separatist — nu se ştie — răspunse liniştit: „Eu nu pot încăleca decât pe şeaua mea".

Şarja avu loc, şi rezultatul fu un deplorabil măcel, o nemaipomenită goană peste garduri şi prin uliţe lăturalnice — precum şi desăvârşita restabilire a ordinei.

La 8 Aprilie, plebiscitul ţărei se pronunţă în favoarea viitorului Domn al Românilor: Carol de Hohenzollern-Sigmaringen.

Sosirea lui Carol I în ţară (Mai 1866).

In timpul acesta, Brătianu fusese la Düsseldorff pentru a sonda intenţiile Principelui, care, deşi nu dăduse un răspuns hotărît, părea totuşi dispus a primi coroana ce i se oferea. Întors în ţară şi luând cunoştinţă de rezultatul plebiscitului, el îl depeşă în Germania. După oarecari tergiversări — consultări cu Bismark şi cu regele Prusiei — precum şi după aplanarea dificultăţilor diplomatice şi asigurarea din partea lui Napoleon III-lea că va recunoaşte „faptul împlinit", Prinţul Carol primi însfârşit coroana României. Brătianu plecă din nou la Düsseldorf, împreună cu Dr. Davila, şi întreprinse la întoarcere acea grea călătorie în care viitorul nostru rege, travestit în servitor al viitorului său prim ministru, străbătu toată Austria, care se afla sub arme împotriva patriei sale, Prusia. La Turnu-Severin, sărind de pe puntea vaporului austriac care-l transportase până acolo fără a şti pe cine dusese, Domnitorul Carol puse întâia dată piciorul pe pământ românesc, primit fiind de Ion Brătianu, care sărind pe ponton înaintea lui, îi făcea el front acuma.

— „Bei Gott, wenn das nicht der Fürst von Hohenzollern war" strigă (mais un peu tard) căpitanul vaporului în culmea aiurelei.

La 10 Mai Principele intră în Capitala sa, jurând în faţa Adunărei că va respecta legile şi datinele Ţării.

Cu acest act se închee un capitol din Istoria Neamului nostru, şi începe un altul pe care vom încerca a-l depăna în rândurile ce urmează.

Prinţul Carol aducea în cumpăna soartei României prestigiul unui Hohenzolern în clipa când dinastia aceasta începea să dicteze în Europa. Ca atare fu privit şi de Ţară, care-l primi cu un fior de nădejde în negura viitorului.

P. P. Carp secretar al Agenției Române din Paris (Mai 1866 — Iunie 1867).

Petre Carp, care în vâltoarea ultimelor evenimente avusese ocazia să-şi analizeze posibilitatea de acţiune, crezu că, deocamdată cel puţin, cariera diplomatică ar fi cea mai nemerită pentru el. Ceru deci de la noul guvern Lascar Catargi [1]) să fie trimis în străinătate. I se încredinţă postul de secretar al Agenţiei Române din Paris (Decret P. Mavroyeni din 26 Mai 1866, Monitor Of. Nr. 116 din 29 Mai) în capul căreia se afla Ion Bălăceanu.

Capitala Franţei, pe vremea lui Napoleon III-lea, era în toiul splendoarei ei. Carp regăsi acolo cunoştinţele făcute cu trei luni în urmă, când i se încredinţase misiunea secretă de a sonda intenţiile Impăratului asupra alegerei Domnitorului român. El intră acum în contact cu cercurile oficiale franceze şi cu diplomaţia străină. La primirile de la Compiègne, vestite pentru strălucirea lor şi pentru farmecul ce frumoasa Impărătească Eugenia răspândea împrejurul ei, noul diplomat român era unul din oaspeţii obişnuiţi.

Astfel rămâne Petre Carp în Capitala Franţei un an întreg, în aceiaşi calitate de secretar al Agenţiei Române. In Mai 1867 împrejurările silind pe Ion Bălăceanu să se retragă din postul ce ocupa, secretarul său fu însărcinat de guvern cu înlocuirea acestuia pentru girarea intereselor Agenţiei (Secretar Gerant, 10 Mai 1867). In această calitate Carp reziliă un contract de împrumut anterior, care i se păru oneros pentru Statul român, reuşind să încheie un altul în condiţiuni mai bune. Din depărtarea în care se afla, desfăşurarea evenimentelor politice interne ale ţării erau totuşi urmărite de el cu un deosebit interes [2]). După 14 luni de expatriere nu mai ţinu locu-

---

1) Primul minister al Principelui Carol I (11 Mai 1866) fu încredinţat fostului Locotenent Domnesc Lascar Catargi, care luă preşedinţia Consiliului şi Internele. Ceilalţi miniştri erau: P. Mavroyeni, externe; General Ion Gr. Ghica, răsboi; Ion C. Cantacuzino, justiţie; Ion C. Brătianu, finanţe; C. A. Rosetti, culte şi D. A. Sturdza, lucrări publice.

2) Nu numai evenimentele politice, dar şi manifestările literare. El rămase, acolo la Paris, în strânse legături cu Junimea prin corespondenţa ce o întreţinea cu Titu Maiorescu. De la 2 Iulie 1867 avem următoarea interesantă scrisoare, datată din Paris:

„Amice, îţi trimit alăturat actul întâi şi o mică parte din al doilea, rugându-te să începi punerea sub tipar al acestui mare op. (Othelo de

lui. Renunță la frumusețea și eleganța vieții diplomatice, și se întoarse în țară pentru a pune umărul la reclădirea patriei sale pe noile temelii pe care se înălța.

In 1867, Iulie în 21, el părăsi Parisul. Avea treizeci de ani.

Shakespeare). Nu știu cine va avea bunătatea de a se însărcina cu corecturile; aș dori, de se poate, să le faci tu, cunoscând mai bine de cât oricare ortografia Junimei. Tot odată rog pe acel binefăcător corector să ia seama la trăsăturile de elisiune. Acestea fiind de o mare însemnătate pentru vers. Cât pentru expresiuni am ținut seama de observațiunile Junimei, de aceia rog să nu se mai schimbe nimic.... Pe Negruzzi și pe Gane i-am văzut aici căscând gura ca niște provinciali și făcând alăturări estetice între Parisul și Tataraşul; alăturare ce nu poate fi decât măgulitoare pentru această suburbie a noului Ierusalim. De ai vreme și dacă vorba germană *aus den Auger aus den Sinn* nu este un axiom, aș ruga Junimea în genere și pe tine în special să scrii din vreme în vreme, fie măcar în stil de arap, ca de ex.: Junimea sănătoasă. Mâncare, dormire, în regulă. Paicu făcut jocuri de cuvinte. Junimea râs. Pogor protestat. Junimea luat act. Paicu făcut apel la posteritate și ridicat umerile. Maiorescu făcut încercări de a lua pe Paicu de chică. Junimea pus la amenda următoare pe ambii vinovați: pe Maiorescu la o *bole cu portocale*, pe Paicu la tăcere de 5 minute. Paicu leșinat de mâhnire. Junimea trecut la ordinea zilei. In acest mod scurt și cuprinzător, prin care un cuvânt iluminează o situațiune și un caracter, ai putea din vreme în vreme încunoștiința despre faptele voastre pe acela care, deși departe, vă este aproape prin gândire, inimă și educație. Al tău, P. P. Carp". (P. P. Carp către Titu Maiorescu, în I. E. Torouțiu. Studii și Documente Litrare. vol. V., p. p. 61—62).

CAPITOLUL IV

Frământările din primii ani ai domniei lui Carol I

Înainte de a arăta cum au decurs evenimentele în țară de la sosirea Principelui Carol până la intrarea lui Carp în viața ei publică, în viața politicei combative, ne vom întoarce pentru ultima dată privirile asupra acelei Junimii din Iași, căreia, deși compusă din inteligențe superioare și originale, totuși a știut Petre Carp să-i impregneze atât de mult personalitatea sa, încât dintr'un restrâns cerc literar a făcut mai târziu un partid politic, destul de restrâns și el ca număr, dar cu atât mai mare ca forță și intelectuală și morală, și a cărui acțiune și influență în viața publică a țărei a avut niște urmări, dacă nu imediat vizibile, dar de sigur dintr'acelea ale căror repercusiuni nu pot rămânea nesocotite în istoria unui popor. Această forță morală, baza oricărei acțiuni durabile, a fost prin excelență apanajul lui Petre Carp; ea a străbătut ca un izvor al tămăduirei apa turbure a inceputurilor vieței politice a statului Român.

Privire retrospectivă asupra Junimei.

Firește că întors din Paris cu hotărârea de a face politică militantă, primul gând al lui P. P. Carp fu să se pună în legătură cu foștii lui prieteni de la Junimea. Unde ar fi putut găsi aiurea un sprijin în acțiunea pe care voia s'o întreprindă, decât acolo unde se fomentase niște idei colective, a căror bază și esență fusese *Critica*. Iar de la critica operelor literare la acea a unei opere politice, nu era decât un pas de făcut.

Și pentru aceia îl și vedem pe Carp, al cărui spirit analitic căpătase în cercul Junimei o deosebită desvol-

tare, făcând la Convorbirile Literare, într'acel sfârşit de an 1867, exerciţii de critică literară, care au precedat de foarte aproape criticele politice pe care le aduse guvernului de la înălţimea tribunei parlamentare, la începutul anului următor.

Studiul lui Carp asupra dramei lui Hasdeu: „Răzvan şi Vidra".

La 15 Noembrie 1867 apăru în „Convorbiri" studiul lui Carp despre drama istorică a lui P. B. Haşdeu : „Răsvan şi Vidra". Ţinându-se de data aceasta pe terenul strict al judecăţii literare, el expune întâi părerile sale — sprijinite pe ale lui Schopenhauer — despre felul cum trebueşte scrisă o piesă de teatru spre a fi bună; iar după enunţarea principiilor, trece la analiza dramei lui Haşdeu.

> *„Dacă o dramă"* zice el *„nu este altceva decât o istorioară dialogată, ale cărei diferite faze sunt fără legătură între ele şi ale cărei personajii se mişca nu după legile interioare al fiecărui caracter, ci după capriciosul plac al autorului, atunci titlul de dramă nu se poate refuza lui Răsvan-Vodă.*

Insă o piesă bună, spune el mai departe, trebuie să aibă o unitate de acţiune şi o logică în deslănţuirea pasiunilor ca şi în expunerea caracterelor.

> *„Care este însă acţiunea, care pasiunea covârşitoare în drama lui Haşdeu ? Rând pe rând predomnesc, fără legătură, mânia, setea răsbunărei, amorul şi ambiţia, şi în sfârşit vedem că concluzia este inspirată de cel mai meschin egoism, şi precum viaţa lui Răsvan n'a fost de cât un şir de acţiuni ce nu decurgeau una din alta, aşa şi moartea lui nu ni se arată ca consecinţă fatală a faptelor sale".*

Cât despre caracterele lui Răsvan şi al Vidrei, Carp nu le înţelege de loc, găsindu-le şovăitoare şi nelogice, aşa că se întreabă în concluzie :

> *„Ce rămâne dintr'o dramă fără acţiune şi fără caracter ? Câte odată stilul ! Dar şi aici ritmul şi ideea sunt necontenit jertfite rimei, imaginele deşteptând de multe ori idei contrare cu intenţiunea autorului".*

Această fină analiză cu impecabila-i logică, n'a împiedicat ca piesa lui Haşdeu să placă, atunci, ca şi azi, după

trei sferturi de veac, fiindcă pe de o parte ea are unele situaţii scenice de o netăgăduită frumuseţe, iar pe de altă parte înflăcăratele tirade sentimentale, sociale sau patriotice, sunt în gustul publicului din toate vremurile. Răsbunarea lui Haşdeu împotriva lui Carp a fost de altfel de o eleganţă rară în analele istoriei noastre culturale. El n'a răspuns nici un cuvânt la critica din Convorbiri, făcându-se c'o nesocoteşte; însă la ediţia a 3-a a dramei sale, care i se jucase de nenumărate ori pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti, el puse, fără nici un comentar, în chip de prefaţă, critica lui Carp în fruntea proprii sale lucrări.

Articolul lui Carp asupra „Fabulelor lui Sion".

Doi ani şi jumătate după publicarea criticei acestei drame, apăru în Convorbiri o nouă critică (1 Februarie 1870) semnată de Carp, de data aceasta cu privire la fabulele lui Sion. Este cea din urmă a lui producţie cu caracter literar, dar şi cea mai strălucită. Arătându-se rând pe rând erudit, ironic şi glumeţ, el reduce, în câteva pagini, întreaga operă a lui Sion la adevărata ei valoare, care este tot una cu nimic. Analizând mai întâi prefaţa cărţii celor „O sută şi una de Fabule" ale lui Sion, în care se zice că fabulele „insuflă patriotism, liberalism, religiositate, morală, întărind minţile spre bine şi edificând inteligenţele *cele uşoare*",— Carp se întreabă : „ce efect produc ele asupra inteligenţelor *celor serioase*" şi adaogă „Aceasta va fi deci misiunea noastră". Apoi, înarmat cu autoritatea lui Lessing, el arată că *„atunci când raportăm un adevăr moral general la un caz special, dând vieţate acestui caz şi îmbrăcându-l într'o ficţiune ce ne arată cazul special în mod plastic, ficţiunea aceasta se numeşte fabulă"*. Dar nu se pot găsi aceste elemente constitutive ale fabulei în nici una din istorioarele versificate ale lui Sion, întrucât ele nu conţin nici un adevăr moral, nici un caz special raportat la unul general. şi nici măcar o *individualitate* distinctivă care să caracterizeze o fiinţă sau un obiect spre a deştepta în cititor adevărul moral al fabulei. *Astfel,* zice Carp, *vulpea deşteaptă în noi ideia şiretlicului, leul al puterei, păunul al îngâmfărei, etc., deasemeni când vorbeşte La Fontaine de uala de fer şi de lut" primim îndată din în-*

susirea bine cunoscută a acestor materii, ideia unui lucru tare şi a unui lucru moale, şi cu înlesnire ne înfăţişăm consecinţele pe care lupta între două puteri disparate o poate provoca" pe când atunci când Sion vorbeşte de un pescar care prinde morun, de Ludovic XI, regele Franţei, sau de o *bulină*, ce idei deşteaptă el în noi? Şi în concluzie Carp arată că lipsindu-i lui Sion toate însuşirile unui fabulist, *„a oferi publicului producţiuni ca acele una sută una, înseamnă a trata acel public cu un dispreţ, pe care-l răspingem în numele lui*".

Carp îşi sporeşte numărul duşmanilor.

Iată numărul duşmanilor lui Carp şi ai Junimei sporit cu încă unul, după cum se vor spori mereu de acum înainte duşmanii Junimismului : căci în politică ca şi în literatură crezul lui Carp şi al partizanilor săi a rămas : Adevărul, spus fără cruţare, în orice împrejurare şi oricui. Acest procedeu nu atrage prietenii, iar din numeroşii oameni cari au gustat fie din Junimea, fie din Junimism, fie din amândouă, puţini au rămas grupaţi împrejurul şefilor, şi mulţi au plecat supăraţi, neputând îngădui „sinceritatea" care caracterizează această grupare de oameni aleşi pe sprinceană. Intr'o asociaţie — literară sau politică, tot una — a cărei lozincă era : „Intră cine-o vrea, rămână cine-o putea" e firesc că acei care au putut rămânea să fi format o elită, şi iarăş e firesc că acei ce n'au putut rămânea, să se fi făcut duşmanii ei de moarte.

Tălmăcirea vorbei de „gogoman junimist".

Printre aceştia din urmă se număra şi V. A. Ureche, care mai târziu, la Senat, a declarat că „preferă să rămână *gogoman naţionalist*, decât *gogoman fără naţionalism*, ceeace atrase un răspuns de-al lui Maiorescu, care făcu cu acest prilej „teoria gogomăniei", rămasă ca un fel de crez al Junimiştilor.

> *„Fiindcă*' zice el *„ne-aţi adus la Tribuna Senatului, avem dreptul să vă dăm întâlnire la tribuna Pressei, pentru a ne tălmăci asupra unei deosebiri.*
>
> *Nu, D-le Ureche, D-ta nu eşti gogoman în sensul nostru. Numai faptul că ai publicat câteva scrieri în* Convorbiri *şi ai participat la o aniver-*

sare a Junimii, *nu ai avut putința să cunoști înțelesul unui termen ce ne aparține.*

In atmosfera liberă a acelei republici literare, ce a existat odată la Iași, în contactul celor mai deosebite vederi teoretice, s'a stabilit un fond de încredere morală între oameni, am zice chiar o măsură etică.

A fost acest rezultat produsul necalculat al întrunirilor Junimei.

Când în decurs de ani întregi se adună împreună o mână de oameni cu singura preocupare impersonală de a trăi câteva ceasuri în lumea ideilor este cu putință să se nască o atmosferă proprie acestor întruniri, este cu putință ca să se simtă înrâurirea ei în afară de dânsele. Acest cerc literar a fost în stare să obțină de la membrii lui jertfa cea mai deplină a multor slăbiciuni personale — Sub forma glumeață, în care unii vedeau lipsă de seriozitate, se putea exercita cel mai sever control obiectiv, fără să se atingă nici o susceptibilitate. Critica liberă, dar nesupărătoare în forma ei ironică, trecea ca un fier fierbinte asupra nepotrivirilor obiective ca și asupra asperităților personale. Ceiace rămânea în urmă era un rezultat oarecare, literar sau științific, întovărășit însă de conștința tuturora, că pentru aceste scopuri iubirea de sine trebuie să fie înfrântă de iubirea mai înaltă a adevărului.

Era însă firesc să se fi găsit și caractere, care nu puteau suporta un asemenea tratament. Pentru dânșii Junimea avea deviza... reste qui peut.

Din această deosebire între oameni pornește origina termenului ce ne preocupă.

La fiecare caz mai frapant în care spiritul Junimei întâmpina elemente refractare, deosebirea eșia în relief și se marca cu următoarea constatare : trebuie să fie cineva gogoman junimist ca să nu se supere de ceiace i se pune în față... Când oamenii aceștia au apărut în viața politică, s'au înfățișat și aici cu același simț deschis pentru adevăr cu

aceiaşi cumpănire morală. Din această atmosferă a luat fiecare câte ceva cât s'a putut prinde de dispoziţiile sale. Ori unde însă au văzut Junimiştii un om având măsura obiectivă a adevărului, având sinceritatea de a o profesa şi abnegarea de de sine pentru idei, ei l-au admirat ca pe un Junimist născut, *chiar când el se afla aruncat de soartă în alte câmpuri politice.*

Astfel s'a făcut, că pe lângă mănunchiul prietenilor mai vechi din Junimea, legiunea s'a întărit cu mulţi amici noui. Când a încetat activitatea literară a Junimei din Iaşi — când Junimea s'a dus — Junimiştii au rămas.

In mijlocul grupărei tuturor acestor amici mai vechi şi mai noui, omul care a sintetizat acţiunea ei politică, d. P. Carp, cu talentul său cunoscut de a prinde şi a exprima nota caracteristică a oricărei situaţii, reînvie vechia notă a atmosferei junimiste, şi ca un omagiu adus ei a pus din nou în circulaţie cuvintele : gogomani junimişti, *pentru a cuprinde în ea pe toţi acei ce-l urmează, cu înţelegerea şi aprecierea însuşirilor şcoalei junimiste.*

Iată, D-le Ureche, cum suntem noi mândri de a fi gogomani, şi cum nu se cuvine să suferi D-ta ponosul acestui cuvânt". (Era Nouă din Iaşi).

Din mijlocul acestei „republice literare" a pornit Carp cu gogomanii săi să pună puţină ordine şi măsură în viaţa politică a ţării, precum pusese şi în acea spirituală.

Şi s'a întâmplat că în aceleaşi timpuri să mai se ivească un om în ţară, venit cu aceleaşi gânduri de măsură, de ordine, de cinste şi de civilizaţie : Vodă Carol I. Şi iarăşi s'a întâmplat lucrul acela, care pare aproape paradoxal, că oamenii aceştia nu s'au înţeles între ei. Dece şi cum, se va vedea din cuprinsul lucrărei.

* * *

Carol I şi primele lui preocupări.

Sosit în Bucureşti în Mai 1866, Domnitorului Carol nu-i trebui multă vreme pentru a cunoaşte situaţia reală

a țărei și nevoile ei cele mai urgente. Știa că rostul de căpetenie, pentru care fusese adus în țară, era de a dobândi neatârnarea României, și cum gândul său era de a o dobândi prin puterea armelor — o spusese el însuși regelui Prusiei la Berlin, înainte de a veni în țară — prima lui grijă fu deci reorganizarea armatei și sporirea ei și a armamentului. Trebuia apoi pusă rânduială în finanțe, lăsate de Cuza într'o totală desordine, și trebuia organizată viața economică a țărei, în care scop crearea unei rețele de drum de fier care să lege capitala și marea (Galații) cu periferiile și cu străinătatea, era cea mai urgentă din nevoile noului stat în formațiune.

Ca atare, trei au fost preocupările de căpetenie ale Domnitorului în anii dintâi ai domniei sale: conducerea politicei externe a țării, pe care și-a rezervat-o de-altfel ca un fel de apanagiu al său în tot cursul lungii sale domnii, sporirea armamentului prin comande de arme în străinătate, și crearea căilor ferate prin concesiuni date austriacului Offenheim și prusianului Stroussberg. Intrucât adunarea legiuitoare votase de curând Constituția, cea despre care se spunea că este mai liberală decât însești modelul ei belgian, fapt care dealtfel nu putea displace acelui fost ofițer german care în țara lui își căpătase cu greu tresa de căpitan din pricina „notoriilor sale idei liberale" — altă nevoie urgentă a statului era punerea în aplicare a acelei Constituții, lucru care într'o țară ce trăise atâta vreme sub teroarea Stambulului și a Moscovei, nu era ușor, cerând o perspicacitate, o prudență și o experiență pe care oamenii noștri de stat nu s'ar putea zice c'o aveau. Incântați de noua haină pe care o croiseră României, liberalii păreau totuși a o și găsi incomodă pentru planurile lor de viitoare dominațiune, iar Conservatorii. deși o găseau prea largă, cereau totuși că așa cum este, odată votată, Constituția să fie și aplicată și respectată. Și astfel în neorânduiala ideilor ce domnea, guvernele, și mai ales remanierele lor, se succedau cu o repeziciune, care oglindea starea de spirit a politicienilor de atunci.

Constituția.

Desele schimbări de guvern.

Guvernului dela 11 Mai 1866, prezidat de Lascar Catargi şi compus din eterogene elemente conservatoare, liberale şi de centru (şi căruia îi incumbă şi sarcina să voteze, la 29 Mai, Constituţia), [1]) îi urmă, după abia două luni, un guvern Ion Ghica (15 Iulie), remaniat la 6 August 1866 şi la 8 Februarie 1867. Apoi veni guvernul C. A. Creţulescu dela 1 Martie 1867, remaniat la 27 Mai prin înlocuirea lui Tobias Gherghel la război cu colonelul Adrian, precum şi prin demisia lui Ion Brătianu. Pe urmă guvernul Ştefan Golescu dela 17 August, remaniat la 29 Septembrie, 28 Octombrie şi 13 Noembrie acelaş an, când Ion Brătianu intră din nou în compunerea cabinetului (Justiţie şi Interne), cerând disolvarea Parlamentului, şi procedând în Noembrie -Decembrie la noi alegeri. Atunci, pentru prima dată în ţară, se întronă acel sistem ce va face carieră în politică (şi pe care-l cunoscuse doar numai Moldova sub căimăcănia lui Nicolae Vogoridi în 1857) anume oprirea alegătorilor de a-şi exercita dreptul de vot.

Guvernul Ion Brătianu (Noembrie 1867.

Scopul acestei samavolnicii era cerinţa imperioasă a partidului liberal de a avea o Cameră a ei, care de şase ani, din 1862, îi tot scăpa printre degete, chiar acum după remanierea sistemului electoral. Roşii, cum li se spunea liberalilor, împinseră lucrurile atât de departe, încât cerură unificarea colegiilor electorale pentru Senat [2]) precum şi desfiinţarea inamovibilităţii membrilor Curţii de Casaţie [3]).

Acest fel de a aplica noua Constituţie şi de a crea libertăţile atât de mult dorite de foştii revoluţionari din 1848, era, firesţe, cel puţin straniu, şi fu combătut

---

1) Acest guvern era astfel compus: Lascar Catargi, preşedinte şi interne, Ion Brătianu, finanţe, Petre Mavroyeni, externe, Ion Cantacuzino, justiţie, C. A. Rosetti culte şi instrucţie, gl. Ion Ghica, răsboi, D. A. Sturdza, lucrări publice.

Toate celelalte ministere, dela 1866 la 1916, sunt arătate în Anexa a 2-a din volumul II.

2) Care, din cauza independenţei alegătorilor, era compus din elemente mai mult conservatoare.

3) Pentrucă Curtea respinsese un recurs făcut de un partizan al Guvernului.

de Conservatori cu o energie, care amestecă dela începutul vieţei noastre politice, concepţia noţiunelor de Conservator şi de Liberal, răsturnând uneori până şi rolurile unor partide încă fără experienţă, şi în tot cazul fără doctrină.

In afară de ambiţia partidului liberal de a domina viaţa publică a statului, au mai fost două puternice cuvinte care au îndemnat pe Ion Brătianu la extremele mai sus arătate — două chestiuni, născute din nu destul de cumpănite simţiminte patriotice, care au pus ţara într'o lumină defavorabilă în ochii străinătăţii, şi în deosebi ai Franţei, căreia datoram doar nu numai existenţa noastră ca stat, dar şi pe noul nostru „Domn străin". Aceste două chestiuni sunt acea *evreiască* şi acea a *bandelor bulgare.*

Chestiunea evreiască în 1867.

Precum nici în trecut, astfel nici atunci, în primii ani ai domniei lui Carol I, Evreii nu puteau fi priviţi ca un pericol naţional, întrucât pe deoparte numărul lor era prea restrâns, iar pe de altă parte ei nu acaparaseră încă nici comerţul, nici finanţele ţării, pentru bunul cuvânt că acestea erau aproape inexistente. Dar partidul liberal din Muntenia, la început lipsit de aderenţi în Moldova, s'a văzut silit a se uni cu aşa numita „fracţiune liberă şi independentă" din Iaşi, care, după vorba lui Maiorescu, „nu se menţinea în efemera sa existenţă decât prin ura în contra străinilor, şi în deosebi în contra Evreilor". Membrii acestei grupări politice din Iaşi erau acei semidocţi profesori, având în fruntea lor pe Simion Barnuţiu, acum mort, care cu câţiva ani mai înainte, înscenaseră procesul Maiorescu, şi care acum, după unirea lor cu partidul dela centru, provocaseră în Moldova nişte turburări, destul de inocente de altfel, îndemnând guvernul liberal dela 1867 să tolereze izgonirea, prin mijlocirea prefectului Lecca, a câtorva familii israelite din Bacău. „Această măsură izolată", zice Maiorescu în Istoria Contimporană a României[1]) „era cu atât mai nechibzuită, încât, fără nici un folos, devine în ochii

1) P. 18.

Europei apusene o provocare, tocmai în momentul când ţara avea trebuinţă de creditul din străinătate pentru drumurile ei de fier" [1]).

Presa şi finanţele Europei fiind în mâinile Evreilor, aceştia, mai ales cei din Anglia şi din Franţa, făcură atunci României o atmosferă atât de dezastroasă, încât până şi Impăratul Napoleon crezu de datoria lui să scrie Principelui Carol că:

„Je ne dois pas laisser ignorer à V. A. combien l'opinion publique s'emeut ici des persécutions dont on dit les Israélites victimes en Moldavie".

In acelaş timp Prinţul Carol-Anton de Hohenzollern, tatăl Domnitorului, scria fiului său din Paris unde se afla:

„In momentul de faţă, Franţa e singurul sprijin al României şi deaceea nu ar trebui indispusă. Chestiunea evreiască a scos din sărite întreg Parisul. Presa e stăpânită de bani evreeşti şi nu lasă să iasă la iveală nimic ce ar prezenta chestiunea într'o altă şi mai bună lumină. E regretabil, dar nu se poate schimba nimic".

La Expoziţia universală din Paris, împărăteasa Eugenia trecu ostentativ prin faţa pavilionului românesc fără a intra în el, iar împăratul cerea, lui însuşi Anton de Hohenzollern, scoaterea lui Brătianu din minister.

Demisiunea lui Ion Brătianu. Chestiunea bandelor bulgare.

Acesta demisionă, după cum am văzut, la 27 Mai 1867, plecând în străinătate pentru a-şi îndrepta şi consolida situaţia acolo. Dar această forţată demisie nu urmase numai din pricina chestiunei evreieşti. Mai era cealaltă chestiune mult mai gravă, a bandelor bulgare, care, cu sprijinul Rusiei, se organizau şi se înarmau pe teritoriul românesc, în scopul de a năvăli apoi dincolo şi a-şi redobândi Independenţa. Dacă în afacerea Evreilor, generalul Golescu fusese nevoit să facă scuze oficiale şi Brătianu să dea asigurări pentru despăgubirea Israeliţilor [2]), în chestiunea bulgărească,

---

1) Asupra proectului de lege împotriva Evreilor, depus la Cameră de către „Fracţiunea din Iaşi", (Vezi Memoriile Regelui Carol. IV. 24).

2) Maiorescu, O. c. p. 19, în notă.

liberalii nu înțelegeau însă să dea înapoi cu nici un pas, deși asigurau în dreapta și în stânga pe toți străinii că întreaga afacere este o pură invențiune. Pentru a avea deci mână liberă în această privință, Brătianu fu mulțumit de a demisiona în vară, și de a reintra apoi în toamnă din nou în guvern, de data aceasta cu intenția hotărîtă de a-și constitui o Cameră pe placul lui, cu care să guverneze apoi tot după placul lui. Astfel urmă dizolvarea Parlamentului în Noembrie și nouile alegeri din Noembrie-Decembrie.

* * *

P. P. Carp intră în Parlament. (Toamna 1867).

Intors de 4 luni din Paris, Petre Carp se afla la Iași împreună cu prietenii dela Junimea — încă nu prieteni politici — urmărind cu interes întâmplările și frământările vieței publice a noului Principat. După dislovarea Parlamentului, el hotărî să pătrundă în Cameră pentru a lua cuvântul în cele două chestiuni arătate mai sus, în care părerile sale erau cu totul opuse celor liberale. Își puse deci candidatura la colegiul I din Vaslui și fu ales deputat. Pe dată, chiar atunci în Decembrie, începu să se ocupe cu reorganizarea partidului conservator, în care se înscrisese de curând, și în deosebi cu organizarea presei conservatoare, rămasă în urmă față de cea liberală. Atât în Parlament cât și dela această tribună a presei va lupta el împreună cu Alexandru Lahovari, — cei doi benjamini ai politicei conservatoare — împotriva arbitrarului demagogic al regimului, atacând guvernul cu energia și curajul care-l caracterizează, dar cu o liniștită obiectivitate, care contrasta cu căldura impetuosului Lahovari.

Debutul în Parlament îl făcu Carp cu interpelarea pe care o desvoltă la 1 Februarie 1868, în chestiunea bandelor bulgare.

Părerea lui Carol I despre P. P. Carp.

In Memoriile sale, Vodă Carol notează la acea dată: *Petre Carp, fost secretar al Legației din Paris, anunță în Cameră o interpelare privitoare la bandele*

bulgare. Carp e un tânăr moldovean care şi-a făcut studiile în Germania, om înţelept şi de un caracter serios".

Dar interpelarea n'a fost pe placul suveranului. De la prima manifestare a lui Carp în viaţa politcă s'a arătat o desbinare între ideile sale şi ale Domnitorului.

Franţa şi Germania se pregăteau de răsboi, şi Bismark, pentru a-şi asigura neutralitatea Rusiei, îi făgăduise că la prima ocazie îi va înapoia sudul Basarabiei, care ne fusese retrocedată prin Tratatul dela Paris. Mulţumită de această promisiune, Rusia, credincioasă tradiţionalei ei politice în Balcani, favoriza acum, după cum am văzut, prin trimitere de arme şi muniţiuni, înfiinţarea de bande bulgare pe teritoriul român. Tânărul Principe, în dorinţa lui de a vedea cât de curând realizându-se visul Neatârnării ţărei sale, închidea ochii la aceste uneltiri îndreptate în contra Turciei; iar guvernul român, în răspuns la protestările marchizului de Moustrier, ministrul Afacerilor Străine al Franţei, nega faptul.

In ochii lui Carp isbânda politcei ţariste. adică lăţirea elementului slav în Sud-Estul Europei şi înaintarea Rusiei înspre Dunăre şi Dardanele, însemna distrugerea întregului viitor al României. Pe această convingere el îşi întemeia întreaga sa politică externă. Şi pentru aceasta îl vom vedea mereu alături de Franţa, câtă vreme Napoleon al III-lea va urma politica sa antirusească. Numai mai târziu, după războiul franco-german din 1870, când Franţa, în vederea revanşei, începu să ajute cu enorme împrumuturi guvernul din St. Petersburg pentru a organiza şi a înarma colosul moscovit, numai atunci el îndreaptă politica externă a României către puterile centrale, acum duşmane Rusiei.

Intâiele cuvinte rostite de Petre Carp la tribuna parlamentară, cu prilejul acestor uneltiri ruseşti în Peninsula Balcanică, oglindesc cele două trăsături de căpetenie ale firei sale, neatârnarea caracterului şi conoştiinţa datoriei.

Discursul lui Carp în chestia bandelor bulgare (1 Febr. 1868).

„Domnilor, începu el, *până a nu intra în desbaterea celor ce am de zis, încep prin a face o declarațiune, zicând că interpelarea mea nu este un act* al opoziținei, *ci un act* de opoziținе. *Nu doar că amicii mei ar declina răspunderea acțiunii mele. Dar chiar dacă aşi face parte din stânga acestei adunări, din majoritatea sa, şi atunci încă, găsindu-mă în fața unei chestiuni atât de grave, aşi crede că este o sacră datorie de a ridica glasul meu pentru a desvălui şi arăta o primejdie, când aşi crede că această primejdie există".*

Intrând în fondul interpelării Carp arată că : *„Sgomote publice au vorbit despre nişte bande străine ce se formează în țara noastră cu scop de a exercita o acțiune politică ...şi, sau această acțiune politică nu există şi atunci eu, un cetățean român, vreau să desvăluesc această chestiune într'un mod prematur ca să compromit o situațiune ce ar aduce mare folos țărei, (şi atunci mărturisesc că aşi comite* un act de înaltă trădare), *sau politica ce urmează guvernul e periculoasă, constituind un* act de înaltă orbire ; *şi atunci este de datoria mea de a veni şi a spune cele ce se petrec".*

Inalta orbire pe care o atribue Carp politicei lui Brătianu o tălmăceşte printr'o succintă expunere a felului cum trebuie înțeleasă conducerea politicei externe a statului. El arată că dacă „principele străin" ne-a fost dat foarte în deosebi pentru a ajunge cât mai curând la neatârnarea țărei, lucrul pe care-l doreşte orice bun român, totuşi lucrurile nu trebuesc precipitate. Neatârnarea aceasta nu poate fi căpătată decât prin forțe proprii, fără amestecul străinilor; numai în cazul acesta Occidentul, începând cu Franța, ar recunoaşte faptul împlinit, fiindcă chestiunile de ordine internă ale Turciei nu privesc străinătatea. Astfel când am venit noi şi am zdrobit legăturile seculare ce erau între noi şi Poartă, puterile s'au opus în aparență, dar s'au închinat pe urmă în fața faptului împlinit. Tot aşa, acum de curând, puterile au ținut aceiaşi politică în afacerea Cretei.

„Fiindcă politica puterilor occidentale nu are scopul de a se opune la dreapta satisfacere a nevoilor ce se ivesc în imperiul ottoman, dar au în schimb scopul de a se opune la orice acțiune colectivă ce ar putea să aducă o conflagrațiune generală. Va să zică politica occidentală este acea de a nu se opune la actele patriotice, pe când politica rusească este cu totul alta".

„Ea urmărește scopul ei secular de cucerire a Constantinopolului ; ca atare pe dânsa n'o interesează decât o conflagrațiune ce ar pune porțile Turciei la dispoziția ei. La 11 Ianuarie 1866 ea s'a opus cu tărie la dorințele României, fiindcă consolidarea situației noastre nu-i convenea, pe când acum din potrivă zice : uniți-vă cu Bulgarii și cu Sârbii, și aceasta o zice nu pentru a ne întări, ci pentru a deslănțui acea conflagrațiune generală de care are nevoe pentru a ajunge la scopurile ei de cucerire".

In concluzie deci, Carp arată că tot interesul nostru este de a îndrepta politica românească externă înspre puterile occidentale, înspre Franța și nu înspre politica periculoasă pentru noi a Rusiei.

Să fim alături de Franța când o cer interesele țărei, și să ne deslipim de ea când interesele sunt contrarii.

La răspunsul lui Ion Brătianu că inima lui este alături de Franța „unde a mâncat 20 de ani pâinea exilului", Carp îi răspunde că ar dori să facă abstracție de persoana d-sale în chestiunile politice, ci că *„ministrul să fie alături de Franța fiindcă așa o cer interesele țărei, deslipindu-se de Franța atunci când interesele ei vor fi contrarii"*, și ca atare cere un răspuns categoric : *„alături de cine suntem astăzi ?"*

Insă la această întrebare Brătianu nu mai răspunde, fiindcă, deși foarte francez cu inima, în chestiunea bandelor bulgare, care urmau a se organiza pe teritoriul românesc, *vedea el însuși limpede că urmărea deocamdată* o politică rusească, întrucât i se părea că acest fel de a proceda ne-ar duce repede la soluționarea chestiunei Neatârnărei noastre. Dar evenimementele ce au urmat au dovedit fără întârziere că dreptatea era din partea lui Carp, întrucât pe această chestiune ca și pe acea

evreiască, întregul cabinet fu nevoit în curând, prin presiuni venite din afară, să demisioneze.

Ce stranie e analogia între începutul carierei parlamentare a lui Petre Carp și sfârșitul ei: La 1868, în primul său discurs, îl vedem față în față cu Ion Brătianu tatăl, îndemnându-l la lupta împotriva puterei de expansiune a rassei slave; aproape octogenar la 1916, în ultimul său discurs primit de Cameră cu o rece tăcere de desaprobare, îl vedem față în față cu Ion Brătianu fiul, ridicându-se în contra unei acțiuni militare alături de Rusia pentru nimicirea puterilor Centrale, în care el vedea singura stavilă care să menție în limitele sale puhoiul slav ce amenința să rupă zăgazurile.

Articolul lui Carp asupra „Prusiei și chestiei orientale" (8 Martie 1868).

Într'un articol intitulat „Prusia și chestia orientală", apărut la 8 Martie 1868, deci cu 5 săptămâni după interpelarea de la Cameră, Carp studiază situațiunea politică a Europei din acele vremuri, și aducându-și aminte că la Dieta din Frankfurt din 1848, generalul von Radovitz spusese că chestia germană va fi rezolvată odată cu chestia Orientului, el se întreabă ce înțeles aveau cuvintele acele:

> *„Vedeau Nemții de pe atunci ideia naționalităților luând atari proporțiuni încât ea ar pune în flăcări întreaga Europă, iar din această ebulițiune generală va eși o nouă formațiune de state.... Sau vedea poate cum semințiile ce compun imperiul otoman, trezite din adormirea lor prin fanfarele germane, se scoală de odată cu Prusia, cerând la rândul lor drepturile ce o soartă vitregă le refuzase în curgere de atâtea veacuri?"*

Cu alte cuvinte Carp se întreba dacă Prusia va vrea să profite de o stare de lucruri, sau va vrea s'o provoace. Lui i se părea că Prusia, nefiind până atunci o putere maritimă, nu putea avea încă interese directe în Orient, nici interese comerciale ca Franța și Anglia, nici interese cotropitoare ca Rusia.

> *„Totuși când poporul german se va ridica pentru săvârșirea operei începute, atunci naște întrebarea dacă Prusia nu va căuta în chestiunea Orientului o diversiune salutară pentru planurile sale".*

Așa încât, în definitiv, alianța ruso-prusiană de atunci,

din 1868, nu i se părea lui Carp un ce fundamental (după propria lui expresie), ci numai un expedient politic, şi politica noastră externă va atârna deci de viitorul acesta apropiat. Dacă Prusia se va desface de Rusia, i se părea lui Carp că o apropiere între noi şi ea va fi necesară.

> *„Dacă nu, atunci politica prusiană urmează de a fi periculoasă pentru noi, şi oricare ar fi urările noastre pentru unitatea Germaniei, nu putem sacrifica pe altarul ei viitorul României".* (Ziarul Ţara din 8 Martie 1868).

Politica noastră externă trebuieşte îndreptată spre acea Putere, care nu este aliata Rusiei.

Cuvintele acestea arată c[illegible]ingerea atât de vechie a lui Carp, pe care a avut-o până la moarte, că politica noastră externă trebuia îndreptată către acea Putere, c'o fi ea Franţa sau Prusia, care nu este aliata Rusiei. El privea chestiunea Ardealului ca o afacere ce priveşte viitorul, căci înainte de unitatea naţională îi trebuia lui siguranţa că România nu va fi înglobată în imperiul ţarist. Dar dacă în 1868 prevedea ruperea relaţiunilor dintre Rusia şi Prusia precum şi egemonia acesteia în Germania, exprima totuşi de pe atunci patriotismul său luminat, arătând că în caz că această alianţă russo-prusiacă ar persista, nici pe Germania nu ne vom putea sprijini în viitor. Epitetul de „germanofil" pe care i-l deteră mai târziu adversarii săi, îl spulberase Carp de la începutul carierei sale politice.

In chestiunea evreiască părerile sale mergeau paralel cu acele asupra afacerei bandelor bulgare. Adică întrucât politica noastră se sprijinea deocamdată pe acea franceză, trebuia după părerea lui, în primul rând, să nu indispunem Franţa.

Discursul lui Carp asupra chestiunei evreieşti (26 Aprilie 1868).

Cu aceiaşi convingere, Carp se urcă la tribuna parlamentară — pentru a doua oară acum, la 26 Aprilie 1868, — pentru a invinui guvernul de a scădea prestigiul ţărei prin lumina în care o aşeza în ochii străinătăţii,

> *„Dintr'un capăt la altul al Europei se aruncă oprobiu asupra noastră, şi cuvântul de barbar întovărăşeşte astăzi pe acel de Român.... Lord Stanley a zis nişte cuvinte foarte aspre, pe care în numele Naţiunei le resping. A zis : Nenorocirea este pentru Evrei, dezonoarea pentru România ! In numele Naţiunei resping aceasta, pentru că Naţiunea,*

precum v'am demonstrat, totdeauna a fost imposibilă în această chestiune, şi dacă s'a pronunţat a fost numai ca să respingă solidaritatea ei cu cei ce prigonesc... Naţiunea nu poate fi răspunzătoare decât când noi, reprezentanţii ei, vom face o lege prin care să cerem persecuţiunea Evreilor".

Carp arată mai departe că *„anarhia administrativă"* se poate întoarce, devenind o chestiune de anarhie populară — *„care când nu se poate deslega în cameră, de multe ori se desleagă pe uliţă; chestiuni care nu se pot deslega prin vocea naţiunei, se desleagă prin vocea plebei".*

Pleba nu este Naţiunea.

Un deputat intrerupându-l cu vorbele : „Dar pleba nu e naţiunea ?". oratorul dă acel răspuns, care este un fel de profesiune de credinţă, despre care am vorbit mai sus în legătură cu polemica între el şi Haşdeu, cum că :

„Naţiunea nu însemnează acele masse strânse pe uliţă, care din nenorocirea lor au fost silite să rămâie mai pe jos decât acei ce reprezintă omenirea în adevărata sa mărire".

Prin urmare chestiunea evreiască, răscolită dintr'un nesocotit interes politic, era privită de Carp, pe atunci cel puţin, ca de două ori vătămătoare, şi pentru ordinea publică, putând provoca tulburări, şi pentru lumina cea rea în care era pusă ţara în faţa acelei străinătăţi, pe care în 1868 nu o puteau nesocoti în nici un chip, fiindcă fără spirijinul ei şi moral şi financiar, tânăra Românie n'ar fi putut încă să-şi croiască calea viitorului.

Cum că ministerul Nicolae Golescu, al cărui suflet era de altfel Ion Brătianu, căzu în iarna viitoare din pricina ambelor chestiuni relevate de Carp în parlament, o dovedeşte toată corespondenţa diplomatică a vremei.

Carol I aprobă atitudinea lui Carp în chestia evreiască.

In chestiunea evreiască Carp avu de altfel, de data aceasta, asentimentul Domnitorului, care scria în Memoriile sale, la 16 Aprilie (8 Mai st. nou) :

„In cameră, Carp, singurul care e nepărtinitor în chestiunea evreiască, face o interpelare asupra întâmplărilor din Bacău şi citeşte circularele con-

fidenţiale ale lui Brătianu, în care acesta, ca ministru de Interne, însărcinează pe prefecţi să expulzeze pe Evrei din comunele rurale, pe când pe faţă, în Cameră, ţinea cuvântări în contra fracţiunii antisemite. Astfel ministrul e atacat din toate părţile", înţelegând Vodă prin vorbele acestea că Brătianu este atacat şi de străinătate şi de opoziţia din lăuntru ţărei.

In adevăr că presa conservatoare ataca violent, în deosebi prin pana lui Carp, politica unui Guvern, care după părerea ei se îndepărta de principiile liberaliste, făcând demagogie pentru a ajunge la dominaţiune.

„Ce vrea guvernul? care-i ţinta şi care-i sunt mijloacele? Voieşte el să introducă sufragiul universal, pe care l-am combătut întotdeauna ca sistem? Gândeşte el că introducând în masse speranţe ce nu se pot înfăptui, s'ar aduce un popor la acea stare de înflorire intelectuală care face mândria omenirei?... Am fost, suntem şi vom fi în contra unei adunări impuse de prefecţi, în contra acelor cari, având libertatea pe buze, au despotismul în inimă, şi care neputând lupta în contra aristocraţiei intelectuale, voiesc prin masse, nu să guverneze, dar să domineze", (ziarul Ţara).

Demisia guvernului Brătianu.

Hărţuit de această opoziţie lăuntrică şi duşmănit de străinătate, mai ales că între timp trupele bulgare trecuseră Dunărea, — fiind pe dată sfărâmate de armata turcească — Guvernul demisionă.

Documentele diplomatice ale Ministerului Afacerilor străine din Paris (Nr. XI, Ianuarie 1869) expun situaţia de la noi în felul următor :

Părerea străinătăţii asupra bandelor bulgare.

„In Principatele Unite tendinţele ministerului care era atunci la putere au fost până în ultimul moment, pentru Turcia ca şi pentru toate celelalte Puteri interesate la menţinerea liniştei generale, subiectul unor serioase îngrijorări. Organizate pe teritoriul român, sub ochii autorităţilor româneşti, bande armate au trecut Dunărea şi au încercat să răscoale Bulgaria. Deşi această încercare a dat greş din pricina nepăsărei populaţiunei ca şi din

cauza atitudinei energice a Guvernului ottoman, totuşi ele au creat în părţile Dunărei de jos o frământare periculoasă, care ar fi putut duce la o nouă conflagraţiune. In înţelegere cu celelalte Puteri am fost nevoiţi să protestăm în modul cel mai energic pe lângă guvernul moldo-valah. Inmuiat prin aceste sfaturi repetate, Prinţul Carol a înţeles că nu era cu putinţă să păstreze mai multă vreme încrederea sa într'un cabinet, a cărui politică compromitea atât de grav interesele României. Miniştrii cei noui au arătat intenţiunea de a îmbrăţişa alte principii..."

Şi în adevăr, noul guvern Dimitrie Ghica, în care intrase Mihail Kogălniceanu şi Vasile Boerescu, declară în şedinţa Camerei din 2 Decembrie 1868, că :

„In ce priveşte politica noastră externă vom menţine cu o perfectă sinceritate legăturile noastre seculare cu Inalta Poartă — şi vom observa cea mai strictă neutralitate atât în relaţiunile noastre generale cu puterile garante, cât şi în raporturile de bună vecinătate cu statele limitrofe".

Cu vorbele acestea se încheiară neînţelegerile ivite între România şi Puterile Garante, care de fapt exercitau, conform Tratatului de la Paris, un fel de tutelă morală asupra noului stat român. cel închiegat din propria sa dorinţă şi din propriul său avânt, dar nu prin propriile sale mijloace.

Consolidarea situaţiei lui Carol I. Lupte lăuntrice.

Totuşi, doi ani şi jumătate după sosirea Principelui Carol şi după votarea Constituţiei, situaţiunea, atât a ţărei cât şi a lui Vodă, era destul de bine consolidată. In afară, Poarta precum şi Puterile străine recunoscură alegerea Domnitorului, iar în lăuntru se pusese oarecare rânduială în finanţele statului, adevărat că nu prea multă, şi se votase la Cameră proectul de lege pentru reorganizarea armatei, acele pentru concesiunile Căilor Ferate (Barkley-Staniforth pentru linia Bucureşti-Giurgiu, Ofenheim pentru linia Burdujeni-Iaşi-Roman. şi Stroussberg pentru celelalte linii, concesiune combătută cu inverşunare de opoziţie, dar votată la 20 Sept. 1868).

S'ar fi părut că de fapt, cel puțin în afacerile din lăuntru, ar fi trebuit să urmeze o perioadă de mare liniște. Insă, din potrivă, frămîntările politice urmară mai dârze decât înainte, fiindcă Brătianu nu înțelegea să rămână în afară de guvern, cu atât mai mult cu cât acel guvern fiind de aceiași culoare politică cu el, înlăturarea sa de la putere ar fi putut să apară în ochii lumei ca o pedeapsă personală impusă de străinătate. Camera nefiinl dizolvată și majoritatea ei fiind brătienistă, neînțelegerile dintre minister și majoritate crescură pe fiecare zi, ajungând la o luptă deschisă, care ar fi putut duce la votul de blam ce ar fi atras după sine căderea guvernului. Toate încercările de a evita această nouă schimbare de regim arătându-se neputincioase, Vodă vedea apropiindu-se momentul când va fi nevoie să dizolve parlamentul pentru a salva Guvernul. Această soluțiunea nu era însă pe voia Domnitorului, căruia nu-i plăceau frămîntările electorale. Totuși la 26 Ianuarie 1869 Camera dând mult temutul vot de blam, Prințul Carol cu toată neplăcerea ce avea, se hotărî să dea guvernului decretul de disolvare a parlamentului.

Disolvarea Parlamentului (Ianuarie 1869). Chestia Macedonski.

Lupta ce avusese loc în incinta Camerei se dăduse pe chestiunea numirei lui Macedonski ca general de divizie la București. Acesta fiind pus de Cuza Vodă în retragere, prin decret domnesc, Brătianu declară că reintregrarea lui în armată și încredințarea unui post atât de înalt este o ilegalitate pe care nu o poate suferi, așa încât miniștrii să nu mai conteze pe sprijinul său și nici pe al majorității.

Camera, adică majoritatea liberală, solidarizându-se cu Brătianu, ceru anularea decretului de numire al generalul Macedonski. Dumitru Ghica, președintele Consiliului, tratând pe Brătianu și partizanii săi de dușmani ai patriei, pentrucă aduc urile lor de partid politic în chestiunile ce privesc armata, ruptura, deveni ireparabilă.

In timpul acestor frămîntări Carp nu se ținuse la o parte. Nici apariția lui Kogălniceanu, omul Loviturei de Stat, într'un minister constituțional, nu i se părea oportună, și nici constantul desacord dintre Guvern și

majoritate nu i se părea o garanție de propășire a țării. In parlament, la inceputul lui Decembrie 1868, el încercă să demonstreze anomalia prezenței lui Kogălniceanu pe banca ministerială, dar fu întrerupt de Președinte care-l invită „să nu facă istorie la tribună", interzicându-i a vorbi de Lovitura de Stat, ceiace aduse protestarea oratorului împotriva doctrinei președențiale, susținând că are dreptul să discute „persoana politică a domnului Kogălniceanu" [1]) — iar în presă, repetatele atacuri impotriva guvernului, pe care-l găsea incapabil, făcură să i se aducă învinuirea de a evolua înspre stânga. Cum în chestiunea Macedonski Carp era de părerea lui Brătianu, că adecă această numire era și ilegală și inoportună, el ceru cuvântul, după atâția alți, profitând de ocazie pentru a se desvinovăți de imputarea ce i se făcuse de a schimba de culoare politică.

Discursul lui Carp de la 28 Ianuarie 1869. (Confuzia între partidele politice și afacerea Macedonski).

La 28 Ianuarie 1869, urcânduse la tribună, el anunță că va începe, cu o chestiune personală, întrucât „Prințul Ghica" l-ar fi invinuit de a se apropia de stânga.

> *„Și să nu credeți că a fost în intențiunea domnului Ghica să-mi acorde atâta importanță, încât apropierea mea de un partid sau altul ar constitui o primejdie. Dar dumnealui a vrut să zică, că atunci când este confuzie în principii și în idei, când nimeni nu mai știe care busolă trebuie să-l conducă, atunci este o adevărată primejdie morală".*

Finețea acestui început este remarcabilă întru cât oratorul introduce îndată înseși premisele imputării ce i se face într'o imputare împotriva adversarului său.

> *„Când vedem"* urmează el *„că într'un stat constituțional se face un minister compus din toate partidele, când vedem pe aceiași bancă pe 11 Fe-*

---

1) In „Le Journal des Debats" (Paris 27 Dec. 1868) cunoscutul Academician francez Saint-Marc Girardin comentează pe lung incidentul, intrebându-se ce voia Carp: „Să demonstreze că Kogălniceanu nu putea fi un adevărat ministru parlamentar pentrucă cooperase la o conspirație în contra regimului parlamentar? Dar conspirația, zicea el, ca învingătoare a scăpat de Justiție prin putere, iar ca învinsă, se va supune ea oare Justiției pe care a bravat-o?

bruarie alături de 2 Mai, când vedem stânga cu dreapta într'o învălmăşeală cumplită, când vedem că majoritatea care a susţinut ieri guvernul îl loveşte astăzi, când vedem pe domnul Prim Ministru atacând pe domnul Brătianu şi pe d-l Brătianu atacând ministerul, atunci nu putem zice că nu e primejdie... o primejdie cu atât mai mare cu cât am văzut ieri pe prinţul Ghica acuzându-mă pe mine, care singur am refuzat de a mă asocia la această confuziune, de a fi părăsit calea ce am urmat-o până acum, în loc să vadă dimpotrivă că confusiunea e pretutindeni şi că nimeni nu mai ştie care-i este ţinta".

Intrând în fondul interpelărei, Carp arată că afacerea Macedonski se înfăţişează sub două diferite aspecte, acela al ilegalităţei numirei şi acela al necorespunderei acestui ofiţer la misiunea ce i se încredinţează — dar întregul discurs este de fapt numai un prilej de a face o şarjă împotriva acelei anomalii a desacordului dintre minister şi majoritate, cerând disolvarea parlamentului. Făcând pe scurt istoricul lui 2 Mai, el arată că lovitura de stat avea o singură ţintă, acea de a face „ca toată lumea să se închine în faţa unei singure voinţe, unui singur stăpân, câtă vreme acum Constituţia prevede pe lângă voinţa Tronului, şi suveranitatea bine garantată a Corpurilor legiuitoare şi a naţiunei. *"Două Mai era cezarismul şi 11 Februarie este parlamentarismul"* conchide el lapidar printr'una din acele maxime, cari vor constitui una din caracteristicele oratoriei sale.

Maximele lui Carp: „Două Mai era cezarismul şi 11 Februarie este parlamentarismul".

Ideia lui Carp era deci în esenţă că, deoarece actele de guvernământ nu puteau, în 1869, isvori dintr'o singură voinţă ca în 1864, fie că acea voinţă ar fi a lui Vodă sau a guvernului, ci dintr'o conlucrare între voinţa stăpânirei şi acea a naţiunei, şi întrucât această conlucrare a devenit cu neputinţă „căci ministerul şi camera au uitat că sistemul constituţional se reazimă pe concesiuni mutuale", ele neputându-se înţelege într'o chestiune de minimă importanţă ca acea a numirei lui Macedonski, cu atât mai puţin se vor înţelege într'acele

mari, nerămânând deci decât sau să se retragă ministerul sau să se disolve adunarea.

Am văzut mai sus că Prințul Carol se hotărâ pentru această din urmă soluție.

Alegerile să făcură în Martie, dând loc la o deslănțuire de patimi, care-l neliniștiră pe Vodă. El notează în Memoriile sale : Alegerile din Martie 1869. Atitudinea lui Brătianu.

> *„22 Martie/3 April. Nici odată partidele n'au fost mânate de mai multă ură între ele ca acum... Brătianu stă între culise și face să opereze alții pentru el. De la disolvarea Camerei nu l-am văzut, căci stă la Pitești, dar i-am dat a înțelege că-l voi face răspunzător de dezordinele ce s'ar ivi în alegeri... Sper totuși că-mi este încă devotat; numai o receală a survenit momentan, căci el e adânc jignit, fiindcă n'am dat nici o ascultare sfaturilor lui înainte de disolvarea Camerei și mai ales în afacerea Macedonski".*

Dar Suveranul se înșela, Brătianu era un luptător care nu înțelegea să rămână înafară deconducerea Statului. *Receala lui* se transformă într'un antidinasticism, care-l va impinge la toate extremele, chiar la acel de a vrea să-l răstoarne pe Carol I din scaunul în care-l așezase cu mâna lui. Se știa de altfel pretutindeni, și în țară și în străinătate, că împreună cu frate-seu Dumitru și cu prietenul C. A. Rosetti, el era în legătură cu societățile revoluționare străine, că Dumitru Brătianu iscălise alături de Manzzini manifeste în favoarea republicei universale, și că el însuși fusese expulzat în 1855 din Franța sub învinuirea de a nu fi fost străin de atentatul lui Orsini impotriva vieței lui Napoleon III. Conservatorii duseră deci o aprigă luptă pentru a face să iasă din aceste alegeri o Cameră ostilă lui Brătianu, a cărui politică se înțelege că nu putea fi decât inversunat combătută de elementele reacționare din țară.

Carp, el însuși, duse alături de Lascar Catargi și de Alexandru Lahovary lupta cu multă indârjire. Precum în toamna trecută, înainte de constituirea cabinetului Dumitru Ghica, el scrisese unui prieten politic : *„Guvernul vrea să răstoarne Curtea de Casație. Noi să lup-*

tăm, căutând a mărgini răul cât se va putea", astfel şi acum scria unui partizan : *„Excitarea politică e mare. Noi facem ce putem ca să înlăturăm primejdia şi poate vom izbuti".*

Călătoria lui Carol I în străinătate. Logodna şi căsătoria lui. (Toamna 1869).

Primejdia fu înlăturată prin constituirea unei Camere mai puţin favorabilă lui Brătianu, dar destul de încoloră şi de anostă, ceiace, aducând o acalmie în viaţa politică, îngădui Prinţului Carol înfăptuirea dorinţei lui de a întreprinde o călătorie în străinătate. La începutul lui August se duse la Odessa şi apoi la Livadia, unde se întâlni cu Ţarul Alexandru II, apoi la sfârşitul aceleiaşi luni, plecă la Viena, Berlin şi Paris, unde văzu pe împăratul Franz-Iosef, pe regele Wilhelm şi pe Napoleon III, căci, după cum am mai arătat, Prinţul Carol înţelegea să fie singur stăpân pe politica externă a Ţării. Intors la 12 Noembrie la Bucureşti, Domnitorul aduse cu sine pe tânăra lui soţie, cu care se căsătorise de curând în Germania, Principesa Elisabeta de Wied, acum Doamnă a României.

In timpul acesta liberalii urmară în surdină campania lor antidinastică, dând chiar a înţelege, în timpul călătoriei Prinţului, că acesta nu se va mai întoarce în ţară [1]).

Remanieri minciboase.

Atacurile lor impotriva guvernului, precum chiar şi neînţelegerile dintre miniştri, duseră la mai multe remanieri, printre care cele mai de seamă fură intrarea colonelului Manu la răsboi (care întovărăşi apoi pe Vodă în străinătate), a lui Ion Ghica la lucrările publice şi trecerea lui Kogălniceanu la externe. Dar aceasta, în veşnică ceartă cu Boerescu, ameninţa mereu cu demisia, de nu mai ştia Vodă cum să împace lucrurile. *„De la înapoierea mea în ţară"* scria el tatălui său *„n'am petrecut o zi liniştită. Miniştrii nu sunt uniţi, fiecare vrea să urmeze calea lui. Omul cel mai de frunte al cabinetului e Kogălniceanu — dar el mi-a dat de mai multe ori demisia, cerând concedierea lui Boerescu. Acesta dinpotrivă cere retragerea lui Kogălniceanu, şi e convins că va dispune, chiar fără el, de majoritatea*

1) Memoriile Regelui Carol la data de 25 Sept. 1869.

Camerei, ceiace eu nu cred... Fac toate sforţările să restabilesc unirea şi prezidez adeseori şedinţele Consiliului ca să invit pe aceşti domni la concesiuni reciproce (3 Decembrie)".

Dar teama lui Vodă era puţin intemeiată, căci neînţelegerile din sânul guvernului se potoliră de fapt destul de uşor faţă de ameninţarea de a forma alt cabinet, şi pericolul de care trebuia Prinţul să se apere venea din cu totul altă parte...

Inaugurarea Drumului de Fier Suceava-Roman, fu făcută la 3 Decembrie, şi inaugurarea Universităţii din Bucureşti completată cu a patra Facultate, cea de Medicină, se făcu la 14 a aceleiaşi luni. Acest inceput de propăşire pe terenul economic şi pe cel cultural era de sigur îmbucurător, şi cum pe de altă parte animositătile politice păreau într'acel sfârşit de an a fi intrat într'o fază de linişte, lumea privea cu încredere într'un viitor, care se dovedi totuşi mai tulbure decât fusese trecutul.

Anul 1870, cel care aduse marele război franco-german, fu şi pentru Români din cei mai frământaţi.

Acţiunea antidinastică. Ministerul Manolachi Kostaki-Epureanu. (Closca cu puI, 20 Aprilie 1870).

La 16 Februarie a noului an, Camera semnează o moţiune, din iniţiativă parlamentară, propunând să se voteze un apanagiu anual de 300 de mii de lei pentru Principesa Elisabeta. Cu toate că Domnitorul refuză acest apanaj până la îmbunătăţirea situaţiei financiare a Ţărei, opoziţia liberală, înainte chiar ca proectul să fie supus discuţiei Camerei, îl dete în vileag prin presă, înfăţişând dotaţiunea Principesei ca un furt în dauna naţiunei. Ziarul lui C. A. Rosetti, „Românul", luă o atitudine din ce în ce mai antidinastică; Hasdeu chiar, în foaia sa „Traian" sprijini această acţiune, căutând să răspândească în ţară ideile răposatului Simion Barnuţiu împotriva „Principelui străin". Guvernul nemaisimţindu-se în stare a domina situaţiunea, Boerescu întâi, apoi Kogălniceanu îşi deteră demisiunile, şi în sfârşit, la 27 Ianuarie, o înaintă şi Dimitrie Ghica pe a sa, constituindu-se un nou cabinet Al. Golescu, care, după înseşi expresia Domnitorului „fusese format cu multă trudă şi era foarte slab". Atât de slab chiar, în-

cât la uneltirile liberalilor, care isbutiră să facă să se aleagă fostul voevod Cuza deputat la Mehedinţi — o nouă şi foarte cutezătoare manifestare antidinastică — Camera răspunse prin *validarea* acestei alegeri (17 Februarie) [1]). Un atare guvern neputând ţine deci nici el mai mult de trei luni, Vodă însărcină, la 20 Aprilie 1870, pe Manolachi Kostaki-Epureanu cu formarea noului cabinet şi cu disolvarea parlamentului. Era al 8-lea minister în mai puţin de 4 ani.

Kostaki-Epureanu fusese omul care prezintase, în 1866, Prinţului Carol, spre jurământ, pactul fundamental al libertăţii Românilor. El constitui un minister în sfârşit omogen, conservator, compus din elementele tinere ale partidului. Intruniţi întâi în casa lui Nicolae Racoviţă, apoi într'a lui Grădişteanu, tinerii aceştia discutară, după chiar vorba lui Carp *„dacă ei pot să admită a fi conduşi de Epureanu ...găsind că da, căci el ar fi cel mai apt a conduce tinerimea în primul pas al exerciţiului puterei."*

Ministerul fu deci constituit în felul următor: Kostaki-Epureanu preşedinte şi ministru de interne, Gh. Manu la Războiu, Gh. Gr. Cantacuzino la Lucrări Publice, C. Grădişteanu la Finanţe, Al. Lahovari la Justiţie, P. P. Carp la Externe şi Vasile Pogor la Culte şi Instrucţiuni (care însă demisionează peste o lună). Din pricina tinerilor ce-l compunea sub preşedinţia unui om mult mai bătrân decât ei, el fu poreclit „Cloşca cu pui".

P. P. Carp ministru de externe

Iată-l deci pe Carp ministru, la nici 32 de ani, şi după abia un an şi jumătate de manifestare în politica militantă a ţării.

Faptul că i se dete portofoliul ministerului de externe se datora incontestabilei lui înclinaţii, pe atunci, pentru politica din afară, pe care căuta s'o apere împotriva oricărei influenţe ruseşti. Şi îi fu dat lui să trăiască ca ministru al acelui departament marile zile ale războiului franco-german, cu grava repercusiune ce avu acesta asupra situaţiunei noastre interne.

---

1) Cuza Vodă avu bunul simţ să nu primească mandatul acesta.

De când, din primăvară, tensiunea dintre Franța și Prusia lăsase să se presimtă că războiul devenea din ce în ce mai de neînlăturat, spiritele intraseră la noi într'o stare de surexcitare care cuprinsese nu numai pe oamenii noștri politici, dar întreaga populație orășenească.

„*Nu atât comunitatea de rassă*" zice Maiorescu „*cât faptul că cei mai mulți oameni politici ai noștri și-au făcut studiile în Franța și de această țară se leagă fericita aducere aminte a tinereții lor, produce un puternic curent de simpatie în favoarea Francezilor ... Entuziasmul pentru Franța crește din ce în ce mai mult, și în aceiași măsură se exagera aversiunea în contra a tot ce venea din Germania*".

E lesne de înțeles că în atari împrejurări poziținea Domnitorului. german de origină și de fire și intrat în țară abia de 4 ani, nu era comodă, cu atât mai puțin comodă, cu cât, profitând de spiritul ce cuprinsese gloata, liberalii urmăreau cu înverșunare campania lor anti-dinastică. Asupra acestor sentimente ale liberalilor prințul nu-și făcea nici o iluzie; de mai multe ori, în Memoriile sale, el le constată cu amărăciune, iar la 30 Iunie notează chiar cu multă satisfacție, că *Napoleon ar fi spus lui Strat, agentul nostru la Paris, că el se bizuie pe Principele României, și că guvernul francez a rupt orice relații cu adversarii români ai Prințului*".

Creșterea sentimentului antidinastic.

Dar cu sau fără legături la Paris, liberalii înțelegeau totuși să ducă lupta mai departe. La 5 Iulie, cu două zile deci înainte de înmânarea declarații oficiale de război în mâinile lui Bismark, deputatul A. I. Gheorghiu adresează în Cameră o interpelare ministrului de externe și întregului guvern, întrebându-i „ce atitudine va păzi guvernul în aceste evenimente grave ; dacă ea va fi conformă constituțiunei noastre, sau dacă va fi o atitudine dictatorială, contrară instituțiunilor ce avem", înțelegând prin aceste cuvinte că, după părerea lui și a opoziții, războiul franco-german era declarat, că guvernul nostru o știa, și că el ascunde

lucrul pentru a proceda în mod dictatorial asupra atitudinei ce voia să ia în acest conflict.

Discursul lui Carp din 5 Iulie 1870. „Acolo unde sunt ginţile latine, acolo va fi şi inima Românului", ca răspuns la cuvintele lui Brătianu: „Acolo unde este ortodoxia, acolo este România".

Carp se sculă în picioare şi, în calitate de ministru de externe, dete Camerei şi ţărei şi Istoriei, răspunsul guvernului, care de fapt era al său.

El arătă că toate informaţiunile primite de guvern fuseseră publicate în Monitorul Oficial, iar dacă războiul fusese cumva declarat, guvernul nu ştia lucrul acesta, cum nu putea s'o ştie nici opoziţia. Dar dacă va veni momentul acesta şi guvernul va fi pus în poziţiunea de a lua o hotărîre :

> *„Apoi acea deciziune nu va fi decât în conformitate cu aspiraţiunile dvs. nu numai cum le înţelegem noi (guvernul), dar cum le veţi dicta dvs. (deputaţii), căci într'un asemenea caz vă vom convoca (aplauze). De aceia era inutil să facă d-l Gheorghiu alusiune la Cavour. Il rog să nu creadă dumnealui că un om, fie el Cavour, poate să săvârşească fapte mari fără un popor puternic din care-şi trage aspiraţiunile sale.* Nu oamenii cei mari fac pe popoarele cele mari, ci popoarele cele mari pe oamenii cei mari. *Şi sunt convins că în împrejurări grave poporul român va găsi şi el în sânul său omul acela al cărui braţ puternic îl va conduce spre menirile sale".*

Spulberând astfel insinuaţia ce se făcuse că guvernul ar avea intenţii dictatoriale, Carp păşeşte mai departe arătând, printr'una din acele fraze ale sale clare şi lapidare, care luau înfăţişarea unor maxime, care este politica ce va urma guvernul şi pe care va trebui s'o urmeze toată ţara. Mai întâi, dacă România nu va fi provocată, ea se va mărgini în strictele limite ale neutralităţii, Guvernul luând toate măsurile ca aceasta să fie respectată, pentru ca ea să nu devie o iluzie şi o deriziune, înţelegând prin aceasta, că în caz că Rusia, care ceruse revizuirea Tratatului dela Paris şi-şi concentrase trupe la graniţa Moldovei, ar năvăli peste Prut, România se va împotrivi cu armele în contra acestei încălcări a neutralităţii.

„*Domnilor*" urmează Carp „*onoratul domn Gheorghiu a făcut o paralelă între politica de la 67 şi 68 şi politica guvernului actual. Dacă nu mă înşel, politica de la 67 şi 68 a fost rezumată în următoarele cuvinte ale d-lui Ion Brătianu: acolo unde este ortodoxia, acolo este România. Daţi-mi voe să rezum şi eu politica noastră în cuvinte tot atât de precise:* acolo unde sunt ginţile latine, acolo va fi şi inima României ! (aplauze prelungite şi prelung repetate)".

Consecvent cu ideile sale, pe care nu le va lepăda Carp niciodată în timpul lungei sale cariere politice, şi care-i vor constitui la sfârşitul acestei cariere o dureroasă apoteoză, Carp, care cunoştea cererea Rusiei de revizuire a tratatului de la Paris şi împotrivirea Franţei la această cerere, arăta acum ţării, în calitate de ministru de externe, care trebuia să fie politica sa din afară în conflictul dintre Franţa, potrivnica Rusiei, şi Prusia aliata ei. Sentimentalismul în politică şi nici oportunismul nu le-a cunoscut Carp niciodată. Adevărat bărbat de stat ce a fost, el a luptat întotdeauna cu o adâncă convingere şi cu o necruţătoare sinceritate pentru triumful binelui obştesc, binelui patriei, aşa cum îl concepea el.

Dar dacă cuvântarea ministrului de externe fusese acoperită de aplauzele unei Camere mulţumită de a afla că în caz de violare a neutralităţii ţărei ea va fi convocată, consultată şi ascultată, precum şi de faptul că politica guvernului era în concordanţă cu sentimentul Naţiunei, nu aceleaşi sentimente erau hrănite de înverşunaţii liberali, care căutau în evenimentele actuale un prilej nu numai de a răsturna guvernul, ci de a se desface cât mai curând de acel incomod Domnitor, care nu înţelegea să fie, după cum ar fi dorit ei, un docil instrument în mâinile lor.

Ca atare campania anti-dinastică era urmărită cu îndârjire, sentimentul public fiind uşor de speculat în clipele când pe tronul României stătea un „Prusiac", pe când inima ţării era alături de „Gintele latine". Mentalitatea aceasta duse la „Revoluţia din Ploeşti",

Revoluţia din Ploeşti a lui Candiano Popescu (8 August 1870).

al cărei cap era fostul colonel Candiano Popescu, care în ziua de 8 August, sprijinit fiind de o ceată de partizani ai săi, puse mâna pe cazarmă (în care se aflau 7 soldaţi), pe prefectură şi pe telegraf, proclamând "detronarea Prinţului Carol" şi proclamarea Republicei.

Rău chibzuită şi rău condusă, răscoala fu uşor înăbuşită prin energia guvernului. Dar gravitatea acestui „fapt divers" — despre care nu se poate nici afirma nici nega că ar fi fost pus la cale de liberali — gravitatea lui nu constă în acţiune ea însăşi, ci în epilogul ei. Căci în adevăr, Candiano Popescu fiind prins, întemniţat şi judecat de Curtea cu juri, obţinu un verdict de achitare, ceiace dovedea un desechilibru obştesc, de care prinţul Carol nu mai putu să nu ţie socoteală.

După Colomberg, Vionville, Gavrelotte, după Sedan mai ales, după capitularea Metzului şi detronarea lui Napoleon, spiritele la noi în loc să se liniştească, se înflăcărau din ce în ce mai mult. Lumea plângea pe ruinele Franţei şi ura împotriva „neamţului" creştea.

Astfel stăteau lucrurile, când la 15 Noembrie Parlamentul, după o vacanţă mai îndelungată, îşi reîncepu şedinţele, care se prevedea că vor fi furtunoase, guvernul lui Manolachi Kostaki dispunând de fapt de o majoritate destul de slabă.

Domnitorul care se simţea „deasupra momentului" dar pe care opoziţia găsea că „nu se simţea la largul lui" [1]) ţinu să deschidă el însuşi sesiunea parlamentară. Mesagiul, citit de el, se ocupă de situaţia internă, şi în deosebi de acea financiară : deficit de 17 milioane, datorie flotantă şi externă de aproape 150 de milioane.

Opoziţia începu campania, condusă cu multă îndârjire, ba pe chestia financiară, ba pe concesiunea Strousberg, calul de bătae al ei, îndreptând desbaterile mai mult împotriva Coroanei decât împotriva ministerului. Leaderul opoziţiei era acum Nicolae Blarenberg, cel care de ani de zile scria în ziarul Ţara, sub propria-i

---

1) Memoriile Regelui Carol, cu data de 15 Noembrie 1870.

iscălitură, articole în contra suveranului său, râvnind totuşi la un portofoliu, pe care prinţul Carol fireşte i-l refuza.

La constituirea cabinetului, în primăvara trecută, Juna Dreaptă trecuse numele lui Blarenberg pe lista ministerială, dar Manolachi Kostaki, după sugestiunile Domnitorului, îl şterse de pe listă. Blarenberg, el însuşi, declarând că doreşte ca persoana lui „să nu fie o piedică pentru curmarea unei situaţiuni a cărei durată va putea deveni primejdioasă pentru Stat". Acum însă, după abia 7 luni, ambiţiile sale se redeşteptară — căci nu convingerile nici principiile îndemnau pe majoritatea politicianilor la acţiune, ci numai ambiţia personală — şi în vederea răsturnărei unui minister în care vedea că în nici un chip nu va putea intra, el propuse Camerei, în şedinţa de la 5 Decembrie, un vot de blam în contra guvernului, care, după părerea sa „nu era expresiunea naţiunei, ci a favoarei princiare".

Părerea lui Carp asupra prerogativelor Coroanei.

Îi răspunde Petre Carp, de pe banca ministerială, făcându-i, cu o amară ironie, teoria prerogativelor coroanei.

> *„E de netăgăduit că după Constituţie, Suveranul are absolutul drept de a chema în sfaturile sale pe oricine va voi. Recunosc însă totodată, că pe lângă drept, se stabileşte aceiace se numeşte uzanţele constituţionale, şi nu cred că un Suveran bine intenţionat ar respinge un om chiar neplăcut, care având majoritatea, se prezintă în capul unui partid întreg, adică al unui interes general. Nu cunosc însă nici o lege, fie politică sau morală, care să silească pe Suveran a se închina înaintea unei ambiţiuni izolate, oricât de sgomotoasă ar fi ea".*

Afacerea Stroussberg.

Acest răspuns tăios curmă avântul răsboinic al lui Blarenberg, dar nu şi pe acel al opoziţiei, care-şi urmă atacurile cu violenţă.

Chiar a doua zi după această şedinţă, ţara află, consternată, că Stroussberg nu mai putea plăti cupoanele obligaţiunilor căilor ferate, care scădeau la 1 Ianuarie, pretinzând chiar că obligaţiunea de plată revenea Sta-

tului român. Cum această concesiune fusese aproape impusă de Domnitor şi împotriva ei Brătianu ducea de mult o crâncenă campanie, situaţia prinţului Carol devenea din ce în ce mai precară. Animozitatea deveni atât de dârză încât până şi răspunsul la Mesaj fu redactat într'un fel cu totul necuviincios la adresa lui Vodă, care hotărî în consecinţă să-şi lepede coroana şi a părăsi ţara. El scrise atunci, pentru a se desvinovăţi în faţa Europei, o scrisoare adresată unei persoane fictive, dar destinată să fie dată publicităţii, prin care arăta cuvintele ce-l îndreptăţeau a renunţa la coroana României, scrisoare despre care vom mai vorbi mai jos mai cu deamănuntul.

Intre timp însă Camera, duşmănoasă şi Tronului şi guvernului — am mai arătat odată şi mai repetăm că pe atunci viaţa parlamentară era mai conformă spiritului constituţional decât mai târziu — dete un vot de blam ministerului, respingând urgenţa legei financiare, nu pentrucă legea nu era urgentă, dar pentrucă voia să pună din nou pe Suveran în încurcătură, silindu-l să aleagă între disolvarea ei şi înlăturarea conservatorilor de la putere (16 Decembrie).

Guvernul Ion Ghica (18 Dec. 1870).

Prinţul, căruia toate începeau să-i devină indiferente, ceru demisia primului ministru, fără a se hotărî totuşi să cheme la putere pe liberalii de la care ştia că-i vin toate neajunsurile. El însărcină deci din nou pe Ion Ghica să formeze un minister, care, alcătuit la 18 Decembrie, fu cu totul remarcabil prin nulitatea oamenilor ce-l compuseră, şi printre cari se distingeau doar numai Ghica şi Dumitru Sturdza, făcut ministru de finanţe.

Camera rămâne aceiaşi, aleasă în primăvara trecută cu o mică majoritate conservatoare şi devenită între timp o majoritate liberală. La 12 Ianuarie 1871, „spre uimirea tuturor", după cum constata chiar raportorul acestei afaceri, un deputat fracţionist, Holban, depune pe biroul Camerei dosarul chestiunei Stroussberg, iar comisiunea de studiu, într'o afacere care privea foarte în deosebi pe Domnul României, o compune aceiaşi Cameră din tot ce avea Parlamentul mai anti-

dinastic : N. Blarenberg, N. Ionescu (fracţionistul), Holban el însuşi etc.

Scrisoarea lui Carol I din „Augsburg-Allgemeine Zeitung".

Situaţiunea, intolerabilă pentru Vodă, se accentuiază peste câteva zile, când în *Augsburger Allgemeine Zeitung* apare scrisoarea lui Vodă, despre care am amintit mai sus, tradusă şi răstălmăcită în ţară, scrisoare în care se zicea :

> *„Mă întreb ce folos am putut aduce acestei frumoase ţări. Şi iarăşi mă întreb : a cui este vina ? A mea, care nu am cunoscut caracterul poporului, sau a poporului care nu vrea să fie condus, deşi nu e în stare să se conducă singur... Această nefericită ţară, care a fost întotdeauna îngenuchiată sub cel mai aspru jug a trecut deodată şi fără mijlocire de la un regim despotic la cea mai liberală Constituţie din Europa... ceiace este o nenorocire pentru Românii ce nu se pot lăuda cu virtuţile cetăţeneşti ce se cer pentru o formă de stat Quasi-republicană... Primesc mâine adresa Camerei care este un capo d'operă de viclenie fanariotă. Primirea unui astfel de document, în care Corpul legiuitor îndrăsneşte să vorbească Suveranului său de* devotament condiţional, *nu se poate justifica din partea mea decât prin situaţia financiară a ţărei ameninţată de bancrută..."*

Vorbele aceste, mai ales ale *trecerei de la un regim despotic la cea mai liberală constituţie din Europa* şi cele ale *virtuţii cetăţeneşti străine ţărei noastre* erau ale unei mentalităţi care ar fi trebuit să lege strâns pe Carol I de Petre Carp şi să-l despartă pentru totdeauna de Ion Brătianu. Mai târziu lucrurile s'au întors totuşi cu totul altfel şi se va vedea dece. Deocamdată însă, lucrarea de faţă fiind concepută pe un plan cronologic, vom lăsa evenimentele să vorbească de la sine şi la rândul lor concluziile tot de la sine se vor impune.

Zarva produsă în ţară de articolul Domnitorului. Antidinasticismul în creştere.

„Constituţia prea liberală şi lipsa virtuţilor cetăţeneşti" avură darul să exaspereze pe roşii, împotriva cărora frazele erau îndreptate. Lupta, din înverşu-

nată, deveni cruntă. Nicolae Blarenberg aminteşte în Cameră de soarta lui Maximilian al Mexicului, ziarul *Românul* convoacă ţara să serbeze ziua de 11 Februarie (a detronării lui Cuza) ca „o zi sfântă a libertăţii", iar Brătianu, în discursul său asupra afacerei Stroussberg, de altfel cu nişte accente de mare elocvenţă, arată că dacă puterea guvernului din Berlin (discursul e din 4 Martie, după proclamarea imperiului german) „ne va impune cu forţa să plătim cuponul, atunci să se ştie că nu plătim o datorie, ci plătim rechiziţiunea simpatiilor ce am avut şi avem pentru naţiunea franceză".

Insfârşit, toate conlucrau, de luni de zile, să ducă ţara pe panta fatală la care era să şi ajungă în ziua de 10 Martie 1871.

Afacerea din sala Slătineanu.

Era ziua de naştere a Impăratului Wilhelm I, pe care colonia germană o serba de altfel în fie care an la noi, dar care acum trebuia sărbătorită cu un fast deosebit, pentru a proslăvi nu numai naşterea noului împărat, dar şi a noului imperiu. Toţi nemţii Capitalei, în frunte cu ministrul lor von Radowitz, se întruniră la un mare banchet în sala Slătineanu [1]) şi pe când benchetuiau, începură nişte manifestanţi de afară să arunce cu pietre în geamuri şi să spargă nu numai sticle, dar şi capete. Ministrul, el însuşi, fu lovit. El chemă pe prefectul poliţiei [2]), căruia îi bătu din picior — amănunt care nu trebuie uitat — şi, urcându-se în trăsura lui, merse drept la Palat să se jăluiască lui Vodă. Acesta, ştiind prea bine că manifestaţia nu e îndreptată împotriva lui Radowitz, ci împotriva lui, chemă la el pe primul ministru, care la mustrările lui Vodă găseşte cu cale să-i răspundă că „e prea târziu, şi revoluţia nu mai poate fi stăpânită". Totuşi, deşi manifestanţii stinseseră felinarele oraşului şi umblau în neorânduială strigând prin întuneric : „Trăiască Republica", ei fură în curând împrăştiaţi de o singură companie de soldaţi sub ordinele generalului Solomon,

1) Capşa de azi.
2) S. Mihăilescu.

încât Vodă putu răspunde lui Ghica că „îi pare rău de a fi avut un asemenea minister", ceiace echivala cu concedierea lui. Dar în acelaş timp, şi fără a mai cugeta o clipă, prinţul Carol trimise după foştii locotenenţi domneşti — Lascar Catargi, Golescu şi Haralamb — din mâinele cărora primise domnia ţărei şi în mâinile căreia voia s'o înapoieze. El voia să părăsească ţara pe dată, chiar în noaptea aceia.

Abdicarea lui Carol I (Martie 1871).

„Actul de abdicare" exclamă Maiorescu într'una din cele mai bine simţite pagini ale Istoriei Contimporane a României. *„Abdicarea principelui Carol de Hohenzollern la 11/23 Martie 1871! Dar unde ajunsesem noi? Mai există o cugetare politică? Dispăruse orice patriotism luminat din ţara noastră? Pentru cea mai simplă pricepere a relaţiunilor politice era evident că înfrângerea Franţei avea să producă o contra lovitură în Orient, avea să deştepte în Rusia elementara (?) pornire spre Constantinopol şi să aşeze un alt echilibru între puterile europene... Criza Orientului era dar reîncepută*[1]*), noul război al ortodoxiei ruseşti împotriva Islamului îşi prevestea apropiata isbucnire.*

„Şi în acest moment al frământărilor istorice noi ne întreceam în declamări de simpatie pentru slăbita republică franceză, insultam pe reprezentantul german, tindeam la abdicarea Domnitorului şi provocam răzbunarea atotputernicii Prusii!"

Lascar Catargi. Revocarea abdicării. Catargi e însărcinat cu formarea guvernului.

Primejdia de care vorbeşte Maiorescu, şi care era reală, fu înlăturată de Lascar Catargi. Acest boier moldovean, crescut în ţară, şi asupra căruia cultura occidentală nu avusese decât prea puţină înrâurire, avea o fire sănătoasă şi cumpătată, şi era înzestrat cu un deosebit bun simţ, cu multă cunoaştere a psihologiei

---

1) La 3/15 Noembrie 1870 apăruse în Jurnalul Oficial din St. Petersburg circulara către puterile semnatare ale tratatului dela Paris, prin care Rusia declara nulă clauza relativă la Marea Neagră, iar Protocolul din Londra dela 1/13 Martie 1871 consfinţise din partea Marilor Puteri această deslegare unilaterală.

omeneşti şi cu un adânc simţimânt al demnităţii, atât personală cât şi obştească, demnitatea ţărei.

El sosi la palat împreună cu Nicolae Golescu (colonelul Haralamb lipsea din Bucureşti) şi, auzind declaraţia de abdicare a principelui [1]).

> *„A găsit în inima sa de Român şi în înţelepciunea sa politică, accente atât de pătrunzătoare şi cuvinte atât de convingătoare, încât a determinat pe Domnitor să părăsească gândul de abdicare la care era hotărît. Punând în vedere principelui marea nenorocire ce abdicarea sa ar aduce României şi asigurându-l că ţara toată nu-l va lăsa nici decum să plece, fostul locotenent domnesc a declarat hotărît a nu primi sarcina ce Domitorul voia să i-o dea. El, împreună cu Golescu, se însărcinară numai a comunica parlamentului, în şedinţă secretă, cele aflate".*

Toată lumea, chiar şi majoritatea liberală, înţelegând gravitatea unei abdicări în clipele de faţă, Parlamentul primi comunicarea lui Catargi cu adâncă mişcare şi cu asigurarea *necondiţionată* a devotamentului Naţiunei pentru Tron şi Dinastie.

Dobândind această convingere, Prinţul Carol se hotărî să rămâie în ţară, încredinţând lui Lascar Catargi misiunea de a forma un nou guvern.

1) Citäm pe Onciu: Din Istoria României.
Figura reprezintă pe P. Mavroyeni.

CAPITOLUL V

Ministerul Lascar Catargi (1871—1876)

Lascar Catargi formă un minister care după părerea lui Maiorescu, era „cea mai tare expresie a ideiei conservatoare în limitele constituţiei de la 1866", cuvinte prin care Maiorescu voia probabil să înţeleagă „ideia monarhică împotriva celei republicane", căci încolo ideia conservatoare, ca şi cea liberală, era în 1870 încă flotantă, şi doctrina neîncheagată.

Partidele politice în 1871, ideologia lor şi lipsa de doctrină.

Partidele acestea formate, după cum am văzut mai sus, abia de 13 ani, îşi datoreau existenţa unei desbinări de principiu pe chestia agrară, care chestiune fiind până la un punct soluţionată de lovitura de stat a lui Kogălniceanu, nu mai putea îndreptăţi o diferenţiere politică între partide, cu atât mai puţin cu cât între timp ideia necesităţii proprietăţii evoluând la liberali, se născuse de fapt între dreapta şi stânga un fel de egalitate de vederi, care în tot cazul nu mai putea motiva fiinţa a două diferite partide. Dacă ele totuşi au continuat să existe, apoi în altă parte trebue căutată motivarea acestei existenţe. După înseşi definiţia lui Carp rostită în Cameră cu ocazia primului său discurs asupra bandelor bulgare „un partid politic se reazimă sau pe ideia că o ameliorare legală a pactului constitutiv a devenit necesară sau pe ideea că acea ameliorare nu corespunde cu nivelul politic al naţiunei res-

Părerea lui Carp asupra ideologiei partidelor.

pective. Iată în două cuvinte diferența între conservatori și progresiști din toată lumea".

Și în adevăr ca până la un punct, existența celor două partide politice de la noi se datorează, dela 1866 încoace, acestei idei exprimate de Carp.

Țara era stăpânită de două curente opuse, unul care găsea că constituția noastră nu era încă destul de largă, deși de fapt nu era măcar aplicată cum trebuia și cerea mereu noui libertăți, dorind chiar desființarea Monarhiei și întronarea republicei. Acesta era curentul liberal. Alt curent găsea din potrivă că după viața de sclavie din care se deșcătușase de curând poporul român, libertățile ce i se dăduse erau prea îndestulătoare față de nivelul cultural și politic al țării, și ceia ce ne trebuia era, nu alte libertăți noui, ci aplicarea sinceră a celor existente. Acesta era curentul conservator. Noua desbinare dintre aceste două curente menținu și îndreptăți existența partidului liberal și a partidului conservator. Dar de aici până a crede că unul sau altul din aceste partide aveau pe atunci vre-o doctrină bine definită, e o mare deosebire. Lupta dintre ele nu se dăduse, până atunci, decât pentru a ajunge la putere și a satisface noua creată clintelă politică — o mentalitate împotriva căreia începuse Carp de pe atuncea lupta și o va duce toată viața lui.

Din cele expuse până acum, s'a putut vedea că partidul liberal era stăpânit de puternica personalitate, a lui Ion Brătianu, alături de care mergeau mână în mână frate-său Dumitru, frații Golescu și C. A. Rosetti. Aceștia erau adevărații *roși*. „Fracțiunea liberă și independentă din Moldova (pleonasmul acestei titulaturi este remarcabil) avea, de la moartea lui Barnuțiu, pe Nicolae Ionescu ca șef (calomniatorul lui Maiorescu din 1863) și ca membri mai de seamă pe frații Șendrea, pe Andrei Vizanti, Petru Suciu, etc., toți profesori universitari, pentru care motiv fracțiunea fu supranumită și a „belferilor". Kogălniceanu și Ion Ghica își păstrau, în liberalismul lor, un fel de neatârnare. Aceștia toți împreună formau stânga parlamentului.

Dreapta era compusă de o puternică pleiadă de conservatori, în fruntea căreia străluceau Lascar Catargi, Dumitru Ghica, Manolachi Kostaki şi Petre Mavroyeni. Mai erau apoi Ion Cantacuzino, generalul Tell, generalul Florescu, Gh. Costaforu, N. Creţulescu, Vasile şi Const. Boerescu, iar dintre cei tineri P. P. Carp, Gh. Cantacuzino, Gh. Manu şi Al. Lahovari.

Intre partide evoluau, ca într'un fel de centru Const. Bozianu, un eminent jurisconsult cu nuanţă mai mult liberală. Gheorghe Vernescu, B. P. Haşdeu, V. A. Ureche etc.

Şi un număr de tineri începători: Petre Grădişteanu, Eugen Stătescu, Nicolae Fleva, Pake Protopopescu, alţii.

Aceştia erau oamenii politici ai vremei.

Constituirea ministerului Lascar Catargi şi menirea lui.

Din elementele conservatoare Lascar Catargi alese pentru constituirea ministerului său de la 11 Martie pe C. Costaforu la externe, pe P. Mavroyeni la finanţe, pe N. Creţulescu la justiţie şi lucrări publice, şi pe generalii Florescu şi Tell la război şi culte. Ministerul de interne şi-l rezervă lui [1])

Acest minister, omogen şi bine intenţionat, urma să guverneze cu o Cameră quasi-liberală, ceiace de la început apăru ca o imposibilitate, disolvarea ei fiind deci numai o chestie de timp. Căci cele trei sarcini pe care şi le impusese Catargi de la început şi pe care voia să le ducă numai decât la bun sfârşit, nu se puteau înfăptui decât în cazul că Parlamentul şi guvernul ar conlucra în perfectă armonie.

Aceste trei sarcini erau : consolidarea monarhiei, idee scumpă conservatorilor, consolidarea finanţelor şi deslegarea afacerei Stroussberg.

In timpul celor cinci ani de guvernare care au urmat, programul acesta a fost pe deaîntregul împlinit.

Consolidarea monarhiei.

La 15 Martie, Lascar Catargi cu privire la votarea unei legi fiscale punând Camerei chestia de încredere,

---

1) Modificările ce au urmat în curs de 5 ani fură : la justiţie Manolachi Kostaki şi apoi A. Lahovari, la externe V. Boerescu şi apoi I. Bălăceanu, la finanţe G. Cantacuzino şi apoi I. Strat, la culte T. Maiorescu şi apoi P. Carp, la lucrări publice Th. Rosetti.

aceasta îi dete un vot de blam, în urma căruia Vodă dădu primului său ministru mandatul de disolvare. Noile alegeri avură loc în luna Mai, în cea mai perfectă liniște (cel puțin așa ne asigură prințul Carol în Memoriile sale), dând un rezultat atât de strălucit pentru guvern, încât în tot Parlamentul nu intrară decât zece opozanți, cinci roșii din Muntenia și cinci fracționiști din Moldova ! Ion Brătianu și C. A. Rosetti rămâneau în afară de viața parlamentară [1]).

Inainte de alegeri chiar, la 8 Aprilie, Vodă Carol și Elisabeta Doamna întreprinseră o lungă călătorie prin țară, primiți fiind pretutindeni cu o atât de caldă simpatie, încât ei își putură da seama că spiritele se liniștiseră cu totul și că sentimentul dinastic începea a se închega. De altfel, de la proclamația Camerei la Paris, și din pricina grozăviilor petrecute acolo în timpul acesteia, entuziasmul obștesc pentru Franța începuse să se domolească. Când, trei ani mai târziu, în Martie 1873, muri mica principesă Maria, singurul copil al perchii princiare, participarea națiunei la doliul Domnitorului fu atât de spontană și de generală, încât din ziua aceia Lascar Catargi și prietenii săi politici puteau spune, și cu drept cuvânt, că una din părțile programului lor, întărirea dinastiei, era fapt împlinit.

Consolidarea finanțelor.

Cât despre partea a doua a acestui program, îmbunătățirea finanțelor, ea fu lăsată în întregime în seama lui Mavroyeni, care era fără îndoială o minte ageră și pricepută, cu idei organizate și canalizate care făceau din el un bun financiar. Prima lui grijă fu să reorganizeze administrația vămilor, a salinelor, a pădurilor și a domeniilor, spre a putea astfel spori încasările Statului. Veni apoi, în Februarie 1872, cu legea timbrului și înregistrării, care asigura Statului un venit anual de 5 milioane lei. Pe urmă înființă monopolul tutunului, alt isvor de bogăție pentru Stat, și obținu mai multe împrumuturi în străinătate, cu care

---

1) Cel întâi se retrage la Pitești, iar al doilea avu celebra lui butadă : „Voi părăsi țara și voi merge să deschid un pensionat de băieți în sudul Franței.

acoperi deficitele bugetelor trecute şi ale datoriei flotante. In 1875 finanţele României erau atât de bine echilibrate, încât renta românească fu introdusă pe pieţele occidentale, dovedind astfel creşterea creditului românesc. Prin urmare şi a doua parte a programului conservator era împlinit după abia 3 ani de guvernare.

Cea mai grea sarcină a ministerului Catargi fusese însă aranjarea afacerei Căilor Ferate.

Deslegarea afacerei Strousberg. P. P. Carp este numit agent al guvernului la Viena şi Berlin (20 Martie 1871).

In această chestiune a jucat Petre Carp un rol, care a ajutat mult la deslegarea ei. Indată după disolvarea Camerei, la 20 Martie 1871, el fu trimis la Viena ca agent diplomatic al României pe lângă statele Austro-Ungariei şi al noului imperiu german. Numirea aceasta fusese făcută în deosebi pentru a hotărî puterile Centrale, direct amestecate în afacerea Strussberg, prin cointeresarea acţionarilor germani într'o întreprindere financiară.

Tratativele, extrem de spinoase, fură duse de Carp la un rezultat mulţumitor pentru ambele tabere. Două luni după plecarea agentului nostru la Viena, el întreprinse o călătorie la Berlin, unde întâlnindu-se cu kronprinţul Germaniei (viitorul împărat Frederic III) avu cu el o lungă convorbire, al căruei rezultat îl depeşă Carp la Bucureşti. Prinţul de Coroană ceruse agentului nostru să-i arate care este situaţia actuală a României şi care sunt mijloacele de îmbunătăţire pe care le are guvernul în vedere. In urma amănunţitei expuneri a lui Carp „grijile kronprinţului fură risipite" notează Vodă Carol în Memoriile sale.

Dar în Germania de după pacea de la Versailles nu dicta nici măcar Impăratul, necum fiul său. Stăpânul ţărei era Bismark — stăpânul Germaniei şi arbitrul Europei. Cu acesta avu Carp de furcă.

Carp şi Bismark.

Intâlnirea dintre oamenii aceştia, înţelegerile, neînţelegerile, ciocnirea între două personalităţi turnate în acelaş bronz, dar hărăzite de întâmplare pe două deosebite trepte ale măririi omeneşti, unul a tot puternic cancelar al celui mai mare Stat de pe atunci, şi celalt numai cu stofa unui cancelar al unui stătuleţ în formaţiune, această întâlnire a fost deosebit de interesantă.

Se spune — dicitur — că printre multe alte chestiuni care au fost discutate între ei — evident că a Căilor Ferate în primul rând — Bismark ar fi ridicat, cu oare care violenţă, chestiunea evreiască din România.

— *„Sunteţi nişte sălbatici"* ar fi zis el, *„Mi s'a spus că aruncaţi cu pietrele în Evrei şi le spargeţi capetele"*.

Carp, care apărase pe Evrei în Cameră în 1868 şi-i va mai apăra în 1879, simţi atunci faţă de străini că i se turbură sângele de Român în vine, dar civilizat prin excelenţă şi stăpân pe sine, astfel cum a fost întotdeauna. întoarse foaia pe partea glumei — altă constantă caracteristică de a sa — răspunzând lui Bismark, pe tonul cel mai liniştit din lume :

— *„Excelenţa Sa nu trebue să uite că Românul a ieşit abia de curând din Epoca de Piatră"*.

Se mai spune iarăşi că Bismark ar fi gustat foarte mult răspunsul acesta. Dar *ce sont des on dit*, care umblă din gură în gură, fără ca să le putem găsi consemnate nicăeri ? [1]).

Ceiace ştim, este lupta pe care a trebuit s'o susţie Carp împotriva lui Bismark pe chestia falimentului Strussberg, şi pe care agentul nostru, după cum am spus, a dus'o, după multe neînţelegeri, la un foarte bun sfârşit.

Legea pentru rezolvarea afacerei Strussberg.

La 5 Iulie 1871 Camera românească venise cu un proect de lege din iniţiativă parlamentară, care avea de scop de a rezolva afacerea Căilor Ferate în felul următor : Tribunalul Arbitral, care urma să funcţioneze conform contractului, să fie convocat pentru a anula concesiunea Strussberg, care trecând pe seama Statului, acesta să exploateze liniile terminate şi să lucreze mai departe pe acele neterminate. Statul asigura răscumpărarea tuturor obligaţiunilor emise de Strusberg, schimbându-le în hârtie de stat; iar întrucât priveşte obligaţiunile emise de Strussberg peste cele iniţiale, până la concurenţa sumei de 250.000 franci, Statul Român le va recunoaşte dacă deţinătorii acestor acţiuni vor consimţi să scadă dobânda lor de 7½ la 4%.

---

1) Sunt totuşi confirmate de Lupu Kostaki, vezi Cap. VII.

Neîncrederea capitaliștilor germani în această lege.

Capitaliștii germani angajați în această afacere se alarmară. Pe de o parte ei nu voiau să li se scadă dobânzile, iar pe de alta, neavând încredere în Statul Român, care în 1871 se afla în proasta stare financiară pe care am arătat-o, ei se temeau să-și piardă, nu numai dobânzile, dar și capitalurile. Bismark luă partea concetățenilor săi. El făcu un demers la Constantinopol, având de scop ca Poarta să intervie în această chestiune pentru apărarea intereselor Germaniei, ceiace constituiau pentru noi o gravă atingere a veleităților noastre de neatârnare. Turcia, ea însăși, se afla în încurcătură, gândindu-se să aducă afacerea în fața unei Conferințe a Puterilor Garante.

Dificultățile create de Bismark.

La 16 August Carp scria din Viena că Bismark a început o campanie de defăimare împotriva României și că demersul la Poartă era numai începutul acestei campanii, care urma să devină violentă. El amenințase pe Sultan cu dușmănia Prusiei, în caz că acesta nu va lua măsurile necesare pentru garantarea drepturilor Germanilor în România. Contele Beust, cancelarul Austriei, în urma întrevederei pe care o avusese cu Carp, interveni în chestiune (capitalurile austriace erau și ele angajate în această afacere) încercând să convingă pe Bismark de nevoia unui compromis cu Statul Român.

In cursul lunei Septembrie, Bismark, mai conciliant (și în urma insistențelor lui Theodor Rosetti, care se afla la Berlin ca delegat al Guvernului român în această afacere) sfătui pe deținătorii germani ai acțiunilor să constituiască un sindicat, care să trimită apoi un reprezentant la București cu propuneri de aranjament, și care să ceară în tot cazul, pentru acțiunile noui, o dobândă de 5, nu de 4 la sută.

Guvernul român nu voi însă să audă de retragerea legei, găsind, împreună cu Vodă de altfel, că afacerea Strussberg este o chestiune de drept, nu o chestiune de Forță. Lucrurile se încurcau deci din ce în ce mai rău, până când, prin repetatele sforțări ale lui Petre Carp și Theodor Rosetti, consorțiul bancherilor germani Bleichroder-Hasemann se hotărâ să procure el capitalul ne-

cesar pentru continuarea lucrărilor Căilor Ferate Române (15 Octombrie).

La Viena Andrassy înlocuieşte pe Beust.

Intre timp contele Beust este înlocuit la Viena cu Andrassy, ungur, întrucât politica Austriei începe să devie faţă de România din binevoitoare, duşmănoasă. La 26 Noembrie Carp depeşează din Viena că Andrassy pentru a provoca tulburări la noi, aţâţa pe Roşii la agitare în favoarea reîntronării lui Cuza Vodă (acesta moare însă şease luni mai târziu, la Heidelberg, 2 Mai 1872) — ceiace nu împiedecă pe Bismark a deveni el acum mai conciliant, amestecul bancherilor germani în afacerea Strussberg, părându-i-se o suficientă garanţie de securitate pentru acţionarii germani.

Incheierea contractului Bleichröder.

La 29 Martie viitor, 1872, ministrul de finanţe Petre Mavroyeni se afla la Berlin pentru ratificarea contractului cu Bleichroder, „precum şi pentru crearea de bune relaţiuni între România şi Germania". Impăratul Germaniei scria o lună mai târziu, cu mâna lui, o scrisoare Prinţului Carol al României, prin care arată „mulţumirea sa că afacerea Căilor Ferate a fost însfârşit aranjată". (26 Aprilie 1872). Şi, în foarte puţină vreme, România era străbătută de o întreagă reţea de linii ferate, juncţiunea cu Austria, şi deci cu tot Occidentul, fiind făcută prin două puncte diferite. Burdujeni şi Vârciorova. Mai rămânea juncţiunea de la Predeal.

Petre Carp agent la Roma (22 Aprilie 1873).

In urma acestui succes, la înfăptuirea căruia jucase Petre Carp un rol foarte activ, el fu mutat de la Viena la Roma (22 Aprilie 1873), unde rămase şapte luni încheiate.

Intre timp însă se petrecuse la Iaşi un eveniment de o deosebită importanţă, nu numai pentru viitorul lui Carp, dar şi pentru viitorul, târziu, al partidului conservator.

Când în primăvara anului 1871 plecase perechea princiară în Moldova pentru a constata cum bate pulsul acelei jumătăţi de ţară în chestia „sentimentului monarhic", câţiva miniştri o întovărăşiră în călătoria ei. La Iaşi, Costaforu, ministrul de Externe, merse să vadă pe Titu Maiorescu propunându-i şi îndemnându-l cu insistenţă ca membrii societăţii „Junimea", ca oameni inteli-

Costaforu propune junimiştilor să intre în politică (15 Aprilie 1871).

genţi şi cultivaţi ce erau, să mai lase literatura pe planul al doilea şi să se ocupe cu politica militantă a Ţărei. Intrevederea aceasta avu loc la 15 Aprilie. In Mai urmau să se facă alegerile. Costaforu propuse lui Maiorescu un număr destul de însemnat de locuri la Cameră, propunere pe care şeful Junimii nu o putea primi înainte de a se consulta cu prietenii săi [1]). Adunându-i deci pe toţi la olaltă şi propunerea lui Costaforu fiindu-le împărtăşită, se încinse între ei toţi o vie discuţie, glumeaţă la început, cum era întotdeauna spiritul Junimii, dar devenită cu încetul foarte serioasă, oamenii aceştia luând propunerea ce li se făcea, „nu ca un fapt izolat — zice Maiorescu — ci în legătură cu întreaga mişcare a ţărei de la 1848 încoace".

Junimiştii sunt evoluţionari, nu revoluţionari. Programul lor momentan este împlinirea tuturor punctelor exprimate de Divanele Ad-hoc.

S'a stabilit între ei acest fapt, că felul de judecată istorică ce predomina la Junimea era „mai mult englezeşte *evoluţionar*, decât franţuzeşte *revoluţionar*" şi că aşa numita regenerare de la 1848 nu li se părea lor să aibă importanţa ce i-o atribuiau liberalii din Muntenia. Era, după părerea lor, prea multă frazeologie în teoriile liberale, şi nu numai că junimea despreţuia frazeologia, dar îi era teamă ca ea să nu ascundă, sau să nu ducă, la demagogie.

> *„Indreptătorul desvoltării interne şi externe a ţării"*, spune Maiorescu, *„erau cele cinci puncte fundamentale, formulate de Divanurile Ad-Hoc din Iaşi şi din Bucureşti la 7 şi la 9 Octombrie 1857 : respectarea capitulaţiunilor, Unirea, dinastia ereditară dintr'o familie suverană a Europei, neutralitatea garantată de puteri şi sistemul constituţional"*.

Şi atunci, se întrebară membrii Junimii, cum stăteam noi în această privinţă la 1871 ? Unirea, Constituţia şi Domnul străin erau acum fapte împlinite. Dar cheia bolţii, respectarea capitulaţiunilor şi a neutralităţii ga-

---

1) Cei mai de seamă membri ai Junimii aflători pe atunci la Iaşi, erau V. Pogor, Iacob şi I. Negruzzi, Nicu Gane, Dimitirie Rosetti (fratele lui Theodor), N. Mandrea, I. Ianov, N. Skeletti, Mihai Cerchez, G. Racoviţă, Mişu Korne, Culianu Melik, Buicliu, Vârgolici, Naum, Xenopol, Creangă, etc., etc.

rarantate, şi mai departe chiar Independenţa României recunoscute ca stat liber în concertul Puterilor Europene, aceasta mai rămânea de dobândit — după care abia va veni timpul unei noui hotărâri şi formulări pentru regularea mersului în viitor.

„Fiind privită situaţia în această legătură cu trecutul şi cu viitorul" adaogă Maiorescu (o. c. p. 42) *„atitudinea opoziţiei liberale şi francţioniste din Camera disolvată (făcând chiar abstracţie de pericolul ei imediat) faţă cu preponderenţa Germaniei şi cu pretenţiile Rusiei trebuiau să apară condamnabile, şi prin urmare Guvernul Lascar Catargi îndreptăţit"*.

Junimiştii primesc propunerea lui Costaforu.

Concluzia : Apelul ce-l adresa Guvernul, Junimii, de-a sprijini singura politică naţională din acest moment, nu se putea respinge.

Pogor, Negruzzi, Gane, Maiorescu şi Racoviţă, mai târziu Carp şi Rosetti, intrară în Camera Conservatoare din 1871-1875.

„Eram noi deodată conservatori?" se întrebă iarăşi Maiorescu. *„Noi eram în prima linie susţinătorii programului Divanului Ad-Hoc. Şi fiindcă politica liberală din pirmăvara anului 1871 periclita realizarea lui, iar guvernul conservatorului Lascar Catargi lucra în sensul acestei realizări, noi eram datori din principiu să susţinem guvernul conservator. Ce avea să se întâmple după îndeplinirea cerinţelor dela 1857, rămânea o chestie deschisă"*.

Carp de la Viena unde se afla atunci, aprobă hotărârea luată de prietenii săi. Dar lipsa lui momentană din mijlocul lor, aduse tinerii fracţiuni, care va fi denumită de aici înainte *Junimistă*, un neajuns, şi, chiar un prejudiciu pentru viitorul şef al acestui partid.

Petiţiunea de la Iaşi.

E vorba de aşa numita Petiţiune de la Iaşi, al cărei conţinut a fost speculat ca o armă împotriva lui Carp, deşi el nu numai că n'a subscris-o, nu numai că habar n'a avut de ea, dar când a cunoscut-o s'a şi pronunţat hotărît împotriva ei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Membrii Junimii

(Medalionul din dreptul × reprezintă pe Carp)

Când în Martie 1871, venise Lascar Catargi la cârma statului, în primul discurs pe care l-a ţinut la Cameră el declarase ţărei că „va aplica constituţia cu toată sinceritatea", iar a doua zi chiar, în aceiaşi Cameră, adăogase că „nu va permite ca uliţa să ne facă legi". Aceste două vestite fraze conţineau un fel de program de guvernământ, rezumativ al ideilor noului guvern de respect al legalităţii şi de forţă. Faţă de aceste formale declaraţii firește că nu s'ar fi gândit nimeni că Lascar Catargii ar fi putut să încerce vreodată o lovitură de stat sau o înlăturare a Constituţii. Insă conducătorii partidului conservator din Iaşi, Manolachi Kostaki-Epureanu şi beizadea Grigore Sturdza (fiul lui Mihalachi Vodă Sturdza) chibzuiră între ei că înlăturarea Constituţiei este una şi modificarea ei este alta. După părerea lor această modificare se impunea, faţă mai ales de nemărginita libertate ce îngăduia Constituţia Presei, care se transformase în licenţă. Grigore Sturdza întruni la el acasă pe conservatorii ieşani, întrunire la care luară parte şi Junimiştii, ca noui conservatori ce erau ei acum. Li se propuse tuturor o modificare a pactului fundamental, care să fie adusă înaintea Adunărei Legislative sub formă de adresă. Gândită şi redactată în întregime de beizadea Grigore, într'un stil de altfel lapidar, curajos şi frumos, această adresă, care luă numele de Petiţia de la Iaşi, arătă că în România din 1871 vorbele revoluţii franceze : Egalitate, Libertate, Fraternitate, trebuiau înlocuite cu Libertate şi Dreptate, căci ceiace ne lipsea nouă era în primul rând o rânduită împărţire a Dreptăţii. Pentru a curma avântul calomniator al presei, se propunea, pentru delictele de presă, înlocuirea Juriului cu Tribunalele Penale; pentru delapidarea de bani publici, starea de asediu; pentru hoţiile la drumul mare, pedeapsa cu moartea: pentru ridicarea agriculturii, colonizarea unor părţi ale ţărei cu germani, care ne-ar învăţa să facem agricultură mai metodică etc, etc.

Această petiţie fu subcsrisă de un număr de 89 de membri ai partidului conservator, în frunte cu Grigore Sturdza, dar fără iscălitura lui Manolachi Kostaki. Cât despre Junimişti, nefiind cu totul de părerea subscrii-

Junimiştii de la Iaşi, în lipsa lui Carp, se unesc cu tendinţa „Petiţiei"

torilor, ei puseră în josul iscăliturilor o apostilă, care suna astfel: „Subscrişii deputaţi, unindu-ne cu tendinţa acestei petiţii, o vom prezenta-o Adunărei Legislative. C. D. Sturdza, Vasile Pogor, Manolachi Kostaki (în rândul Junimiştilor) General N. Mavrocordat, Iacob Negruzzi, G. Sturdza, G. Racoviţă, T. Maiorescu.

Depusă pe biroul Camerei, petiţia rămase în cartoanele ei, neavând măcar soarta de a fi citită în Parlament.

Că adresa aceasta era opera lui Gr. Sturdza şi a conservatorilor ieşeni, o dovedesc doar iscăliturile ei, dar nu mai puţin adevărat că Junimiştii, „s'au unit cu tendinţa acestei petiţii" şi au prezentat-o Adunărei. „Tendinţa era revizuirea Constituţiei. Or, Carp, care arătase cu patru ani în urmă, într'un chip atât de lapidar, că deosebirea dintre Liberali şi Conservatori, este că cei dintâi se reazămă pe ideia că ameliorarea pactului constitutiv a devenit necesară, pe când cei de al doilea se reazemă pe ideia că această ameliorare nu corespunde cu nivelul politic al naţiunei", Carp era deci firește un convins partizan al intangibilităţii constituţii — cel puţin atunci — şi numai din acest motiv n'ar fi putut iscăli această petiţie şi nici să se unească cu tendinţa ei. Dar în afară de aceasta el nu o putuse iscăli, fiindcă era la Viena, iar atunci când luă cunoştinţă de ea, după prezentarea ei la Cameră *"s'a pronunţat cu desăvârşire împotriva ei"* ne asigură însuşi Maiorescu, unul din subscriitori. Şi Maiorescu tălmăceşte chiar dece: *„fiindcă Petre Carp avea convingerea, că nu prin reforme constituţionale se puteau îndrepta relele de care sufera ţara.*

Carp desaprobă „Petiţia de la Iaşi".

Totuşi, ani de-arândul, Carp a fost invinuit de adversarii săi că este partizanul pedepsei cu moartea, a colonizării ţărei cu Nemţi, şi aşa mai departe, atribuindu-se lui paternitatea unor idei, despre care nici n'avusese cunoştinţă. Chiar în anii aceştia din urmă, 15 ani după moartea lui, defunctul Bacalbaşa, în „Bucureşti de altădată", vorbind de petiţia de la Iaşi, zice p. 23), că ca a fost opera „oamenilor politici conservatori şi cu toţi fruntaşii Junimei literare: Petre Carp etc... Bacalbaşa el însuşi înşiră însă câteva paginii mai departe

(p. 30—31) pe toţi 89 de subsecriitori, plus cei 9 adiţionali, printre care se vede că numele lui P. Carp nu figurează nicăieri !

Şi iată cum se scrie istoria !

Carp şi pretinsul său „antidinasticism".

In legătură cu aceste neîntemeiate invinuiri ce adversarii politici aduceau împotriva lui Carp, mai trebuie amintită şi acea, tot atât de falşă, şi care a circulat multă vreme, că el ar fi fost antidinastic, ceiace faţă de hotărârea politică ce a făcut, era chiar un anacorism. Legenda aceasta fusese creată prin faptul că el era colaborator, sau mai bine zis cofigura printre colaboratorii ziarului conservator „Ţara" care avea şi o anexă în limba franceză „Le Pays Roumain", şi al cărui director era N. Blarenberg. Acesta, pe care l-am întâlnit mai sus în lupta parlamentară cu Carp, era, în 1870, un adversar declarat al Germaniei (!) şi ca atare, un antidinastic, deoarece Domnitorul nostru era un Hohenzollern. Când aşa dar fu numit Carp ministru de Externe în Guvernul „Cloştei cu Pui", i se aduse invinuirea, fiindcă figura printre colaboratorii Ţărei, de a fi el însuşi antidinastic. Tatăl lui Carol I scrise atunci fiului său că „este dureros impresionat de numirea lui Carp la Externe, dar că e poate mai bine de a dezarma pe această cale partidul conservator decât de a fi mereu expus perfidiei lui". Prinţul Anton de Hohenzollern citea fraza lui Blarenberg în „Le Pays Roumain" şi atribuia sentimentele acestuia, întregului partid : şi lui Carp însuşi — pe când de fapt ele erau pe atunci, după cum am văzut, sentimentele partidului liberal, împotriva cărora luptau tocmai atât Conservatorii, cât şi Junimiştii.

Aceştia din urmă, după înseşi vorbele lui Maiorescu:

> *„Au fost dela intrarea lor în acţiunea politică, monarhici şi dinastici fără şovăire. In această privinţă, toţi acei cari, din vechile întruniri ale Junimii au rămas grupaţi în jurul fondatorilor ei şi în viaţa politică*[1]*), ca şi cei de mai târziu s'a apro-*

1) Unii din junimişti au părăsit mai târziu partidul : Gh. Panu, Nicu Gane, A. D. Xenopol.

piat de ei, au fost credincioşi acestui principiu, şi nu s'au abătut dela el, nici în fapte, nici în vorbe, nici la guvern, nici în opoziţie".

De altfel, cum că Vodă nu dădea crezare svonurilor ce circulau despre antidinasticismul lui Carp, se dovedeşte prin numirea sa, trei luni după ce părăsise ministerul de externe, ca agent diplomatic la Viena şi Berlin, şi apoi la Roma.

Carp părăseşte Roma, reîntorcându-se la Iaşi (24 Noembrie 1873).

In toamna 1873, — Noembrie în 24 — Petre Carp părăsi postul său din Italia, întorcându-se la Iaşi, pentru a intra din nou în lupta Parlamentului.

Căsătoria lui P. P. Carp cu Sevastia Cantacuzino (1873).

Pentru viaţa privată a lui Carp anul acesta a avut o deosebită însemnătate, căci atunci şi-a întemeiat el cămin, luând în căsătorie pe Sevastia Cantacuzino, fiica lui Ion Cantacuzino, om politic şi el, fost ministru în mai multe rânduri [1]).

Tânăra lui nevastă care era din Bucureşti, îşi urmă bărbatul la Iaşi, locuind împreună cu socrii ei în casa bătârnească a Cărpeştilor din str. Carp, chiar după

Moartea lui Petre Carp, tatăl (1874).

moartea tatălui lui Carp, care se întâmplă un an după căsătoria fiului său, în 1874.

Şi această dată are o însemnătate pentru viaţa, sau mai bine zis pentru cariera lui Carp, căci fiind singur copil la părinţi el rămăsese moştenitorul Tibăneştilor şi a întregii averi a tatălui său, ceiace-i îngădui să cheltuiască o parte din marile sale venituri pentru realizarea scopurilor sale politice, părerea lui Carp fiind, că în ţara aceasta nu trebueşte să facă politică decât cine este bogat, fiindcă numai acela îşi poate apăra o convingere, fără a fi nevoit să şi-o schimbe după cum bate vântul unui momentan interes bănesc. Ideia aceasta a exprimat-o mai târziu Carp prin vestita sa butadă şi în stilul acela tăios, care era numai al lui: *„In România nu trebue să facă politică decât oamenii cari au un venit anual de la 40.000 de lei în sus".*

---

1) In ministerul de sub Locotenenţa Domnească, şi în cele două d'intâi ministere de sub Vodă Carol. El era fiul lui Const. Cantacuzino, caimacanul din 1857 şi al Zoei Slătineanu. Nevasta lui era *Maria Mavros (mama Sevastei Carp), iar Gh. Cantacuzino (Nababul)* era vărul ei primar.

Intrat din nou în Parlament, Carp ţine în cursul anului 1874 numai două discursuri, pe când în anii următori activitatea sa parlamentară a fost deosebit de fecundă.

In timpul lipsei sale din ţară, guvernul lui Lascar Catargi venise cu multe noui reforme. In afară de legile financiare mai sus arătate, şi la care trebuesc adăogate legea pentru înfiinţarea *Creditului funciar* (urban), (6 Aprilie 1873) [1]) şi legea pentru emiterea bonurilor de tezaur (pentru 10 milioane lei, 14 Martie 1873), Conservatorii făcuseră, în 1872, o lege de organizare a Sfântului Sinod, prin care Biserica noastră îşi căpătase autonomia, şi o lege de reorganizare a armatei. Acum, în Ianuarie 1874, guvernul venise cu un proect de lege pentru modificarea legei comunale, care prevedea că pe viitor primarii nu vor mai fi aleşi de cetăţeni, ci *numiţi* de guvern.

Carp, şef al grupărei Junimiste.

Carp se prezinta acum în Cameră pentru întia dată ca şef al grupării junimiste din Iaşi, căci deşi această grupare, după îndemnul lui Costaforu, intrase în politică pe când lipsea Carp din ţară, totuşi de două luni de când se întorsese el de la Roma, şefia acestei fracţiuni nu-i fusese contestată de nimeni — fiindcă, mai întâi, el era singurul junimist care mai făcuse politică până atunci, de fusese chiar şi ministru, şi fiindcă, al doilea, el era nu numai cel mai înzestrat cu un temperament de om politic, dar avea şi pasiunea politicei, şi ca atare el fu, nu ales formal, dar privit ca şef de întreaga grupare junimistă.

Carp, doctrinarul partidului conservator.

Carp era pe atunci un doctrinar, doctrinarul teoriilor conservatoare, care, ca şi acele liberale de altfel, erau foarte neconturate. Partidele noastre politice nu avuseseră încă prilejul să-şi scruteze intenţiile şi scopurile. Stânga, dreapta, libertăţi prea puţine, libertăţi prea multe, constituţie prea strâmtă, constituţie prea largă, şi — încă odată repetăm — clientelă politică de satisfăcut — cam acestea erau normele care despărţeau, de la 1864 încoace, partidul liberal de partidul conser-

1) Modificări făcute de liberali în 1882, 1903 şi 1908.

vator. Doctrina s'a aşezat abia mai târziu, şi Carp fu acela care, pentru partidul conservator, a cugetat-o şi a formulat-o. Mai târziu el va trece peste această perioadă, care nu va mai fi necesară, la acea a înfăptuirilor.

Deocamdată însă discursurile lui Corp erau în deobşte un prilej pentru el de a-şi desvolta teoriile şi ideile politice.

Discursul asupra reformei legii comunale (5 Febr. 1874).

Când, la 5 Februarie 1874, se urcă la tribuna Camerei pentru a vorbi asupra reformei legei comunale el nu pierdu ocazia de a-şi desvolta teoriile. Aflăm cu acest prilej că în ziua detronării lui Cuza Vodă, la 11 Februarie 1866, se formase la Bucureşti un comitet de 24 de tineri, 12 din stânga şi 12 din dreapta, şi că printre ei se afla şi Petre Carp. Discuţiunea de căpetenie ce se încinsese atunci între ei avusese de obiect sufragiul universal, punându-se, pentru a o lămuri, întrebarea dacă drepturile cetăţeneşti şi politice sunt *drepturi absolute sau nu*. Stânga susţinea că da, şi dreapta că nu, zicând că aceste drepturi sunt bunuri ce se câştigă, nu se nasc odată cu oamenii. Şi în susţinerea acestui adevăr de esenţă conservatoare, Carp arăta acum Camerei că teoria dreptului absolut, formulat de revoluţia franceză într'o vreme când ideia *dreptului divin nu ieşise încă din sângele popoarelor*, combătea această ideie pentru Coroană, dar o admitea pentru masse.

Teoria dreptului absolut este incompatibilă cu ideia conservatoare.

> *„Noi însă"* adaogă el *„departe fiind de acele vremuri, o respingem pentru Coroană şi o respingem şi pentru massă. Teoria dreptului absolut, departe de a fi recunoscut de toţi, se transformă după punctul de vedere al acelor mari curente popolitice ce compun partidele conservatoare şi radicale din toată lumea, curente eterne ca şi omul".*

Iată deci, în curs de câţiva ani, a doua ideie emisă de Carp asupra diferenţierei teoretice dintre liberali şi conservatori: întâia învârtindu-se asupra oportunităţii sau neoportunităţii ameliorării pactului constructiv al Statului, şi a doua asupra primirei sau răspingerei teoriei Dreptului absolut al poporului, în contrazicere cu

teoria care spune că acest Drept trebueşte câştigat de el.

In acelaş discurs, Carp desvolta şi o altă idee scumpă lui, asupra căreia va reveni mereu, toată viaţa, şi care formează una din caracteristicele fundamentale ale cugetării sale politice. Această idee este de altfel în strânsă legătură cu cea formulată altă dată, cum că, pentru conservator *ameliorarea Constituţiei nu corespunde cu nivelul politic al naţiunii noastre* (din acele vremuri).

Impotrivire la introducerea legilor străine, când ele nu sunt justificate faţă de un mediu ce nu l-a creiat.

Pentru Carp, importul necontrolat de legi, de idei, de formule din străinătate, este vătămător.

> *„Am uitat"* zice el, *că odată cu ideia şi legea ar fi trebuit să introducem şi mediul care l-a creiat. In dosul fiecărei idei este o lucrare pregătitoare, o epocă de preparaţiune, ale cărei rezultate este legea respectivă. A introduce de-a gata ideia, este a planta flori pe un pământ de nisip, ele degrabă veştejesc, şi veştede sunt cele mai multe din creaţiunile noastre... La umbra acestui import străin, se ascunde la noi* lipsa de muncă ; şi lipsa de muncă, împreună cu fraseologia, pierd popoarele".

Ideia lui Carp este deci acea ca introducerea unei legi străine precum prea se abuzase la noi de ele, nu poate folosi, decât atunci când ea este justificată printr'o lucrare anterioară şi locală — şi din aceste necugetate importuri de teorii şi de legislaţii străine într'o ţară cu alte obiceiuri, cu alte moravuri şi cu alt trecut, se înăscuse — pe vremea lui fireşte — o confusie între ce este şi ce nu este trebuincios românului, căruia i se dăduse nişte libertăţi ce nu corespundeau cu nivelul său cultural şi politic.

Primarii să fie numiţi de guvern.

Revenind la modificarea legei comunale — şi tot în legătură cu ideia primordială, că nivelul politic nu corespunde la noi cu libertăţile prea mari ce s'au dat cetăţeanului — el apără ideia legii de a face ca primarii să fie numiţi, nu aleşi, întru cât el găsea că trebueşte pusă o stavilă la eventualul arbitrar al unor inculţi

consilieri comunali. *„Pe lângă dreptul puterei executive, s'a pus controlul Camerei, pe lângă suveranitatea Camerei, dreptul de Veto al Coroanei..."* consiliului comunal ales, să se opuie deci primarul numit.

In strânsă legătură cu acest discurs, fu şi cel următor, ţinut de Carp la Cameră în ziua de 27 Mai 1874.

Discursul asupra convertirei datoriei flotante (27 Mai 1874).

„La umbra importului străin, se ascunde la noi lipsa de muncă", spusese el în Februarie. Acum, cu prilejul unui proect de lege pentru convertirea datoriei flotante (de 27 milioane de lei) într'un împrumut cu rentă perpetuă, Carp arăta în Cameră ce se înţelege prin capacitatea de muncă în materie de economie politică şi de finanţe, şi prin ce mijloace poate fi ea sporită.

Raportorul legei lui Manolachi Kostaki, arătase că echilibrul între *capacitatea productivă* şi *capacitatea imposibilă* a unei ţări, este singura normă ce trebueşte să servească într'un sistem financiar. Carp întreabă însă *quid* dacă nevoile unei ţări sunt mai mari decât mijloacele de a le satisface.

> *„Producţiunea"* zicea el, *„depinde de capacitatea de muncă şi mijloacele ce se pun la dispoziţiunea activităţii unei ţări. Când guvernul pune elemente mai numeroase la dispoziţiunea activităţii ţării, guvernul acela a sporit mijloacele acelei ţări. Aceasta se poate face fie prin impozite, fie prin împrumuturi. Acum se naşte întrebarea dacă împrumuturile măresc sau ba capacitatea productivă a unei ţări"*.

Carp arată că împrumuturile *interne* nu o măresc, fiindcă ele sustrag de la activitatea naţională un element de producţiune (capitalul), pe când cele *externe* pun la dispoziţia ţărei elemente noui de activitate, cu condiţia însă ca acele împrumuturi să fie pe termen lung, căci la acele ce sunt făcute pe termen scurt, creşterea producţiunei nu mai este în proporţie cu creşterea impozitului ce se pune asupra ţărei (plata dobânzilor şi a anuităţilor).

Budgetul sporise la noi în 8 ani numai cu 2%, şi aceasta din pricina cheltuelilor mărite prin plata anuităţilor Căilor Ferate (care însumau 20 milioane pe an).

Prin urmare împrumuturile încheiate de noi — Drumurile de Fier fiind un isvor de belşug economic — erau făcute pentru plata de *cheltueli producătoare.*

Or, cum raportorul legei o combătuse, spunând că dacă mergem mai departe cu împrumuturile, am contracta mai mult decât putem plăti, şi am ajunge deci la ruina statului, Carp îi demonstrează că aceasta nu poate să fie, întrucât prin împrumuturi pe termen lung plătim datoriile contractate pentru construirea acelor Căi Ferate, care aduc Ţărei considerabile venituri, de-ar fi numai să se ia în consideraţie sporirea agriculturii şi a preţurilor pământului (deoarece, nunumai în câţiva ani, preţul unei fălci sporise în Moldova de la 8 la 25 de galbeni).

In legătură cu această idee, şi depăşind-o, Carp arată că alt izvor de bogăţie pe care îl poate procura mărirea reţelei Căilor Ferate, ar fi înflorirea comerţului. Pentru a ajunge însă cât mai curând acolo *„idealul la care trebue să tindem, nu poate fi de cât Emanciparea Comercială. Curtea Suzerană (Inalta Poartă) trebuie să înţeleagă că tratatele sale comerciale nu se pot aplica la noi, şi aşi voi ca pe drapelul Dreptei, între altele mari idei, să fie înscrisă şi această aspiraţiune"* care de altfel se va transforma în curând într'o realitate, după cum se vedea îndată.

Emanciparea comercială altă aspiraţiune conservatoare.

La 1 Iulie Parlamentul luă vacanţă până la 15 Noembrie.

Partidul Conservator înscrisese între timp „pe drapelul Dreptei" aspiraţiunea despre care vorbise Carp. Dar greutăţile venite din afară întârziară mult înfăptuirea acestei legitime şi imperios necesară aspiraţiune.

O depeşă venită din Constantinopol anunţase la 1 Noembrie că Anglia, Franţa şi Italia nu recunosc României dreptul de a încheia tratate de comerţ fără consimţimântul Porţii.

Boerescu, ministru de Externe (din April 1873) adresă atunci o notă legaţiunilor străine, prin care arăta că din chiar cuprinsul Firmanului de Investitură reiesă limpede că România are dreptul de a încheia *tratate nepolitice* cu statele vecine.

Şi în tot cazul *„România e hotărâtă să nu se oprească în drum"* scria Vodă Carol tatălui său.

* * *

In aceste împrejurări guvernul Lascar Catargi intră în al patrulea an al guvernărei sale. Liberalii începeau să se agite. In primăvară se împlinea perioada legislativă de 4 ani, urmând să se facă noui alegeri. Inainte de a începe campania electorală, care fu dârză şi nedreaptă, adversarii conservatorilor începură de cu iarnă, o campanie de opoziţie în sânul parlamentului, prin care izbutiră doar să înlăture din minister tocmai pe cel mai valoros ministru, pe Petre Mavroyeni.

Mavroyeni propune înfiinţarea unei Bănci Naţionale. Proectul de lege cade.

In toamna trecută, acest priceput financiar prezintase Camerei un proect de lege pentru înfiinţarea unei *Băncii Naţionale de Scont şi Circulaţie*, proect zădărnicit de Liberali, cari atunci când luară frânele guvernului în mâinile lor, îl aduseră totuşi la înfăptuire.

Campania împotriva lui Mavroyeni (Ianuarie 1875).

Pentru crearea unui partid politic, care de fapt încă nu exista ca atare — după cum vom demonstra-o mai jos — Liberalii aveau nevoie de o puternică finanţă, iar înfiinţarea unei Bănci Naţionale sub auspicii conservatoare îi speriase atât de mult, încât ei hotărâră înlăturarea lui Mavroyeni dela departamentul Finanţelor, căci omul acesta avea idei prea fecunde, şi prea dăunătoare pentru interesele liberale. Profitând deci de faptul că, în timpul procesului în faţa Curţii cu Juri al lui Offenheim, un ziar vienez reprodusese un pasagiu dintr'o corespondenţă privată din care s'ar fi putut deduce că Mavroyeni ar fi fost mituit de acesta, opoziţia începu în Cameră o campanie împotriva ministrului de Finanţe, care, la 6 Ianuarie 1875, demisionă din funcţiunea sa. Deşi Mavroyeni, printr'o scrisoare publicată în „Monitorul Oficial", lămurea participarea şi atitudinea sa în această afacere, totuşi chestiunea fu adusă în discuţiunea Camerei de către deputatul N. Ionescu, care într'o violentă interpelare ceru o anchetă parlamentară. Mavroyeni se apără el însuşi în faţa Camerei, arătând că făcuse parte, pe faţă, din Consorţiul

Concesionarilor (încă din anul 1859, când se luase această concesiune în discuţie), că în 1868, atunci când concesiunea a fost dată lui Strussberg, el se retrăsese din consorţiu, că la votarea concesiunei, fiind deputat, s'a abţinut dela vot, spunând tuturor că este interesat în chestie, şi în sfârşit, că după acordarea şi votarea concesiunei, el fusese, firește, desdăunat de acel consorţiu pentru munca sa.

Această apărare, sprijinită de Lascar Catargi şi de Titu Maiorescu, nu avu darul să convingă adversarii porniţi ai opoziţiei; Blarenberg, Manolachi Kostaki, Gheorghe Brătianu şi în deosebi Christian Tell atacară din nou şi cu atâta vehemenţă pe Mavroyeni, încât Petre Carp crezu de datoria lui să ia şi el cuvântul, *„într'o chestie de onoare"*, în care ştia că va fi poate mai ascultat de cât oricare altul.

Şi în adevăr, când la 14 Ianuarie 1875, se urca şeful Junimiştilor la tribună, declarând cu mâna pe conştiinţă, că *„Mavroyeni este inocent şi la adăpostul oricărei bănueli"* şi adăugând şi vorbele aceste: *„nu cred că în toată viaţa mea s'ar putea găsi un singur act, prin care aşi putea fi recuzat în materie de onoare"*. Camera în picioare, îl aplaudă şi partida era câştigată.

Carp apără pe Mavroyeni. Onoarea şi simţul moral.

Incurajat de această manifestaţie de simpatie, omul de 38 de ani ce era Carp acum, făcu Camerei o expunere a ceiace înţelege el prin *simţul moral*, recuzând la rândul lui, după ce nu se lăsase recuzat. El arătă că nu poate înţelege acuzaţiunile ce le formula Epureanu împotriva lui Mavroyeni, după ce fusese coleg cu acesta, aproape un an de zile, pe banca ministerială.

> *„Acest fapt mă face să-l recuz pe domnul Epureanu în această materie. Pentru că atunci când cineva se erigează în apărător înfocat al moralităţii publice, trebuie să fim convinşi că simţul său moral este singura-i călăuză. Cine ne poate spune când s'a înşelat domnul Epureanu atunci când primind a fi coleg cu domnul Mavroyeni îl credea onest, sau astăzi când îl declară culpabil? şi poate că mâine va găsi că l-a acuzat pe nedrept. Când mi se cere să urmez pe cineva, pretind că*

acela să dea dovezi de consecinţă mai mare şi de un tact mai sigur...."

Şi, în continuare, oratorul arată încăodată, după atâţia alţii, pentru ce fostul ministru de finanţe este nevinovat şi cere în consecinţă o anchetă parlamentară, pe care Camera o admite, numind în comisiunea de cercetare pe P. P. Carp, pe Gh. Manu, pe Al. Ştirbey, pe Gh. Brătianu şi pe Christian Tell el însuşi.

In şedinţa dela 6 Februarie se citeşte în Cameră rezultatul anchetei, din care rezultă lipsa de temei a bănuelilor ridicate. Gheorghe Vernescu cere totuşi menţinerea bănuielilor, propunând simpla trecere la ordinea zilei. Atunci Carp se ridică din nou şi protestă cu vehemenţă împotriva acestui procedeu, făcând o lecţie de istorie oratorului Vernescu, precum, cu câţiva ani în urmă, făcuse una de Drept Roman istoricului B. P. Haşdeu [1]). Cultura lui Carp era atât de vastă şi memoria lui atât de bună încât oricând şi în orice împrejurare, fără a avea nevoie să-şi împrospăteze aducerea aminte prin consultări de cărţi, el cita autori, desvolta teorii şi rectifica greşelile altora cu o uşurinţă şi cu o ironie, care punea pe adversar în cea mai mare încurcătură, când nu-l punea în cea mai ridicolă situaţie.

Vasta cultură a lui Carp.

Vernescu, atacând pe Mavroyeni, tratase pe apărătorii acestuia de *sicofanţi*. Carp, în ilaritatea Camerei, răspunse oratorului, zicându-i :

„Imi pare rău că d-l Vernescu, care arată atâta ştiinţă în chestiune de legi, arată mai puţină în chestiunile istorice. Sicofanţii, domnule Vernescu, erau la Atena acei impiegaţi cari, însărcinaţi de a percepe birul pus pe smochini, abuzaseră atât de mult de dreptul de supraveghere, întrucât intrau în viaţa intimă a tuturor famililor şi veneau pe urmă să calomnieze pe toată lumea în mijlocul Agorei. Din zilele acele triste ale istoriei Atenei, a rămas numele de sicofant ca un stigmat la adresa calomniatorilor".

---

1) Vezi pagina 93 urm.

Şi ca atare dădea Carp a înţelege că dacă în chestia Mavroyeni putea fi acuzat cineva de a fi sicofant, apoi cel dintâi din ei e însuşi Vernescu. Şi revenind atunci la chestiunea „simţului moral" cu care copleşise pe Epureanu, el întrebă acum pe Vernescu ce cer delatorii aceştia dela Cameră :

Iarăşi „simţul moral", pus pe un plan mai înalt.

„Cer cumva ca sub cuvânt de a încuraja denunţurile, să lăsăm nepedepsite calomniile, înconjurându-le chiar de inviolabilitate ? Eu nu-mi pot explica această stranie teorie, decât că rezultatul imund *al acelei literaturi* imunde *ce ridică un piedestal femeiei publice şi asasiniilor, uitând că femeia cinstită şi asasinatele au mai mult drept la interesul nostru. Apăraţi pe calomniatori, D-le Vernescu, dar calomniatul ce devine ? (aplauze prelungite)".*

Şi din ironic, din erudit, Carp devine ditirambic, cum era în zilele lui mari, când îşi schimba tonul şi glasul pentru a-şi apăra până la sânge o *ideie,* fie ea politică sau morală.

Nu este aici, Domnilor, o chestiune de număr [1]), *ci o chestiune de cinste, şi sper că Adunarea întreagă se va asocia cu mine şi va declara că nu este destul a calomnia pentru a compromite onoarea unui om... Şi acum, vom trata chstiunea dintr'un punct de vedere mai înalt.*

„Aveţi să daţi un verdict, care va fi hotărâtor pentru viaţa noastră publică. Astăzi o ştim dacă lupta va urma pe terenul legitim al ideilor politice, sau dacă, părăsind datinele strămoşeşti, o să ne atacăm cu arma calomniei. Pe terenul acesta vă declar că nu putem ajunge la alt rezultat, de cât la victoria elementelor neoneste ale naţiunei; căci niciodată omul onest faţă cu calomniatorul nu va lupta cu arme egale, şi celor oneşti nu le mai rămâne decât trista soartă de a deplânge în singurătate că s'a născut în această ţară".

---

1) Vernescu pretinsese că se delapidase 600.000 franci şi Carp arătase justificarea acestor cheltueli.

Şi vorbele aceste, acoperite în 1875 cu aplauze, au rămas totuşi şi ele „clamantis in deserto", iar trista soartă de a deplânge în singurătate naşterea sa în această ţară, a fost înseşi soarta lui Petre Carp.

In chestia Mavroyeni discursurile lui Carp sunt decisive.

Totuşi, în chestiunea Mavroyeni, discursurile lui Carp fură decizive şi rezultatul lor pozitiv, de oarece Camera primi moţiunea deputaţilor V. Pogor, N. Gane, M. Korne, P. Carp şi Balş (72 voturi contra 31), prin care concluziile raportorului fură admise, constatându-se că alegaţiunile ridicate de opoziţie erau lipsite de fondament.

Discursul asupra concesiunei Crawley este de asemenea hotărâtor. Sistemul concesiunilor făcute de Parlament este de atunci părăsit.

Câteva luni mai târziu, la 22 Iunie 1875, Carp va mai ţine o cuvântare la Cameră, prin care, preocupat mereu de chestiunea moralităţii, va ajunge şi de data aceasta la un rezultat positiv, şi chiar din cele mai îmbucurătoare pentru viitoarea demnitate a Parlamentului.

Construirea liniei ferate Ploeşti-Predeal fusese concesionată de curând unui englez, Crawley, de către înseşi majoritatea parlamentară, repetându-se astfel greşala făcută cu concesiunea Strussberg în 1868. Dar guvernul lui Lascar Catargi se împotriveşte la atare depăşire a atribuţiunilor parlamentare, şi din chiar sânul partidului se formase, sub conducerea lui Carp, opoziţia celor 44 de deputaţi împotriva acestui fel de concesiuni.

In cuvântarea de la 22 Iunie, Carp arată Camerei că:

„Pe de o parte deputaţii nu au competinţa necesară, iar pe de altă parte nu stă nici în privinţa morală nici în privinţa controlului constituţional să se facă în Parlament concurenţe de asemenea natură...."

„S'a spus aici în Cameră" urmează Carp, *„că propunerea Crawley este cea mai bună fiindcă se luptă deodată în contra tuturor duşmanilor : cu un braţ gigantic apucă munţii, cu altul domptează pârâul, şi ne duce astfel către Predeal. Iată în adevăr, Domnilor, o idee măreaţă, o idee poetică. Talentul de poet transformat, în raportor de lucrări publice... Dar nimeni în Parlament, din lipsă de competinţă, nu ştie care din proectele propuse este*

cel mai bun. Să se facă deci o licitaţiune, dar mă opun *ca licitaţiunea să se facă în Cameră. Dacă vom introduce sistemul concurenţei în Adunare, vom introduce totodată şi imoralitatea*".

Adunarea respingând concluziile raportului, invită Guvernul de a face studii definitive şi de a deschide o nouă licitaţie, al cărei rezultat să fie supus sancţiunei Camerei. Iar de atunci încoace, de la această luptă dusă şi condusă de Carp, s'a părăsit definitiv sistemul concesiunilor făcute deadreptul în Parlament.

* * *

Ne întoarcem la iarna 1875.

Alegerile se apropiau şi spiritele erau foarte neliniştite.

Lupta opoziţiei împotriva guvernului conservator în iarna 1875.

De oarece Lascar Catargi declarase cu câteva luni în urmă că „Majoritatea sprijinind guvernul în opera ce a înfăptuit, eu nu voi omite a o recomanda alegătorilor în viitoarele alegeri" opozanţii se alarmară, găsind că cuvintele aceste sunt anticonstituţionale, de oarece prin ele nu se mai garantează libertatea alegerilor. Vernescu, la Cameră (sfârşitul lui Ianuarie 1875) aminti vorbele de mai sus ale Preşedintelui de Consiliu, contestând Guvernului dreptul de a pune condiţiuni oficiale, şi combătând, în această privinţă, teoriile francezilor Thiers şi Jules Simon.

Discursul lui Carp de la 1 Februarie 1875.

Ii răspunse Carp, la 1 Februarie, începând cuvântarea sa cu veşnica-i *zeflemea*, care avea darul să exaspereze pe adversar:

„Domnul Vernescu s'a dedat faţă cu Domnul Thiers la o luptă oratorică a cărei primejdie era, ce e drept, micşorată prin depărtarea ce desparte pe combatanţi!"

Părerile lui Vernescu nu i se păreau lui Carp concludente. El demonstră din potrivă că un guvern conservator este liber să recomande alegătorilor pe membrii partidului conservator.

„De aceia eu nu admit *ca un ministru să fie desinteresat în asemenea împrejurări. Domnul Ca-*

targi este ministru, mai întâi pentru că Domnitorul țărei i-a dat această sarcină, iar Domnitorul l-a făcut ministru, fiindcă domnul Lascar Catargi este capul partidului conservator. Ca atare dumneasa este dator să apere principiile și interesele partidului său.

De aici încolo discursul lui Carp ia o înfățișare cu totul caracteristică, fiindcă se învederează nu numai care era *mentalitatea generală* în fiecare din taberele politice adverse, dar fiindcă se învederează *situațiunea reală* a partidelor politice în acel moment.

Partidul liberal și partidul conservator își neagă reciproc existența.

Vernescu *negase existența partidului conservator.* Carp o întoarse iar pe partea glumei și a erudiției: *„Ii voi răspunde domnului Vernescu ca Diogene, care față cu un adversar ce nega mișcarea, se mărginea de a se plimba pe dinaintea lui".*

Dar redevenit serios, el urmă zicând:

„Negați-ne existența; noi ne vom mărgini a merge înainte, și sper că nu Domnia voastră ne veți opri în calea ce urmăm... In schimb, contestez eu legitimitatea partidului liberal la noi; el nu este decât un ce facticiu. Nu înțeleg partid liberal decât în acele țări unde munca poporului a avut de rezultat nașterea a noui elemente, cu noui interese, care cer la rândul lor locul legitim în Stat. Dar nu poate exista partid liberal acolo unde sunt numai niște fraze create în alte țări pentru situațiuni ce nu există la noi..."

E repetarea, mai accentuată, a celor spuse cu prilejul reformei legei Comunale în Februarie din anul trecut. Dar de data aceasta Carp își desvoltă ideia și și-o precizează:

Carp crede că partidul liberal nu-și legitimă existența decât prin ambiția câtor-va oameni.

„La noi, partidul liberal nu s'a legitimat până acum decât prin ambițiunea a doi sau trei oameni, cari, punând mâna pe putere, au impus țărei un grup de oameni, ce n'ar fi putut, în timpuri normale, râvni la onoarea de a cârmui această țară..."

Așa dar, pe deoparte *mentalitatea* fiecăreia din taberele adverse era că partidul *cellalt* nu există, iar pe de

altă parte, *situaţiunea reală* era firește că existau amândouă.

Deosebirea dintre ele, în 1875, era însă următoarea: Conservatorii erau oameni de guvernământ, liberali oameni de acţiune; conservatorii aveau acum, graţie lui Carp, o doctrină, sau cel puţin un început de doctrină„ liberalii n'aveau încă nici una; conservatorii aveau pentru ei *numărul,* nu numai fiindcă guvernau acum de 4 ani în şir, dar mai ales fiindcă reprezentau interesele reale, existente, ale unei clase de oameni, care de altfel pe nedrept erau numiţi boieri sau ciocoi, când ar fi trebuit numai să fie numiţi proprietari, mari, mijlocii şi micii, liberalii erau în căutare de partizani, pe care nu prea ştiau din ce clasă să-i recruteze deoarece, vorba lui Carp, *„noi elemente, cu noui interese, care cer locul lor în Stat nu existau încă".* Şi înţelepciunea cea mare a lui Ion Brătianu a fost că a înţeles de cu vreme, influenţat poate de Carp că nici vorbele umflate, nici libertăţile prea multe nu-i vor crea un partid puternic, cu care să poată guverna mai îndelungat pentru a înfăptui ideile sale politice, pe care incontestabil că le-a avut şi le avea de pe atunci. El îşi dete seama că un partid politic nu-şi poate îndreptăţi existenţa decât atunci când reprezintă interesul unei comunităţi, şi ca atare — lăsând pe C. A. Rosetti să se agite în idealismul său paşoptist şi întrebuinţându-l doar numai la nevoie ca *sperietoare,* lăsând pe Kogălniceanu izolat în gloria trecutului său, şi pe fiecare deci la locul lui — se puse pe treabă pentru a crea clasa pe care partidul său să o reprezinte. Din negustorime, din finanţe, din slujbaşi mai ales, va ieşi deci cu încetul şi din ce în ce mai mult, din voinţa lui Ion Brătianu, burghezimea română, creată aşa dar în vederea unui scop politic, şi crescută apoi, firește, din necesitatea socială a ritmului vremii de atunci. Dar pentru a-şi ajunge scopul îi trebuia lui Brătianu bani, îi trebuia instituţiuni financiare prin care să-şi atragă partizani şi la care să şi-i cazeze. De aceia nu-i convenise lui ca Banca Naţională, prin care se stăpânesc finanţele ţărei, să fie creată de conservatori. Politica lui internă va fi în primul rând o

Deosebirea dintre Conservatori şi Liberali în 1875.

Tendinţele lui Ion Brătianu.

politică financiară, asupra căreia nu va transige niciodată.

De la venirea lui Lascar Catargi la putere, Ion Brătianu trăise retras la Piteşti şi la Florica, unde avusese, în singurătatea sa, timp destul să cugete la trecutul, la prezentul şi la viitorul partidului său — fără îndoială că şi al ţărei; dar pentru a o putea sluji, îi trebuia 1) *un partid tare, 2) o clasă socială* pe care acesta s-o reprezinte şi 3) *puterea,* cu care se pot înfăptui toate la olaltă.

Alegerile la Cameră în Aprilie 1875.

Aşa dar, când în primăvara 1875 începu campania electorală, Brătianu veni la Bucureşti, nu numai pentru a o organiza, dar pentru a-şi pune şi candidatura, alături de a celorlalţi prieteni politici.

Conservatori erau foarte tari. Lupta impotriva lor trebuia dusă cu ultima energie. Alegerile urmau să aibă loc numai pentru Cameră [1]), căci Senatul se reînoia automat şi complet, prin tragere la sorţi, la jumătatea perioadei legislative.

Alegerile se făcură la sfârşitul lui April, Liberalii obţinând la Colegiul I un succes considerabil. Conservatorii, îngrijoraţi, ţinură frâul la colegiul al II-a. Şi a ţine frâul în materie de alegeri, înseamnă ceva. La colegiul al III-lea, fu, zice-se, teroarea. Zile în şir Bucureşti păruse un oraş în revoluţie : bătăuşi, lupte, capete sparte. Succesul conservatorilor fu, firește, deplin. Dar 12 judecători (liberali) îşi dădură demisia din posturile lor, sub cuvânt că alegerile prezidate de ei „nu fuseseră libere".

Totuşi aceste „samavolnicii" — care nu trebuie uitat că fuseseră introduse în viaţa noastră politică mai întâi de către Liberali ei înşuşi în 1867 [2]) — avuseseră loc numai la Bucureşti, în restul ţărei alegerile desfăşurându-se în cea mai perfectă linişte.

Ion Brătianu cere Prinţului Carol puterea.

Câteva zile mai târziu, la 3 Mai, Ion Brătianu care nu mai văzuse pe Vodă de foarte multă vreme, ceru audienţă la Palat, *sfătuind* pe Domnitor să cheme pe li-

---

1) Erau pe atunci 4 colegii : a) proprietatea mare, b) proprietatea mică, c) profesiunile libere şi d) ţărănimea.

2) Noembrie.

berali la putere *„astăzi"* (Nota Regelui Carol în Memoriile sale). Şi întrucât Domnitorul nu-şi pierduse încă deloc încrederea în guvernul lui Lascar Catargi, mulţumită căruia mai era el pe tronul României, el nu chemă la putere „nici astăzi, nici mâine" pe Ion Brătianu, mulţumită căruia abdicase cu patru ani în urmă.

Coaliţia de la Mazar-Paşa.

Răspunsul lui Brătianu fu *coaliţia de la Mazar Paşa,* adică organizarea unei opoziţii extra parlamentară, care va lupta pe faţă impotriva guvernului, iar pe ascuns împotriva lui Vodă.

Membrii acestei coaliţii erau vre-o 75 la număr, din care cei mai de seamă erau fraţii Brătianu, C. A Rosetti, Kogălniceanu, D. A. Sturdza, Ion Ghica, Gh. Vernescu, Manolachi-Epureanu, P. Grădişteanu, Gh. Mârzescu, Eugen Stătescu, Ion Câmpineanu, colonelii Lecca şi Dabija, Candiano-Popescu, etc. Numele de Mazar Paşa venea de la locul unde se adunau ei, în strada Biserica Enei, în casa lui Lakeman pe atunci un infocat patriot român, dar de origină Englez, şi fost funcţionar turc la Constantinopol sub numele de Paşa Mazâr.

Liberalii din nou antidinastici.

In această casă şi între acei oameni începu campania făţişă de răsturnare a guvernului (care căzu zece luni mai târziu şi nu din cauza ei), precum şi acţiunea ascunsă de răsturnare a lui Carol I (care a mai domnit încă 38 de ani). Impotriva guvernului invocau ei falsificările alegerilor, violarea constituţiei, zădărniceau regularea afacerei Strussberg, redevenită pendinte, şi combăteau convenţia comercială cu Austro-Ungaria. Totuşi ajunşi la Guvern, Liberalii vor promulga această convenţie, precum vor crea şi Banca Naţională, din pricina căreia răsturnaseră pe Mavroyeni.

Impotriva lui Vodă acţiunea era foarte prudentă condusă, dar cu atât mai dibace. D. A. Sturdza scria într'un ziar de la Praga („Politic") articole neiscălite împotriva Domnitorului, pe care le traducea apoi el însuşi şi le publica în ziarul „Românul" din Bucureşti, iar la Mazâr Paşa se desemnase chiar viitorul Domn, colonelul Dabija, ca o glorioasă amintire a zilelor colonelului Cuza. In curând lucrurile merseră mai departe,

campania de răsturnare a dinastiei devenind fățișă. In Cameră Ion Câmpineanu declarase că „între Țară și Tron este un abis" (el va fi peste doi ani ministru), iar în presă Gheorghe Mârzescu fulgera împotriva „spionului prusian" (va fi și el ministru).

Cum privea Vodă Carol coaliția de la Mazar-Pașa.

Domnitorul privea aceste tribulațiuni cu multă răceală. Din Memoriile sale nu se mai constată acea neliniște din anii 1870—71, care-l indemna la abdicare. El se simțea ocrotit de energia guvernului Lascar Catargi, pe care în chestiunea dinastică știa acum că poate conta oricând. Iar întrucât privește pe Brătianu — lucrul acesta reiese cu multă limpeziciune din citirea atentivă a Memoriilor sale — el își dădea seama că toată acțiunea sa nu este pornită dintr'un sincer simțimânt antidinastic, ci dintr'un surplus de energie de luptă care tindea la căpătarea puterei. Ca atare el își spunea că la momentul oportun — care va veni în curând și care va fi în adevăr foarte oportun — atitudinea sa se va schimba de la o zi la alta, atunci când va fi însărcinat cu formarea guvernului. Restul nu conta. In 1875 țara era acum dinastică. Coaliția de la Mazar Pașa era un simplu episod politic cu oarecare răsunet în anumite cercuri ale Capitalei, și nimic mai mult.

Așa dar, hotărât să ducă mai departe destinele neamului care-l chemase în fruntea lui, Vodă Carol lăsă grijile momentului la o parte, ocupându-se cu chestiunile de interes general printre care locul de căpetenie il ținea chestiunea Căilor Ferate, intrucât rețeaua lor care trebuia să străbată țara în toate direcțiile, urma să aducă și prosperitatea ei economică, și prin urmare și independența ei economică, fără care o țară cu veleități de independență politică n'ar fi putut conta în concertul statelor europene.

Din nefericire afacerea Strussberg intrase din nou într'o fază plictisitoare.

După insolvabilitatea concesionarului Strussberg, intreprinderea trecuse, după cum am văzut mai sus, asupra societății acționarilor din Berlin, reprezentată prin firma Bleichröder-Hansemann. Acea societate se văzu însă silită (Ianuarie 1875) să facă un nou împrumut de

78 milioane franci pentru terminarea construcţiilor şi darea linie ferate în circulare. Intru garantarea acelui împrumut societatea cerea dreptul de inscripţie hipotecară asupra liniei, cerere pe care Guvernul Catargi, lipsit acum de sfaturile unui Mavroyeni, o răspingea cu îndărătnicie. Bismark bătu iar din picior. Vodă Carol, care voia neapărat să se isprăvească odată cu această afacere, se gândi să-l trimită pe Petre Carp la Berlin să trateze chestiunea cu consorţiul Bleichroder, intrat în afacere graţie lui Carp şi Rosetti, şi să caute să îmblânzească pe marele cancelar, pe care acuma omul nostru de stat, crescut la Berlin şi la Bonn, îi cunoştea destul de bine pentru a şti cum să vorbească cu el.

Carp e trimis la Berlin pentru a negocia aranjarea chestiunii Căilor Ferate.

La 12 Mai Carp plecă în Germania, cu misiunea de a stabili înţelegerea până la 1 Iunie. La 18 ale lunei el este la Berlin negociind cu Bismark, cu Bleichroder, cu acţionarii. La 23 Mai el telegrafiază din Berlin că Societatea acţionarilor a acceptat propunerea Guvernului român (de a stabili cursul acţiunilor la 91 şi dobânda la 7%) şi în ziua de 27 se întoarce la Bucureşti, arătând Guvernului că toate greutăţile au fost înlăturate, însă că inscripţia hipotecară trebueşte fireşte făcută, întrucât este logic şi echitabil că împrumutul de 78 de milioane să fie garantat cu ceva.

In această privinţă guvernul conservator se arată însă şovăitor şi chiar încăpăţânat. Şase luni mai târziu, abia după o jumătate de an, la 27 Noembrie, Consiliul de Miniştri declară cererea societăţii de Drum de Fier inadmisibilă. La 13 Decembrie Germania anunţă că dacă afacerea nu va fi aranjată, ea va rupe legăturile diplomatice cu România. Totuşi chestia rămâne staţionară până în primăvara 1876 şi inacţiunea aceasta într'o afacere atât de importantă va fi una din cauzele căderei guvernului Lascar Catargi.

Incheierea convenţiunii comerciale cu Austro-Ungaria.

Intre timp, Conservatorii înfăptuiseră însă ceiace numise Carp „Emanciparea Economică a României". Convenţia comercială cu Austro-Ungaria fusese încheiată în vară şi printr'un act, de o deosebită importanţă pentru ţară, Statul Român îşi afirmase acum în faţa lumei dreptul de a încheia tratate cu statele vecine, iar de la

tratatele comerciale la acele politice nu mai era decât un pas de făcut. România păşia hotărâtă pe calea Neatârnării.

S'ar pare ciudat că partidul liberal, care a avut intotdeauna pretenţia de a monopoliza patriotismul ţărei, s'a opus cu atâta inverşunare la incheierea acelei convenţiuni. Dar nu trebuie uitat că el se afla în plină campanie de răsturnare a Guvernului, şi că orice faptă a acestuia era pentru el un bun prilej de luptă. Firește că pentru a combate o acţiune eminamente patriotică cum era emanciparea noastră economică (în 1862 Turcia stipulase un drept vamal de 8% ad valorem pentru toate articolele importate în România, şi sub acel regim trăiserăm noi până în 1875), liberalii jucară cu acciaşi carte, speculând tocmai nota patriotică, zicând, în întruniri, că îngenunchiem ţara Austriei, şi prin presă, că o „îmbrâncim la picioarele lui Andrassy". In Parlament ei fură mai moderaţi, cerând numai amânarea Convenţiunei. Kogălniceanu zicea că trebuie să fie mai bine studiată, căci ea nu ţinea seamă de protecţiunea industriei născânde, şi că la alcătuirea ei nu se consultase Camerile de Comerţ, după cum prevede legea din 1864. Brătianu susţinea că avantagiile ce se oferă Austro-Ungariei sunt prea mari, pe când foloasele ce ar trage România nu se văd nicăeri, Manolachi Kostaki-Epureanu, şi pe lângă el mulţi alţi oratori, pretindea că articolul care prevedea egalitatea supuşilor în ambele state urmărea, pe cale intoarsă, naturalizarea Evreilor.

Discursul lui Carp în chestiunea convenţiunei cu Austria (29 Iunie 1875).

La toate aceste obiecţiuni răspunse Carp, în şedinţa de la 29 Iunie 1875, cu o impecabilă claritate şi putere de convingere.

El luase cuvântul de la locul său, însă voci răsleţe din Cameră strigându-i : „La tribună, la tribună", oratorul urcă scările acesteia, adresându-se Adunărei cu următorele cuvinte :

„Domnilor, m'aţi invitat să viu la tribună, căci în adevăr trebuie să dăm discuţiunei de faţă o solemnitate mai mare decât chestiunilor obişnuite, fiindcă suntem în ajunul de a săvârşi actul cel cel mai important care s'a făcut de noi de la Uni-

re şi dela fondarea Dinastiei; suntem în ajun de a săvârşi neatârnarea noastră economică.

Oratorul îmbrăţişează întreaga chestiune a Convenţiunei, privind-o din cele trei laturi pe care le prezenta ea : politică, economică şi socială.

Punctul de vedere politic.

Din punctul de vedere *politic* el arăta că atunci când ni s'a contestat dreptul de a încheia convenţiuni comerciale cu statele vecine, noi am protestat, însă că *„o notă diplomatică nu este suficientă ca să creeze un drept, şi odată cu protestarea, trebuia să dovedim printr'un fapt că suntem în stare a-l exercita* (dreptul). *„Ei bine,* zicea Carp, *această dovadă vi se cere astăzi prin votarea convenţiunei"*, fiindcă legaţi fiind cu o putere europeană printr'un act internaţional, dreptul nostru va fi astfel consacrat şi recunoscut oficial de către toată Europa *„putând noi atunci spune, că Poarta singură se îndărătniceşte a ne contesta un drept, pe care toată lumea ni-l recunoaşte"*.

Cum oratorii precedenţi vorbiseră de foştii noştri voevozi, cărora le-ar fi fost *„ruşine să încheie astfel de convenţiuni, care ne îngenunchiau la picioarele Austriei"*, Carp răspunse la această ieftină oratorie, spunând că el nu înţelege ca un parlamentar să joace în cameră rolul de *miles gloriosus* din comedia latină, trâmbiţând cotropirea de care suntem ameninţaţi.

> *„Să lăsăm, Domnilor, la o parte pe Ştefan Cel Mare şi pe Mihai Viteazul, căci ei, pentru timpurile lor, au făcut tot ce au putut. Să recunoaştem însă că, schimbându-se vremurile, se schimbă şi mijloacele, şi că noi, fără să scoatem paloşul, putem crea neatârnarea noastră economică"*.

Punctul de vedere economic.

Privind apoi chestiunea din punctul de vedere *economic,* el arată, răspunzând lui Brătianu, [1]) că toate obiecţiunile acestuia erau irelevante. Cu privire la exportul vinului de pildă şeful partidului liberal afirmase că noi nu mai putem concura cu vinurile ungureşti de când Austria pusese, pentru a împiedeca exportul nostru, taxe prea mari asupra importului acestui articol.

---

1) Care după alegerile din primăvara trecută reintrase în Parlament.

„Ar crede cineva răspunde Carp *„că acum 15 ani podgoriile noastre puteau lupta cu Ungaria şi că, văzând aceasta Austria ar fi sporit taxele. Ei bine, ştiţi Domnilor de când datează taxa asupra vinurilor în Austria? De la tratatul de la Passarowitz, de mai bine de 100 de ani. Cum dar voieşte domnul Brătianu să dăm argumentelor dumnisale o serioasă atenţiune când vine şi ne cere 6 luni ca să studieze această chestiune în care-i lipseşte până şi noţiunile cele mai elementare. Douăzeci de ani de ar avea dl. Brătianu şi încă nu va putea înţelege de ce este vorba. Ca să studieze cineva un lucru îi trebuie o sumă de cunoştinţe elementare. Ei bine, aceste cunoştinţi elementare, d. Brătianu nu le are, şi când i-am acorda amânarea de 6 luni, ne-am găsi după scurgerea acestui timp tot faţă cu aceiaşi insuficienţă ce ne-a probat-o dumnealui astăzi".*

Carp vorbeşte despre insuficienţa culturii lui Ion Brătianu.

Şi mai departe : *„...Aţi vorbit de făină şi aţi zis : Vedeţi, făina ungară intră liberă la noi şi este mai ieftină decât a noastră. Chiar aşa să fie, unde este răul? Vindem grânele scump şi mâncăm pâine ieftin!...".*

Şi în sfârşit, după ce răspunde şi la chestiunea zahărului, Carp încheie zicând că obiecţiunile opoziţiei impotriva Convenţiunei merg *„de la cutare la cutare specialitate, la cutare mică industrie uitată înpre-un colţ al ţărei"* în loc să îmbrăţişeze producţiunea totală a ţărei, căreia convenţiunea cu Austria oferă foarte mari avantagii, întrucât din tratatul de 18½ milioane florini ce reprezintă negoţul nostru de export în Austria, 16½ milioane sunt avantajate.

Punctul de vedere social.

Trecând acum la punctul de vedere *social* al chestiunei, oratorul arată că ea a fost deplasată de adversari, care vor s-o prezinte ca o reînviere a pericolului evreesc.

„Intrucât am dat cândva probe de evreofilism, *care au displăcut chiar unora din amicii mei"* spuse Carp cu obişnuita-i ironie, care nu cruţa nici duşmanii nici prietenii" *voi lăsa la o parte modul meu personal de a*

trata chestiunea, şi voi discuta-o numai din punctul de vedere legal". Or. din acest punct de vedere, egalitatea dintre toţi supuşii ţărilor contractante fiind stipulată în toate tratatele de comerţ din toate ţările din lume, Românii nu puteau cere să facă în favoarea lor o derogaţiune de la această regulă generală.

Pornit pe terenul chestiunei evreeşti, şi ştiind foarte bine că părerile sale il fac impopular în ochii mulţimei, dar obişnuit să nu-şi ascundă niciodată nici o cută din gândirea sa, Carp urmă astfel :

In concurenţa muncii stă deslegarea chestiunei evreeşti.

„Şi ca să vă zic încă ceva în treacăt, credeţi Dvs. că chestiunea Evreilor o s'o regulaţi prin legi şi regulamente ? Nu. In zadar luptaţi. Ce a-ţi obţinut, în curs de opt ani, prin mijlocul represiunei ? Nimic, absolut nimic, Ştiţi cum puteţi deslega această chestiune. Să vă spun eu. *Voi aduce înaintea Adunării un fapt petrecut în societatea „Junimei" de la Iaşi.*

„Intr'o seară am discutat chestiunea Evreilor până la 3 ore din noapte. Unii erau contra alţii pentru, fără ca să ne putem convinge unii pe alţi.. Eşind de acolo ca să mergem pe acasă, zărim tocmai la uşa casei din care eşeam, un biet Evreu, care lucra la ceasul trei după miezul nopţii, la meseria sa : un adevărat tablou al lui Rembrandt. Dintr'o cârciumă de alături eşiau trei lucrători români, cântând cântece şi plini de vin. Am arătat atunci contrazicătorilor mei acest contrast şi le-am zis : Iată toată chestiunea evreilor ! Voiţi să concuraţi în mod biruitor cu ei, fiţi muncitori, fiţi sobri, fiţi economi ca dânşii şi nu veţi mai avea de ce vă teme. Ceiace am zis atunci, o repet şi azi : în concurenţa muncii stă deslegarea chestiunei evreeşti !" (murmure).".

Vorba aceasta de „murmure" stă consemnată în „Monitorul Oficial".

La auzul acestor înţelepte cuvinte Camera a murmurat cum va murmura mai târziu toată ţara; dar Carp avea convingerile sale, bazate pe o matură judecată, şi murmurile gloatei nu pătrundeau nici în urechile nici

„Ar crede cineva răspunde Carp *„că acum 15 ani podgoriile noastre puteau lupta cu Ungaria şi că, văzând aceasta Austria ar fi sporit taxele. Ei bine, ştiţi Domnilor de când datează taxa asupra vinurilor în Austria? De la tratatul de la Passarowitz, de mai bine de 100 de ani. Cum dar voieşte domnul Brătianu să dăm argumentelor dumnisale o serioasă atenţiune când vine şi ne cere 6 luni ca să studieze această chestiune în care-i lipseşte până şi noţiunile cele mai elementare. Douăzeci de ani de ar avea dl. Brătianu şi încă nu va putea înţelege de ce este vorba. Ca să studieze cineva un lucru îi trebuie o sumă de cunoştinţe elementare. Ei bine, aceste cunoştinţi elementare, d. Brătianu nu le are, şi când i-am acorda amânarea de 6 luni, ne-am găsi după scurgerea acestui timp tot faţă cu aceiaşi insuficienţă ce ne-a probat-o dumnealui astăzi".*

Carp vorbeşte despre insuficienţa culturii lui Ion Brătianu.

Şi mai departe : *„...Aţi vorbit de făină şi aţi zis : Vedeţi, făina ungară intră liberă la noi şi este mai ieftină decât a noastră. Chiar aşa să fie, unde este răul? Vindem grânele scump şi mâncăm pâine ieftin !...".*

Punctul de vedere social.

Şi în sfârşit, după ce răspunde şi la chestiunea zahărului, Carp încheie zicând că obiecţiunile opoziţiei impotriva Convenţiunei merg *„de la cutare la cutare specialitate, la cutare mică industrie uitată învre-un colţ al ţărei"* în loc să îmbrăţişeze producţiunea totală a ţărei, căreia convenţiunea cu Austria oferă foarte mari avantagii, întrucât din tratatul de 18½ milioane florini ce reprezintă negoţul nostru de export în Austria, 16½ milioane sunt avantajate.

Trecând acum la punctul de vedere *social* al chestiunei, oratorul arată că ea a fost deplasată de adversari, care vor s-o prezinte ca o reînviere a pericolului evreesc.

„Intrucât am dat cândva probe de evreofilism, *care au displăcut chiar unora din amicii mei"* spuse Carp cu obişnuita-i ironie, care nu cruţa nici duşmanii nici prietenii" *voi lăsa la o parte modul meu personal de a*

trata chestiunea, şi voi discuta-o numai din punctul de vedere legal". Or. din acest punct de vedere, egalitatea dintre toţi supuşii ţărilor contractante fiind stipulată în toate tratatele de comerţ din toate ţările din lume, Românii nu puteau cere să facă în favoarea lor o derogaţiune de la această regulă generală.

Pornit pe terenul chestiunei evreeşti, şi ştiind foarte bine că părerile sale il fac impopular în ochii mulţimei, dar obişnuit să nu-şi ascundă niciodată nici o cută din gândirea sa, Carp urmă astfel :

In concurenta muncii stă deslegarea chestiunei evreesti.

„Şi ca să vă zic încă ceva în treacăt, credeţi Dvs. că chestiunea Evreilor o s'o regulaţi prin legi şi regulamente ? Nu. In zadar luptaţi. Ce a-ţi obţinut, în curs de opt ani, prin mijlocul represiunei ? Nimic, absolut nimic, Ştiţi cum puteţi deslega această chestiune. Să vă spun eu. *Voi aduce înaintea Adunărei un fapt petrecut în societatea „Junimei" de la Iaşi.*

„Intr'o seară am discutat chestiunea Evreilor până la 3 ore din noapte. Unii erau contra alţii pentru, fără ca să ne putem convinge unii pe alţi.. Eşind de acolo ca să mergem pe acasă, zărim tocmai la uşa casei din care eşeam, un biet Evreu, care lucra la ceasul trei după miezul nopţii, la meseria sa : un adevărat tablou al lui Rembrandt. Dintr'o cârciumă de alături eşiau trei lucrători români, cântând cântece şi plini de vin. Am arătat atunci contrazicătorilor mei acest contrast şi le-am zis : Iată toată chestiunea evreilor ! Voiţi să concuraţi în mod biruitor cu ei, fiţi muncitori, fiţi sobri, fiţi economi ca dânşii şi nu veţi mai avea de ce vă teme. Ceiace am zis atunci, o repet şi azi : în concurenţa muncii stă deslegarea chestiunei evreeşti !" (murmure).".

Vorba aceasta de „murmure" stă consemnată în „Monitorul Oficial".

La auzul acestor înţelepte cuvinte Camera a murmurat cum va murmura mai târziu toată ţara; dar Carp avea convingerile sale, bazate pe o matură judecată, şi murmurile gloatei nu pătrundeau nici în urechile nici

în sufletul lui. Patru ani după aceia va ataca din nou chestiunea în toată amploarea ei şi cu toată convingerea sa şi abia târziu de tot, după cum se va vedea la sfârşitul acestei lucrări, a avut el doar o clipă de şovăire asupra judecăţii sale în această spinoasă chestiune.

In urma votării convenţiunei Comerciale cu Austria (28 Iunie, 68 voturi contra 22), opoziţia, zgomotoasă, demisionă din Cameră, în frunte cu Ion Brătianu, Mihai Kogălniceanu şi Alexandru Golescu. Demisionară de asemeni, trecând la Liberali, Manolachi Kostachi şi Vasile Boerescu. Dar Lascar Catargi urma să conducă destinele ţărei mai departe, fără a se sinchisi de manoperile opoziţiei.

Zilele guvernului Lascar Catargi sunt numărate.

Totuşi zilele guvernărei sale erau numărate, — şi chiar de la 20 Noembrie, soarta sa putea fi privită ca pecetluită. Căci în adevăr, deşi, Vodă, în răspunsul său la adresa Senatului, spusese cu o amară ironie : „constat cu satisfacţie aprobarea ce aţi dat Guvernului meu în faţa evenimentelor ce se petrec în ţările de peste Dunăre" guvernul lui Lascar Catargi n'avusese faţă de acele evenimente nici un fel de atitudine. Turburările din Bosnia şi Herţegovina întreţinute cu bani moscoviţi erau mereu în creştere. Rusia, încă odată, voia să provoace desagregarea imperiului ottoman, şi era gata pentru aceasta să reînceapă răsboiul impotriva Porţii. In Noembrie 1875 trupele ţarului erau dealungul Prutului, România fiind ameninţată de ocupaţie. Faţă de această situaţie, trebuia luată o hotărîre grabnică şi definitivă : vom fi noi în stare să ne apărăm neutralitatea, luptând împotriva Ruşilor, sau din potrivă ne vom uni cu aceştia pentru a lupta în contra Turcilor spre a dobândi neatârnarea noastră ? Domnitorul, la 20 Noembrie, pusese chestiunea, netă, în Consiliul de Miniştri. Dar acesta nu dăduse nici un răspuns, rămânând nehotărît într'o afacere atât de importantă, precum nehotărât rămăsese şi în afacerea Căilor Ferate. Vodă, căruia amândouă chestiunile i se păreau de o deosebită însemnătate, începu deci să se gândească la un alt guvern, care să facă faţă evenimentelor. Aşa încât,

de fapt, soarta lui Catargi era, după cum am arătat, pecetluită din toamnă. Dar agonia mai ţinu câteva luni.

In Ianuarie 1876, la 12 ale lunei, Titu Maiorescu, care era ministru al Cultelor şi Instrucţiunei publice din Martie 1874, demisionă din acest post, fiind înlocuit, în aceiaşi zi, cu P. P. Carp [1]).

P. P. Carp, ministru al Cultelor şi Instrucţiunei Publice (12 Ianuarie 1876).

Căderea lui Maiorescu venise din pricina unei adunări religioase de la Bonn, unde teologul Dollinger din Munchen adunase prelaţii ortodocşi pentru a combate dogma infailibilităţii papale, la care întrunire Sfântul Sinod de la Bucureşti trimisese doi reprezentanţi ai Bisericii româneşti, ceiace constituia, după părerea opoziţiei, o aberaţiune. La atacurile lui Gheorghe Brătianu împotriva lui Maiorescu, pe care, în calitatea sa de ministru al cultelor, îl făcea răspunzător de acest amestec în afaceri străine de cultul nostru, Maiorescu răspunsese că, conform legilor noastre, ministrul Cultelor nu poate asista la desbaterile Sfântului Sinod decât cu voce consultativă, şi că prin urmare nu poartă el răspunderea acestei „aberaţiuni". Totuşi campania împotriva lui Maiorescu urmă, violentă, mai departe, fiindcă îl trebuia opoziţiei un motiv, oricât de şubred, pentru răsturnarea guvernului.

Pentru a salva Ministerul, Maiorescu demisionă. Şi e interesant de a constata că înlocuitorul său fu Petre Carp. Conservatorii, care după trei ani de guvernare îşi luaseră în compunerea ministerului un Junimist, înţeleseră acum să înlocuiască pe demisionat tot printr'un Junimist, şi încă prin şeful acestora.

Evident că prima grijă a lui Carp fu să-şi apere prietenul. Camera, influenţată de opoziţie, prezintase o moţiune, prin care ministrul Cultelor era rugat să cheme atenţiunea Sf. Sinod asupra inconvenientelor ce rezultă din participarea clerului nostru la adunările sectelor disidente. Şi întrucât numele lui Maiorescu era mereu amestecat în redactarea acestei moţiuni, Ion Strat, Theodor Rosetti şi Petre Carp apărară pe demisionatul

---

1) Tot atunci demisionă şi Gh. Gr. Cantacuzino, care deţinea portofoliul Finanţelor, fiind înlocuit cu Ion Strat.

ministru cu o putere de convingere, care făcu ca moţiunea să fie retrasă.

Cu acest prilej, Carp, care pare a fi avut voluptatea atacurilor ce-i sporeau numărul duşmanilor, ţinu să-şi înceapă primul discurs din cel de al doilea al său ministeriat cu o nouă *maximă etică*, îndreptată în special împotriva deputatului Pascal, unul din acei care atacase mai înverşunat pe Maiorescu.

Oglinda chipului moral.

> *„Domnilor"* — zise el — *„dacă am avea puterea să punem înaintea ochilor unor oameni oglinda în care ar putea să-şi vadă chipul lor moral, cred că s'ar înfiora ei singuri de imagina ce ar vedea în acea oglindă".*

E portretul lui Dorian Grey al lui Oscar Wilde, înfăţişat de Petre Carp cu un sfert de veac înainte de apariţia capo d'operei romancierului englez.

Ministeriatul lui Carp n'a ţinut decât două luni (din pricina căderei guvernului), în care timp e firesc ca el să nu fi avut prilejul să desfăşoare nici o activitate proprie, fiind silit numai să urmeze şi să susţie activitatea predecesorului său, Maiorescu.

Totuşi discursurile ce le-a ţinut în acel scurt răstimp sunt de o importanţă capitală pentru înţelegerea nu numai a mentalităţii grupărei Junimiste şi a psihologiei timpului de atunci, dar şi pentru priceperea evenimentelor de mai târziu.

Nepopularitatea „Junimei".

De mult, din vremurile „Junimei" de la Iaşi, membrii acestei grupări, şi în deosebi Maiorescu care era privit ca şeful ei, se bucuraseră de o vădită nepopularitate în ochii celor, foarte mulţi, care nu puteau suferi superioritatea acestor oameni pe care nu-i înţelegeau. Pentru unii Junimiştii erau „Boerii" care nu pricep păsurile poporului, pentru alţii ei erau „cosmopoliţii" care nu judecă şi nu simt româneşte, şi, ca culme a ironiei, alţii însfârşit îi priveau ca pe nişte „nihilişti" care vor să distrugă tot ce are ţara şi omenirea mai sfânt.

Nepopularitatea lui P. P. Carp; cauzele ei.

După intrarea Junimiştilor în arena luptelor politice, monopolul nepopularităţii îl avu însă Petre Carp, fiindcă din toţi prietenii săi, el era cel mai sigur de sine, cel mai intransigent, cel mai curajos, şi cel mai

inteligent, nu numai dintre prieteni, dar şi dintre adversari. Aceştia mai ales nu-i iertau cultura pe care o desfăşura Carp, cu orice prilej, în Adunarea Deputaţilor (sicofanţii, Diogene, miles gloriosus etc). nici încrederea ce avea în sine şi autoritatea cu care vorbea nici mai ales lecţiile sale de morală publică şi privată, („eu nu admit", „eu contest", „să vă spun eu" etc.) şi nici mai ales lecţiile sale de morală publică şi privată, cele mai supărătoare din toate.

Acum că Junimiştii pătrunseseră în Guvernul lui Lascar Catargi — un Maiorescu, un Ion Strat, un Petre Carp — acum că ei, — doctrinarii partidului, erau pe cale de a imprima ministerului o directivă în diferite chestiuni, curentul impotriva acestor Junimişti, şi în deosebi împotriva lui Carp, era într'o continuă creştere. Curentul acesta în care ura se amesteca firește cu respect şi cu admiraţie, dar care trecând din cercurile politice într'acele ale gloatei, speculat fiind şi de atitudinea lui în chestia evreiască, se transformă într'o nepopularitate, cu care Carp nu şi-a bătut nici odată capul, dar care, evident, n'a putut fi spre folsul viitoarei sale cariere. Dacă a parvenit totuşi să înfrunte şi să învingă simţimântul politic şi să fie de două ori prim ministru, apoi înseamnă că a avut calităţi intelectuale şi morale care sfidează orice conjunctură a momentului.

Direcţia Nouă; însemnătatea ei.

Cum a ajuns Carp ministru al Cultelor şi al Instrucţiei Publice, atacurile opoziţiei impotriva sa se repetară aproape zilnic, calul de bătaie al liberalilor, şi chiar al foştilor conservatori Epureanu şi Boerescu fiind *„Direcţia Nouă"*, pe care o combăteau fără să ştie ce este, fiindcă expresia aceasta, creată de Maiorescu, era pe buzele tuturor fără ca majoritatea din cei care o rosteau să fie lămuriţi asupra înţelesului ei.

Totuşi înţelesul acestora era cât se poate de precis şi de logic, după cum nu putea fi altfel, deoarece fusese tălmăcit de Maiorescu. Junimiştii îşi puseseră la întrunirile lor de la Iaşi, printre multe alte intrebări care fuseseră deslegate, şi următoarea întrebare, îndelung desbătută: *„Va avea Românul un viitor? Se mai află în*

popor destulă putere primitivă pentru a ridica şi a purta sarcina culturii ? Căci cultura e o sarcină care consumă neîntrerupt puterile vitale ale unei naţiuni".

La întrebarea aceasta răspunsese Maiorescu printr'o serie de articole, publicate în anul 1872, în „Convorbiri Literare", sub titlul de *„Direcţia Nouă"*, prin care arată încrederea ce o are, şi impreună cu el toţi Junimiştii, în viitorul neamului nostru, care încredere era bazată, în esenţă, pe următoarea cugetare devenită de atunci încoace o lozincă junimistă :

> *„Direcţiunea veche a bărbaţilor noştri publici este mai mult îndreptată spre formele dinafară ; direcţia nouă şi june caută mai înainte de toate fundamentul din lăuntru, şi unde nu-l are şi până când încă nu-l are, disprefueşte forma din afară ca neadevărată şi nedemnă"* [1]).

Iată deci care era teoria pe care bărbaţii noştri de stat o combăteau, fără a o cunoaşte. Căci dacă ei ar fi citit articolele lui Maiorescu, e de presupus că n'ar fi putut ataca pe Junimişti şi pe Carp pe baza teoriilor direcţiei noui, care în ochii lor luau, din neştiinţă, înfăţişarea unui monstru cosmopolit, aristocrat şi nihilist în acelaş timp.

Carp îşi apără principiile sale şi ale „Junimei".

In toate discursurile sale de la începutul anului 1876, Carp fu nevoit să se apere în faţa Camerei de învinuirile ce-i aduceau adversarii, lămurind Parlamentul şi Ţara asupra propriilor sale cugetări şi simţiminte, asupra tendinţelor „Direcţiei Noui".

In discursul de la 5 Februarie 1876, cu privire la desfiinţarea Internatelor Statului, — care internate erau privite de Junimişti ca un pericol din punctul de vedere al higienii şi al moralităţii, zicând ei că creşterea copiilor trebuieşte făcută în familie, nu în instituţiuni publice — în acel discurs puse Carp, pentru întâia dată chestiunea junimistă pe tapet :

---

1) Reprezentanţii Direcţiei noui erau, după părerea lui Maiorescu, el însuşi firesţe, şi apoi P. P. Carp, Al. Odobescu, A. D. Xenopol, Ion Slavici, Ion Strat, Theodor Rosetti, Burlă, Vârgolici şi Panu.

Tendințele cosmopolite. Sunt junimiștii antinaționaliști în politică, sau în cultură?

„Domnul deputat Pală a vorbit de un grup, care își are centrul la Iași, al cărui șef ar fi dl. Maiorescu și care ar avea tendințe cosmopolite, care ar tinde adică la distrugerea naționalității în țara noastră. Eu făcând parte din acel grup, negreșit că acuzația adusă de dl. Pală acelui grup nu poate decât să atingă, să micșoreze, să nimicească chiar influența mea de ministru: căci ce înseamnă, d-lor, un ministru al unei țări, care ar tinde să distrugă naționalitatea țărei sale? Negreșit că un asemenea ministru nu poate să stea un moment măcar în capul afacerilor. Să ne înțelegem însă, domnilor, în ce voiți dvs. să fim naționaliști, în cele ce privește politica statului? *Ei bine, în această privință nu veți putea să ne arătați un singur act de al nostru prin care să ne dovediți că noi nu am avut întotdeauna inimă tot atât de caldă pentru naționalitatea noastră ca și dvs.*

Cultură națională nu există.

Voiți poate să fim naționali în privința culturei? Dar atunci vă întreb care vă este cultura națională? Atunci pentru ce toate încercările făcute de toți în țara aceasta, și de noi și de părinții noștri, pentru a lua din țările străine tot ce constitue cultura unui stat? De sigur ar fi fost mai bine să fie altfel. Acolo unde cultura se poate naște fără amestecul predominant al unei culturi străine, ca în Anglia de pildă, acolo cultura are un caracter individual mai puternic.

Când poporul român s'a trezit însă în fine, după o lungă adormire și și-a deschis toate porțile prin care toate ideile puteau să intre, atunci, sub riscul de a-și periclita existența, România a fost silită să se pue cu o oră mai înainte la înălțimea culturei occidentale, și, în grăbirea ce instinctiv am avut-o, am aruncat și ultimul vestigiu al culturei noastre anterioare. Și aceasta a făcut-o țara întreagă. Deosebirea dintre noi nu este alta decât că fiecare și-a ales cutare sau cutare civilizațiune occidentală.

De aceia, dacă dvs. voiţi de la mine ca sub punctul de vedere al politicei *să fiu naţional, ei bine aceasta am făcut-o şi o voi face întotdeauna. Iar dacă voiţi să fiu* naţional sub punctul de vedere al culturii *atunci întreb încă odată : Unde vă este cultura naţională ?"*

Iată, în câteva cuvinte, chestiunea pusă la punct. Lipsa de naţionalism a Junimiştilor era o învinuire gratuită, pe care le-o făceau adevrsarii, care confundau gruparea politică a Junimiştilor cu cercul literar al „Junimei". Iar cercul acesta avea reputaţia de a fi antinaţionalist, fiindcă cultura pe care o propaga avea un caracter mai mult german, în loc să-l aibă mai mult francez. O veşnică confuzie în toate, pe care o tălmăci Carp cu o deosebită claritate : în graba lor de a călca în rândul statelor occidentale, Românii au aruncat şi ultimul vestigiu al culturii lor anterioare, unii alegând drept model cutare şi alţii cutare civilizaţiune occidentală ; dar unde este cultura naţională ? Şi dacă nu este nicăieri, dece să fie învinuiţi de antinaţionalism acei ce propagă o cultură germană mai curând decât acei ce propagă o cultură franceză ?

Tendinţele nihiliste. Vine imputarea aceasta dela chestia evreiască sau de la Direcţia nouă ?

Dar dacă Junimiştii nu erau antinaţionalişti, erau ei poate „nihilişti" ? Şi asupra acestei învinuiri a răspuns Carp, în şedinţa de la 9 Februarie, ridicându-se indignat împotriva lui Ventura care o formulase :

„Am fost acuzat că sunt nihilist, am fost acuzat că voiesc să sfărîm familiile, am fost acuzat că n'am nici un soiu de credinţă şi că materialismul cel mai brut este credinţa vieţii mele private şi politice... Dar eu nu pot primi lupta pe acest tărîm... căci pe ce fapte vă întemeiaţi când ziceţi aceasta ? ...Dacă am pe Dumnezeu pe buze sau ba, este indiferent ; dar nu poate să-mi arate nimeni un singur act al vieţei mele, care ar dovedi că ideia Marelui Creator nu este întotdeauna întipărită în inima mea !" (aplauze).

Şi ca atare, întreabă deci Carp, pe ce se sprijină adversarii pentru a-i aduce astfel de învinuiri ? Pe ati-

tudinea lui în *chestia evreiască?* Dar a privit-o numai din punctul de vedere economic şi a zis : *Voiţi să luptaţi cu evreii ? Munciţi şi veţi fi biruitori !"* Ceiace voia el, *„şi ca deputat şi ca ministru, este ca nu prin măsuri excepţionale să loviţi într'o parte a populaţiunei, fără de nici un folos nici pentru dvs. nici pentru ea"*. Sau poate atunci învinuirea ce i se aducea de a fi nihilist, vine din pricina *Direcţii Noui* a „Junimei" ?

Se spusese în Cameră (tot Ventura) că Petre Carp este extrema dreaptă a Parlamentului (ce maleabile sunt toate aceste expresiuni, şi ce alt înţeles aveau ele atunci faţă de acel de astăzi, de înţelesul postbelic); şi se mai spusese că la Iaşi se dă o luptă între două miasme, ale lui Barnuţiu şi ale lui Schopenhauer.

Junimismul şi Schopenhauer.

„Şi am auzit aplauze la aceste cuvinte" zice Carp. *„Dar întreb pe cei care aplaudă : citit-au ei vreodată pe acest Schopenhauer ?* (râsete).

Şi în adevăr că alt cal de bătaie al adversarilor „Junimei" era filosoful german Schopenhauer, deşi nu-l citise nimeni. Trebuie să fi fost un monstru pentru simplul cuvânt că era în onoare în cercul literaţilor ieşeni.

Carp se apără de învinuirea ce i se face de a fi din „extrema dreaptă".

„Dar Schopenhauer n'a fondat o şcoală politică, domnilor", tălmăceşte Carp. *„El este un filozof, care-şi are teoriile lui ca toţi filozofii. Pe ce vă bazaţi dvs. ca să ziceţi că acei cari sunt din şcoala lui Schopenhauer sunt din extrema dreaptă ? Cine v'a spus dvs. că sunt din extrema dreaptă ? Unde aţi văzut dvs. în viaţa mea politică că sunt în contra libertăţilor ? Voiţi să ştiţi ce combat ? Combat falsul liberalism... Eu retrograd? Dar nu sunt unul din acei cari a contribuit la 11 Februarie ?*[1]).

Lipsa de ură personală a lui Carp.

Şi în sfârşit, două zile mai târziu, Carp răspunde şi lui Vasile Boerescu, mulţumind adversarului său că i-a recunoscut lipsa de uri personale :

---

1) Detronarea lui Cuza, care după lovitura de Stat, guverna în despot.

„Iau act de această declarație, și cer ca niciodată să nu se amestece convingerea cu ura, și decâte ori ne veți vedea că luptăm pentru o ideie, chiar dacă în lupta aceia lovim pe individ, să nu ne ziceți că suntem împinși de patimi personale".

Vorbele acestea, rostite în Cameră în ziua de 11 Februarie 1876, le-a mai repetat Carp 20 de ani mai târziu, și 35 de ani mai târziu, și 41 de ani mai târziu, în împrejurări de o excepțională gravitate (în chestia tramvaielor și în chestia detronării regelui Ferdinand) și au fost atât de bine înțelese de adversarii de atunci, încât, după cum se vede, oamenii acei cari au avut, de atunci încoace, timp să cunoască firea și caracterul lui Carp, nu i-au mai purtat „ni haine ni rancune", de altfel spre cea mai mare onoare a ambelor tabere beligerante.

Din discursurile mai sus citate (acel asupra desființării internatelor și acel asupra unor catedre de la facultatea de Drept) trebuiesc desprinse două mari idei de ale lui Carp, care fac parte din fundamentul gândirei sale.

Idei fundamentale. Statul e dator să dea elevilor învățământul gratuit pentru a da or-cui putința de a se ridica, dar nu și întreținere gratuită, care crează un mănunchi de declasați.

Desființarea internatelor gratuite, era după el o necesitate socială — nu numai din punctul de vedere al igienei și al moralității, după cum s'a văzut mai sus, ci și din cauză că elevii săraci, obișnuiți să li se dea toate deagata, vor forma :

„un mănunchi de declasați, cari, neputând face propria lor fericire, se vor crede apți a face fericirea unui popor întreg, și vor veni cu utopii să le aplice în numele libertății, egalității și fraternității, care vor răsturna orice desvoltare națională".

Democrații vremei învinuiau pe Junimiști, în specie pe Maiorescu și pe Carp, că vin cu teoriile lor aristocrate în chestiunile școlare, luând oamenilor săraci și talentați putința de a ajunge să însemne și ei ceva în stat. Iar Carp le răspundea că semnul distinctiv al aristocrației nu este, după cum se spusese în Cameră, puterea teritorială, nici ereditară, nici titulatura:

„... Dar aristocrația Veneției era ea o putere te-

ritorială? Aristocrația de la Roma era ea titulatură? Cea de la Atena, înainte de Pericles, era ea oare ereditară? Nu, Domnilor, semnul distinctiv al aristocrației este că ea are exclusiv puterea și dreptul de a se ocupa de afacerile publice".

Și pe baza acestui drept veneau conservatorii cu o lege care dădea putința oricui de a se ridica, dacă e talentat și muncitor, fiind statul obligat de a da învățământul gratuit, dar nefiind obligat să dea locuință și hrană unor tineri, cari trecând din sărăcia de acasă la o viață fără nevoi, vor da acel contingent de declasați despre care vorbise, și care pot deveni un pericol pentru stat.

Convingerea aceasta, care era în legătură cu teoria Excelsiorului, arătată mai sus, și cu acea a massei, care nu formează Statul [1]), era atât de adânc intipărită în sufletul lui Carp, încât el își încheiă discursul cu următoarele cuvinte :

„Voiți Internate? Le puteți avea. In fine adevărul va triumfa. Numai nu uitați că triumful adevărului se manifestă tot atât prin înflorirea popoarelor ce-l recunosc, cât și prin decăderea acelor care-l nesocotesc ![2])".

Liberul schimb, vătămător în țările care nu produc, ar condamna România să rămâie o țară săracă.

In privința legei asupra catedrelor universitare, Carp a insistat în deosebi asupra desființării celei de economie politică de la Iași, întrucât, după părerea sa, cea din București ajungea pentru luminarea studenților, chiar ai celor din Iași, care n'aveau decât să vină în Capitală să asculte acest curs, precum era și în Germania un obicei printre studenți de a trece de la o universitate la alta pentru anumite cursuri. Insă starea încă haotică a spiritelor Ieșenilor (unde antidinasticismul începuse iar a fi în creștere) îngrijora guvernul care se temea de teoriile liber schimbiste ale profesorilor din fosta Capitală a Moldovei, pe care Carp le

---

1) Vezi pagina 121.

2) Camera a votat suprimarea Internatelor cu 51 voturi contra 24.

combătea, găsind că liberul schimb poate fi bun pentru țările care produc, ca Anglia bunăoară, dar *ucigător* pentru țările care nu produc. Și cu acest prilej, își arată Carp, în Cameră, ideia lui care va duce la protecția industrici și la legea minelor: *„liberalismul ar condamna țara aceasta a rămâne întotdeauna o țară agricolă, adică, după mine, o țară săracă"*.

Miniștrele să nu fie răsturnate decât asupra unor idei la a căror aplicare să fie obligate acei ce răstoarnă.

Și în sfârșit, tot în acele memorabile ședințe din Februarie 1876, cu prilejul unui proect de lege pentru acoperirea deficitului bugetar printr'un împrumut (26 Februarie), Carp expuse încă odată Parlamentului ideia aceia scumpă lui și pentru care va lupta mereu că:

> *„Ar fi bine să se introducă odată în țara aceasta ca ministerele să nu se răstoarne decât asupra unor* idei, la a căror aplicare să fie obligați acei ce răstoarnă". *Nici odată,* spuse el mai departe, *să nu se răstoarne ministerele pe niște cerințe, pe cari suntem siguri de mai înainte că nimeni nu le poate înfăptui. Știu foarte bine că domnul Boerescu, venind la putere, are să facă tot ceia ce facem noi; are să ceară și dumnealui să nu se acopere deficitul prin economii, ci tot prin împrumut. Dar atunci are să zică: ce-mi pasă,* le tour est joué!" *(râsete).*

Căderea guvernului Lascar Catargi (30 Martie 1876).

Și în adevăr, *le tour fut joué.* La 30 Martie 1876 guvernul căzu. Cauzele exterioare ale acestei căderi fură disentimentele din lăuntrul partidului conservator și din sânul Parlamentului; demisia generalului Florescu de la ministerul de război, a lui D. Ghica de la președinția Camerei și a lui Vasile Boerescu de la vicepreședinție. Lascar Catargi, hotărît să treacă mâna opoziției, dizolvă Senatul, și la noile alegeri care avură loc la 26 și la 28 Martie, liberalii obținură o majoritate care forță guvernul să se retragă.

De fapt însă, nici aceste evenimente, precum nici opoziția parlamentară sau extraparlamentară nu adusese căderea guvernului Catargi, ci numai greșelile interne ale acestuia și anume cele două arătate mai sus:

nehotărîrea ministerului în chestiunea căilor ferate, şi nehotărîrea lui în atitudinea ce va trebui să ia România în viitorul conflict ruso-turc.

Aşa dar guvernul căzu *corect constituţional* în urma alegerilor dela Senat, şi *logic politiceşte* din pricina slăbiciunei sale în două din cele mai vitale chestiuni ale vieţei noastre naţionale, chestiunea economică şi chestiunea politică.

Guvernul Generalului I. Em. Florescu (3 Aprilie 1876).

Totuşi Vodă Carol nu se putu încă hotărî să cheme pe liberali la putere. El ar fi dorit ca un minister de tranziţie să mai guverneze cu o Cameră conservatoare, cel puţin o vreme, până când pericolul războiului va deveni cu totul iminent. Astfel el însărcină pe demisionatul ministru de război general Florescu să formeze noul guvern, care-l şi constitui în ziua de 3 Aprilie, având ca colaboratori în minister pe generalul Tell, pe Dimitrie Korne, pe Tobias Gherghel, P. Vioranu şi Al. Orăscu.

Guvernul acesta, care nu avea nici personalităţi nici personalitate, ceru Camerei o moţiune de încredere, căci el îşi dădea seamă că a o disolva ar fi însemnat a căpăta în viitoarele alegeri o majoritate liberală, care ar fi adus după sine căderea sa.

Ca atare această moţiune de încredere fu înfăţişată Camerei ca un act de înalt patriotism. Insă Carp, acum simplu deputat, se sculă de pe banca sa pentru a arăta Adunărei că ea este neîndreptăţită, întrucât, după părerea sa *„esenţa ruagiului constituţional este domnirea partidelor"*, iar guvernul cel nou nu reprezinta partidul conservator în unitatea şi integritatea sa.

Părerea lui Carp este că partidele de dreapta şi de stânga trebue să se alterneze la guvernarea ţărei.

> *„Aşa dar"* zice el — şi aceste cuvinte arătau care erau, în acele momente adevăratele sentimente nu numai ale Junimiştilor, dar chiar ale lui Lascar Catargi — *„aşa dar, guvernul actual nu poate să facă alegeri noui, pentrucă nu reprezintă nici unul din partide care se numesc dreàpta sau stânga şi care sunt stâlpii pe care se reazămă întregul edificiu constituţional ...Dealtfel, este bine ca un partid să nu se susţie în mod prea*

absolut la putere, şi eu cred din contră, că din timp în timp, e bine ca un partid să facă loc celuilalt".

Era poate recunoaşterea indirectă a unor slăbiciuni care trebuiau înlăturate, şi era în tot cazul o profesiune de credinţă, pe care adversarii conservatorilor nu vor avea niciodată nici sinceritatea nici curajul s'o mărturisească în lunga carieră a vieţii lor politice.

CAPITOLUL VI

Ministerul Ion Brătianu de la 1876 la 1881
Neatârnarea. Regatul

Deşi moţiunea de încredere, propusă de Boerescu, Lupescu şi alţii, fusese primită de Cameră, guvernul nu s'a putut menţine, şi la 27 Aprilie următor, în urma alegerei lui Manolachi Kostaki la vicepreşedenţia Senatului (al cărui prezident era Mitropolitul Primat) veni ministerul opoziţiei coalizate, astfel format: Manolachi Kostaki-Epureanu prezident şi lucrări publice, I. C. Brătianu, finanţe, M. Kogălniceanu, externe, G. Vernescu, interne, M. Pherekyde, justiţie, G. Chiţu, culte, col. G. Slăniceanu, răsboi.

Guvernul lui Manolachi Kostaki (27 Aprilie 1876).

In primăvara anului 1876 expresiile de albi şi roşi dispăruseră din vocabularul politic, înlocuite fiind, de la o vreme încoace, cu vorbele de conservatori şi liberali (partidul naţional) care erau mai conforme cu tendinţele acum mai stabilite şi mai definite ale acestor partide. In deosebi liberalii, care aveau în capul lor pe Ion Brătianu, cel devenit cu anii din revoluţionar, ponderat, şi din socialist, burghez, nu-şi mai puteau, firește, menţine porecla de roşi, pe care doar un C. A. Rosetti şi câţiva partizani de ai lui o mai puteau păstra.

Raporturile dintre Prinţul Carol şi Ion Brătianu.

Dar deşi devenise un ponderat burghez şi deşi devenise şeful unui mare partid, care în timpul celor 5 ani de opoziţie se organizase într'un fel deosebit de puternic, totuşi Ion Brătianu nu putu, nici acum după căderea efemerului minister al generalului Florescu, să

capete frânele guvernului în mână. Acţiunea sa antidinastică şi republicană nu fusese încă uitată, şi Vodă, crezând necesar să ia în compunerea noului minister pe omul pe care conta în viitor pentru înfăptuirea Independenţei României, nu crezu totuşi că venise momentul să şteargă cu buretele peste proaspătul trecut al republicanului, numindu-l dintr'odată prezident al consiliului.

Deseori s'a şoptit şi uneori chiar s'a afirmat — atunci, şi mai târziu, şi până în zilele noastre — că influenţa pe care au avut-o Brătienii, tatăl şi fiul, asupra lui Vodă Carol I, şi ca atare lungile guvernări liberale, se datorau unui fel de teroare ce exercitau aceştia asupra Domnitorului, pe care-l ameninţau mereu cu sperietoarea detronării. Se poate să fie ceva adevărat în aceste spuse, care sunt însă de ordin prea strict psihologic pentru ca persoanele străine de sufletul decedatului rege al României să le poată da o nemărginită încredere. Că ameninţare a existat, da. Din cele ce se vor vedea mai târziu, ca şi din înseşi Memoriile Regelui (care din nefericire se opresc la anul 1881), se ştie că Ion Brătianu, de câteori cerea, uneori imperios, puterea, vorbea de „tronul în pericol". Cercetarea acelor Memorii ne confirmă lucrul acesta cu prisosinţă, şi chiar în zilele de care vorbim acum, putem citi din nou, la data de 27 Martie 1876 următoarele cuvinte: *„Ion Brătianu însărcinează pe Bălăceanu să arate prinţului că tronul este în primejdie directă, în caz că nu se va schimba repede guvernul"* — iar la data de 1 Aprilie: *„Prinţul Carol primeşte pe Ion Brătianu.... Dânsul spune că, în caz când opoziţiunea nu va fi chemată la cârmă, atât ţara cât şi tronul vor fi expuse la un mare pericol..."* [1]).

Ameninţările liberale.

Dar de la ameninţare până la frica de ameninţare mai e o scară întreagă, pe care e puţin probabil s'o fi urcat Carol I. In tot cazul intrarea lui Brătianu în cabinetul Manolachi Kostaki la 27 Aprilie 1876, ca şi for-

---

1) Chestiunea a fost relevată chiar în plin Parlament de către Petre Carp, care la 23 Aprilie 1877, răcni în plin Senat: „Nu noi am spus că este un abis între coroană şi ţară".

marea guvernului Ion Brătianu la 24 Iulie următor, se datorește, nu fricii lui Vodă de omul nostru de stat, ci din potrivă încrederei ce avea, că numai cu dânsul va putea el, Domnitorul, înfăptui, în acele unice clipe, Neatârnarea țărei sale.

Cauzele din afară și din lăuntru care au adus pe Ion Brătianu la putere.

Și dacă puterea care i-a fost refuzată lui Brătianu în Aprilie, i-a fost totuși dată trei luni mai târziu, cauza acestei schimbări a hotărîrei domnești s'a datorat unor neașteptate întâmplări, din afară ca și din lăuntru.

Răscoalele din Bosnia și Herțegovina, urmate de cele din Bulgaria, se întețiseră în iarnă și în primăvară atât de mult, iar Rusia lucra cu atâta râvnă, la întreținerea lor, încât războiul cu Turcia părea în ochii lumei întregi de neînlăturat. Rămânea totuși de văzut care va fi atitudinea Serbiei și a Muntenegrului în acest conflict, România neavând să ia nici o hotărîre până la lămurirea acestei chestiuni. La 25 Martie prințul Milan al Serbiei trimisese pe unchiul său Alexandru Catargi la București să spuie Domnitorului că războiul Serbiei contra Turciei este un lucru hotărît și că prințul Milan speră că România nu se va mărgini numai la rolul de spectatoare nepăsătoare, deoarece amândouă țările au acelaș interes de a se elibera de suveranitatea Porții. Prințul Carol notează în Memoriile sale că *„în fața acestor comunicări, el își păstră întreaga sa rezervă"*.

Serbia și Muntenegru declară război Porții. (Iunie 1876).

Când însă la 18 și la 20 Iunie se află la noi că Serbia și Muntenegrul declaraseră război Porții, firește că Domnul României trebui să se hotărască să iasă din această rezervă, deși încă nu cu totul, deoarece mai rămânea de văzut care va fi acum atitudinea Rusiei. Cum însă era de așteptat că declararea războiului va trebui să urmeze foarte în curând și din partea acesteia, prințul Carol crezu că momentul venise de a chema la cârma Statului pe omul în care își pusese nădejdea că-l va putea hotărî să urmeze singura politică rațională impusă de împrejurări, acea a trecerei noastre în tabăra beligeranților. Omul acesta era, după cum am văzut, Ion Brătianu. Și pentru a-i da lui frânele puterei în mână, i se oferi Domnitorului cea mai

nemerită ocazie printr'un eveniment intern din cea mai caracteristică specie.

Disolvarea Camerei conservatoare avusese loc la 3 Mai 1876, şi nouile alegeri, terminate la 10 Iunie, dăduseră partidului liberal o covârşitoare majoritate, niciunul din fruntaşii conservatori nereuşind să pătrundă în Parlament. Succesul acesta zăpăci pe liberali. De unde la venirea lor la putere, programul ministerului, citit în Cameră şi Senat în ziua de 25 Aprilie, sunase atât de împăciuitor („Venim la guvern fără reîncriminaţiuni, fără spirit de răzbunare, şi cu via dorinţă de a potoli patimile şi urile din ţară") şi deşi încă la 20 Iunie, mesagiul de deschidere a Camerei zicea : „Fac cu atât mai mult apel la patriotismul şi la moderaţiunea dvs., cu cât la hotarele noastre orizontul politic este departe de a fi senin", totuşi prima grije a nouei Camere fu să ceară, şi apoi să voteze, darea în judecată a foştilor miniştri conservatori.

Darea în judecată a foştilor miniştri conservatori.

Procedeul acesta, care nu era de loc menit a potoli patimile şi urile din ţară, sili pe Manolachi Kostaki-Epureanu să se retragă de la Preşedinţia consiliului, întrucât nu putea el prezida un guvern care dădea în judecată pe foştii săi colegi conservatori. Şi astfel locul de preşedinte al consiliului fiind vacant, Vodă îl dete în sfârşit lui Ion Brătianu, care reconstitui ministerul (24 Iulie 1876) în felul următor : I. C. Brătianu preşedent şi finanţe, G. I. Vernescu, interne, D. A. Sturdza lucrări publice, Eugeniu Stătescu justiţie, colonel G. Slăniceanu război, G. Chiţu culte şi N. Ionescu, externe.

Guvernul I. C. Brătianu (24 Iulie 1876).

Mihai Kogălniceanu, care demisionase din precedentul minister împreună cu Manolachi Kostaki şi cu Mihai Pherikyde, tus trei împotriva dărei în judecată a foştilor miniştri, rămase deocamdată în afară de guvern. In schimb Eugeniu Stătescu, iniţiatorul întregei afaceri, luă portofoliul justiţiei, şi Nicolae Ionescu, fostul instigator al procesului Maiorescu din 1864, pe acel al externelor. Cu o atare alcătuire a ministerului era învedereat că trebuia Camera să procedeze cu destulă parţialitate la înfăptuirea dorinţei ei de a vedea

pe conservatori pedepsiți de a fi îndrăznit să guverneze țara timp de cinci ani fără întrerupere. Căci evident că acesta era adevăratul motiv al acestei necugetate acțiuni, prin care 12 foști miniștri [1]) erau dați judecății pentru violarea Constituției (ingerențe la alegeri), risipa banilor Statului (?) și abuz de forță publică (??).

Desfășurarea afacerii judecății miniștrilor conservatori. Carp e scos de sub acuzare.

Chestiunea în drept, nu se ținea însă în picioare prin faptul că art. 101 și 102 din Constituție prescriau că Parlamentul și Domnitorul aveau dreptul să acuze și să trimită pe miniștri în judecata Curții de casație, *care va judeca în baza unei legi speciale*. Or, acea lege specială nu era încă făcută. Așa încât „Comitetul de acuzare" (compus din 7 membri, prezidați de Dumitru Brătianu), căruia Camera îi dăduse atribuțiunile de conducere a instrucției, de fapt atribuțiunile Curții de casație, care la rândul ei ar fi fost necompetinte să instruiască și să judece afacerea, întrucât legea care ar fi autorizat-o la aceasta lipsea.

Cu toată fantasmagoria acestei ilegalități, instrucția fu făcută de către comitetul de acuzare, care după 6 luni de energică, dar cam caragelească osteneală, scoase de sub acuzare pe 7 din foștii miniștri, menținând-o numai contra lui Lascar Catargi, Petre Mavroyeni, Titu Maiorescu, Al. Lahovary și I. Em. Florescu.

Petre Carp fu scos din cauză, fiindcă *„în contra dumnisale nu s'a găsit nici un cap de acuzare"*.

Cât despre ceilalți cinci acuzați, Camera hotărăște, în Martie 1877, ca punctele de acuzare să fie afișate în toate comunele urbane și rurale *„pentru ca militarii, școlarii și sătenii se afle învinuirile aduse în contra guvernului conservator"*.

> *„Și astfel foștii miniștri dați judecății, după o instrucție de 9 luni, mai rămân încă alte 10 luni în situațiunea unor oameni definitiv acuzați, dar indefinit nejudecați* [2]).

---

1) Acei 12 miniștri erau: Lascar Catargi, P. Mavroyeni, generalul Florescu, G. Costaforu, G. Cantacuzino, Al. Lahovary, V. Boerescu, T. Maiorescu, P. P. Carp, Th. Rosetti, Chr. Tell și N. Crețulescu.

2) T. Maiorescu: „Istoria Contimporană a României", p. 102.

Şi în această ciudată situaţiune fiind, aceşti foşti miniştri acuzaţi şi nejudecaţi, reuşesc în alegeri parţiale să intre în Parlament: Lascar Catargi, Petre Carp, Gheorghe Cantacuzino şi Vasile Boerescu, în Aprilie 1877 şi Titu Maiorescu în Ianuarie 1878!

In sfârşit, în şedinţa dela 26 Ianuarie 1878, Ion Brătianu ceru Camerei *„să se sfârşească odată cu această nenorocită chestiune"*, iar Camera, ascultătoare votă fără discuţie retragerea acuzaţiei.

Astfel se încheiă capitolul „nenorocitei chestiuni".

* * *

Stilul epistolar al lui P. P. Carp.

In timpul acesta Petre Carp luptase cu energie ca să intre din nou în Parlament, întrucât pasiunea ce avea pentru politică nu-i îngăduia să rămână în afară de viaţa publică a ţării tocmai în aceste momente de frământare ale neamului românesc. Incă din Mai 1876, la alegerile generale, el încercă să-şi pună candidatura la Cameră, după cum atestă următoarea scrisoare, adresată unui partizan politic:

Iaşi, în 20 Mai 76.

Dragă Cilibidache

Iţi scriu aceste rânduri ca să-ţi fac o rugăminte. Aşi dori, dacă se poate, *să-mi pui candidatura mea la colegiul I dela Cahul, căci după cum merg lucrurile acolo, încă aşi avea mai multe şanse, dacă ai da tu concursul tău. La Iaşi am cedat lui Mavroyeni, la Vaslui Donici pe deoparte îşi pune candidatura, pe de altă parte partidul guvernului mă combate, încât pot zice că nu am nici o speranţă...*

In fine tu gândeşte-te, şi de poţi fă ceva, de nu, vom aştepta timpuri mai ferice.

Al tău fost şef şi permanent amic.

P. P. Carp [1]).

---

1) Reproducerea acestei scrisori este necesară pentru a vedea stilul epistolar al lui Carp, întotdeauna scurt şi concis. Corespon-

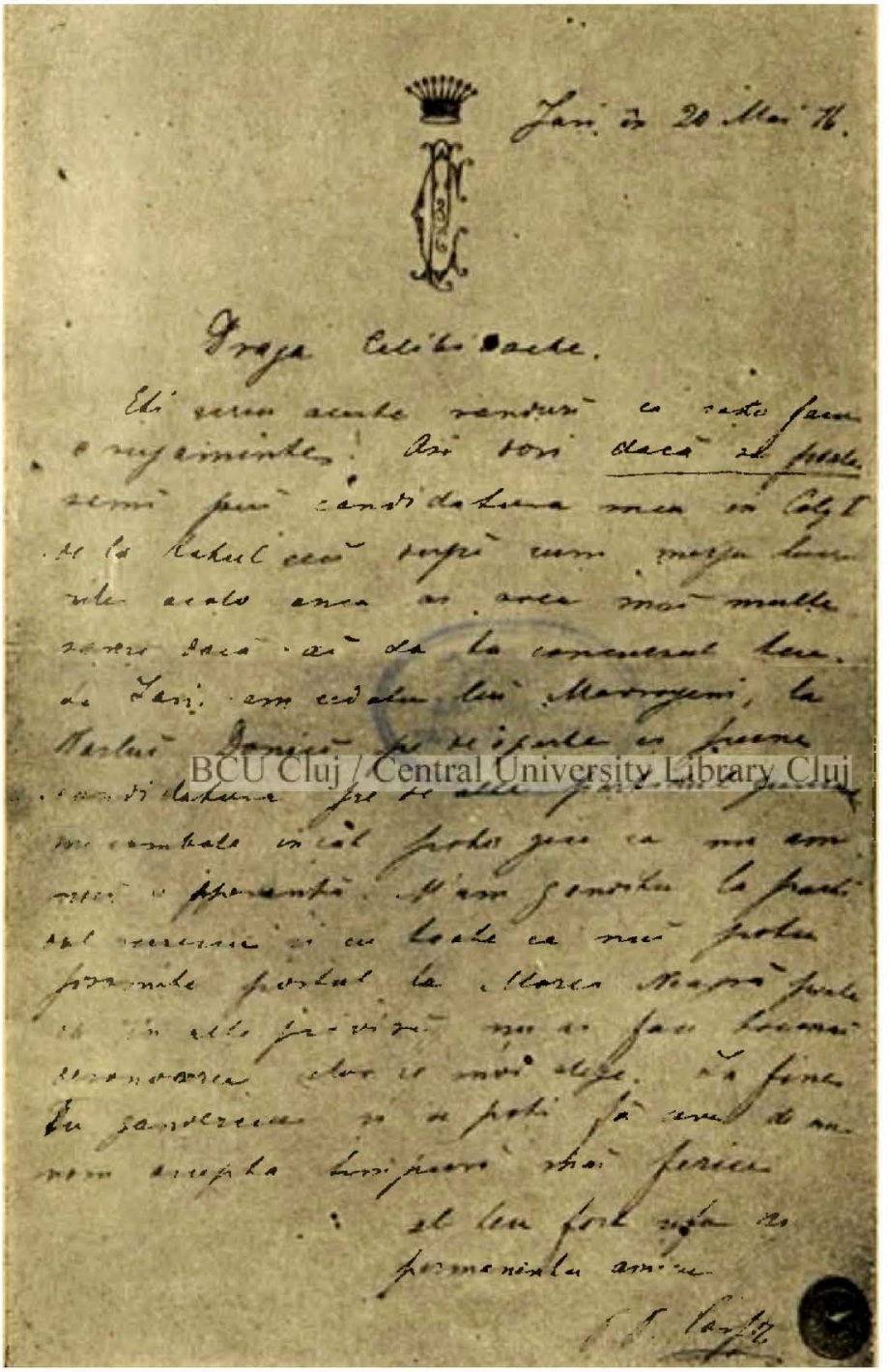

Jan. 20 Mai N.

Drag Celebrate.

Eu sunt acele rendurî ce vreau fam
o rugaminte. Ai tot dacă ai fost
semn pun cărtidatura mea în Colț
și la Rahul ceau trupă cum mergă lu
rile acolo ama ar avea mai multe
zeruri dacă ai da la comenzul lor.
de Jași. am cedat lui Mavrogheni, la
Vasluiu Daniță și ispuse ca fuse
cu cărtidatura și să aibă fuse
mi cumbate în cât fuse gata ca nu am
nici o speranță. M'am gondit la pati
sul meu mic și cu toate ca mai fuse
pomenite portul la Marea Negră fuse
că în alte județe nu ar fi bun
dezvoltarea cler ce mai alege. Să fiu
în sănătate și să poți să ne dai
mai cumpla bun pentru ochi fericire

și tot fuse rămâne
pentru amicu

C. A. Carp

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Autograful lui Carp

Căzut în alegeri, Carp își pune din nou candidatura în luna Aprilie a anului următor, de data aceasta la Senat. Reușind, după cum am văzut, împreună cu trei alți conservatori, el își reluă pe dată activitatea parlamentară, care atunci, în preajma războiului, nu putea firește fi de cât în legătură cu marele eveniment ce se pregătea.

Dar mai întâi trebuie să arătăm cum au decurs faptele politice în legătură cu evenimentele externe de la sosirea lui Ion Brătianu la cârma Statului.

Desfășurarea evenimentelor în Balcani.

Am văzut mai sus că Rusia, vrând să-și restabilească influența în Orient, pe care și-o pierduse după înfrângerea în Crimeia, atâța popoarele creștine din Imperiul Ottoman împotriva stăpânirei, căutând să provoace o răscoală generală printre acele populațiuni asuprite (Bosnia, Herțegovina și Bulgaria), căutând de asemenea să atragă în acea conflagrațiune și statele tributare Sârbia, Muntenegrul și eventual România, pentruca la urmă să intervie personal într'un război, din al cărui rezultat să tragă ea foloasele. Era politica tradițională a lui Petru cel Mare și a Ecaterinei a II-a, de care de altfel aveau Rușii nevoie acum mai mult ca oricând.

Manoperile acestea izbutiră pe deplin și după răscoalele, sângeros înăbușite dar mereu reînoite ale Bosniei și ale Bulgariei, am văzut cum, în Iunie 1876, Sârbia și Muntenegrul declaraseră război Porții.

Întrevederea de la Reichstadt (8 Iulie 1876).

Pentru a-și asigura acum neutralitatea Austriei, Împăratul Alexandru II-lea al Rusiei se întâlni cu Împăratul Frantz-Iosef, la Reichstadt (8 Iulie 1876) convenind ca Austria, în caz de isbucnire a războiului rusoturc, să ocupe Bosnia și Herțegovina, care să rămâie

---

dență mai târzie (în tinerețe scria mai larg, vezi pag. 105, nota 2) n'a rămas de pe urma lui, căci el ardea toate scrisorile pe care le primea iar cele scrise de el sunt risipite prin țară, fără ca autorul acestor rânduri să fi putut întâmpina bunăvoința cuiva pentru a căpăta câteva din ele. De altfel toate scrisorile sale conțineau în totdeauna numai câteva rânduri, în care scria exact numai ce avea de spus și nici un cuvânt de prisos. Chiar scrisorile lui familiare, din care vom reproduce două aici, sunt pe același calapod, (în afară de cele din tinerețe, din care avem unele, publicate de Torouțiu, vezi p. 103). (Scrisoarea de mai sus mi-a fost comunicată de domnul Raul Crăciun).

ei după încheierea păcei — probabil convenind de asemenea la acea întrevedere și retrocedarea sudului Basarabiei către Rusia. Liniștit din partea aceasta, Petrogradul își întoarse acum privirile către Berlin, cerându-i prietenia, pe care Germania i-o acordă, fără să aibă totuși cunoștință de înțelegerea ruso-austriacă de la Reichstadt (vezi memoriile lui Bismark, vol. II, p. p. 250 urm. ediția franceză din 1899).

Asigurați acum că nu vor fi stânjeniți de nimeni, Rușii așteptau momentul prielnic pentru a declara războiu Porții.

Intre timp însă Sârbii fuseseră bătuți la Timoc (24 Iulie) și singuri Muntenegrenii mai luptau în munții lor. La 16 Octombrie Rusia trimise Porții un fel de ultimatum, cerându-i să acorde Sârbiei un armistițiu, în urma cărui act, Anglia, prin Disraeli, luă o atitudine atât de dușmănoasă față de Rusia, încât o conflagrațiune europeană era de așteptat. Pentru a evita această catastrofă, Puterile luară hotărârea de a se aduna la Constantinopol, în vederea aplanării conflagrațiunei balcanice. Conferința se întruni pe malurile Bosforului la 11 Decembrie 1876, reușind să hotărască Turcia de a încheia pacea cu Sârbia, dar nu și cu Muntenegrul. Noul Sultan Abdul Hamid, pentru a declina răspunderea personală a războiului cu Rusia, care părea inevitabil, însărcină pe vizirul său Midhat-Pașa să elaboreze la repezeală o constituție care garanta Turcilor fel de fel de libertăți (efemere, căci ele le-au fost retrase peste foarte scurtă vreme), și prin care se instituia un fel de Parlament, căruia cererile puterilor Europene îi fură supuse, și pe care acesta le respinse pe toate, în afară de armistițiul ce se acordă Serbiei.

Conferința de la Constantinopol și constituția lui Midhat-Pașa.

Cea mai supărată din toate Puterile de jocul acesta turcesc fu Anglia, care părăsi Turcia, lăsând deci acum lucrurile la voia întâmplării.

Europa, doritoare de pace, făcu totuși, o ultimă sforțare printr'o nouă întrunire a Puterilor la Londra (19 Martie 1877). Conferința rămânând însă, ca și cea anterioară, fără rezultat, deschise Rusiei, mai mult ca ori-

Conferința de la Londra și declararea războiului ruso-turc (1877, Aprile).

când, calea războiului, care şi fu declarat în Aprilie 1877.

Mentalitatea în ţară în timpul acestor evenimente externe.

In tot timpul acestor tribulaţiuni România păstră o atitudine care cumpănită cu obiectivitate poate fi astfel caracterizată : ţara era împărţită în două curente, unul contra şi altul pentru amestecul nostru într'un eventual războiu ruso-turc — dar inegalitatea acestor curente era, se poate spune, unică în analele istoriei unei ţări constituţionale, căci în adevăr contra războiului era *toată lumea* politică, conservatori, liberali şi independenţi, iar pentru război era numai o *singură persoană,* dar persoana aceia era ea însăşi un factor constituţional : Vodă Carol. Toţii oamenii politici, şi în deosebi Kogălniceanu şi Dumitru Sturdza, inclusiv Ion Brătianu erau partizani convinşi ai neutralităţii, care ne era garantată de Puterile Europene prin Tratatul de la Paris. Singur Domnitorul, care în 1866 spusese lui Bismark că un Hohenzolern va ştie să scoată ţara peste care va domni de sub suveranitatea Porţii, singur el, cu o neclintită voinţă, urmări gândul său războinic până la triumful final. De altfel, el avea totul de câştigat şi foarte puţin de pierdut. Avea de câştigat Neatârnarea Ţărei şi coroana de rege, şi n'avea de pierdut decât doar un tron într'o ţară, care până atunci îl umilise destul, şi pe care e de bănuit că ar fi şi părăsit-o fără părere de rău.

Cu totul altfel judecau, şi trebuiau să judece oamenii noştri politici, care erau legaţi de glia acestei ţări, prin trecutul ei de durere, şi care erau legaţi de viitorul ei prin propriile lor interese, care se confundau cu ale neamului. Ca atare toţi, conservatori, liberali, Kogălniceanu şi Brătianu, urmau politica prudentă a neutralităţii, spre a nu expune Ţara să piardă şi ce dobîndise. Pe ei nu-i mâna o ambiţie, ci o durere. Dar triumful, în acţiune, a fost de partea ambiţiei, şi cum faptele se judecă după rezultat, Dreptatea Istorică a fost de partea Regelui Carol !

Dar acesta, domnind într'o ţară constituţională, nu-şi putea ajunge scopul decât prin puterea convingerei, căci puterea de a face războiu sau pace nu stătea în mâi-

nile lui. Ca atare l-am văzut din Noembrie 1875 consultând cabinetul său conservator asupra atitudinei ce va lua într'un eventual conflict ruso-turc, şi în faţa nehotărârei acestuia, l-am văzut schimbând guvernul la 30 Martie 76 şi la 27 Aprilie şi iarăşi la 24 Iulie — fiindcă din toţi oamenii noştri de Stat, singurul care i se păru mai uşor de convertit politicei sale, era Ion C. Brătianu, pe care, lăsând toate resentimentele sale la o parte, îl şi făcu în vară prim-ministru.

Carol I hotăreşte pe Brătianu să părăsească politica neutralităţii.

Şi în adevăr că Brătianu s'a şi lăsat convins, pentru care faptă i se datoreşte lui atât ca şi regelui Carol, Neatârnarea Ţărei şi Coroana de Oţel.

Dar convingerea aceasta i-a venit cu încetul şi foarte anevoios. La sfârşitul lui Septembrie 1876 el plecă la *Livadia*, unde se întâlni cu Ţarul Alexandru II, cu cancelarul Gorciacoff, cu Miliotin ministrul de răsboi, şi cu Ignatieff, ambasadorul rus la Constantinopol. Departe de a se desbate atunci intrarea noastră în răsboi, se puseră numai bazele unei viitoare convenţiuni pentru trecerea armatei ruseşti prin teritoriul Românesc. Ca şi Carp, Brătianu scria anevoie şi de pe urma lui n'a rămas nimic scris, aşa încât nu se poate şti şi nu se va şti probabil niciodată ce alte chestiuni au mai fost desbătute acolo, şi dacă s'a vorbit fie despre o eventuală cooperare a armatelor româneşti cu acele ruseşti, fie despre spinoasa afacere a retrocedării Sudului Basarabiei.

In Noembrie sosi Ignatieff la Bucureşti cu un proect de convenţiune, şi încă în Decembrie Dumitru Brătianu, fratele lui Ion, merse la Constantinopol pentru a cere la Conferinţa Ambasadorilor ca neutralitatea României să-i fie recunoscută conform contractelor. Dar pe când acolo Guvernul cerea cu insistenţă garantarea unei neutralităţi, de care Marile Puteri se desinteresau cu totul, în ţară Vodă Carol îşi ţinea rezervele concentrate, crea noui regimente şi cerea votarea de noui credite pentru armată, iar întru acel început de Decembrie 1876 el scria tatălui său : *„Am deplină încredere în tânăra mea armată, care arde de dorinţa de a-şi arăta vitejia"*.

Este aşa dar învederat că la sfârşitul anului 1876 înţelegerea dintre domnitor şi primul său ministru nu era încă deplină; ea se desăvârşi abia în Ianuarie 1877, când se află la noi că în Constituţiunea lui Midhad-Paşa Prinţul României era numit: „un şef al unei provincii privilegiate". Acum era destul. O parte din opinia publică, jicnită în amorul propriu naţional, se schimbă, şi în tot cazul atât Domnitorul cât şi Brătianu hotărâră de atunci, definitiv, ruptura legăturilor dintre România şi Turcia. Socotind momentul venit pentru a încheia convenţiunea cu Rusia şi a mobiliza. Prinţul Carol convocă pe fruntaşii politici pentru a se consfătui cu ei. La acea consfătuire Conservatorii nu fură chemaţi, întrucât ei se aflau încă sub acuzare. „De-ar fi fost consultaţi, spune Maiorescu [1]), ei ar fi fost pentru război", ceeace, având în vedere atitudinea lui Petre Carp, pare foarte puţin probabil, cel puţin întrucât priveşte pe Junimişti. Dar chiar majoritatea liberalilor se declară pentru neutralitate. Alături de Brătianu, numai Mihai Kogălniceanu şi C. A. Rosetti fură pentru o înţelegere cu Rusia. Kogălniceanu a şi fost numit îndată Ministru de Externe, fiind însărcinat să încheie Convenţia cu Rusia, care se semnă la 4 Aprilie 1877.

Mihai Kogălniceanu ministru de externe încheie convenţia cu Rusia (4 Aprilie 1877).

Prin acea convenţie se asigura armatei ruseşti libera trecere prin România, în schimbul cărui avantaj guvernul rus se obliga a păzi drepturile politice ale României astfel precum rezultă ele prin tratatele existente, precum şi a menţine şi a apăra integritatea ei actuală (Art. 2). Redactarea acestei convenţiuni a fost cel puţin ciudată. Căci pe de o parte *tratatele existente,* adică cel de la Paris din 1856, era rupt şi de noi când am făcut Unirea şi am ales un Domn ereditar, şi de Ruşi, când la Conferinţa de la Londra din 1/13 Martie 1871 îşi stipulase cu privire la Marea Neagră nişte avantagii contrare celor stabilite prin tratatul dela Paris; iar pe de altă parte, dacă voiam să privim acel tratat, rupt din două părţi, ca, totuşi, existent, a păzi drepturile politice din el însemna a stipula în Convenţia cu

1) T. Maiorescu, opera citată.

Rușii că România vrea să rămână în orice caz sub suveranitatea Porții. Faptul acesta, relevat mult mai târziu de Maiorescu, arată starea spiritelor din țară în acele clipe de grea cumpănă, când se tratau în pripă chestiile cele mai vitale ale neamului.

Intrarea trupelor ruseşti în țară (11 April 1877). Alegerile de la Senat.

Deocamdată situațiunea se prezenta, la începutul lui Aprilie, încurcată de tot. Căci Brătianu, pentru a obține ratificarea convenției, dizolvase din Februarie Senatul, de votul căruia nu era sigur, fixând, conform Legei Electorale (Art. 41) alegerile la 21—26 April. Intre timp însă, convenția fu încheiată, după cum am văzut, la 4 April, iar la 11 ale lunei armatele Țarului, cărora ratificarea Parlamentului român le era perfect indiferentă, trecuseră Prutul, înaintând în inima Moldovei. Cum articolul 123 din Constituție prescria că „nici o trupă străină nu va putea trece pe teritoriul României, decât în puterea unei anumite legi" Brătianu fu nevoit să modifice, prin decret, legea electorală, fixând alegerile la 8—13 April, pentru a salva, cât mai curând cel puțin aparențele și astfel se făcură acele alegeri, despre care am mai vorbit, la care reușiră patru din conservatori care fuseseră puși sub acuzare, și printre care se afla și Petre Carp.

Ratificarea Convenției și atitudinea conservatorilor.

Parlamentul fu convocat pentru ziua de 14 April și, la deschidere, discursul tronului arată limpede programul războiului. Adversarii neîmpăcați ai acestui program nu mai erau acum decât Ion Ghica și Dumitru Sturza [1]). Cât despre atitudinea opoziției conservatoare, ea se află consemnată în ziarul *Timpul*, organul partidului, în care la 26 April, se spunea următoarele:

> *„In fața acestor fapte împlinite (ocuparea teritoriului de armatele rusești și convenția cu Rusia), în fața unor împrejurări de la care poate atârna viitorul Statului nostru, noi conservatorii credem că ar fi nepatriotic și inoportun de a crea guver-*

1) Ion Ghica scoase o broșură intitulată „Ună cugetare politică, 1877", prin care, sfătuind Țara să rămâie neutrală, vorbea de „cavalerism rău înțeles" și de imposibilitatea de a lăsa brava și iubita noastră armată pe mâna străinului, etc. etc.

nului, căruia evenimentele i-a încredințat soarta țării, dificultăți în chestiile exterioare".

Acesta fu răspunsul, deosebit de elegant, ce-l deteră Conservatorii la darea în judecată a miniștrilor lor, și acesta trebuie să fi fost și motivul care a îndemnat pe Brătianu, în Ianuarie viitor, să ceară Camerei „închiderea nenorocitei chestiuni".

Ion Ghica. D. A. Sturza și P. P. Carp contra convenției cu Rusia.

Dar mai era, în afară de Ghica și Sturdza, cineva care nu putea împărtăși părerile colective — care nu le-a împărtășit niciodată — și care poate să fi fost chiar în disentiment cu proprii săi partizani. Acesta era, firește, Carp, neîmpăcatul dușman al Rușilor, cel care toată viața lui a trăit cu grija și oroarea Colosului de la Nord, cel care, fiind la început de partea tuturor, când toți cercau neutralitatea, a rămas aproape singur când toată lumea s'a schimbat; fiindcă el nu se schimba niciodată. Iar de data aceasta avea un motiv mai puternic decât oricând de a rămânea credincios convingerilor sale, căci atunci când, la 11 April, armatele țarului încălcaseră Moldova, generalisimul lor, Marele Duce Nicolae (fratele Țarului) făcuse *un manifest* către „locuitorii români", în care zicea că :

Manifestul Marelui Duce Nicolae.

„Din porunca M. S. Impăratului tuturor Rușilor, armata intră azi în țara voastră, care nu pentru întâiași dată a întâmpinat cu bucurie oștirile rusești... Nădăjduesc să găsesc la voi aceiași sufletească primire care au arătat-o și strămoșii voștri oștirilor noastre... Vă invit așadar a vă urma în pace îndeletnicirile și a ușura armatei satisfacerea trebuințelor sale...'

Ca în vremea lui Petru cel Mare, a Ecaterinei și a lui Kiseleff !

Palma aceasta a simțit-o țara întreagă, dar a înghițit-o, căci era momentul când voia tocmai România să evite pe cele viitoare. Numai Carp n'a putut-o înghiți. Când se urcă la tribuna Senatului, în ziua de 17 April 1877, vorbind după Sturdza și în același sens cu el, primul lucru pe care-l spuse a fost că legea care se cerea să fie votată (ratificarea Convențiunei) nu era o lege liberă.

Atitudinea lui Carp în chestia războiului.

„Atunci când 500.000 de baionete se află pe teritoriul nostru, și oricare ar fi răspunderea materială ce va rezulta din votul nostru, eu răsping *răspunderea morală a unui act făcut în asemenea condițiuni".*

Mesagiul regal fu interpretat de Carp ca *„un lung țipăt de desperare prin care se zicea Țărei că, părăsită de toți, am fost siliți să ne aruncăm în brațele Rusiei".* Dar el nu credea în această părăsire și nu înțelegea *„decc să cerem Rusiei să înlocuiască ea singură garanția ce ne-o dădeau până azi șapte Puteri?" „Cine ne garantează în contra Rusiei?"* întreabă el pe Senatorii adunați acolo în acele grele momente. *„Nu înțeleg ce fel de speranță poate cineva întemeia pe această convențiune, când disproporția de puteri este atât de mare, încât, ori câte s'ar zice, niciodată nu am fi pe picior de egalitate. Posițiunea care se face României prin această convențiune este întocmai posițiunea care o făceau Romanii popoarelor pe jumătate cucerite, și n'am nevoie să amintesc aci care a fost soarta așa numiților* socii populi romani". Și revenind apoi la ideia că Tratatul de la Paris ne dădea *șapte garanții,* pe când convențiunea actuală nu ne dădea decât un *protector,* Carp își încheiă discursul zicând că *respinge orice încercare de alianță cu Rusia.*

Câteva zile mai târziu, la 23 April, el luă din nou cuvântul la discuția mesagiului și legându-se iar de fraza că *„România este părăsită de toți",* spuse Senatorilor că vorbele acestea fuseseră introduse în mesaj, numai în scopul *„de a deveni beligeranți".* Și aci urmează o frază care trebuie bine reținută, fiindcă este consemnată în „Monitorul Oficial", pe când într'altă ocazie similară, după aproape 40 de ani, când ea a fost rostită într'un consiliu de Coroană unde nu erau stenografi s-o consemneze, sensul ei a fost cu totul denaturat de toate persoanele care erau de față și care-l dușmăneau pe Carp. Fraza aceasta este următoarea :

„Să dea Dumnezeu ca evenimentele să mă *desmintă, dar sunt sigur că veți trece ca aliați peste*

Dunăre. Şi mă întreb care sunt foloasele pe care le putem avea din aceasta?"

Tot ce putem spera *este că Puterile, la încheierea păcei, să zică că menţin aci la noi statu quo".*

Aşa dar dacă Petre Carp era împotriva cooperării noastre cu Rusii în 1877, după cum va fi împotriva alianţei noastre cu ei în 1914, apoi în tot cazul *dorea ca evenimentele să-i desmintă prevederile* bazate pe conştiinţa ce avea asupra politicei moscovite faţă de poporul român. In amândouă împrejurări norocul a fost de partea României, dar în amândouă împrejurările prevederile lui Carp cu privire la atitudinea Rusiei faţă de noi s'au împlinit, atât după războiul din 1877 când ea ne-a luat Basarabia de Sud în schimbul ajutorului ce i-am dat la Plevna, cât şi în 1916 când se înţelesese cu Germania să împartă România în două, dându-i ei Muntenia şi păstrând pentru ea Moldova! [1]).

De altfel în April 1877, cu toată convenţiunea încheiată cu Rusia, Cooperarea României cu armatele ei era încă atât de nehotărâtă, încât la discursul lui Carp răspunse Kogălniceanu, care în calitate de ministru de Externe ce era, afirma în faţa Senatului că *„dacă în adevăr s'ar vedea în Mesagiu un singur cuvânt prin care s'ar împinge ţara a nu rămânea în hotarele ei (adică a trece Dunărea) şi de a încerca să primejduiască ceiace are, atunci onoratul domn Carp ar avea dreptate să vie să ne acuze că am aruncat ţara în eventualităţi periculoase".*

Cu toate acestea cooperarea a avut loc mai puţin din voinţa oamenilor noştri de stat, cât din a lui Vodă, şi poate mai ales din cauza categoricului imperativ al Istoriei. Armata mobilizase, şi la 26 April erau 50.000 de soldaţi sub arme, 180 de tunuri pe poziţii dealungul Dunărei, plus garda Naţională, compusă din 20.000 de oameni, nechemaţi sub steag, dar gata la apel. Războiul nu-l declarasem, dar puteau Turcii faţă de această desfăşurare de forţe să rămână inactivi? Din Vidin şi din Turtucaia ei începură a trage asupra bateriilor

Inceperea ostilităţilor.

1) Vezi vol. II, cap. XIII.

noastre de la Calafat şi de la Oltenița, începând aşa dar, ei întâi, ostilitățile. Drept răspuns la acest act, care echivala cu începutul războiului, Corpurile Legiuitoare votară, la 9 Mai, moțiunea de Independență a României, care a doua zi, 10 Mai, fu declarată în mod solemn în Bucureşti şi în toată țara. In acelaş timp Camera votă şi primul act de neatârnare, proectul de lege pentru înființarea ordinului Coroana României. La 15 Mai Domnitorul era la Calafat, ordonând deschiderea focului asupra Vidinului, şi la 10 Iunie Rușii trecură Dunărea intrând în Bulgaria şi în Dobrogea.

Declararea Independenții României (10 Mai 1877).

Insă armata română rămăsese dincoace de fluviu, deoarece cooperarea ei cu cea rusească nu fusese încă stabilită, Țarul Alexandru, cerând ca comandamentul suprem al ambelor armate să fie al Marelui Duce Nicolae, lucru pe care nu-l putea admite Prințul Carol care cerea separarea comandamentelor [1]). Totuşi după primele succese din Iunie, (luarea Nicopolului etc.) la 8 Iulie Rușii, care impresurau Plevna, fură invinşi întâia oară, şi zece zile mai târziu, la 18 Iulie, după desperate eforturi fură învinşi a doua oară - - nu invinşi, distruşi — *abimés* — după cum se exprimă generalismul lor, Marele Duce Nicolae, în vestita sa telegramă, care a fost denaturată, comentată, rectificată, şi al cărei text autentic este :

Telegrama Marelui Duce Nicolae (19 Iulie 1877).

Mardi, 19/31 Juillet 1877

PRINCE CHARLES DE ROUMANIE

A l'endroit ou se trouve le Quartier-General Roumain. Les Turcs ayant amassé les plus grandes masses à Plevna, nous abîment. Prie de faire fusion, démonstration et, si possible, passage du Danube, que tu désires faire. Entre le Jiu et Corabia cette démonstration est indispensabile pour faciliter mes mouvements.

NICOLAS

---

1) Forțele României erau împărțite în două corpuri de armată, sub conducerea generalilor G. Lupu şi Al. Radovici. Cele 4 Divizii aveau de comandanți pe M. Cerchez, G. Manu, I. Logati şi G. Angelescu.

Aşa dar nu fusese vorba de acel : „Treci Dunărea sub orice condiţie vei voi; cauza creştinătăţii este pierdută", text apocrif, scos din cărţile generalului Fălcoianu şi T. C. Văcărescu, dar fusese totuşi, — şi deşi se vorbea de *dorinţa* Prinţului Carol — fusese totuşi o *rugăminte* formală : *„prie de faire fusion"*, şi un desesperat apel : *„les plus grandes masses nous abîment"*, care contrasta într'un fel măgulitor pentru noi cu manifestul făcut de acelaş Mare Duce la trecerea Prutului.

Acum şovăia însă Vodă, căci el nu putea trece Dunărea fără a şti cui va fi dat comandamentul trupelor sale şi care vor fi condiţiunile acelei colaborări [1]). Insă după primirea unor scrisori dela Marele Duce şi după a doua telegramă, sosită în ziua de 10 August şi care începea cu vorbele : *„Când poţi trece Dunărea ? Treci cât mai curând..."* el se hotărî să accepte colaborarea, spunându-şi că, pe de o parte, intervenţia lui este probabil extrem de necesară, iar pe de altă parte, că odată la faţa locului, Hohenzolernul şi Romanofful vor ajunge a se înţelege.

A doua telegramă a Marelui Duce Nicolae (10 August).

La 16 August Prinţul se afla aşa dar la Gorni-Studen în Bulgaria, cartierul Impăratului Alexandru, de la care, în aceiaşi seară, primi comandamentul superior asupra tuturor trupelor româneşti şi ruseşti dinaintea Plevnei [2]).

Intrevederea de la Gorni - Studen (16 August).

In ziua de 20 August trupele româneşti trecură Dunărea pe la Corabia-Siliştioara. La 26 ale lunii începu bombardarea redutelor, la 30 Griviţa fu luată cu asalt (reduta nr. 1) şi la 6 Noembrie căzu Rahova. Pe la sfârşitul toamnei, 28 Noembrie, Turcii încercară să spargă linia de asediu, dar fură sângeros respinşi, Românii cucerind apoi reduta Nr. 2 de la Griviţa, şi în urmă Opanezul. Osman Paşa, comandantul Plevnei, rănit, capitulă şi descingându-şi sabia o dădu colonelului Mihail Cerchez, care, prin cel mai cavaleresc gest, i-o refuză. Dar drumul fiind deschis, Ruşii intră acum în Plevna, unde un general de al lor stricând ce făcuse

Trecerea armatei române peste Dunăre 20 August. Căderea Plevnei (Noembrie 1877).

---

1) Brătianu sfătuia pe Vodă să accepte colaborarea „simplu şi franc" căci lui îi era teamă că, dacă Ruşii vor fi răspinşi, teatrul războiului se va muta în România.

2) Vezi Memoriile Regelui Carol, vol. X.

Cerkez, ceru viteazului comandant ottoman sabia lui, pe care acesta i-o predă, împreună cu Plevna şi cu întreaga armată dinprejur.

La 15 Decembrie 1877 Prinţul Carol se putea întoarce acum la Bucureşti, mândru de el şi de soldaţii săi, aceia despre care Colonelul Gaillard, ataşatul militar francez, spusese, văzându-i la atac : *„Ils sont crânes, les petits Roumains"* [1]).

Cauza militară era câştigată.

Sârbii, care în 1876 încheiaseră pacea, declarară acum din nou războiul, Ruşii trecură Balcani, Românii mai luară, la 12 Ianuarie 1878 Smârdanul, şi în sfârşit Turcii, nimiciţi, încheiară un armistiţiu, la Adrianopol, în ziua de 19 Ianuarie. O lună mai târziu, la 19 Februarie 1878, se încheia pacea de la San Stefano !

Pacea de la San Stefano (19 Februarie 1878).

Dar, pentru noi, ce pace mai fu şi aceia ! Când, la încheierea armistiţiului, Colonelul Arion se dusese la Adrianopol, el nici nu fu primit printre beligeranţi. Iar la San Stefano, Ruşii vorbiră mai întâi de Sârbi, de Muntenegreni, de înfiinţarea unei Bulgarii, care să se întindă de la Marea Egee, prin Dobrogea, până la Delta Dunării (inclusiv Delta) şi la urmă numai veni vorba despre România, cu o vagă stipulaţiune a unor drepturi de despăgubiri.

Cauza politică era departe de a fi câştigată.

Dar toate aceste erau numai nişte manopere pentru a ne răpi sudul Basarabiei. Ignatieff sosi la Bucureşti, oferindu-ne, în schimbul acelui pământ românesc la care ţineau numai de cât, întreaga Dobroge *până la Varna*. Ba mai mult, i se dete a înţelege prinţului Carol că va putea căpăta şi coroana Bulgariei.

Propunerile Rusiei.

In „Istoria României" a lui Onciul se vorbeşte de „refuzul Prinţului de a trata în chestiunea Basarabiei", ceiace, spre lauda primului rege al României, este cam alături de adevăr. Precum în chestiunea războiului,

---

1) Generalul Falkenhayn in: „Feldzug der neunten Armee 1916-17" p. 22, spune de asemenea: „General Sunkel hatte den Eindruck gewonnen, dass der einzelne rumänische Soldat sich nicht schlecht schlüge", ceiace, pentru un general inamic german este, pare-mi-se, cea mai mare laudă ce ni se poate aduce.

când era Ion Brătianu contra şi Carol I pentru intrarea în acţiune, acum, în chestiunea politică, Ion Brătianu (şi pentru aceleaş naţionaliste motive de altfel) era contra cedărei Basarabiei, iar Carol I pentru. Dar acum, ca atunci, dreptatea era totuşi de partea lui Vodă, fiindcă, cu sau fără voie, Basarabia ne-a fost luată, iar în schimbul ei ni s'a dat o Dobroge până la Sud de Mangalia, pe când dacă cedam noi Cahulul şi Ismailul înainte de Congresul de la Berlin, am fi avut o Dobroge până la Varna, şi, în momentul înfiinţărei Bulgariei, un Domnitor Româno-Bulgar, o singură ţară româno-bulgară, poate mai târziu un stat federativ balcanic, ceiace ar fi tranşat de mult neînţelegerile orientale, şi ar fi putut poate să se înlăture astfel şi marele dezastru al războiului mondial. Cauzele cele mai mici pot aduce efectele cele mai mari.

Liberalii nu vor să cedeze Basarabia.

Dar în această chestiune politică, Brătianu fu mai tare de cât Vodă, căci el avea de partea sa toată ţara, care nu se putea ridica la înalta concepţie a unui viitor îndepărtat şi aleatoriu, care ar face din România eventualul centru al Statelor Balcanice, atunci când deocamdată i se cerea să deslipească din trupul său provinciile româneşti pierdute în 1812 şi abia redobândite în 1858. Susţinut deci de Guvern, de Parlament, de ţară, Brătianu făcu ca deputaţii şi senatorii să voteze *Moţiunea Integrităţii teritoriale,* ceiace aduse protestul Petrogradului, care în curând trecu de la protest la ameninţări : *România va fi dezarmată !* Prinţul Carol, care în faţa atitudinei şi a presiunei Guvernului, îşi părăsise visul cel scurt dar mare de a fi stăpânitorul ţărilor dintre Carpaţi şi Balcani, se înfăşură în demnitatea lui de Hohenzollern, răspunzând fostului său prieten de o clipă din faţa Plevnei, împăratului Alexandru al tuturor Ruşilor că: *Armata română va putea fi nimicită, dar niciodată dezarmată !".*

Cuvintele istorice ale lui Carol I.

Sunt cuvinte istorice care merită să rămână, căci au o valoare şi mai înaltă şi mai autentică decât dubioasa cacofonie. „Asta e muzica care-mi place !".

In faţa acestor neînţelegeri ale foştilor beligeranţi, „Marile Puteri" crezură de datoria lor de a interveni,

pentru a înlătura o eventuală conflagraţie europeană. Anglia în deosebi ceru revizuirea tratatului de Pace de la San Stefano şi întrunirea unui congres european pentru regularea întregei chestiuni orientale. Rusia firește, se opuse, întâi cu energie, apoi, în faţa presiunei întregei Europe, din ce în ce mai moale, până ajunse a ceda, admiţând, abia în vara 1878, întrunirea unui Congres la Berlin, dar cu condiţiunea sine qua non, că în chestia României cedarea Basarabiei nici să nu intre în discuţie, fiind privită ca un fapt *acquis*.

* * *

Starea lăuntrică a ţării în timpul războiului. Atitudinea partidelor politice.

Acum, până să ajungem la acel vestit Congres de la Berlin, să vedem întâi care a fost mentalitatea înlăuntru ţărei, în timpul acesta de la declararea războiului până după încheierea păcei.

Partidul Liberal, care se numea însă Partidul Naţional — sau, cum se spunea în româneasca de atunci, Partida Naţională [1]) — urma orbeşte pe Brătianu în politica sa, evoluând împreună cu el, şi devenind astfel din partizan al neutralităţii convins beligerant, şi din convins beligerant patriotic şovin (în chestia Basarabiei); Partidul Conservator, după cum am văzut, se făcu din nehotărît neutru şi din neutru spectator pasiv; Dumitru Ghica şi Vasile Boerescu încercau să formeze un partid de centru, cu tendinţe încă dubioase; şi însfârşit Ion Ghica, D. A. Sturdza şi P. P. Carp rămăseră în tot timpul acesta, antiruşi, şi deci antirăsboinici. Ba Sturdza, când veni scurtă vreme la putere în vara 1877, făcu un lucru foarte ciudat: pornit pe economii, el vându căciulele Dorobanţilor, cele cumpărate de Generalul Florescu, astfel că la asediul Griviţei o parte din soldaţii noştri merseră fără căciuli, [2]), iar în toamna 1878 ţinu în Parlament un discurs fulminant împotriva lui

---

1) Ziarul partidului „Românul" păstră încă vechia nomenclatură populară a lunilor: Călindar, Făurar, Mărţişor, Priar, Florar, Cireşar, Cuptor, August, Răpciune, Brumărel, Brumar, Undrea.

2) C. Bacalbaşa: „Bucureşti de altă dată" vol. I.

Brătianu, pentru ca trei ani mai târziu să devină din nou cel mai devotat al său partizan .

Convingerile lui Petre Carp.

Petre Carp din potrivă nu-şi schimbă atitudinea nici o zi, nici un ceas. Convingerile lui erau prea înrădăcinate pentru ca să poată el sconta viitorul pe baza unei întâmplări, în loc să-l prevadă pe baza unei judecăţi. Adevărat că întâmplările sunt de domeniul posibilităţilor, dar un om politic nu poate conta pe ele. O minte superioară ca a Regelui Carol, dar care la urma urmei juca numai pe o carte, putea face toate speculaţiunile, cele mai îndrăsneţe, dar o minte de om politic şi de patriot, care nu poate avea în vedere decât siguranţa patriei, trebuia să judece numai în cercul calculelor probabilităţilor şi nu într'acel al posibilităţilor. Ca atare, fantoma slavismului care ne înghite ne putându-l părăsi pe Carp nici o secundă, după ce fusese în 1876 alături de toţi politicienii ţării, rămăsese în 1877 izolat, doar cu un vag sprijin moral pe care-l găsea în D. A. Sturdza, în Dumitru Ghica, în Manolachi Kostaki-Epureanu !

Linia lui de purtare a fost şi de data aceasta dreaptă: *„să nu ne unim cu ruşii ; cine ne garantează împotriva lor, când, de bună voie, ne lepădăm de sprijinul Marilor Puteri pentru a încheia o alianţă cu duşmanii noştri de totdeauna ? Să dea Dumnezeu ca evenimentele să mă desmintă"* zise el. Dar ...de fapt, evenimentele, după cum am văzut, nu l-au desminţit. Putem merge chiar mai departe şi să zicem că dacă România nu colabora în 1877 cu armatele Ţarului, Basarabia rămânea în orice caz pierdută, iar Dobrogea în orice caz câştigată. Mici beneficii ale neutralilor — a se întreba Grecia, care fără a participa la războiul mondial din 1914—18, s'a transformat automat din micros în macros. Nu c'ar fi fost elegant să procedăm altfel decât am procedat. Ba din potrivă, vitejia armatei noastre ne-a asigurat pentru multă vreme un loc de cinste în politica Europei şi în Istoria ei, dar nu e mai puţin adevărat, că întărirea poziţiunei noastre se putea face şi fără proba focului !

P. P. Carp şi Carol I.

Acuma, un lucru sigur e că atitudinea lui Carp în această chestiune a războiului, înainte şi după ea, a răcit pentru foarte multă vreme sentimentele Domnitorului faţă de el. De unde până atunci era „un tânăr inteligent care şi-a făcut studiile în Germania", de unde, cu orice ocazie, Vodă Carol vorbea de el în Memoriile sale, deodată se lăsă peste numele său o foarte semnificativă tăcere ... semnificativă şi lungă.

Adevărat că Petre Carp a făcut, după cum îi era firea, tot ce a putut pentru a-şi înstrăina inima voevodului ; căci lui nu i-a păsut niciodată de ce vor spune alţii de el, ci numai de ce are el de scos din adâncul convingerilor sale.

Discursul lui Carp cu privire la proectul de lege pentru emisiunea unor scrisori de stat (31 Mai, 1, 2 şi 4 Iunie 1877).

Astfel, îndată după declararea războiului, în luna Mai, guvernul, care avea firește nevoie de bani pentru cheltuelile interne unei atari acţiuni, propuse Parlamentului un proect de lege pentru emisiunea unor scrisori de Stat în sumă de 30 milioane de lei (ele urmau să se retragă din circulaţiune la 1 Iulie 1880), Carp, a cărui politică financiară a fost întotdeauna împotriva inflaţiei, şi care considera împrumuturile ca singure în stare să echilibreze un buget, ele putând fi oricând acoperite printr'o mărire a producţiei interne, de care nu aveau decât să aibă guvernanţii grijă prin viitoare legi protecţioniste, Carp, zicem, se ridică vehement împotriva acestei emisiuni, combătând, în toiul greutăţilor externe, politica financiară a lui Brătianu, căci, zicea el :

> *„Deşi sunt momente când spiritul de partid trebueşte cu totul înlăturat şi când trebuie să ne dăm mâna ca să urnim ţara din răul în care a intrat, cu toate acestea trebuie să ne dăm seama care este mijlocul cel mai nimerit ca să ieşim din acest impas, şi să nu luăm cel dintâi proect pripit, fără să ne gândim nici la prezent nici la viitor, încurcând mai mult lucrurile, decât aducându-le vre-o ameliorare".*

Inceputurile acestea sunt tipice în discursurile lui Carp. O intrare în materie, când serioasă, când glumeaţă, după împrejurări, urmând apoi expunerea amă-

nunţită a subiectului, şi la urmă concluzia logică, pe care nu lipseşte niciodată s'o tragă, pentru a face ca auditoriul să înţeleagă bine, printr'o sintetică rezumare, care sunt ideile sale.

Carp n'avea încredere în nivelul intelectual al Parlamentului. Fie că vorbea în faţa Camerei sau în faţa Senatului, el expunea chestiunile care cereau oarecare cultură politică, economică financiară, juridică sau socială, cum se explică o lecţie la liceu în faţa elevilor.

Ce este hârtia monedă. Neajunsurile ei.

„Ce este, Domnilor, hârtia monedă?" începu el expunerea sa. *„Hârtia monedă nu este altceva decât un refuz de plată şi înlocuirea unei valori printr'un apel la un credit forţat pe un timp oarecare. Statul datoreşte de pildă, un galben unui cetăţean, şi în loc să-i dea acel galben, îi substitue o bucăţică de hârtie şi-i zice : Eu te silesc, creditorule, să consideri aceasta ca galben. Prin urmare s'a substituit un lucru imaginar unei valori certe".*

Şi urmând expunerea sa el arată că *hârtia aceasta* nu poate căpăta valoare decât de la încrederea ce au cetăţenii în solvabilitatea Statului; cum însă Statele nu au recurs la asemenea mijloace decât atunci când poziţiunea lor este sdruncinată, negreşit că primul punct de pornire al hârtiei monedă nu este decât *discreditul.* Carp tălmăceşte mai departe ce însemnează *agiul* — este primul lui contact cu această problemă care-l va preocupa mai în urmă şi pe care o va şi rezolva, *agiul,* adică diferenţa cursului dintre hârtie şi metal, — arătând ca exemplu pentru teza lui, că atunci când s'au introdus întâia dată asignatele în Franţa, diferenţa de agio între acestea şi napoleonul de aur era de 42 franci, iar peste un an napoleonul nu se mai putea cumpăra decât cu 19.200 fr. Dar, zice el mai departe, răul a fost mai puţin mare în alte ţări decât va fi la noi, fiindcă în acele ţări occidentale fiind o industrie stabilită, cei ce vor să aducă produse din ţări străine trebuie să cumpere aur şi, neputându-l găsi decât scump, ei sunt siliţi să aibă recurs la industria naţională, aşa încât moneta-hârtie serveşte acolo ca un fel de prohibiţiune a importului, de protecţiune a industriei interne.

La noi, neavând decât un prea mic început de industrie, nu se poate nădăjdui nici la acea compensaţie. Grânele româneşti se vor plăti de străini cu monedă-hârtie, iar noi vom plăti în schimb mărfurile străine cu aur.

Deasemenea, mai arată Carp desavantajul hârtiei-monedă, deoarece ridicarea şi susţinerea creditului nu constă în *veracitatea garanţiei* (după cum declarase Boerescu) ci în posibilitatea ce ar avea hârtia de a fi transformată în aur, adică de a fi *mobilizată*. Când însă ea nu este acoperită cu un stoc de aur, care să-i garanteze schimbul în orice moment, ea rămâne imobilizată şi ca atare, dându-i-se un curs forţat, evident că creditul suferă.

Concluziile discursului.

Carp credea deci că mijlocul cel mai eficace de a scăpa de criza financiară ar fi fost crearea unei bănci de scont şi circulaţiune la a cărei creare făcându-se să intervie creditul public şi comerţul, atunci emiterea de hârtii, sub formă de *bilete de bancă*, ar fi fost posibilă [1]). Avându-se însă în vedere urgenţa în care se afla ţara, din cauza necesităţilor războiului, de a avea bani, şi întrucât această bancă nu se putea creia bătând din palme, el propuse, ca atare, soluţiunea unui împrumut la Creditul Funciar, care echivalând cu un fel de împrumut intern, ar fi scăpat ţara, în acele grele momente, de introducerea hârtiei monete [2]).

Discuţia aceasta se încheiă prin discursul lui Ion Brătianu, care sprijinind proectul prezentat de Vasile Boerescu, ministrul de finanţe, emisiunea hârtie-monetă fu acceptată de Parlament.

Discursul lui Carp la răspunsul la mesaj (26 Noembrie 1877).

In lunile care au urmat — din Iunie până în Octombrie — suflarea ţărei era pe câmpul de luptă şi patimile politice amuţiră cu totul. Dar în toamnă, când

---

1) Remarcabil în acest discurs, ţinut la Senat în ziua de 31 Mai, precum şi în zilele următoare de 1, 2 şi 4 Iunie 1877, este micul curs de economie politică ce făcu Carp senatorilor, pentru a ajunge a le arăta deosebirea esenţială ce este între hârtia-monetă şi hârtia fiduciară (biletul de bancă).

2) Aceasta din urmă avându-şi la bancă echivalentul în aur, pe când cea d'intâi nefiind acoperită, este lipsită de o valoare intrinsecă. (Vezi cu privire la această deosebire şi Charles Gide: Cours d'Economie Politique, p. 431 şi urm).

începu să se audă la noi că în schimbul jertfelor noastre Rusia ne va cere retrocedarea Basarabiei, opoziţia începu iar să se agite. După deschiderea Parlamentului, în Noembrie, Carp luă cuvântul la răspunsul la Mesaj (şedinţa Senatului de la 26 Noembrie 1877) şi după ce glorifică el însuşi, după toţi ceilalţi, vitejia armatei române, *de care era mândru, „convins fiind că nu este nimeni căruia să nu i se înalţe inima la auzul faptelor săvârşite dincolo de Dunăre"* — intră deodată în materie, întrebând pe senatori dacă vitejia este suficientă pentru a desfăşura o situaţiune politică... şi pentruce, *„în proectul de răspuns la discursul tronului, nu se vorbeşte absolut nimic nici de situaţiunea politică a ţării, nici de planurile ce avem, nici de speranţele ce ni sunt permise pentru viitor ?"* Şi răspunsul îl dete el însuşi :

> *„Fiindcă guvernul singur este în neputinţă de a o şti, deoarece el s'a aruncat în această întreprindere, fără să ştie care-i vor fi consecinţele. Pentru că n'aţi venit să ne ziceţi : Da, am trecut Dunărea, însă în schimbul acestei cooperaţiuni, am stipulat cutare şi cutare avantagiu ! N'aţi zis-o, pentrucă n'aţi stipulat absolut nimic, şi situaţiunea este astăzi astfel, încât la încheierea păcei noi nu ştim dacă în schimbul sacrificiilor făcute, vom avea vre-un avantaj oarecare".*

Atitudinea opoziţiei după Adrianopol şi San Stefano (Ianuarie la Martie 1878).

Simţământul acesta de nelinişte nu mai era acum numai al lui Carp, sau numai al lui Sturdza, sau numai al câtorva, el cuprinsese o bună parte din popor, reprezentat prin gruparea conservatoare. După armistiţiul de la Adrianopol, când colonelul Arion nu fu primit în consfătuirea beligeranţilor, neliniştea crescu şi mai mult până la încheierea păcei de la San Stefano, când ajunse la paroxism. Conservatorii începură o campanie violentă, învinuind guvernul *radical* al lui Ion Brătianu : ba că el nu convenea Rusiei imperialiste şi din această cauză vom pierde Basarabia, ba că Brătianu — şi acest teren de luptă era în tot cazul mai tare — nu luase măsurile necesare pentru păstrarea Basarabiei şi stipularea altor avantagii, înainte de a

trimite trupele române dincolo de Dunăre. La Senat discuţiile ajunseră atât de pasionate, (D. Ghica, Vasile Boerescu, Manolachi Kostaki, P. P. Carp, P. Vioreanu etc.) încât, pentru a salva onoarea României jicnite, se ceru o moţiune de blam împotriva guvernului *„care nu mai are destulă autoritate morală pentru a apăra interesele ţărei faţă de viitorul congres de la Berlin"*. In urma discursurilor lui Kogălniceanu şi Brătianu, moţiunea, firește, fu respinsă, însă atitudinea conservatorilor, în deosebi a lui Lascar Catargi şi Manolachi Kostaki-Epureanu, îndârjiră pe liberali întru atât, încât Parlamentul invalidă mandatele unor deputaţi conservatori, reuşiţi în nişte alegeri parţiale, (general Florescu etc., aleşi la 24 Ianuarie şi invalidaţi la 16 Martie) iar la discuţia validărei mandatului lui Maiorescu, reîncepură în Cameră învinuirile împotriva „Direcţiei noui", a „Convorbirilor Literare", a Junimiştilor şi a lui Schopenhauer — discuţie încheiată prin intervenţia lui C. A. Rosetti, care era acum preşedintele Camerei, şi care zise deputaţilor că *„dacă am sta toată ziua să ne excludem unii pe alţii sub pretextul opiniilor ce profesăm, n'am mai isprăvi"*. Cum la auzul acestor vorbe, Camera începu să facă zgomot, Rosetti bătu cu pumnul în masă, zicând că *„nu este permis, mai cu seamă unui partid democratic, să atace o alegere pentru opiniile filosofice ale candidaţilor"*.

„Direcţia Nouă" iarăşi în discuţia Camerei (6 Februarie 1878).

Cu toată similitudinea de păreri dintre Lascar Catargi şi Petre Carp, Junimiştii nu mai erau priviţi ca conservatori, ci ca un „partid independent", al cărui viitor era însă încă foarte nesigur, precum şi mai nesigur încă era viitorul noului partid al Centrului, ai căror şefi, Dumitru Ghica şi Vasile Boerescu, începură din primăvara 1878 să cocheteze din nou cu liberalii, pentru a intra chiar mai târziu în guvernul lui Ion Brătianu.

Discursul lui Carp asupra condiţiilor de pace (13 Februarie 1878).

De fapt, cel mai consecvent în toată atitudinea sa, în acele timpuri de grea cumpănă prin care trecu ţara, rămăsese tot Petre Carp. Discursul său asupra „Condiţiilor de pace", ţinut la Senat în ziua de 13 Februarie 1878 este numai o întărire a celor spuse cu 10 ani în

urmă, când atacase pe Brătianu în chestiunea bandelor bulgare, a celor spuse cu un an mai înainte când se încheiase convenţia cu Rusia, şi a celor spuse în toamna din urmă cu prilejul răspunsului la Mesagiu. Anume că judecata şi argumentele, nu entuziasmul nesocotit, trebuind să călăuzească politica ţărei, guvernanţii României ar trebui să-şi dea odată seama de ce înseamnă pentru ea pericolul rusesc.

„Eu nu suspectez nici intenţiunile, nici patriotismul nimănui" zicea Carp, *dar să vedem care sunt adevăratele interese ale ţărei noastre — care este politica naţională a ei, şi cum se practică ea? Prin poziţia ei geografică România este,* după propria expresie a lui Carp, *dricul unui mare* principiu istoric *al acţiunei Orientului contra Occidentului şi a reacţiunei Occidentului contra Orientului. Acest rol grandios l-ar fi jucat Grecia în vremile trecute, când în basinul Mediteran, a fost stavila puterei de expansiune a Asiei; acum însă, nu numai basinul Mediteran, ci toată Europa se află ameninţată de Asia. Rolul Elladei îl joacă astăzi Dardanelele şi Dunărea, iar Rusia fiind marea mijlocitoare între Europa şi Asia, este în interesul ei să aibă în mâinele sale marile căi de comunicaţie, care mijlocesc raporturile comerciale între aceste două părţi ale lumii, şi în acelaş timp are şi tot interesul să închidă căile care ar putea să-i facă concurenţă; cu alte cuvinte: deschiderea Dardanelelor, închiderea Dunărei, iată cheia politicei ruseşti. Interesele României sunt însă evident opuse celor ruseşti, deoarece pentru realizarea scopurilor ei, Moscova trebuie fatal să treacă peste cadavrul ţărei noastre, şi ca atare, este antinaţional de a înlesni Rusiei realizarea politicei sale tradiţionale. Aceasta vă explică,* adaogă Carp, *pentruce, în loc de a trage foloasele pe care le aşteptaţi din intrarea noastră în război, Dvs. veniţi astăzi să vă tânguiţi că suntem pe cale de a pierde o provincie. Dar Rusia nu ne cere Basarabia decât fiindcă este în interesul ei*

să ne-o ceară, şi nu ne-o cere de azi, ci de mult. Ea face politică rusească; Dvs. însă nu faceţi politică românească".

Incurajat de aprobările Senatului, Carp revenind la ideia lui din anul trecut, cum că nu poate crede „că România fusese părăsită de toată Europa" şi că din această cauză ca ar fi silită, în conflictul actual, să se arunce în braţele Rusiei, el arată că din potrivă politica lui Ion Brătianu a fost întotdeauna o politică rusească, şi în 1868 în chestiunea bandelor bulgare, şi în 1870 *„când pe deoparte Ignatieff ne cerea Basarabia de pe atunci, şi pe de altă parte d. Brătianu, într'un cuvânt memorabil, zicea că acolo unde este ortodoxia, este interesul României"*, şi acum, în 1877—78, *„când este a se rezolva chestiunea Orientului, tot d. Brătianu face o alianţă cu Rusia".*

Concluzia acestui discurs fu că guvernul liberal nu poate fi chemat a reprezenta ţara la congresul de la Berlin. Şi cel mai ciudat lucru în această împrejurare, fu că cuvântarea lui Carp a fost acoperită de aplauzele senatorilor liberali, cari, trei luni mai târziu, trimiseră totuşi şi fireşte pe Ion Brătianu şi pe Mihai Kogălniceanu la Berlin. Căci nici nu s'ar fi putut altfel. Orcât de nedibace o fi fost acţiunea diplomatică a României înainte de intrarea noastră în război, acţiunea militară fusese prea glorioasă ca să i se poată retrage lui Brătianu, tocmai atunci, încrederea ce-şi pusese în el ţara şi voevodul ei! Adversarii lui înţeleseră lucrul acesta, şi deaceia lupta pe care o porniră Conservatorii şi centraliştii, mai ales aceştia din urmă şi mai ales după pacea de la San Stefano, fu îndreptată împotriva lui Kogălniceanu, acuzat de ei că n'a ştiut să apere interesele ţărei. Gândul ascuns al opoziţiei, în deosebi al acelui vag partid de centru, la care se alipise cu acea ocazie şi Dimitrie Brătianu, fratele lui Ion, era de a produce o spărtură în sânul guvernului liberal. Dar Ion Brătianu era prea fin ca să nu înţeleagă lucrul acesta. Având deocamdată nevoie de Kogălniceanu pentru a fi susţinut la congresul de la Berlin, el nu se gândea să se despartă de acesta până nu va trece

Manopere politice.

hopul, aşa încât politica sa o îndreptă spre o acţiune de conciliere, ademenind, cu farmecul vorbelor şi al privirilor sale — care se zice că erau aproape irezistibile — pe liberalii disidenţi, izbutind să facă pe Ion Ghica să plece în misiune guvernamentală la Londra şi pe Dumitru Sturdza să schimbe cu încetul atât de mult părerile, încât să ajungă a scrie o broşură (în limba germană) de aspră şi fulgerătoare mustrare împotriva politicei moscovite.

Congresul de la Berlin (1/13 Iunie—1/13 Iulie 1878).

Astfel stăteau lucrurile în ţară când se deschise congresul de la Berlin, la 1 Iunie 1878.

Deşi marele duce Nicolae scrisese încă din toamna trecută, în toiul luptelor, Domnului României, că: *„J'ai toujours été heureux de reconnaitre la bravoure et les solides qualités de ton armée. Le succes de Rahova appartient tout entier aux armes roumaines"*, totuşi politica tradiţională a Rusiei, de care vorbise Carp la Senat, a trebuit să triumfe asupra celui mai elementar sentiment de recunoştinţă. De altfel, în afară de aceasta, Anglia, la stăruinţele căreia se întrunise congresul, îşi avansase prin talentatul ei Disraeli, trebile destul de bine ca să nu mai aibă nevoie de a interveni în favoarea României [1]) care se afla acum, în ziua marelui eveniment, cu totul părăsită de lumea întreagă. Brătianu şi Kogălniceanu, plecaţi la Berlin, nu fură primiţi ca reprezentanţi ai unui stat beligerant, ci, din graţia lui Bismark, care le spusese totuşi *„Tenez la dragée haute"*, ei fură numai admişi *„au sein du congrès, afin d'y exposer et défendre les droits de leur pays"*.

Ca şi la San Ştefano, în succesiunea desbaterlor, rândul României veni cel din urmă, ceiace făcu pe Lordul Salisbury să ceară Congresului, cu o amară ironie, ca *„după ce s'a ascultat delegaţii unei naţiuni care reclamă provincii străine (Grecia), să se audă şi reprezentanţii unei ţări, care cere ţinuturi ce-i aparţin"*.

---

1) Cu Rusia ajunsese la o înţelegere secretă asupra modificărei tratatului de la San Stefano în favoarea Angliei, iar cu Turcia convenise ca insula Creta să fie cedată Marei Britanii.

Hotărârea Congresului cu privire la România.

Dar glasul acelor reprezentanţi sună în urechile diplomaţilor europeni ca predicele sfântului Ion în deşertul Iordanului. Sudul Basarabiei fu înapoiat Rusiei, care, mărinimoasă, ne dădea în schimb Dobrogea până la Sud de Mangalia şi în plus, e adevărat, Delta Dunărei. Dar recunoaşterea Independenţei şi a numelui de România o legă Congresul de condiţia modificărei art. 7 din Constituţie, cerută de Waddington cu o vehemenţă care nu putu fi refuzată de Europa cea umanitaristă din 1878. Şi nu atât modificarea acelui articol, care tindea la acordarea de drepturi civile şi politice *fără deosebire de religiune,* mortifică România, cât amestecul Puterilor străine în trebile lăuntrice ale Statului.

Încheerea Congresului. Acţiunea opoziţiei.

Congresul îşi încheie şedinţele în ziua de 1 Iulie 1878. Brătianu şi Kogălniceanu se întoarseră la Bucureşti, unde fură primiţi într'o atmosferă de mare depresiune morală. La 15 Septembrie întrunindu-se Corpurile Legiuitoare, ele „luară act" de cele convenite la Berlin, declarând că se vor supune voinţei Europei. La 1 Octombrie ruşii intrară în Basarabia, punând din nou stăpânire pe ea, şi la 14 Noembrie următor românii intrară în Dobrogea, punând şi ei din nou stăpânire pe o ţară care mai fusese a lor cu 460 de ani în urmă, sub Mircea cel Bătrân, voevod al întregei Ungro-Vlahii.

Insuccesul lui Brătianu la Berlin fu speculat de adversari, care-l acuzau acum că, în acele grele vremuri în care toate puterile ţărei ar fi trebuit să lucreze mână în mână, el a vroit să conducă statul cu excluderea lor, prin darea în judecată a foştilor miniştri conservatori. Brătianu se apără acuzând la rândul lui pe Kogălniceanu, care iscălise convenţia cu Rusia de la 4 Aprilie 1877. Având deci acum nevoie de un *„bouc émissaire"* după cum se exprimă Carp în şedinţa Senatului dela 6 Noembrie 1878 (la discuţia Adresei) — el sacrifică pe ministrul său de externe, de care nu mai avea nevoie, reconstituindu-şi partidul cu fostele elemente recalcitrante, D. A. Sturdza, V. Boerescu şi Creţulescu, cărora le dete portofolii într'un minister

Kogălniceanu este sacrificat. Remanierea ministerului (Iarna 1878).

menit să înfăptuiască şi el ceva mare : Proclamarea Regatului !

Deocamdată însă toată grija României Noi, cea independentă şi stăpână a gurilor Dunării şi a Dobrogei, era împlinirea poruncii Europei de a modifica art. 7 din Constituţie, cel care suna astfel : *„Numai străinii de rituri creştine pot dobândi împământenirea..."*, articol redactat deci împotriva evreilor şi a turcilor, dar privit de Europa ca fiind interpretat numai contra evreilor. La Berlin, Waddington ceruse ca recunoaşterea independenţii României să fie condiţionată de regularea acestei chestiuni, iar celelalte puteri unindu-se cu această putere, ţara se afla deci într'un impas, din care nu putea ieşi decât supunându-se voinţei celor mai tari. La începutul anului 1879 Camera şi Senatul declarară că revizuirea art. 7 este necesară (raportori au fost : la Cameră D. Giani şi la Senat P. P. Carp) şi că se va proceda prin urmare la noui alegeri în vederea adunării unei Constituante, care să legifereze modificarea sus zisului articol.

Discursul lui Carp de la 28 Februarie 1879.

La 28 Februarie 1879 Petre Carp ţinu la Senat un discurs pentru a se desvinovăţi de acuzarea ce i se adusese [1]) de a fi *deodată* în vederile partidului liberal, ba chiar poate de a dori să intre în guvernul I. C. Brătianu. El arătă netemeinicia unei atari acuzări, spunând că a fi de acord cu revizuirea Constituţiei în vederea schimbării art. 7, nu înseamnă a face jocul liberalilor, ci a lucra în folosul ţărei.

Despre modificarea Constituţiei.

> *„Dacă aş crede"* zice el *„că partidul liberal ar voi să modifice astăzi Constituţia în sens mai liberal, eu unul nici nu m'aşi crede în drept a respecta acea constituţiune, fiindcă ea atunci, fiind opera unui singur partid n'ar mai fi opera ţărei ; şi ce zic pentru adversari, trebuie s'o recunosc şi pentru mine, căci precum lor nu le dau dreptul s'o modifice în sens mai liber decât este astăzi, tot asemenea şi mie îmi refuz dreptul de a o modifica în sens mai restrictiv"*.

---

1) De către fracţiunea liberală şi independentă a lui N. Ionescu.

Iată o părere pe care, prin înțelepciunea și adâncul sens politic-moral ce conține, la noi în țară cel puțin, numai un Petre Carp putea s'o aibă.

Libertatea nu se cere, libertatea se ia.

Dar urmând șirul gândirei sale, oratorul arată că: *„Dacă este vorba de a da, în chestiunea art. 7, sprijinul nostru leal guvernului, apoi acela l-am promis de mult și astăzi facem onoare cuvântului nostru; dacă este însă vorba de a intra în minister și de a coopera cu guvernul la soluționarea acestei chestiuni, eu cred că nu este în interesul nostru de a o face....* căci, libertatea nu se cere, libertatea se ia. *Și veți crede poate acum, că cuvintele mele de atunci*[1] *nu erau o sfidare brutală aruncată unui adversar învins, ci expresiunea unei convingeri intime pe care am avut-o atunci și o am și astăzi. Ce autoritate morală mai putem* avea noi față cu țara, atunci când rândurile conservatorilor *se vor mări, dar se vor mări numai cu o pomană dată de acei care i-au combătut toată viața lor?... Nu vom putea avea o asemenea autoritate morală, și eu resping o putere care ar fi rezultatul unei bunevoințe, și voi primi numai acea putere care va fi rezultatul unei lupte triumfătoare! Vom deslega, cu toții uniți, chestiunea evreilor, fără participarea noastră la guvern, și când, după terminarea acestei chestiuni, țara obosită de atâtea lupte, va căuta să consolideze ceiace a obținut și va putea distinge cu sânge rece ceiace n'a fost decât un folos trecător și ceiace trebuie să devie un câștig solid și permanent al României, atunci cred că va fi timp ca aceste elemente care nu vor să meargă pururea înainte, cred, zic, că după o epocă de progres repede trebuie să vie și o epocă de lucrare liniștită, care dă vreme copacului sădit de a prinde rădăcini, atunci*

Despre menirea partidului conservator.

---

1) In Cameră Lascar Catargi, Gh. Vernescu adresase guvernului o interpelare, acuzându-l că vrea să înrăurească alegerile și cerând garanții în această privință. Majoritatea Camerei însărcinând pe Carp să-i răspundă, discursul acestuia culminase cu cuvintele: „Libertatea nu se cere, ea se ia".

cred că va începe şi rolul nostru, şi, cu toată puterea de azi a partidului d-lui Brătianu, el nu ne va putea opri în împlinirea misiunii firești ce avem".

Profeţia lui Carp s'a împlinit, cum era şi firesc, dar abia 9 ani mai târziu. Insă nu aceasta interesează ; interesantă este părerea lui Carp asupra menirei partidului conservator, a elementelor reacţionare, care nu vor să meargă prea repede înainte, spre a da ideilor sădite vreme de a prinde rădăcini !

Venind acum la miezul chestiunei, la acea evreiască, oratorul arată într'un fel deosebit de clar şi de logic care este adevărata situaţiune în care se afla ţara.

Chestiunea evreilor nu se poate deslega decât displăcând ţării şi Europei.

„Intr'o chestiune care nu se poate deslega în mod unilateral nici de Europa nici de ţară, unii s'au gândit numai la ţară, iar alţii numai la Europa [1]). Eu cred, domnilor, că chestiunea evreilor nu se poate deslega decât displăcând şi ţărei şi Europei... Dacă este vre-o putere care crede că Tratatul de la Berlin va putea fi aplicat, încât să dăm în bloc drepturi tuturor evreilor, trebuie să răspundem că nu se va găsi nici un ministru care să facă aceasta. Suntem prin urmare într'o poziţiune foarte neplăcută. Eu unul v'o declar francamente că nu văd în populaţiunea evreică, cea care este în ţara noastră, pericolul pe care-l vedeţi dvs. Dar, admiţând că aşa ar fi, v'aş întreba însă: ce aţi câştigat cu măsurile restrictive luate până acum? (adică cu acele impuse de art 7). Şi la o statistică adusă de d. Epureanu, v'aşi ruga să faceţi o altă statistică, acea de a vedea câţi evrei au intrat în ţară înainte de măsurile restrictive şi câţi după acele măsuri? Şi v'aşi mai întreba, dacă cu toate aceste măsuri nu se poate lecui răul, atunci n'a venit oare timpul să vă gândiţi că v'aţi pus într'o situaţiune greşită? Eu cred că timpul acesta a venit, şi din

---

1) Intrerupt de Voinov, care spune: „Dvs. nici nu sunteţi posibil (sic) de a veni la minister", Carp îi răspunse: *Qui a bu, boira*".

tratatul de la Berlin culeg binele care-l conține, și acel bine este că ne silește să privim cu ochii deschiși acea chestiune, să o studiem mai bine și să vedem ce măsuri trebuie să luăm ca să evităm răul, întrucât ar exista!"

Și acum, Carp se întoarce la tema lui favorită:

„Munciți și civilizați-vă, aceasta am spus-o în toate parlamentele, de câte ori s'a tratat chestiunea evreilor. De la 1866, în luptă continuă cu fracțiunea, am zis că singura cale ce poate să ne scape este munca pe calea economică; căci, în concurența evreilor, eu nu văd decât un stimulent de a desvolta pe câmpul economic o muncă mai intensivă decât acea de astăzi. Convingerea mea este că, dacă am da toți evreii afară, noi în loc de a propăși economicește, ne-am întoarce la lenea noastră tradițională și am reveni la starea de acum 50 de ani (aplauze).

O națiune nu poate trece de la o situațiune la alta decât printr'o tranziție.

„Iată, d-lor, cum, după mine, trebuie să privim chestiunea evreiască. Recunosc însă că nu poate trece o națiune de la o situațiune la alta, decât printr'o tranzacțiune, și aceasta este singurul argument ce se poate aduce în favoarea acelora care nu vor să dea drepturi în bloc; trebuie o epocă de transițiune, însă trebuie să fie fixată prin legi ordinare, iar nu prin Constituție, cum reclamă minoritatea Dvs. (Fracțiunea lui N. Ionescu). Și când, după 10—15 ani, vom avea convicțiuni formate prin experiență, și dacă ne vom pune pe muncă, atunci încet-încet vom putea lărgi cercul, și astfel peste 30 sau 40 de ani, vom ajunge a împlini, în toată întinderea ei, dorința Europei".

Alegerile pentru Constituantă se făcuseră în luna Mai, Carp intrând în Parlament (la Cameră de data aceasta) ca reprezentant al colegiului I din Vaslui [1]). Multele, lungile și pătimașele desbateri care avură loc

---

1) Asupra unui discurs fără importanță, ținut la Cameră la 29 Mai cu privire la validarea alegerei lui Neron Lupașcu, trecem.

cu prilejul discuţii redactării noului art. 7 transformaseră Camera într'o arenă de luptă. Se deosebiseră, prin violenţa lor, mai cu seamă N. Blarenberg, Vasile Conta şi Gh. Mârzescu. Răspunseră dintre opozanţi; Maiorescu şi Carp.

Discursul acestuia este unul din cele mai remarcabile pe care l-a ţinut el, nu atât din pricina felului cum a fost tratată chestia evreiască, pe care, de fapt, în discursurile anterioare, oratorul o cam epuizase găsind totuşi şi de data aceasta noui accente din cele mai elocvente, ci pentru că, în el, Petre Carp arată pentru întâia oară întregul său viitor program de guvernământ, de la care, potrivit firei sale, nu se va abate niciodată.

Discursul lui Carp de la 28 Sept. 1879.

Începând prin a analiza discursurile ţinute înainte de el, Carp arată că sunt toate lipsite de temeiuri. Blarenberg se pusese pe tărâmul *demnităţii naţionale,* Conta pe *tărâmul istoric,* şi Mârzescu pe al *religiunei.*

Demnitatea naţională.

Demnitatea Naţională ! Carp o respinge, căci înainte de *demnitate,* România, are *dreptul la viaţă,* şi a se opune cu sila la cererea Europei, înseamnă a pierde şi ce se câştigase în răsboi, dreptul la Independenţă.

> *„Să nu ni se vorbească,* zice el, *în aceste momente, de ortodoxie, căci dacă am permite ca ortodoxia să iasă din biserică şi să intre pe tărâmul politic, cred, cu d. Maiorescu, că am cădea în braţele Rusiei, şi ce sunt acele braţe noi o ştim, o ştim aşa de bine, încât ne întrebăm când sunt ele mai periculoase, atunci când ne strâng cu ură? sau atunci când ne strâng cu drag ? (aplauze)...*
>
> *...Nu, deci, chestiunea demnităţii trebuie să ne preocupe, şi eu nu înţeleg rezistenţa decât atunci când cererile Europei ar fi atât de teribile, încât nu am avea altă alternativă decât de a alege între o moarte demnă, sau o moarte ticăloasă. Ei bine această alternativă nu există şi resping sinuciderea la care ne îmbie dl. Blarenberg".*

Când sunt braţele Rusiei mai periculoase, atunci când ne strâng cu ură, sau atunci când ne strâng cu drag?

Talmudul nu este pentru Evrei o lege, ci o glossă.

Tratatul de Istorie al lui Conta ! Carp îl găseşte prea lung pentru încheierea la care oratorul ajunsese, că adică religia evreiască, primindu-şi forma ei definitivă

prin Talmud, impune *„poporului ales"* de a privi orice altă religie ca un duşman ce trebuie stârpit. Pornind de la această ideie, Vasile Conta respinse aplicarea Tratatului de la Berlin [1]) pentru a nu deschide uşile *„nici cele mari, nici cele mici"* unui popor a cărui lege cerea, *„ura şi exterminarea"*. Carp din potrivă, arătând în treacăt că Talmudul nu este pentru Evrei o lege cum este Evanghelia pentru Creştini sau cum este Biblia, ci numai o simplă glossă fără putere de lege, crede că afirmarea lui Conta este nu numai exagerată, dar eronată.

> *„Ştiu"* zice el *„că zeul evreilor a fost în totdeauna numit zeul răsbunărei, în timp ce zeul nostru este zeul iubirei şi al iertărei. Insă în Istorie nu cunosc decât puţine exemple în care Evreii să se fi dedat la acte de cruzime [2]). Când au intrat în Palestina au exterminat, o ştiu, unele din micile popoare care erau pe marginea acelei ţări. Presupun că ele erau elemente nomade, strămoşii Beduinilor de azi, care făceau adeseori invaziuni în Palestina, şi pe care noi i-am extermina astăzi prin jandarmerie, în afară de orice teorie religioasă. Aceasta a făcut poporul evreu cu zeul ei cel crud. Noi, cu zeul nostru cel blând, într'un singur an am ars pe o singură piaţă, la Toledo, 15.000 de Evrei; noi, cu religia noastră cea blândă, în sânul Franţei am ucis 1.200.000 de oameni cu cruciade în contra albigensilor. Aş putea să înmulţesc exemplele... dar vreau numai să vă arăt că este indiferent, pentru rezultatul practic, dacă zeul Evreilor este un zeu bun sau un zeu rău. Adevărata ştiinţă ne învaţă că toate popoarele în timpul copilăriei lor sunt crude, şi la toate popoarele civilizaţiunea vine de le îmblânzeşte moravurile. Ca atare, nu acesta poate fi un argument care să*

---

2) Mulţi oratori, printre care conta el însuşi, discutau în Constituantă respingerea modificărei art. 7, când aceste discuţiuni nu mai putea avea loc într'un Parlament ales pentru a redacta numai modificarea cerută de Parlament dizolvat.

2) E de presupus că P. Carp nu citise „Războiul Romanilor cu Evreii" de compatriotul lor Iosef Flavius.

ne facă pe noi să ne împotrivim la o deslegare rațională a chestiunei evreiești".

In sfârșit, Carp combate și teoriile lui Mârzescu :

„Domnul Mârzescu a vorbit cam un ceas... Voci : *„Trei ceasuri" !*

Carp : *Vă rog să nu mă întrerupeți, căci veți vedea că suntem de acord (ilaritate). A vorbit, zic, cam un ceas despre sanhedrin și despre organizația rabinică în Franța, fără să ne spue însă pentru ce n'am putea și noi aplica la Evreiii de la noi principiile stabilite de sanhedrinul din Franța... Al doilea ceas s'a întins dl. Mârzescu asupra tratatului de la Berlin, dându-i o interpretare mai largă chiar de cum i-au dat-o Puterile..."*

Dar această interpretare, Carp nu o admite, căci ea este în afară de chestiune.

Intrebarea e alta :

Ce este un Evreu?

„Ce este, Domnilor, un Evreu ?

„Un Evreu este reprezentantul unei rasse, care din cea mai adâncă antichitate s'a dedat negoțului[1] *și a cărui credință a fost privită în sânul popoarelor creștine, pe drept sau pe nedrept, ca o religiune spurcată; așa încât, ori unde se ivea câte un Evreu, el era privit ca un om cu care creștinii nu puteau fi în contact. Ei bine, care a fost rezultatul acestei situațiuni ? Rezultatul a fost că această seminție, în viața practică și reală, a concentrat întreaga ei activitate asupra singurului lucru cu care îi era permis să se ocupe ,asupra negoțului, și, pentrucă fie care om simte nevoie să găsească o reacțiune contra disprețului ce întâlnește pe tărâmul real al vieței, Evreii s'au ridicat pe tărâmul spiritual al religiunei, căutând în le-*

---

1) E de presupus că P. P. Carp voia să înțeleagă prin „adânca antichitate" îndeletnicirile evreilor după distrugerea Ierusalimului și alungarea lor din Palestina, căci înainte de acea dată (70 după Chr.) țara lor era atât de bogată încât îndestula toate trebuințele interne, ceiace îi făcuseră tocmai să privească negoțul ca nefolositor pentru ei. De altfel ei nici nu aveau porturi, cu toate că țara lor se întindea dealungul Mediteranei. (Vezi și Iosef Flavius care constată acelaș lucru).

gea lor mângâiere la zilnica amărăciune la care erau expuşi !.

„Prin urmare" urmă Carp, cu avântul acela care-l înflăcăra în zilele marilor sale discursuri, *„prin urmare avem nişte oameni care pe de o parte sunt tari — căci tare este acela care crede în ceva, şi slab este ateul, slab e cine zice că mintea lui e mai presus de toate legile — tare este acel care, crezând într'o lege superioară, îşi oţeleşte caracterul prin supunerea la o forţă ideală ce-i stăpâneşte pasiunile şi îl învaţă a domina pe alţii pentrucă s'a dominat pe sine (aplauze)".*

„Pe de altă parte, această forţă i-a dus pe tărâmul real la rezultate imense. Depărtaţi de noi de la orice activitate umană alta decât cea economică, i-am obligat de a nu face altceva decât de a câştiga, iar ei astăzi se răzbună de dispreţul nostru, ţinând în mână capitalul, adică forţa ce alimentează viaţa economică a Europei !

„Acesta e Evreul în genere. Să vedem acum ce este el la noi".

Civilizaţia creiază libertatea, iar nu libertatea civilizaţia.

„Când România, cam virgină de orice cultură, s'a găsit deodată faţă cu civilizaţiunea occidentală, era firesc să nu înţeleagă întregul mecanism şi întregul mers al acestei civilizaţiuni; era firesc ca de multe ori să confunde cauza cu efectul, şi să creadă că, imitând în mod superficial efectele, luând pur şi simplu formele civilizaţiunii occidentale, noi avem să ajungem la acelaş rezultat la care a ajuns Europa, şi a uitat că ceiace ne place nouă în străinătate, ceiace ne place atât de mult încât ochii ne apun, nu este decât rezultatul unei munci anterioare pe care noi nu am făcut-o, şi fără care, cu toată imitaţiunea noastră servilă, nu putem ajunge la nici o înflorire. Şi când noi am gândit că libertatea pur şi simplă poate crea civilizaţiunea, ne-am înşelat amar, căci civilizaţiunea creează libertatea, iar nu libertatea civilizaţiunea [1])".

1) Această şarjă impotriva regimului liberal, din neînţelegere probabil, a fost aplaudată de Camera lui Ion Brătianu.

Trebuie mărturisit că asupra acestui discurs suflă un vânt de grandiozitate care răcorește mințile cele mai înflăcărate, care, măturând obstrucțiunile mintale, face loc judecății obiective, atât de trebuincioasă adevăratului om politic.

Libertatea repede cucerită este prea șubredă.

„*Când am venit noi*" zice Carp mai departe „*când am venit și am luat organizațiunea întreagă a popoarelor celor culte, fără să avem noi elementele necesare, ar fi trebuit să ne gândim că punem bazele unei clădiri pe nisip, care va trebui să se prăbușească la cea dintâi furtună. Rezultatul a fost că noi, popor tânăr, ne-am aruncat exclusiv pe tărâmul politic. Fiecare din noi a vrut să se bucure de aceiași egalitate, a vrut să fie și ministru, și deputat și prefect, suprefect și primar, părăsind celelalte activități sociale. Și nu numai atât, dar ne-am dat o organizațiune politică, cu un personal mult mai mare decât în străinătate, pe când în realitate elementele de care dispunem sunt mai restrânse. In proporție cu Franța, noi n'ar trebui să avem decât 10 prefecturi în țară, pe când avem 30. Și n'am stat aici: fiindcă toată lumea s'a aruncat pe tărâmul politic, pentru fiecare post avem un titular și 7—8 candidați! Ei bine, unde ne mai rămâne atunci puterea pentru activitatea economică? Nicăieri. Și așa s'a întâmplat că locul gol a fost ocupat de evrei fără nici o luptă. Și dovadă despre aceasta este că, cu cât se lărgește cercul libertăților noastre, cu atât crește numărul Evreilor. Puțini la număr pe timpul Regulamentului, au crescut în timpul Convenției, iar în timpul Constituțiunei numărul lor a devenit îngrijitor. Vina nu e a lor, vina e a noastră. Este timp să ne deșteptăm. Și dacă este un lucru de care mă bucur în Tratatul de la Berlin, este că el ne silește să deschidem ochii, și ne silește a studia starea noastră socială.*

Acum să nu gândiți, d-lor, că un conservator trebuie să fie contra libertăților. Știți că atunci când unii s'au pronunțat contra Constituțiunei,

m'am făcut eu apărătorul ei. Dar afirm că o țară, care pe lângă o constituțiune liberală ca a noastră, nu are și o organizațiune socială conservatoare, acea țară este pierdută de mai înainte cu sau fără Jidani, (aplauze)".

Programul politic al lui Carp.

Cu o ușurință uimitoare, Carp, ajuns la acest punct culminant al discursului său, trece acum la programul viitorului său guvern... când o fi — căci, o spusese doar singur cu 7 luni în urmă : *qui a bu, boira !*

„Răul este deci astăzi serios. Evreii sunt stăpâni pe producțiunea noastră economică, dar oricare vor fi măsurile represive ce veți lua astăzi, nu prin ele veți ajunge la un bun rezultat.. Eu cred că aiurea stă leacul. Inainte de toate sunt două lucruri pe care trebuie să le avem în vedere : emanciparea economică a satelor și creearea forțată a concurenței prin târguri. Pentru primul punct, voi avea onoare a propune în sesiunea viitoare o lege ce va declara inalienabilitatea proprietății mici, o altă lege, ca cârciumele să fie monopolizate și proporțional pe populațiune. Voi avea de asemenea onoarea de a veni cu altă lege despre cămătă, mai aspră decât cea de azi, și cu o lege care va garanta împrumuturile țăranilor. In fine, cu o lege care va da muncilor agricole o altă garanție decât acea ce ne oferă legea actuală, care dă loc la o adevărată impilare. Va trebui să înlăturăm pe Român de la funcționarism, și atunci va veni o vreme în care democrația în loc să fie democrație bugetară, va fi o adevărată democrație a muncii, care nu cere de la libertate altceva decât garanția rezultatelor obținute prin strădania fiecăruia (aplauze). Ca să obținem această garanție voi cere crearea unei Curți pentru Contenciosul Administrativ, care să dea o pepinieră de prefecți, ce va sustrage administrația de sub arbitrarul Camerei... Pentru astăzi mă opresc aici. Nu pot să vă expun întreg sistemul, întreaga teorie. Am vrut numai să vă arăt cam în ce sens ar trebui noi să lucrăm !".

Evreii trebuiesc încetăţeniţi cu încetul.

Intorcându-se acum, ca un fel de scurtă incheiere, la chestia evreiască, Carp arată că la noi capitalul este în luptă cu producătorul (fiind evreiesc), şi nu în teorie, ci în luptă reală, pentru că refuzăm acelor ce posed capitalul facultatea de a-l pune în serviciul unei ţări ce-i respinge din sânul ei. Găsind că a venit timpul să se curme această stare de lucruri, Carp găseşte că evreii trebuiesc încetăţeniţi, însă nu printr'o transiţie bruscă, ci cu incetul. El reaminteşte lupta care s'a dat în 1864, când s'a votat Constituţia, şi când s'a vrut a se da drepturi la Evrei în întregimea lor, fără se observe perioada de transiţiune. Această acţiune necugetată a produs a reacţiune încă mai necugetată, zice Carp. Ea a dat loc la emoţiuni populare, şi votul art. 7 s'a dat în urma distrugerei unei sinagoge şi în urma presiunei unei populaţiuni tulburate, care înconjura adunarea :

„Votul art. 7 a fost votul unei Camere ce se supunea emoţiunilor populare, şi azi putem vedea prin experienţă câtă nedreptate au acei cari vor să ne supunem emoţiunilor populare[1])*.... Abia se votase articolul şi s'a constat că răul merge crescând, căci răul a rămas şi ura a crescut. Noi am făcut din ura contra Evreilor o dogmă de partid. Dacă imput ceva d-lui Brătianu este, că nu numai a tolerat aceasta, dar a căutat să facă capital politic din aceasta, şi ca să atragă Fracţiunea* şi-a dat aerul de a crede *că prin măsuri administrative poate să curme răul. Imi aduc aminte că am făcut o interpelare în 1868. Domnul Brătianu n'a vrut să mă asculte, şi a avut chiar buna voinţă să mă trateze de trădător. Astăzi cred că şi-a schimbat părerea, căci nu prin măsuri administrative şi represive putem să curmăm răul. Având aceste păreri, înţelegeţi prea bine că nu mă pot eu supune aşa zisului curent naţional. Eu admit instinctul la o naţiune, admit ca ea să simtă că există un rău, precum fiece om când e bolnav simte că-l doare;*

Omul de stat nu trebuie să se la după massa inconştientă.

1) Revenire la teoria masselor, vezi p. 123 şi p. 284.

dar nu admit ca bolnavul să zică el : iată doftoria ce trebuie să mi-o dea doctorul ! Există un rău în țară, un rău economic, un rău social : atât e dator curentul să ne arate, iar mijloacele de lecuire suntem noi datori a le arăta. Noi însă, în loc de a lumina poporul, când venim să primim inspirațiuni de la dânsul, nu facem decât a prostitua inteligența pe care Dumnezeu a binevoit să ne-o dea. Și acei care cred că au primit o cultură mai înaltă, aceia au datoria sacră de a veni, când poporul a rătăcit, să-i zică : nu merg după tine ! Tu simți răul, leacul ți-l dau eu... Și dacă cuvintele mele vor fi avut darul să schimbe un vot măcar, și acel vot să fie acela ce ne trebuie pentru două treimi, mă voi crede răsbunat și de laudele unora și de ocările altora, și voi primi în liniște blestemele astăzi, sigur fiind, că va veni o vreme, în care Românii vor ști să distingă pe acei care măgulind numai niște pasiuni meschine, își creiază un piedestal efemer, ca orice lucru ce e bazat pe o popularitate trecătoare !"

Discursul acesta este acoperit cu aplauzele majorității, și legea propusă de guvern — după ce au mai vorbit firește mulți alți oratori — se votează la 6 Octombrie, cu 13 voturi contra 9 și 2 abțineri (din care una a lui P. P. Carp).

Noul articol al Constituției suna acum astfel : *„Diferența de credințe religioase și confesiuni nu constituie o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita"*. Se mai stabili prin acea lege modul de împroprietărire, acordându-se totuși naturalizarea *în bloc*, Evreilor ce făcuseră războiul (circa 900); ceilalți nu o puteau căpăta decât individual. Și astfel, pe cale cam întoarsă, *porunca Europei* fu împlinită !

* * *

Proectul de lege asupra inalienabilității și nedivizibilității pământurilor rurale (Legea majoratului), prezentat Camerei la 11 Dec. 1879.

Două luni și jumătate după acest discurs, la 11 Decembrie 1879, Carp prezintă Camerei, din inițiativă parlamentară, legea lui asupra *Inalienabilității și Nedivizibilității pământurilor rurale celor mici*, lege iscălită de

Titu Maiorescu, P. P. Carp, Iacob Negruzzi, N. Catargi, I. Agarici, P. Aurelian, Al. Popescu şi colonel Călinescu.

Este expunerea politicei sala agrare, chestiunea cea mare despre care am vorbit la începutul acestei lucrări, care-şi luase după lovitura de Stat din 1864 o încheiere firească, dar nu definitivă — căci definitivă nu este nici azi, şi e puţin probabil că va fi vreodată. *Istoria Romanilor* a fost în esenţă, istoria lor agrară şi Imperiul s'a prăbuşit fără ca să se poată spune că ea a fost definitiv rezolvată. Sunt probabilităţi că *Istoria Românilor* să urmeze aceiaşi cale, cu deosebirea că i-am dori şi aceiaşi glorie !

Situaţiunea populaţiunei rurale, după legea împroprietăririi de la 1864, era, fără îndoială, îmbunătăţită mult faţă de lungul trecut de nevoi şi de dureri ale ţăranului român, însă nu era consolidată, fiindcă ţăranul acesta, privit în cursul veacurilor ca *chiriaş* al pământului său, nu se obişnuise încă cu ideia stabilităţii proprietăţii sale şi *cu respectul ideii de proprietate*, foştii clăcaşi împroprietăriţi lăsându-şi deseori pământul în părăginire, iar moşnenii sau răzaşii vânzându-şi ogoarele pe un cap.

Expunerea de motive a legei prezintate de Carp, lege esenţialmente conservatoare, este deosebit de interesantă, căci ea ne arată într'un fel desvoltat una din preocupările de căpetenie ale omului nostru de stat : *ideia majoratului*, menită să salveze şi să întărească proprietatea. Expunerea de motive a legii.

> *„Ultimul războiu"* spunea Carp *„ne-a creat o nouă poziţiune internaţională, modificând adânc raporturile noastre cu celelalte state europene... Nu trebuie să uităm că principiul integrităţii Imperiului Otoman a fost scutul ocrotitor sub care am putut proceda la reedificarea statului român. Astăzi acest principiu nu mai are aplicaţiune la noi; în propriile noastre forţe, în întărirea tuturor elementelor sociale, trebuie să căutăm o compensaţiune pentru lipsa puternicei stavile ce s'a prăbuşit în mijlocul evenimentelor ce s'au petrecut în anii din urmă. Unul din aceste elemente este elementul ţărănesc. Starea materială a ţăranului, puterea rădăcinilor*

ce-l leagă cu pământul pe care s'a născut, încrederea că dreptul lui asupra ogorului său este la adăpostul încălcărei celui mai tare, şi că viitorul poate mări, iar nici într'un caz micşora ceiace posedă astăzi — iată, în mari trăsături, punctele de căpetenie ce reclamă părinteasca îngrijire a Statului. Un popor în care clasa ţăranilor ar tinde să se transforme în proletariat agricol, nu va găsi niciodată în fiii săi acea putere fizică şi morală de care are nevoie pentru apărarea individualităţii sale...'

Indemnat de aceste considerente, Carp prezintă deci Camerei proectul de lege, care stabilea principiul inalienabilităţii şi al indivizibilităţii pământurilor ţărăneşti, codificând toate consecinţele ce izvorau dintr'însul. Legea avea numai 14 paragrafe, din care principalele erau §§ 1, 2, şi 4, prin carc toate pământurile ţărăneşti din România (proprietăţile rurale care nu trec peste 15 Ha. stăpânite de răzeşi, moşneni şi de foştii clăcaşi) erau declarate inalienabile şi indivizibile, moştenirea acestor pământuri revenind de drept fiului celui mai mare (principiul majoratului) sau reprezentantului său direct de sex bărbătesc, prin progenitură, — acest din urmă paragraf, al 4-lea, fiind menit să evite pentru viitor fărămiţarea proprietăţii rurale prin împărţirea lui între numeroşi copii ai capului familiei.

Vom vedea mai jos care a fost soarta acestui proect de lege.

Discursul lui Carp în contra insinuărilor calomnioase (16 Ianuarie 1880).

Deocamdată Carp, de care Brătianu, cu prilejul modificărei Constituţiei, încercase tocmai să se apropie, începu din nou lupta împotriva partidului liberal, nevoit fiind, pe de altă parte, să se apere el însuşi de numeroasele atacuri carc-i veneau din toate părţile. De 11 ani acum în politică, fost ministru, mereu membru al Parlamentului, şeful unei grupări conservatoare, care-şi lua din ce în ce mai mult o atitudine de neatârnare faţă de matca partidului, Carp, prin curajul cu care înfrunta situaţiunile cele mai delicate, îşi sporea pe zi ce trece numărul duşmanilor. Atitudinea hotărâtă ce luase, de când intrase în viaţa publică, în cele două mari chestiuni: a pericolului slav şi a pericolului evreiesc, şi care-l

pusese în situaţia de a fi întâi împotriva cooperărei armatelor româneşti cu cele ruseşti, iar mai pe urmă a duce o luptă deschisă împotriva antisemitismului, făcură ca lipsa lui de popularitate să crească din ce în ce mai mult în ochii unei mulţimi înflăcărate de întâmplările din urmă, cele care aduseseră după sine gloria militară a României, Neatârnarea ei ,şi care duceau cu paşi repezi, la Proclamarea Regatului. In ochii acestei mulţimi, compusă din politicieni liberali şi îndeosebi fracţionişti, Carp era „un străin de aspiraţiile neamului", fiindcă ei nu se puteau ridica deasupra momentului, deasupra efectelor vizibile şi imediate ale evenimentelor. Şi ca atare îl învinuiau că ,întrucât este un înstrăinat, el trebuie să aibe şi legături cu străinii împotriva intereselor ţării sale. Şi învinuirile acestea erau vechi, ele ţineau de mai bine de 12 ani, dela discursul din 1868, făcut în Cameră în favoarea Evreilor, în urma căruia se spusese de el că „neavând încredere în poşta română, s'ar fi dus la graniţă pentru a expedia o scrisoare, menită să deschidă ochii împăraţilor asupra felului cum se tratează chestiunea evreiască la noi" — până la copilăreştile învinuiri ce au urmat de a fi, împreună cu Maiorescu, partizanul lui Schopenhauer, şi până la ultima acuzare de a fi un conspirator, străin de aspiraţiile neamului.

Carp învinuit de a avea legături cu străinii.

Dar copilăreşti sau grave, acuzările acestea nu puteau fi pe placul lui Carp şi el se simţea dator, atât faţă de contimporanii săi cât şi faţă de posteritate, să se apere împotriva lor. Se mai apărase de altfel şi altă dată, dar nu cu ironia cu care cerea acum, la 12 Decembrie 1879, socoteală, în incinta Camerei, lui Vasile Boerescu, pentru acuzarea ce-i adusese acest fost ministru conservator şi actual ministru liberal, de a nu avea un program politic [1]), şi nici cu violenţa cu care cerea socoteală, la 16 Ianuarie 1880, în aceiaşi incintă, lui Ion Brătianu, pentru „insinuările calomnioase" ce se făceau la adresa lui.

---

1) „Pe când erai conservator" îi spuse Carp „domnul Ion Brătianu te acuzase că *ai prea multe programe*, şi acum te întreb eu, dacă programele acele au trecut, odată cu D-ta, în partidul stâng, şi dacă n'o fi rămas şi la dreapta ceva ?

„Intreb pe domnul Prim Ministru dacă este în interesul ţărei şi a desvoltărei sistemului parlamentar de a întrebuinţa, ca armă de partid, insinuarea nefondată şi calomnioasă ?" fură cuvintele cu care începu Carp interpelarea sa de la 16 Ianuarie.

Arătând că Ion Brătianu *„pe vremea când nu era convertit la ideile umanitare moderne"* îl învinuise de a fi expediat *împăraţilor* scrisoarea de care s'a vorbit mai sus, şi de a-l invinui acum *„de a conspira cu străinii impotriva statului"* — şi aceasta nu numai pe el, ci pe întregul partid de dreapta, şi nu cu vorbe deadreptul, ci prin insinuări — el somă pe primul ministru să răspundă, dacă, întâi, insinuaţiunile sale vagi, care nu numeau pe nimeni, se adresează la un partid sau la un grup din opoziţiune, şi al doilea, dacă Brătianu a avut în vedere o anumită persoană, să binevoiască a o numi *„şi a da şi probele, pe care sunt în drept a i le cere"*.

Carp somează să se dea probe. El reacţionează împotriva obicelului de a înlocui argumentele cu insinuaţii.

Deoarece Ion Brătianu, drept răspuns, îşi repetă acuzările fără a le dovedi, Petre Carp, luând din nou cuvântul, îi spuse că faptele care nu se pot dovedi nu trebuiesc aduse în discuţie publică, fiindcă altfel, având în vedere că de câteori este Brătianu în opoziţie el ameninţă Coroana cu revoluţia, s'ar putea *insinua că proclamarea Republicei de la Ploeşti* [1]) *a fost inspirată de el, şi aşadar* a duce lupta şi patimile politice *„pe un atare periculos teren"* este nedemn de nişte oameni de bună credinţă.

„Vreau să produc o reacţiune impotriva răului obicei de a înlocui argumentele prin insinuaţiuni... fiindcă, când se atinge onoarea unui partid ca şi a unui individ, atunci trebuiesc probe", pe care, nici el Carp, nu le putea da împotriva lui Brătianu, dar nici Brătianu împotriva lui.

---

1) Carp afirmă în acel discurs de la 16 Ianuarie 1880, pe cuvântul său de onoare, că, atât baronul Pottburg, reprezentantul Austriei la Bucureşti, cât şi contele Andrassy, primul ministru austriac, îi afirmaseră că Ion Brătianu le propuseseră răsturnarea lui Carol I din domnie, de unde trăgea el fireasca concluzie că „conspiratori cu străinii era Brătianu" nu el, Carp.

Şi întrucât desbaterile acestea de la 16 Ianuarie 1880 se făcuseră în Cameră cu prilejul unor noui discuţii relative la răscumpărarea Căilor Ferate, în timpul cărora Petre Carp fusese din nou învinuit de a fi comunicat străinătăţii fapte care ar fi schimbat atitudinea Germaniei faţă de România, — el, Carp, omul sigur de dânsul şi de cinstea sa, intervertea acum rolurile, transformându-se din acuzat, prin insinuaţie, în acuzator formal, care cerea Camerei un *vot de blam*, nu în privinţa politicei primului ministru, *în care avea încredere*, ci în privinţa *„artei dumisale de a nu argumenta când calomniază"*.

Carp are încredere în politica lui Brătianu.

De altfel, insinuările ce se făcuseră împotriva lui Carp în această chestiune fuseseră cu atât mai ciudate, cu cât partidul liberal fusese din potrivă el formal învinuit, nu numai de către Conservatori, dar chiar de către unii din membrii majorităţii, de a fi încercat să facă din răscumpărarea Căilor Ferate o afacere — un gheşeft, cum se spunea pe atunci — în folosul unora dintre membrii partidului. Fără influenţa lui Brătianu răscumpărarea nici n'ar fi trecut în Parlament, atât de mare fusese opoziţia majorităţii impotriva „gheşeftelor" cu care, pe atunci, ţara nu era încă obişnuită [1]).

Din toate aceste tribulaţiuni politice rezultă totuşi un fapt, care ar putea părea ciudat, dacă n'ar fi din potrivă firesc. Anume că, invinuindu-se unul pe altul de fel de fel de lucruri, unele imaginare, altele poate reale poate nu, Brătianu şi Carp, fără a merge până a spune că se înţelegeau, totuşi *se apreciau şi se stimau reciproc*, ceiace nu se putea spune atunci, şi nu se va putea spune nici mai târziu ,de nici unul din ei faţă de nici-unul altul ! Cinstiţi şi bine intenţionaţi amândoi, era şi firesc ca deosebirile lor de vederi să nu-i poate orbi asupra calităţilor ce-şi recunoşteau unul altuia, şi de aceia îl vom vedea pe Brătianu cerând, de trei ori, colaborarea lui Carp, iar pe acesta declarând în Parlament, cu prilejul discursului său de la 28 Ianuarie 1880, că el

Carp şi Brătianu se stimau şi se aprobau reciproc.

---

1) Din 120 de votanţi numai 72 au votat pentru răscumpărare (vezi şi Bacalbaşa : Bucureşti de altădată, vol. I. p. p. 243-44-46).

„are încredere în politica primului ministru", iar 11 luni mai târziu, la 3 Decembrie acelaş an, îl găsim iarăşi semnând, împreună cu Maiorescu, moţiunea de veştejire a atentatului îndreptat de profesorul Petraru împotriva lui Ion Brătianu [1]).

Situaţiunea partidelor politice era de altfel pe atunci mai neclară decât oricând, şi de natură a îngrijora pe nişte oameni de talia lui Brătianu şi Carp.

Situaţia partidelor politice.

Deşi în Februarie 1880 Independenţa României fusese recunoscută de toate puterile europene, deşi, în urma acestei recunoaşteri se înfiinţaseră acum legaţiuni în străinătate (la Paris cu Calimaki-Catargi, la Viena cu Ion Bălăceanu şi la Berlin cu Gh. Vârnav-Liteanu), deşi în Noembrie acelaş an se iscălise la Sigmaringen actul de regulare a succesiunei la tron, prin care se puneau de acord regulamentele Casei de Hohenzollern cu art. 83 din Constituţia noastră, consfiinţindu-se astfel definitiv principiul monarhic în ţară şi asigurându-se paşnica domnie a lui Carol I şi a urmaşilor săi, totuşi situaţia lui Brătianu — o dovedeşte şi atentatul din Decembrie — era încă nelămurită şi partidul liberal încă nu definitiv consolidat. Cât despre partidul conservator, el era în desagregare.

Maestru în arta de a desorganiza opoziţia — Brătianu nu ajunsese totuşi să-şi organizeze propriul său partid. Şi poate că tocmai prea marea atenţie ce o dădea adversarilor, împiedeca închegarea ce ar fi trebuit să se facă înlăuntru partidului liberal, care, cerând omogenitate în cabinet, începu o vie agitaţie împotriva intruşilor din guvern. La Cameră Nicolae Fleva depuse chiar o moţiune în acest sens, încât Mihail Kogălniceanu se văzu silit a părăsi ministerul de interne, primind postul de ministru plenipotenţiar la Paris. Gheorghe Vernescu, atras altădată, ca şi fracţionistul Nicolae Ionescu, ca şi conservatorul Vasile Boerescu, ca şi Dumitru Ghica, de către Ion Brătianu în partidul liberal, îşi constitui

---

1) La 1 Decembrie 1880, la eşirea din Cameră, Ion Petraru, fost profesor şi pe atunci funcţionar la Ministerul de finanţe, s'a repezit cu un cuţit asupra lui Brătianu, rupându-i paltonul cămaşa şi zgâriindu-i pielea. Atentatorul a fost dezarmat de deputatul Goga.

acum un partid al său, partidul Vernescan, care, prin organul său „Binele Public" începu o violentă campanie împotriva guvernului. Brătianu însă își urmări liniștit tactica, înlocuind pe partizanii disidenți cu oameni noui și valoroși, atrăgând în partidul său grupul „celor 9 intelectuali" din Iași, al cărui șef era profesorul Brânză [1]), iar membri de seamă Gh. Mârzescu, frații Șendrea și filosoful Vasile Conta. Acesta din urmă ajunge, către sfârșitul anului 1880, ministru al instrucțiunei.

Dar — e un lucru asupra căruia nu încape indoială, și care vorbește nu numai în favoarea inteligenții, dar și în favoarea caracterului său — dorința de căpetenie a lui Brătianu era să-și atragă pe Carp și pe Junimiști. Activitatea parlamentară de 12 ani a lui Carp și Maiorescu îl făcuse să simtă că ar fi putut avea în ei cei mai prețioși auxiliari ai unei politici, asupra căreia, cu nu prea mare greutate, s-ar fi putut înțelege mai bine de cât cu un C. A. Rosetti, el revoluționarul din 48 și antidinasticul din 71, care după 1877 evoluase însă atât de mult spre dreapta încât a putut, la Cameră, în calitate de prim ministru liberal, să întrerupă pe Carp cu vorbele : *„Și eu sunt conservator" !* [2]).

„Și eu sunt conservator" declară Brătianu la Cameră în 1880.

Cu ocazia revizuirei Constituției se făcuse întâia apropiere între Brătianu și Carp. In curând, cu prilejul proclamării regatului, se va face a doua, și scurtă vreme după aceia, în chestiunea domeniilor Coroanei, a treia și decisiva încercare de apropiere între aceste două capete politice pe care le-a avut țara. Dacă încercările acestea au dat greș, apoi vina a fost după cum se va vedea, nu atât a unor împrejurări din afară de ei, cât mai cu seamă a unei psihologii, care zăcând tocmai într'ânși a făcut, spre paguba țărei, înțelegerea cu neputință.

In 1880 termenul de *„Partid Junimist"* nu exista încă. Partizanii lui Carp formau *„o fracțiune a dreptei"*, considerându-se deci Conservatori, deși șeful lor se ținea cu totul la o parte de matca acelui partid, pe care

---

1) De unde numele : „Grupul lui opt și cu al brânzei nouă".
2) Ședința dela 16 Ianuarie 1880.

de curând încercase Manolachi Kostaki să-l reorganizeze.

Lipsa de seriozitate a lui Manolachi Kostaki-Epureanu.

Cu prilejul publicărei Statutelor Partidului Conservator (al cărui şef rămăsese Lascar Catargi) Manolachi Kostaki-Epureanu, fost conservator, trecut la liberali, revenit conservator şi preşedinte al clubului bucureştean, răspândi un program al partidului, care adeverea însă tocmai o totală lipsă de program, deoarece punctele concrete erau înlocuite cu vaga şi veşnica frazeologie *„fiinţa adevărului, sfinţenia obligaţiunilor"* şi altele la fel. Spiritul pozitiv al lui Carp, care luptase atâta vreme împotriva frazeologiei liberale, nu se putea împăca s'o vadă trecând deodată în tabăra conservatoare. El se ţinu deci la o parte, nefigurând printre membrii comitetului clubului, nici sub preşedenţia lui Manolachi Kostaki, nici după moartea acestuia (întâmplată la 7 Sept. 1880) sub preşidenţia lui Lascar Catargi.

Eminescu prim redactor la „Timpul".

Partidul fără program pozitiv, dar însfârşit reorganizat în iarna anului 1880—81 şi având pe Mihail Eminescu ca prim redactor al ziarului său „Timpul" [1]) începu împotriva lui Ion Brătianu o nouă şi vehementă campanie„ la care însă nu participă nici beizadea Grigore Sturdza, nici Petre Mavroyeni, nici Gheorghe Gr. Cantacuzino şi nici P. P. Carp.

Cel dintâi, fiul lui Mihai Vodă Sturdza, a fost candidat la domnia Moldovei în 1859 şi mai târziu iniţiatorul „petiţiei dela Iaşi", [2]) făcea opoziţie prin organul său „Democraţia Naţională" despre care vom vorbi mai jos; Mavroyeni şi Cantacuzino „budau"; iar Petre Carp „meditâ". Intrarea lui în politică se făcuse, ţinem minte, pe temeiul unui program ,acel al realizărei integrale a desideratelor Divanelor Ad-hoc. După proclamarea şi recunoaşterea Neatârnărei României şi după consolidarea definitivă a Monarhiei, programul acela fusese împlinit şi ţara avea deci nevoie, pentru a-şi

---

1) Comitetul dirigent era compus din: Lascar Catargi, Al. Lahovari, Generalii Florescu şi Manu, T. G. Rosetti, Menelas Ghermani, Al. Ştirbei, Titu Maiorescu, Gr. Triandafil, Gr. Păucescu şi P. Teulescu.

2) Vezi p. 152 şi urm.

duce zilele mai departe, de unul nou, care să tindă la o temeinică organizare administrativă şi la o înţeleaptă reformă socială. Spiritul organizat şi meditativ al lui Carp elaborase, în anii din urmă, liniile generale ale acestui nou program, care-l şi expusese Parlamentului, în Septembrie 1879, cu prilejul discursului său asupra art. 7 din Constituţie. Dar principiile generale ale acestui program trebuiau acum studiate, coordonate şi închegate. In faţa unor evenimente atât de noui în istoria politică a ţărei, el voia să se înfăţişeze pregătit. Pentru aceasta îl aflăm stând deocamdată la o parte de direcţiunea partidului conservator, ca şi de lupta pe care acesta o ducea împotriva guvernărei lui Ion Brătianu. Abia un an şi jumătate mai târziu, în Martie şi apoi în Decembrie 1881, se va arăta el din nou în arena publică pentru a expune elaboratul program al *Erei Noui* — ba chiar, deşi era în opoziţie, pentru *a-i impune* cel puţin principiile generale.

P. P. Carp se mută de la Iaşi la Bucureşti (1880).

Viaţa publică absorbindu-l acum cu totul, Petre Carp se mută, în anul 1880, de la Iaşi la Bucureşti, în casa decedatului său socru Ion Cantacuzino (mort în 1878), casă locuită în indiviziune de moştenitorii acestuia [1]). Verile le petrecea la Ţibăneştii Vasluiului, rămânând astfel tot anul în furnicarul politic de care firea lui combativă nu se mai putea despărţi şi de unde va privi de aproape marile evenimente ce urmară.

De altfel faptul că rămase la Bucureşti făcu din el nu numai martorul, dar, până la un punct, unul din personagiile care a jucat un rol important în politica culiselor care a dus la proclamarea regatului.

La sfârşitul anului 1880 „Democraţia Naţională", zia-

---

1) In strada Doamnei (astăzi banca Chrisoveloni) Ion Cantacuzino, care moştenise acea casă de la socrul său Mavros, locuise înainte în casa părintească de pe Podul Mogoşoaiei (Calea Victoriei), care era pe locul unde este astăzi aripa dreaptă a palatului regal (garda), a cărei grădină se întindea până în strada Luterană.

P. P. Carp locui casa din strada Doamnei dela 1880 până la 1890, când îşi construi în calea Dorobanţilor frumoasa clădire în care locui până la moarte.

La 1880 Carp avea doi copii pe Elsa (măritată Al. Sturdza, născ. 1874) şi pe Ion (1876), ceilalţi copii Grigore, Petre şi Nicu sunt născuţi mai târziu.

rul lui Grigore Sturdza şi al Generalului Tell, începuse o propagandă intensivă pentru evoluarea ideiei de gravitare a politicei externe a României spre politica ţaristă. Se înţelege că Petre Carp, împreună cu prietenii săi, nu putea rămâne inactiv faţă de o atare acţiune, el, pentru care fantoma Colosului de la Nord fusese întotdeauna o obsesie. După reluarea Basarabiei, mai ales, Rusia îşi manifesta o tendinţă de cucerire panslavistă atât de vădită, încât României nu-i mai rămânea să caute sprijinul existenţei sale naţionale decât în sfera de acţiune *a puterilor centrale*, Germania şi Austria, care căutau să pună stavilă acelei expansiuni slave. Ca un răspuns, deci, la propaganda rusofilă a „Democraţiei Naţionale", Titu Maiorescu publică într'o revistă germană „Deutsche Revue (1 Ianuarie 1881) un articol prin care indica alipirea României la Puterile Centrale ale Europei, ca fiind singura politică raţională şi naţională pe care ar trebui s'o urmeze ţara.[1]). Articolul reprodus în „Românul" şi în „Timpul" făcu o nemaipomenită vâlvă. C. A. Rosetti îl atacă cu violenţă, iar conservatorii ei înseşi îl desavuară făcând lui Maiorescu „imputări" pentrucă îşi permisese să traseze linia viitoare a politicei din afară a ţărei, fără a consulta comitetul şi partidul. Maiorescu şi prietenii săi hotărâră atunci să demisioneze din acel comitet, în care de altfel nu aveau ce căuta, de vreme ce şeful grupărei lor, Petre Carp, se ţinea ostentativ la o parte de conducerea unui partid, din care dădea a înţelege că nu mai voia să facă parte.

Titu Maiorescu cere alipirea României de Puterile Centrale (articolul din „Deutsche Revue", 1 Ianuarie 1881).

Ruptura definitivă dintre conservatori şi „Juna Dreaptă" urma să aibă deci loc chiar în acele zile de Ianuanie 1881, dacă un eveniment neaşteptat, n'ar fi întârziat-o.

Duminică, 25 Ianuarie, Petre Carp convoacă la el acasă pe Theodor Rosetti, Titu Maiorescu, Nicu Gane, Alexandru Lahovari şi Grigore Păucescu pentru a le comunica propunerea ce-i făcuse Ion Brătianu de a re-

Brătianu propune lui Carp să între Conservatorii în formarea guvernului menit să proclame regatul.

---

1) Maiorescu spune în o. c. p. 179 că el „presimţea formarea Triplei Alianţe".

constitui cabinetul cu participarea a trei conservatori în vederea *proclamărei regatului.*

Aşa dar Brătianu, fie din proprie iniţiativă, fie din sugestie domnească, dorea ca marele act care urma să sancţioneze răsboiul şi neatârnarea, să fie făcut *de ţară,* liberali şi conservatori impreună, pentru a-i da solemnitatea care i se cuvenea — însă, în loc de a se adresa lui Lascar Catargi, şeful partidului conservator, el se adresase lui Petre Carp !

Lascar Catargi refuză propunerea.

Bătrânul şef al Conservatorilor, cel căruia, în 1878, datorise Domnitorul rămânerea lui în ţară, se simţi jignit, şi făcu necugetatul act de a refuza, de două ori, această propunere. In adevăr, când ea fu adusă, la 27 Ianuarie, în comitetul partidului, hotărârea acestuia fu că *„propunerea lui Carp nu se va pune în discuţie decât atunci când se va adresa intregului partid conservator, ci nu numai comitetului"*, ceiace echivalează cu un refuz. Totuşi, de data aceasta din expresa dorinţă a Prinţului Carol, Brătianu se adresă a doua oară lui Carp, însărcinându-l să insiste pe lângă „prietenii săi politici" să primească propunerea. Dar comitetul clubului conservator răspunse lui Carp că *„Lascar Catargi e gata să ceară o audienţă la palat, dacă Domnitorul îşi va manifesta dorinţa"* [1]). Când răspunsul acesta fu comunicat Prinţului, de către însuşi Carp, în ziua de 3 Martie 1881" acesta răspunse doar scurt şi rece *„că va lua înţelegere cu primul ministru".*

Şi astfel liberalii au proclamat singuri Regatul, în ziua de 14 Martie — iar Junimiştii, din ce în ce mai mult, se despărţeau de matca partidului conservator, grupându-se definitiv în jurul lui Carp.

Graba pe care o pusese Brătianu să proclame regatul, îşi avea tâlcul ei.

Motivele care au îndemnat pe Ion Brătianu să grăbească proclamarea regatului.

Maiorescu se întreabă [2]) „dece faptul se intâmplă tocmai la 14 Martie 1881, în mijlocul greutăţilor cu chestia Dunărei, şi după neisbutirea încercărilor de a forma un guvern de coaliţie". Dar deşi nedumerirea aceasta se

---

1) Lascar Catargi nu mai ceruse audienţă Prinţului Carol din ziua dărei sale în judecată.

2) Op. cit. p. 192.

găseşte exprimată şi la numeroşi alţi autori, faptul este totuşi explicabil şi se datoreşte tocmai „greutăţilor cu chestia Dunărei", despre care vom vorbi cu deamănuntul mai jos, însă despre care trebuie să arătăm aici în câteva cuvinte în ce consta, întrucât ea a atras după sine accelerarea proclamaţiei regatului.

Tratatul de la Berlin instituise o Comisiune Europeană pentru administraţia Dunărei de la Porţile de Fier la Marea Neagră. Austria, pentru motivele pe care le vom vedea în capitolul următor, ceru acelei Comisiuni, care-şi avea sediul la Galaţi, ca pentru supravegherea poliţiei fluviale în apele româneşti (de la Porţile de Fier în jos, porţiune în care ea nu era stat riveran) să se înfiinţeze o comisiune specială, în care ea, Austria, să aibă preşedinţa şi vot preponderant.

Ministru de Externe la noi era Vasile Boerescu. El şi Brătianu, după o rezistenţă de altfel destul de slabă, acceptaseră propunerea Austriei, care tindea nu numai la un amestec ilicit în navigaţia fluvială a Dunărei pe o porţiune pe care numai România, Sârbia şi Bulgaria erau state riverane, dar care tindea chiar la preponderenţa influenţei sale în acele ape care nu-i aparţineau.

Un articol publicat în „Democraţia Naţională" a lui Beizadea Grigore Sturdza, (la începutul lui Martie 1881) dădu alarma în ţară, spunând că „Austria vrea să ne umilească". Nemaipomenita zarvă ce făcu în opinia publică această „destăinuire", îl hotărî pe Brătianu să accelereze proclamarea regatului, fie pentru a-şi întări poziţia sdruncinată de atacurile presei, fie pentru a înălţa ţara când era ameninţată să fie, pe de altă parte, scăzută, fie pentru amândouă motivele.

Parlamentul proclamă regatul în ziua de 14 Martie 1881.

Astfel el puse pe deputatul D. Lecca, Sâmbătă 14 Martie ora 3 după amiază, să propuie Camerei proclamarea Regatului Român [1]). După o clipă de uimire şi o furtună de aplauze, Camera trecu în secţii, aducând scurtă vreme mai apoi, următorul proect de lege: „Art. 1. Principatul României este înălţat la Regat şi

1) Lumea se aştepta ca aceasta să se facă la 10 Mai, aşa încât propunerea lui Lecca a fost o lovitură de teatru.

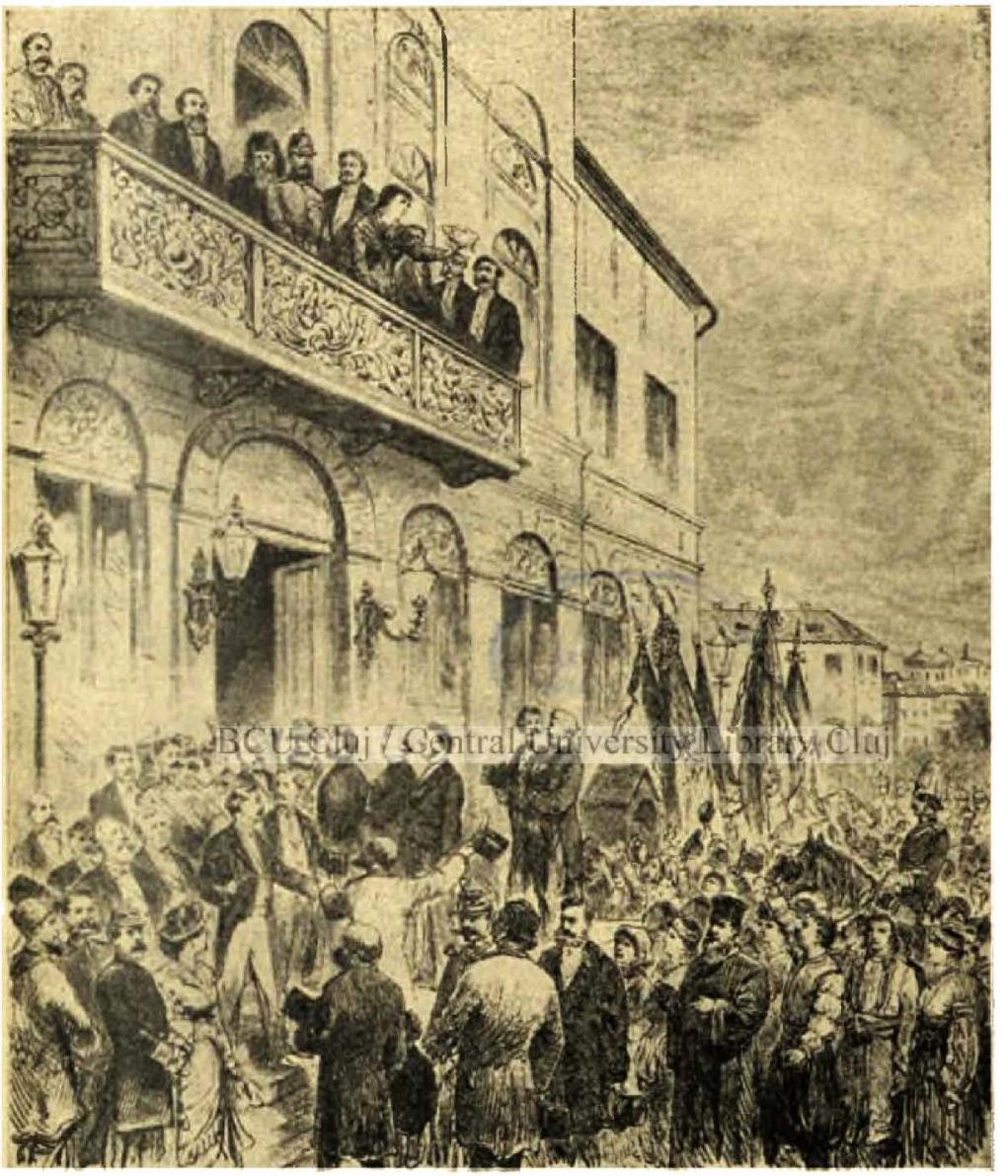

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Proclamarea Regatului
1 8 8 1

Prințul Carol I de Hohenzollern ia titlul de rege. Art. 2, etc." C. A. Rosetti, ca de obiceiu, ținu o cuvântare înflăcărată, iar în numele partidului conservator Alexandru Lahovari se asoció la solemnul act.

Rămâneau acum de făcut serbările de încoronare ale noului rege. Ele fură hotărîte pentru ziua de 10 Mai, regele cerând din nou, prin Brătianu, măcar de data aceasta, colaborarea opoziției prin formarea unui guvern național de concentrare. Președintele Consiliului se adresă din nou lui Carp, dar de data aceasta fără a-l mai însărcina să cerceteze intențiile lui Lascar Catargi. El ar fi dorit ca serbările să fie prezidate de un cabinet compus din liberali în unire numai cu P. P. Carp, Alexandru Lahovari, Gh. Gr. Cantacuzino și general Gh. Manu [1]). Intrucât însă acești trei din urmă nu erau Junimiști și nu puteau primi propunerea fără consimțământul șefului lor Catargi, încercarea lui Brătianu nu isbuti. Cum pe de altă parte proclamarea regatului nu făcuse să înceteze campania pe care nu numai opoziția, dar chiar o parte din majoritate o ducea împotriva lui I. C. Brătianu pe chestia Dunărei, acesta, pentru a liniști lucrurile, primi sugestiunile făcute de Carp în iarna trecută [2]) de a se retrage de la guvern pentru a înlesni formarea unui nou cabinet, care, nefiind compromis în chestia Dunărei, să prezideze serbările de încoronare.

Firește că Ion Brătianu, care nu înțelegea să se despartă de putere tocmai în acele clipe care însemnau apogeul gloriei sale, nu se putu hotărî să cedeze locul nu numai unui alt partid, dar nici măcar unui alt om, care, prin vre-o neașteptată ambițiune, ar fi putut periclita situația lui viitoare. Soluțiunea pe care o găsi fu deci aceea de a chema pe fratele său Dumitru de la Constantinopol, unde era ministru plenipotențiar, și a-i încredința lui, ca președinte de Consiliu, formarea unui nou cabinet. Astfel întreaga afacere rămânea în familie, Ion Brătianu fiind sigur dinainte că va putea

---

1) Vezi Bacalbașa, op cit. vol. I p. 259 și C. Xeni, „Take Ionescu".

2) Bacalbașa, op. cit. I pag. 257.

reveni la putere oricând va vrea contând şi pe docilitatea fratelui său şi pe faptul că ţara îşi va da în curând seama că „fără el nu se poate".

Formarea cabinetului Dumitru C. Brătianu (Aprilie 1881) şi serbările de încoronare (10 Mai 1881).

Aşa dar „fără nici un incident parlamentar" zice Maiorescu „şi fără măcar vre-o explicare în foile oficioase" guvernul demisionă la sfârşitul lui Aprilie 1881, Dumitru Brătianu fiind însărcinat cu formarea unui nou minister, pe care-l compuse astfel : el, prezident şi externe, Eugeniu Stătescu la interne, Mihai Pherykide la justiţie, general Slăniceanu la război, colonelul Dabija la finanţe şi lucrări publice şi V. A. Ureche la culte.

Serbările încoronării se făcură la 10 Mai cu o deosebită strălucire, totul părând a intra din nou în ordinea normală.

In afară ca şi înlăuntru totul era însă din potrivă într'o necurmată frământare; căci, după cum vom vedea mai jos, chestiunea Dunării se agrava pe zi ce trece, iar desbinările din sânurile partidelor politice se accentuau din ce în ce mai mult.

Ministerul lui Dumitru Brătianu, în care intrase acum şi C. A. Rosetti la interne, şi care prin personalitatea sa impregna directiva guvernului, ministerul acesta propuse nişte reforme sociale ce stârniră o atât de mare duşmănie nu numai din partea conservatorilor, dar chiar dintr'a propriilor partizani liberali, încât el trebui să se retragă. Şi retragerea aceasta fu motivată nu numai din cauza unor reforme care păreau prea înaintate pentru noua mentalitate a liberalilor conservatorizaţi, dar şi din nedibăcia lui Dumitru Brătianu, care aducând în mod prematur chestiunea Dunării la Cameră, declarase cu emfaza vechilor naţionalişti din 48, că el „poartă în sânge dragostea pentru România" şi că va apăra Dunărea „cum îşi apără tigresa fii", — vorbe cari în acele momente de mari greutăţi externe, nu cadrau cu seriozitatea şi cu prudenţa ce trebuia s'o arate un ministru prezident.

Regele, în urma votului de blam pe care după abia două luni de guvernare i-l dăduse Camera lui Dumitru Brătianu, însărcină pe C. A. Rosetti cu formarea ca-

binetului ; aceasta însă, într'un elan de patriotic altruism, îi răspunse : „Sire, naţiunea îl vrea pe Ion Brătianu !"

Că naţiunea era majoritatea parlamentară, aceasta nu avea importanţă. Regele Carol chemă deci pe fostul său sfetnic, căruia îi datora de fapt coroana sa de oţel, şi-l însărcină cu formarea unui nou minister.

Ion Brătianu formează din nou cabinetul (Iunie 1881).

Brătianu, întors de la Florica, îşi compuse astfel cabinetul : el, preşedinte, la finanţe şi război, C. A. Rosetti la interne, E. Stătescu la externe [1]), N. Dabija la comerţ şi lucrări publice, V. A. Ureche la culte şi M. Pherekyde la justiţie.

In urma acestei reveniri a lui Ion Brătianu la putere (Iunie 1881) neînţelegerile dinlăuntrul partidului liberal ar fi trebuit să înceteze cu totul, căci partizanii săi ar fi trebuit să simtă „qu'ils avaient un maitre". Dar lucrurile nu fură astfel. Pe de o parte Vernescu nu înceta campania sa împotriva primului ministru, mergând chiar, mai târziu, până a se înţelege cu conservatorii pentru a-i face opoziţie, iar pe de altă parte fratele Dumitru nu putea ierta „nenei" că-l întrebuinţase numai ca un instrument al politicei sale. El îşi făcu ziarul său deosebit „Naţiunea", iar când la 15 Noembrie 1881 fu ales preşedinte al Camerei, declară în plină şedinţă parlamentară, că „nu va fi instrumentul guvernului". Neînţelegerile acestea se vor transforma în curând, după cum se va vedea, în ură. Iar dacă Ion Brătianu îşi înstrăinase, de altfel cu totul împotriva voinţei sale dragostea de frate, apoi nici pe cea a prietenului Costachi Rosetti nu şi-o putu păstra. Căci deşi acesta, ca ministru de interne, făcea o operă bună luptând împotriva samavolniciei „zapciilor" (suprefecţilor) totuşi democraţia lui prea paşoptistă (legea asupra eligibilităţii magistraţilor şi altele multe) îi atrase admonestaţiile lui Brătianu, din care se născu firesţe răcirea vechilor sentimente dintre ei, lucru care duse, în curând, aproape la o duşmănie.

Neînţelegerile în sânul partidului liberal. D. C. Brătianu, Gh. Vernescu şi C. A. Rosetti.

---

1) El va lua în curând şi interimatul la Justiţie după trimiterea lui Pherekyde la Paris, ca ministru în locul lui N. Calimachi-Catargi.

Totuşi, împotriva răuvoitorilor, primul ministru era prim ministru şi va rămânea încă multă vreme. Partidul liberal, adică mulţimea partizanilor, îşi recunoştea, fără a crâcni, stăpânul, cel care-i dăduse, lui, partidului, în vara anului 1880 Banca Naţională [1]) în toamna lui 1881 fabrica de hârtie Letea, şi de la care aşteptau partizanii multe alte binefaceri.

Neînţelegerile în sânul partidului conservator. P. P. Carp îşi grupează prietenii politici.

Nu în aceiaşi situaţie se afla partidul conservator. Lipsit de sprijinul lui Carp şi al partizanilor săi, Lascar Catargi, desorientat, căuta mereu să-şi reorganizeze partidul şi nu izbutea. Carp din potrivă grupa din ce în ce mai strâns împrejurul său pe vechii săi prieteni dela Junimea. Dacă demisia lui Maiorescu şi-a altora din partidul conservator fusese amânată în Ianuarie din pricina propunerei ce li se făcuse de a forma un cabinet de concentrare în vederea proclamărei regatului, intenţia lor de a demisiona rămăsese însă fermă şi ea va trebui să se traducă în curând în fapt. Programul viitorului partid junimist era acum gata. Carp îl elaborase cu îngrijire, căutând să scoată doctrina conservatoare din empirismul său secular prefăcând-o într'o doctrină bine definită, în care chestiunile sociale şi economice erau fireşte privite din punct de vedere al claselor dominante, dar, conform constituţiei şi a vremurilor, totuşi cu respectarea tuturor libertăţilor. Programul fu expus de Carp parlamentului, cu un oarecare lux de amănunte, în ziua de 30 Martie 1881, cu prilejul discuţiei asupra budgetului. El este cheia politicei lui Carp, a politicei *Erei Noui*, şi-l vom analiza mai jos în amănuntele sale. Ziarul „Timpul", la 2 Aprilie 1881, îl reproduse în întregime în coloanele sale, arătând astfel că partidul conservator de sub şefia lui Lascar Catargi înţelegea să-şi însuşească ideile lui Carp.

Dar era prea târziu. In toamna următoare, la Maiorescu acasă, toţi junimiştii se întruniră pentru a mai desbate asupra acestui program, care era al lor, şi acolo ei hotărâră că la o Eră Nouă trebuia şi un şef nou. Pe

---

1) Infiinţată de liberali ca Bancă de Scont şi Emisiune ea fu transformată în Iulie 1880 în Bancă Naţională, primul ei guvernator fiind Ion Câmpineanu.

Catargi îl stimau cu toţi, pentru cinstea lui, pentru bunul lui simţ şi pentru curajul său cetăţenesc; dar îl găseau prea slab pentru a face faţă situaţiei actuale, şi apoi Junimiştii voiau acum nu numai o parte efectivă, dar una directivă în Comitetul Clubului. Faţă de această hotărâre, transformată într'o mişcare la care se asociaseră şi unii conservatori puri, Lascar Catargi demisionă din şefia partidului, retrăgându-se la moşia sa Golăşenii din Covurlui. Comitetul alese atunci preşedinte al Clubului pe Alexandru Ştirbei (6 Noembrie 1881), alegere pe care adunarea generală a partidului o respinse, chemând din nou la preşidenţie pe Lascar Catargi, care se întoarse la Bucureşti triumfător (22 Noembrie).

Lascar Catargi demisionează din şefia partidului şi apoi o ia din nou.

In urma acestei întâmplări, toţi partizanii lui Carp demisionară, în bloc din comitetul şi din partidul conservator, formând partidul politic, căruia i s'a zis junimist" sau „Carpist". Eternele recriminări ale conservatorilor ce au urmat de atunci în colo, s'ar putea întemeia pe vestita butadă de mai târziu a lui Alexandru Lahovari, care spunea că „a fost o vreme când la clubul nostru rămăseserăm atât de puţini, încât numai puteam face nici o partidă de poker !". Pentru a remedia această situaţie, Lascar Catargi fu nevoit să se înţeleagă mai târziu cu disidenţii liberali, Gheorghe Vernescu şi Dumitru Brătianu (aşa zisa opoziţie unită).

Partizanii lui Carp se constituesc în partid politic (Junimiştii) toamna 1881.

Junimiştii din potrivă se simţeau tari şi urmau a merge înainte încrezători în forţa lor, adevărat că şi ea mai mult morală şi intelectuală, decât numerică. Programul lui Carp, cel numai expus în Martie în Parlament, şi revăzut de altfel în Noembrie, fu citit şi comentat la Cameră în ziua de 3 Decembrie, cu ocazia răspunsului la mesaj. Şapte ani mai târziu, la 3 Sept. 1888, el va fi publicat în „Monitorul Oficial" sub guvernarea junimistă a lui Th. Rosetti, iar între 1888 şi 1895 va fi şi parţial realizat. Dar succesul cel mare al lui Carp nu fu numai acel de a face pe conservatori să-i adopte şi să-i aplice mai târziu programul, dar fu inde-

Conservatorii şi liberalii aderă la programul lui Carp.

osebi acel de a converti pe însăşi liberalii la principiile generale ale acestui program.

Şi acum să vedem ce era acel program.

Enunţarea lui în Parlament fu pregătită de Carp mai dinainte. Cu 15 luni în urmă îi arătase liniile generale în discursul ce-l ţinuse la Cameră, la 28 Sept. 1879, când a vorbit în chestiunea evreiască. Intre timp programul acesta fusese rumegat şi închiegat, şi cu toate acestea Carp nu-l enunţa în public decât după o nouă prealabilă pregătire a spiritului public, care trebuia să se obişnuiască cu ideia necesităţii unei reforme sociale, pentru înfăptuirea căreia o armonie între partidele politice ar fi fost, după părerea sa, numai decât trebuincioasă.

Pericolul socialist.

Prilejul unei atari încercări îl găsi el atunci când se desbătu la Cameră — în preziua proclamării regatului, la 13 Martie 1881, — asupra „pericolului socialist" pe care unii îl priveau ca fiind foarte ameninţător. In adevăr că după trecerea Ruşilor prin ţară, în timpul ultimului războiu, germenul „nihilismului" rămăsese în nişte meleaguri în care până atunci fusese cu totul necunoscut. In urmă se iviră nişte musafiri veniţi din Basarabia, care propagară, la Bucureşti întâi şi apoi la Iaşi, ideile socialiste ale lui Karl Marx şi Engels. Ii chema Nicolae Zubcu Codreanu, Zamfir Arbore şi Constantin Dobrogeanu. Mişcarea lor nu păru totuşi lui Brătianu destul de serioasă pentru ca să se alarmeze. Maiorescu din potrivă o găsea periculoasă şi făcu o interpelare la Cameră, întrebând guvernul ce măsuri înţelege a lua împotriva „curentului socialist". Stolojan, C. A. Rosetti, Al. Lahovari, şi însuşi Ion Brătianu, intrară într'o învălmăşeală de discuţii, indepărtându-se de subiect şi invinuindu-se unii pe alţi de fel de fel de fapte sau numai de intenţii, ca acea de pildă pe care i-o aruncă Brătianu lui Maiorescu că : văzând cum partitul liberal are să domnească multă vreme, caută orice ocazie spre a-l răsturna.

Discursul lui Carp asupra Ordinei Sociale (13 Martie 1881).

Carp luă ramura de măslin şi încheiă discuţia :

„Sau inima mea sbârcită înainte de vreme nu mai este în stare de a fi înrâurită de gravitatea

unei situaţiuni, sau suntem un popor necopt, căruia trebuie să-i iertăm exuberanţa în vorbe, chiar atunci când acea exuberanţă nu stă în nici un raport cu realitatea lucrurilor".

In pericolul socialist nu credea Carp; dar găsea că Camera dădea spectacolul unor lupte de partide *„ce ar dovedi că ţara este împărţită în două tabere, nu opuse, dar duşmane până la moarte".*

Dar, zise el, *pe când, pe de o parte, se spune că s'ar fi descoperit în ţară un complot nihilist, şi aceasta tocmai după asasinatul Ţarului Alexandru II-lea, iar pe de altă parte se zice „conform cu vuetul răspândit şi acreditat" că are să se proclame regatul [1]) „totuşi Dumneavoastră nu găsiţi în aceste momente altă de făcut decât să reînoiţi luptele de partid? Şi aceasta o faceţi nu pe terenul principiilor, dar pe terenul unor generalităţi şi acuzaţiuni..."... „Ar trebui, D-lor, să uităm astăzi relele deprinderi din trecut, să dăm la o parte dicţionarul de invective şi de acuzaţiuni, şi să vedem ce este de făcut, arătând ţărei că în momentele cele grave conservatori şi liberali şi-au făcut datoria"* Camera strigă : *Bravo!).*

Acum că buna voinţa parlamentarilor era captată, Carp trece la ce-l doare :

Organizarea socială a ţărei este o datorie pentru ambele partide politice.

„Noi, când am procedat la organizarea noastră politică, n'am priceput că trebuie să avizăm şi la reorganizarea noastră socială... Astăzi, când toată lumea, şi acei care voiesc libertatea şi acei care nu o voiesc, văd consecinţele acestei nepăsări pentru reorganizarea noastră socială, nu trebuie să ne aruncăm piatra unii altora, ci să venim cu toţii să vedem ce este de făcut : şi dacă va fi să fim despărţiţi, cum poate e bine să fim, atunci nu pe tărâmul constituţional să fim despărţiţi ci pe tărâmul ideilor de reorganizare socială".

După ce repetă că tărâmul de libertate politică fiind

---

1) Se spune că Petre Carp ar fi fost pus în curent de Ion Brătianu că a doua zi Parlamentul va proclama regatul.

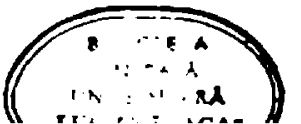

definitiv câştigat, trebuieşte deacum înainte câştigat neapărat acel al reorganizărei sociale, oratorul adaogă :

„Stânga, cum este astăzi, şi Dreapta cum este astăzi, sunt două partide care nu reprezintă viitorul, care reprezintă trecutul şi care abia se pot menţine în prezent".

Camera aplaudând la vorbele aceste, Carp adaogă atunci :

„Am fost silit să iau cuvântul pentru a vă indica în ce sens ar trebui să se îndrepte activitatea partidelor în ţară la noi... Când discuţiunile nu se vor mai întemeia numai pe acuzaţiuni, atunci ne vom putea întreba, de exemplu în materie de justiţie, dacă voim inamovibilitatea, şi atunci ţara va şti ce vor unii şi ce vor alţii" [1]).

„Acesta" urmă Carp *„este un exemplu. Sunt multe altele. Dar cum voiţi să vă asculte ţara aceasta, când, uniţi pe tărâmul constituţional, Dvs. sunteţi desbinaţi numai pe tărâmul persoanelor ? Ţara va zice că nu aveţi principii, că luptaţi pentru putere şi vă va întoarce spatele !"*.

Acest apel la o acalmie a animozităţilor personale fu pregătirea pe care o făcu Carp la expunerea programului său, care fu adus în faţa Adunărei cu prilejul discuţiei bugetului, în ziua de 30 Martie 1881.

Discursul-program al lui Carp din 30 Martie 1881.

Cu o zi mai înainte, la 29 Martie, Emil Costinescu citise în Cameră raportul comisiunei, prezintând bugetul exerciţiului 1881-82. Alexandru Lahovari luase cuvântul pentru a imputa raportului că, servindu-se de o anumită tactică, atacase cu inverşunare toată gestiunea fostului minister conservator, lăudând numai pe acea a ministerului liberal. Brătianu şi Costinescu răspunseră lui Lahovari cu oarecare vehemenţă, ceiace îndreptăţi pe Carp, a doua zi, 30 Martie, să-şi înceapă iarăşi discursul cu vorbe de împăciuire, rugând pe oratori :

---

1) Am văzut mai sus că guvernul Dumitru Brătianu a optat pentru eligibilitate, ceiace a stârnit o furtună în Cameră.

Să ne suim împreună pe niște înălțimi mai senine și mai liniștite, ca de acolo să putem vedea care este tărâmul ce am parcurs până acum și care este țelul pe care trebuie să-l urmărim cu toții... cu atât mai mult încât nu se poate tăgădui că se deschide astăzi o eră nouă pentru statul român".

Finanțele țarei de la 1871 la 1881.

El arată că înainte de 1870 bugetele nu erau niciodată votate la vreme, finanțele țărei aflându-se într'o stare haotică. Abia de la acea dată încoace s'a început a se pune rânduială în finanțele țărei. Când, în 1871, veniră conservatorii la putere, bugetul țărei era de 60 de milioane; anuitățile erau de 23 de milioane, iar legea drumurilor de fier fiind votată, anuitățile acestora erau să umfle, în doi ani de zile, bugetul cu alte 18 milioane. Prin urmare, fața cu un buget de 60 milioane, nu-i rămâneau statului pentru cheltuielile ordinare decât 20 de milioane, și aceasta atunci când numai necesitățile armatei reclamau 15 milioane. Pentru a remedia acestei situații guvernul conservator a creat impozitele indirecte: monopolul tutunului, legea pentru băuturile spirtoase, legea pentru timbru și înregistrare, adăogându-se la impozitul funciar numai 2%. Cu aceste statul și-a putut acoperi nevoile momentane, iar împrumuturile ce s'au contractat nu fură făcute decât pentru a acoperi deficitul de cca. 5 milioane pe care-l lăsa bugetul de fiecare an. Cum cheltuelile ordinare cereau cel puțin vre-o 54 de milioane pe an, prin sistemul impozitelor indirecte suma aceasta a și fost realizată, cel puțin în cei doi ani din urmă a guvernărei conservatoare (1875—76). La venirea liberalilor la putere ei găsiră următoarea situație: un deficit bugetar de 22 de milioane, dar unul real numai de 7 milioane (diferența de 15 milioane fiind incasabilă din restanțe).

Intrucât în raportul lui Costinescu se făcuse o confuzie între deficitul bugetelor și cel real, Carp după o amănunțită expunere, arătând că cele 15 milioane din restanțe fuseseră efectiv încasate de Stat sub gu-

vernarea liberală, adăogă : *„V'am lăsat o resursă de 16 milioane [1]) pe care nu ne-o bonificaţi şi pe care reclam să ne-o ştergeţi din sarcinele reale ce v'am lăsat !"*

Aşa dar, când după 6 ani de guvernare partidul conservator, la situaţia dezastruoasă pe care o găsise şi la grelele nevoi de atunci, lăsase moştenire liberalilor un deficit bugetar numai de 7 milioane de lei, Carp găsea că partidul acela *„a binemeritat de la patrie"*, cu atât mai mult cu cât sistemul său financiar (al impozitelor indirecte), adoptat de liberali, a rămas de atunci la baza organizaţii financiare a ţării. Sistemul acela fiind opera lui Petre Mavrogeni, Carp găsi de datoria lui să aducă acestuia un omagiu public în cameră "căci roadele ce le culegem astăzi provin din plantele sămănate de dânsul", cuvinte viu aplaudate de întreaga adunare, ceiace îndreptăţi pe viitorul nedreptăţit să adaoge profetic următoarea amară cugetare :

Omagiu lui Petre Mavrogeni.

> *„Ştiu că omul acela, în loc de răsplată, a ajuns la sfârşitul vieţei lui să caute în străinătate un rest de zile amărîte, şi admir cum se mai găsesc oameni cari, faţă cu asemenea dureroase exemple, îşi mai devotează munca lor serviciului Statului !*

Acum, din acelaşi „Înălţimi senine şi liniştite" — după înseşi expresia sa de la începutul discursului — Carp începu să dea liberalilor lecţii de guvernare. El arătă că dacă partidul conservator a cheltuit în curs de 6 ani numai câte 54 de milioane pentru nevoile obişnuite ale statului, pe când liberalii cheltuesc 64 de milioane, apoi nu se poate face conservatorilor o imputare de risipă :

Carp dă liberalilor lecţii de guvernare.

> *„Nu vă fac nici o acuzaţiune pentru cheltuelile ce faceţi, fiindcă eu susţin că astfel cum suntem noi astăzi, trebuie să mărim suma cheltuelilor dacă voim să avem o bună administraţie. Dacă*

---

1) Carp vorbeşte, când de 14, când de 15 şi când de 16 milioane, ceiace de altfel nu are importanţă.

voim să organizăm serios statul nostru, trebuie să mărim suma cheltuelilor ordinare ale statului până la cifra de 75 de milioane, căci altfel nu vom avea nici bună armată, nici bună justiție, nici bună administrație. Ce este de făcut pentru a atinge această sumă! Cred că sistemul ce ați moștenit de la partidul conservator trebuie completat. Căutați a impune averea mobiliară[1]*), și căutați să micșorați anuitățile... Când am venit cu ocazia conversiunei (cu câteva zile în urmă, la 19 Martie) cu propunerea de a unifica datoriile noastre, aceasta era o propunere serioasă... pentrucă, dacă nu veți recurge la aceste două măsuri, de a crea noui venituri și de a micșora anuitățile, veți avea de suferit de răul de care au suferit conservatori, care au fost obligați să acopere prin împrumuturi deficitul fatal ce-i impunea disproporția dintre nevoile imperioase și resursele ordinare".*

Și acum, lunecând pe nesimțite de la lecția de guvernare la programul său de organizare socială, Carp începu să vorbească de „partea pur politică", ceiace-i atrase observația președintelui:

„Mă ertați, dar partea politică la veniturile statului, nu văd ce are a face".

Politica generală a țărei nu se poate desbate în Parlament, decât sau cu ocazia Adresei, sau cu ocazia Budetului.

— *„Atârnă, d-le președinte, de buna voința dvs"* îi răspunse Carp. *„Dar eu cred că a arunca o ochire generală asupra situațiunei unei țări, nu e permis decât în două momente: cu ocazia adresei și cu ocazia bugetului, căci bugetul, reprezentând întregul mecanism al unui stat, trebueşte lăsată facultatea deputaților de a spune ce cugetă asupra situațiunei pozitive a țării lor".*

Voci: *„Să vorbească. Il rugăm!"*

Carp: *„Vă mulțumesc, d-lor deputați! Vorbeam odinioară de înverșunarea teribilă care a existat până acum între ambele partide. Această*

---

1) La aceste cuvinte fiind întrerupt Carp tălmăci că prin averea mobiliară el nu înțelege efectele publice.

înverşunare a mai scăzut astăzi, dar totuşi ea mai există, şi adesea m'am întrebat de unde mai provine ea, căci pe terenul pur politic deosebirea dintre unii şi alţii nu a existat niciodată..."

Voci : „Aceasta e reclamă".

Carp : *Atunci îmi daţi voie să nu mai continuu".*

Preşed. : *„Vă rog D-lor, nu mai întrerupeţi. Ştiţi că domnul Carp este întotdeauna parlamentar. Il rog să urmeze".*

Carp : *Când se tratează cuvintele unui deputat, care cred că a dat probe de desinteresare, de reclamă ministerială...".*

O voce : *Consider-o ca gelozie.*

Carp : *Nu există gelozie decât între acei care se iubesc !".*

Reproducem această mică scenă parlamentară pentru a da o icoană mai vie a acelei însemnate şedinţi, în care Carp şi-a exprimat mai clar ca oricând întregul său cuget politic.

Desbinarea dintre partide nu este întemeiată pe deosebirea principiilor politice, ci pe chestiunea democratizării Statului.

Urmându-şi deci ideia, el arată că inverşunarea dintre partide nu poate fi intemeiată pe deosebirea principiilor politice, întrucât au luptat împreună pentru înfăptuirea Unirei, pentru aducerea Domnului străin şi pentru Independenţa Ţărei.

„Constituţiunea ? Unii au voit-o mai largă, alţii mai restrânsă, dar în sfârşit, ea este rezultatul unui compromis la care toţi am consimţit în mod onest, şi nu admit să se atingă cineva de dânsa, nici ca s-o restrângă. Ea este baza politică pe care toate partidele trebuie să stea".

„Aşa dar, revine Carp: *„de unde înverşunarea între partide ?" Şi el tălmăceşte că ea vine de la chestiunea care s'a născut după revoluţiunea politică, de a se şti dacă statul român trebuieşte democratizat sau nu. Căci una este Libertatea şi alta Democratizarea. In Anglia de pildă libertatea a ajuns la o culme pe care n'a ajuns aiurea dar pe tărâmul social democratizarea n'a fost realizată acolo. La noi partidul conservator a admis libertatea constituţională, dar a voit ca să fie apanajul numai al*

unora, pe când partidul liberal a cerut să fie al tuturor. E chestie deci de aplicare a principiului libertății...

„Și a venit momentul" zicea Carp, *când să ne întrebăm dacă acea profundă divergență poate să existe cum a existat până astăzi. Eu cred că nu. Toți conservatori serioși trebuie să consimtă la faptul împlinit, trebuie să admită democratizarea societății noastre ca un ce irevocabil — și lupta nu mai poate avea loc decât în privința mijloacelor ce trebuie să întrebuințăm ca să micșorăm relele rezultate ce isvoresc din modul defectuos cum această democratizare a fost înfăptuită. A fost* o nenorocire la noi că democratizarea s'a făcut de sus în jos, iar nu de jos în sus [1]) *...fiindcă desvoltarea unui stat nu se face de cât atunci când reacțiunea împotriva unei stări de lucruri nu e rezultatul inrâuririlor politice, ci rezultatul unei munci generale a unei societăți întregi ...Răul care izvorește din această împrejurare e că nouile elemente devin elemente bugetare și noua democrație este o democrație bugetară, iar nu o democrație a muncii... Fie însă cum va fi, democratizarea este acum un ce împlinit, pe care trebue să-l recunoaștem, dar pe care trebuie să-l regulăm... Ce vom face deci? Care este organizarea socială ce trebuie să dăm acestei societăți și acestui stat? Vom ridica mereu noui pături sociale? sau vom face ca democrația să devie cel puțin de azi înainte produsul unei munci serioase, ca poziținea ce are fiecare în statul român să nu iasă din faptul că s'a făcut clientul cutărui om politic, dar din împrejurarea că, cu fruntea sus, poate revendica, con-*

Democrația noastră nu este o democrație a muncii.

---

1) Intrerupt fiind de deputatul G. Chițu, care-i spune că democratizarea la noi e veche și tradițională, Carp tălmăcește că nu e vorba de a se ști dacă la noi au existat sau nu aristocrați; acestea sunt jocuri de cuvinte. Aristocrația există pretutindeni unde înrâurirea politică este apanajul unei singure pături sociale. In Franța, sub Ludovic-Filip, burghezia a fost expusă la aceleași acuzări, cari mai înainte se aruncau rămășițelor timpurilor feudale.

form cu meritele şi munca lui, poziţiunea sa socială. Acesta este adevăratul democratism (aplauze).

Carp se apără de învinuirea „de a fi reacţionar".

„Eu, D-lor, deşi am fost tratat de reacţionar cu toate că poate niciodată până astăzi nu am avut ocazia de a expune pe larg ce cred că este bine de făcut pentru o bună organizare socială, vă declar franc, fără reclamă, că eu unul primesc democratizarea dar ca rezultat al muncii, nu ca un rezultat al înrâuririlor politice".

In sfârşit, după această introducere, lungă, dar necesară şi deosebit de preţioasă pentru claritatea cu care a făcut Carp să se înţeleagă care este răul ce izvoreşte dintr'o prea grabnică democratizare, creată de politicieni, iar nu impusă de imprejurări sociale, el trece la programul său, cel menit să organizeze munca adevăratei democraţii, şi care îmbrăţişa toate ramurile sociale.

„Eu cred că trebuie să se puie oarecare stavile uşurinţei cu care un om poate să parvie astăzi în statul român" urmă deci el. „Dând drepturi tuturor, nu ne-am gândit că trebuie să asigurăm şi societatea care munceşte în contra celor care nu muncesc şi care nu au alt merit decât a fi îndrăsneţi... Cerând însă muncă, trebuie să avizăm şi la mijloacele care garantează acea muncă. In această privire trebue să avem în vedere trei soiuri de clase : a ţăranilor, a meseriaşilor, în accepţiunea largă a cuvântului, şi a guvernanţilor. Ce este de făcut pentru ca noi, menţinându-ne strict pe tărâmul constituţiunei noastre liberale — de care, repet, nu admit a se atinge cineva, nici în sens restrictiv, nici în sens lărgitor — ce este de făcut pentru a asigura munca acestor diferite clase ?"

Clasa ţăranilor şi programul lui Carp.

Aşa dar întâi *„clasa ţăranilor"*, pe care ne dăm aerul de a-i iubi atât de mult, nu va fi în adevăr ocrotită decât atunci când favorurile pe cari i le-am acordat vor fi permanente. Şi aici Carp reaminteşte întâmplarea statului roman, care a început să descrească când a scăzut starea ţăranului, fiindcă şi romanii, ca şi noi, au împărţit pământ la ţărani, dar nu i-a apărat nici în

contra propriilor lor slăbiciuni, nici în contra puterei cotropitoare a altora. Munca lor a fost făcută mai târziu de sclavii pe care-i aduceau proprietarii din toate părţile lumii, proprietatea mică a fost înlocuită cu proprietatea mare, agricultura prin păşunat, iar ţăranul s'a dus prin oraşe, creând astfel proletariatul, care s'a aruncat în braţele Cesarului ...„*Citiţi pe Mommsen şi veţi vedea cum odată cu ţăranul roman au dispărut şi forţele vitale ale republicei*".

Legea majoratului.

Pentru a nu ajunge în aceiaşi situaţie, ţăranul trebueşte ocrotit, şi anume în două feluri : *menţinându-le proprietatea intactă, prin legea majoratului* propusă de Carp Parlamentului cu vre-o 15 luni în urmă (şi rămasă în cartoanele Camerei), şi prin o lege a cârciumilor, „*care să apere pe ţăran de tentaţiunea abuzului de alcool, căutând să asigure starea lui morală, după ce i s'a asigurat pe cea materială*".

Comunele rurale.

Mai trebueşte ca „*ţăranul să-şi administreze singur comuna, ea este celula în jurul căreia se formează întregul organism social*". Comuna rurală a fost, după părerea lui Carp, creată artificial ; s'au luat legi din străinătate, bune pentru nişte organisme puternice, nu pentru organisme slabe cum sunt comunele noastre : „*Aţi făcut din ele ultima instanţă administrativă în stat, şi reclamaţi în schimb totul de la ea, nelăsând nimic pe seama ei... Cer ca comuna rurală să fie în totul scutită de orice însărcinare administrativă faţă de stat, şi ca ea să nu se ocupe decât cu şcoala, cu drumurile şi cu biserica*".

Tocmelile agricole.

Şi în sfârşit, în chestia păturei ţărăneşti, Carp atinge şi raporturile dintre proprietari şi ţărani, cerând ca legea tocmelilor agricole să fie întocmită altfel decât era până atunci. (Va desvolta subiectul acesta pe larg, în anul care a urmat 1882).

Clasa meseriaşilor. Ideia corporaţiunilor.

Pentru clasa meseriaşilor Carp ceru o organizare *în corporaţiuni — care să le garanteze munca lor în ţară şi să împiedece concurenţa neleală la care sunt expuşi*". Ştia că pentru cei ce se uită „*numai la cuvânt şi la etichetă*" vorba corporaţiune va deştepta amintiri din

Evul Mediu şi că prin urmare el, Carp, va fi tratat de medieval, dar credea şi o afirma că aceste corporaţiuni ar da la noi excelente roade, şi pare că timpul şi experienţa i-au dat deplină dreptate.

Clasa guvernanţilor.

Şi ca încheiere a programului : clasa guvernanţilor, cea mai spinoasă din chestiuni. Prin clasă guvernantă Carp înţelegea *„pe acei oameni cari, prin meritele şi instrucţiunea lor, au misiunea de a administra, de a apăra şi de a face să crească rezultatele producţiunii unei societăţi întregi"*.

Magistratura.

Mai întâi. magistratura, pe care *„pentru a o sustrage dela înrâuririle la care este sau poate fi expusă"* Carp cerea *inamovibilitatea,* nu eligibilitatea. O ţară în care averea omului, adică rezultatul muncii sale, atârnă de politică, acea ţară va fi în curând sau în prada anarhiei, sau în prada străinului.

Administraţia.

Administraţia, pentru care Carp cerea condiţiuni serioase de admisibilitate *„pentru ca să fiu asigurat că omul care mă administrează are în adevăr acea experienţă şi acea ştiinţă ce-l pune în stare de a înlesni, iar nu a nimici producţiunea muncii mele."* Funcţionarul administrativ, ca şi magistratul, *nu trebuie să fie supus fluctuaţiunilor şi influenţelor politice „fără care fiţi siguri că nu veţi putea ajunge la reorganizarea serioasă a acestei ţări"*.

Invăţământul.

Invăţământul, care, în starea în care se afla în 1881, garanta numai pe profesor în starea lui materială, iar nu şi pe şcolar în cultura sa. *„Şcolarul este pentru profesor, sau profesorul pentru şcolar?"* întreabă Carp. Deplorând „teribila coaliţie" ce s'a făcut împotriva legii lui Maiorescu, care a şi fost înmormântată, Carp reclamă, nu să se readucă acea lege, dar să se facă una asemănătoare.

Parlamentul.

„Odată ce vom face toate aceste" încheie el *„ca rezultantă vom obţine şi altceva : vom obţine poate şi o reprezentare naţională mai conformă cu cerinţele unui regim parlamentar. Nu sunt aici, d-lor, ca să măgulesc pe nimeni, şi susţiu că felul în care se recrutează parlamentul nu este conform*

cu un adevărat regim liberal, deoarece, pe o cale sau pe alta, înrâurirea se introduce întotdeauna !.. Acesta este tărâmul pe care trebuie să ne punem în luptele noastre. Toate chestiunile de principii politice au fost rezolvate ; lupta are să se facă de azi înainte pe tărâmul organizării sociale... şi întrucât deci de astăzi înainte partidele trebuie să se reformeze, constituindu-se din nou pe tărâmul ideilor organizatoare, numească-se ele stânga sau dreapta, eu voi fi alături cu acei ce vor proceda la reorganizarea noastră socială în sensul în care am avut onoarea a vorbi".

Rezerva lui Carp asupra viitorului.

Aceste cuvinte din urmă rezumă rezerva ce-şi impunea Carp, atunci, după proclamarea regatului, asupra atitudinei sale viitoare faţă de partidele politice existente. Noua sa grupare junimistă, acum închiegată şi independentă, şi cu programul ei bine definit dar numericeşte încă prea mic pentru a-şi lua sborul cu propriile sale aripi, aştepta, la răspântie, să vadă pe a cui cale era să se îndrumeze. Trecutul fiind, după Carp, lichidat, singur viitorul îl mai interesa. El trasese liniile politicei de urmat. Cine va pleca urechea la expunerea programului său, acela va fi omul căruia îi va întinde el mâna. Şi a lipsit prea puţin ca omul acela să fie Ion Brătianu. In iarna 1881 guvernul acestuia anunţa Camerei nişte proecte de legi privitoare la tocmelile agricole, la dreptul vânzărei băuturilor spirtoase în comunele rurale în profitul şcoalei şi al bisericei, precum şi modificarea câtorva articole din legile comunale şi judeţene. Aceste toate erau, după cum am văzut, ideile lui Carp, adoptate acum de Brătianu. Aşa încât, de fapt, mâinile acestor doi bărbaţi de stat se întindeau, de erau aproape să se şi strângă. A trebuit, şi e păcat, ca evenimentele să-i despartă mai târziu, apropiind iar gruparea junimistă de partidul conservator. Dar cât de aproape a fost, în acele clipe de serioasă chibzuinţă a politicienilor noştri asupra reorganizării interne a ţării şi asupra politicii externe, cât de aproape a fost înţelegerea dintre Brătianu şi Carp, se

Reformele lui Ion Brătianu din iarna 1881—82 sunt conforme ideilor lui Carp.

vede deslușit din atitudinea acestuia din urmă față de noua îndrumare a politicei brătieniste.

Proectul Minorității din 3 Decembrie 1881.

In ședința Camerei de la 3 Decembrie 1881 partidul junimist, aduse, la mesaj, un proect de răspuns din partea minorității, prin care se mai expune încă odată, în fața Parlamentului, într'un fel încă mai concis și mai clar decât înainte, programul carpist. Proectul, semnat de P. P. Carp, Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, Nicu Gane, C. Bobeică, C. Trandafil și C. Papadopol-Callimah, este citit de însuși Petre Carp, și începe cu următoarele cuvinte :

Majestate,

Adunarea deputaților care în unanimitatea ei de la 14 Martie al acestui an, V'a aclamat, împreună cu Senatul, de rege al României, se simte fericită de a începe prima sesiune ordinară în noul Regat prin aducerea omagiilor sale către Majestatea Voastră. După ce, printr'un război glorios, ați adus națiunea la recunoașterea independenței și ați statornicit relațiunile regatului cu marile puteri ale Europei, acum, când împrejurările din afară vă fac să sperați o epocă de liniște și de pace, Majestatea Voastră, în înalta și neobosita sa îngrijire pentru Statul român, vine a ne vorbi despre trebuințele noastre dinlăuntru, despre silințele ce urmează să facem cu toții spre a așeza țara desăvârșit în condițiunile unui stat liber, prosper și respectat. O eră nouă începe dar de azi înainte pentru noi. Ori care ar fi fost deosebirile de partid din trecut, înțelesul activității noastre politice în viitor nu poate fi căutat decât în principiile practice pentru opera de organizare a Statului.

Punctul de plecare al acestei opere este Constituția noastră, eșită la 1866 dintr'un compromis al tuturor partidelor. Ea a putut străbate, cu o singură modificare a art. 7, atât discuțiunile interne, cât și timpul războiului și aplicarea tratatului

dela Berlin. Nimeni nu mai pune la îndoială democratizarea societăţii, adică depărtarea [1]) privilegiilor de clasă şi egalitatea tuturor înaintea legei *şi noi trebuie să ne întemeiem pe acea respectare a* muncii productive, *care este formulată în Constituţie prin deosebirea colegiilor electorale după deosebirea censului. Intrebuinţând mai bine forţele care, în momentul de faţă s'ar consuma în zadar în luptele constituţionale, voim să le concentrăm mai ales la îmbunătăţirea unei temeinice organizări sociale pentru asigurarea proprietăţii şi a muncii oneste în manifestările ivite până acum în ţara noastră".*

De aici înainte proectul minorităţii se ocupă de proectele de legi anunţate de Cameră (tocmelile agricole, băuturile spirtoase şi legea comunală), lăudând iniţiativa guvernului şi anunţând că ele vor fi studiate „cu acea deplină solicitudine pe care o reclamă obiectul lor de o importanţă incisivă".

Proectele liberale însemnând numai un început de reformă, partidul junimist mai expune odată Camerei programul său.

Dar întrucât aceste proecte însemnează numai un început de reformă, tânărul partid junimist crezu de datoria lui să mai expună odată, în acel proect al minorităţii, programul arătat de Carp în şedinţa dela 30 Martie 1881, enumerând îmbunătăţirile pe care credeau junimiştii că trebuia s'o aducă ţării Era Nouă: Comuna rurală să fie ferită de agitările politice; ţăranului să i se facă legea majoratului, care va garanta proprietatea sa imobiliară în contra parcelării excesive; meseriaşii să fie protejaţi prin constituirea lor în corporaţiuni şi în scopul de a desvolta ajutorul reciproc şi de a crea şi a întreţine noui şcoli de meserii, buna administraţie să fie garantată printr'o lege de admisibilitate în funcţiuni ; o asemenea lege de admisibilitate să fie făcută pentru magistraţi, întărită printr'o lege de înaintare; întocmirea şi administrarea şcoalelor din sate să meargă paralel cu reforma mai sus atinsă a legei comunale, să se sporească şcoalele normale şi să se *introducă, în largă măsură, o direcţiune spre şcoa-*

1) Inlăturarea.

lele de meserii, păstrând liceele ca adevărata temelie a studiilor mai înalte. Şi în sfârşit acum pentru întâia dată, vorbeşte Carp în proectul său legislativ „de spiritul *descentralizărei administrative*" şi aceasta în legătură cu modificarea legii consiliilor judeţene, anunţată de guvern, fără a intra însă în amănuntele acestei chestiuni, pentru care mai târziu va lupta cu o convingere pe atât de dârză pe cât va fi de infructuoasă — şi pe care abia după moartea lui va încerca a o înfăptui partidului postbelic format din nouile elemente ardeleneşti.

Descentralizarea administrativă.

In legătură cu acest proect al minorităţii citit de Carp la Cameră în Decembrie 1881, trebuesc puse discursurile sale din anul următor de la 11 Februarie, 14 şi 18 Martie 1882, cu ocazia discuţii raportului legei tocmelilor agricole.

Intre timp, atât în continuarea şedinţei de la 3 Decembrie 1881, cât şi la 12 Ianuarie 1882, cu ocazia unei discuţii asupra convenţiei de la 1875 cu Austro-Ungaria, Carp mai ţinu la Cameră două interesante discursuri, care fiind însă amândouă în strânsă legătură cu chestiunea Dunării, vor forma obiectul materiei capitolului viitor. Fiind însă vorba acum de ideile şefului grupărei junimiste relative la Era Nouă şi la îndrumarea deci a organizărei sociale a statului, vom arăta, ca încheiere a acestui capitol, care erau ideile sale asupra tocmelilor agricole, din care se va putea desprinde care era mentalitatea acestui aşa zis „retrograd" ce avea totuşi idei mai înaintate decât mulţi din apostolii „Egalităţii, ai Fraternităţii şi ai Libertăţii".

Carp avea idei mai înalte decât mulţi din contimporanii săi.

Legea Invoielilor Agricole. Discursurile dela 11 Febr., 14 şi 18 Martie 1882.

„*Domnilor deputaţi*" începu el discursul său de la 11 Februarie 1882 „*felul cum s'a făcut la noi bine ţăranului nu a avut caracterul permanenţii... şi noi, acei cari am contribuit atunci la căderea unui Domn care, deşi are pagini glorioase în viaţa lui, are însă şi pagina neagră a unei lovituri de stat, noi am voit să revendicăm şi să recâştigăm pentru ţară dreptul de a apăra pe ţărani, nu cu lovituri de stat, dar printr'o tribună liberă la care toţi sunt admişi şi de la care toţi pot vorbi.*

In această tribună, în libertatea ei, stă garanția permanenții operei d-lui Kogălniceanu. Și dacă zic aceste cuvinte le zic din cauză de legitimă apărare, fiind și eu unul din cei care se numesc Februariști ; *și n'aș vrea să se creadă că noi, care am contribuit la acest fapt, am fost numai niște ingrați care am dărîmat ceva ce ar fi trebuit să stea încă în picioare".*

Carp își legitimează acțiunea sa februaristă din 1866.

Legitimându-și astfel, după 16 ani, atitudinea sa în afacerea complotului împotriva lui Cuza Vodă — legitimație bazată pe convingerile perfectului adept al sistemului parlamentar — Carp arată Camerei că preocuparea lumii pentru starea țăranului vine din două cauze, una economică și alta politică, amândouă strâns legate între ele : căci, din punct de vedere economic *„bogăția unei țări atârnă de câtimea averilor celor mici"*, de buna stare deci a micului proprietar, ceiace face că, din punct de vedere politic, datoria partidelor este *„să se preocupe în primul rând de starea țăranului"*. Intr'o țară, spunea Carp, al cărui singur isvor de bogăție este agricultura, muncitorimea este reprezentată prin oamenii care lucează în serviciul marilor proprietari. Țăranul are așa dreptul la solicitudinea guvernanților în îndoita sa calitate de mic cultivator, de prosperitatea căruia atârnă bogăția statului și de muncitor salariat, de soarta căruia statul nu se poate deasemeni desinteresa, fără a risca să se nască un antagonism între muncitori și marii proprietari, care antagonism dacă nu este aplanat, ar putea deveni o calamitate ce ar periclita însiși exsitența Statului. Carp pune aici principiul unei înalte rațiuni de stat, dând a înțelege că muncitorul nedreptățit și rămas fără lucru devine un proletar, care, *într'o țară puternică,* obosit după lungi frământări și dorind liniște, are măcar posibilitatea de a se arunca în brațele unui Cesar, care pune ordine acolo unde domnea anarhia — dar o *țară mică,* înconjurată de vecini puternici, nu are nici mângâierea de a găsi un Cesar; ea devine prada străinului.

Bogăția unei țări atârnă de câtimea averilor celor mici.

Soarta țăranului trebuește privită din îndoitul punct de vedere de mic proprietar și de muncitor salariat.

Proletariatul este la noi un pericol de stat.

„De aceia v'am spus, d-lor că cererea regatului ne impune noui datorii.. şi am venit, cu prilejul desbaterilor bugetului din anul trecut şi astătoamnă cu prilejul adresei către tron, să vă propun un şir de măsuri pentru organizarea interioară a ţărei punând în capul acestui şir de măsuri, chestiunea săteanului.

Desvoltarea chestiunei agrare. Reforma liberală din 1872.

Chestiunea aceasta, marca chestiune agrară despre care ne-am ocupat la începutul acestei lucrări, stătea după proclamarea Regatului, într'o fază încă cu totul nesoluţionată, şi pe care vom încerca s'o expunem aci, în rezumat, călăuzindu-ne după însăşi expunerea lui Carp în memorabilele sale discursuri din iarna 1882.

Opt ani după lovitura de stat a lui Kogălniceanu, în 1872, liberalii dându-şi seama că legea împroprietărirei ţăranilor departe de a avea „un caracter de permanenţă", după cum spunea Carp, era din potrivă atât de defectuoasă încât, din pricina legăturilor dintre proprietarii mari şi proprietarii mici, înseşi existenţa acelei legi era periclitată, ţăranii, mai ales cei din Moldova, riscând să-şi piardă din nou pământurile atât de greu redobândite. Ei, politicienii liberali, interveniră atunci în 1872 cu legea învoielilor agricole, menită să curme următoarele inconveniente :

Agricultura la noi era bazată pe credit.

Agricultura la noi era bazată pe credit. Cu alte cuvinte, pe când în alte părţi ţăranul întâi muncea, şi abia pe urmă primea, la sfârşitul săptămânii, plata dela proprietar, la noi, ca nicăieri, se dădeau întâi bani ţăranului şi se aştepta mai târziu munca, ce venea să facă o dreaptă compensaţie avansului dat de proprietar. Inconvenientele unui atare obicei erau multiple: pe de o parte se putea întâmpla ca ţăranul să ia banii mai dinainte şi pe urmă să nu muncească, ceiace era în detrimentul proprietarului păgubit de banii înaintaţi, pe de altă parte dacă proprietarul cerea executarea debitorului său, conform dreptului comun acea executare se făcea asupra pământului, ceiace era în detrimentul ţăranilor, care ar fi rămas în scurtă vreme din nou fără proprietăţi. Pentru a îndrepta acest rău s'a făcut o derogare de la dreptul comun, înfiinţându-

Chestiunea executării silite.

se o lege specială, (precum existau şi altele în materie de credit: legislaţia cambială, a creditului funciar etc.) şi anume legea Invoielilor Agricole. Acea lege. astfel cum o ticluiseră liberalii în 1872, scutea de urmărire orice avere reală a ţăranului (pământul şi chiar vitele şi uneltele) însă, pentru a da o garanţie serioasă creditului, încuviinţa executarea asupra recoltei, şi anume o executare imediată făcută de administraţie (subprefectul şi jandarmul) chiar înainte ca litigiul să fie tranşat de justiţie printr'o hotărîre. Această stare de lucruri putea aduce, şi chiar aducea după sine deposedarea, pe cale întoarsă, a ţăranului de pământul său, căci un sătean căruia i se vindeau vitele sau uneltele, iar odată lipsit de aceste era nevoit, mai curând sau mai târziu, să-şi vândă şi ogorul.

Impotriva acestei executări prin jandarmi luptaseră cu înverşunare Lascăr Catargi şi Petre Carp susţinând că executarea debitorului ţăran care a primit bani şi n'a prestat munca, trebueşte făcută prin organele judecătoreşti, nu prin cele administrative. Noul proect al legei din 1882 îndrepta acum acest neajuns al vechii legi în sensul în care-l ceruseră Catargi şi Carp.

Chestiunea învoielilor pe bani pe termen lung.

Dar vechia lege a Invoelilor Agricole mai avea şi un alt rău, încă mai mare decât cel indicat mai sus, care la urma urmei privea numai pe muncitorul ţăran care lua banii înainte şi apoi nu-şi ţinea angajamentul de a lucra pământul proprietarului. Răul acesta de al doilea era libertatea pe care o acorda legea de a se încheia contracte agricole pe bani pentru termene lungi, până la cinci ani.

In Muntenia, unde se lucra în dijmă, acest rău era necunoscut. Dar în Moldova prelungirea termenului devenise o calamitate. Acolo existau două sisteme de învoieli: 1) proprietarul dădea pământ ţăranului, pe 5 ani de pildă, acesta din urmă obligându-se să-i dea în schimb fie o parte din recolta pământului închiriat, fie să muncească proprietarului un număr de zile echivalent cu recolta ce-şi lua muncitorul de pe acel pământ închiriat, — şi atunci era indiferent dacă în acei 5 ani se sporea sau nu preţul muncii, căci sporul preţului

venea ca o consecvenţă a sporului valorii pământului. Ţăranul nu putea să vie să spue proprietarului că preţul muncii s'a sporit, căci acesta îi răspundea că s'a sporit şi preţul pământului ce i l-a dat în lucru (ca atare şi preţul producţiunii sale). 2) Dar al doilea sistem de învoială era aşa numită învoială în bani. Când ea se făcea pe termen scurt, raportul dintre preţ şi muncă se regula în mod egal, fiindcă proprietarul dădea ţăranului preţul corespunzător muncii ce-i făcea. Când însă învoiala se făcea pe termen lung, 3, 4 sau 5 ani, ţăranul luând toţi banii înainte, precum era obiceiul, atunci se stabilea între creditor şi debitor un raport inechitabil, căci preţul muncii rămânea acelaş, chiar dacă se mărea valoarea pământului.

Impotriva acestui sistem a luptat Carp întotdeauna, cerând ca învoielile pe bani să nu fie admise decât pe un singur an. Noua lege propusă acum Camerei a modificat şi aici pe cea vechie, restrângând numărul anilor la maximum doi.

Carp apără proectul de lege liberal.

Aşadar, având în vedere că noua lege a guvernului Brătianu modifica pe cea anterioară în sensul dorit de Carp, e firesc că acesta s'o fi apărat cu multă căldură împotriva adversarilor lor, printre care se numărau şi unii liberali. Şeful partidului Junimist declară deci în Parlament că:

> *„Legea propusă, limitând numărul anilor şi suprimând pe jandarmi, înseamnă un pas înainte, pe care eu îl voi face împreună cu D-voastre".*

In privinţa termenului de doi ani, pe care el îl găsea mult prea lung, fiindcă preţul pământului se putea schimba de la un an la altul, pe când banii primiţi rămâneau aceiaşi pe amândoi ani, Carp relevă în special că inconvenientul principal al învoielilor pe termen lung, nu era poate atât inichitatea izvorâtă din dispoziţia dintre preţul pământului şi banii primiţi, cât faptul că ţăranul îşi cheltuia banii în primul an, iar în cel următor, având iar nevoie de bani, se împrumuta în condiţiuni oneroase, ajungând deci forţat la executarea silită. Abuzurile proprietarilor, spunea Carp (şi el le arăta pe larg şi fără şovăire în faţa Parlamen-

tului) nu isvoreau din neonestitate, ci din însuşi textul legei care învoia pe proprietari să speculeze pe ţărani. Acea lege trebuia deci reformată, şi reforma liberalilor era deci bine venită dacă termenul învoielilor ar fi fost redus la un an. Cât priveşte abrogarea execuţiei prin jandarmi — sau prin Dorobanţi, cum spunea Carp — ea este o adevărată binefacere, fiindcă sistemul amestecului administraţiei în chestiunile de executare silită devenise o armă politică în mâinile partidelor, şi *„dacă este ceva"* zicea el *„care constitue o deosebire între o stare civilizată şi o stare barbară este că, în ţările barbare atitudinea politică a unui om poate să atragă consecinţe rele asupra afacerilor sale civile, pe când într'o ţară civilizată starea materială a unui om este pusă la adăpostul prigonirilor politice. Ei bine, noi suntem o ţară barbară... Aud zicând că nu este aşa! Eu nu viu absolut cu nici un exemplu, decât fac apel la conştiinţa Dvs., şi am destulă stimă pentru Dvs. pentru a crede că răspunsul conştiinţei Dvs. va fi cu mine, nu cu acel care zice că nu este aşa"*.

„România este încă o ţară barbară".

Obiecţiunea principală ce o făceau adversarii împotriva acestei legi, era că ea derogă de la dreptul comun. Carp a trebuit să vorbească aproape un ceas pentru a dovedi netemeinicia unei atari obiecţiuni. El arată că toate legiuirile au derogat de la dreptul comun atunci când o cerea o necesitate imperioasă, mai ales în materie de credit, precum erau dispoziţiunile codului de comerţ cu privire la cambie, legea Creditului Funciar şi aşa mai departe.

Derogarea de la dreptul comun în materie de credit a-krar este absolut necesară.

„De altfel" zise Carp *„în această materie am şi o autoritate, pe domnul Kogălniceanu"*. Un deputat, în marea ilaritate a Camerei, întrerupându-l cu vorbele : S'a schimbat boerul !", Carp zâmbi maliţios, şi urmându-şi discursul, citi din Monitorul Oficial din 1872 cuvintele pe care le spusese atunci Mihail Kogălniceanu că „dreptul comun este ruina ţăranului". *„Şi în adevăr"* urmă Carp *„dacă Dvs. cereţi în materie agrară dreptul comun, atunci trebuie să abrogaţi legislaţia care zice că pământul ţăranului se scuteşte de urmărire..."* ceiace

nu se poate *„căci ar însemna a desface cu o mână ce s'a dat țăranului cu alta"* și ar mai însemna *„a tăia creditul ce-l are azi țăranul... Nu zic că creditul acesta este bun, dar pentru a-l desființa trebuiește nu o revoluție, ci o evoluție"*; trebuiește să se ajungă cu încetul acolo ca țăranul moldovean să lucreze, ca cel muntean, în dijmă, sau, ca în străinătate, să i se plătească munca în momentul când o face, nu cu ani de zile înainte.

„Trebuie ajuns ca țăranul moldovean să lucreze, ca cel muntean, în dijmă".

In înlănțuirea acestor idei, Carp revine la vechea lui temă, de atâtea ori expusă în Parlament, că dacă în reformele introduse de la 1859 încoace nu s'ar fi făcut greșala de a se introduce legiuiri străine *„fără a studia trecutul, nici caracterul, nici moravurile noastre"* am fi ajuns din punct de vedere și material și moral mai departe decât suntem.

La rostirea acestor vorbe, un deputat îi strigă de pe banca lui: „Treptat vei ajunge la Regulamentul organic", ceiace arată felul cum contimporanii lui îl judecau ca pe un retrograd, fără a putea înțelege nici adâncimea ideilor, nici dreptatea convingerilor sale.

Dar la întreruperea aceasta Carp nici nu-și dădu osteneala să răspundă. Intrând într'o interminabilă discuție cu C. A. Rosetti, pe care-l învinuia de a fi dat prefecților instrucțiuni de a sili pe țărani să nu mai muncească pe credit (ceiace Rosetti, nu se înțelege bine dece, nega) el arăta camerei că deși intențiile ministrului de interne puteau fi foarte bune, dar modul de a le aplica era greșit, fiindcă astfel de reforme nu se fac pe calea unei revoluțiuni administrative și violente, ci *„pe calea legală a unei înțelegeri comune"*.

Reformele nu se fac pe cale de revoluțiune.

Cum totuși, în ședințele următoare, s'au mai găsit deputați care să apere intangibilitatea dreptului comun, Carp fu nevoit să facă la Cameră, cum mai făcuse și alteori, lecții de drept și teorii abstracte pentru a lămuri pe nedumeriți:

Ce este dreptul comun.

> *„Ce este Domnilor, dreptul comun? Este el o panacee universală? Mi se pare că nu este altceva decât Codul Napoleon, dacă nu mă înșel. Dreptul comun în Franța este altul decât în Anglia, decât*

în Germania. El nu este prin urmare bazat pe principii atât de absolute, cum este dreptul natural, încât să zicem că este o idee care trebuie să se aplice la toate stările de lucruri".

Şi de oarece se vorbise în *numele Libertăţii,* de necesitatea aplicării Codului Civil în raporturile dintre proprietar şi sătean, Carp declară că nu mai înţelege nimic, căci dacă Codul Napoleon lasă *libertatea* între părţi, apoi nu o lasă în mod absolut, ci numai acelor care ştiu a citi şi a scrie. O învoială nu este recunoscută pentru acei ce nu ştiu carte decât când se va cere la tribunal autentificarea semnăturei prin punere de deget... deci... dacă ar fi să ne ţinem de dreptul comun *„ţăranul ar trebui să meargă la tribunal pentru orice învoială de muncă",* şi cum aceasta este o imposibilitate practică, derogarea de la dreptul comun este deci firească şi necesară.

„Iar aceasta, adaogă Carp, *în afară de faptul ce v'am arătat că dreptul comun face răspunzătoare pe părţi de toate daunele ce izvoresc din nepăzirea unui contract... şi atunci, prin execuţia silită, se va ruina o populaţie întreagă.* Răsping o asemenea soluţiune. *Să dăm facultatea ca contractele existente să se poată lichida cu încetul fără executarea averei ţăranului, şi să punem în legea noastră destule piedici ca să silim pe proprietari de a nu aservi braţele printr'un credit prea mare, deprinzându-i a nu avea recurs la contracte anticipate. Când vom avea această stare de lucruri, voi primi dreptul comun al domnului Blarenberg. Ştiţi pentruce? Pentrucă el nu va mai avea nici o aplicaţie practică, şi este indiferent dacă veţi zice: vreau dreptul comun sau dreptul excepţional".*

Şi în sfârşit, întrucât Blarenberg, care în toate ocaziile unea vastele lui cunoştinţi cu desordinea care domnea în mintea lui, vorbise, cu prilejul contractelor agricole, de principiile imuabile ale Revoluţiei Franceze: Egalitatea, Libertatea şi Fraternitatea, Carp, care întrebase şi tălmăcise ce este dreptul comun, întreba acum:

Ce este libertatea.

„Ce este Libertatea? Este ea facultatea absolută de a face ce voim? Eu cred că nu. In practică, teoria libertăţii nu poate găsi aplicarea sa decât atunci când mărginiţi pe cel tare, tocmai îl împiedicaţi de a se servi de o absolută libertate. Trebuie să ne probaţi că nu lăsaţi pe cel slab desarmat faţă de cel tare; numai atunci ne veţi convinge că aţi formulat un principiu ce se sprijină pe temeiuri de o înaltă moralitate politică. (aplauze). A invoca însă o libertate care vine numai în favoarea celui tare şi a crede că sunteţi apărătorii unui mare principiu, este o stranie iluzie".

Omul slab trebuieşte apărat în contra celui tare.

Ca atare Carp recunoştea talentul, dar nu şi logica lui Blarenberg. *„Căci"* zicea el, spre mirarea unanimă de altfel *„sunt două feluri de logică."* Dar îşi tălmăci îndată gândul: *„Este logica, care pune în concordanţă o idee cu altă idee, şi care se mai numeşte şi* dialectică, *şi este o logică, care pune în concordanţă o idee cu realitatea"*. Logica lui Blarenberg era dialectică, şi cele 3 principii ale Revoluţiei Franceze se puteau aplica într'o ţară în urma celei *„mai grozave revoluţie ce a fost în lume"*, dar nu la noi, într'o ţară mică şi cu alte moravuri.

Logica şi dialectica.

„Care este starea de lucruri la noi? Intâi, ne aflăm, cum am arătat, faţă cu contractele din trecut, care, după mine, a contribuit mult la starea de lucruri de astăzi. Contractele au aservit braţele săteanului din Moldova, *şi când un proprietar mare vă spune aceasta, înţelegeţi Dvs. că n'o face pentrucă este în contra proprietăţii mari; însă fiindcă domnul Blarenberg, care reprezintă colegiul al 4-lea, a vorbit în interesul proprietăţii celei mari, sunt silit eu, reprezentantul proprietăţii mari, să iau apărarea interesului sătenilor (aplauze).*

Carp, reprezentantul marei proprietăţi, ia apărarea intereselor sătenilor.

„Din cele ce v'am zis până acum" încheie Carp, *„se explică pentru ce eu voi vota în contra tuturor acelor prescripţiuni care duc la executarea averei ţăranului în mod deghizat. Orunde voi găsi că se dă facultatea de a i se executa averea, în numele*

solidarității ce trebuie să fie între proprietari și sătean, mă voi opune acestui drept deghizat de executare. [1]) *...Vă rog ca împreună cu mine, ori unde veți vedea că în mod deghizat se cere executarea averei săteanului, să respingeți această cerere, și dacă eu, proprietar mare și practic, am aplicat deja acest sistem (executarea mitigiată a brațelor), înseamnă că el este posibil, și cred că ceiace fac eu poate s'o facă orice proprietar în această țară."*

Carp pentru executarea mitigiată a brațelor.

Acuzat de Lahovari de demagogism, Carp se apără cu indignare și cu multă grandoare de această învinuire cu totul neașteptată, și la vorbele fostului său prieten, care-l întreabă dacă „nu credeți că suntem în drept să judecăm, aici în cameră și contractele Dvs? (aceasta din cauză că Petre Carp citase un număr de contracte oneroase pentru țărani, fără a numi pe nimeni de altfel) marele proprietar din Țibănești îi spuse cu cel mai imperturbabil sânge rece : *„Ba ar fi foarte bine să aduceți și tocmelile mele ca să fie judecate aici."*

Carp e acuzat de Lahovari de a fi demagog. Apărarea lui.

Discursurile lui Carp — cel din urmă mai ales, cel din 18 Martie — fu foarte îndelung aplaudat de întreaga adunare, iar proectul de lege fu votat cu 63 de bile albe contra 19 negre.

In urma acestei vehemente apărări a legei tocmelilor agricole, în curând și din cauza primirei misiunei de a merge la Viena întru apărarea chestiunei Dunărei, lumea începu să vorbească de trecerea lui Carp din partea lui Brătianu.

Petre Carp și Ion Brătianu.

---

1) Prin deghizat Carp înțelegea restrângerea executării permisă de lege numai asupra recoltei, dar care ducea în mod firesc la vinderea boilor și uneltelor, și apoi la vinderea pământului. Felul de a scăpa de acest neajuns, care ducea la ruinarea țăranului, era deci, după Carp, întâi abrogarea executării imediate prin jandarmi, și al doilea ajungerea *cu încetul* la desființarea creditului prin introducerea sistemului de a face plata în momentul muncii. In ziua fericită, spuse Carp în același discurs, în care proprietarul se va deprinde a a nu mai aservi pe sătean prin mijlocul unui credit ilimitat, în ziua în care ne vom deprinde a plăti munca asupra muncii, atunci, dar numai atunci, voi fi și eu alături cu Dvs. pentru dreptul comun, căci nu va mai echivala cu ruina săteanului (aplauze prelungite).

Dar lumea se înşela şi lucrurile stăteau foarte din potrivă. In toate chestiunile, nu Carp se rânduise din partea lui Brătianu, ci Brătianu dintr'a lui Carp. In chestia evreiască el fu cel care cedă în 1879, în chestia politicei externe el va fi cel ce se va lăsa convins în 1884, iar în 1881 el va adopta principiile Erei Noui cu privire la reformele agrare, comunală şi a vânzărei băuturilor spirtoase. Nu a fost prin urmare capitulare din partea lui Carp, cum s'a spus atunci cu rea credinţă şi cum mai spun unii astăzi încă în necunoştinţă de cauză, ci a fost între aceşti doi oameni de stat — singurii pe care i-a avut România de la Unire până la marele răsboi — o înţelegere tacită venită dela maleabila înţelepciune a lui Ion Brătianu.

CAPITOLUL VII

Ministerul Ion Brătianu dela 1881 la 1888
(Chestia Dunărei. Alianța cu Triplicea. Politica externă și internă. Era Nouă)

Chestiunea Dunărei, care a reprezintat pentru noi mai mult o afacere de onoare de cât una de ordin vital, a ținut încordată situația publică a țărei aproape trei ani. Era și firesc. Căci demnitatea noului stat ce eram fiind în joc, România ținea să arate Europei că mandatul tacit ce căpătase dela Congresul dela Paris, și pe care-l mutilase cel dela Berlin, fusese dat unui neam conștient de menirea și viitorul său.

Din nesfârșitul labirint al acestei afaceri va trebui să desprindem liniile generale, pentru a da o idee sumară, dar clară, a ceia ce a însemnat ea din punctul de vedere al dreptului, al economiei naționale și al politicei.

Congresul de la Viena din 1815 stabilise un principiu de drept internațional, conform căruia navigația pe fluviile care străbat mai multe țări să fie lăsată liberă pentru oricine, nu numai pentru statele riverane, dar și pentru cele neriverane. Insă principiul acesta neluând ființă legală, statele neriverane rămaseră excluse de la navigațiunea pe fluviile care nu străbăteau teritoriile lor. Cu excepțiile Convențiunei dela Mainz (1831) și de la Londra (1839) cu privire la Rhin și la râul Escaut, chestiunea rămase deschisă până la 1856, când, în urma războiului Crimeiei, Tratatul dela Paris stabili acest principiu în mod definitiv, acordând libertatea de navigațiune pe fluviul Dunărei tuturor statelor neri-

Principiul liberei navigațiuni fluviale stabilit la congresul de la Viena (1815).

Tratatul de la Paris (1856) stabilește principiul în mod definitiv.

verane. Firește că redactarea regulamentelor de navigațiune, poliția fluvială și supravegherea bunei ordine pe tot parcursul fluviului trebuiau să fie făcute, în principiu, de statele riverane. Totuși, cu privire la Dunăre, se făcu o abatere de la acest principiu. Conferința dela Paris hotărî că pentru navigațiunea pe Dunăre vor fi instituite două comisiuni: una *riverană* compusă din delegații Würtenbergului, Bavariei, Austro-Ungariei și Turciei [1]) pe lângă care vor funcționa numai niște comisari sârbi și moldo-valahi, și care comisiune avea atribuțiunea de a redacta regulamentele de navigațiune și poliție pentru cursul întregului fluviu din Würtenberg până în Deltă (Isaccea). O a doua comisiune numită *europeană* și reprezentată prin marile puteri contractante, Austria, Franța, Anglia, Prusia, Rusia, Sardinia și Turcia, trebuia să funcționeze numai de la Isaccea până la mare, cu însărcinarea de a executa lucrările necesare pentru curățirea gurilor Dunărei de obstacolele care le astupă. Această comisiune urma să fie *temporară,* întrucât se credea că aceste lucrări se vor putea executa în doi ani de zile, după scurgerea cărora atribuțiunile ei (printre care se afla dreptul de a percepe taxe de întreținere) trebuiau să fie preluate de comisiunea riverană, care urma să fie *permanentă.*

Comisiunea Riverană a Dunărei și Comisiunea Europeană.

Dar se întâmplă tocmai dimpotrivă: comisiunea europeană rămase permanentă și cea riverană dispăru în curând. Și iată dece: Austria, care iscălise alături de celelalte puteri Tratatul dela Paris, dar care n'avea de gând să se ție de litera lui, nutrea nădejdea că va putea rămâne într'o zi singură stăpână pe navigațiunea Dunărei până la gurile ei. In vederea acestui scop Comisiunea riverană, conform atribuțiunei ce i se dase, elaboră un act de navigațiune și poliție (7 Noembrie 1857) prin care în disprețul tratatului rezervă cabotajul interior numai pentru statele riverane. Franța și Anglia respinseră acest regulament ca fiind contra spiri-

Atitudinea Austriei.

1) In 1856 Turcia era încă stat riveran, Congresul dela Paris stabilind abia atunci viitoarea organizare a Moldo-Valahiei.

tului tratatelor, aşa încât comisiunea riverană, care nu mai avea raţiunea de a mai fi, se desfiinţă dela sine. In schimb Comisiunea Europeană care după scurgerea de doi ani nu-şi isprăvi lucrările, fu prorogată (Conferinţa dela Paris 1858) pe alţi 7 ani, dându-i-se ei însărcinarea de a redacta un alt act de navigaţiune, care şi fu elaborat după scurgerea acestui timp, la 2 Noembrie 1865, şi ratificat de Puteri printr'o nouă conferinţă reunită la Paris în Martie 1866. Prin actul acesta se prelungi din nou termenul de funcţionare al Comisiunei Europene pe o perioadă de alţi 5 ani, încredinţând comisiunei întreţinerea şi supravegherea lucrărilor şi acordându-i beneficiul neutralităţei. In sfârşit după scurgerea noului termen, la 13 Martie 1871, tratatul din Londra prorogă din nou puterile Comisiunei pe alţi 12 ani (dela 24 Aprilie 1871 până la 24 Aprilie 1883), întinzând beneficiul neutralităţei şi asupra personalului administrativ şi tehnic al Comisiunei. Prin art. 6 al acelui tratat puterile riverane, în special deci Austro-Ungaria, erau însărcinate să înlăture piedicele naturale ale Porţilor de Fier.

Chestia Dunărei la Conferinţa dela Berlin (1878).

Astfel stăteau lucrurile în momentul declarării războiului ruso-turc dela 1877. In urma înfrângerei Turciei, Tratatul dela Berlin restituind Rusiei sudul Basarabiei. această putere devenea iarăşi stat riveran al Dunărei şi întreaga chestiune fu pusă din nou în discuţia Congresului. Se admise atunci României de a avea un reprezentat în comisiunea Europeană, întinzându-se autoritatea acesteia dela Mare până la Galaţi. Pentru înlăturarea piedicelor dela Porţile de Fier, Austro-Ungaria fu formal substituită statelor riverane, şi în fine, prin art. 55 al Tratatului dela Berlin din 1878, se hotărî ca *„Reglementele de navigaţiune, de poliţie fluvială şi de supraveghere dela Porţile de Fier până la Galaţi se vor elabora de Comisiunea Europeană, asistată de delegaţii statelor riverane* [1]*) şi se vor pune în armo-*

1) Acestea erau Serbia şi Bulgaria, căci România numai avea nevoie de delegat, având acum membrul ei permanent în Comisiunea Europeană.

nie cu cele ce au fost sau vor mai fi edictate pentru parcursul în jos de Galaţi".

Noile pretenţii ale Austro-Ungariei.

Dar tratatul dela Berlin era abia semnat şi Austria se şi gândi, acum ca în 1856, cum ar face ca să înlăture dispoziţiunile sale, întrucât monarhia vecină avea, din punct de vedere economic, tot interesul de a împiedeca importul din Occident, spre a face (după cum constată raportul comisarului nostru colonel Pencovici) „un monopol din petrecerea industriei sale în ţările udate de Dunăre". Ca atare ea căută să împiedice libera navigaţiune pe Dunăre pentru statele neriverane, considerându-se totuşi pe sine, printr'o imposibilă ficţiune, ca fiind stat riveran până la Galaţi. Intrucât Tratatul dela Berlin însărcinase Comisiunea Europeană, prin art. 55 după cum am văzut, să elaboreze ea regulamentele de navigaţiune, de poliţie fluvială şi de supraveghere dela Porţile de Fer până la Galaţi, Austria, în Decembrie 1879, deci abia un an dela semnarea tratatului dela Berlin, rugă acea Comisiune să delege din sânul ei un comitet care să pregătească un anteproect de regulament, care, la începutul lui Martie 1880, trebuia să fie comunicat tuturor guvernelor (ale statelor riverane ca şi celor reprezentate în Comisiunea Europeană) spre a fi examinate de ele.

Comisiunea Mixtă.

Comisiunea primind această rugăminte subversivă a Austriei, dete delegaţia cerută unui Comitet (comisiune mixtă) care fu compus din membrii permanenţi dela Comisiunea Europeană ai Statelor Austro-Ungaria, Germania şi Italia. Anteproectul elaborat de ele şi supus Comisiunei Europene în şedinţa din 4 Iunie 1880, nu cuprindea nici un articol special care să consfinţească libertatea navigaţiunei pe Dunăre, dar în schimb cuprindea dispoziţiunea ca Austro-Ungaria, împreună cu statele riverane dela Porţile de Fier până la Galaţi (unde ea era neriverană), va face parte din Comisiunea de supraveghere, ba chiar va avea preşedinţia acelei comisiuni cu vot preponderent.

Delegaţii Franţei, Angliei, României, Rusiei şi Turciei din Com. Europeană refuzară de a primi acest anteproect ca bază a viitorului regulament, hotărând să-l

elaboreze ea însesi, cu asistența reprezentanților statelor riverane ce nu făceau parte din Com. Europeană, adică Serbia și Bulgaria. Dar soluțiunea adoptată de Comisiune de a elabora ea însesi regulamentul nu fu mai fericită de cât cea anterioară, întru cât Austro-Ungaria rămânând pe poziția ei, ceru aici în Comise ca și mai înainte în Comitet, ca ea să aibe împreună cu statele riverane, (cele de la Porțile de Fier la Galați) *supravegherea* aplicărei regulamentului, precum și președenția permanentă cu vot preponderent în comisiunea de supraveghere [1]).

Emoțiunea în România când s'au cunoscut pretențiile Austro-Ungariei.

Aici se aflau lucrurile în iarna 1881, când toată chestiunea aceasta, cunoscută la noi numai de Primul Ministru Ion Brătianu și de ministrul de externe Vasile Boerescu, fu dată deodată în vileag, mai întâi de către „Democrația Națională" a lui beizadea Grigore Sturdza, și apoi de „Independența Română", și chiar mai târziu de „Românul" lui C. A. Rosetti.

Emoțiunea obștească fu foarte mare. Ce voia Austria ? să fie stăpână în apele noastre ? să disconsidere suveranitatea României ? să umilească țara ?

Toată lumea, dela Conservatori prin glasul lui Alexandru Lahovari, care striga în Cameră : *„Această Dunăre e a noastră; am plătit-o îndestul în trecut, căci au fost secole în care ea a dus la mare mai mult sânge românesc decât apă..."*, până la Liberali prin glasul lui Dumitru Brătianu, care în calitate de prim ministru ce fu în vara 1881, spunea și el în Cameră că va apăra țara împotriva Austriei, *ca tigresa pe puii ei"*, și până la marele Kogălniceanu el însuși, care amintindu-și că:

„Eu și Dunărea sunt una"
„Batem timpul și furtuna".

striga patriei în pericol *„din toate forțele glasului său : Fereşte-te, mamă dragă"* [2]) — toată lumea era în pi-

---

1) Propunerea *inițială* a României fu, cum era și firesc, ca acea Comisune de supraveghere să fie compusă numai din delegații României, Serbiei și Bulgariei.

2) M. Kogălniceanu : „Chestia Dunărei", p. p. 87 și 144.

cioare, ca un singur, om ca să apere atingerea demnității României.

Atitudinea lui I. C. Brătianu; tălmăcirea ei.

Numai Ion Brătianu stătea, dincolo de *timp și de furtună*, chibzuind.

Iar în cuprinsul țărei un singur om pare a-l fi înțeles atunci pe Brătianu: Petre Carp.

Fiindcă lucrurile nu erau nici atât de grozave pentru a justifica larma ce se făcuse în țară, nici atât de simple pentru a le rezolva cu glasul răstit, în loc de a le rezolva cu fapta liniștită.

Am arătat mai sus că chestiunea Dunărei a reprezentat pentru noi mai mult o afacere de onoare, decât una de ordin vital. Părerea acesta este justificată prin supunerea României la hotărârea Congresului de la Paris de a se institui o Comisiune Europeană, care de la mare la Isaccea se substituia în toate atribuțiunile statelor riverane (pe atunci, pentru această porțiune, numai Moldova și Turcia), care atribuțiuni, extinsă mai târziu până la Galați și până la Brăila, au fost mereu prelungite, Comisiunea Europeană continuând a mai funcționa și astăzi, după scurgere de 80 de ani. Totuși niciodată nimeni nu s'a putut tângui că impietarea aceasta a Marilor Puteri asupra drepturilor noastre de Stat riveran să fi stângenit întrucâtva interesele noastre de ordin economic. Dimpotrivă, prin chibzuite regulamente de navigațiune, cât mai ales prin lucrările de despotmolire ce execută Comisiunea în Deltă, libera și ușoara navigațiune pe Dunăre este asigurată, — și ca atare foloasele ce le-a tras și le trage comerțul României, nu numai că n'au fost stângenite, dar au fost înlesnite.

Dacă interesele economice ale țărei nu au avut de suferit depe urma amestecului Puterilor europene în navigațiunea Dunărei de sus, e probabil că ele nu ar fi avut de suferit nici de amestecul Austriei în navigațiunea Dunărei de jos (dela Galați la Porțile de Fier). S'ar putea zice și aici: din potrivă. Flotila fluvială de comerț a monarhiei Austro-Ungare era, în 1880, cu mult superioară celei românești și din transportul mărfurilor noastre pe vasele ei nu am fi putut trage decât

însemnate foloase. Exportul din țările noastre spre Occident ar fi fost astfel înlesnit, iar întrucât privește obiecțiunea colonelului Pencovici că Austria avea tot interesul de a împiedica importul din Occident în țările noastre (în afară firește de a mărfurilor germane și austriace, de care tocmai noi ne serveam), aceasta era o chestiune care privea pe celelalte puteri europene, dar nu pe noi.

E prin urmare învederat că pretenția Austriei de a regula ea navigațiunea întregului curs al Dunărei până la Galați, de a avea vot preponderant în Comisiunea riverană și de a o prezida permanent, putea fi din punct de vedere al prestigiului noului stat român foarte vătămător, dar din punct de vedere economic nu ne putea aduce nici un prejudiciu. Iar cât pentru prejudiciul ce o atare pretenție ar fi putut aduce celorlalte state, se vede că nici el nu putea fi prea mare, deoarece, după cum vom vedea, conferința de la Londra din 1882 a acordat Austro-Ungariei, împotriva voinței noastre, toate cererile ce formulase.

Dar mai mult, chiar prestigiul acesta care ni se știrbea, *suveranitatea statului* care se micșora, erau ele oare pân'atunci, prin instituirea și funcționarea Comisiunei Europene, neștirbite și nemicșorate ? Nu abdicasem noi la o parte din suveranitatea noastră teritorială în favoarea a șapte mari puteri, printre care era și Austria ? Și o nouă abdicare, pentru o altă părticică de suveranitate, devenea deodată cea mai înjositoare faptă, de pe urma căreia România nu mai putea trăi ?

Chestiunile vitale ale neamului erau altele. Era echilibrul politic pe care o țară nouă și mică trebuia să se priceapă a-l ține pentru a nu cădea prada puternicilor săi vecini. Era o politică externă prudentă și înțeleaptă, care trebuia îndreptată în sfera de acțiune a acelor puteri de care aveam a ne teme mai puțin și a trage foloase mai multe.

Ion Brătianu nelăsând *Memorii*, cugetul lui nu a fost așternut pe hârtie. Dar faptele sale sunt martore că astfel precum a fost expusă chestiunea mai sus, astfel o fi judecat-o și simțit-o și el. De la declararea Indepen-

denţei, dar mai ales dela recunoaşterea ei de către străinătate, se agită la noi ideia proclamărei Regatului. Austria, care prin diplomaţii ei erau în curent cu ce se petrece la noi, ne dăduse a înţelege că nu va recunoaşte un atare act, iar Brătianu o fi crezut că pretenţiile ei în chestia Dunărei ar fi legate de acest presumptiv refuz, că adecă ea şi-ar da consimţământul la proclamarea regatului, dacă la rândul ei România va consimţi la cererea sa de supremaţie în comisiunea riverană a Dunărei. In tot cazul, că aceasta o fi sau n'o fi fost credinţa lui Brătianu, un fapt e sigur, e că el a aderat în principiu la cererea Austriei. Instrucţiunile date miniştrilor săi în străinătate erau îndreptate în sensul acesta, şi supărarea lui Kogălniceanu, precum şi *destituirea* lui Calimachi-Catargi, au avut ca sorginte neînţelegerile dintre miniştrii noştri dela Paris, care erau împotriva aderărei la cererea Austrici, şi ministrul nostru prezident, care aderase la ea [1]).

---

1) Aderarea rezultă din instrucţiunile date lui Kogălniceanu şi lui Calimachi-Catargi. Mihai Kogălniceanu fusese trimis ministru la Paris în April 1880 cu misiunea de a „duce o politică naţională de apărare a drepturilor noastre în contra oricui fără deosebire" (M. K. „Conflictul meu cu guvernul I. C. Brătianu", p. 78), însă patru luni mai târziu el primi o depeşă de la Ion Brătianu: „în care mă întrebaţi" scria acum Kogălniceanu lui Brătianu „dacă nu mă tem că, dacă va fi Comisiunea Europeană a Dunărei să redigeze regulamentele de navigaţiune până la Porţile de Fier, ea să nu păstreze dreptul cabotagiului (al navigaţiunei) pentru toate naţiunile, spre paguba statelor riverane".

Iar la această întrebare Kogălniceanu răspundea cu fineţea inteligenţei lui, că: „ori mă tem, ori nu mă tem, acest drept de a elabora regulamente de navigaţiune până la Porţile de Fier este dat Com. Europ. de către Tratatul dela Berlin". („Chestia Dunărei", p. 13). Se vede deci, din cele de mai sus, că Brătianu acceptase din 1880 formaţiunea Comisiunei Mixte, care duse la Regulamentul fluvial prin care Austria excludea navigaţiunea pentru statele neriverane, rezervându-şi preşedinţia acelei comisiuni. De altfel Kogălniceanu o şi spune formal, arătând că guvernul francez îl întrebase dacă România „primeşte sau nu înfiinţarea comisiunei mixte şi în caz afirmativ, dacă în această comisiune să fie, pe lângă statele riverane, numai Austro-Ungaria, sau ar conveni mai bine să facă parte din ea şi alta din puterile cele mari..." Insă între timp, cabinetul din Viena nu numai că dăduse bătălia, dar o şi câştigase; căci precum am văzut, majoritatea Com. Europ. primise deja în principiu Comisiunea mixtă, *şi ce este mai grav, o primise şi guvernul român"*. (M. K. op. ct. p. 114—115).

De altfel aderarea lui Brătianu la înfiinţarea comisiunii mixte, rezulta clar şi din corespondenţa guvernului cu Callimachi-Catargi, pe care acesta a publicat-o şi în urma căruia el a fost destituit din postul său de ministru plenipotenţiar.

Consecinţele aderărei lui Ion Brătianu la constituirea Comisiunei Mixte.

In urma zarvei ce se făcuse în ţară când ziarele mai sus citate destăinuiră lumei de la noi această chestiune, rămasă până atunci în arhivele primului ministru şi ale ministrului de externe, şi în urma alarmărei opiniei publice, Brătianu încercă o diversiune prin accelerarea proclamărei regatului (care trebuia să aibă loc la 10 Mai), dar care se făcu la 14 Martie 1881). Insă lucrurile, în loc de a se linişti, luară proporţii din ce în ce mai mari, aşa încât Ion Brătianu, ale cărui negocieri cu Austria erau prea înaintate, şi văzând în acelaş timp că nu poate forma în vederea serbărilor de încoronare, un guvern de concentrare, fie cu Conservatorii, fie cu Carpiştii, fu silit să demisioneze, cedând locul său de preşedinte al Consiliului de miniştri fratelui Dumitru, care şi prezidă acele serbări.

Am văzut mai sus cât de efemer a fost acest nou minister, în timpul căruia, în loc să se caute ca această delicată chestiune a Dunărei să se trateze mai departe pe cale diplomatică şi în felul cel mai discret, ea din potrivă a pătruns din presă pe stradă, de pe stradă în culoarele Camerei (se afişase acolo placarde cu inscripţii : „Ţara e în pericol"), iar din culoare în incinta acesteia, în care însuşi Dumitru Brătianu atacă chestiunea, declarând că va apăra prestigiul ţărei ca o tigresă pe puii ei. Atât noul rege al României, cât şi sfetnicul său Ion Brătianu [1]),erau oameni prea cumpătaţi şi calculaţi în politică, pentru a învoi ca această afacere să ia o întorsătură care să pericliteze nu numai legăturile obişnuite, dar în deosebi *bunele* noastre legături viitoare cu monarhia vecină, Dumitru Brătianu fu nevoit să demisioneze, cedând din nou locul fratelui său. Dar

---

1) Raporturile dintre rege şi Brătianu se amelioraseră atât de simţitor, încât la 4 Martie 1880 — un an deci înainte de proclamarea regatului — Domnitorul scria tatălui său : „Dela Berlin Brătianu va pleca la Paris, şi apoi îţi va face o vizită la Sigmaringen... După multe desamăgiri şi aspre încercări, el a devenit nervos şi neîncrezător... în cursul iernei mi-a prezentat de mai multe ori demisiunea... In relaţiile personale pe care le deţin cu conservatorii, el vede un semn că aşi avea mai multă aplicare către aceştia. Spune-i că sper a-l vedea încă multă vreme consilierul meu, deoarece a adus Ţărei şi prinţului său mari servicii recunoscute de toată Europa... etc.". (Memoriile Regelui II.XVI.83).

noul minister, compus la 9 Iunie 1881, cu Eugeniu Stătescu la externe în locul lui Vasile Boerescu, şi cu C. A. Rosetti, care rămase la interne cu spiritul său de largă reformă democratică, ce nu se mai potrivea cu noua mentalitate a lui Ion Brătianu, acest nou minister departe de a înlesni sarcina primului ministru, o mai îngreuiă. Căci, lăsând la o parte acuzaţiile pe care opoziţia conservatoare le aducea cu violenţă guvernului, fără ca majoritatea să încerce a apăra pe Brătianu, şi lăsând la o parte lovitura ce o primi acesta prin alegerea lui Kogălniceanu ca deputat de Mehedinţi împotriva lui Bibicescu, candidatul guvernului (288 de voturi contra 70) — şi aceasta după ce o lume întreagă ştia că el este în conflict cu Brătianu pe chestia Dunărei — apoi mai veni, cu ocazia deschiderii Parlamentului la 15 Noembrie 1881, şi nenorocitul răspuns la Mesaj, în care Stătescu introdusese un aliniat de o nervositate neobişnuită :

„Injuriile ce a deşteptat în ţară chestiunea libertăţii Dunării, sunt legitime... Comerţul nostru întâmpină adesea felurite piedici... iar dela un timp încoace, sub cuvânt de epizootie, el este chiar ameninţst de a-şi vedea închise graniţele pentru exportul de vite mari".

Atacul adus de Stătescu în contra Austro-Ungariei (Care în adevăr că aplica rău convenţia comercială dela 1876, fiind accentuat în textul francez al răspunsului la Mesaj, unde vorbele *„sub cuvânt de epizootie"* fură traduse prin *„sous prétexte d'épizootie"*, aduse ruperea legăturilor diplomatice între România şi Austria, Stătescu văzându-se silit să facă scuze, în urma cărora relaţiunile se restabiliră abea la 16 Decembrie [1]).

In tot timpul acesta se poate spune că Ion Brătianu nu avu, în întreaga această chestiune, decât un singur sprijin efectiv, pe Regele Carol I, şi un singur sprijin moral, pe Petre Carp.

Părerea lui Carp în chestiunea Dunărei. Discursul său din 3 Decembrie 1881.

Acesta din urmă, care mai spusese odată în parlament că „a se pleca voinţei masselor, înseamnă a prostitua inteligenţa pe care ne-a dăruit-o Dumnezeu" [2]),

1) Titu Maiorescu Op. cit. p. 196.
2) Vezi mai sus p. 123, 229.

nu putea concepe, el care era şi om de stat şi diplomat, ca pentru o sugestie colectivă să se lase ţara târâtă într'o aventură, de pe urma căreia n'am câştiga nici un folos material, am periclita viitoarea noastră apropiere de politica Puterilor Centrale, şi am îndruma deci din nou şi fatal politica noastră externă către mult temutul şi periculosul Colos de la Nord, căci era la mintea omului că tânăra şi mica Românie nu se putea pune rău în acelaş timp şi cu Austro-Ungaria şi cu Rusia.

Ca atare el era din partea lui Brătianu, a cărei politică externă o înţelegea, mai ales din ziua de când acesta începu să înţeleagă şi el necesitatea unei viitoare apropieri a României de Puterile Centrale, ideie născută în sânul partidului Junimist şi preconizată de el.

Il găsim deci pe Carp, în toamna 1881, apărând în Cameră, nu pe Ion Brătianu, ci propria lui ideie şi convingere.

Cu prilejul discuţiei la Mesaj, atunci când expuse el programul partidului junimist, la 3 Decembrie 1881, Carp atinse şi chestia Dunărei, arătând că întrucât Maiorescu ceruse guvernului să puie, în vederea unei interpelări, actele acestei afaceri la dispoziţia sa şi guvernul refuzase, el, necunoscând toate elementele, nu-şi poate da părerea individuală în chestiunea Dunărei. Dacă totuşi luase cuvântul, apoi fusese pentru a vorbi din nou asupra unei teme care l-a preocupat întotdeauna şi asupra imposibilităţii de a lăsa massa poporului să dicteze în chestiunile politice. O mai spusese odată cu privire la chestia evreiască, o spusese a doua oară cu privire la politica rusească şi la cooperarea noastră cu armatele moscovite în 1877, şi o repeta acum din nou, zicând că :

> *„Ne-am cam deprins, naţiune tânără ce suntem, a trata mai toate chestiunile în mijlocul emoţiunei populare. Am uitat că sunt oarecare chestiuni, care cer o linişte absolută, care reclamă imperios să lăsăm la o parte pasiunile care se pun înainte totdeauna prin emoţiunile populare, şi să căutăm cu cumpănire care sunt acele mijloace ce trebuie să întrebuinţeze ţara faţă cu străinii".*

Făcând, în câteva succinte cuvinte, istoricul chestiunii Dunărei şi arătând atmosfera care s'a creat în ţară în jurul acestei afaceri, pe care însă încă nimeni nu o cunoaşte bine, el arată camerei că *„ţipătul de alarmă"* dat de „Democraţia Naţională", care-şi găsise mai târziu un ecou în „L'Indépendance Roumaine" [1]) şi în „Românul" lui C. A. Rosetti":

> *„A cauzat o emoţiune populară, care a răsbătut în Adunare, şi nu prin noi, opoziţiune — ţin a constata aceasta — ci prin dl. Chiţu, actualul ministru de finanţe... Ei bine, Domnilor, eu cred că aceasta este un joc periculos, pentrucă odată emoţiunea populară provocată numai o mână mai puternică decât a noastră poate s'o stăpânească".*

Lupta ce se dă între Occident şi Orient, şi despre care Carp îşi făcuse o temă favorită a discursurilor sale de politică externă *„se personifică astăzi în rivalitatea dintre Austria şi Rusia"* spunea el.

> *„Eu cred că această rivalitate putând să ducă la o complicaţie puternică, noi trebuie să ne gândim la timp ce este de făcut... Care este soluţiunea în chestiunea Dunărei? Eu, domnilor, aşi fi de părere ca guvernul, înainte de a se pune pe tărâmul tratativelor izolate, să se adreseze Europei întregi, şi s'o întrebe oficial ce are de gând să facă în 1883 (când expira mandatul Comisiunei Europene), căci numai dela deslegarea acestei chestiuni va atârna şi hotărârea noastră.... dacă putem obţine continuarea Comisiunei Europene şi întinderea competinţei sale până la Porţile de Fier, eu unul aş consimţi cu bucurie să încredinţez Europei chiar aplicarea regulamentelor, căci în schimbul sacrificării unei mici părţi a suveranităţii noastre, ne-am pune sub scutul unei declaraţiuni de neutralitate"* [2]).

---

1) „Un ziar, zice Carp, care nu ştiu cărui partid sau cărui om aparţine. Am mers la informaţiuni, şi singurul lucru ce am găsit, este o notiţă din cartea lui Morgan: „Actuellement „l'Ind. Rom." soutient la même thèse et est inspirée par la Légation de Russie".

2) Carp amintise că „de când nu mai suntem sub scutul integrităţii Imperiului Otoman, s'a născut sentimentul unei nesiguranţe, care a făcut să cerem cu toţii pe lângă recunoaşterea neatârnării, şi acea a declarării de neutralitate".

P. P. Carp şi Ion Brătianu.

Prin cuvintele aceste Carp îşi atrase fără îndoială bunavoinţa lui Brătianu, pe care acesta i-o mai arătase de trei ori în cursul aceluiaş an, când tratase cu el colaborarea conservatoare la proclamarea regatului şi la serbările încoronării. Dar aceasta nu înseamnă că pentru atitudinea Junimiştilor în chestiunea Dunării sau în orice altă chestiune, Carp primi *în compensaţie* postul de ministru la Viena, cum o spuseră atunci adversarii săi, şi cum a mai repetat-o deunăzi un autor într'o carte [1]) Carp nu avea nevoie de nici o compensaţie de nici o natură, nici materială, fiindcă era foarte bogat, nici morală, fiindcă era cel mai moral dintre toţi. El primi postul de ministru la Viena cu conştiinţa omului care ştia că misiunea ce i se încredinţează, o poate duce la bun sfârşit. Iar când misiunea sa fu terminată, el se întoarse în ţară şi-şi luă din nou locul în rândurile opoziţiei. Ce fel de compensaţie ar fi fost aceasta ?

Nu. Brătianu, angajat faţă de Austria prin acceptarea comisiunii mixte pe care nu numai că n'o voia ţara, dar pe care, după cum am văzut, o respinsese şi Europa, găsi că soluţiunea arătată de Carp, era cea mai nimerită, anume de a dibui pulsul Europei pentru a vedea dacă nu s'ar putea obţine prelungirea comisiunii Europene peste termenul de 1883, întinzându-i şi competinţa până la Porţile de Fier, ceeace, pe lângă că ar asigura excelenta navigaţiune a Dunării, ar face pe Austria să-şi retragă pretenţia de a prezida permanent o comisiune, care n'ar mai avea raţiune de a fi.

Propunerea Barrère.

Dar între timp, pe la începutul anului 1882, delegatul francez din com. Europ., *Barrère,* adusese o nouă soluţiune, care se deosebia prea puţin de cea veche, întrucât ea propunea ca com. Europ. *să delege puterile sale Austro-Ungariei,* care, într'o comisiune mixtă, în care ar intra ea împreună cu România, Bulgaria şi Serbia, şi pe care ar prezida-o, *să vegheze la executarea regulamentului elaborat de comisiune.*

România nu primi nici această soluţiune, care arăta dealtmintrelea pe faţă că Franţa era foarte indiferentă,

---

1) C. Xeni : „Take Ionescu", p. 65.

ba chiar binevoitoare, față de pretenția Austriei de a domina navigațiunea fluvială a Dunărei între Porțile de Fier și Galați, așa încât Brătianu, care era acum silit de opinia publică românească, să reacționeze împotriva acestei dorinți de dominațiune a monarhiei vecine, trebui, față de angajamentele sale anterioare, să caute o soluțiune împăciuitoare, care să ducă toată afacerea la un bun sfârșit.

Dar cui să se adreseze ? Cu frate-său era în zizanie, cu Kogălniceanu în dușmănie, rece cu C. A Rosetti și certat cu destituitul Callimachi-Catargi. Dintre liberali, el nu găsi decât pe Dimitrie Sturdza, om cu carte și cunoscător al politicii Europei Centrale; îl și făcu ministru de externe în locul lui Stătescu. Dar pentru a reprezenta țara în străinătate, el se văzu nevoit să se adreseze unor oameni în afară de partid. Astfel Petre Mavroyeni, întors din străinătate, fu numit la legațiunea din Constantinopol, Nicolae Crețulescu la cea din Petersburg și Petre Carp la cea din Viena.

Carp e numit ministru plenipotențiar la Viena. El pleacă în Noembrie 1882.

Numirea acestuia stârni în țară o uimire generală. Devenea Carp deodată liberal ? Căci politicienii noștri nu puteau înțelege că interese superioare de stat puteau și trebuiau să unească forțele adversarilor și inteligențele și capacitățile lor, în vederea binelui obștesc.

Însemnările lui Lupu Kostaki despre numirea lui Carp ca ministru la Viena.

Un martor ocular, Lupu Kostaki, partizan și prieten de a lui Carp, a lăsat o amănunțită descriere, până acum inedită, asupra felului cum a fost numit Carp la Viena și a misiunii sale acolo. Vom reproduce aci o parte din acea lucrare, căci ea arată amănunte deosebit de interesante și încă necunoscute.

> *„Pentru a rezolva această arzătoare chestie a „Dunărei, care neliniștea pe toată lumea, Ion „Brătianu se hotărî să facă apel la patriotismul „și la luminile lui Petre P. Carp, cu toate că „acesta din urmă făcea parte din partidul conser- „vator și că era adversar declarat al politicei lui „Ion Brătianu; dar avea însușirile omului de stat, „era bine văzut în străinătate, și se știa că se „putea conta pe priceperea și destoinicia lui în „orice împrejurare".*

Intrevederea dintre Lupu Kostaki și Ion Brătianu.

„In acest scop mă chemă (pe Lupu Kostaki) „primul ministru Brătianu și îmi zise: știu legă- „turile ce ai cu Petre Carp. Te rog să te duci la „Tibănești să spui d-lui Carp că-l rog cu in- „sistență să nu mă refuze și să se întâlnească la „Iași cu cumnatul său Dimitrie Sturdza. Iau cu- „vântul dumitale de boer moldovean că nu vei „vorbi nimănui de această însărcinare".

„Am plecat la Tibănești și am comunicat lui Pe- „tre Carp însărcinarea, cu aceleași vorbe cu care „o primisem.

„Dânsul mă fixă prin monoclul lui, după cum „îi era obiceiul când se gândea să răspundă ceva, „și-mi zise: știu de ce mă roagă să-i văd; s'au în- „curcat iețele. Ei bine, îi voi vedea.

Consfătuirea de la Maiorescu.

„Dela Iași, unde s'a întâlnit cu cumnatul său, „Petre Carp a plecat la București, unde avu la „Titu Maiorescu o consfătuire cu Junimiștii ce se „aflau în capitală. Ne-a arătat toată primejdia ce „rezultă pentru România din aplicarea propune- „rei Barrère și că i s'a propus să primească postul „de ministru plenipotențiar la Viena, unde să lu- „creze pentru a obține alte rezultate decât cele „de până atunci. Ne-a pus în vedere că această „însărcinare n'are nimic aface cu luptele de par- „tid și că este hotărît s'o primească, fiind vorba „de existența țării sale; că va lua toate garanțiile „necesare pentru a fi susținut de guvernul ro- „mân în toată acțiunea ce va întreprinde în străi- „nătate și că odată terminată afacerea Dunărei, „el se va întoarce în mijlocul opoziției. Hotărîrea „de a pune interesele țării mai presus de criticile „ce știa că i se vor aduce de adversarii politici din „sânul vechiului partid conservator, și de a primi „o însărcinare pe cât de grea pe atât de delicată, „avu aprobarea amicilor..." [1]).

---

1) După plecarea lui Carp, în Noembrie 1882, Maiorescu fu silit, față de atacurile subversive ce i se făceau, să-i ia apărarea în Parlament. Cu deosebita eleganță a oratoriei sale, cu efecte de pauze, și cu jocul expresiv al celor zece degete al mâinilor, el

Intâlnirea între Petre Carp și Ion Brătianu la Ministerul de Interne.

... „*A doua zi după întâlnirea dela Titu Maio-*
„*rescu, Petre Carp a avut, în floréria ministeru-*
„*lui de interne, o lungă întrevedere cu primul mi-*
„*nistru. In cursul acestei întrevederi, obținu pro-*
„*misiunea că guvernul îi va lăsa libertatea cea*
„*mai deplină în îndrumarea acțiunii dela Viena.*
„*Mai mult încă, guvernul s'a angajat să aibă în*
„*țară o atitudine energică, să reziste tuturor încer-*
„*cărilor ce i-ar veni din afară, ca să-l înduplece*
„*a face concesii, și să nu cedeze decât când va fi*
„*silit de forța brutală*".

Intâlnirea Carp-Kalnoky.

„...*La prima întâlnire cu contele Kalnoky,*
„*acesta se arată surprins de rezistența Româ-*
„*niei în privința propunerii Barrère și de revendi-*
„*carea drepturilor ei ca stat independent, deoa-*
„*rece, pretindea el, încă dela început guvernul*
„*român a lăsat să se înțeleagă că nu s'ar opune*
„*unei propuneri ce ar avea consimțământul*
„*Europei.*

„*Situațiunea părea aproape disperată, dar Pe-*
„*tre Carp nu era omul să dea îndărăt în fața di-*
„*ficultăților*".

Tratativele dintre P. P. Carp și Prințul de Reuss.

„*Ambasador german la Viena era atunci prin-*
„*cipele de Reuss, care în calitatea aceasta luase o*
„*parte însemnată la tratativele dintre prințul*
„*Bismarck și contele Andrasy pentru încheierea*
„*alianței definitive în contra Rusiei. La ambasada*
„*germană Petre Carp găsi un teren mai prielnic,*
„*pe care putea încerca o acțiune. Inmulți deci în-*

---

arătă Camerei „că începutul acesta de toamnă este plin de un fel de atmosferă îngreuiată, de false insinuări și presupuneri, întemeiate pe o foarte greșită înțelegere a constituționalismului... Mă cred dator a pune întrebarea franc și lămurit: este cineva de părere că ar fi în interesul unui stat constituțional, și în deosebi în interesul micului nostru stat, care are trebuință de conlucrarea tuturor bărbaților săi, ca reprezentarea țării în străinătate să fie chestie de partid?"... Și cum nu-i răspundea nimeni prin nici o întrerupere, el urmă: „...Prin urmare, orice primire a funcției de ministru în străinătate întru nimic, dar absolut întru nimic, nu se poate interpreta ca o trecere dintr'un partid într'altul, ca o schimbare de idei, ca o pată ce se aruncă asupra caracterului politic al cuiva (aplauze).... D-l Carp rămâne absolut corect cu toate ideile sale (Maiorescu voia să spuie: consecvent cu ideile sale) fără nici o schimbare în ceeace privește politica internă a țării..."

„trevederile, şi schimbul de idei deveni mai cor-
„dial; situaţiunea generală fu discutată ; mai cu
„seamă primejdia ce reprezenta pentru Europa
„Centrală şi pentru România întinderea elemen-
„tului slav. Reprezentantul nostru arătă rolul în-
„semnat ce ar putea juca tânărul regat dacă nu
„s'ar pune stavilă desvoltării lui; arătă primejdia
„de anexare şi de desnaţionalizare ce-l ameninţa
„din partea Rusiei, iar nu din partea Austro-Un-
„gariei, frământată şi desbinată din cauza lupte-
„lor de rasă; arătă dorinţa ce ar avea guvernul
„român de a întreţine relaţiuni bune cu acest im-
„periu; afirmă însă că situaţiunea ce voia contele
„Kalnoky să o creieze, cu nici un preţ nu putea
„fi acceptată".

„Aceste convorbiri avură efectul dorit ; în
„urma lor principele de Reuss se întâlni cu con-
„tele Kalnoky şi încercă să-l convingă că nu era
„nimerită calea apucată de Austro-Ungaria, căci,
„sleind forţele României, o aruncă pradă Rusiei
„şi netezia acestei puteri drumul spre scopul ei...
„Prinţul Reuss, ţinând guvernul său în curent cu
„cele petrecute, îl sfătui să dea instrucţiuni Con-
„telui Münster, ce urma a reprezenta Germania
„la conferinţa care era în ajunul deschiderii,
„spre a hotărî, conform tratatului dela Berlin,
„prelungirea Comisiunei Europene Dunărene".

Conferinţa de la Londra (10 Martie 1883).

Conferinţa anunţată se întruni în primăvara 1883, ducând la tratatul dela Londra (10 Martie) prin care se obţinu, spre satisfacţia României, a celei oficiale cel puţin, prelungirea puterilor Comisiunii Europene, pe timp de 21 de ani (până în Aprilie 1904, şi de atunci, din 3 în 3 ani, mereu prorogate) şi extinderea competinţei acesteia până la Brăila. O comisiune mixtă, compusă din delegaţii Comisiunii Europene şi ai statelor riverane, urma să controleze navigaţiunea pe Dunăre dela Porţile de Fier la Brăila, pe care porţiune trebuia aplicat regulamentul de navigaţiune din 2 Iunie 1882. Dar întrucât guvernul nostru refuză să sem-

neze acel tratat, iar contele Münster declarând, conform prealabilei înțelegeri ce avusese prințul Reuss cu Petre Carp, că măsuri de constrângere împotriva României nu se pot lua. Austro-Ungaria se găsi în fața ciudatei situații de a-și fi impus voința în fața Europei, fără ca la fața locului să și-o poată exercita.

Austria renunță la pretențiile sale.

Mai târziu, la 15 Septembrie 1883, ea renunță la drepturile ce-i acordase Europa prin tratatul dela Londra, statele riverane (România, Serbia și Bulgaria) rămânând de atunci înainte să exerciteze singure poliția și controlul în apele lor, pe tot parcursul dela Porție de Fier până la Brăila.

Sesiunea Comisiuni Europene a Dunării, se deschise la 29 Octombrie, ocupându-se numai de afacerile curente, iar la 5 Noembrie, ea se închise, fără a mai fi venit în discuție înființarea comisiunii mixte.

Astfel se încheiă chestiunea Dunării, care făcuse atâta vâlvă în țară.

Dar rezultatul acesta nu fu decât urmarea deslegării celeilalte chestiuni, ale căror tratative se urmăreau de către Carp paralel cu acele asupra Dunării : chestiunea alianței noastre cu Puterile Centrale.

Urmarea expunerei lui Lupu Kostaki. Austria se adresează regelui Carol.

Vom urmări și aci expunerea lui Lupu Kostaki, căci ea ne pune toată această afacere sub un aspect nou și interesant.

> *„...Pe vremea când Petre Carp sonda părerile am-*
> *„basadorului german în scopul unei alianțe, gu-*
> *„vernul austro-ungar, iritat de ferma deciziune a*
> *„reprezentantului guvernului român de a nu*
> *„accepta protocolul dela Londra, căuta mijlocul*
> *„de a se pune în legătură directă cu acest guvern.*
> *„Cunoscând pe regele Carol ca un fervent ca-*
> *„tolic, se adresă episcopului catolic din București,*
> *„ca să intervie pe lângă rege și să-l îndemne a*
> *„se pronunța în favoarea cererei Austro-Ungariei,*
> *„și să facă ca guvernul să accepte protocolul*
> *„dela Londra".*
>
> *„In schimbul acestei adeziuni, se promitea un*
> *„număr de garanții cu privire la desvoltarea ul-*
> *„terioară a României. Regele Carol înaintă gu-*

„vernului propunerile lui Kalnoky, şi ministrul „nostru de externe începu a trata direct cu mi- „nistrul plenipotenţiar al Austro-Ungariei la „Bucureşti".

Mihai Radu, prefectul poliţiei, destăinuieşte lui Carp uneltirile din Bucureşti.

„Prefectul de poliţie, Radu Mihai, aflând ceeace „se petrece în politica ţării, şi temându-se să nu „se ia cu uşurinţă, ca în anul 1880, această vitală „chestiune a Dunării, comunică lui Petre Carp, „la Viena, ce se unelteа în capitala ţării. (Ca recu- „noştinţă pentru acest serviciu patriotic, Petre „Carp a luat apărarea lui Radu Mihai în 1888 în „Cameră contra acelor cari cereau darea lui în „judecată, ca fost ministru în guvernul liberal al „lui I. C. Brătianu)".

Carp şi Brătianu se explică. Acesta din urmă se lasă convins.

„Incunoştinţat de întorsătura fatală ce putea „lua chestiunea Dunării, Petre Carp veni la „Bucureşti, unde avu o lungă explicaţie cu Ion „Brătianu".

„Intransigenţa Austro-Ungariei fu pusă pe al „doilea plan, căci el întrezărise din conversaţiile „cu principele de Reuss, posibilitatea intrării Ro- „mâniei în tripla alianţă, şi înfăţişă lui Ion Bră- „tianu avantagiile enorme ce ar trage ţara noa- „stră, fiind primită ca egală în blocul aliat în „contra colosului rusesc. Duşmănia Austro-Unga- „riei ar fi înlăturată; România ar putea să be- „neficieze de o lungă epocă de pace, absolut ne- „cesară organizării şi desvoltării ei; şi prin „muncă statornică ar dovedi Europei că poate fi „în Orient un element de civilizaţie şi de ordine. „cât pentru insistenţa Austro-Ungariei de a face „parte din comisia mixtă a Dunării, aceasta ar „cădea dela sine, întrucât dubla monarhie n'ar „mai putea pune piedici propăşirei economice a „aliatei sale".

„Ion Brătianu fu lesne convins de adevărurile „ce i se puneau înainte, el manifestă însă oare- „care îndoială în privinţa reuşitei, cunoscând în- „dărătnicia Ungariei, a cărei influenţă era mare „la Viena".

„Se hotărî însă ca Petre Carp să se întoarcă la „Viena pentru a lucra la isbânda propunerei sale, „pe când în țară s'ar pregăti prin presă opinia „publică și s'ar zădărnici convorbirile dela mini- „sterul de externe cu ministrul plenipotențiar al „Austro-Ungariei".

„Reîntors la postul său, Petre Carp exprimă „oficial Prințului de Reuss dorința României de „a intra în tripla alianță și-l rugă să ceară pen- „tru dânsul o audiență la Prințul de Bismarck. „Tocmai atunci s'a produs un incident neplăcut. „La un banchet oferit regelui Carol la Iași cu „prilejul inaugurării statuii lui Ștefan cel Mare, „deputatul Petre Grădișteanu, ridicând un toast, „aminti că coroanei lui Ștefan Vodă îi lipsesc „două mărgăritare. Kalnoky, necăjit de neisbânda „lui, protestă, zicând că s'a atacat monarhia Habsburgilor și că s'a făcut aluzie la Bucovina „și la Transilvania. Ori, Transilvania nu făcea „parte din patrimoniul nostru; mărgăritarele ră- „pite *din coroana Moldovei erau Bucovina și Ba- „sarabia. Incidentul fu lesne aplanat* [1]).

---

1) Nu atât de lesne precum credea Lupu Kostaki. Și în primul rând, fiindcă „mărgăritarul Bucovina" făcea doar parte din patrimoniul Austriei. Tratativele dintre București și Viena pentru aplanarea acestui nou conflict, cari periclita și întârzia rezultatul tratativelor duse de Carp în chestia alianței, fură lungi, anevoioase. Iată, în această afacere, o scrisoare caracteristică pentru firea de om politic cumpătat ce avea Carp, pe care „gafele" politice îl exasperau. La o depeșă de a lui Sturdza, care îi spunea: „...Veuillez voir au plûtot Kalnoky, et employez tous vos efforts afin que notre explication soit reconnue suffisante et l'incident ainsi terminé", Carp răspunse cu următoarea depeșă:

Wien, 2 Julie 1883

Son Excellence Ministre Affaires Etrangères. Bucarest

Kalnoky m'a déclaré ne pouvoir pas se contenter du communiqué et de note. Selon lui, communiqué aurait été suffisant s'il avait été spontané, mais comme gouvernement roumain avait atendu 8 jours et n'a donné des explications que par suite des réclamations que le gouvernement autrichien a été obligé de faire, il était tout naturel d'interpreter cette attitude comme intentionelle, et désire que vous déclariez prêt à sévir contre toute tentative de nature à altérer les bons rapports qui doivent exister entre les deux pays. Il admet que cette déclaration soit tout-à-fait générale et ne se rapporte pas spécialement au cas Grădișteanu. Mayr a reçu instructions dans même sens. Je crois que nous pouvons accorder à cette demande, car il parait évident que gouvernement ne peut pas laisser compromettre sa politique par la première cervelle brulée venue....

CARP

Carp și Bismarck.

„...La 1883 Petre Carp fu primit de cancelarul „Imperiului la castelul acestuia din Friedrichs„ruhe, și întâmpinarea fu cu totul cordială. Bis„marck începu convorbirea, accentuând însemnă„tatea actului ce era să se săvârșească și întreabă „dacă putea avea încredere în guvernul „epocei „de piatră" [1]*) căci, cu tot ajutorul ce guvernul „și finanța germană îl dăduse de atâtea ori Ro„mâniei în momente grele și cu totul că el a in„tervenit pentru recunoașterea independenței, Re„gele Carol și guvernul său erau de o răceală de „care el se mira.*

Expunerea lui Bismarck asupra intereselor României.

„Analizând apoi situațiunea generală, arăta care „ar trebui să fie misiunea României în Orient ; „misiune frumoasă pe care nu o va putea înde„plini decât prin muncă încordată, pentru a-și ri„dica nivelul cultural și a se folosi de avuțiile ce „posedă, aflându-se în zona cea mai bogată a „Europei [2]*).*

„Nu înspre Transilvania, zise el, trebuie să se „îndrepteze privirea voastră, căci acolo ungurii, „sașii, șvabii și serbii exercită o dominațiune de „aproape o mie de ani ; și chiar de s'ar alipi de „regat României ce-l înconjoară, acest fapt în sine „n'ar face din el un factor european. Un popor ce „vrea să facă parte din concertul statelor mari, „trebuie să aibă un scop economic și civilizator, „și României din dubla monarhie sunt deja, „ — poate mai mult încă ca d-voastră, — îndru„mați spre civilizație și industrie. Când se vor „alipi de Regat, vreme îndelungată are să fie „luptă pentru predominare între voi și ei; și pen„tru ca să se înfăptuiască această alipire ar tre„boi mai întâi să dispară îndoita-monarchie, „ceeace ar fi o nenorocire pentru echilibrul „european; și cei dintâi cari s'ar căi, ar fi tocmai „acei cari ar comite o astfel de greșeală politică.

---

1) Aluzie la prima întrevedere dintre Carp și Bismark.
2) Bismarck repeta lui Carp vorbele pe care le mai spusese regelui Carol în 1866.

„La 1866 aveam putința să o zdrobesc, dar m'am „ferit chiar de a o jigni prea mult, — fiind un „stat cu menire de a civiliza și a menține ordinea, „el merită să fie susținut, iar nu distrus.

„Viitorul României stă în munca ei spre a „trage folos din avuțiile imense ce posedă. Inte- „resul vă este a deveni un stat puternic la Ma- „rea Neagră, a avea un port important ca Odesa „și vot preponderent la Constantinopol.

„Nu uitați însemnătatea Marei Negre, căci de „acolo începe cheia Dardanelelor. Independența „o aveți; cu Occidentul sunteți în legătură di- „rectă ; Orientul vă este deschis.

„Deveniți dar de acum un element de produc- „țiune; deveniți un element de civilizațiune, dè „ordine și prin aceasta veți ajunge a domina „peninsula Balcanică.

„Vă trebue însă, pentru a ajunge la acest țel, se- „riozitate, muncă onestă și caracter statornic.

Răspunsul lui Carp.

„Petre Carp răspunse că se putea constata în „România un început serios de muncă spre pro- „gres. Că partidul acum la putere, încetase de a „reprezenta acțiunea revoluționară din 1848 și „devenise un partid de guvernământ ; dovadă este „că acum de curând el a proclamat regatul cu „monarchie ereditară. România dorește și are ne- „voie de liniște și de stabilitate ca să poată lucra „cu folos la organizația și desvoltarea ei ; deaceia „primirea ei în alianța defensivă în contra Rusiei, „îi este o necesitate.

„Din nefericire șovinismul ungurilor se manifestă „prin persecuțiunea Românilor de sub dominația „lor; și cei din regat nu pot rămâne nepăsători „în fața acestui fapt. Este necesar ca ungurii „să-și schimbe atitudinea, căci relațiuni bune „între Români și ei ar fi o stavilă reală în con- „tra puternicei atracțiuni ce împinge slavii de la „Nord înspre marea Mediterană. Șovinismul un- „guresc ar putea dar deveni o nenorocire imensă „pentru centrul și orientul Europei.

„Petre Carp afirmă apoi Prinţului de Bismarck „că nici o simpatie pentru Rusia nu există în Ro- „mânia, care de mai multe ori a avut să sufere „din urma ocupaţiunilor armatelor ruseşti. Răpi- „rea Basarabiei, (provincie curat românească, care „îi dădea stăpânire absolută pe gurile Dunării) „i-a lăsat o rană adâncă. La 1877, cu tot ajutorul „ce li s'a dat, ruşii, drept recunoştinţă, au căutat „să aducă umilinţă României la San Stefano, ne- „primind-o la tratatul de pace şi smulgându-i iar „trei judeţe. Propaganda politică prin mijlocul „ortodoxismului nu are mare influenţă asupra „poporului român".

„In ceeace priveşte desnaţionalizarea, Rusia „este mult mai periculoasă decât Ungaria. Do- „vadă este că în 70 de ani a ştiut să rusifice „populaţia curat românească a Basarabiei, trimi- „ţând colonii româneşti în ţinuturile Donului şi „aşezând sate ruseşti în locul lor ; pe când în „Transilvania, cu populaţia ei pestriţă, o mie de „ani n'au fost deajuns ca să desnaţionalizeze pe „români. Economiceşte, România n'are interese în „Rusia, căci ce produce dânsa pentru export, „producem şi noi; credit străin şi avuţii pentru „garantarea creditului are ea, avem şi noi ; ne „concurăm una pe alta. Interesele noastre poli- „tice şi economice sunt deopotrivă legate de Occi- „dent. Aşa dar, în ziua când despre Răsărit se „va ameninţa echilibrul european, interesul Pu- „terilor Centrale şi interesul României va fi acelaş.

„In urma acestor deslușiri între Principele Bis- „marck şi Petre Carp, intrarea României în tripla „alianţă fu hotărîtă [1]). Bismarck însă declară ca-

Bismark pune la cale întâlnirea dintre regele Carol şi împăraţii Germaniei şi Austriei. Brătianu mulţumeşte lui Carp.

1) Cancelarul Caprivi, urmaşul lui Bismarck, spunea că tratatul de alianţă cu România „acoperă flancul aliatei noastre Austro-Ungaria. Duşmănia României ar împiedica, în caz de războiu, desvăluirea forţelor monarchiei Austro-Ungariei şi, prin urmare ,ar mări pentru Germania pericolul războiului. A îndepărta România de Triplice ,ar însemna a deschide Rusiei drumul spre Bulgaria. Ar însemna că, dela începutul unui războiu, Austro-Ungaria să fie silită să-şi trimită toată armata la graniţa de Sud-Est... etc." (vezi G. Fotino : „Les misions de Goluchowski et de Bülow auprès du roi Carol I de Roumanie".

„tegoric că nu se poate amesteca în afacerile in-
„terne ale Austro-Ungariei în favoarea Români-
„lor supuşi unguri. El se însărcină să puie la cale
„întâlnirea monarchilor interesaţi în această nouă
„alianţă, în aşa mod ca să nu fie atinsă suscepti-
„bilitatea nimănui, iar pe Brătianu îl va primi la
„Friedrichsruhe.

..Cu acest rezultat Petre Carp, părăsind pe Bis-
„marck s'a întors la Bucureşti, unde Brătianu,
„cu lacrimi în ochi, îi zise: Ai făurit România;
„numai acum putem zice că ea are viitorul asi-
„gurat.

„Ion Brătianu luă un concediu ca să meargă
„la Frantzensbad şi de acolo se îndreptă spre
„Friedrichstruhe, unde între dânsul şi Bismarck
„fu stabilit următorul program: Regele Carol să
„fie invitat la Berlin ca naş la botezul unui fiu al
„Prinţului Wilhelm (viitorul împărat Wilhelm II),
„şi în trecere prin Breslau, unde îl va însoţi Petre
„Carp, să se întâlnească cu primul lui ministru.
„La Berlin să arete împăratului Wilhelm dorinţa
„sa de a vedea România primită în alianţa de-
„fensivă împotriva Rusiei, şi de a merge în acest
„scop şi la Viena.

„Conform acestei hotărîri, la 4 August 1883,
„Regele Carol însoţit de Petre Carp se îndreptă
„spre Breslau, unde îl aştepta Ion Brătianu şi
„Gheorghe Vârnav-Liteanu, ministrul nostru la
„Berlin. Regele Carol fu găzduit în castelul
„regal"...

„Prinţul Bismarck pregătise terenul la Berlin şi
„făcuse cunoscut la Viena dorinţa regelui Carol
„de a vizita pe Impăratul Frantz-Iosef, iar Petre
„Carp se întoarse la Viena pentru a primi pe
„Rege..."

„Tot atunci Carp se puse în legătură cu Crispi,
„primul ministru italian, şi se înfăptui această
„alianţă la realizarea căreia se lucrase atât de
„mult [1]*).*

1) Italia va adera la ea abia la 15 Mai 1888. Vezi mai jos şi prelungirea tratatului în 1892.

„La 23 August, Brătianu plecă la Gastein, unde „se afla Bismarck şi acolo se îndepliniră ultimele „formalităţi..."

Întrevederea de la Gastein între Bismarck şi Brătianu (23 August 1884). Tratatul de alianţă al României cu Germania şi Austro-Ungaria.

Durata acestui tratat era de 5 ani, cu clauză că, în caz de nedenunţare cu un an înainte de expirarea termenului el să fie considerat prelungit pe încă alţi 5 ani (până la Octombrie 1891).

Tratatul rămase secret. Interpelat la Cameră (29 Octombrie 1883) asupra rezultatelor obţinute prin călătoriile sale la Viena şi la Gastein, Ion Brătianu răspunse că „a adus pacea şi o apropiere de Puterile care se unesc pentru menţinerea ei".

Originalul acestui tratat rămase închis în cassa de fier a Regelui Carol, care nu-l arăta decât numai primilor miniştri, manifestând prin aceasta încă odată, şi în modul cel mai semnificativ, că el înţelegea a fi singurul conducător al politicei externe a ţării.

Neclintitele păreri ale lui Carp.

Dela începutul acestei lucrări, am arătat cum că Petre Carp a intrat în viaţă *format*, şi ideile cu care a păşit în politică au rămas neschimbate până la sfârşitul carierei sale. Carp a simţit şi a judecat cu o justeţă, pe care evenimentele nu au desmînţit-o nici odată, că singurul pericol real de care este ameninţată existenţa României, este pericolul panslavismului rusesc. Impotriva acestuia a luptat toată viaţa, fără a-şi cruţa nici o decepţie şi nici o duşmănie; el şi-a croit o linie de purtare în viaţa sa politică, ce l-a făcut să calce peste simpatiile sale, peste însăşi mentalitatea sa mai mult germanică decât latină. Carp omul, întors din Germania cu înzestrarea culturei renaşterii ei, îşi plecă îndată capul în faţa lui Carp bărbat de stat, care înţelese că atâta vreme cât Germania va fi prietena Rusiei, nu vom putea noi face dintr'însa aliata noastră. O spusese răspicat în articolul său „Prusia şi chestiunea orientală" (8 Martie 1868; [1]) o mai spusese lui I. Brătianu, care declarase că „inima lui este alături de Franţa", spunându-i că bine face să fie alături de Franţa, fiindcă aşa o cer interesele ţării, dar adaugând de pe atunci, că ia-

---

1) Vezi pag. 121.

răşi bine va face când se va deslipi de Franţa, dacă interesele noastre îi vor fi contrare [1]); şi în sfârşit o afirmase în plină Cameră, în calitate de ministru de externe, atunci când, în 1870, spusese „acolo unde sunt ginţele latine, acolo va fi şi *inima României*" [2]) fiindcă în conflictul franco-german noi nu ne putem gândi un moment că am putea face altă politică decât acea de simpatie pentru Franţa lui Napoleon III, duşmanul, Rusiei.

Dar îndată după încheierea păcii dela Versailles, lucrurile se schimbară cu totul. Republica Franceză, cea eşită din Comună, îşi îndreptă privirile asupra Colosului de la Nord, căutându-i pietenia, care va şi duce la o alianţă în vederea „revanşei". Germania cea în care Bismark dicta acum Europei, simţind înţelegerea franco-rusă, se deslipi de fosta lui prietenie cu Petersburgul îndreptându-şi politica de balanţă europeană către monarchia Austro-Ungariei şi mai târziu către Italia. In atari condiţiuni calea politicei externe a României, era gata indicată. Puterile Centrale deveneau acum aliatele noastre fireşti; din oamenii noştri politici, Petre Carp a fost *cel dintâi,* care a înţeles lucrul acesta, şi multă vreme a fost *singurul,* care l-a înţeles.

Pregătirea şi convertirea la această ideie a oamenilor politici din România, nu a fost uşoară — mai ales că între timp a mai survenit războiul oriental, şi apoi războiul ruso-turc, când evenimentele au impus cooperarea armatei române cu armata rusească. Dar după tratatele dela San-Ştefano şi dela Berlin, după a doua răpire a Basarabiei, se deşteaptă îndeajuns destule minţi asupra intenţiilor Colosului moscovit, pentru a se putea pregăti acum terenul în vederea îndrumării viitoare a politicei noastre externe. Astfel, din consfătuirile Junimiştilor, eşi mai întâiu articolul lui Maiorescu din „Deutsche Revue" [3]) astfel din convorbirile dintre Carp şi Brătianu eşi convertirea acestuia la ideia preconizată de şeful partidului junimist, şi astfel, din misiunea ce i se dete lui Carp la Viena, eşi tratatul de alianţă a României cu Puterile Centrale.

---

1). Vezi pag. 122.
2) Vezi pag. 134.
3) Vezi mai jos.

Din cele arătate este invederat că Petre Carp n'a şovăit un moment când a fost vorba de politica externă pe care trebuie s'o urmeze România : întotdeauna împotriva Rusiei.

Mai târziu, în 1895, întâlnindu-se odată în tren cu Prinţul Lwow, ministrul Rusiei, în cursul conversaţiunei acesta i-ar fi spus : „On dit, monsieur, que vous êtes germanophile". Iar Carp, liniştit, ironic, şi sincer până la necuviinţă, i-ar fi răspuns : „On se trompe. Je suis russophobe !" [1]).

Germanofilismul lui Carp a fost o legendă.

Lipsa de sentimentalism la P. P. Carp nu excludea mărinimia şi bunătatea lui.

El n'a fost un sentimental, acesta este un lucru sigur şi recunoscut de toată lumea; a fost chiar un fel de armă a duşmanilor săi, de a-i scoate mereu înainte această lipsă de sentimentalism. Dar logica însăşi spune deci că, nefiind sentimental, nu putea face o politică germanofilă fiindcă avea simpatii pentru ţara în care crescuse. Sau lucra din convingere, sau din sentiment. Şi odată că toată lumea îi recunoştea lipsa lui de sentimentalism, înseamnă că ceeace îl împinsese a face politica pe care o făcea, era convingerea ce avea că lucrează în vederea binelui ţării sale — pe care o iubea... pe care o iubea cu înţelepciunea omului de stat şi cu sufletul omului inimos ce era.

Căci trebuie neapărat făcut o deosebire între omul sentimental şi omul inimos. Cel dintâiu se lasă târât de puterea afectivă ce zace în fiinţa omenească şi acţiunile sale sunt călăuzite de această afectivitate, care nu are nimic de împărtăşit cu bunătatea sufletească; cel de al doilea, rob al puterii intelectuale şi stăpân pe acea afectivă, lucrează întotdeauna după îndemnul raţiunii, fără ca această să însemne că este *a priori* lipsit de bunătate, sau, şi mai ales, de mărinimie de suflet.

Lipsa de sentimentalism a lui Carp nu l-a împiedicat de a fi un om care simţea, care iubea, care suferea.

In privinţa suferinţii — acea mai ales de a se vedea neînţeles de semenii săi — vom reveni mai jos, cu dovezi la îndemâna necredincioşilor.

---

1) Auzită de la Alexandru Pisoski, fost ministru plenipotenţiar.

In privinţa afirmării că el simţea şi iubea, am vorbit mai sus, când l-am arătat în cercul Junimei, la un pahar de vin, sărutându-şi prietenii şi jurându-le veşnică credinţă [1]). Iar acum să-l arătăm în cercul familiei.

Moartea mamei lui Carp (August 1884).

Pe când se afla Carp la Viena, în delicata misiune ce i se încredinţase, îi sosi din ţară vestea că maică-sa murise subit, la Iaşi, de inimă. Lăsându-şi treburile acolo, şi nevasta şi copii, cari îl întovărăşeau întotdeauna pretutindeni, el plecă singur în Moldova, unde asistă la înmormântarea acelei vrednice femei, care îi fusese mamă. De acolo, din Iaşi, el trimise nevestei sale următoarea scrisoare, care vorbeşte îndeajuns prin ea însăşi, fără a mai avea nevoie de comentarii :

1884. August 15 Iaşi

Chère Siss,

„Merci mille fois pour ta bonne lettre. Il s'est fait, ma bonne enfant, un grand vide dans mon existence, et tu as compris que c'était à toi à le remplir. Je reporterai sur toi et mes chers enfants, sans amour partagé, tout ce que jái d'affection dans mon coeur...".

* * *

Dar aceste sunt lucruri, desigur trebuincioase pentru înţelegerea firii lui Carp, dar în afară de subiectul acestei lucrări. Să trecem deci mai departe.

* * *

Brătianu rămâne izolat.

In lipsa lui Carp din ţară, evenimentele politice luară o întorsătură destul de neaşteptată. Ion Brătianu, care avea acum sprijinul necondiţionat al Coroanei şi care stătea în fruntea unui partid numeros — şi în massa lui disciplinat — ajunsese însă cu încetul să-şi înstrăineze pe toţi vechii lui prieteni de luptă din 1848 şi 56,

1) Vezi pag. 83.

aşa încât, de fapt, nu mai avea în jurul lui nici un om de valoare.

Dumitru Brătianu se supărase decând îşi dăduse seama că numirea lui de preşedinte al consiliului fusese făcută numai în scopul de a netezi fratelui său drumul, pe care chestiunea Dunărei îl cam desfundase; Mihail Kogălniceanu se îndepărtă de fostul său prieten tot pe aceiaşi chestiune a Dunărei, iar C. A. Rosetti, rămas la bătrâneţe cu tot entusiasmul şi idealismul revoluţionarului din 48, nu mai înţelegea şi nu se mai înţelegea cu acel *homo novus* care devenise I. C. Brătianu după războiul Independenţei şi după proclamarea regatului. Legea Invoielilor Agricole, redactată de el, stârnise în sânul partidului, zis liberal, o furtună alimentată de marii proprietarii, care începură a duce o campanie atât de necruţătoare împotriva sa, încât Rosetti, amărât, se retrase din viaţa politică, plecând, pentru a doua oară acum, în iubita şi ospitaliera lui Franţă.

Lupta împotriva lui C. A Rosetti.

Reacţiunea lui Brătianu împotriva izolării în care se afla în conducerea partidului, se manifestă pe terenuri deosebite. Mai întâi, nemai având oameni de seamă cu care să poată lucra, el începu să numească miniştri de resort care nu se înţelegeau la nimic, conducând el personal, în conlucrare cu directorii de ministere, toate afacerile ţării. Este epoca aşa numitului *viziriat*, când Brătianu ca un vizir turc, conducea singur destinele României [1]). Al doilea, a fost încercarea pe care o făcu el de a-şi atrage elementele de valoare cele tinere, răsărite de curând în viaţa politică: Take Ionescu, Alexandru Marghiloman, C. C. Arion, Disescu, Djuvara etc. Şi în sfârşit a mai fost reînoita lui încercare de a-şi apropia definitiv pe Junimişti.

Reacţiunea lui I. C. Brătianu.

Dar mai înainte de toate el încercă încă odată să-l împace pe C. A. Rosetti. Şi cum acesta agita mereu chestiunea modificării constituţiei, Brătianu se hotărâ să păşească pe calea unui nou liberalism, dând pactului

Modificarea Constituţiei.

1) Singura persoană de valoare din ministerele acelei epoci era D. A. Sturdza, care rămase la Externe de la 1882 la 1885, trecând apoi, până la 1888, la Instrucţie şi Culte.

nostru fundamental o haină încă mai largă decât o avea — cel puţin aşa crezu lumea când auzi vorbindu-se de modificarea constituţiei — în vederea schimbărei legei electorale şi a presei, deoarece toată lumea ştia că Rosetti cerea „colegiul unic" şi cea mai largă libertate pentru presă.

Dar şi lumea şi Rosetti se înşelau asupra intenţiilor lui Brătianu. Concesia ce primul ministru o făcea liberalismului era mai mult de formă. De fapt, modificarea Constituţiei era cea mai vie a lui dorinţă, căci ea era numai un calcul de natură pur politică, care tindea la pierderea marilor proprietari de la colegiul I în massa alegătorilor de al doilea. Astfel el ar fi dat pe deoparte o crâncenă lovitură partidului conservator, al cărui apanaj fusese colegiul I, iar pe de altă parte şi-ar fi întărit propriul partid prin afirmarea burgheziei capitaliste, creaţiunea lui.

Greutăţile întâmpinate de Brătianu. Coaliţia opoziţiei. Junimiştii se abţin.

Dar cu toată energia cu care puşi Brătianu la înfăptuirea acestei reforme, lupta pe care trebui s'o dea fu foarte grea, şi dacă n'ar fi avut Coroana care să-l sprijine şi pe Junimişti care să nu-l combată, ar fi putut să-şi piardă partida.

La 22 Decembrie 1882 se făcu în Parlament prima lectură a propunerei de revizuire, la 16 Ianuarie 1883 se făcu a doua lectură şi la 5 Martie următor Camera şi Senatul votară în principiu revizuirea Constituţiei.

Răspunsul reacţionarilor fu o formidabilă coaliţie împotriva lui Brătianu. Conservatorii lui Lascar Catargi se uniră cu grupul lui Gh. Vernescu, cu Fracţionişţii din Iaşi, cu Mihail Kogălniceanu, cu Nicolae Blarenberg şi cu Gheorghe Mârzescu pentru a lupta împreună în contra Vizirului. La alegeri însă, această „opoziţie coalizată" fu nu numai înfrântă, dar distrusă, întrucât se aleseră pe toată ţara, din întreaga coaliţie, numai patru deputaţi, care mai făcură şi greşala, la deschiderea Parlamentului, să se retragă din Cameră.

Junimiştii dinpotrivă intrară în Parlament în număr de patru (printre cari Titu Maiorescu). Carp fiind însă în timpul acesta la Viena, ocupat cu rezolvarea chestiei Dunărei şi cu tratativele de alianţă cu Puterile Centra-

le. După înseşi expresia lui Maiorescu, reuşită Junimiştilor la alegeri „nu s'a făcut cu concursul guvernului, dar s'a făcut fără a fi combătut de el", ceeace, la urma urmei, e acelaş lucru. Conservatorii, exasperaţi de atitudinea Junimiştilor, începură să ducă împotriva lor o campanie mai violentă decât împotriva guvernului. Presa lor, pierzând-şi cumpătul, merse până a califica acţiunea Junimiştilor de „prostituţie", iar Alexandru Lahovari trata, în public pe Carpişti de „opoziţie miluită". Titu Maiorescu, profesorul de estetică, ne asigura că „expresiunea aceasta, pe cât este de literaliceşte fericită, pe atât este de politiceşte neîntemeiată" [1]). Un om de talia lui Maiorescu nu putea să nu guste „fericita expresiune" a lui Lahovari, dar avea dreptate când spunea că ea este politiceşte neîntemeiată, fiindcă atitudinea Junimiştilor nu se schimbase de fapt întru nimic, decât doar că opoziţia lor fu mai puţin dârză decât deobiceiu. In colo, la 16 Ianuarie, când se făcu a doua propunere de revizuire, Maiorescu vorbise împotriva ei; în preajma alegerilor ei făcură un apel către alegători, în care declarară că „sunt adversarii revizuirii constituţiunei"; iar când se întoarse Carp dela Viena, el refuză, după cum vom vedea, de a face cauză comună cu Ion Brătianu, luându-şi din nou locul în rândul opoziţiei.

Camerile revizioniste şi cererile lui C. A. Rosetti.

In urma alegerilor, Camerile revizioniste îşi deschiseră şedinţele la 10 Mai 1883, fără ca „opoziţia coalizată" să participe la desbaterile lor. Dar — deşi Dumitru Brătianu demisionă abia în Ianuarie viitor — şedinţele fură totuşi extrem de furtunoase, fiindcă atunci abia izbucni, în toată amploarea lui, neînţelegerea care mocnea de ani de zile între Costache Rosetti, incorigibilul progresist şi Ion Brătianu, liberalul, care de mult acum, avusese sinceritatea să declare în Cameră că *şi el este conservator*.

Rosetti, care văzuse că Brătianu cedase în chestia revizuirii conştiinţei, se întoarse din străinătate, cu ideia bine preconcepută de a cere trei lucruri, asupra cărora

1) T. Maiorescu op. cit. p. 212.

nu voia să transigeze : colegiul unic, libertatea cea mai largă a presei şi eligibilitatea magistraturei. Această din urmă ideie de ordin pur atenian, îi venise lui Rosetti nu se ştie cum, şi el ţinea la ea ca la ochii din cap.

In privinţa colegiului unic, Rosetti mai avea din partea lui, în afară, firește, de toţi rosetiştii, pe Gheorghe Panu, Eugeniu Stătescu cerea două colegii, Petre Grădişteanu cerea reprezentarea proporţională a minorităţii, iar Brătianu propusese desfiinţarea vechiului colegiu I şi alcătuirea numai a trei colegii în loc de patru, câte erau până atunci. Intrucât după cum am văzut mai sus, revizuirea constituţiei fu făcută numai în vederea acestui rezultat de ordin pur politic, este evident că Brătianu nu era să lase să prevaleze părerea nimănui altcuiva decât a sa.

Modificarea Constituţiei se votează în principiu în vara 1883. Desbaterile încep în Martie 1884.

In vara anului 1883 se votară în Parlament, fără nici o greutate, principiile generale ale revizuirii (din care 12 articole erau referitoare la titlul de regat al României, la încorporarea Dobrogei şi la desfiinţarea Gărzii Naţionale); însă în primăvara următoare (Martie 1884) începură desbaterile publice asupra amănuntelor fiecărui principiu, şi când veniră în discuţie reforma electorală şi libertatea presei, neînţelegerile izbucniră cu atâta violenţă, încât guvernul, la 26 ale lunei, îşi înaintă demisia. Cu o zi mai înainte, I. C. Brătianu rostise la Cameră "printr'o iresistibilă izbucnire de sinceritate" spune Maiorescu, vestitele sale cuvinte, care au fost astfel reproduse în Monitorul, Oficial : *„Cu toate neorânduirile ce s'au făcut — asasinate, procese scandaloase — am tăcut şi am luat răspunderea"*, dar care, după mărturia altora, pare a fi sunat mai violent şi oarecum mai grav.

Vestitele cuvinte ale lui Ion Brătianu.

„Am suportat abuzuri" ar fi spus Brătianu, *„am tolerat asasinate, numai pentru ca să se poată face revizuirea* [1]*).... astăzi sunt obosit şi nu mai am raţiunea de a sta la putere* [2]*).*

1) Colegiului I, căci aceasta era ideia sa, să curme independenţa marilor proprietari şi influenţa lor în viaţa publică a Statului. Colegiul unic era o reformă prea largă pentru el, şi în tot cazul prematură, după cum şi era.

2) Vezi Bacalbaşa, op. cit. I, 305, Maiorescu spune de altfel şi el că vorbele din Monitorul Oficial erau „oarecum atenuate". Vezi la Bacalbaşa şi incidentele care au provocat demisia guvernului.

Un vot de încredere al Majorităţii îl făcu pe Brătianu să revie asupra demisiei sale, şi legea fu votată astfel, precum o propuse guvernul (s'a sporit prin acea lege şi numărul deputaţilor dela 130 la 183, şi al senatorilor dela 70 la 140).

Camera dă lui Ion Brătianu un vot de încredere.

Odată acest punct câştigat, Brătianu cedează lui Rosetti asupra lărgirei libertăţii presei, iar despre eligibilitatea magistraţilor — ideie care nu se putea ţine în picioare — firește că nici n'a putut să fie vorba, acordându-i-se totuşi şi aici o compensaţie lui Rosetti, prin admiterea cererei sale că, în materie de calomnie prin presă, despăgubirile civile să fie date în competinţa juraţilor.

Constituţia fiind astfel modificată, Camerile de revizuire mai propuseră dar legea Domeniilor Coroanei, despre care va fi vorba mai jos, şi apoi îşi încheiară şedinţele, Parlamentul disolvându-se la 23 Septembrie 1884.

Opoziţia coalizată (Catargi-Vernescu) declară (prin afişe lipite pe stradă) că ea consideră constituţiunea revizuită „ca o violare a pactului fundamental şi îşi ia *angajamentul* de a lucra pentru a reintra în legalitate", iar Maiorescu el însuşi, deşi făcea parte din „opoziţia miluită" scria că „revizuirea dela 1884 nu poate fi judecată decât ca opera cea mai stearpă a partidului liberal", întrucât „sporirea numărului parlamentarilor a îngreuiat fără nici o necesitate, lucrările Corpurilor Legiuitoare, iar calitatea discuţiilor parlamentare a scăzut în proporţie firească cu creşterea cantităţii mandatelor ; decapitarea vechiului colegiu I a făcut alegerile şi mai dependente de influenţa guvernului; licenţa presei în trivialitatea calomniilor private, s'a văzut şi mai încurajată... şi dacă s'ar fi introdus măcar în constituţie inamovibilitatea magistraturei pe toate treptele ei..."

Părerea lui Maiorescu despre Constituţia revizuită.

Dar această aspră judecată a lui Maiorescu este destul de nedreaptă. Fiindcă. dacă Brătianu, în vederea scopurilor sale politice de partid, a vrut să scadă influenţa marilor proprietari ai colegiului întâi în conducerea trebilor publice, e deci firesc, că, în vederea aceloraşi scopuri politice de partid, să nu fi vrut să admită

inamovibilitatea magistraturei, care ar fi dat judecătorilor o independenţă ce i-ar fi scos de sub influenţa sa directă. Fireşte că aceasta nu poate constitui un titlu de glorie al lui Ion Brătianu, căci a lupta în vederea propăşirei unui partid în detrimentul binelui obştesc, este o greşeală, dacă nu politică, dar istorică.

Pe de altă parte însă nu se poate spune, cum afirma Maiorescu, că activitatea lui Brătianu a fost, în acele vremuri, stearpă. Fiindcă, dacă se referea el numai la modificarea Constituţiei, încă nu trebue uitat că era în tot cazul necesară pentru a da o formă definitiv legală Regatului României şi încorporărei Dobrogei, pentru a institui Regenţa în caz de vacanţă a tronului, precum şi pentru desfiinţarea Gărzii Naţionale — şi aceste, credem, sunt şi motivele pentru care Petre Carp, care se declarase întotdeauna şi în mod categoric împotriva unei revizuiri a pactului nostru fundamental, — chiar acum, de la Viena unde era, — admisese totuşi ca partizanii săi să intre în Parlament „fără a fi combătuţi de guvern".

Activitatea lui Ion Brătianu.

Cât despre cealaltă activitate a lui Brătianu, ea a fost, între 1880 şi 1886, destul de rodnică, dacă am enumera numai întemeierea Băncei Naţionale şi a Cassei de Economie, înfiinţarea Casselor de credit agricol în judeţe, răscumpărarea Căilor Ferate dela Societatea acţionarilor, care înlocuiseră consorţiul Strousberg (1882), creditele votate pentru construirea edificiilor publice (primării, prefecturi, şcoli, cazărmi, etc), pentru construirea podului peste Dunăre, pentru mărirea portului Constanţa, pentru înfiinţarea serviciului de navigaţiune fluvială şi maritimă, înfiinţarea ministerului agriculturii, industriei, comerţului şi domeniilor, etc., etc.

Legea Domeniilor Coroanei. Atitudinea opoziţiei în această chestiune.

Pentru a reveni la ideia lui Maiorescu, că stearpă a fost numai legislatura din 1884, vom spune aci, că în afară de cele arătate mai sus, guvernul liberal a mai propus o lege „pentru înfiinţarea Domeniilor Coroanei", instituţiune absolut necesară pentru mărirea fondurilor unei Coroane, care se transformase din principiară în regală. Domeniile aceste, care prin întinderea lor

nu putea să îngreuieze deloc starea financiară a ţărei, erau de sigur necesare spre a da Dinastiei fastul de care are nevoie faţă de noua sa situaţie — dar ideia consolitărei şi strălucirei Coroanei fiind, din toate vremurile, scumpă Conservatorilor, rezistenţa pe care o opuseră aceştia noului proiect de lege, fu cel puţin stranie. Adevărat că mai mult încă decât Conservatorii, C. A. Rosetti fu acel care opuse o resistenţă atât de mare şi de exasperată împotriva a ceiace privea el ca o despoiare a binelui public, încât, împreună cu toţi partizanii săi, demisionă sgomotos din Parlament, aducând astfel ruptura definitivă dintre el şi Brătianu, o ruptură care duse până şi la despărţirea ziarelor, rămânând el cu „Românul" său de altă dată, iar Brătianu înfiinţând un nou cotidian „Voinţa Naţională" (10 Iulie 1884). Acest trist sfârşit al unei vechi prietenii trebuie să fi îngreuiat boala de care suferea Rosetti şi să-i fi accelerat moartea, care i se întâmplă la 7 Aprilie viitor, 1885 [1]). Dar atât prin consecvenţa părerilor sale, cât şi prin acel aproape copilăresc idealism, care respiră din primele pagini ale Jurnalului său, datate din 1844, şi până la izbucnirea durerei sale dinainte de moarte, C. A. Rosetti se arată a fi fost un suflet mare, care merită mai mult decât statuia ce i s'a ridicat pe unul din bulevardele Bucureştilor, care merită o carte bine scrisă, din care să poată afla posteritatea că omul acesta, nedrept, a fost, dacă nu un mare politician, dar desigur un vajnic luptător cu rare calităţi sufleteşti.

Moartea lui C. A. Rosetti (7 Aprilie 1885).

Legea Domeniilor Coroanei — propusă de altfel sub formă de iniţiativă parlamentară — avu de raportor pe Nicu Gane, fu combătută de Nicolae Ionescu şi susţinută de Titu Maiorescu [2]). Ea obţinu 77 de voturi contra 76.

Incă odată, atitudinea Junimiştilor în această chestiune atrase asupra lor atenţia lui Ion Brătianu. Căci combătut de Conservatori şi de Costachi Rosetti şi certat cu toţi ai lui, când văzu Brătianu că singurii care-l

1) Il mai lovise crunt şi moartea fiului său Mircea.

2) Aceşti doi din urmă, vechii duşmani din 1864, care se întâlneau mereu ca adversari, pe toate terenurile (vezi p. 82 şi următ.).

susţin în această delicată chestiune a Coroanei erau numai junimiştii, el se gândi că a şi-i atrage de partea lui şi a guverna cu oameni de talia lui Titu Maiorescu, Petre Carp şi Theodor Rosetti, ar fi fost pentru sfârşitul carierei sale — căci era şi el un om bătrân acum — dar mai ales pentru viitorul partidului său, un atù, care făcea ca să fie cartea jucată.

Şi o jucă. A pierdut, ce e drept. Dar vina n'a fost a nimănui. Vina a fost a unui categoric imperativ, care vine de pe niște culmi faţă de care firea omenească trebuie să se plece.

Faptele se întâmplară astfel :

Propunerile făcute de Ion Brătianu junimiştilor. Expunerea Maiorescu.

„La 14 Iunie 1884" — dau cuvântul lui Titu „Maiorescu [1]) — *„des de dimineaţă, într'o odaie a „hotelului Brofft, unde trăsese Carp chemat din „străinătate, se încinse între Ion Brătianu, Carp şi „Maiorescu, o lungă desbatere. Ministrul prezi- „dent o începe prin declararea, că partidul său nu „mai poate rămânea în starea în care se află, şi „propune reconstituirea guvernului cu Junimiştii. „Noi răspundem că, în principiu, după proclama- „rea regatului prin liberali şi faţă de necesitatea „preschimbării vechilor partide nu vedem o greu- „tate absolută în conlucrarea cu un partid liberal „reformat, dar că prima condiţie este adoptarea „şi punerea în lucrare a programului de reorgani- „zare internă, indicată de noi la 3 Decembrie „1881. Brătianu primeşte. Carp adaogă îndată a „doua condiţiune, cea mai urgentă în împrejură- „rile de atunci : reforma Băncei Naţionale pe te- „meiul etalonului de aur, pentru stârpirea agiu- „lui, care ameninţa finanţele statului. Brătianu „răspunde că aici trebuie să se consulte cu amicii „săi. Mai cerem însfârşit încetarea „satrapiilor" „din districte şi, odată cu intrarea lui Theodor „Rosetti în minister, o prealabilă înţelegere şi „asupra numirii celorlalţi colegi... Brătianu, de „altminteri în totdecursul desbaterilor de cea mai*

1) Op. cit. p. p. 220 urm.

„simpatică înfățișare, se arătă foarte mirat: „prea fusese deprins cu omnipotența în partidul „său.

„După câteva alte întruniri între Brătianu, „Sturdza, Carp și Rosetti, tratativele sunt și ră- „mân întrerupte. Brătianu declară că nu poate „primi atâtea condiții ale Junimiștilor, iar Juni- „miștii răspund că, fără aceste condiții, nu poate „fi vorba de o înțelegere cu partidul liberal".

Expunerea Pisoskv.

Dar expunerea lui Maiorescu nu este completă. D. Alexandru Pisoski, fost ministru plenipotențiar, a aflat, în 1900, de la Vintilă Brătianu, că tatăl acestuia, Ion Brătianu, considerând pe Carp ca fiind *singurul om de stat din România,* i-ar fi propus, în cursul acelor convorbiri din luna Iunie 1884, *succesiunea partidului liberal,* în caz că Carp ar consimți să intre în ministerul său.

Cerând d. Pisoski de la Carp o confirmare a acestei afirmațiuni, acesta i-a răspuns că atunci când I. C. Brătianu a propus Junimiștilor colaborarea cu liberalii, el li-a oferit ministerele interne, de externe și de război. Carp a insistat însă să i se dea ministerul de finanțe, pe care Brătianu l-a refuzat, crezând că vrea „să dea în cap Băncei Naționale" [1]). Intrebat de Pisoski cum de-a putut refuza acele trei ministere oferite, care, din punct de vedere politic, însemnau ținerea țărei în mână, Carp i-a răspuns că *„concepțiunile lui financiare prevalau, în interesul țării, intereselor de partid".*

Inflexibilitatea caracterului lui Carp. Anecdote.

Este așadar învederat că a existat un categoric imperativ care a împiedicat ca înțelegerea dintre Junimiști și liberali să se poată face; acel categoric imperativ era caracterul intransigent al lui Carp, care niciodată nu s'a putut pleca în fața nici unei momeli, nici unei sugestii, nici unei situații. Lucrurile trebuiau să meargă cum voia el, sau de loc. Pentru o ideie, pentru o convingere, el sacrifica totul, până și pe partizanii săi. In această privință a circulat o anecdotă caracteristică, cu privire la un prefect, care în 1901 sau în

---

1) Expresia d-lui Pisoski.

1911, când era Carp prim ministru, îi recomanda cu insistență pe un protejat de-al său, zicându-i: „E un mare devotat al d-voastră". Iar Carp, enervat, i-ar fi răspuns scurt: *„Să mă scutiți cu devotații, și să rămână convinșii!"* [1]).

O întreagă mentalitate se desprinde din aceste câteva cuvinte. Neasămuitul dispreț ce avea el pentru „massă", a făcut că în adevăr mulți devotați „să-l scutească" pe Carp de prezența lor în partidul Junimist, rămânând numai convinșii, oameni lipsiți de egoism și cu inflexibile caractere ca și al șefului lor, care au transformat partidul carpist într'o remarcabilă elită, ce ar fi putut, dacă ar fi avut sprijinul Coroanei, să facă acestei țări cel mai mare bine ce i s'ar fi putut face, anume să formeze, după pilda și asemănarea lor, *caractere!*

Neizbânda tratativelor dintre Junimiști și liberali a fost dealtfel tălmăcită de însuși Carp în Parlament, firește că în limitele posibilității ce îngăduia discreția unui atare delicate chestiuni. Vom vedea mai jos cum a expus el însuși faptele.

Atitudinea lui Brătianu în urma nereușitei înțelegeri cu Junimiștii.

In tot cazul, nereușita acestor tratative, departe de a descuraja pe Brătianu, îl afirmă într'un chip încă mai puternic decât înainte. Gândul său era limpede — indiferent de altfel dacă era și justificat — gândul său era următorul: dacă nu mă pot înțelege nici cu ai mei, nici cu alții, voi guverna deci singur. Și epoca viziratului nu mai cunoscu margini. Trebuie spus că pe de altă parte evenimentele externe îl absorbau pe deaîntregul. Din convorbirile sale cu Bismarck, el rămăsese

---

1) Carp avea o predilecție pentru vorba „să mă scutiți" când vorbea cu partizanii săi. In 1901 Ștefan Gane, tatăl autorului cărții de față, îi scrisese cum că i se raportase că el, Carp ar fi spus unui prieten politic comun (Grigore Gika), ceva pe socoteala sa.

„Te rog călduros a-mi răspunde de este astfel, și-ți declar că în atare caz mă retrag pentru totdeauna din viața politică. Neputând judeca și simți altfel decât d-ta, nu voi putea niciodată face altă politică... Ca om de onoare îmi ești dator acest răspuns!"

Ca om de onoare, Carp răspunse:

„Dragă Gane, te rog să mă scuteși cu cancanele din provincie. Nu am văzut pe Grigore Ghika de astăiarnă la Cameră și mă îndoiesc să fi spus minciuna ce-mi raportezi.

Al tău devotat
P. P. CARP

cu nestrămutata credinţă că un război austro-rus este inevitabil şi iminent. Il preconizau din toamnă în toamnă, şi înţelepciunea Regelui Carol, care căuta să-i demonstreze că pericolul nu este atât de apropiat, nu-l putu convinge deloc. Dealtmintrelea războiul dintre Serbia şi Bulgaria (Sept. 1885) [1]), detronarea lui Alexandru de Battenberg (1 August 1886), intenţia regenţii Stambulov & Co. de a ajunge la Unirea Personală a Bulgariei cu România sub regele Carol I (reeditarea insinuaţiei ruseşti din 1878, care însă de data aceasta întâmpină tocmai rezistenţa Rusiei, care ameninţă că în atare caz, va şi rupe relaţiile diplomatice atât cu România cât şi cu Bulgaria), alegerea lui Ferdinand de Coburg ca Principe al Bulgariei şi aţâţările ruseşti împotriva lui [2]), erau firește de natură a absorbi atenţia unui prim ministru al României. Este ca atare explicabil ca politica internă să o fi privit el ca o cantitate mai neglijabilă, care se putea în tot cazul conduce prin bagheta magică a unui omnipotent, care, sigur dinainte de asentimentul factorului constituţional îşi dădea directivele, adică poruncile, nici din Parlament de pe banca ministerială, nici din ministere de pe fotoliul ministerial, ci deadreptul de pe divanul de la moşia Florica de lângă Piteşti.

Atitudinea lui Carp în urma ultimelor evenimente.

Carp însă nu înţelegea lucrurile astfel. După credinţa lui, barca statului trebuia condusă cu aceiaşi înţelepciune şi în timp de furtună şi în timp de pace. Barcagiul prevăzător strânge pânzele când vine furtuna, dar nu le strânge fiindcă vede numai câţiva nouri la orizont. Conducătorul destinelor României — în special Brătianu — avea poate dreptate să-şi îndrepte privirile îngrijorate asupra evenimentelor externe, dar nu avea dreptate să lase pe cele interne la voia întâmplării. Ca atare, după regretabila rupere a unor tratative, care dacă ar fi reuşit ar fi adus ţării incalculabile servicii, Carp îşi luă din nou locul pe băncile opoziţici, tălmăcind parlamentului, tălmăcind ţării, tălmă-

1) Terminat prin pacea de la Bucureşti din 19 Febr. 1886.
2) Maiorescu, op. cit. pp. 225—226.

cind viitorimei, pentru ce înţelegerea nu s'a făcut şi ce va trebui să se facă, pentrucă, independent de evenimentele externe, România să poată propăşi şi să poată călca odată pentru totdeauna, pe calea civilizaţiei occidentale.

Din clipa aceasta, activitatea lui s'a desăvârşit pe două tărâmuri: aceia a reformelor sociale şi aceia a politicei financiare.

Aceasta din urmă mai ales a absorbit întreaga lui activitate, timp de mulţi ani, până la rezolvarea ei de el însuşi în mod parţial cel puţin, şi-i vom da o deosebită atenţie în paginile ce vor urma.

Deocamdată să urmărim mai întâi activitatea lui pe tărâmul social. Vom fi de altfel nevoiţi să facem pentru moment o abatere dela norma ce a călăuzit această lucrare, norma cronologică, fiind-că numeroasele discursuri politice dintre 1884 şi 1888 se împleticesc între ele întru deslegarea acestei chestiuni sociale şi financiare şi nu le vom putea înţelege decât analizându-le pe fiecare îndeosebi.

Alegerile şi Parlamentul din Noembrie 1884.

După închiderea seziunei constituantei, începură în ţară luptele pentru alegerile noului Parlament. Carp, care-şi terminase misiunea ce i se încredinţase la Viena, se întoarse în ţară şi intră din nou în vâltoarea vieţii politice interne [1]). Punându-şi candidatura la Vaslui, fu ales deputat, şi împreună cu el mai intrară în Cameră Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, Vasile Pogor, D. A. Laurian, I. M. Melik, I. Ianov, Teodor Nica şi Vasile Bossy; în Senat intră D. G. Rosetti (fratele lui Theodor), Leon Negruzzi şi I. Diamandi. In total deci 12 Junimişti, pe lângă care se alipiră de altfel Alexandru Marghiloman şi Toma Cămărăşescu nouii recruţi ai partidului. Aceştia toţi, împreună cu Mihai Kogălniceanu care fusese ales deputat de Brăila, formau opoziţia. Căci vechii conservatori, împreună cu

1) In urma refuzului Junimiştilor de a colabora cu liberalii, Brătianu îşi reconstitui cabinetul în felul următor: I. C. Brătianu interne, D. Sturdza instrucţie, G. Leca finanţe, general Fălcoianu războiu, A. Stolojan domenii, I. Câmpineanu externe, C. Nacu justiţie, general Radu Mihai lucrări publice.

toată „opoziția unită" se abținuseră dela alegeri. In Mai trecut, Dumitru Brătianu făcuse doar un apel către țară, care se termina cu vorbele : „Jos cu regimul corupției și al minciunei !" iar Lascăr Catargi și Gheorghe Vernescu preparau acțiunea de răsturnare, făcută după îndemnul al însuși fratelui lui Ion Brătianu, dar care totuși va mai întârzia patru ani până să dea roadele dorite de acea opoziție unită.

Noua cameră își deschisese sesiunea în Noembrie 1884 și îndată majoritatea — poate deziluzionată de ruperea tratativelor dintre Carp și Brătianu — se năpusti cu vehemente atacuri împotriva Junimiștilor și în deosebi împotriva lui Petre Carp. Cel mai aprig din ei era ministrul de domenii, Stolojan. Cât despre Kogălniccanu, ultimele deziluzii politice și poate și vârsta lui destul de înaintată, făcură din el un om sceptic și ironic, care vorbind de liberalii cei tineri, cei noi intrați în partid, printre care se afla și Take Ionescu, îi compară cu „Irozii din Vicleim", iar vorbind de Junimiști, declară că „poziția lor este echivocă".

Carp, care n'a știut să rămâie vreodată dator cu un răspuns, reacționă împotriva atacurilor ce-i veneau din toate părțile, dela Kogălniceanu, dela Stolojan, dela aproape întreaga majoritate, strecurând doar cu cel mai desăvârșit calm, printre rândurile discursurilor sale, apărările trebuincioase. Incolo, întreaga lui atenție fu concentrată asupra ideilor sale de reforme sociale și financiare, pe care le credea neapărat urgente și pe care încerca cu tot dinadinsul să le facă să pătrundă în capacitatea de recepționare a aleșilor națiunii.

Primul său discurs din noua sesiune parlamentară l-a ținut Carp la 29 Noembrie asupra Crizei Monetare. Dar întrucât el face parte din seria numeroaselor discursuri cuvântate, timp de patru ani, asupra „chestiunei financiare" despre care ne vom ocupa mai jos, nu vom spicui din acel discurs decât începutul. E pentru Carp un moment solemn, căci e întâiul contact oficial cu țara după întoarcerea sa dela Viena.

Apărarea lui Carp împotriva învinuirilor ce i se aduc.

„D-le Președinte, d-lor deputați" începe el *„Până a nu intra în materie, veți găsi poate fi-*

firesc, după doi ani de absenţă din sânul dvs., dorinţa ce am de a regula în puţine cuvinte poziţiunea mea în acest Parlament. Când guvernul a făcut apel la mine ca să pun slabile-mi puteri în serviciul unei cauze naţionale, am crezut de datoria mea a răspunde la acel apel. Eşit însă din minoritatea acestei Adunări la plecare, reintru la întoarcere în minoritatea în care mă aflam înainte. Aparţin unui grup de oameni care cred că distincţiunea de partid de până acum nu mai are absolut nici o raţiune de a fi... Vechia stânga şi vechia dreaptă şi-au făcut vremea lor... Deaceia voi căuta azi, precum am căutat şi alte ori, care sunt acele principii care ne mai deosebesc... Ştiu că poziţiunea mea e cam grea. Am fost acuzaţi de mulţi, şi intenţiunile noastre au fost suspectate, şi ţelurile noastre au fost contestate, însă am mers înainte, pentrucă nu e trandafir fără ghimpi. Spinii i-am simţit şi vă asigur că au intrat adânc în cărnurile mele : *permiteţi-mi acum să mă bucur şi de parfumul rozei şi să cred că atunci când se naşte o deosebire de idei între mine şi alţii, vor recunoaşte toţi că divirgenţa e bazată numai pe adânci convingeri, fără nici un interes personal (aplauze)...*"

In chestia personală Carp mai vorbeşte la Cameră în ziua de 28 Noembrie 1885.

Acest început era necesar pentru urmarea discursului, care avea de obiect combaterea agiului şi a politicei financiare liberale. Insă în „chestiunea personală" Carp nu se opri la această încă neînsemnată declaraţie. Combătut mereu, el se apără anevoie. Un an mai târziu la 28 Noembrie 1885, se încinsese în Cameră o violentă discuţie cu privire la un amendament pe care-l propusese partidul Junimist la răspunsul la Mesaj cu privire la criza economică ce bântuia în ţară. Acest amendament suna astfel :

„Criza semnalată (de guvern)... solicită dela noi cea mai serioasă luare aminte, cu atât mai mult, cu cât avem datoria de a cerceta dacă numai cauze exterioare şi neatârnate de voinţa noastră

s'au pus în calea mersului progresiv al scărei noastre economice."

Şi luând cuvântul la acest paragraf, Carp arătase Camerei că mai multe cauze „interioare" decât „exterioare" aduseseră agravarea stărei economice a ţărei iar acele cauze interioare erau nepriceperea guvernărei liberale :

„De a organiza şi a crea ceva din nou; încercări şi intenţiuni foarte lăudabile le vedem zilnic, însă când se vine la realizarea lor, díferite cauze opresc drumul îmbunătăţirilor".

După ce enumeră diferitele proecte de lege prezentate Camerei, dar nevotate sau retrase (legea magistraturei, a cumulului, a organizării administrative, etc.), Carp urmă astfel :

„Să vă arăt eu cauza acestei neputinţe, şi aci, cu francheţa cu care cred că v'am deprins, mă voi adresa d-lui Brătianu, d-voastră, d-le prim ministru, din noroc sau din merit — unii zic din noroc, alţii zic din merit, iar eu zic: din amândouă — aţi ajuns a fi încarnaţiunea cea mai puternică şi cea mai vie a partidului naţional-liberal; aceasta a constituit forţa dvs. în trecut, aceasta cutez a zice, va constitui şi gloria dvs. în viitor. Când pentru prezent, se aplică şi la dvs. adevărul semnalat de Niebuhr, că în fiecare revoluţiune — şi nu putem contesta că în ţara noastră a fost o revoluţiune mare — ne suim la asalt cu oamenii cei mai bravi şi rămânem pe breşă cu cei mai slabi ; v'aţi suit la asalt cu cei mai bravi, aceia au căzut, şi în cetate aţi intrat, triumfător, cu cei mai slabi. Aţi mers la asalt cu cei desinteresaţi, şi aţi rămas pe breşă avec les jouisseurs. *De aceia vedem că se lăţeşte corupţiunea. Ştiu că d. Brătianu nu voieşte de dânsa, dar corupţiunea voieşte de d-sa, şi, cu braţe nevăzute, dar numeroase, ca braţele unui imens polip, îl strânge şi-l va strânge până-l va năbuşi !"*

I. C. Brătianu este încarnarea cea mai puternică a partidului liberal, zice P. P. Carp.

Lăţirea corupţiei.

Se înţelege ce furtună a stârnit în sânul majorităţii aceste cuvinte. Stolojan, Câmpineanu, Paladi se nă-

pusiiră asupra oratorului cu toate invectivele şi acuzaţiile ce mai putură născoci împotriva sa. La 2 Decembrie următor, Carp ia din nou cuvântul pentru a arăta Camerei că nu înţelege deloc pentru ce discursul său anterior a stârnit o atare furtună :

„Ce am spus eu? Am susţinut că în partidul liberal sunt oameni cari pun interesele lor personale mai presus decât interesul general al ţării, lucru pe care nimeni nu-l poate tăgădui... şi am susţinut că acţiunea acelor oameni începe a deveni atât de puternică, încât paralizează forţele guvernului... aceasta, după mine unul, este o discuţie foarte parlamentară şi foarte corectă, care a avut loc şi în alte ţări (citează Anglia din vremea lui Valpole)... şi nu cred că am zis un singur cuvânt cu care să fi trecut peste regulile ce urmează a se păzi într'un Parlament. Ca răspuns la aceasta am fost trataţi (Junimiştii) de fiinţe bugetare, am fost trataţi de oameni fără principii, am fost trataţi de şoareci, care ies din corabia ameninţată de naufragiu, am fost trataţi de oameni care se alipesc pe lângă toate partidele cu buna intenţie de a le deservi pe toate. Înţelegeţi dvs. că toate acestea merită o mică tălmăcire".

Învinuirile ce s'au adus Junimiştilor.

Şi Carp începe să ia rând pe rând fiecare din acuzaţiile ce se adusese Junimiştilor.

„In grupul nostru avem ca fiinţe bugetare pe următoarele persoane..."

Oratorul, fiind pe dată întrerupt de preşedinte, care-l roagă să nu facă „chestii personale", răspunde că niciodată n'a jicnit pe nimeni, şi dacă o va face, să fie chemat la ordine. Atunci Ion Câmpineanu, din banca lui, îi strigă : *„Dacă mergeţi pe tărâmul acesta, vă vom spune lucruri ce nu o să vă convie".*

Urbanitatea în discursurile parlamentare.

Carp îşi pune monoclu, se uită la Câmpineanu, şi-i răspunde apăsat :

„Ne convin, d-le Câmpineanu, absolut toate tărâmurile, numai unul nu, anume tărâmul pe

care am fi obligaţi a nu mai păzi regulile unei perfecte urbanităţi !"

Camera aplaudându-l, Carp îşi urmă discursul, arătând care sunt „fiinţele bugetare" ale Junimiştilor : Maiorescu, profesor de 24 de ani, Negruzzi, profesor de 22 de ani, Laurian profesor de 16 ani. Mai figurau în bugetul statului acelaş D. A. Laurian, care, ca membru în Consiliul Superior al Justiţiei Publice, primia o diurnă de 200 lei pe lună şi Nicu Gane care, ca efor al Spitalelor Sf. Spiridon din Iaşi, primia o diurnă lunară de 500 lei [1]).

„Iată, d-lor, un partid întreg care s'a vândut guvernului pentru 700 lei pe lună !!! Vin la şoareci..."

Aici, Carp arătă că partidul liberal *„nefiind niciodată aşa de tare şi de bine ancorat la putere, cum este în momentul de faţă — şi vă afirm aceasta cu cea mai adâncă convingere, bazată pe cunoştinţa unei situaţiuni pe care am avut prilejul s'o cunosc mai bine decât o cunoaşteţi dvs. — cum se mai poate vorbi de o corabie ce se scufundă şi pe care noi o părăsim ?"* [2]).

Lipsa de principii ?

Consecinţa politică în păreri şi consecinţa politică a clientului faţă de patronul său.

„Sunt două soiuri de consecinţe politice : este consecinţa omului politic, care asupra fiecărei chestiuni, spune părerea lui, şi după ce a spus-o, se crede dator pe onoare să nu se dezică. De se întâmplă ca ideile sale să nu fie împărtăşite de ţară, n'are decât să aştepte până când le va coace vremea.

Este şi altă consecinţă, acea a clientului pentru patronul său; acela nu are decât o datorie, anume de a fi credincios patronului său. De a fost ieri contra şi astăzi pentru jidani, de a fost cu ortodoxia ieri şi astăzi cu puterile occidentale, dacă a

---

1) Totuşi Maiorescu şi Negruzzi, vechi profesori universitari, fuseseră înaintaţi dela Iaşi la Bucureşti de către Ion Brătianu scurtă vreme înainte de tratativele junimiste-liberale. Cât despre Nicu Gane, el trecu în curând din partea lui Brătianu.

2) Aluzie la tratativele eşuate.

fost întâi pentru libertatea nemărginită şi apoi pentru o libertate mărginită, toate aceste lucruri pentru client sunt indiferente..."

Este cea mai formidabilă şarjă ce s'a făcut vreodată împotriva lui Brătianu şi a partidului liberal. Şi cât „urbanism" !

Dar mai departe, cu ironie :

„Nu atac pe nimeni, clientul este un om foarte respectabil. Au fost epoce în istorie, când cele mai mari forţe în stat erau bazate pe aceste raporturi de onestitate şi de constanţă între patron şi client. Timpurile s'au mai schimbat. Democraţia a avut acest bun de a ridica acţiunea individuală pe o treaptă mai înaltă, şi atunci s'a ivit acea consecinţă politică, ce izvoreşte nu din raportul dintre patron şi client, ci din raportul dintre principii şi fapte. Aceste consecinţe le revendic pentru mine şi pentru amicii mei".

Şi după ce Carp aminteşte Camerei chestiunea evreilor şi chestiunea ortodoxici, asupra cărora cel care s'a schimbat a fost Brătianu, iar nu el, care a rămas constant, în idei şi în principii, din primele zile când a păşit în viaţa politică şi până în ziua de faţă, el trece însfârşit la „ghimpele care-i intrase în cărnuri":

Tălmăcirea misiunei la Viena.

„Singurul lucru ce mi s'ar putea imputa, o recunosc, în aparenţă, este mergerea mea la Viena. Dar să-mi permiteţi a vă descrie puţin situaţia în care mă aflam, fără să calc întru nimic jurământul de discreţiune [1]).

„Când a venit chestiunea Dunărei şi când am fost obligaţi să ne apărăm drepturile noastre ameninţate, au fost încercări din partea unora [1]) să ne împingă în apărarea acestor drepturi la aşa extreme, încât să ne stricăm cu Austria, fiind astfel siliţi de a pierde libertatea de acţiune, de care avem atâta nevoie. Aci era pericolul. Şi toată

---

1) Pe care probabil că i-l ceruse Brătianu.
1) M. Kogălniceanu, Dumitru Brătianu şi Al. Lahovari.

greutatea era să luptăm contra Austriei, dar să menţinem intactă libertatea noastră de acţiune".

„Şi atunci d. Brătianu s'a adresat la mine. Şi fiindcă d. Brătianu, pe lângă alte superiorităţi ce le are asupra altora, are şi pe aceia de a şti de unde vin oamenii şi unde se duc, s'a gândit că nu poate să încredinţeze apărarea acestei chestiuni unui alt om mai bine decât aceluia, care a urmat politica tratată altă dată de dvs. cu ocară, unui om care a fost tratat de austro-ungar!

Ei bine, d-lor, astăzi chestiunea Dunărei este ca şi îngropată. Problema dificilă de a ne apăra în contra Austriei fără a ne strica cu dânsa, a fost deslegată, şi astăzi, cutez a o afirma, raporturile noastre cu Austria sunt mai bune decât oricând. Chestiunea Dunărei este o pagină frumoasă din viaţa politică a României moderne, şi sunt mândru că în acea pagină, când se va citi, se va citi şi numele meu".

„Un singur pericol era în poziţiunea mea de a nu trage foloase din necesitatea în care se găsea d. Brătianu de a face apel la mine".

„Aceste foloase nu le-am tras...!"

Tălmăcirea tratativelor cu Ion Brătianu.

„Mai este deci chestiunea tratărilor noastre cu d. Brătianu, şi poate că este bine să se ştie în ce au consistat aceste tratări. Nu voi aduce nimic care să nu fie exact. Rog pe d. Brătianu, care nu este aci, dar care va citi în „Monitor" cuvintele mele să constate că voi fi atât de exact, încât să nu mi se poată imputa că am schimbat, printr'un joc de umbre şi lumini, caracterul tabloului ce am să vă prezint".

„De două ori au fost tratări pentru intrarea noastră în minister. Intâia dată cu ocaziunea proclamărei Regatului. Atât Majestatea Sa cât şi domnul Brătianu doreau ca acest mare act să se săvârşească nu numai cu aprobarea entuziastă a tuturor, dar cu conlucrarea tuturor, şi au dorit ca conservatorii şi liberalii să fie întruniţi într'un singur minister, ca să vie şi să proclame Regatul.

Eu şi cu amicii mei am împărtăşit această ideie şi n'am crezut că, făcând aceasta, comitem un act de inconsecinţă politică... Nu ştiu, poate că e indelicat din partea mea de a vorbi de vechii conservatori, fiindcă ei nu sunt în acest Parlament. Am însă o socoteală cu dânşii, şi foarte lungă. Voi aştepta vremea aceia când dânşii, reintrând în legalitate, vom fi împreună în poziţiune, pe aceste bănci, să ne regulăm socotelile. Astăzi zic numai că dacă nu s'a făcut atunci, e că noi junii conservatori voiam, vechii conservatori nu au voit... A fost o vreme când nu numai eu, dar şi amicii mei s'au convins de imposibilitatea de a merge înainte cu reţeaua partidului conservator. Mulţi au gândit poate, cum că aceasta ar fi fost o apropiere către stânga... Când am părăsit postul de la Viena, d. Brătianu a făcut apel la mine, întrebându-mă dacă eu şi amicii mei voim să intrăm în minister. I-am răspuns : noi, este drept, nu mai suntem în reţeaua partidului conservator, dar în ziua în care am eşit am propus în Cameră României un proect de Contra-Adresă (cel de la 3 Decembrie 1881), în care am arătat ceiace credem noi că trebuie făcut pentru ţara noastră şi ceiace trebuie să constituie principiile pe tărâmul cărora au să se ivească luptele şi deosebirile de idei".

„Am adăogat cum că vechile forme ale partidelor de la noi nu mai au nici o raţiune de a fi. Pentru Conservatori s'a văzut; ei se desorganizează şi le trebuie o regenerare. Are să se întâmple şi pentru Dv. acelaş lucru; în ziua când veţi cădea, vă asigur că coeziunea de astăzi nu are să mai existe — acelaşi proces de transformare şi regenerare are să aibe loc şi în rândurile Dv. Şi de aceia am zis: formele cele vechi nu sunt pentru noi un obstacol; ceiace ce este însă o piedică sunt principiile pe care le-am pus înainte, şi am spus domnului Brătianu că fără deplina lor acceptare, nu numai tacită, dar pe faţă arătând

ţării acest lucru, *fără* deplina *acceptare a programului nostru, o intrare a noastră în minister e cu neputinţă*".

„Am mers mai departe, am căutat să dovedesc d-lui Brătianu, şi i-am dovedit, cum că chiar dacă d-sa ar primi programul nostru, *încă situaţiunea ţării e de aşa natură, încât* n'ar fi bine să intrăm noi în minister".

Reaua tălmăcire a opoziţiei cu privire la chestiunile de mai sus.

„De atunci şi până azi e un an şi jumătate. Vă asigur pe onoarea că nu s'a schimbat nici o altă vorbă, afară de unele discuţiuni mai mult sau mai puţin academice. Dar ce voiţi, lumea e curioasă; zice: a! negocierile n'au reuşit. Vine pe urmă chestia porturilor france: noi le-am desfiinţat şi prin urmare suntem în contra acelor cari vor să le reînfiinţeze; lumea zice: Junimiştii se apropie iar de stânga. Vine bugetul, şi se întâmplă că noi având punctul nostru de vedere, îl criticăm; lumea zice: iar nu s'au ajuns la tocmeală, şi aşa înainte. Acolo am declarat că avem cea mai deplină încredere în politica guvernului actual. Indată o parte din opoziţie strigă: Junimiştii s'au ajuns iar la târg cu d. Brătianu şi au să se lepede, pentru nu mai ştiu câte portofoliuri, de principiile lor".

Glume parlamentare.

„Ei noi suntem pe vină? Vă întreb, vedeţi Dv. în purtarea noastră un act de inconsecinţă politică? Eu cred că nu. Şi dacă voiţi să luăm pe un om în care aveţi încredere, să luăm pe domnul Ion Brătianu, şi la ce va zice dumnealui, subscriu, fără apel, cu amândouă mâinile...

Voci: *Primim.*

P. P. Carp: *Primesc şi eu.*

O voce: *Iar s'au ajuns! (ilaritate).*

Atmosfera e cordială. Carp îşi termină discursul cu o deconcertantă desinvoltură. El arată Camerei că va fi întotdeauna cu Guvernul când acesta va veni cu legile pe care le cere el însuşi: inamovibilitatea magistraturii, reorganizarea administraţiei, legea comunală etc.

„Fiţi bine încredinţaţi că nu veţi avea apărători

mai aprigi. Ridicați pe meseriaș și pe țăran, și veți vedea dacă vă combatem... și ca să vedeți cât suntem de desinteresați, vă facem și o promisiune: să nu primim nici odată nici o propunere de ministeriu ce ni s'ar face...".

Se aude sgomot în băncile deputaților. Unul din ei spune : „Nu mai lucrați cum ați lucrat până acum". Altul strigă : „La Viena !", iar Djuvara crede de datoria lui să intervie :

„La Viena l-a trimis țara !".

Carp ripostează, îndată, pe nerăsuflatele :

„Țara, nu; ea nu știe ce se petrece !".

Râsete, sgomot, Oratorul sfârșește, cuvântarea cu următoarea precisă declarație :

„Ne dați pe tărâmul principiilor, ce vă cerem, vom fi cu D-voastră; nu ne dați, vom lupta, oricât de mic va fi numărul nostru. E cuvântul unui om care se ține de cuvântul lui, și va veni o vreme când și cei mai neîncrezători se vor convinge de aceasta".

Prin urmare, rezumând în câteva cuvinte cele arătate de Carp, reiese că tratativele Liberalilor cu Junimiștii în vederea unei colaborări nu reușiseră — nu din cauză că „nu s'au ajuns" pe chestia numărului miniștrilor sau al prefecților sau al deputaților cum neapărat trebuiau s-o creadă politicienii noștri — ci din cauză că, în chestie de principii, nu putuse Brătianu să accepte *pe deplin* programul junimist. Acest „pe deplin" se referea la politica financiară și în deosebi la Banca Națională, după cum mai sus s'a și arătat și după cum mai jos se va mai arăta.

Noua apărare a lui Carp la 27 Noembr. 1886.

Se mai trece un an. La 27 Noembrie 1886 se pune în discuția Camerei noua lege Comunală prezentată de Brătianu, dar care e cu totul potrivnică principiilor junimiste, care cereau independența Comunei, pe când ea aducea o și mai mare subjugare a ei. Carp o combate din tot adâncul convingerii sale, arătând Liberalilor că ei vor să facă din comune „instanțe politice" ,pentru serviciile cărora li se iartă orice abuz.

Un deputat îl întrerupe spunându-i :

„Când eraţi Dvs. la putere, judeţul Ilfov plătea cu bugetul anului curent, cheltuelile anului trecut".

Imperturbabil, Carp îi răspunse :

„Rău se adresează la mine dl. întrerupător. Eu singur recunosc greşelile partidului conservator (aplauze) şi fiindcă le-am recunoscut, deaceea lucrez de zece ani la regenerarea lui (aplauze). Dar partidul conservator avea nevoe de a se reface în opoziţie, şi ca iubitor de ţară şi om onest, am încercat această reformă. Este drept că până acum n'am cules roadele lucrării noastre; din contra suntem huliţi din dreapta, suntem huliţi din stânga, încât am ajuns a crede că în ţara aceasta toţi au caracter, afară de Petre Carp".

Fireşte că vorbele aceste arată o încredere în sine, care a şi fost destul de criticată, dar dovedesc şi un curaj aproape un stoicism pe care, la noi în ţară, nu l'au avut mulţi.

Ele provoacă în Cameră un tumult, din mijlocul căruia se aude, clar, glasul deputatului Stanian :

„Eşti un egoist inteligent !".

Carp îşi pune iar monoclul :

„Domnule Stanian, am eu acest avantagiu asupra acelora care sunt egoişti, fără să fie inteligenţi !".

Jean Richepin, într'una din conferinţele pe care le ţinea în 1910, la Universitatea Analelor la Paris, asupra „Sufletului atenian" — Richepin, om entusiast prin excelenţă — exclamă, cu privire la una din subtilele manifestări ale sufletului atenian, care-i erau familiare : *c'est a bondir d'aise.*

Acest „bondir d'aise" nu se poate bine traduce pe româneşte. Inseamnă : a sălta de bucurie, a se frământa de plăcere, înseamnă a se transporta într'o stare de înaltă intelectualitate, din culmile căreia materialismul vieţii este o aberaţiune.

Când aşa dar, după exact 20 de ani de viaţă politică, vine un deputat, fost ministru şi viitor prezident de Consiliu, să vorbească de recunoaşterea greşelilor trecute, când vine un Petre Carp să-ţi spue, fără falsă mo-

destie, că „îți vine să crezi că în țara aceasta toți au caracter afară de el", și să-ți mai confirme, cu nevindecabila sa ironie, că nu contestă nici calificativul de egoist ce i s-a dat, nici acel de inteligent — atunci te transporți în trecutele veacuri de aur ale inimitabilei Atena, și-ți vine, nici mai mult nici mai puțin, decât să te frămânți de bucurie : *bondir d'aise !*

Această digresiune, cam lungă, era trebuincioasă pentru a tălmăci poziținea exactă a lui Carp în Parlamentul român, după întoarcerea sa dela Viena, și după eșuatele tratative dintre junimiști și Liberali.

Să ne întoarcem la acțiunea sa pur politică.

Lupta lui Carp cu opoziția și cu majoritatea pentru înfăptuirea ideilor sale politice.

Mai întâi în chestiunea reformei sociale. De fapt, Carp nu putea firește decât să lupte pentru înfăptuirea programului său, pe care-l cunoștea acum toată lumea politică și pe care în principiu îl adoptase Brătianu el însuși. Dar principiul e una și aplicarea lui alta. Fiind șeful unui partid puțin numeros, care se află în opoziție, lupta lui Carp fu grea, aprigă și puțin roditoare, căci avea în fața-i o imensă majoritate, „clientela liberală" cum o numise el însuși, și care nu înțelegea decât un lucru : să facă patronului pe plac. Dar acesta, deși bine intenționat căuta la rândul lui să facă pe placul clientelei pentru a nu o pierde. Din acest dublu joc ieși o legislatură care numai în etichetă semăna uneori cu principiile programului junimist, dar care în practică era tocmai contrară lor. Nici afirmarea proprietății rurale, nici neatârnarea comunei, nici inamovibilitatea magistraturei, nici reforma administrativă nu putură fi realizate de I. C. Brătianu.

Patru ani a luptat Carp în zadar.

In prima legislatură după reforma Constituției, la Adresa Tronului, majoritatea aduse în fața Camerei un proect de răspuns, în care se aduceau cele mai mari laude nouei legi electorale. Maiorescu, luând cuvântul, arătă că această lege fiind prea nouă, iar „Adunarea de față fiind rezultatul punerei ei în aplicare pentru prima dată", ar fi de preferat ca acea Adunare „să nu se rostească ca însăși asupra originei sale". Vorbele aces-

te stârniră iar o furtună în Cameră. Take Ionescu, tânărul liberal de atunci, vorbi despre binefacerile reformei electorale, care a făcut ca „cetățenii să se ducă la vot ca la o adevărată sărbătoare". Nacu, Panu, Epurescu, atacară pe Junimiști. Acesta din urmă vorbește de „o evoluțiune politică a partidului liberal, produsă de așa numita școală a Junimiștilor", dar el crede că există totuși o deosebire radicală între vederile lui Carp și ale lui Brătianu. Nacu, care recunoaște lui Carp meritul de a-și fi împlinit „cu patriotism și devotament pentru țară" misiunea de la Viena ,crede totuși că vorbele mereu repetate de Junimiști cum că n'ar mai exista deosebire între partide pe chestii de idei, reprezintă un fapt ireal, căci „dacă Conservatorii au renunțat la trecutul lor, partidul liberal nu renunță la ideile sale și nu se aseamănă cu acel conservator, care niciodată n'a avut încredere în această țară".

Discursul lui Carp de la 4 Dec. 1884.

La 4 Decembrie 1884, Carp ia cuvântul, asigurând Camera că *„dacă aș fi un om nervos, aș părăsi intențiunea ce am de a mă menține în sferele liniștite ale unei discuțiuni obiective; însă nu sunt un om nervos și deși, de două ceasuri, în loc să se discute Adresa se discută persoana mea, totuși nu mă plâng de aceasta. Este un aforism al lui Schopenhauer, care zice că valoarea unui om se judică și după umbra pe care o aruncă. Se vede că umbra este mare, căci ați dat de dânsa până a nu da de cel care o aruncă, și ați condamnat ideile noastre a priori, până a nu le cunoaște. V'ați luptat cu umbra, să vedem cum stăm cu realitatea".*

Poziția partidelor politice față de trecut și de viitor.

Intrând în subiect, el arată că oratorul Nacu a avut dreptate să vorbească de *continuitatea partidelor* pe care o recunoaște el însuși, însă că el, Nacu, n'a înțeles că continuitatea istorică este una, și cerințele practice ale fiecărei epoci este alta. Fiecare generație are misiunea ei de împlinit și cât de mândră ar fi ea de trecut, datoria ei este, când se pune pe muncă, să lase amintirile istorice și să ție socoteală de cerințele prezentului. El arată că în generația de la 1848 au lucrat și liberali

şi conservatori [1]) pentru a ajunge la realizarea ideilor cu care ne fălim.

„Nu sunt încă bătrân, dar îmi aduc aminte de ce se petrecea în casa părintească, şi sunt oameni în această Adunare care ştiu ce s'a făcut acolo. Intreaga tinerime a Moldovei care făcea opoziţiune lui Mihail Sturdza, era ea animată de idei liberale?... A existat însă, D-lor, o deosebire ; însă o deosebire mai mult de aplicare decât de principii. Conservatorii voiau ca şi Dv. libertatea, căci ei s'au luptat chiar împotriva părinţilor lor pentru dânsa; dar moştenind înrâurirea politică a generaţii trecute, ei au gândit că puterea trebuie să rămână exclusiv în mâinile lor. Stânga, la rândul ei, care nu fusese nici odată un partid de guvern, voia să se transforme din partid revoluţionar în partid de guvern... In aceasta, dacă voiţi, constă în mare parte deosebirea între conservatori şi liberali, încă astăzi. Noi însă ne-am pus întrebarea : odată ce luptele constituţionale s'au terminat, care mai este adevărata deosebire între noi?".

„.... Ei bine, Dv. aţi probat, cu o energie poate prea mare, că sunteţi acum un partid de guvern; dar odată ce nu numai ideile liberale, dar şi partidul liberal au luat rangul ce i se cuvine, naşte întrebarea : ce cale ni se deschide de acum înainte?".

Repetând apoi lucruri pe care le mai spusese de multe ori, că sunt două tendinţe care corespund cu natura omenească : sunt unii care cred că un principiu odată dobândit, trebuie să-i dai vreme să prindă rădăcini, şi sunt alţii care vor să meargă mereu înainte, Carp ajunge din nou la Libertate „care în ultima instanţă nu este de cât înlăturarea unor piedici".

Iarăşi despre „Libertate".

„Libertatea, pe tărâmul politic, nu este decât posibilitatea dată tuturor claselor unor societăţii de a participa şi de a conlucra la înflorirea ţării

---

1) Termenii aceştia nu existau însă pe atunci, precum nu exista nici noţiunea care le diferenţiază (vezi Introducerea acestei lucrări). Carp voia să vorbească despre *boierii* şi *revoluţionarii* de atunci.

lor. Dar dacă o fac sau nu, aceasta nu mai atârnă de libertăţile publice, atârnă de munca ce se depune şi numai în contra acelora care comit eroarea de a crede, că libertăţile prin ele însile pot da rezultate practice, numai în contra acelora ne declarăm noi... Cu sistemul acesta mergem din sguduire în sguduire, şi ca rezultat final ajungem la ura între clase şi la nestabilitate în instituţiuni, semne neînşelătoare de decadenţă ale unui popor.. In şirul acestor idei, revizuirea Constituţiei a fost pentru mine de un mare învăţământ. Eu eram aici şi nu am participat la discuţiile Dv.; însă am fost destul de franc ca să nu ascund guvernului, pe care-l reprezentam atunci, cum că eram în contra revizuirei... căci eu contest că ea a introdus pe terenul nostru politic un element nou. Elemente tinere, da, cu bogăţia lor de idealuri şi cu sărăcia lor de experienţă, dar un element nou, nu".

Carp susţine el însuşi că ideile expuse de dânsul mai sus sunt *idei conservatoare*, şi ca atare se întreabă ce etichetă să dea partidului său, întrucât toate etichetele au fost luate de cel întâi venit : *„unul şi-a zis conservator, altul liberal-naţional, altul sincer-liberal şi al patrulea liber şi independent (ilaritate) şi când mă întreb sub ce firmă să mă prezint, găsesc toate drumurile ocupate... Chiar publicul se află în aceeaş nedumerire şi în disperare de cauză ne-a numit Junimişti, ceiace reprezintă poate multe în ochii unor oameni: aşa de pildă pentru d. Epureanu Junimiştii reprezintă cosmopolitismul pentru d. Nacu o înaltă dibăcie conservatoare; în terminologia politică însă acest cuvânt nu vrea să zică absolut nimic".*

Carp arată că ideile sale politice sunt de esenţă conservatoare. Etichetele partidelor.

Dar, oricare ar fi eticheta, un lucru e sigur, e că acest grup de oameni politici cărora li se spune Junimişti sau Carpişti, găseau că *„era veche a luptelor constituţionale s'a terminat şi ca atare începe o Eră Nouă a organizării Statului Românesc"*.

Prin urmare, ce e de făcut ?

Era Nouă.

De fapt, restul discursului lui Carp, pe care l-a intitulat el însuşi (în colecţia discursurilor sale) *Era Nouă*, nu este altceva decât repetarea celor arătate în Cameră în Martie şi în Decembrie 1881, când a expus cunoştinţei publice programul său. Insă Carp se pune de data aceasta pe o treaptă mai doctrinară, analizând el însuşi ideile sale.

Ţăranul. Tălmăcirea solicitudinei ce are Carp pentru el.

In primul rând solicitudinea sa merge către clasele de jos, ţăranul şi meseriaşul. Şi el explică într'un chip deosebit de sincer, pentruce prima lui preocupare este această clasă de jos. Din liberalism, nu; din potrivă solicitudinea aceasta izvoreşte dintr'o ideie pur conservatoare.

„O fac în interesul claselor diriginte, *clasele superioare din popor vin şi la popor se întorc, în eternă alternare — şi dacă poporul acela din care eşim şi la care ne întoarcem este un popor sdrăvăn, şi noi vom fi sdraveni*".

Poporul roman trebuie să fie păstimaş de ideia *proprietăţii*, care aduce după sine *neatârnarea* materială.

„Daţi-mi un popor care are în treptele de jos elementele puternice, în care, pe lângă cultul proprietăţei, *se desvoltă* şi neatârnarea omului ce se administrează singur, *şi puteţi fi sigur că însuşirile acelor care se ridică din sânul lui pe treptele superioare ale societăţii, vor fi de o mie de ori mai înalte decât dacă ar fi ieşit dintr'un popor slăbit (aplauze). Nu este deci ceiace ar numi Francezul* de la sensiblerie humanitaire; *este adevărata idee de stat care ne inspiră, atunci când punem în primul rând trebuinţele de a înălţa clasele de jos*".

Ca atare, proprietatea asigurând neatârnarea materială, ideia ei trebuie să prevaleze într'o politică chibzuită. Ea este o chestiune naţională. O ţară cu *proletari câmpeni* este desnaţionalizată de primul cuceritor venit: din potrivă, peste o naţiune care are la bază un element ţărănesc avut şi neatârnat, furtunile vor trece, fără a lăsa decât doar urme trecătoare.

Şi Carp se întreabă: oare dorinţa aceasta de menţinere a proprietăţii este o ideie liberală ?

— *„Naţională !"* îi strigă Chiţu, ministrul Cultelor.

— *„Național conservatoare, D-le Chițu, nu național liberală (râsete și aplauze). Firește că puternice rațiuni de stat au făcut ca partidul liberal să mențină această excepție făcută la principiile liberale de liberă trecere a proprietății din mână în mână...".*

Carp renunță la ideia „majoratului".

Dar liberalii s'au cam oprit în drum; Junimiștii din potrivă vrând să perpetueze principiul, au propus legea majoratului.

„Ați atacat ideia aceasta. Nu țiu la dânsa...

.... Văzând că se interpretează rău majoratul țărănesc, m'am gândit la libertatea de a testa. Nu vă place nici aceasta? Foarte bine! Un lucru însă vă cer: să-mi garantați că aveți să puneți proprietatea în mâinile țăranilor, atât și nimic mai mult (aplauze)".

Dar neatârnarea țăranului se va face nu numai prin întărirea ideiei de proprietate, dar și prin obișnuința de a se administra singur. Or, ce era la noi comuna rurală?

Primarul.

„Ce reprezintă primarul în ochii țăranului? Primarul reprezintă pe acel care-l chiamă la circumscripție, primarul reprezintă pe acel care-l chiamă la executarea muncilor agricole, primarul reprezintă politica, primarul, într'un cuvânt reprezintă Statul cu toate sarcinile ce el ne cere, dar fără nici unul din acele foloase, ce țăranul ar fi în drept să ceară în schimb dela Stat.

De școală, primarul nu știe nimic; De drumuri? vă desfid să-mi arătați în toată țara măcar 20 de metri de drum, făcuți de primar; de biserică? Fiecare din voi știe ce se petrece la țară în această privință. In asemeni condițiuni nu există comună rurală, și când văd oameni care cred că au făcut ceva când au vorbit despre les droit de l'homme *și stau nepăsători față de o asemenea stare de lucru, atunci să-mi permiteți să le tăgăduesc sau dragostea de țară, sau înțelegerea politică a cerințelor unei societăți. Comuna rurală, D-lor, trebue să fie a țăranului și numai a lui; în ea tre-*

bue să se deprindă ţăranul cu administrarea intereselor sale".

Cantonul. Dela Comună Carp trece la *canton,* prima lui foarte scurtă expunere a unei lărgiri a descentralizării administrative. Acest canton, care trebue să aibe o întindere mult mai mare decât comuna, va fi prima circumscripţiune administrativă şi va servi mult mai bine Statul „căci e mai uşor de găsit 1000 de şefi de cantoane, decât 3000 de primari cinstiţi, şi apoi am micşorat numărul *biurocraţiei câmpene".*

Cârciumele. In sfârşit, tot în chestia ţărănească, Carp mai semnalizează relele efecte ce le produce libertatea cărciumilor, arătând că ea este „o cauză de slăbire pentru puterile vitale ale naţiunii".

Meseriaşul şi corporaţiunile. Trecând la meseriaşi, deploră faptul că proectul de lege ce prezentase Camerei a rămas uitat în cartoanele Adunării, căci el avea drept ţel de a face ca *„meseriaşul să capete acea mândrie a stării sale, care a dispărut cu desăvârşire din deprinderile poporului"* [1]).

„In mândria noastră de coborâtori ai lui Traian, ne zicem : noi, fii de împăraţi, să facem ciuboate ? Aceasta este bun pentru ţigani, pentru jidani, dar nu pentru noi. Rezultatul a fost : îngreuierea concurenţii, şi am început a recunoaşte că şi fii lui Traian trebuie să muncească, iar noi avem datoria de a îmbărbăta această tendinţă şi de a ajuta pe indigeni în încercările lor de emancipare industrială.... Am propus reînfiinţarea corporaţiunilor... Mi s'a vorbit de Evul Mediu !... In intenţiunile noastre ele nu au decât două meniri : întâi, de a deştepta acel spirit de solidaritate între meseriaşi care uşurează concurenţa cu străinul, ridicând totodată şi prestigiul meseriaşului; al doilea, ele vor lua asupra lor crearea şcoalelor de meserii, ce atunci vor deveni un ce real... *Dacă cuvântul de corporaţiune vă supără, atunci vă rog să faceţi ceiace nu aţi făcut până acum, adecă să citiţi proectul nostru".*

---

1) Dintr'ale poporului, nu. Căci ţăranul român este mândru, şi e puţin probabil că acum 50 de ani să fi fost altfel decum e astăzi.

Inamovibilitatea magistraturei şi reorganizarea administrativă.

Intru apărarea acestei munci naţionale şi a protecţiunei stărei de jos, se cere în primul rând deşteptarea spiritului Justiţiei — şi de aceia au pus Junimiştii mereu înainte ideia *inamovibilităţii magistraturei,* care garantează neatârnarea acestui corp de înfluenţele politice — şi în al doilea rând *garantarea unei bune administraţii.*

Prefectul.

„Dar îmi veţi zice : ce face prefectul ? Ce face prefectul ? alegeri. Ce face comitetul permanent? alegeri. Ce face sub-prefectul ? alegeri. Ce face primarul ? alegeri. Intreaga noastră administraţiune nu este decât un imens aparat electoral (aplauze)".

O voce : *„Comedia lui Caragiale".*

P. P. Carp. : *„In comedie se oglindesc moravuri adevărate. Fiţi mai prevăzători şi nu aşteptaţi, ca critica să se coboare din comedie în realitate, căci atunci va fi şi mai rău pentru Dv".*

Câteva cuvinte încă despre „Comitetele permanente" şi despre „şcoală" şi Carp îşi încheie cuvântarea cu un apel făcut tineretului liberal.

„Intrucât noi considerăm organizarea *acestui Stat ca o misiune generaţiei noastre, precum* crearea lui *a fost misiunea generaţiei de la 48... D-voastră, tinerii, aveţi datoria imperioasă să găsiţi, în afară de ideile care ne-au deosebit până astăzi, idei practice şi raţionale pentru organizarea acestui Stat. Dacă nu veţi face aceasta, vă va acuza generaţia viitoare cum că aţi moştenit un mare partid şi că l-aţi transformat într'o numeroasă clientelă".*

Combaterea noueĭ legi comunale din Noembrie 1886.

Deziluzia lui Carp fu mare, când doi ani mai târziu, în Noembrie 1886, guvernul prezintă însfârşit o lege comunală, din care nu se adeverea deloc cuvintele lui Epurescu că „şcoala junimistă ar fi produs o evoluţie politică în sânul partidului liberal [1]). Carp o tratează de „lucrare de pură fantezie" şi cere ca proectul să fie trimis din nou în secţiuni pentru a fi reluat în cercetare.

---

1) Vezi p. 389. Legea Comunală fusese propusă în seziunea trecută, dar desbătută şi votată abia în 1886.

în întregime şi cu deamănuntul. Preşedintele Camerei Generalul Leca, arătând că această cerere nu poate fi împlinită, deoarece proectul a şi fost luat în considerare, Carp, la 27 Noembrie 1886, ia cuvântul pentru a-l combate.

Se desprinde din discursul acesta, adânca durere morală a omului care vede că toate străduinţele lui sunt zadarnice.

> *„Eu cutez a afirma că această lege comunală este una din cele mai rele legi, care s'au prezentat vreodată în Parlamentul român... Regret din fundul inimei această stare de lucruri; regret cu atât mai mult cu cât ea se prezintă sub regimul partidului liberal, care, cel puţin în materie de legi comunale, ar fi trebuit să pună la o parte preocupaţiunile zilnice ale politicei".*

După o destul de lungă expunere teoretică, din punct de vedere politic şi istoric, a ceiace înseamnă şi trebuie să însemne *comuna* „sâmburele întregului organism de stat" [1]), Carp arată că legea propusă de liberali departe de a emancipa comuna de influenţa politică şi de a-i da neatârnarea care-i este absolut trebuincioasă pentru desvoltarea ei, o face mai rău decât înainte sclava aparatului administrativ central şi al intereselor politice de partid. Oratorul enumeră legile, cu toate paragrafele lor, prin care Statul impune sarcini asupra comunelor rurale şi urbane.

Enumerarea legilor care împovărează comunele.

E un document ameţitor şi demn de a fi reprodus [2]): 1. Legea comunală din 1882 şi regulamentul Sinodului din 1874; 2. legea instrucţiei publice din 1864; 3. legea poliţiei rurale din 1868; 4. legea electorală; 5. legea judecătoriilor comunale şi de ocoale din 1879; 6. Codul civil, Titlu 2 (despre actele stărei civile); 7. Procedura civilă, art. 74, 75, 712, 417, etc. etc.; 8. Procedura penală, art. 14, 16, 19, 20, 99, 100, 107, etc. etc.; 9. Codul Silvic din 1871 (art. 33, 34, 36, 41); 10. Legea facerei şi

---

1) Carp arată că, istoriceşte, se poate constata că toate statele, fie antice, fie moderne „când s'au creat, s'au creat dintr'o aglomeraţie de comune, şi când prin legea firească a decadenţii s'au descopus, ele s'au descompus în comune separate".

2) Facem graţie cititorului de enumerarea paragrafelor.

executării hotărniciilor, art. 81; 11. Legea drumurilor din 1868, art. 31—43; modificarea acestei legi din 1881, art. 5 şi 6; 12. Legea sanitară din 1874, plus 6 regulamente ale acestei legi, toate prevăzând noui impozite asupra comunelor; 13. Legea pentru poliţia veterinară din 1882; 14. Legea tocmelilor agricole din 1882, art. 4, 5, 12, etc., etc.; 15. Legea pentru statistică din 1871; 16. Legea şi regulamentul cassei creditelor agricole din 1881; 17. Legea rechiziţiilor din 1877; 18. Legea de recrutare din 1876; 19. Legea pentru constatarea şi perceperea contribuţiunilor din 1882; 20. Legea licenţelor din 1873; 21. Legea impozitului asupra beuturilor spirtoase din 1882, art. 11; 22. Legea de expropriere publică şi 23. Legea pentru străini.

Şi Carp adaogă:

„Şi încă nu sunt toate. Vedeţi Do. ce cereţi dela comună? Când ne întrebăm dacă un primar sătean, are cunoştinţele necesare ca să aplice toate aceste legi, pe care sunt sigur că niciunul din Do. nu le cunoaşte în întregime, şi când văd că stăruiţi ca lucrul să rămână tot ca până acum... mă întreb pentruce n'aţi spus : comuna va contribui la toate sarcinele statului!.... D-lor, atribuţiunile comunei, o repet, sunt : şcoala, biserica, drumurile, poliţia locală, săracii comunei... De aceia, fiindcă legea Do. nu crează nimic în această ţară alt decât ceiace există şi azi, şi pentrucă ceiace există azi, e cu totul contrar unei bune organizaţiuni comunale astfel cum o înţelege ştiinţa, şi cum trebuie s'o înţeleagă şi practica de toate zilele... pentru aceasta voi vota contra acestei legi".

De altfel I. C. Brătianu fusese îl însuşi de părere că această lege nu aduce nimic nou. In primăvara dinainte, 1886, când fusese propusă şi încă nu discutată, el spusese Camerei: *„V'am lăsat să vă gândiţi şi să discutaţi trei zile, ca să văd ce iese din lucrarea D-voastră; cu părere de rău constat că nu iesă absolut nimic".*

Totuşi legea, aşa cum era, a fost votată, ceiace îndreptăţi pe Carp să afirme patru luni mai târziu (Martie 1887) că legea comunală este atât de defectuoasă

„încât spre onoarea d-lui Preşedinte al Consiliului, trebuie să spun că D-sa nici n'a voit s'o apere".

De pe banca ministerială Brătianu îl întrerupe zicându-i: „Te înşeli!", iar Carp, mirat, se gândeşte o clipă şi apoi îi răspunde: *In cazul acesta retrag cuvântul că n'aţi voit s'o apăraţi, dar afirm faptul brutal pe care nu-l puteţi tăgădui, că n'aţi apărat-o!"*

Oratoria lui Carp.

Camera era întotdeauna foarte atentă când vorbea Carp fiindcă oratoria lui, simplă şi naturală, fără retorică şi căutări forţate de efecte — cred că lucrul acesta s'a constatat îndeajuns din toate pasagiile citate până acum — avea totuşi farmecul neprevăzutului: când doctrinară, când ironică, când cu accente de adâncă convingere, când glumeaţă, şi întotdeauna sinceră.

Noui glume parlamentare.

In afară de faptul că Petre Carp ajunsese acum, însfârşit, deosebit de stimat chiar de cei mai aprigi adverşari ai săi, apoi mai era şi diversitatea aceasta în oratoria lui care plăcea. Mulţi din contimporanii săi l-au privit ca cel mai bun din toţi oratorii noştri politici. Nota aceasta glumeaţă — *zeflemistă cum i se zicea* — n'o putea el părăsi, în deobştie, nici în cele mai serioase şi vitale chestiuni. Mai ales când era întrerupt, răspunsul venea, ironic sau glumeţ, *du tic au tac*, ca o săgeată.

Intr'acest din urmă discurs asupra legei comunale, el întrebă, la un moment dat, pe guvern:

> *„Ce aţi făcut pentruca principiile liberale să devie un adevăr, iar nu o etichetă în această ţară? Şi când pe* tărâmul principiilor, *vedem că legile ce ne prezintaţi sunt nişte legi liberale, iar pe* tărâmul aplicaţiunei *constatăm că n'aţi făcut nimic ca aceste idei liberale să prindă rădăcini, încât astăzi liberal şi... nu găsesc substantivul, deşi lucrul există, ce ar desemna pe un om ce se crede sigur de impunitate..."*

— *„Guvernamental!"* îi strigă Neculai Ionescu. cel liber şi independent, fostul neîmpăcat duşman al lui Maiorescu.

Carp e încântat :

— *„Mulțumesc, d-le Ionescu, expresiunea este justă ; astăzi liberal și guvernamental este unul și același lucru".*

Camera se bucură, râde, aplaudă.

Iar câteva minute mai târziu, vorbind de primarii rurali, care sub regimul nouei legi vor rămâne ce erau înainte, niște agenți ai subprefecților, el adaogă :

„Să vă dau un exemplu, un exemplu personal, Știți că sunt un om foarte ambițios: am voit să fiu primar la mine în sat. Când am exprimat această dorință, m'am pomenit într'o bună dimineață cu subprefectul — care de altfel are întotdeauna bunul tact de a mă lăsa în pace; vine la mine, zicându-mi: d-le Carp, nu poți să te alegi! L-am întrebat dece, și mi-a răspuns: Cum pot eu, să vă dau dvs. ordine?... Vasezică, subprefectul privește pe primar ca un subaltern al său... D-lor, când administrați, lăsați preocupările politice la o parte, și dacă se va ridica un singur glas, care să spună cum că există comună rurală așa cum ar trebui să existe, atunci eu mă pun jos și nu mai spun nimic".

Bondir d'aise!

Preocupările lui Carp, frământările sale, lupta ce o pornise pentru a convinge o majoritate, care vedea el că va mai deține multă vreme puterea, de a se îndruma pe calea sănătoasă a unei bune organizații de stat și a unei cuminte politici financiare, îl făcu, în perioada aceasta dintre 1884 și 1888, să ajungă, în cuvântările sale, la un *sumum* — un „primus omnium" din vremurile studiilor sale liceale din Berlin — care ridică gândirea omenească peste partidele și peste epocă, la culmile statului ideal al lui Platon, căci, în credință, am văzut-o, de a face doctrină conservatoare, el face totuși doctrină eternă a sănătoasei rațiuni de stat, la care trebuie să tindă orice acțiune omenească, spre a aduce puțină pace și fericire pe pământ.

* * *

Politica financiară a lui Carp.

Vom expune acum, şi cât mai rezumativ, politica financiară a lui Carp. Cât mai rezumativ posibil, fiindcă, deşi ea este pentru întreaga concepţie politică a lui Carp de o importanţă capitală, totuşi abstracţiunile aceste de natură pur ştiinţifică ar putea duce, dacă nu le sintetizezi, la o expunere atât de amănunţită, încât, numai asupra lor, s'ar putea scrie o carte întreagă, cum a şi făcut, chiar în vremea de care vorbim, junimistul Teodor Nica [1]).

Am văzut mai sus, când am vorbit de proectul lui Mavroyeni de a se înfiinţa o bancă de scont şi circulaţiune, precum şi când am vorbit de emiterea scrisorilor de stat [2]) care era punctul de vedere al lui Carp în aceste chestiuni, când, în mod sumar, a tâlmăcit el sistemul său financiar, arătând care este deosebirea dintre hârtia monetă şi biletele de bancă şi ce înseamnă agiul, şi afirmând de pe atunci Camerei, că înfiinţarea unei Bănci Naţionale cu un stoc metalic de aur este absolut necesară.

Banca Naţională şi I. C. Brătianu.

Pe de o parte, în 1873, Brătianu s'a opus la întemeierea acestei Bănci Naţionale, fiindcă el, în afară de faptul că era un mare patriot şi om de stat, a mai fost şi creatorul unui puternic partid politic, închegat, organizat, mănuit numai de el — un partid revoluţionar transformat într'un partid de guvernământ. Creaţiunea aceasta s'a făcut după însuşi expresia lui: „prin tolerarea atâtor abuzuri" îngăduite în vederea grupării de partizani — de clientelă — cărora, pentru a-i atrage, trebuia să le întindă „osul de ros", încât nu-i convenea lui Brătianu nici descentralizarea administrativă, nici organizarea Comunei pe care o cerea Carp, căci avea nevoie de o biurocraţie, al cărei întemeietor a şi fost el în România, o biurocraţie care-i dădea un contingent de funcţionari, numiţi de el în slujbe şi deveniţi creaturile sale. Când veni deci Mavroyeni, cu capul său bine organizat din punctul de vedere financiar, să propuie înfiinţarea unei Bănci de scont şi circulaţiune, Brătianu

1) Vezi studiul său asupra „Agiului", Bucureşti, 1886.
2) Vezi p. p. 169 urm. şi 220 urm.

cu capul său şi mai bine organizat în vederea întărirei partidului său, pricepu îndată ce minunat izvor de îmbogăţire şi de atragere de clientelă poate deveni o astfel de instituţiune. Ca atare ea va trebui înfiinţată de liberali, şi nu de conservatori. Impotrivirea pusă de liberali la crearea acestei instituţiuni sub auspicii conservatoare, merse, după cum am văzut, până la calomnierea lui Mavroyeni şi la silnica lui scoatere din minister.

Pe de altă parte, în 1877, Brătianu avu nevoie de noi resurse pentru a face războiul. Cum politica sa financiară — de altfel demagogică — era împotriva impozitelor şi a împrumuturilor, şi cum o bancă de emisiune nu aveam încă, el fu nevoit, pentru a-şi procura bani să emită Scrisori de Stat, (hârtie monetă), pe care le declara rambursabile în trei ani (până la 1880).

Dar ce se întâmplă, în urmă? Se întâmplă că scurtă vreme după venirea lui la putere, el înfiinţă acea atât de combătută bancă de scont şi circulaţiune, pe care o şi transformă în curând în Bancă Naţională, devenită şi bancă de emisiune, adeverind astfel prevederile adversarilor săi, că o combătuse numai în vederea de a face din ea „un cuib de clientelă". Dar Banca aceasta odată înfiinţată, hârtia monetară nu fu retrasă din circulaţie, ceeace echivala cu o inflaţie. Şi ea nu fu retrasă din circulaţie pentru bunul cuvânt că statul nu avea cum s'o plătească. Stocul metalic depus în pivniţele Băncii şi menit să acopere atât această hârtie monetă, cât şi noile bilete de bancă, era de argint, un metal, a cărui valoare era nestabilă şi chiar, pe atunci, depreciată. Şi motivul pentru care stocul metalic era de argint, era următorul: Inainte de 1877, când nu exista nici Bancă Naţională, nici hârtie monetă, nici bilete de bancă, România, fără stoc metalic (care nu avea rostul său de a fi, deoarece nu avea nimic de acoperit), avea totuşi *etalonul aur,* întrucât toate transacţiile comerciale se făceau în aur. După război însă şi după plecarea Ruşilor din ţară, s'a găsit în casele Statului o cătime de argint foarte însemnată şi pentru a nu pierde la schimb, vânzând-o în străinătate pe aur, ea a fost depusă la

Banca Națională ca stoc metalic, introducând astfel în România *etalonul de argint.*

România era un stat monometalist cu etalonul de argint.

Financiarii noștri, printr'o ciudată concepție economică, considerau România ca un stat bi-metalist, prin faptul că în circulație existau monete de argint și de aur, nesocotind astfel cel mai elementar principiu de Economie Politică, care ne învață că numai metalul care există în stoc la bancă spre acoperire constituie *moneta legală,* în specie deci, la noi, argintul.

Ca atare, dublul etalon era la noi numai teoretic, de fapt însă România devenise un stat mono-metalist, și încă, spre deosebire de toate celelalte state mono-metaliste, care avea etalonul metalului celui mai scump, aurul, România era un stat mono-metalist cu etalonul metalului mai ieftin, argintul [1]).

---

1) Raportul legal dintre valoarea aurului și a argintului este de 15,50; el este, zice Charles Gide, tot atât de celebru în Economia Politică, pe cât este de faimos raportul $\pi = 3{,}1416$ în geometrie (vezi: Cours d'Economie Politique, p. 307, unde el tălmăcește proveniența acestui raport).

Însă în urma descoperirei minelor de aur din California în 1847 și ale celor din Australia în 1851, cantitatea de aur produsă în fiecare an s'a împărțit; în schimb s'a împuținat argintul din pricina desvoltării comerțului în India, unde argintul este foarte mult întrebuințat. A rezultat de aci o schimbare de valoare a acestor metale: pentru a-și procura un kgr. de aur, nu mai era nevoie ca altădată, de 15½ kgr. de argint, căci ajungeau 15. Aurul pierduse dîn circa 3% din valoarea sa.

Douăzeci de ani mai târziu, în 1871, în urma secării minelor din California și din Australia, cantitatea aurului s'a împuținat, pe când din potrivă s'a mărit acea a argintului și anume prin descoperirea minelor din Vestul Americei. Valoarea respectivă a celor două metaluri se schimbă din nou, în sens invers: cu un chilogram de aur puteai să-ți procuri acum, nu 15½ kgr. de argint, dar 16, 17 și chiar până la 20.

Aceasta este epoca despre care vorbim, dela 1871 încoace, când așadar valoarea argintului, care constituia stocul nostru metalic, era foarte scăzută.

De altfel deprecirea argintului venea și din faptul că Germania adoptase în 1873 etalonul aur, demonetizându-și moneta de argint, prin aruncarea cu nemiluita a talerilor săi pe piața mondială.

Țările care au adoptat etalonul aur au fost: Anglia cea întâi, în 1816, Portugalia în 1854, Germania în 1873, Statele Scandinave în 1875, Finlanda în 1878; și în fine, după epoca despre care vorbim, Carp îl introdusă în România în 1890; Austria în 1892, Rusia în 1897, etc. Ca țările bi-metaliste, rămase numai *grupul latin* (Franța, Italia, Belgia, Elveția și Grecia), care întrebuințând numai aurul în schimburile internaționale, este de fapt și el un grup de state monometaliste.

Acest stoc de metal depreciat, firește că nu putea aduce bogăție în țară, cu atât mai mult că atunci când cumpăram mărfuri din străinătate, le cumpăram în aur, deci mai scump, și când vindeam produsele noastre în străinătate, le vindeam pe argint, deci mai ieftin. Și în afară de aceasta, din pricina deprecierei argintului, și în genere a rentabilității lui, se născuse firește și o depreciere a hârtiei monetă și a biletului de bancă.

Starea financiară a țării după 1877. Inflația, agiul.

Așa dar, în România de după Război, de după declararea Independenței și a Regalității, starea financiară era deplorabilă din pricina, întâi, a *inflației,* căci hârtia lansată pe piață întrecea valoarea stocului nostru metalic dela Bancă, precum și din pricina, al doilea, a *agiului,* care dădea loc la dezastruoase speculațiuni. Pentru a remedia acestui lucru, trebuia, pe de o parte, retrasă hârtia monetă de pe piață și pentru a o rambursa trebuia un împrumut, iar pe de altă parte, trebuia adoptat etalonul aur, care redând biletelor de bancă valoarea lor nominală, stârpea agiul, și restabilea astfel echilibrul financiar al țării.

Dar Ion Brătianu, din spirit demagogic, ca să nu fie învinuit că îngreuie traiul, era împotriva noilor impozite și noilor împrumuturi, și, din spirit politic de partid, era împotriva adoptării etalonului aur, care ar fi redus Banca Națională la rolul ei adevărat de Instituțiune de emisiune și de regulatoare a vieței economice a țării, scoțându-i astfel posibilitatea de a face afaceri în folosul partizanilor săi.

Cu privire la împrumuturi și la impozite a fost nevoit cu încetul, să revie asupra intransigenței sale (prin împrumuturi interne deghizate și prin crearea monopolurilor alcoolului, al chibritelor, etc.), însă în privința etalonului aur și a statutelor Băncii Naționale, nimic nu l-a putut clinti.

Brătianu - Carp. deosebirea dintre ei.

Brătianu era, înainte de toate, omul partidului său. Și din perspectiva istorică pe care o avem astăzi asupra evenimentelor și a faptelor de atunci, nu i se poate aduce în această privință nici o învinuire, fiindcă fără partid el n'ar fi putut guverna, iar dacă n'ar fi guver-

nat, prea multe lucruri nu s'ar fi înfăptuit în această ţară.

Aceasta constituie esenţiala deosebire dintre el şi Carp. Unul şi-a călcat poate, şi-a călcat desigur, peste conştiinţa sa de om, în vederea unei înfăptuiri politice absolut necesare — celălalt a călcat poate peste datoria unui bărbat de stat practic, în vederea rămânerei în cea mai corectă atitudine de gânditor, de teoretician şi de *gentleman.*

Carp lupta, nu împotriva lui Brătianu, ci cu majoritatea liberală.

Nimic nu l-a putut îndupleca pe Carp să-şi schimbe vreodată, după împrejurări, atitudinea. Şi cum în politica sa financiară — care se rezumă într'un mănunchi de puţine şi simple formule: impozite pentru crearea de noi venituri, împrumuturi pentru acoperirea deficitelor bugetare, etalonul aur şi revizuirea regulamentului Băncii Naţionale pentru stabilizarea monetei şi regularea vieţei economice a ţărei — cum în această politică financiară, ca şi în atâtea alte chestiuni, ştia prea bine că în intimitatea gândirei sale, Brătianu îi dădea deplină dreptate, şi că numai în practică nu i-o putea da pentru a nu-şi dezorganiza partidul — pentru aceasta, lupta pornită de Carp în acei ani de grea cumpănă finaciară nu a dus-o contra lui Brătianu, ci a dus-o, nu *împotriva* dar *cu* majoritatea parlamentară, pentru a încerca s'o convingă *pe ea* de necesitatea adoptării politicei sale financiare.

Din cele 6 discursuri pe care le-a ţinut Petre Carp în Cameră între anii 1884 şi 1887 [1]) asupra acestei chestiuni vom spicui aci numai pasagiile care învederează politica sa financiară arătată mai sus, precum şi îndreptăţirea ei.

Mulţi din oamenii noştri politici cereau, alături de Carp, introducerea etalonului aur, dar nici unul nu se atingea de Banca Naţională. Ea era *tabu.* Unii din ei, Palade de pildă, atribuia criza financiară ce bântuia în ţară etolonul dublu, care am văzut că de fapt nu exista; alţii de exemplu Costinescu, o punea în sarcina

---

1) La 21 Noembrie 1884, primul său discurs după întoarcerea sa dela Viena; la 8 Febr. 1885, la 28 Noemb. 1885, la 4 Febr. 1886, la 26 Noemb. 1886 şi la 10 Martie 1887.

plăţii cupoanelor datoriei publice (50 milioane aur pe an) şi a importului care se plătea în aur, pe când micul export, plătit în argint, împiedeca reintrarea aurului în ţară.

Părerea lui Carp asupra menirei unei Bănci de Stat.

Carp atacă însă problema în completul ei şi în miezul ei. El spunea că Banca Naţională, după cum arăta însuşi numele ce i se dăduse la înfiinţare: bancă de scont şi circulaţiune, nu trebuia să facă alte operaţiuni decât operaţiuni de scont, iar în privinţa circulaţiunei monetei, ea trebuia să fie regulatoare creditului statului, adică, să dea drumul aurului când cererea este mare şi să-l reţină în cassele sale când cererea este mică (e vorba de monezile de aur care circulau pe piaţă). Ea trebuie deasemeni să reguleze dobânda, prin neîncurajarea afacerilor în timp de criză, afaceri cari servesc mai ales agiotagiile.

> *„Când a început Banca Naţională afacerile sale"* spunea Carp, *„a crezut că vor scade dobânzile în ţară.*
>
> *Că a făcut afaceri briliante pentru acţionarii săi, nu contest, dar că a scăzut dobânzile o contest, pentrucă agiul nu este decât o dobândă foarte grea"*.

Lombardul este, pentru ţările care au datorii mari în străinătate, foarte periculos, căci el tot numai agiotagiului serveşte. Pe când Franţa avea (pe atunci) la băncile ei de emisiune un scont de 565 milioane şi un lombard de 118 milioane, Germania un scont de 77 milioane şi un lombard de 17, Elveţia un scont de 95 milioane şi un lombard de 13, la noi în România, lombardul reprezenta 30 milioane, iar efectele scontate erau numai de 17 milioane. Pe când aşa dar toate ţările celelalte aveau un portofoliu de 5 ori mai mare decât lombardul, Banca Naţională avea un îndoit număr de lombard decât de scont.

Toate crizele mari, zicea Carp, se produc când producţiunea este mai mare decât consumaţiunea. In 1875 a fost în Europa o criză monetară, care a atras în Franţa oameni de stat şi financiari, s'au consfătuit împreună şi au constatat că *„producţiunea întrecând con-*

sumaţiunea afacerile devin prea numeroase şi nu pot fi mistuite; guvernele au atunci îndatorirea, de a impune băncile de emisiune, să oprească mişcarea la vreme, nedând producţiunei o prea mare încurajare". La noi se prevedea criza de mult, şi în loc de a opri mişcarea. Banca Naţională a făcut-o să crească. Pe când toate băncile străine în Franţa, în Anglia, în Germania, scădeau scontul, la noi Banca Naţională l-a menţinut pe treapta când era în epoca sa de înflorire. Fatal s'a produs criza. Căci o Bancă Naţională, care nu este orbită de interesul personal al acţionarilor ei, nu poate, în mod arbitrar, să urce sau să scoboare scontul; ea trebuie dimpotrivă să-l reguleze. Banca Naţională n'a făcut aceasta *„iar Guvernul a arătat faţă cu bancă acea indulgenţă paternă, dar culpabilă, pe care o are un părinte slab faţă cu copilul său, chiar atunci când el se abate dela calea cea dreaptă"*.

Banca Naţională să nu servească numai pe acţionarii ei, ci la regularea comerţului românesc.

In toate discursurile sale Carp revenea mereu asupra ideiei că *„Banca Naţională" să nu servească numai la acţionarii băncii, ci la alimentarea (dar cu prevedere) a trebuinţelor comerţului românesc"*. El cerea mereu *„siguranţă în raporturile comerciale"*.

„Tot ce producem noi vindem străinilor, spunea el, *tot ce consumăm, cumpărăm dela străini"*. Aşa dar, era de datoria noastră ca, în raporturile comerciale cu străinii, să se dea un mijloc de schimb a cărui *valoare constantă* să nu introducă în raporturile comerciale o nesiguranţă, (aur, sau argint), Banca Naţională, în loc să restrângă, a mărit activitatea comerţului nostru, aducând astfel o supra-producţiune pernicioasă.

> *„Dar încrederea ce avem în noi, nu o are şi străinătatea; ea şi-a zis: cu ce vor solda ei bilanţul? cu un lucru a cărui valoare este constantă, sau aleatorie? Pe când înaintea crizei, nu se uită că hârtiile noastre trebuie să stea în raport cu argintul* [1]*), dela criză încoace s'a deşteptat şi a zis:*

---

1) fiindcă diferenţa putea fi suportată de un stat cu finanţele în ordine. (N. A.).

nu mai dau hârtiei decât valoarea pe care o dau acelui argint, care nu constituie pentru mine o valoare constantă. Şi atunci a început agiul a creşte".

Mai vin agiotagii, zicea el, care speculează această stare de lucruri; mai vine partidul liberal, care nu vrea să facă împrumuturi, dar care a făcut totuşi unul deghizat, anume împrumutul ipotecar, când banca luând toate hârtiile asupra-i, fără însă a le plăti, a îngreuiat piaţa cu 26 de milioane de valori neconstante.

Agiul perpetuază criza financiară.

„Agiul perpetuază criza" zicea Carp la 28 Noemb. 1885 *„fiindcă tot ce vindem, vindem mai ieftim decât valoarea mărfii, şi ce cumpărăm, cumpărăm mai scump, şi îndată ce o valoare de schimb nu este constantă, cel care cumpără ia o primă de asigurare pentru un caz de pierdere",* ceiace măreşte preţul consumaţiunilor, îngreuind deci criza.

In această ordine de idei, tălmăcise el cu un an înainte, că prea mare sdruncinare în echilibrul dintre aur şi biletele de bancă (agiul), a tras totdeauna după sine o creştere exagerată a preţurilor tuturor obiectelor din comerţ, fiindcă:

„un negustor nu-mi cere valoarea obiectului plus 15% agiul, ci plus 18% agiul, căci mâine agiul acela poate fi în adevăr 18%, deci negustorul cere peste preţul obişnuit o sumă pentru agiu, plus o sumă arbitrară, care este menită să-l asigure contra creşterei eventuale a aurului. Acelaş lucru se întâmplă cu cel mai mic lucrător. Când vede el că leul d-tale nu valorează decât 85 de bani, are să ceară pentru munca lui un leu 15 bani".

Trecând dela aceste pilde mici, la cel mai mare exemplu din toate, la bugetul Statului, era deci invederat că atunci când un astfel de buget este evaluat la 130.000.000 lei, cum fusese acel din 1884—85, de fapt el nu reprezenta decât un buget de 110.000.000 diferenţa de 20 de milioane fiind absorbită de agiu.

Bugetele erau rău organizate.

De altfel bugetele erau, după părerea lui Carp, întotdeauna rău organizate. Când la un buget de 128.000.000, cum fusese cel din anul următor 1885—86,

se aloca pentru şosele 600.000 lei la o ţară de 5 milioane de locuitori, acesta, era un buget neserios (căci numai pentru *întreţinerea* şoselelor era nevoie de 1½ centimetru de pietriş pe an, iar statul acorda numai 3 m. m.). Când se ştirbea 2.000.000 dela nevoile armatei (600.000 lei dela concentrări şi 1.400.00 dela echipament), apoi bugetul din neserios devenea periculos; fiindcă *„pe lângă că armata este o şcoală de cultură, care va putea da rezultate mai bune decât întregul minister al Instrucţiunei Publice"*, apoi va mai trebui *„când conflictul se va naşte, să nu ne găsească nepregătiţi"* [1]).

Ştirbirile bugetare nu erau în calculele politice financiare ale lui Carp. Din potrivă, într'un stat nou, cu atâtea noi nevoi, „resursele trebuiau mărite în proporţia cheltuelilor neapărate". Şi această mărire a resurselor, o vedea el numai în mărirea impozitului mobiliar, în conversiunea titlurilor Stern & Oppenheim (care ar fi redus în 8 ani, opt milioane din cheltuelile bugetului), în suprimarea Consiliilor Judeţene Permanente, care reprezintă 18 milioane pe an *„şi care nu fac decât să satisfacă o clientelă electorală a Guvernului"*, şi în-

Stârpirea agiului prin introducerea etalonului aur.

sfârşit, şi de fapt în primul rând, în stârpirea agiului prin introducerea etalonului aur, care, dând din nou monetei cursul ei legal, va pune capăt la toate speculaţiile şi va aduce din nou înflorirea comercială şi economică a ţărei, dând statului şi posibilitatea de a-şi echilibra bugetele sale.

In urma acestor expuneri, repetate în Cameră de nenumărate ori, Guvernul veni însfârşit, la Februarie 1886, cu un proect de convenţie între el şi Banca Naţională pentru rambursarea biletelor ipotecare... în termen de 26 de ani (până în 1902).

Carp e exasperat. La 4 Februarie ia cuvântul şi-şi începe discursul cu un dicton latin : *Quos vult Jupiter perdere dementat prius* (când vrea Dumnezeu să piardă pe cineva, îi ia întâi minţile).

„Domnilor" — zice — *„o ţară trebuie să aibe*

---

1) Politica de defensivă în caz de izbucnirea unui război între Rusia şi Austro-Ungaria.

armată bine utiliată, instrucţia publică la înălţimea misiunei sale, finanţele în bună stare".

Pierderile Statului prin faptul existenţei agiului.

Printr'o lege care cere ca plata biletelor ipotecare să se facă în 26 de ani, rămân cele 26 de milioane fără acoperire, şi ca atare vor contribui la sporirea agiului. Or, anuităţile datoriei publice, prin faptul agiului, expun Statul la următoarele pierderi : ministerul finanţelor 6.800.000 lei (anuităţile), drumul de fier 900.000, ministerul de război 320.000; externe 150.000, lucrări publice 150.000, justiţie 150.000, *total 8.470.000 lei.* Pentru acoperirea acestei sume, guvernul va fi nevoit să ceară un spor de resurse prin crearea de impozite indirecte, dar orice va face, *„sporul de resurse nu va mări resursele"*, căci agiul rămânând constant, se vor mări în proporţie şi cheltuelile.

In consecinţă Carp ceru ca datoria „să se plătească de îndată". Să se facă deci un împrumut, căci un împrumut de 26 milioane cere o anuitate de 1½ milion pe an, pe când agiul expune Statul la o pagubă de 8.470.000 de lei pe an, după cum o arătase mai înainte, cu documentele în mână. In urma acestui împrumut, agiul ar scade, firește cu încetul, dar ar scade din primul an dela 15 la 8; iar dacă vrea cineva să facă să dispară cu totul, apoi să se introducă etalonul aur.

Carp cere modificarea statutelor Băncii Naţionale.

Dar proectul de lege de mai sus mai prevedea expres prelungirea *privilegiului Băncei,* adică consfinţea o stare de lucruri împotriva căreia tocmai lupta Carp de doi ani de zile. El arătă atunci Parlamentului că deşi ţara avea nevoie de un mijloc de circulaţiune care să aibă o valoare constantă şi care numai el dă siguranţa în comerţul internaţional, totuşi zadarnică ar fi chiar introducerea etalonului aur *„dacă nu vor fi modificate statutele Băncei Naţionale pentru a o împiedica de a face operaţiuni în detrimentul scontului şi al circulaţiei".*

„Băncei Franţei, de pildă, nu-i este permis de a cumpăra remiza în contul Statului, nu-i este permis de a face comerţul pe care-l face Banca aici. Banca noastră Naţională este ca şi un bancher ordinar; dacă m'aş duce azi acolo să cer un cec asupra Parisului, Banca Naţională mi l-ar da îndată.

A mers atât de departe încât a executat chiar ordine de bursă — afirm că a fost o vreme când banca Națională a făcut cumpărături și vânzări la Bursă, Apoi aceasta e menirea Băncei? Deaceia eu cer, ca odată cu introducerea etalonului aur, să se modifice și statutele Băncei, să se transforme în lege acele uzanțe prudente, serioase. care au fost adoptate de Banca Franței și care au pus-o în pozițiune, în vremuri foarte grele, de a scăpa creditul Statului. In starea în care ne aflăm noi azi, vă afirm că Banca Națională, nu numai că nu va scăpa creditul statului, dar va grăbi ruina sa ; vă afirm cum că o țară străină, dacă ar voi să ne facă azi rău, să ne pună de pildă în imposibilitate de a ne înarma, n'ar avea decât să provoace pe piețele Bucureștilor o cumpărare forțată de zece milioane aur, ca să vedeți rostogolindu-se tot creditul nostru... Chestiunea de a se ști dacă trebue noi resurse și noi impozite, a fost deslegată de guvern în favoarea ideilor mele... *introduceți acum ideia etalonului aur și modificarea statutelor Băncii Naționale... altfel guvernul va cădea, nu ca un partid constituțional, ci sub povara greșelilor sale".*

Cuvintele acestea păreau aproape ca rugămintea unui om exasperat de a vedea că toate argumentele sale sunau în deșert, că ele se loveau de rezistența unui egoism mai puternic de cât orice rațiune.

Dar însfârșit, în Noembrie 1886, guvernul recunoaște *prin Mesaj,* că dacă finanțele țării nu sunt nici lămurite, nici stabile, aceasta provine din cauza agiului.

Carp triumfă — nu din vanitate; dar în fine, dacă guvernul recunoaște lucrul acesta, după ce-l negase atâta vreme, înseamnă că va lua și măsurile trebuincioase pentru stârpirea lui.

Discursul pe care-l ținu Carp la Cameră cu acest prilej (29 Noembrie 1886) este unul din cele mai vestite din toate — și este acel care a fost și cel mai rău înterpretat din toate.

După o scurtă introducere, în care arată că criza fi-

nanciară ce bântue țara, are cauze mai mult interne decât externe, el urmă :

Alterarea valutei trebuia *să atragă după sine și o criză financiară; am spus-o Camerei dela început, sunt acum 2 ani. Atunci d. Câmpineanu, cu bunavoința care-l caracterizează, s'a ridicat și a zis : Domnule Carp, în interesul cui vii d-ta și faci o descriere atât de neagră despre viitorul nostru financiar? Insinuația era ușor de înțeles : eu făceam acea descriere în interesul inamicilor țărei. Ei! astăzi acuzațiunea aceia a fost răsbunată de însuși guvernul, căci el vine și recunoaște prin mesaj că dacă finanțele noastre nu sunt perfecte, nici lămurite, nici stabilite, aceasta provine din agiu. Precum eu însumi nu acuz guvernul că face această declarațiune în interesul altora decât în interesul țărei, cer dela dvs. să recunoașteți astăzi că ceeace am vorbit până acum, am vorbit în interesul țării, iar nu în interesul altcuiva (aplauze)".*

Pe urmă arătând toate *șarjele* ce s'au făcut împotriva Junimiștilor, Carp se oprește la sfatul ce dăduse, în aceiaș ședință, ministrul cultelor, sfat dat atât majorității, cât și opoziției *„să se închine toată lumea dinaintea omnipotenței domnului Brătianu, căci el a făcut războiul, a făcut regalitatea, a făurit România, și are dreptul la obediența întregei țări".*

Carp recunoaște în Cameră meritele lui Ion Brătianu.

„Nu știu până la ce punct teoria aceasta este exactă — zice Carp. — *In genere țările nu au nevoie și nici nu trebuie să fie recunoscătoare unui om. Un om a putut să facă mari servicii țării sale: nu și-a împlinit decât datoria... Nu vorbesc de cazul de față. O zic în genere. Aceasta e teoria... Eu recunosc că d. Brătianu e cel mai capabil,recunosc că e cel mai drept, recunosc că e cel mai delicat dintre d-voastră. Aceasta o recunosc întotdeauna, mai ales când el lipsește din mijlocul d-voastră".*

O furtună de aplauze acoperă aceste cuvinte.

Carp urmează :

„Dar pentru aceasta trebuie să recunoaștem că toate *de dânsul au fost făcute? După noi, toate*

acestea au fost făcute şi de doi alţi oameni. Doi oameni, din care unul e cheia de boltă şi celălalt temelia suveranităţii naţionale. Aceşti doi se numesc : unul regele Carol şi al doilea dorobanţul român *(aplauze)*".

Regele şi Dorobanţul.

După ce oratorul arată mai departe, că I. C. Brătianu recunoscuse în Cameră că a trecut Dunărea fără să ştie majoritatea şi fără prealabila ei învoire, ceeace înseamnă că trebuie să fi avut un îndemn şi un sprijin venit din altă parte, Carp adaugă :

„Cine ştie cu ce tact politic, cu ce energie morală s'a luptat regele, ca România să-şi poată lua locul în acel război, acela ştie că cea mai mare parte din merite îi revin numai Lui, şi când vorbesc astăzi de Coroană, îi aduc sincerele mele omagii!"

„Dorobanţul! Imi permiteţi să vă vorbesc de un incident dela Plevna. Când batalionul de vânători atacase reduta Griviţei, în câteva minute pierduse aproape trei sferturi din efectivul său şi a trebuit să se retragă. In dosul batalionului de vânători, erau alte regimente (14 şi 16 inf.) care, când au văzut pe vânători, întorcându-se, au început să strige înspăimântaţi : Vin turcii! producând astfel panică în rândurile tuturor. In timpul acesta turcii eşiseră din redute, înaintând în contra regimentelor româneşti. Deodată, unul sau doi din dorobanţi se întorc fără ordin, şi deschid focuri izolate; exemplul lor se lăţeşte, focurile izolate devin focuri de plutoane, focurile de plutoane devin salve de batalioane, linia mişcătoare a inamicului se transformă într'un zid de trupuri moarte, şi, turcii fiind învinşi, dorobanţii intră în redută! Pe când acestea nu se ştiau şi pe când se raportase la cartierul general că atacul a fost respins, în cartea măreaţă a eroismului român ,obscurul dorobanţ înscrisese cu sângele lui o nouă pagină mai glorioasă încă decât acele din trecut".

Şi pentrucă dorobanţul ne-a creat el această situaţiune, voiţi dvs. să profite acei care n'au nici un

merit ? Vă asigur că nu pentru cumularzi a murit dorobanțul la Plevna (aplauze prelungite)".

„De aceia, d-lor, pe rege și pe dorobanț îi revendicăm pentru noi toți, nu numai pentru Stânga și nu numai pentru Dreapta, căci și una și alta sunt prea mici pentru o haină atât de glorioasă. Pe rege și pe dorobanț îi revendică Țara; ai noștri sunt și-i vom păstra!"

Interpretarea dată de adversarî vorbelor lui Carp.

Iată, textual, toate cuvintele lui Carp. Și ce-a eșit din aceasta ? A ieșit o vorbă celebră, care a mers ca suveica de la unul la altul, născocită de oameni de rea credință și raportată de neștiutori, cum că Petre Carp a fost icoana reacționarului, căci el ar fi spus că în țara aceasta nu poți guverna decât sprijinindu-te *pe rege și pe dorobanț*, pe autoritate și pe forța brutală, pe insignele reacționarismului.

Et voila comment on écrit l'Histoire !

* * *

Cu privire la politica financiară a lui Carp, trebuie să mai amintim încă cele trei discursuri parlamentare pe care le-a ținut el în perioada mai sus arătată, asupra înființării unor târguri de vite, asupra porturilor-france și asupra impozitului funciar.

Târgurile de vite și porto-france. (Discursuri din 25 Ianuarie și 5 Februarie 1885).

Inființarea târgurilor de vite a combătut-o (25 Ianuar 1885), fiindcă era de părere că ele nu pot fi necesare decât dacă ar putea deveni târguri internaționale — posibilitate pe care o excludea — altfel vor lipsi de cumpărători, și înființarea lor n'ar însemna decât o nouă sarcină ce va greva bugetul țărei.

Inființarea, sau mai bine zis reînființarea porturilor france [1]), căci Galații și Brăila de care era vorba în specie, mai fusese înainte vremuri porto-france, era un proect de lege prezentat Camerei la 5 Februarie 1885, de

1) Se numesc astfel porturile în care mărfurile care merg în transit, pot fi debarcate și la nevoie chiar manipulate și vândute, fără a plăti vamă. Pe atunci tot orașul era declarat porto-franc; pe când astăzi numai portul, sau chiar numai o porțiune din port constitue zona francă.

altfel fără voia lui Brătianu. Carp îl combătu, căci porturile france fuseseră desființate de conservatori, cu asentimentul său. Kogălniceanu dimpotrivă apără proectul cu multă căldură, spunând că desființarea porturilor-france se datorește convenției noastre comerciale cu Austro-Ungaria, și că de pe urma acestei desființări gălățenii și brăilenii încercaseră grele pierderi. El vorbi de *„sabia lui Damocles"*, înțelegând prin aceasta — el, marele adversar al Austriei — că nici chestia Dunării măcar nu poate fi privită ca definitiv rezolvată.

Carp răspunse zâmbind :

Carp și Kogălniceanu sabia lui Damocles.

„Domnule Kogălniceanu, istoricul știe prea bine că sabia lui Damocles a stat atârnată, dar că ea nu a căzut niciodată... Așa va fi și cu sabia modernă a lui Damocles. Chiar de stă atârnată, ea nu va cădea niciodată, pentru că ea va găsi o țară în picioare, totdeauna gata să-și apere drepturile sale... Pe noi ne interesează numai un lucru : cine administrează pe Dunăre? Noi administrăm. Și în ziua când nu vom administra noi, atunci va fi permis d-lui Kogălniceanu să ridice o voce indignată, însă înainte nu!"

Cum după Carp, cuvântul a fost luat în Cameră de însuși Ion Brătianu, care, combătând unul din argumentele lui Kogălniceanu, declară că *„industria națională, de care are nevoie țara, nu se poate înființa decât cu ajutorul regimului protecționist"*. proectul de lege căzu.

Proectul de lege asupra absenteiștilor. Părerea lui P. P. Carp.

Insfârșit, la 8 Februarie 1885, Carp mai vorbi în Cameră pentru a combate proectul de lege, prezintat din inițiativa guvernului asupra impozitului funciar. De fapt proectul era îndreptat împotriva proprietarilor funciari, care-și arendau moșiile în loc de a le căuta singuri, precum, și mai ales împotriva absenteiștilor. Pe când proprietarul rural care-și căuta singur moșia, era impus cu 5% asupra venitului său, cei cari și-o arendau, cu 6% (dacă proprietarul locuia în țară) și cei care și-o exploatau prin administratori, cu 7% (dacă nu locuiau în țară), proprietarii care-și arendau moșiile având-și domiciliul în străinătate, plăteau 15%.

Legea, făcută în îndoitul scop de a da pământului un rendament rezonabil şi de a sili în acelaş timp pe oamenii cari, trăind fără muncă pe spinarea altora, apoi se mai şi înstrăinau, de a-i sili, zicem, să se întoarcă în ţara lor pentru a-şi împlini datoriile faţă de societate şi de stat — era una din cele mai bune legi a legislaturei liberale de după proclamarea regatului.

Obiectivitatea care călăuzeşte lucrarea de faţă, nu îngăduie ca atitudinea lui Carp în această chestiune să poată fi înţeleasă.

Petre Carp a trăit toată viaţa lui în ţară : la Iaşi şi la Bucureşti, făcând politică, şi la Tibăneşti, făcând agricultură. In străinătate se ducea cel mult o lună sau două pe an, la Vichy sau aiurea, pentru a-şi vedea de sănătate. Era deci mai indicat decât mulţi să aprecieze justificarea acestei măsuri.

Combaterea legei abstenteiştilor s'ar putea tălmăci dacă, animat de o prea mare dragoste de libertate, restricţiunea acesteia l-ar fi îndurerat. Dar în diferite rânduri, Carp a arătat că este partizanul libertăţii restrânse. Spusese doar el însuşi „este libertatea facultatea absolută de a face ce voim ? Eu cred că nu" [1]).

Ca atare afirmarea că, *„nu se poate transforma iubirea de ţară în paragrafe de codice penale"* pare o figură retorică, care, la Carp, miră. Iar argumentul, în sprijinul căreia el a citat pe Leroy - Beaulieu (Sur les impôts), cum că „arendaşii fac agricultură mai bună decât *les-grands seigneurs"*, este, astăzi în tot cazul, perimat, căci s'a constatat că dimpotrivă arendaşul care lucrează în timp limitat un pământ străin, încearcă să scoată din el un maximum de rendement, care-i sleieşte puterile — pe când proprietarul face agricultură mai raţională în vederea unui rendement, nu maxim, dar cât mai îndelungat.

Atitudinea lui Carp în chestiunea absenteiştilor rămâne deci, şi ca ideie şi ca scop, neînţeleasă [2]).

---

1) Vezi pag. 285.

2) Autorul acestei lucrări ţine să clarifice următoarea dilemă : în privinţa absenteiştilor este cu totul de părerea lui Carp, şi în deosebi asupra figurei retorice „că nu prin paragrafe de lege se

Proectul de lege pentru crearea unui fond de 30 milioane lei pentru armată. (Discursul din 5 Februarie 1887).

Cu totul altfel se prezintă el în faţa Parlamentului la 5 Februarie 1887, când un deputat (Locusteanu) propuse Camerei un proect de lege, din iniţiativă parlamentară şi iscălit de peste 80 de deputaţi, prin care se cerea să se deschidă un credit de 30 de milioane lei „pentru completarea armamentului şi apărarea neutralităţii", credit care se va acoperi prin împrumuturi publice.

Aici îl recunoaştem pe Carp aşa cum era, întreg şi curajos până la stoicism.

Deşi acest proect era de fapt un succes personal al său, căci se cerea tocmai ce voia el de atâta vreme: mărirea cheltuelilor pentru armată şi acoperirea acestor cheltueli printr'un împrumut — totuşi el combătu proectul, fiindcă acesta păcătuia împotriva lucrurilor pe care le socotea el cele mai sfinte din toate: sinceritatea şi responsabilitatea. Pentruce, întrebă el, proectul acesta vine din iniţiativă parlamentară şi nu din iniţiativa guvernului? Cum să-l discute el cu o majoritate care *crede* că reprezintă ţara, în loc să-l discute cu un guvern care în tot cazul reprezintă puterea? Cui să ceară lămuriri tehnice asupra cerinţelor armatei? Şi la întrebarea Generalului Leca, ministrul de război, dacă ar fi patriotic să ceară aceste lămuriri în public, Carp răspunde :

> *„Foarte patriotic, D-le General: fiindcă de 5 ani de zile, în comisiunea budgetară mă lupt cu Dvs. ca să daţi satisfacere adevăratelor nevoi ale armatei, şi Dvs. în 5 ani n'aţi făcut nimic din ce trebuia să faceţi. Acest trecut al experienţei mele faţă cu domnii miniştrii de război, dovedesc că*

---

poate codifica iubirea de ţară". Dar autorul acestei lucrări, printr'un procedeu de pură subiectivitate, este un înverşunat protivnic al restrângerei libertăţei individuale, pe care nu o poate concepe decât în impietarea ei asupra libertăţii altora. Insă el, autorul, nu este om de stat. Dacă ar fi om de stat, raţiunea colectivităţii l-ar îndemna să calce peste principiile sale personale în favoarea unui principiu de colectivitate — şi chiar atunci, cu restricţiunea de a nu face din om, conform tendinţelor moderne, numai un şurub al mecanismului societăţii etatizate.

Carp, dimpotrivă, era om de stat. Şi cum pe de altă parte era, din punct de vedere subiectiv ca şi din punct de vedere obiectiv partizanul libertăţii restrânse, deaceia atitudinea sa în chestiunea absenteiştilor ne rămâne neînţeleasă.

nu pot şti dacă astăzi, ceiace ne cereţi Dv. este suficient.... Dar să vă spun eu pentruce n'a venit guvernul cu această propunere: pentrucă este o tendinţă deplorabilă, de a nu lua răspunderea, de a se adăposti în dosul altor răspunderi. Dar noi voim ca fiecare să aibă curajul opiniunilor sale şi ale faptelor sale, pe care să le puie şi să le apere în faţa ţării... [1]).

Cererea unui credit de circa 5 milioane pentru transporturi militare. Suma de mai sus era menită să acopere deficite budgetare.

De altfel, cu un an înainte (21 Martie 1886), Carp spusese aceleiaşi majorităţi şi aceloraşi miniştri aceleiaşi lucruri, dar cu o mai mare impetuozitate decât acum, fiindcă atunci venise guvernul cu cererea unui credit de 4.700.000 lei pentru „transportul de material şi personal militar pe C.F.R. din anii 1878 la 1886", proect care, după părerea lui Carp, era menit a acoperi nu transporturile pe C. F. R. ci deficitele bugetare ale anilor anteriori, deficite pe care până atunci guvernul le arătase ca neexistente.

Lipsa aceasta de sinceritate îl exaspera pe Carp.

Simţul datoriei şi al răspunderei.

„Eu cred că trebue să binecuvântăm împrejurarea, că situaţiunea finanţelor nu e tocmai prosperă, căci sunt convins că altfel proectul acesta n'ar fi văzut încă lumina zilei, şi precum s'au ascuns în totdeauna deficitele bugetare, aşa s'ar fi ascuns şi acum, şi adevărul s'ar fi ivit numai în ajunul căderei guvernului, când aceste ar fi lăsat pe urmaşii săi să lichideze gestiunea sa... iar că guvernul liberal va cădea în curând este un lucru sigur... căci precum s'a închis era boierilor, care nu aveau simţul datoriei şi al responsabilităţii, tot astfel se va închide şi era liberalilor, care nu au simţul datoriei şi al răspunderei".

* * *

Acţiunea de răsturnare a opoziţiei-coalizate (1886-88).

Era liberalilor era, în adevăr, pe cale de a se isprăvi. Căci, dacă în Parlament compacta majoritate dicta

---

1) Asupra motivelor cererei de a se deschide acest credit, vezi mai jos.

încă, iar la Preşedinţia Consiliului omnipotenţa lui Brătianu era mai în floare poate decât oricând, în schimb strada, presa, provincia, îndemnată de „opoziţia coalizată" — care-şi spunea acum partidul „conservator-liberal" — începură a se mişca.

Acţiunea cea mare de răsturnare a guvernului a ţinut doi ani. Începută în 1886 prin campania „Epocei", noul ziar al tânărului Nicolae Filipescu, prin sângeroase încăerări de stradă la Botoşani şi prin atentatul împotriva lui Ion Brătianu [1]), ea sporeşte în 1887 prin alte repetate încăerări la Galaţi, la Buzău, la Severin şi în Vâlcea, printr'un început de acţiune antidinastică, ce produce la Iaşi bătăi şi răniri cu prilejul unei călătorii a regelui acolo, care este „fluerat" — şi culmineză în 1888 prin vestitele întruniri din sala „Orfeu" şi prin răscoalele ţărăneşti, care de altfel numai ele provoacă în fine demisia guvernului.

Surescitarea spiritelor.

Starea spiritelor era atât de surescitată, încât nici oamenii cari, printr'un ridicul anacronism, îşi zic „din lume", nu-şi mai puteau ţine firea (palme şi proces între Balş şi Xenopol, dueluri între Maiorescu şi Stătescu, între Djuvara şi Delavrancea etc.), şi cu atât mai mult nu fu deci cu putinţă ca Parlamentul să nu se resimtă de această strămutare a luptei politice pe terenul manifestărilor sociale şi populare. Deputaţi ca Dimancea, Paladi, Caton Lecca scad prestigiul parlamentarismului român la nivelul celui din Budapesta. Când acesta din urmă, Caton Lecca de la Bacău, introduce obiceiul de a întrerupe pe primul-ministru prin izbirea băncilor cu capacele de pe săltare „Brătianu tresare într'un gest de desgust" [1]). El reacţionează în afară printr'o drastică încercare de a pune capăt neorânduelilor prin forţă. Bande de bătăuşi, organizate de poliţie, circulă prin capitală, devastând redacţiile ziarelor opoziţiei. Rezultatul este o agravare a situaţiei. Lupta antiguvernamentală ia o şi mai pronun-

---

1) La 4 Septembrie 1886 Stoica Alexandrescu atentează la viaţa primului ministru, dar nu reuşeşte decât a sgâria mâna lui Robescu.

1) T. Maiorescu, op. cit. p. 230.

ţată accentuare antidinastică. Fluerăturile dela Iaşi se transformă într'o campanie de presă împotriva regelui. La un banchet al „Epocei" Gheorghe Ressu, vorbind de capul statului, spune că va trebui „să se plece sau să plece", iar Gheorghe Panu are un articol în „Lupta" intitulat „omul periculos", cuvinte prin care desemna el pe întâiul rege al României, pe care politicianii noştri voiau să-l coboare la nivelul patimilor lor politice [1]).

Conservatorii devin antidinastici.

Această nebunie colectivă cuprinde şi pe Junimişti. Ziarul lor „România Liberă" începe să ridice tonul, unii din prietenii lui Carp trec în opoziţia-coalizată, iar Maiorescu, de la tribuna parlamentară, de altfel cu măsura şi tactul care au caracterizat întotdeauna discursurile sale, atacă direct guvernul.

Junimiştii defetişti. Carp rămâne izolat.

In această vâltoare, singur Petre Carp rămase la o parte. Absolut singurul.

Motivarea acestei abţineri este lesne de tălmăcit. El vedea clar că zilele guvernului sunt numărate şi că era cu neputinţă ca Brătianu să mai rămâie la putere. Dar cine-i va urma ? Opoziţia coalizată, cea constituită într'un nou partid liberalo-conservator ? Dar era la mintea omului că oameni cu interese şi mentalităţi atât de deosebite, care se înscriseră numai în vederea luptei de răsturnare a guvernului, se vor desbina în chiar ziua căderei acestuia. Atunci cine ? Conservatorii ? Un partid slăbit, desorganizat, care, pentru a lupta, a avut nevoie de sprijinul liberalilor disidenţi, şi care, *mai ales* declarase că de îndată ce va veni la putere, va proceda la anularea revizuirii Constituţiei şi a legei Domeniilor Coroanei ? Acestui partid să-i dea regele Carol încrederea sa ? Nu se putea ! Mai rămânea deci cineva, afară de el însuşi, căruia s'ar putea încredinţa situaţia ? Carp credea că nu. Şi trebuie să fi fost atât de sigur de lucrul acesta, încât crezu de datoria lui să nu se urce şi el pe baricade, pentruca să nu se poate spune că a vrut să răstoarne guvernul pen-

1) Panu e dat în judecată şi condamnat la închisoare. El fuge din ţară pentru a scăpa de pedeapsă, ceeace-i scade foarte mult prestigiul politic.

tru a-i lua el locul. Voia *să se ştie* că locul acesta i se cuvenea, că l-a cucerit prin ideile sale politice, nu prin lupte extraparlamentare.

In cumpăna probabilităţilor a uitat Carp să arunce şi greutatea „rezervelor regale" — care-şi aveau de altfel rostul lor şi despre care vom vorbi îndată — aşa încât prevederile sale au fost împlinite numai pe jumătate.

Carp este invitat la întrunirea majorităţii în iarna 1887.

Intrucât însă Carp putea prevedea viitorul, dar nu-l putea cunoaşte, atitudinea sa de spectator imparţial al evenimentelor nu se desminţi în tot timpul acestei frământate perioade. La o întrunire a majorităţii, care avu loc la Senat în iarna 1887, Brătianu, pentru a strânge rândurile liberale, veni iar cu sperietoarea războiului (al războiului ruso-austriac, care de altfel nu era departe de a isbucni). El arătă că „nouri groşi se îngrămădesc la orizont" şi ca atare cerea liberalilor disidenţi să uite certurile şi rivalităţile lor şi să se strângă împreună pentru a lupta în vederea menţinerei neutralităţii României. La această consfătuire Ion Brătianu invitase şi pe Petre Carp, numai pe el din toată opoziţia „fiindcă" zicea dânsul „Carp este singurul bărbat de stat cu vederi largi şi luminoase, al cărui cuvânt *va trebui ascultat* în clipele grele prin care trece ţara" [1]) Carp se duse la consfătuire, dar când, după discursul lui Brătianu, Majoritatea îi ceru să-şi spuie cuvântul, el rămase gânditor şi tăcut, refuzând să vorbească. La rândul său Brătianu se urcă la tribună, cerându-i stăruitor să-şi arate părerea, pe care atunci Carp şi-o exprimă scurt, clar şi categoric: „In caz de război, România nu poate şi nu trebuie să rămâie neutră !"

Evident. Era primul şi poate unicul prilej de a încerca, împreună cu Austro-Ungaria, poate chiar cu Germania alături, dacă nu să se distrugă, dar cel puţin să se paralizeze pe o vreme ambiţiile colosului dela Nord. Putea tocmai Carp să ceară altceva decât intrarea noastră în războiu împotriva Rusiei ? E de

---

1) C. Bacalbaşa op. cit. II p. 40.

mirare că Brătianu, care era hotărît să păstreze neutralitatea, îi mai ceruse părerea, pe care e de presupus că o cunoştea. Iar că această invitaţie de a participa la consfătuirea majorităţii ar fi fost o manoperă de a lui Brătianu pentru a-şi atrage simpatia lui Carp, e iarăşi greu de crezut, fiindcă această simpatie ştia că o avea iar încolo trebuie să fi cunoscut destul de bine pe Carp pentru a şti că în intimitatea acestei consfătuiri, ca şi dela tribuna parlamentară, nu va putea stoarce niciodată altceva de la el decât adevărul pe care-l gândeşte.

Cuvântul lui Carp fu atât de puţin *ascultat,* încât, îndată după ce vorbi el, se sculă Stolojan pentru a propune un credit de 30 milioane lei „pentru înarmarea şi păstrarea neutralităţii României". Propunerea aceasta fu transformată în proect de lege, înfăţişat Camerei din iniţiativă parlamentară ; ea a fost după cum s'a arătat mai sus [1]), aspru criticată de Carp în Parlament [2]).

Carp încearcă reîntregirea partidului conservator. Manifestul opoziţiei — unite (15 Noembrie 1887).

In vara aceluiaş an, 1887, Carp, din ce în ce mai sigur că viitorul cabinet va fi format de el, ceru conservatorilor să se desfacă de coaliţia lor cu liberalii disidenţi şi să se considere reprezentaţi în Cameră prin Junimişti, pentru a putea astfel reîntregi partidul. Conservatorii refuză. Ba mai mult : la 15 Noembrie la deschiderea Parlamentului, pe când regele citea în Cameră mesajul ultimei sesiuni a legislaturei de patru ani, ei, adică toată opoziţia-unită, distribuiau pe stradă manifeste de un antidinasticism, la care liberalii nu cutezară să ajungă niciodată. Pe când în Cameră regele îşi începea mesajul, asigurând ţara de *„desvoltarea regulată şi liniştită a statului român"* şi şi-l termină cu vorbele : *„Dumnezeu să binecuvinteze lucrările d-voastră"*, — pe străzile capitalei circulau mani-

1) Vezi p. 354 urm.

2) Vrednic de luare aminte e că Petre Carp, în acest discurs prin care învinuia guvernul de a se ascunde în dosul răspunderei altora, nu destăinui o vorbă despre cele petrecute la întrunirea Majorităţii. Niciodată în lunga sa carieră politică, patima nu l-a putut îndupleca să destăinuiască lucruri, pe care simţul onoarei îl făcea să le privească ca discrete.

festele opoziţiei, care vorbeau de *„o ţară asvârlită în grozava alternativă de a alege între despotism şi revoluţiune"* şi de *„un Suveran, care trebuie odată să ştie, că dacă nu va cruţa ţării această dureroasă încercare, poporul român, blând şi îndurător, va arunca însfârşit răspunderea, nu asupra celor ce înconjoară Coroana, ci asupra Aceluia ce o poartă!"*

Poporul român — cu litere mari — era alcătuit din 9 persoane, şi anume, în ordinea subscrierei manifestului: Dimitrie Brătianu, Lascar Catargi, Gheorghe Vernescu, general Florescu, Nicolae Fleva, Alexandru Lahovari, Constantin Boerescu, Petre Grădişteanu şi Gheorghe Paladi.

Opoziţia-unită încearcă să atragă pe Carp.

Acest popor român — alias opoziţia unită — încearcă el acum atragerea Junimiştilor în coaliţie. In aceiaşi seară de 15 Noembrie, el convoacă, acasă la Take Ionescu (în strada Ştirbei-Vodă) pe opozanţii de toate nuanţele (Fleva, Arion, Djuvara, Lecca), pe foştii Junimişti trecuţi de vre-o 10 luni din partea lui Lascar Catargi (fraţii Negruzzi, Vasile Pogor, Dumitru Rosetti şi Ion Diamandi), precum şi pe Carp, împreună cu partizanii ce-i rămăseseră credincioşi (Maiorescu, Marghiloman, Laurian, Stroici şi Nica).

La acea întrunire vorbiră mulţi, cu avânt, cu impetuozitate, încercând să convingă pe Carp că intrarea sa în coaliţia opoziţiei unite este numai decât necesară pentru a putea răsturna guvernul. Indignat, Carp răspunde că, nu numai că nu va intra în coaliţie, dar, după antidinasticul manifest din acea zi, el refuză de a mai lucra cu deputaţii din acea Cameră şi demisionează din comisiunea Adresei — declaraţie pe care o repetă peste două zile, în şedinţa publică, la Cameră. Atât la acea întrunire, cât şi în Parlament, Carp mai declară de altfel că, având în vedere defecţiunea atâtor partizani — tocmai prietenii lui de la Iaşi — el nu se mai poate considera ca şef de grupare politică şi că acţiunea lui va trebui privită în viitor ca o acţiune personală.

Carp nu se mai consideră şef de grupare politică.

Totuşi, puţinii prieteni rămaşi în jurul lui îşi strâng rândurile tot mai mult.

Dizolvarea parlamentului. Noile alegeri 19 Dec. 1887 și 25 Ianuarie 1888.

La 19 Decembrie perioada legislaturii fiind terminată, Brătianu disolvă Parlamentul și la 25 Ianuarie viitor noile alegeri dădură guvernului obișnuita majoritate, opoziția parvenind totuși să ocupe 54 de locuri. Se alesără atunci, cu toată presiunea guvernului : Lascar Catargi, Dumitru Brătianu, Vernescu, Fleva, Marghiloman, Take Ionescu, Djuvara, Grădișteanu, Blarenberg, etc., etc. Pentru întâia dată intră în Parlament și Nicu Filipescu.

Dar reintrarea opoziției-unite în Parlament și greutățile ce pregătea ea să facă guvernului, nu speriau pe Brătianu. El era atât de obișnuit cu puterea, încât nu-i venea să creadă că ar putea vreodată s'o părăsească.

Afacerea Maican-Angelescu.

A trebuit ca tocmai atunci să izbucnească un scandal la Ministerul de Război, constatarea unor abuzuri la furniturile armatei — în urma căreia colonelul Dumitrescu, generalul Maican și chiar fostul ministru de război, general Anghelescu, fură condamnați la închisoare — pentrucă Brătianu, pe care corupția partidului guvernamental îl ustura, să se gândească însfârșit că ar fi timp să părăsească puterea.... dar nu cu totul. El însărcină pe Dimitrie Ghica, președintele Senatului și pe fiul fostului Domnitor Grigore Vodă, să propuie Junimiștilor un minister sub conducerea sa, a lui Ghika, în spatele căruia urma să lucreze, firește, tot mâna omnipotentului Brătianu.

Incercările lui Ion Brătianu de a constitui noui ministere cu elemente eterogene.

In seara de 21 Februarie 1888 Petre Carp primește acasă la el pe Beizadea Mitică, care rugase ca la acea consfătuire să mai fie de față Titu Maiorescu și Theodor Rosetti.

Președintele Senatului liberal propune acestora constituirea unui minister sub președinția sa; un minister care *ar avea sprijinul Parlamentului,* și în care ar intra Sturdza și Pherekyde din cabinetul Brătianu, Carp, Maiorescu și Rosetti din gruparea junimistă și din afară de grupări, Menelas Ghermani și Alexandru Știrbei.

Carp, căruia combinațiile guvernamentale îi erau de fapt perfect indiferente, întrucât „după lichidarea trecutului și ștergerea deosebirei dintre vechea Stângă și vechia Dreaptă", el cerea un singur lucru : reorganiza-

rea socială și financiară a țării, — sub conducerea ori cui, a sa sau a altuia — Carp primi propunerea lui Ghica, cu condiția acceptărei programului său și în prima linie cu condiția să se facă imediata reformă a Băncii Naționale spre a scăpa finanțele de agiu" [1]).

Ghica repetă vorbele acestea lui Brătianu, care ca și în 1884, ceru două zile de răgaz pentru a consulta Majoritatea, și, ca și în 1884, trimise după două zile răspuns că Majoritatea nu primește această condiție. Și nu trebue uitat, că între timp guvernul recunoscuse printr'un Mesaj Regal că reaua stare financiară a țării se datorește agiului [2]).

Indată după neizbutirea acestei combinații ministeriale, Dumitru Ghica încercă, tot din îndemnul lui Brătianu firește, o nouă combinație cu Pake Protopopescu, alta cu Costică Boerescu și o a treia cu Mihai Kogălniceanu. Nici una din ele nu putu izbuti, fiindcă toți cerură imediata disolvare a Camerei, pe care Brătianu nu o putea îngădui, deoarece aceasta ar fi însemnat definitiva lui îndepărtare de la putere.

Explicațiile la Cameră asupra nereușitei acestor încercări.

O tălmăcire generală avu loc la Cameră asupra acestor zadarnice încercări. In ziua de 27 Februarie, Nicolae Fleva atacând din nou, cu o deosbită violență, guvernul, Ion Brătianu îi răspunse, cu mult calm de altfel, că el a făcut tot chipul să împace pe toată lumea, să readucă la matcă pe liberalii disidenți și să facă un guvern de conciliațiune, dar că toate încercările și silințele lui au dat greș. Kogălniceanu arătă atunci că „ministerul cc i se propunea nu era de ordin constituțional", Lascar Catargi, strigând că „pe noi ne-a adus aci desnădejdea țării", tălmăci Camerei că nu poate exista o schimbare de guvern fără disolvarea Camerei, iar Carp, la rândul său, spuse că :

> *„Mi s'au oferit portofoliuri, nu guvernul.... I-am spus-o și regelui, că dacă e vorba ca noul ministeră să fie urmarea ministerului Brătianu, locul meu nu este acolo".*

---

1) T. Maiorescu, op. cit. p. 235
2) Vezi mai sus.

Dar Brătianu nu era omul care să se piardă cu firea. Nu izbutiseră încercările sale, va rămânea deci la putere. O mică remaniere ministerială se impunea însă. O făcu la 1 Martie, numind în minister, în locul lui Stătescu, al lui Gheorghian şi al lui Radu Mihai, pe Constantin Nacu, pe Take Giani şi pe Nicu Gane (care trecuse de curând la liberali) — minister menit să trăiască trei săptămâni, şi care n'ar fi ţinut nici atât, dacă nu se întâmpla ca regele Carol să fie nevoit să plece la Berlin, pentru a fi de faţă la înmormântarea Impăratului Germaniei, învingătorul dela Sedan, un Hohenzollern ca şi el.

Brătianu îşi remaniază ministerul. Regele pleacă la Berlin (1 Martie 1888).

In lipsa regelui din ţară toată lumea stătu liniştită, căci fără acest factor constituţional, schimbarea guvernului nu se putea face. Dar chiar în ziua întoarcerei sale de la Berlin, Duminică la 13 Martie 1888, opoziţia unită se întruni în sala „Orfeu", ţinând acolo o şedinţă „de răsturnare", de altfel deosebit de sgomotoasă. La eşirea din sală, mulţimea [1]), cu Nicolae Fleva în frunte, manifestează în faţa Casei Primului-Ministru, strigând „Jos guvernul, Jos Brătianu, Jos tâlharii!"

Intrunirea de la „Orfeu" (13 Martie 1888).

A doua zi, Luni 14 Martie, toată lumea aceasta cât o fi fost, 150 sau 1500 sau 3-4 mii de oameni vrea să se întrunească din nou la Orfeu, dar găseşte sala ocupată de.... soldaţi, zice Maiorescu, iar Bacalbaşa zice că de poliţie şi de bătăuşi [2]). Gonit de la intrare publicul acesta pătrunde în Strada Academiei, Blarenberg şi Vernescu se urcă în cupeul lui Fleva, dar sunt siliţi după câteva clipe să se coboare şi s'o ia la fugă, pe jos, căci „cetăţenii indignaţi" ai poliţiei deshămaseră cai şi sparseră geamurile trăsurei. Se produce o nemaipomenită învălmăşeală, armata şarjează şi publicul, din strada Academiei, pătrunde în piaţa palatului.Djuvara şi Morţun, în picioare într'o birjă, ţin pe Calea Victoriei discursuri mulţimei, iar Lascar Catargi, Dumitru Brătianu şi Gheorghe Vernescu, urcă scările palatului „pen-

Intâmplările de la 14 Martie 1888.

---

1) Bacalbaşa a văzut acolo 3-4 mii de oameni; Carp din potrivă, care a întâlnit-o pe Calea Victoriei, o evalua numai la 150!!

2) Ambii în op. cit. Maiorescu p. 236 şi Bacalbaşa II. 60.

tru a cere schimbarea guvernului" [1]). Delegaţia nu este primită şi publicul, îndârjit, dă năvală în curtea palatului, care pe vremea aceia nu era împrejmuită.

Regele Carol şi Lascar Catargi.

In timpul acesta, regele, de la o fereastră, privea liniştit spectacolul.

Regele Carol, sus la o fereastră deschisă şi Lascar Catargi jos pe peron, în faţa unei uşi închise!

1871 — 1888!

O pagină de psihologie, mai mult încă decât o pagină de istorie.

Dar mulţimea creşte. Ea strigă: „Trăiască Regele, jos Brătianu!"

Agresiunea de la Palat.

Carol I salută cu un deget şi pleacă de la fereastră — iar după cinci minute, deodată se aude un ropot de cai şi escadronul de Jandarmi călări intră în curte, cu sabia scoasă, şarjând mulţimea. Se aude o detunătură de pistol, venită nu se ştie de unde, lumea strigă, fuge, se înghesuie, şi în învălmăşeală, împinsă de şarjă, năvăleşte pe scara palatului, spărgând geamurile de la uşa de intrare. Cioburile lor rănesc câţiva oameni, sângele curge. Cavaleria e gata să şarjeze a doua oară, când în sfârşit un general iese din palat strigând maiorului Fănuţă, comandantul escadronului, să procedeze mai întâi la formele legale. Vine atunci, de undeva, şi un procuror, care porunceşte să se facă somaţiunile prescrise de lege. Trâmbiţa sună de două ori, somaţiunile sunt făcute, escadronul înaintează la pas, şi în mai puţin de 5 minute toată mulţimea aceia este împrăştiată.

Dar ea rămâne, noaptea târziu, pe Calea Victoriei între Bulevard şi Episcopie [2]). Se plimbă mai ales morocănoasă, prin faţa Teatrului Naţional, ale cărui ferestre erau iluminate şi ale cărui împrejurimi erau păzite de un cordon de jandarmi. Căci înlăuntru comercianţii capitalei sărbătoreau, printr'un ospăţ cu nesfârşite discursuri, pe Ion C. Brătianu, încă prim-ministru.

---

1) Opoziţia unită le dăduse această delegaţie cu o zi mai înainte, la întrunirea din sala Orfeu.

2) Ateneul Român.

Atitudinea lui Carp în timpul acestor întâmplări.

Carp, în timpul acestor turburări, se afla şi el în curtea palatului, dar cu totul în alte împrejurări decât în noaptea de 11 Februarie 1866. Ţinându-se la o parte de frământările opoziţiei, el nu fusese la întrunirile de la Orfeu şi nu ştia ce se întâmplase acolo. Mergea deci liniştit de acasă, de pe strada Doamnei, la club să-şi facă partida de pocker. Ajuns în piaţa Teatrului el văzu acolo, cam la vre-o 150 de oameni, care nu făceau absolut nimic, nici nu sbierau, nici nu urlau, nimic" [1]). Intâlnind un prieten, îl întreabă ce vrea mulţimea aceia acolo, iar acesta îi răspunse pe franţuzeşte :

„On a sabré le peuple en sortant, de la réunion sans somation préalable, et les deputés de l'opositition sont allé se plaindre au palais".

„Atunci mi-am zis : dacă deputaţii sunt la palat, să mă duc şi eu să văd. Şi atât de puţină lume era pe piaţă, încât am putut străbate lesne distanţa, ajungând pe treptele scării palatului. Atunci pe la ceasul 7½, recunosc că lumea aceea din 5 în 5 minute, striga : Uraa ! Trăiască Regele ! Jos Brătianu ! Deodată se aude un tropot de cai...".

Şi şarja începe fără somaţiune, ceiace în mintea omului de stat şi de ordine ce era Carp, era o abatere de la cea mai elementară datorie a guvernului, pe care i-o reproşă mai apoi în Cameră, arătând că asemenea greşeli se plătesc cu imediată părăsire a puterii.

Aspectele prin care sunt văzute evenimentele de oameni sunt în deobşte deosebit de interesante. Am arătat, culese din ştirile vremii, cum s'au desfăşurat ele în zilele de 13 şi 14 Martie. Am arătat cum le-a văzut viitorul ministru al Afacerilor străine, Petre Carp. Să arătăm acum felul cum le-a privit, sau în tot cazul cum le-a povestit, capul statului.

Insemnările regelui Carol.

Infăşurat în demnitatea sa regească, el notează, laconic, pentru posteritate : [2])

---

1) Citatele sunt din discursul său, ţinut la Cameră două zile mai târziu, la 16 Martie 1888.

2) In „Treizeci de ani de domnie ai Regelui Carol I (1866-1896). Cuvântări şi acte". Bucureşti 1897. II. p. p. 137-138.

„1 Martie. Majestăţile lor Regele şi Regina pleacă la Berlin pentru a asista la înmormântarea Impăratului Wilhelm I".

„3 Martie. Majestăţile lor Regele şi Regina sosesc la Berlin, unde sunt primiţi de Principele Imperial al Germaniei. Ei iau parte la prânzul familiei imperiale".

„4 Martie. La Charlottenburg se face înmormântarea Impăratului Wilhelm".

„5-8 Martie. Majestatea Sa Regina pleacă la Neu-Wied, Majestatea Sa Regele pleacă de la Berlin la Viena".

„9 Martie. Majestatea Sa Regele soseşte la Viena unde e primit în gară de Impărat".

„10 Martie. Majestatea Sa Regina soseşte la Viena unde e primită în gară de Impărat".

„13 Martie. Majestăţile lor Regele şi Regina sosesc la Bucureşti. Opoziţiunea-unită ţine o întrunire publică, care adoptă rezoluţiunea se ceară Majestăţei Sale Regelui, printr'o deputaţiune, demisia Ministerului. După întrunire se fac manifestaţiuni pe stradă".

„14 Martie. Manifestaţiunile pe stradă continuă. Manifestanţii sunt opriţi de jandarmi ca să treacă la Palat. Jandarmii călări curăţă curtea palatului de manifestanţii cari pătrunseră acolo".

Atât! Majestăţi, regi, împăraţi... şi o ceată măturată! Dar ziua cea mare a fost Marţi, la 15 Martie.

Manifestul opoziţiei-unite de la 15 Martie 1888. Intâmplările din acea zi.

Opoziţia-unită ticluieşte un manifest, care se împarte publicului în toate unghiurile oraşului. Se vorbeşte în el de un „popor măcelărit pe uliţe, în timp ce îmbuibaţii regimului, beţi de sânge şi de trufie, sărbătoreau la teatru gloria şefului lor".

Manifestul poartă 53 de iscălituri, printre care, firesţte, Lascar Catargi, Dimitrie Brătianu, Fleva, Panu, Mârzescu... dar şi Take Ionescu, şi Nicu Filipescu, chiar Iacob Negruzzi şi Alexandru Marghiloman.

Carp nu-l iscăleşte.

Deputaţii opoziţiunei iau hotărârea a merge la Cameră în convoi, încet, cu capetele descoperite, ca la o

înmormântare „în semn de doliu pentru sângele nevinovat vărsat eri de guvern".

Vom reproduce aci trei versiuni, povestite de martori oculari.

Intâi a lui Titu Maiorescu :

Versiunea Maiorescu.

„Pe la amiază, procesiunea anunțată începe a se mișca încet. Puțin numeroasă până la strada Carol, ea crește de la podul Dâmboviței încolo și ajunge în grămadă compactă la bolta de sub turnul Mitropoliei. Aici se vede oprită de sergenți și de Vânători, cu un procuror înaintea lor. Numai deputații sunt lăsați să pătrundă. Se produce o mare învălmășeală. O companie de vânători înaintează din cealaltă parte a Mitropoliei și ocupă curtea dealungul intrărilor Camerei. In momentul în care N. Fleva urcă treptele dinaintea ușii rezervate deputaților, se aud tunături de pușcă și de revolver. Alături de ele, un ușier al Camerei, lovit de glonțul unui soldat, *cade mort; peste sângele lui, împroșcat în tindă, trebuie să treacă deputații cari mai sosesc.* In fața cadavrului, Carp apostrofează pe ministrul Sturdza cu o violență, care pentru mult timp le-a întrerupt relațiile personale. *In chiar sala ședințelor o scenă nemaipomenită : printre deputații emoționați la culme, sub strigătele de spaimă ale doamnelor dela tribună, înaintează deodată procurori și judecătorii de instrucție și încep să caute după arme în buzunarele mandatarilor națiunii, bănuiți de guvern. Prezidentul Camerei, generalul Lecca, precum chemase armata în curtea Mitropoliei, îngăduise și profanarea Adunării. Deputații Fleva și Filipescu se văd arestați sub pretext de flagrant delict și conduși în temnița de la Văcărești. Era vorba să se arunce asupra lor vina omorului".*

Versiunea Bacalbașa.

Versiunea Constantin Bacalbașa [1]):

„Spectacolul procesiunei era impresionant. In fruntea ei mergeau, descoperiți, Dimitrie Brătia-

1) op. cit. II. p. 63 urm.

nu, Lascar Catargi şi Gheorghe Vernescu. Eu mă aflam în cel din urmă rânduri alături de Panu. Pe stradă, până la Mitropolie, n'a fost nici o manifestaţie, căci afară de circulaţia obişnuită n'a fost nici un om mai mult. Dar când ajunserăm la Dâmboviţa mulţimea era foarte mare. Porţiunea din strada Bibescu, amândouă dealurile şi strada gemeau de lume".

„Gangul clopotniţei era ocupat de un detaşament de vânători care nu lăsa să treacă decât pe acei care se legitimau că erau deputaţi. Atunci o împinsătură fu dată de către cei de la spate şi cordonul fu spart".

„Impins de mulţime ajung în curtea Mitropoliei. Alături de mine văd pe Nicu Filipescu care lupta cu un soldat ca să-i smulgă arma. Lumea alerga din toate părţile, un mare număr de Vânători eşi din corpul de gardă şi goana după civili începu prin curte. Avocatul Fundăţeanu este bătut de soldaţi, procurorul Sfetescu ţinut de guler de doi vânători şi ghiontit... dar un foc de puşcă răsună. Se aude un svon : L-au omorât pe Fleva. Mă apropii de intrarea Camerei şi văd un om întins pe jos, dar nu era Fleva; era un uşier, căzut, nenorocitul, victima unei erori. Glontele îl lovise în cap".

„Versiunea ce a circulat atunci era următoarea : trebuia asasinat Fleva. Pentru executarea hotărârei, fusese postat într'unul din turnurile Mitropoliei, sergentul major de gardişti Silaghi. Acesta, în clipa când a văzut pe Fleva, trase asupra lui, dar emoţiunea făcându-l să-i tremure braţul, el greşi lovitura".

„In Cameră agitaţia a cuprins pe toată lumea. Membrii parchetului, prefectul poliţiei, comandantul pieţei, fură chemaţi în grabă. Mulţi din deputaţii opoziţiei veniseră înarmaţi cu revolvere spre a se apăra în caz că vor fi atacaţi de bătăuşi. Faptul fiind cunoscut de poliţie, procurorul anunţă că va proceda la percheziţia corporală. Atunci Take Ionescu, Alexandru Djuvara şi alţii

trec revolverele soţiilor, care se aflau în tribuna doamnelor — căci în ziua aceia tribuna era, ca nici odată, garnisită de o mulţime de femei din elita socială [1]), care nu voiseră să piardă un spectacol senzaţional. Percheziţia dădu astfel un rezultat negativ. Către seară fură totuşi arestaţi şi trimişi la Văcăreşti deputaţii Nicolae Fleva şi Nicolae Filipescu".

Versiunea unui ziar al opoziţiei : Versiunea presei.

„Comitetul opoziţiei-unite se adunase seara târziu la Vernescu acasă, discutând în cea mai mare turburare: ce era de făcut? Fleva, teatral ca totdeauna, propune ca, în faţa cruzimilor autorităţilor, comitetul opoziţiei să se pună a doua zi în fruntea poporului şi să meargă în procesiune la Cameră, făcând ca clopotele bisericilor să sune a înmormântare...".

„Ziua de 15 Martie era splendidă, caldă, senină, frumoasă, luminoasă [2]). Manifestanţii plecară pe jos dela clubul Opoziţiei-Unite de pe Bulevardul Elisabeta înspre Adunarea Deputaţilor, în frunte cu Fleva, Filipescu, Djuvara, Lecca şi alţii. Dimitrie Brătianu urma în trăsură. In vreme ce cortegiul înainta încet spre Mitropolie, mărindu-se la fiecare pas cu valuri noi de partizani şi de curioşi, în interiorul Camerei era linişte mare. Ion Brătianu nu venise, Dimitrie Sturdza conferea în cabinetul Primului-Ministru cu generalul Lecca, preşedintele Camerei; curtea Mitropoliei, era goală de tot, căci soldaţii comandaţi pe acea zi, erau ţinuţi ascunşi... Pe vreme ce unul dintre secretari citea la tribună comunicările zilei cu glas slab şi monoton ca o litanie, deodată se auzi o împuşcătură în curte şi la toţi li se strânse inima. Ca o scânteie electrică trecu prin capul celor de faţă ideia: s'a comis o crimă! După câteva secunde, se aud mai multe focuri de puşcă, iar deputaţii ce erau în Cameră, se reped la uşile Adunării şi văd

1) Tribunele erau jos, la nivelul incintei.
2) E stilul presei din 1888.

cu groază în mijlocul vestibulului un cadavru zăcând într'o baltă de sânge".

„In întâiele momente de emoţie, nimeni nu ştie cine este cel împuşcat. Unii cred că e Fleva, alţii că e Epurescu, şi abia mai târziu îşi dau seama că este Nicolae, un uşier al Camerei, străin sărmanul de luptele şi pasiunile partidelor politice [1]*).*

„Scena ce urmă acum în Adunare este indescriptibilă. Deputaţii care veneau la Cameră aleargă prin curte spre uşa intrărei de frica puştilor soldaţilor, sar peste cadavrul lui Nicolae, călcând prin sânge *şi năvălesc în sala şedinţelor. Gheorghe Pruncu, apucat de un tremur nervos, ţipa ca nebun cât îl ţinea puterile : „Săriţi, apăraţi-vă, ne omoară!" Mişu Marghiloman, palid, cu cravata desfăcută, cu pălăria strivită, se izbeşte de Nicu Constantinescu care-l înjură. Furios, Marghiloman îi dă două palme, iar Constantinescu se repede, apucă o sticlă de apă din mânele unui servitor şi o asvârle în capul lui Marghiloman. Vulturescu, strigând, acuză pe Nicu Filipescu, care ţinea un revolver în mână că el a omorât pe uşier, iar Filipescu, apucă pe Vulturescu de piept, îl sgâlţâe, vrea să-l trântească la pământ şi abia izbutesc câţiva deputaţi să-i despartă. Petre Carp înhaţă de guler pe Dimitrie Sturdza, care se cobora de la telegraf unde dăduse ordin să vie şi Jandarmii, îl aduce cu putere înaintea cadavrului şi-i strigă : „Mişelule, iată-vă-ţi isprăvile. Porunceşte odată să înceteze crimele !..."* [2]*)*

Şi după toate aceste, iarăşi senina versiune a regelui:

Versiunea Coroanei.

„15 Martie. Manifestaţiile pe stradă continuă. Miliţia opreşte mulţimea de a intra în curtea Mitropoliei şi de a pătrunde în sala şedinţelor Camerei. Jandarmii călări fac o şarjă pe piaţa Bibescu. Uşierul Camerei N. Popovici e lovit de un glonte de revolver. *Domnii N. Fleva şi N. Filipescu sunt arestaţi".*

---

1) Tot stilul presei din 1888.

2) Punctele sunt în text. Petre Carp şi Dimitrie Sturdza erau cumnaţi.

Uşierul e lovit de un glonte de revolver ! E versiunea guvernamentală, oficială, pentru a pune omorul în spinarea opoziţiei [1]).

Şi soarele apune peste ziua de 15 Martie, dar Ion Brătianu n'a demisionat încă.

A doua zi, Joi, şedinţe furtunoase la Cameră. Vasile Lascar, deputat guvernamental, întreabă banca ministerială ce măsuri are de gând să ia pentru a garanta *„libertăţile publice din ţară"* faţă de atentatul comis *„de bandele opoziţiei"*.

Ii răspunde Carp, emoţionat :

Discursul lui Carp la Cameră în ziua de 16 Martie 1888.

„Domnilor Deputaţi, dacă îndrăsneala ar fi suficientă ca să acopere o crimă, guvernul ar fi alb ca omătul; dacă numărul ar fi suficient pentru a asigura impunitatea, veţi rămânea nepedepsiţi. Sunt însă pete care, odată căzute pe fruntea unui om, trebuie să-l facă să plece capul; orice va face, de răspunderea finală nu va putea scăpa, şi am convingerea că răspunderea aceia va fi mai apropiată decât se poate crede".

Carp istoriseşte împrejurările din zilele trecute, astfel precum le-a văzut şi trăit el [2]), încrimineză guvernul că de trei ori în trei zile a ordonat armatei să şarjeze mulţimea fără ca să se fi făcut somaţiunile legale, că a îngăduit să pătrundă forţa publică în Adunarea Deputaţilor fără încuviinţarea acesteia (citeşte par. 55 şi 56 din Constituţie), apără opoziţia de învinuirea ce i s'a adus de a fi comis acte anti-dinastice, şi termină cuvântarea sa prin următoarele cuvinte, îndelung aplaudate de toată opoziţia :

„De aceia, D-lor, nu vorbiţi de libertăţi ameninţate. Nu noi le ameninţăm; Dv. le ameninţaţi. Nu ne vorbiţi de pericolul Coroanei. Vă asigur că ea n'a fost nici un moment în pericol. Vorbiţi-ne de furniturile armatei; vorbiţi-ne de modul cum se

---

1) De altfel, dacă e adevărat că glontele a fost tras de gardistul Silaghi, poate să fi fost şi de revolver; dar ca să se poată afirma cu atâta siguranţă şi uşurinţă că *„Filipescu împuşcă pe uşierul care se opunea la intrarea deputaţilor în sală"*, cum o face D-na Sabina Cantacuzino, fiica lui I. C. Brătianu, în amintirile d-sale. (Din viaţa familiei I. C. Brătianu p. 345) e un lucru cu totul de mirat.

2) Vezi p. p. 365—366.

administrează Banca şi finanţele ţării; vorbiţi-ne de administraţia prin judeţe; vorbiţi-ne de toate aceste, căci acolo sunt interesele ţării în joc... Cred că astfel cum se guvernează această ţară, ea nu poate merge înainte spre bine. Nu poate, şi veţi vedea-o în curând!".

Soarele apune şi peste ziua de 16 Martie, iar Ion Brătianu tot n'a demisionat încă.

La 17, 18, 19, Martie, nimic.

La 20 Martie izbucneşte o revoltă ţărănească în satele din jurul capitalei. Focarul e la Urziceni. La 21 şi 22 răscoala se întinde în tot judeţul Ilfov, în Prahova, în Ialomiţa, în Dâmboviţa.

Răscoalele ţărăneşti. Demisia lui Ion Brătianu (23 Martie 1888).

La 23 Martie, dimineaţa, Ion Brătianu demisionează.

Nu se poate spune că întâmplările din capitală n'au contribuit la demisia guvernului. Dar e totuşi invederat că ea n'a fost dată decât după izbucnirea şi lăţirea răscoalei ţărăneşti.

Scânteia, aprinsă de C. A. Rosetti când cu cererile sale de revizuire a legei tocmelilor agricole şi de reformă administrativă pentru desfiinţarea hrăpăreţilor zapcii cari speculau ţărănimea, scânteia aceasta aprinsese un foc care mocnea de câţiva ani, şi isbucni deodată din mai multe părţi, prevestitor al marelui incendiu din 1907. El trecu aproape neobservat de locuitorii capitalei ocupaţi cu politica lor, dar avu în schimb un puternic răsunet în sufletul lui Ion Brătianu, care înţelese că va fi necesar să se trimită armată pentru a potoli răscoalele. Inima lui de fost revoluţionar sângeră, iar în mintea clară a omului de stat ce devenise acum, i se înfăţişă deodată întreaga chestiune economică şi socială a ţăranului român, rămasă încă nerezolvată.

Era bătrân, era duşmănit — trecu mâna.

CAP. VIII

Guvernul Theodor Rosetti
(Martie 1888 — Martie 1889)

După o scurtă consfătuire cu primul său ministru regele îi primi demisia, chemând la palat pe Theodor Rosetti pentru a-l însărcina cu formarea guvernului.

Dar de ce pe Rosetti ? Dece nu pe altul ? Dece nu pe Carp ?

Motivele se pot uşor tălmăci.

Motivele care au îndemnat pe rege să însărcineze pe Th. Rosetti cu formarea guvernului. Vechile şi nouile desbinări dintre conservatori şi liberali.

De la închegarea vieţei noastre constituţionale — ba chiar dinainte, de la Divanurile Adhoc — nu erau în ţară decât două partide politice, cel conservator şi cel liberal, care de bine de rău s'au deosebit la început printr'o ideie, şi pe urmă printr'o tendinţă. Am văzut că diferenţierea aceasta se născuse în 1858 pe chestiunea agrară, unii, Liberalii sau Roşii, cerând împroprietărirea ţăranilor spre a-i lipi din nou de glia care fusese a lor, precum şi pentru a crea în ţară mica proprietate, Conservatorii sau Albii, care erau marii latifundiari ai ţării, opunându-se unei exproprieri silite a domeniilor lor. Aceasta era desbinarea dintre ei, căci asupra celorlalte doleanţe politice — domnul străin, monarhia ereditară şi neatârnarea ţării — ei erau uniţi, şi le-au şi înfăptuit mai târziu de comun acord.

Insă atât după lovitura de Stat din 1864, când Cuza şi Kogălniceanu au făcut împroprietărirea, cât şi după 1866, când s'au pus bazele vieţii noastre constituţionale, deosebirea dintre cele două partide începu să dispară

fiindcă pe deoparte Liberalii îşi împliniseră programul, iar pe de altă Conservatorii nu mai puteau reveni asupra faptului împlinit. De atunci înainte s'a putut constata că între Liberali şi Conservatori nu mai era o deosebire de idei, ci, cel mult, una de tendinţe: anume încercarea celor dintâi de a democratiza ţara prin crearea şi întărirea unei burghezimi, neexistentă mai înainte, şi rezistenţa, moale de altfel. a celor de al doilea la încercarea acestei democratizări, care totuşi a izbutit.

In colo, întrucât Conservatorii se mai plecaseră cerinţelor vremii, iar Liberalii, după o primă dar ncîndestulătoare expropriere, nu numai că lăsaseră chestiunea ţărănească să lâncezească, dar şi deveniseră cu încetul convinşi adepţi ai proprietăţii mijlocii, ca să nu zicem chiar mari, e firesc deci că cele două partide politice, care ajunseseră în cursul anilor a fi puternic organizate, nu se mai deosebeau nici prin idei şi aproape nici prin tendinţe, dar în schimb se duşmăneau de moarte din pricina poftei fiecăruia de a fi în fruntea bucatelor.

Ambiţii personale desfăcuseră din sânul partidului liberal mici grupări fără însemnătate, ca ale lui Gheorghe Vernescu sau Nicolae Fleva, dar se înţelege că, dacă între cele două mari partide politice nu mai era acum decât o vagă deosebire de idei şi de tendinţe, apoi între aceste grupări şi acele partide nu putea fi niciuna.

Cât despre Socialişti, care ei, da, prin ideile lor s'ar fi putut deosebi de toţi ceilalţi, erau încă prea puţin numeroşi pentru a putea reprezenta măcar o grupare, necum un partid.

In tot timpul acesta numai din sânul partidului conservator s'a desprins un grup de oameni cu idei cu totul deosebite : junimiştii.

Am văzut din cele ce preced că aceste idei se pot rezuma în felul următor: după rezolvarea tuturor chestiunilor propuse în sânul Divanului Adhoc, viaţa românească trebuia acum îndreptată spre o *Eră Nouă,* a cărei cerinţă de căpetenie era organizarea socială a ţării prin reforme serioase, care să garanteze propăşirea noului stat românesc, precum şi libertatea individuală, în-

scrisă în Constituţie, dar nesocotită de politiciani — şi anume prin inamovibilitatea magistraturii, prin independenţa comunii, prin descentralizarea administrativă, prin îmbunătăţirea stării meseriaşilor şi prin redeşteptarea conştiinţii civice prin şcoală. Se mai cerea în al doilea rând temeinica îndreptare a finanţelor Statului prin stârpirea agiului şi în al treilea rând se cerea printr'o mai raţională legiferare a contractelor şi printr'o nouă împroprietărire, stabilitatea proprietăţii mici, acea de Liberali creată dar de ei părăsită.

Acesta fiind stadiul în care se aflau partidele politice, cui ar fi putut regele, după o lungă şi rodnică guvernare a lui Ion Brătianu, să încredinţeze destinele ţării ?

Conservatorilor nu, fiindcă de câţiva ani încoace partidul lor nu putea fi privit ca existent, întrucât din împreunarea lui cu elementele răsvrătite ale partidului liberal se formase o coaliţie, care şi luase nedefinitul nume de partid „Conservator-Liberal" sau „Liberal-Conservator". Prin urmare un partid conservator de sine stătător nu mai exista.

Coaliţii nu, fiindcă această eterogenă împreunare nu forma un partid politic, ci o înfrăţire de luptă.

Vernescanilor sau Fleviştilor nu, fiindcă făceau şi ei parte din coaliţie.

Junimiştilor nu, fiindcă, după cum am văzut mai sus, gruparea lor suferise şi ea în ultimii ani o desagregare, care făcuse pe Carp să declare că nu se mai consideră şeful unui partid politic.

Ce rămânea regelui decât, în lipsa unui partid, să se adreseze unei persoane ?

Dar cui ? Lui Catargi ? Dar un minister sub preşidenţia acestuia ar fi însemnat, dacă ar fi fost format sub auspiciile coaliţiei, o desbinare între membrii lui chiar din a doua zi, iar dacă i s-ar fi impus să se desfacă de coaliţie, ar fi însemnat ca regele să reînfiinţeze proprio motu partidul conservator, despre care ştia că nu vrea să recunoască revizuirea Constituţiei şi nici alianţa cu Puterile Centrale.

Regele Carol I şi P. P. Carp. Cauza neînţelegerei dintre ei.

Atunci cui ? Lui Carp ? Ar fi fost cea mai firească din soluţii. Dar cu toate serviciile aduse de acesta la Viena, cu toate că tranşarea Chestiunei Dunării i se datora lui şi tot lui alianţa cu Germania, cu toate că inteligenţa şi dinasticismul său erau cunoscute lui Vodă, totuşi acesta nu voia să-l aibe pe Carp în fruntea guvernului, iar motivul veşnicei reţineri a lui Carol I când era vorba de Petre Carp, ni-l desvăluieşte prinţul Bülow în Memoriile sale :

> „*Carp*" scrie el : „*era o natură de elită, în care puteai pune cea mai desăvârşită încredere, un om curagios, deschis şi cinstit. Insă regelui Carol nu-i era simpatic, fiindcă omul acesta avea faţă de toată lumea şi chiar faţă de monarhul său, o natură prea independentă*". *(Denkwürdigkeiten, IV, p. 622).*

Iată aşa dar că şi străinii ştiau lucrul acesta, că regele Carol, fire foarte despotică, nu se putea înţelege cu Carp, din pricina intransigenţei acestui caracter, care nu se putea pleca în faţa nimănui, nici a lui Vodă. Accasta a fost, spre paguba ţării, cheia veşnicei neînţelegeri între aceşti doi oameni

Neavând deci la îndemână nici partide organizate, nici oameni pe care să-i aprecieze, regele găsi calea întoarsă de a încredinţa puterea totuşi Junimiştilor şi lui Carp, singurii indicaţi de a veni în momentele acele la putere, dând însă preşedinţia consiliului lui Theodor Rosetti.

Theodor Rosetti. Guvernul său era un guvern junimist.

Acesta, de câţiva ani membru la Curtea de Casaţie, nu mai făcea politică militantă, putând ca atare fi privit ca o persoană neutră, cu care în tot cazul s'ar fi putut înţelege regele mai bine decât Carp.

Dar că de fapt era vorba de un guvern junimist, se adeverea nu numai prin numele lui Rosetti, dar şi prin formaţiunea ministerului, compus în majoritatea lui, din partizani de ai lui Petre Carp.

Ministerul lui Rosetti.

Theodor Rosetti avu preşedinţia consiliului şi ministerul de interne, Petre Carp externele, Titu Maiorescu cultele, Al. Marghiloman justiţia, Menelas Ghermani fi-

nanţele, Al. B. Ştirbei, lucrările publice şi generalul C. Barozzi războiul [1]).

Firește că un atare minister compus din cei trei fondatori ai Junimei: Maiorescu, Rosetti şi Carp, din noii junimişti Marghiloman şi Ghermani, şi numai din doi neutri Ştirbei şi Barozzi, reprezenta un guvern junimist. Şi e iarăş firesc că, un atare guvern fiind menit să înfăptuiască programul *Erei Noui,* lui Carp îi era indiferent dacă stătea el însuşi sau un prieten de al lui în fruntea acelui guvern.

Greutăţile de la început.

Inceputurile acestei guvernări fură anevoioase, fiindcă noul minister până a-şi înfăptui sau a încerca să-şi înfăptuiască programul avu de luptat cu greutăţi care trebuiau imediat soluţionate. Şi în primul rând neplăcuta sarcină de a potoli răscoalele ţărăneşti trimiţând armată împotriva răsvrătiţilor, ordinea neputându-se complet restabili decât abea după vre-o 3 săptămâni (12 Aprilie) [2]). La aceasta trebueşte adăogată împrejurarea că la 23 Martie, când fu însărcinat Rosetti cu formarea cabinetului, Bugetul pe 1 Aprilie nu era încă votat şi ca atare noul minister fu silit să guverneze cu parlamentul liberal, neputând păşi mai departe, până această formalitate nu fu împlinită. De altfel, în timpul acestei scurte colaborări, liberalii nu făcură guvernului nici o greutate, ei votară bugetul în urma căruia, la 4 Aprilie, seziunea parlamentară fu închisă. Guvernul hotărâ să disolve Camerile abia la 8 Septembrie, noile alegeri urmând să se facă în Octombrie. Veni,

---

1) Ministerul de Domenii n-a avut titular. De la 23 Martie la 4 Iunie interimatul l-a ţinut Maiorescu, iar de la 4 Iunie la 11 Noembrie Carp.

Marghiloman, după abia 4—5 ani de viaţă politică, ajunge ministru, ceiace îndreptăţi pe Ion Brătianu să-i spue, în toamnă, când îl întâlni la Cameră: Le soleil couchant salue le soleil levant I. Marghiloman ar fi putut să-i răspundă: *Je désire* que le soleil levant soit aussi brillant que le soleil couchant", dar, presumţios, cum era, el răspunse: *J'espère* que le soleil levant sera aussi brillant que le soleil couchant" ceiace-i atrase din partea lui Brătianu răspunsul: „Pour faire ce que nous avons fait, encore faut il être aidé par les événements". (Vezi în Sabina Cantacuzino. o. c. p. 347).

2) A rămas până azi nestabilit dacă răscoalele aceste au fost puse la cale de „Coaliţie", de socialişti, sau de agenţii Rusiei.

apoi, în al treilea rând, presiunea fostei Coaliții (care se și desfăcuse, după cum era prevăzut, îndată după căderea lui Brătianu de la putere), presiunea conservatorilor și a liberalilor disidenți pentru darea în judecată a lui Ion Brătianu și a colaboratorilor săi, lucru pe care în ruptul capului Junimiștii nu voiau să-l admită. Și pe lângă toate acestc, Conservatorii desamăgiți de a nu fi căpătat ei puterea, începură, de pe atunci, să ducă o violentă campanie împotriva „guvernului personal", cum îl numeau ei, în loc din potrivă să caute o apropiere de Junimiști, fapt care ar fi reîntregit și întărit partidul.

Cinci zile după constituirea guvernului, la 28 Martie 1888, Carp luă cuvântul în Parlament pentru a lămuri această neclară situație.

Discursul lui Carp de la 28 Martie 1888. Aforismele sale.

„Domnilor Deputați" zise el *„după ce au vorbit d-nii Panu, Blarenberg și Grădișteanu, credem că situațiunea este destul de desemnată, pentru ca să poată și guvernul să ia cuvântul și să dea un răspuns la invinuirea ce i s-a făcut... Dl. Panu ne-a făcut întâi imputarea că suntem un grup mic. Da suntem un grup mic. Dar știți dece? Cauza este că nu am voit nici o coaliție cu opoziția-unită, pentru că ea nu era decât* o imensă negațiune, *și oricât de numeros ar fi un partid care se află în condițiunile opoziției-unite,* el tot mic rămâne !... *Am fost acuzați că principiile noastre sunt principii autoritare, că noi vom guverna cu regele și cu dorobanțul, că aceasta este lozinca noului guvern. Eu, domnilor, m'am mirat întotdeauna cum în țara aceasta se pot crea legende cu o ușurință atât de nepomenită. Una din aceste legende este : Regele și Dorobanțul, și vă rog să judecați la ce se reduce ea (Carp amintește aici discursul său din 29 Noembrie 1886 și arată împrejurările și sensul în care aceste vorbe au fost rostite)... Am mai fost acuzați că suntem niște curtezani ai Coroanei... dar pericolul curtezanilor poporului care arată mulțimii*

un ideal, ce nu se poate ajunge nici odată [1])... *nu este el mai mare decât acel al curtezanilor Coroanei?... Şi am mai fost acuzaţi că nu suntem populari. Da, o recunosc, nu suntem populari; dar sunt două soiuri de popularitate : este popularitatea promisiunilor şi a speranţelor deşarte, pe care n'am căutat-o şi n'am râvnit-o niciodată, şi este popularitatea faptelor ce se îndeplinesc; pe aceia o ambiţionăm, şi avem convingerea că,* intraţi nepopulari în guvern, vom ieşi populari, *contrar cu alţii, care au intrat populari şi au ieşit nepopulari... Ni se mai zice că nu vom face alegeri libere... le vom face curate* [2]).

In politică greşelile se îndreaptă, nu se răzbună.

A venit pe urmă d. Blarenberg şi ni-a imputat că, fiind un minister personal, vom garanta impunitatea guvernului trecut. Garantarea impunităţii guvernului trecut? Da. Noi, în această privinţă credem, că în politică greşelile se îndreaptă, nu se răzbună".

Odată aceste aforisme enunţate, Carp trece la programul guvernului, de altfel foarte pe scurt, pentrucă ştia că el este acum cunoscut de toată lumea. In politica externă, apără alianţa cu Germania. Deşi aceasta nu fusese oficial desvăluită, totuşi Carp crezu de cuviinţă să spună în plin Parlament că : *„guvernul actual este pentru politica germană, pe care a recunoscut-o şi d. Brătianu, cu un tact ce trebuie să aibă aprobarea noastră".* Iar în politica internă, programul junimist este cel pe care-l cunoaştem acum în deajuns, la care totuşi Carp mai adaogă, cu tărie, două elemente aproa-

---

1) Trebuie remarcat cu ce suveran dispreţ, Carp, care ştia că nu este agreat de Coroană, se lasă tratat de curtezan al ei, fără măcar să se apere, ci întorcând numai imputarea în defavoarea demagogilor

In aceiaş ordine de idei, faimoasă este şi butada lui Maiorescu: „Cine nu arată de mai înainte convingerile sale asupra viitoarei acţiuni de guvern, acela se va pleca întotdeauna după voinţa altora : *în opoziţie se va pleca înaintea suveranităţii de jos, la guvern înaintea celei de sus".* (O. C. p. 247—48).

2) Acesta este sensul răspunsului lui Carp în parlament, dar cuvintele : „le vom face curate" au fost spuse în afară de Parlament, lui Ceaur-Aslan, înainte de alegeri, vezi Bacalbaşa, II 77.

pe noui: descentralizarea administrativă şi o nouă împroprietărire, o întindere a micii proprietăţi, după propriea-i expresie.

„Programul acesta" zicea el *„trebuie să se producă pe bază de legi pozitive; nu de idei ce stau în aer, ci de idei practice şi bine codificate".*

Vom urmări mai jos această codificare. Deocamdată, cele cinci luni care urmară până la disolvarea Parlamentului fură întrebuinţate la elaborarea proectelor de lege, şi la o primenire a administraţiei şi a funcţionarilor judecătoreşti, aceasta din urmă făcută însă cu o măsură, care nedumeri şi exasperă pe conservatori cărora li se părea că funcţionarii regimului trecut erau ocrotiţi, fără ca să poată înţelege că „din partea guvernului era numai anticiparea marei reforme, a cărei trebuinţă deabia peste vre-o 14 ani avea să fie mai obşteşte simţită : stabilitatea — pe cât se putea — a funcţionarilor statului" [1]) Iar în timpul acesta, o altă preocupare a guvernului fu depărtarea companiei străine „Lemberg-Cernăuţi-Iaşi" de la exploatarea liniei ferate Iaşi-Roman-Iţcani şi trecerea administraţiei ei asupra Statului român [2]).

Alegerile din toamna 1888 (14 Oct.) Noul Parlament.

Pe urmă veni toamna, disolvarea şi alegerile. Acestea fură în definitiv „mai libere şi mai curate" decât toate cele de mai înainte. Dovada este rezultatul lor (14 Oct. 1888), când intrară în Parlament 40 de liberali, printre cari Mihail Kogălniceanu, Dumitru Brătianu, D. A. Sturdza, Gh. Chiţu, Nicolae Fleva, Take Ionescu, etc. Numai Ion Brătianu căzu, mulţumită energiei primarului din Bucureşti, Protopopescu-Pache, care cu aceeaşi energie a dărâmat Turnul Colţii, căpătând, drept mulţumire a inconştienţilor cetăţeni ai capitalei, o statuie pe un bulevard tăiat de el.

In afară de Junimişti şi de Conservatori, mai reuşiră la acele alegeri mulţi vernescani şi doi socialişti — întâii socialişti din Parlamentul român — Vasile Morţun şi Ion Nădejde.

---

1) Maiorescu, o. c. p. 259.

2) Măsură întotdeauna ocolită de liberali, de teama jicnirii intereselor lui Mihail Kogălniceanu şi Dimitrie Ghica, reprezentanţii români ai acelei societăţi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

P. P. Carp

Inainte de aceste alegeri guvernul junimist făcuse o inovaţie de o deosebită importanţă în viaţa noastră politică : *un apel către alegători* enunţase *programul* partidului, înlocuind frazeologia anterioară şi zădărnicele făgăduieli, cu măsuri precise de organizare şi cu simpla promisiune a unei cinstite executări a programului politic manifestat. Precedentul acesta prinzând rădăcini, a fost imitat în urmă de toate partidele ce s'au succedat la putere.

Apelul către alegători.

Acest apel publicat în Monitorul Oficial (No. 121 din 3 Sept. 1888) şi reprodus în întregime şi de Maiorescu în „Istoria Contimporană a României" (p. p. 254—257) [1]) nu era altceva decât programul Junimiştilor expus de două ori în Parlament, dar care trebuia vulgarizat în masa alegătorilor. El arată că „opera trecutului fiind terminată, ceiace se impune acum generaţiei noastre este organizarea temeinică a Ţării înlăuntrul cadrului constituţional, în deosebi regularea situaţiei economice, descentralizarea administrativă şi independenţa magistraturei".

Cu privire la situaţia economică, cea dintâi preocupare trebuia să fie soarta ţăranilor şi a meseriaşilor.

Stârpirea proletariatului, constanta preocupare a lui Carp.

> „A stârpi şi a preveni proletariatul *în sate şi în oraşe este idealul pe care-l urmărim... Dând săteanului toate înlesnirile putincioase pentru împrietărire şi căutând a introduce o mai mare echitate în raporturile dintre ei şi proprietari, procedând de asemenea la o organizare administrativă, care să pună populaţia la adăpostul abuzurilor birocraţiei inferioare, credem a realiza un progres serios. Cât pentru meseriaşi şi lucrători, legea va stabili între dânşii o puternică asociare, ce-i va avăra în contra ignoranţei, a neajunsurilor bătrâneţii şi a accidentelor*".

In privinţa reformei administrative „se va deosebi cu desăvârşire organizarea comunei rurale de cea urbană, desfiinţând sarcinile ce apasă asupra celei d'intâi şi

---

1) Sub acest titlu au fost strânse împreună în anul 1925. Introducerile la discursurile parlamentare ale lui Titu Maiorescu.

care o împiedică să aibă o viaţă proprie, bazată pe interesele ei fireşti... Se vor suprima din organizarea judeţeană Comitetele permanente... se vor institui căpităniile generale (vom vedea îndată ce înseamnă)... se va înfiinţa o jandarmerie... şi se vor aduce legi asupra admiterei şi înaintării în funcţiunile administrative şi asupra perceperii dărilor comunale şi judeţene".

In Justiţie se va introduce „inamovibilitatea pentru Curţile de Apel, pentru preşedinţii de Tribunale şi pentru judecătorii de instrucţie, pentru a fi la adăpostul influenţelor guvernamentale".

In Finanţe *„se vor remania unele impozite pe baze mai echitabile, precum şi taxa asupra băuturilor spirtoase".*

Şi în sfârşit, la departamentul Cultelor şi Instrucţiei *„se va îmbunătăţi soarta clerului de mir...* şi *se va întinde învăţământul real"* (se va îndrepta adecă, în liceu, clasicismul exclusiv spre studii mai practice).

Ideia principală care se desprinde din acest Apel, este aşa dar lupta partidului junimist împotriva proletarismului, a funcţionarismului de partid şi a influenţelor politicei în viaţa administrativă şi în justiţia ţării, şi această luptă era animată nu numai de o dorinţă de ordine şi de civilizaţie, dar şi de o nemărginită solicitudine pentru clasele de jos — ţăranii, meseriaşii şi lucrătorii.

Şi cu toate acestea, Carp a fost privit întotdeauna ca prototipul reacţionarului! „Te miri" zicea el însuşi „cum în ţara aceasta se pot crea legende cu o uşurinţă atât de nemaipomenită".

Majoritatea proectelor de legi mai sus anunţate au fost publicate în Monitoarele Oficiale dintre 3 şi 14 Septembrie 1888. Vom desprinde din ele numai esenţialul, şi în deosebi unele considerente din expunerile de motive, care sunt caracteristice pentru gândirea lui Carp.

Legea împroprietăririi (ţăranilor) din bunurile Statului.

Primul proect apărut fu acel al nouei împroprietăriri din domeniile Statului, întitulat „Legea pentru înstrăinarea unor părţi din bunurile Statului şi răscumpărarea embaticurilor".

„Pe când în alte țări" zice proectul, făcut și iscălit de Carp el însuși,*„îmbunătățirea stării materiale a săteanului s-a obținut prin sguduiri violente, la noi, spre marea fericire a pașnicei noastre desvoltări, chestiunea aceasta a fost rezolvată prin bună înțelegere între clasele avute și cele lipsite"*[1]).

„Și întrucât", zice el mai departe, *„mai rămâne încă foarte mult de făcut pentru îmbunătățirea soartei țăranului, trebue să fim fericiți de a avea la dispoziția noastră, mijloacele necesare.* (domeniile Statului) *pentru a scăpa de plaga periculoasă a unui proletariat câmpean"*.

Legea de până acum prezinta două grave inconveniente : ea îngăduia vânzarea domeniilor nu numai în loturi mici, dar și în corpuri întregi, așa încât concurența între săteni și oamenii cu avere și înfluență se termina de obicei în favoarea celor din urmă. Iar al doilea inconvenient era că fixarea prețului și modalitățile de plată puneau pe săteni în neputință de a beneficia de favoarea legii (o parte din preț trebuia plătit imediat iar pământul era evaluat la un preț arbitrar). Noul proect de lege suprimă deci Statului facultatea de a vinde bunurile sale în corpuri întregi, admițând vânzarea lor numai în loturi de 5 și de 10 ha., și anume cele dintâi fără licitații, cele de al doilea cu licitații, și toate putând fi cumpărate numai de Români, lucrători manuali de pământ, care vor fi obligați să se stabilească pe pământurile cumpărate (Art. 2, 3 și 8). Condițiunile de plată fură și ele schimbate, cerându-se o parte din preț în termen de o lună numai dela cumpărătorii loturilor de 10 ha., ceilalți neplătind decât anuitățile calculate pe baza unei dobânzi de 5%, plus 1 la sută amortizarea (art. 32 și urm.). Și însfârșit se mai punea la dispoziția cumpărătorilor de loturi mici, care erau ne-

---

1) De fapt, după cum rezultă din întâmplările din 1858 și 1864, lucrul nu a stat tocmai așa, dar în definitiv Carp voia să spuie că la noi chestiunea agrară a fost rezolvată, nu prin răscoale, ci prin înțelepciunea guvernanților și abnegarea multora din proprietarii bogați.

voiţi să-şi părăsească vetrele, o mică sumă de bani (450 lei) *„ce le-ar permite a se instala fără a începe, din capul locului, cu datorii"*.

Răscumpărarea bunurilor supuse la embatic.

Dar inovaţia cea mai caracteristică a acestei legi, o formează facultatea de răscumpărare a bunurilor Statului supuse la embatic (Titlul II, art. 54 la 69). Preţul răscumpărărei echivala cu darea originală a embaticului înmulţită cu 20 (iar pentru vii cu 15), dar neputând în orice caz covârşi valoarea nudei proprietăţi a solului.

Intru completarea acestei legi, guvernul veni cu alt proect, care hotărî ca în ţinuturile unde moşiile statului nu erau suficiente pentru a satisface cererile de loturi mici, precum şi în acele ţinuturi unde situaţia geografică a moşiilor ar provoca o deplasare anormală a populaţiunii, se autoriza ministerul domeniilor, Eforia spitalelor civile din Bucureşti şi Epitropia Sf. Spiridon din Iaşi să schimbe moşiile lor cu moşiile Statului.

Legea Tocmelilor Agricole.

Al doilea proect, tot în legătură cu chestia ţărănească, fu „legea modificatoare legei pentru tocmelile de lucrări agricole".

Faţă de legea veche, cea nouă aducea următoarele îmbunătăţiri :

Ea a scăzut preţurile pentru închirierile de pământ, căci ele aveau mai înainte un caracter uzurar; a scos din lege transporturile şi angajamentele de serviciu cu anul şi cu luna, nişte pretenţii care intrau mai înainte în preţul de închiriere, a suprimat furniturile în natură, a hotărît că contractele pentru păşune nu se vor mai putea încheia pe cap de vită, ci numai pe întindere de pământ [1]); a hotărît să se fixeze pe cale administrativă epocile când se vor face recoltele porumbului şi a viilor, întrucât se întâmpla deseori ca să-

1) Mai înainte proprietarul când dădea săteanului păşune, stipula un preţ de cap de vită ce se primea la imaş, fără să contracteze şi întinderea pământului corespunzător cu acest preţ. Rezultatul era că se primia un număr de vite în disproporţie cu întinderea pământului, de unde izvora o nutrire neîndestulătoare a vitelor de muncă şi un preţ de locaţiune ce întrecea cu mult valoarea pământului.

teanul grăbit să-şi ridice recolta, o începea înainte de maturitate, ceiace, zicea Carp „lovea în starea igienică a populaţiei întregi, cazurile numeroase de pelagră având singura lor sorginte în calitatea defectuoasă a porumbului cules înainte de timp"; şi în fine a scăzut la un an termenul tocmelilor pentru cultivarea pământului (arat, semănat, grăpat, prăşit, secerat, cules, cosit, adunat, treerat şi cărat), pentru păşune, vii şi grădini, şi la 5 ani pentru fâneţ. Ne amintim că pentru scăderea acestui termen a dus Carp o înverşunată luptă împotriva legii învoelilor agricole, prezentată parlamentului în 1882.

Dar cea mai remarcabilă reformă a acestei legi, este aceia prin care se stabileşte câtimea de pământ pe care fiecare ţăran o poate închiria.

> *„Trebuie să recunoaştem"* — zice Carp — *„că una din cauzele stării relativ proaste a săteanului este şi lăcomia lui. In dorinţa de a-şi îmbunătăţi soarta el crede că cu cât va lua mai mult pământ cu atât se va îmbogăţi mai curând, şi uită că o întindere mare rău cultivată produce mai puţin decât una mică bine lucrată. El închiriază un pământ în disproporţie cu forţele sale lucrătoare, şi, obligat fiind de a lucra înainte de toate pământul ce revine proprietarului, nu-i rămâne nici timpul nici putinţa de a lucra cu folos ce-i revine lui. Am căutat prin urmare să stabilesc o normă echitabilă pentru ambele părţi: un sătean cu 4 boi poate să lucreze, în condiţiuni serioase, 9 ht. de pământ, din care 3, conform uzului, pentru proprietar; săteanul cu 2 boi poate lucra 6, din care două ha., pentru proprietar, iar pălmaşul (care nu se obligă să are, să grape, nici să care) poate lucra 9 ha., din care 3 pentru proprietar".*

Tot Carp, firește, ticlueşte mult dorita lui „Lege asupra meseriilor" şi expunerea ei de motive, în care se găsesc remarcabile pasagii care trebuesc reproduse, şi care evident că nu pot fi privite decât în lumina vremii când au fost scrise. Legea Meseriilor.

„ ...Ocupându-mă de meserie n'am putut rămâne nepăsător față cu faptul straniu și unic poate în istoria modernă a popoarelor, că meseriile stau la noi mai cu totul în afară de activitatea națională. Străinul ne face bucatele, străinul ne îmbracă, străinul ne zidește locuințele, străinul ne confecționează uneltele necesare traiului, într'un cuvânt străinul produce și românul consumă. O asemenea stare de lucruri atrofiază cu vremea forțele productive din popor și atrage după sine o inegală repartiție a averii, nu între indivizii aceleiași națiuni„ dar între pământeni și străini, ceiace duce fatalmente la convulsiuni sociale..."

„In genere meșteșugurile ordinare se transmit pe calea ucineciei. Ce era însă să învețe noua generație de la bătrâni? A croi anteree atunci când fracul devenise triumfător? A face lighene de alamă, atunci când se cereau lighene de porțelan. A confecționa dușumele atunci când ciubotica de glanț [1]) cerea parchete? Era cu neputință și nu-i rămânea decât recursul la străini. Acesta însă, împins de un egoism firesc, lua de preferință străini ca ucenici, și a ajuns astfel a forma și o vastă corporațiune închisă, de la care pământeanul este exclus. Clasa ce trebuie să alimenteze meseriile, gonită astfel de pe câmpul ei firesc de activitate, a constituit acea birocrație inferioară, care i-a permis să subziste, dar care, introducând până în măduva națiunii deprinderile unei munci neproducătoare, amenință a deveni o lepră ucigașă".

„Din cele expuse rezultă, că scăparea meseriașului român atârnă mai ales de două condițiuni: simplificarea mecanismului nostru administrativ stârpind proletariatul birocratic, și silirea meseriașului străin de a lua ucenici pământeni. Prima condiție stă în raport întins cu o sumă de

---

1) Gheata de lac.

legi organice asupra cărora vom reveni la vreme, a doua condiţiune se îndeplineşte prin înfiinţarea breslelor, după prevederile legii de faţă".

„A sili individual pe meseriaşul străin să transmită meşteşugul său unui ucenic pământean era cu neputinţă; înfiinţând însă breasla şi impunându-i obligaţiunea de a crea şcoli de meserii, în care numărul străinilor nu va putea covârşi numărul pământenilor, obţinem dela colectivitatea meseriaşilor ceiace cu anevoie am fi putut obţine de la fiecare în parte. Astfel înţeleasă, şcoala de meserii ce avem în vedere diferă de şcoalele din străinătate. Acolo meşteşugurile se învaţă acasă, iar şcoala de meserii este un aşezământ superior, unde se învaţă partea artistică a meseriei ...La noi, şcoalele înfiinţate de bresle vor fi un soiu de şcoale-ateliere, unde se vor învăţa toate meseriile, chiar cele mai ordinare, şi prin mijlocul căruia se va podi abisul ce desparte astăzi pe meşterul străin şi ucenicul pământean. Pe lângă aceasta, breslele au meritul de a pune meşterii într'un contact mai intim unii cu alţii; ele vor desvolta spiritul de asociaţiune, şi fiind datoare de a înfiinţa case de asistenţă mutuală, ele vor provoca din partea celor tineri o muncă mai intensă şi vor apăra pe cei bătrâni în contra mizeriei ce-i aşteaptă deseori la sfârşitul vieţii lor".

„După cum se vede aceste bresle vor diferi cu totul de acele corporaţiuni ale Evului Mediu, *care, deşi au creat industria modernă, sunt însă în contrazicere şi cu nevoile şi cu ideile de astăzi.* Nu e vorba nici de privilegii, nici de condiţiuni de admisibilitate ce ar putea limita concurenţa".

In urma acestei expuneri, făcută de Carp el însuşi, ar fi inutil să intrăm în amănuntele legii, întrucât ceiace interesează este spiritul ei, nu textul.

Vom aminti deci numai că breslele nu erau obligatorii decât în oraşele cu mai mult de 20.000 de locuitori, în toate celelalte ele rămânând facultative — şi că legea nu era aplicabilă minelor, pescăriilor, soc. de

asigurare, nici meseriilor libere : medicilor farmaciştilor, moaşelor, avocaţilor, inginerilor, cantaragiilor etc. (Art. 4). Şi în sfârşit că prin aceiaşi lege, Carp făcea o inovaţie socială, chiar o operă de socialism, foarte neaşteptată *atunci, la noi,* şi care a îndemnat pe mulţi să spună, ca şi cum ar fi vrut să i se facă din aceasta o învinuire, că politica sa este o politică de *„socialism de stat"*.

Apărarea lucrătorilor. Carp este învinuit de a face socialism de stat.

Inovaţia aceasta constă în apărarea lucrătorilor împotriva abuzurilor patronilor. Ea prevede numărul orelor de muncă [1]), opreşte pe patroni de a plăti salariile în marfă în loc de a le plăti în numerar, de a supune pe lucrătorii sub 16 ani la o muncă prea grea şi de a-i împiedeca să frecventeze şcoala.

Şi legea se încheie cu o dispoziţiune cu totul nouă şi ea : crearea caselor de asistenţă mutuală, care se vor alimenta dintr'o contribuţiune forţată de 4% asupra salariilor.

Legea organizării judecătoreşti.

In afară de „Legea pentru organizarea judecătorească", a cărei expunere de motive a fost făcută de Marghiloman, dar care introducea inamovibilitatea magistraturii pe care o cerca Carp de zece ani, şi încă numai pentru Curţile de apel, preşedinţii de tribunal şi judecătorii de instrucţie [2]), în afară de această lege care completa programul junimist, Carp mai veni, în ultimul rând, cu faimoasa sa descentralizare administrativă.

Legea Descentralizării Administrative.

Nici aici proectul nu este semnat de el, ci de Theodor Rosetti, ministrul de interne. Dar nu numai ideia, nu numai legea, ci însuşi proectul trebuie să fi fost al lui.

„Acest proect de lege este numai un început de organizare şi de coordonare" zice el. *El este oarecum menit a pune jaloanele şi a pregăti, prin legiuirile de detaliu, cadrele acţiunii"*.

---

1) Remarcabil, faţă de timpurile de mai târziu, e că s'au găsit oameni care s'au scandalizat că P. P. Carp voia să reducă orele de muncă la 15 pe zi (Art. 92, al. 2 : orele de muncă nu pot începe înainte de 5½ dimineaţa şi nu pot trece peste 8½ seara. Ce trebuie să fi fost acest abuz pe atunci !

2) Introducerea inamovibilităţii pentru întreaga magistratură, ar fi provocat o revoluţie din partea liberalilor.

Legea purta numele de „Lege asupra circumscripţiunilor şi organizării administrative".

Ea scotea din mâna ministerului de finanţe amestecul său permanent în toate chestiunile locale şi le trecea asupra unor *căpităniі*, unsprezece la număr, care căpătau şi multe din atribuţiunile judeţene. Motivarea lui Carp era următoarea : El spunea că menţine participarea cetăţenilor la girarea afacerilor administrative locale, deoarece ea este un element salutar de deprindere la viaţa Statului, dar că inconvenientele unei practici de 20 de ani trebuiesc totuşi îndreptate. Aceste inconveniente ar fi fost : 1) împovărarea bugetelor judeţene cu cheltueli care nu sunt făcute într'un interes curat local, 2) greutatea de a găsi în judeţe un personal cult suficient pentru a îngriji cum trebuie interesele ce-i sunt încredinţate, 3) formarea în cercul restrâns al judeţului nostru de clici şi coterii locale, care nu pot fi decât dăunătoare bunei administraţiuni, 4) greutatea de a supraveghea şi controla de la centru toate aceste mici administraţiuni judeţene şi 5) lipsa de mijloace bugetare suficiente cu care judeţele să poată vede nevoile lor.

Căpităniile generale.

„Pentru a remedia la aceste neajunsuri, proectul de lege crează, sub numele de căpităniі generale, *11 circumscripţii noui, compuse din 2 până la 4 judeţe. Ideia care a predominat la crearea acestor noui centruri administrative a fost aceea a unei descentralizări, ale cărei foloase mi s'au părut multiple".*

„Despovărând guvernul de nămolul afacerilor curente, apropiind interesele de autoritatea unde-i vor căpăta deslegarea definitivă, rezolvarea diferitelor chestiuni se vor face mai repede şi cu mai multă cunoştinţă de cauză, punându-se astfel în practică maxima : On gouverne de loin, on administre de près, *crearea acestor circumscripţiuni administrative vor aduce după sine o concentrare a mijloacelor financiare puse la dispoziţia acestor căpetenii generale, care vor putea astfel executa lucrări publice importante, face drumuri, spitale,*

şcoli, etc. ceeace este în neputinţă de a face azi fiecare judeţ cu resursele insuficiente de care dispune".

„Dacă adaug că, prin aceste căpităniі, localităţile cele mai însemnate din ţară vor lua un puternic avânt, fiecare din ele devenind un centru de activitate şi de viaţă provincială, cred că am arătat îndeajuns foloasele pe care ţara le va putea trage din această nouă organizare".

Subprefecţii sunt desfiinţaţi. In locul lor se instituesc Comisari de ocol.

La baza acestui organizm administrativ proectul crea ca ultimă circumscripţie administrativă, *ocolul,* în capul căruia era un *comisar de ocol.* Aceşti comisari înlocuiau pe suprefecţii suprimaţi, pe când o altă lege, acea a Organizării comunelor rurale, descărca pe *primarul rural* de toate atribuţiunile ce le avea până atunci ca agent administrativ, rămânând însărcinat numai cu administrarea intereselor pur locale[1]).

Legea organizărei comunelor rurale.

Legea organizării administrative împărţea teritoriul României în *Căpităniі generale, judeţe, ocoale, şi comune.* In capul fiecărei căpităniі generale se afla un căpitan general, în capul judeţului un prefect, în capul ocolului un comisar de ocol. Dar pe când căpităniile, judeţe şi comunele formau persoane juridice, comisariatele de ocol rămâneau simple circumscripţiuni administrative (Art. 1—4 din titlul I.

Căpitanul general, numit *prin decretul regal,* stătea sub ordinele ministerului de interne şi reprezenta puterea executivă în circumscripţia supusă administraţiei sale. Puterile sale erau foarte mari. El putea, la caz de

---

1) Cele 11 căpităniі generale erau 1) c.g.a. *Ţării de Sus* cu capitala Botoşani, cuprinzând judeţele Botoşani, Dorohoi şi Suceava; 2) c.g.a. *Prutului,* cu capitala Iaşi, cuprinzând jud. Iaşi, Fălciu şi Vaslui, 3) c.g.a. *Siretului* cu capitala Roman, cuprinzând jud. Roman, Bacău şi Neamţu, 4) c.g.a. *Ţării de Jos,* cu capitala Focşani, cuprinzând jud. Tutova, Tecuci, Putna şi R. Sărat, 5) c.g.a. *Dunării* cu cap. Galaţi şi cu jud. Covurlui şi Brăila, 6) c.g.a. *Câmpului* cu cap. Bucureşti şi cu jud. Ilfov, Ialomiţa şi Vlaşca, 7) c.g.a. *Munţilor* cu cap. Ploeşti şi cu jud. Buzău, Prahova şi Dâmboviţa, 8) c.g.a. *Oltului* cu cap. Piteşti şi jud. Muscel, Argeş, Olt şi Teleorman, 9) c.g.a. *Jiului,* cu cap. Craiova şi jud Romanaţi, Dolj şi R. Vâlcea, 10) c.g.a.*Severinului,* cu cap. Turnu Severin şi jud. Mehedinţi şi Gorj, 11) c.g.a. *Dobrogei* cu cap. Tulcea şi jud. Tulcea şi Constanţa (Art. 6).

nevoie, să pună în mişcare forţa publică pentru menţinerea ordinei, să exercite o supraveghere generală şi asupra tuturor administraţiunilor civile ce nu erau de resortul ministerului de interne, putea de asemenea să facă regulamente de administraţii valabile în circumscripţia sa (Art. 8—9). Era prin urmare un fel de *Guvernator*, care numea, revoca, suspenda funcţionarii (afară de prefecţi, al căror şef ierarhic era, dar care erau numiţi de minister). Era asistat de un *Consiliu general*, compus din reprezentanţii judeţelor din căpitănia sa, şi de un comitet permanent, care îngrija de executarea deciziunilor Consiliului general şi care pregătea bugetul şi sămile căpităniei, etc. etc.

Iată cum se prezentase partidul junimist în faţa parlamentului şi a ţării. Iar felul cum a fost înţeles el de către contimporanii săi, se poate vedea din invectivele ce se aduceau în contra lui Carp şi calificativele ce i se dădeau : de retrograd, socialist, satrap, atâtea cuvinte atâtea noţiuni, care se băteau cap în cap şi care dovedeau sau că nu putea sau că nu voia lumea să-l înţeleagă.

Care proecte de lege au luat fiinţă şi care nu. Stârpirea agiului.

Cât despre înfăptuirea acestui program mai sunt multe de spus. El a fost aplicat numai în parte şi anume, proectele care au luat fiinţă de lege şi încă nu toate imediat, au fost numai acele asupra tocmelilor agricole, a organizării judecătoreşti (inamovibilitatea) a retragerii biletelor ipotecare, şi a introducerii etalonului aur, această din urmă lege stârpind agiul dela început, ca prin încântare. Celelalte legi, a descentralizării administrative, a organizării comunelor rurale, a meseriilor, a jandarmeriei rurale, etc. nu a putut lua fiinţă, deşi pe unele din ele liberalii ei înşuşi au fost nevoiţi să le înfăptuiască mai târziu. Iar motivul pentru care programul junimist n'a putut fi înfăptuit în întregime a fost nu de ordin politic, ci de ordin politician.

Neisbutitele încercări de concilieri politice.

Cum a luat Theodor Rosetti puterea, Carp a încercat să facă o apropiere de conservatori, în vederea reîntregirii partidului. Dar aceştia, neînţelegători ai propriului lor interes, se înfăşurară în demnitatea lor de oameni ofensaţi, aşteptând toamna spre a vedea ce

situaţie le vor crea alegătorii în Cameră. Această situaţie fiind destul de bună,. ei se crezură şi destul de tari pentru a face acum o politică, nu de înţelegere cu Junimiştii, ci din potrivă de crâncenă opoziţie.

Greutăţile create guvernului.

Deşi înainte de deschiderea Parlamentului, care avu loc la 1 Noembrie 1888, Cabinetul fusese remaniat, Rosetti atrăgând în guvern pe Gh. Vernescu, pe Al. Lahovary şi pe generalul Manu, care căpătară ministerele de justiţie, de domenii şi de război (Marghiloman trecu la lucrări publice), şi deşi regele Carol ceruse şi obţinuse în prealabil declaraţia lui Lascar Catargi şi a generalului Florescu, cum că ei vor da guvernului tot sprijinul lor [1]) totuşi dela început, tocmai aceştia doi, din care primul era preşedintele Camerei şi al doilea preşedintele Senatului, făcură guvernului toate greutăţile posibile în vederea zădărnicirei operei sale legislative.

Se redeschide chestia porto-francurilor.

In deosebi Lascar Catargi căuta prilejul de a-şi arăta nemulţumirea şi de a se retrage dela preşedinţia Camerei, prilej pe care-l găsi uşor, propunând, în unire cu Nicolae Blarenberg, declararea Galaţilor şi a Brăilei de porto-francuri. Or, am văzut mai sus că partidul Junimist, cu Petre Carp în frunte, fusese cel care luptase în vremuri, cel mai mult împotriva acestei idei. Camera deci, după trei zile de desbateri [2]) respinse propunerea lui Catargi în urma cărei respingeri, acesta îşi dădu demisia din preşedinţie. Reales totuşi de Cameră, el reînoi demisia, încât Camera se văzu nevoită să aleagă un nou preşedinte în persoana lui C. Grădişteanu.

Niculae Blaremberg, vice-preşedintele fu şi el înlocuit cu E. Protopopescu-Pake [3]).

---

1) Vezi Maiorescu a.c.p. 262—263, care arată că această promisiune a fostului prim ministru a fost făcută la Palat în prezenţa întregului minister.

2) In timpul acestor desbateri a spus Al. Lahovari vestitele sale cuvinte că „aici nu mai este vorba de portofrancuri, ci de portofoliuri !".

3) Ajuns în capul guvernului Lascăr Catargi n'a mai revenit asupra cererei sale, de unde se vede că porto francurile erau pentru el numai un motiv de a produce desbinare în partid.

Chestia dărei în judecată a guvernului Ion Brătianu (Ianuarie 1889).

Dar aceste incidente însemnau deabea începutul războiului. Lupta cea mare se dădu pe chestia dării în judecată a guvernului Ion Brătianu. Vorba lui Carp că „în politică greşelile se îndreaptă, nu se răsbună" nu prinsese în mintea oamenilor care nu puteau uita întâmplările din 1876. Ei voiau şi cereau răsbunarea. Două zeci şi doi de deputaţi, îndemnaţi de Lascar Catargi, şi în fruntea cărora stătea veşnic turbulentul Blarenberg, depuseră o cerere pe biroul Camerei pentru darea în judecată a cabinetului Brătianu „în cele două ultime formaţiuni ale sale".

Şedinţe furtunoase.

Desbaterile ce urmară fură furtunoase şi firește că slăbiră autoritatea guvernului, întrucât aprinsele discuţii ce avură loc în Cameră, puseră faţă în faţă nu numai pe beligeranţii de pe banca ministerială cu acei de pe băncile deputaţilor, dar şi pe miniştri între ei.

Lascar Catargi, Gh. Panu, N. Blarenberg şi Al. Enacovici, vorbiră pentru darea în judecată, iar Carp, Maiorescu, Take Ionescu şi Mihai Kogălniceanu contra. Şi pe când, dela locul său, vorbea Petre Carp împotriva propunerii, deodată Gheorghe Vernescu, ministrul justiţiei şi colegul Junimiştilor, se sculă în picioare întrerupând cu violenţă pe Carp pentru a susţine tema lui Blaremberg. Se înţelege că în atari condiţiuni situaţia ministerului Theodor Rosetti devenea cu totul anormală.

La 2 Februarie 1889 preşedintele Camerii, C. Grădişteanu, puse propunerea Blaremberg la vot, al cărui ciudat rezultat fu că din 161 de votanţi, deşi unul „se abţinuse" totuşi ieşiră din urnă 80 de bilete albe şi 81 negre. Că votul trebuia să fie evident nul, nu mai avea importanţă faţă de faptul că preşedintele îl declară totuşi valabil, aşa în cât propunerea căzu.

Propunerea de dare în judecată cade; se face alta nouă. (Febr. 1889).

Câteva zile mai târziu deputatul Izvoranu, partizanul lui Vernescu, depuse pe biroul Camerei o nouă propunere de acuzare, iscălită de data aceasta chiar de Nicu Filipescu şi de Costică Stroici, în scopul de „a se trimite afacerea în studiul unei comisiuni de informaţiuni" conform art. 15 din legea asupra responsabilităţii ministeriale, cea făcută de însuşi Ion Brătianu. La 9 Fe-

bruarie propunerea fu admisă cu 101 voturi contra 41, ceiace arătă care este adevărata situaţie a Junimiştilor în propria lor Cameră.

Această comisiune de informaţiuni, care trebuia să-şi depună raportul peste zece zile, îl înaintă abea un an mai târziu, în Ianuarie 1890, după cum vom vedea mai jos.

In timpul acesta legile izlazurilor şi a împroprietăririi trecuseră prin parlament, iar Al. Lahovari, ca ministru al Domeniilor, lucra cu râvnă la înfăptuirea lor, începând vânzarea loturilor la ţărani. De asemenea în scurtul răstimp al acestei guvernări junimiste, creditul Statului se restabili şi finanţele, prin stârpirea agiului, redeveneau înfloritoare. Insă votarea celorlalte proecte de legi sufereau veşnice amânări, şi chiar legea reformei judecătoreşti, cu toată însemnătatea şi urgenţa ei, nu mai ajungea să vie la rând din pricina piedicilor ce i se puneau de însuşi ministrul de Justiţie, Gh. Vernescu.

Gh. Vernescu.

Rostul acestuia în cabinetul Th. Rosetti nu se poate bine înţelege, căci dacă Conservatorii îl ceruseră pentru a se servi de el ca instrument de discordie, apoi naşte firesţe întrebarea pentru ce Junimiştii îl primiseră ?

După toată anomalia situaţiei pe care am arătat-o mai sus, şi care făcea să se prevadă că guvernarea lui Th. Rosetti nu va putea fi de lungă durată, criza se deslănţui în sfârşit în Martie 1889, şi tot din vina lui Gh. Vernescu.

„Fără a lua înţelegere cu Consiliul de Miniştri şi cu vădita tendinţă de a-şi favoriza partizanii personali“ [1]), Vernescu făcu o serie de numiri de consilieri la Curtea de Casaţie, printre care unul era menit să înlocuiască pe Theodor Rosetti el însuşi. In urma acestei necuviinţe şi după o prealabilă înţelegere cu Carp şi cu Maiorescu, Rosetti înainta regelui demisia cabinetului, care fu primită.

Demisia lui Th. Rosetti.

Guvernul Lascar Catargi (29 Martie 1889).

La 29 Martie 1889 Lascar Catargi fu chemat în fruntea unui nou minister, compus din el la preşidenţie şi

1) Vorbele aceste sunt ale lui Maiorescu, care era ministrul Cultelor. (v. o. p. 268).

la Interne, Gh. Vernescu la Finanţe, g-ral Manu la războiu, Al. Lahovari la Externe şi ad-interim la Lucrări Publice, C. Boerescu la Culte, Gr. Păucescu la Domenii şi N. L. Gherasie la Justiţie (acesta din urmă vernescan şi el).

Guvernarea junimistă ţinuse aşadar un singur an, încheiat, Theodor Rosetti fiind nevoit să părăsească puterea înainte ca programul Erei Noui să fi fost pe deplin împlinit.

Politica lui P. P. Carp.

„Medievalul satrap socialist" Petre Carp, omul care era privit de unii ca născut prea târziu în această ţară şi de alţii ca născut prea de vreme, pleca mulţumit de a fi restabilit finanţele ţării, de a fi împărţit pământ la ţărani şi de a fi început era stabilităţii magistraturii (căci legea urma să treacă în curând), şi nemulţumit de a nu fi putut înfăptui restul programului, şi în deosebi de a nu fi isbutit să treacă legea Meseriaşilor, la care ţinea el poate mai mult decât la cea a descentralizării administrative. Adevăratul om de stat ce era Carp simţise şi înţelesese un lucru despre care cei lalţi nu voiau să-şi dea seama, anume că cel mai mare pericol pentru viitorul unei ţări este proletarismul neproductiv, care duce fatal la desagregarea socială şi deci la pieirea Statului. Intru preîntâmpinarea acestei plăgi sociale, concepţia întregei sale politice devenise acum ajutorarea plugarului, a meseriaşului şi a lucrătorului, ca să dea fiecăruia putinţa de a munci productiv în sfera lui de acţiune, evitând astfel crearea unui proletarism, părinte al nihilismului de atunci şi al comunismului de mai târziu.

CAPITOLUL IX

Frământări guvernamentale între 1889 şi 1891

Timp de aproape doi ani a urmat în politica Ţării o totală desorientare.

Guvernul Catargi-Vernescu — mai ales că şi Camera era compusă dintr'o mulţime de Junimişti şi Liberali — era o anomalie care nu putea ţine. Guvernul acesta era, după vorba lui Carp: „un pas îndărăt în desvoltarea normală a acestei ţări". De altfel el nu ţinu decât şapte luni, şi iată dece:

De ce a putut chema regele pe Lascar Catargi la putere în 1889.

Am văzut motivele care îndreptăţiseră pe rege, cu un an mai înainte, să nu cheme pe Lascar Catargi în fruntea guvernului, şi anume 1) fiindcă el nu putea admite darea în judecată a guvernului cu care se făcuse Războiul, Neatârnarea şi Regalitatea, 2) fiindcă el nu putea primi declaraţia lui Catargi că nu va recunoaşte modificarea Constituţiei, şi 3) şi în deosebi fiindcă politica externă a bătrânului şef conservator, îndreptată înspre ortodoxism, nu se mai potrivea cu noua ei orientare înspre Puterile Centrale.

Acum, după trecere de un an, se putuse constata că în privinţa Constituţiei, Catargi nu mai suflase o vorbă. In privinţa dării în judecată a guvernului Brătianu, regele avea siguranţa că Junimiştii vor lupta contra, şi de altfel, având învedere întâmplările cum au curs mai departe, se poate bănui că regele smulsese lui Catargi promisiunea că va părăsi această chestiune. Şi în sfârşit cu privire la politica externă, e un lucru ştiut, că regele

căpătase asigurarea şefului conservatorilor că va respecta politica urmată de Ion Brătianu şi de ministerul Rosetti-Carp [1]).

In atari condiţiuni, regele putuse însărcina pe Lascar Catargi cu formarea guvernului. Dar se întâmplară două lucruri care făcură ca acest guvern să nu poată rămâne la putere.

Cele două greşeli ale lui Lascar Catargi, care au adus căderea lui.

Una privea tocmai chestiunea relaţiunilor noastre externe, pe care Take Ionescu o puse pe tapet în chiar ziua înfăţişării noului Guvern în faţa Parlamentului, întrebând pe primul ministru „care va fi politica sa externă". Acesta răspunse, conform promisiunei ce făcuse regelui, că el „este pentru neutralitate", dar adăugând pe dată că nici nu se poate altfel, deoarece „tot ce a căpătat o ţară mică ca a noastră a fost căpătat prin bunăvoinţa Marilor Puteri". Se înţelege că o atare declaraţiune făcută de primul ministru al României în Parlamentul ţării, şi această după războiul neatârnării, după Proclamarea Regatului, şi după alianţa noastră cu Puterile Centrale, obţinută în urma succeselor diplomatice ale lui Carp la Viena, Brătianu la Gastein şi ale însuşi regelui la Viena şi la Berlin, nu puteau întări poziţia aceluia căruia bătrâneţele, probabil, îi scosese din vigoarea de judecată şi de acţiune trebuincioase unui om care stă în fruntea unui guvern.

A doua chestiune a fost tot o slăbiciune de a lui Lascar Catargi, anume că nu s'a putut desface de colaborarea cu Gh. Vernescu. Impus în guvernul Th. Rosetti, acesta rămâne în ministerul Lascar Catargi, aducând după sine şi pe un scump partizan de al său, pe ministrul de finanţe Gherassi [2]).

Amândoi împreună, Vernescu şi Gherasi, lucrară de zor pe lângă primul-ministru pentru a-l hotărî să ceară disolvarea Camerelor. Nu se poate şti dacă Lascar Catargi şi-a dat sau nu seama că motivul acestei cereri era

---

1) Bacalbaşa o. c. II p. 109 şi Maiorescu o. c. p. 269.

2) Maiorescu îl numeşte „om. obscur" şi spune că numirea sa la Finanţe „înseamnă părăsirea bunei tradiţii conservatoare de a pune în capul resorturilor mai importante oamenii competenţi". La 22 Mai 1889, Camera arătându-şi nemulţumirea, Gherassi fu în pericol să primească un vot de blam.

darea în judecată a lui Brătianu (prin o nouă Cameră favorabilă acestei idei) dar fapt e că la rândul său, şi împotriva voinţei lui Al. Lahovari, el ceru regelui disolvarea Parlamentului. Acesta văzând unde bate chestiunea, şi profitând de faptul că toţi miniştri nu erau înţeleşi între ei, refuză. In urma acestui refuz, Catargi îşi înaintă demisia, pe care regele o primi (5 Noembrie 1889).

Guvernul General Gh. Manu (6 Noembrie 1889).

In aceiaşi zi se formează guvernul general Gh. Manu, astfel compus :

General Manu preşedinţie şi interne; Theodor G. Rosetti justiţie şi ad-interim culte; Al. Lahovari externe; publice; Gr. G. Păucescu domenii şi general M. Vlădescu război.

Un atare guvern, compus din eterogene elemente conservatoare-junimiste, şi aceasta nu numai înainte de reîntregirea partidului, dar chiar în timpul duşmăniei pe care era firesc s'o arate Catargi şi Vernescu noului minister — un atare guvern era firesc să nu poată ţine nici el multă vreme. Formarea lui se făcuse în urma înţelegerei dintre generalul Manu şi Petre Carp, care promisese tot sprijinul lui, câtă vreme Manu se va ţine de obligaţiunea ce luase de a continua realizarea programului junimist. Că Petre Carp nu putea primi pentru un portofoliu colaborarea lui efectivă, era un lucru firesc [1]) De altfel Theodor Rosetti refuzase şi el participarea sa în ministerul generalului Manu, şi numai în urma declarării acestuia, că din colaborarea lui face o condiţie *sine qua non*, el primi să fie ministru de justiţie cu rezerva „că îndată ce va fi trecut legea organizării judecătoreşti, se va retrage din minister.

Promisiunea de colaborare a lui Carp şi condiţiunile cerute de el.

Dar pentru sprijinul partizanilor săi, Carp mai pusese o condiţie lui Manu, anume că noul minister, lipsit acum de elementul vernescan, să împiedice darea în judecată a lui Brătianu, ori care ar fi raportul comisiunei de informaţiuni. Condiţiunea aceasta, primită de generalul Manu, e cea care a hotărît pe rege să încredinţeze acestuia formarea noului cabinet.

---

1) Ministerul Cultelor fusese propus lui Maiorescu, care refuză „din motive private" (o. c. p. 271).

Mesagiul regal de la 15 Noembr. 1889.

Mesagiul regal de la 15 Noembrie 1889 conţine pasajii caracteristice cu privire la întreaga situaţie politică, căruia rege pare a fi vrut să-i dea o îndrumare mai sănătoasă, pentru a nu fi silit să-şi schimbe mereu Guvernele din an în an şi din 6 luni în 6 luni.

„Ţara ostenită de frământări *cere trimişilor săi o muncă spornică şi o acţiune luminoasă pentru întărirea situaţiei financiare, astăzi prosperă... Ministerul actual are încredere în patrimoniul şi în înţelepciunea Corpurilor Legiuitoare şi speră că va găsi în Do. un sprijin puternic pentru a duce la bun sfârşit îmbunătăţirile pe care naţiunea le aşteaptă de la Do....*"

Aceste îmbunătăţiri erau enumerate în Mesaj şi corespundeau punct cu punct programului lui Carp : legea organizării judecătoreşti, descentralizarea administrativă, tocmelile agricole, legea impozitelor, a exploatării pădurilor statului, a administraţiei Dobrogei, etc., etc.

Mai vorbea regele, doar numai ca mici aluzii, de bugetul anului 1888-89, care pentru întâia dată de multă vreme *dăduse în loc de deficite, un excedent,* precum şi *de bunele relaţii ce avem cu toţi vecinii, lucru de care ne putem felicita.*

Dar îndemnul regal şi apelul către reprezentanţii naţiunii de a cruţa „ţara ostenită de frământări" nu avu răsunet în sufletul politicianilor noştri. Catargi-Vernescu, şi ca atare grupările lor ce erau încă destul de numeroase, îşi strânse iar mâinile, reînviind expresia de partid „liberal-conservator" şi punându-se pe o înverşunată opoziţie împotriva unui guvern, care-şi spunea şi el „junimist-conservator", sau mai curând „constituţional-conservator", după cuvântul care desemna acum această nouă grupare.

Alături de ei — dar mai bine zis paralel cu ei — intră în arena luptei Gheorghe Panu, care învinuia guvernul de a fi — expresia nu era nouă — un guvern personal al regelui.

Discursul lui Carp de la 12 Dec. 1889.

Deşi nu era ministru, colaborarea partizanilor săi şi programul guvernului care era acel al Ērei Noui, în-

dreptăţi pe Carp să răspundă el lui Panu, lămurind astfel şi îndreptăţind, pe cât se putea, o situaţie care de fapt era vădit anormală.

„Domnilor" zise Carp, la Cameră, la 12 Decembrie 1889 [1]) *„Domnul Panu 364 zile pe an adresează grupului constituţional aspre mustrări; ca fiecare bun creştin însă, simte trebuinţa odată pe an să aibă remuşcări, şi ne adresează atunci câte o amabilitate. Anul trecut a recunoscut că Junimiştii sunt oameni convinşi, şi în anul acesta ne zice că suntem abili. Deşi darurile d-lui Panu sunt rare, să-mi permită a alege între dânsele : primesc pe cel din anul trecut şi resping pe cel din anul acesta.*

Sunt junimiştii oameni convinşi sau oameni abili? Cele 3 propoziţiuni.

Avem pretenţiunea de a fi oameni convinşi, nu am avut însă pretenţiunea de a fi oameni abili, mai ales când abilitatea aceasta este îmbrăcată cu un vestmânt de un oarecare bizantinism, ce a rămas încă, din nenorocire, ca o moştenire a trecutului, astfel că Românii când zic abil *înţeleg întotdeauna pişicher* [2]).

...Domnilor, situaţiunea de astăzi reprezintă o adevărată revoluţiune în năravurile noastre politice. Ca să ne dăm seama de lucrul acesta, vă voi spune trei propoziţiuni : două de ordin general, şi una pur conservatoare.

Din cele generale, cea d'intâi este următoarea : e datoria unui om politic convins, nu abil, de a nu zice niciodată în opoziţiune ceiace nu crede că va putea realiza venind la putere? E vreunul din Dv. care să conteste adevărul acestei propoziţiuni? Cred că nici unul.

A doua propoziţiune generală este, că să nu te gândeşti la ceiace ai să faci, după ce ai ajuns la putere, dar totdeauna înainte — pentru că ajuns la putere să ştii ce ai de făcut. Şi pentru aceasta,

---

1) Carp mai vorbise la Cameră la 17 Noembrie asupra validării deputatului Sordoni din Vlaşca, şi la 29 Noembrie în discuţia proectului de lege, din iniţativă parlamentară, în contra cumulului în funcţiunile publice.

2) Pişicher înseamnă pe moldoveneşte „şmecher".

când eşti în opoziţiune trebue să spui ţării nu numai răul pe care-l fac guvernele ce combaţi, dar şi binele ce ai să faci D-ta. Este unul dintre Dv. care să conteste această propoziţiune politică? Nici unul.

A treia propoziţiune pur conservatoare este că un conservator nu poate lupta decât pe tărâmul pur legal".

Desbinarea dintre conservatori.

Propoziţiunile fiind enunţate, Carp trage din ele concluziile următoare: că ele nefiind aplicate de grupul Lascar Catargi, a trebuit, în mod fatal, să se nască între acesta şi grupul junimist o desbinare.

„...o desbinare care a trebuit să vie între acei care voiau să se pună nu numai pe tărâmul negativ al luptei contra D-lui Brătianu, dar şi pe tărâmul afirmativ al măsurilor pe care voiau să le aplice odată veniţi la guvern; şi între acei care credeau că toate sunt perfecte în sânul partidului conservator şi că nu e nimic de schimbat".

In urma acestei desbinări — din neaplicarea întâii propoziţiuni, zice Carp — partidul lui Catargi ar fi mers din greşeală în greşeală, nemai aplicând pe nici una, făcând opoziţie pentru a face opoziţie, zicând negru de câte ori guvernul zicea alb şi alb de câte ori zicea guvernul negru (în chestia revizuirii Constituţiei, a dotaţiunii Coroanei etc.), şi lunecând, din cauza aceasta, pe panta fatală de a părăsi chiar şi ideia pur conservatoare, aliniindu-se cu elementele cele mai eterogene, ştiind totuşi foarte bine că, venind la putere, se vor ivi fără greş zizanie şi ruptură.

Coaliţia Catargi-Vernescu.

„Eu, Domnilor, n'am înţeles niciodată această formaţiune care se numeşte liberal conservatoare. Am crezut întotdeauna că ideile conservatoare în această ţară sunt şi pot să fie atât de puternice, încât să mergem singuri înainte, şi să guvernăm ţara dovedind că putem şi noi, ca şi alte partide, să facem bine, poate chiar un bine mai trainic decât acel pe care l-au făcut alţii. De aceia totdeauna m'am întrebat: oare elementele conservatoare trebuie ele să fie prezentate acestei ţări de d. Ver-

nescu pentru a fi admise de public? avem noi nevoie de un introducteur des ambassadeurs, *ca să putem avea dreptul de a guverna? nu se poate ca conservatorii să guverneze decât atunci când au lângă dânşii pe un liberal care să zică publicului: lertaţi pe bieţii conservatori, iau eu răspunderea că nu vor face rău? Această situaţiune nu o primesc, şi cred că nu trebue s-o primească un partid mândru de trecutul său şi care speră că şi în viitor va avea pagini de acele, care să-i dea dreptul la recunoştinţa ţării".*

Arătând mai departe că împreunarea aceasta Catargi-Vernescu a produs o slăbire a ideii conservatoare, fără a aduce de la Liberali nici un aport, nici o ideie nouă în grupare — Carp revine la Leitmotivul său că diferenţa dintre partide nemai fiind acum bazată pe tărâmul constituţional, ea trebuie să fie bazată pe tărâmul social.

Aici face el acum o frumoasă expunere de guvernământ, întoarsă de altfel în favoarea ideei conservatoare: Expunerea lui Carp despre guvernământ.

„Domnilor, cea mai mare mişcare socială venită de jos, a fost a Creştinismului, mişcare care anunţa stârpirea impilatorilor. Ei bine, când această mişcare a izbutit, în favoarea cui au fost escamotate principiile ei? In favoarea guvernanţilor, iar nu în favoarea poporului de jos (Aplauze)".

„De aceia, D-lor, eu cred cum că clasele dirigente au datoria de a lua în mâna lor rezolvarea chestiunilor sociale; şi cred că elementul conservator este chemat a pune bazele unei organizaţiuni sociale mai sănătoase, şi să introducă îmbunătăţirile la care au drept toate clasele unui popor. Cum că nu toate visurile Socialiştilor pot fi realizate, aceasta n'am nevoie s-o mai spun. Dar nu aş vrea ca partea legitimă a revendicărilor lor să fie câştigată în luptă cu noi, ci împreună cu noi, ca o operă paşnică a înţelepciunii tuturor. Carp şi socialismul.

In Camera din 1889, compusă din Conservatori, din Liberali şi din Junimişti, pe băncile căreia se aflau Lascar Catargi, Mihai Kogălniceanu, Gh. Panu, Take Io-

nescu, poate chiar Ion Brătianu, vorbele aceste nu au fost aplaudate. Hotărât, Carp trăia într'o vreme care nu era încă a lui.

In concluzie, oratorul termină zicând că *„aplicând adevărurile logice ce v'am spus odinioară, la formaţiunea diferitelor grupări politice, se poate vedea care este însemnătatea grupului constituţional, şi se poate judeca dacă este exact că formarea acestui grup se datoreşte numai favoarei regale"*.

Cât despre grup în sine, Carp vrea să-şi facă sie însuşi iluzie că el reprezintă o concentrare conservatoare, deşi foştii şefi ai partidului nu mai stăteau în capul lui.

Concentrarea conservatoare.

„Dacă prin concentrare conservatoare se înţelege o concentrare contopind răspunderile din trecut, atunci nu voim şi nu primim o asemenea contopire. Dar dacă prin concentrare conservatoare se înţelege — fără a ne mai întreba cine au fost învinşii şi cine învingătorii — o lucrare a forţelor conservatoare pe bază de idei moderne şi cu ochii ţintiţi spre viitor, atunci da, aceasta este după noi semnificaţia guvernului actual. Avem un tărâm comun, unde putem lucra multă vreme şi unde putem face mult bine. Noi nu mai reprezentăm pe Conservatorii trecutului, ci pe acei ai timpului modern".

Voia oare Carp, odată în viaţa lui, să înşele pe alţii, sau se înşela pe el însuşi ? Dar în cazul acesta dece nu făcea şi el parte din guvern ?

Conservatori şi liberali în viitor.

Partidul conservator, desorganizat în timpul lungii sale opoziţii, nu s-a mai putut organiza niciodată. Toate viitoarele încercări au fost când zadarnice, când de scurtă durată. Iar motivul veşnicilor neînţelegeri în sânul acestui partid a fost că el avea prea mulţi oameni de valoare, inteligenţi, culţi, cinstiţi, dar toţi ambiţioşi, pe când din potrivă Liberalii formau un grup compact, bine reorganizat după 1888, dar care lipsea tocmai de capete mai luminate, aşa încât puţinii care s-au mai găsit după moartea lui Ion Brătianu, a lui C. A. Rosetti şi a lui Mihai Kogălniceanu, nu prea aveau motive de ceartă „pentru şefie".

Dar vitorul acesta nu-l putea Carp prevedea atunci. El nădăjduia probabil că gruparea constituţională va duce în curând la reîntregirea întregului partid, lucru care s'a şi întâmplat, pentru o vreme cel puţin — şi în sensul acesta trebuiesc şi înterpretate cuvintele sale de mai sus.

Că guvernul „constituţional" nu a însemnat o concentrare conservatoare, viitorul cel mai apropiat o va dovedi. Deocamdată să vedem cum a ştiut cabinetul General Manu să-şi îndeplinească misiunea de a împiedeca darea în judecată a fostului guvern liberal.

Cum s'a terminat afacerea d ă r e i în judecată a lui Ion Brătianu (Ianuarie 1890).

Conform hotărîrei din anul trecut, raportul Comisiunei de Informaţiuni fu prezentat Camerei în Ianuarie 1890. Acest raport, mai scurt, dar tot atât de violent ca şi acel din 1877, vine în discuţia Adunărei la 17 Ianuarie, găsind în întregul minister şi în majoritatea Camerei o energică rezistenţă împotriva conclusiilor sale care cereau darea în judecată. Citirea raportului şi desbaterile parlamentare în jurul acestei afaceri ţinură 12 zile. Lascar Catargi, N. Blarenberg, Gh. Panu, G. Apostoleanu şi A. Pesiacov vorbesc *pentru* darea în judecată, iar *contra* Generalul Manu, Mihai Kogălniceanu, Petre Carp (la 24 Ianuarie), Take Ionescu şi M. Buicliu. La votul final de la 31 Ianuarie 1890 raportul este respins cu 86 de bile contra 67 (şi patru abţineri) cu privire la Ion Brătianu. A doua zi se resping şi acuzările împotriva lui Dumitru Sturdza, Aurelian, Stolojan, Cernat, Nacu, Giani, Stătescu şi Radu Mihai.

Astfel se încheiă şi accastă nenorocită afacere, iar de atunci încoace atari încercări de răsbunări politice nu s-au mai făcut la noi în ţară, niciodată.

Legea magistraturei trece în Iunie 1890. Alte legi şi reforme.

De fapt, adevărata misiune a guvernului General Manu era acum terminată. Dacă ministerul a mai putut totuşi ţine încă zece luni, cauza e că trebuiau trecute încă diferite legi, printre care principala am văzut că era a inamovibilităţii magistraturei. Numai în vederea acestei a doua misiune de împlinit, parlamentul ţinu o sesiune extraordinară de la 16 Aprilie la 9 Iunie 1890, în care timp legea fu însfârşit desbătută şi votată.

Dar între timp mai veniră la rând şi alte legi şi reforme, pe care Petre Carp încercă să le strecoare printre picături. Astfel, în calitate de prezident al unei comisiunii speciale, el alcătuieşte, în vederea apropiatei expirări a tratatelor noastre de comerţ, Tariful Vamal Autonom. De asemenea prezintă — fireşte că nu el, ci guvernul, dar în urma insistenţelor sale — proectul de lege privitor la transformarea în monetă de aur a monetelor de argint până la concurenţa sumei de 40 de milioane lei, ca urmare a legii pentru etalonul de aur, votat în anul precedent [1]).

Legea unui credit de 100 milioane pentru fortificaţii.

Şi în sfârşit veni la 27 Aprilie rândul importantului proect de lege pentru votarea unui credit de 100 de milioane pentru fortificaţii. (Bucureşti şi Focşani-Nămoloasa). Fortificaţiile aceste, mult combătute sub guvernarea lui Brătianu, fuseseră totuşi până la urmă puse în lucrare, însă pentru terminarea lor mai era nevoie de bani, de mulţi bani, căci o sută de milioane de lei în 1890 însemna aproape încă odată bugetul statului. Carp fusese însă întotdeauna de părere că pentru acea-

1) Activitatea lui Carp ca deputat în timpul ministerului Manu fu foarte mare. In afară de discursurile pe care le vom găsi în textul cărţii şi de acel ţinut cu ocazia desbaterilor dărei în judecată a lui Brătianu, el mai vorbi la Cameră, la 12 Ianuarie 1890, atunci când fostul ministru Pherekyde ceru să fie şi el dat în judecată, împreună cu colegii săi. La 9 Febr. se luase în desbaterile Camerei proectul de lege din iniţiativa parlamentară pentru înlocuirea taxei licenţelor pentru cârciumi cu o taxă pe decalitru. Carp vorbi atunci contra proectului şi proectul fu respins. La 13 Febr. deputatul Theodor Nica (cel care scrisese o carte asupra agiului), fiind numit Comisar al Guvernului pe lângă Banca Naţională, şi deputatul Paladi propunând declararea vacanţei locului său de deputat (pe cuvânt că a primit o funcţiune publică salariată de Stat), Carp vorbeşte contra propunerei, arătând că comisarul guvernului e plătit de Bancă, nu de Guvern. Discuţia luând proporţii mari, Nica declară că refuză numirea sa de comisar, păstrându-şi locul de deputat. La 1 Martie venind în discuţia Camerei un proect de lege al guvernului cu privire la o dispoziţiune bugetară, Carp propune un amendament, pe care guvernul îl primeşte. De asemeni vorbeşte Carp, la 8 Martie, la proectul de Buget pe 1890-91, la 10 Mai într'o chestiune de regulament, la 24 Mai pentru a lua apărarea lui Ghermani atacat de Take Ionescu, de Gh. Panu şi de Caton Lecca ca reprezentant al comunităţii greceşti din Bitolia şi în sfârşit la 29 Mai în chestiunea unui eventual proect de lege pentru autorizarea Creditelor Agricole de a da avansuri băneşti agricultorilor p. cumpărarea de loturi mici de la Stat (Carp acuză atunci pe ministrul Păunescu, de a lipsi de sârguinţă în aplicarea legei vânzărilor bunurilor Statului). In urma intervenţiei lui Kogălniceanu şi a G- ralului Manu incidentul se închide.

stă apărare națională nici un sacrificiu nu era prea dureros. Fortificațiile aceste erau menite să ne apere împotriva invaziunilor de la Est, împotriva deci al acelui Colos de la Nord, fantoma coşmarurilor sale — şi ale noastre de altfel, şi nu numai dinainte, şi nu numai de atunci, şi nu numai de azi, ci din viitor, din totdeauna.

Pentru aceasta el apărase ideia fortificațiilor sub Brătianu, şi cerea acum, prin Generalul Manu, suma trebuincioasă pentru terminarea lucrărilor lor.

Opoziția conservatoare începu iar să mârâie: că suma e prea mare, că fortificațiile nu sunt necesare, că — zicea Valerian Ursianu — „decât fortificații, ar fi mai de folos o Confederație Balcanică" sau, după cum spunea Bibescu [1]), că „fortificațiile nu sunt trebuincioase, decât dacă, pe lângă trupele care le apără, am mai avea şi o armată de operațiune".

Discursul lui Carp de la 27 April 1890.

In aceiaşi şedință de la 27 April 1890, Carp luă cuvântul pentru a răspunde la toate aceste obiecțiuni. El îşi începu discursul printr'una din subtilitățile sale oratorice, arătând care este deosebirea între *„o frază"* şi *„un argument"*.

> *„Aşa de pildă, când principele Bibescu ne zice că vorbeşte în interesul armatei şi al țării şi că aceste două interese se confundă, eu pretind că aceasta este o pură frază, pentrucă acelaş lucru îl pot zice şi eu: că vorbesc în interesul armatei şi al țării şi că aceste două lucruri se confundă. Unde este argumentul pentru sau contra fortificațiilor? Nicăieri. Prin urmare e o frază".*

Dar Carp pretindea că trebuie asemeni eliminate din discuții, nu numai frazele goale, dar şi doctrinele „militare", întrucât ele fiind secrete nu vor putea nici odată fi desvăluite în fața Parlamentului, care nu poate discuta decât motivele „politice" care îndeamnă guvernul să termine lucrările fortificațiilor.

> *„Dovada că motivele politice, care ne fac pe noi de a vedea în fortificațiunile începute şi pe care voim astăzi a le continua, sunt nu numai un ce se-*

---

1) Nicolae Bibescu era fiul Domnitorului Gh. Bibescu.

rios, un ce folositor, dar chiar un ce care se impune în mod absolut, este că acei care erau contra fortificaţiunilor când era în opoziţie, au fost obligaţi, find la guvern, să voteze pe faţă pentru ele (ilaritate). Aceste sunt lucruri care se impun aşa de tare, încât chiar caracterele despre care vorbea Principele Bibescu, cu toate că sunt caractere, sunt obligate să primească situaţiuni mai tari decât convingerile lor, decât convingerile oricăruia (aplauze).

N. Nicorescu : *Fraze ! (ilaritate).*

P. P. Carp : *Nu e frază, este o apărare şi nu am crezut că pot apăra mai bine pe dl. General Manu, decât apărând pe dl. Lascar Catargi*[1] *(aplauze).*

Colonel Roznoveanu : *D. Catargi nu are nevoie de apărare".*

P. P. Carp : *D-le Roznoveanu, nu uitaţi preceptele lui Lafontaine, care ne învaţă că* on a toujours besoin d'un plus petit que soi".

Acuma, care erau acele „motive politice" care impuneau guvernelor lucrarea fortificaţiilor ? Este aproape inutil să mai revenim asupra temerilor lui Carp, care deveniseră însfârşit şi ale lui Ion Brătianu, şi care erau desigur dela început şi ale Regelui Carol, temerile de puterea imensului imperiu de la Răsărit.

Carp făcu deci, pentru a nenumărata oară, istoricul pericolului acţiunei Orientului împotriva Occidentului:

Lupta Orientului împotriva Occidentului.

„Lupta între Greci şi Perşi, Romanii pe malurile Eufratului, Mahomedanii şi acţiunea arabă, cruciatele, invaziunele turceşti şi reacţiunea Occidentului în contra lor, toate acestea *nu sunt decât frazele unei singure acţiuni, unui singur conflict. Un lucru numai s'a schimbat : actorii şi locul. Dacă în trecut lupta s'a mărginit la basinul Mediteranei, astăzi cercul s'a întins şi lupta are să aibă loc în centrul Europei. Ceiace s'a întâmplat sunt mii de ani acum*

---

1) Căci el era „caracterul care se opunea la lucrarea fortificaţiilor, deoarece, „o ţară mică trăind din mila Puterilor Mari" ce mai avea nevoie de fortificaţii.

între Greci şi Perşi se va întâmpla în timpurile moderne pe câmpiile noastre. Putem împiedeca mersul acestui istoric? Desigur că nu, dar pentru un lucru: să ne pregătim în aşa fel, ca atunci când asemenea evenimente se vor produce, să nu fim o simplă trecătoare, să nu fim numai un câmp de bătălie, dar să fim şi noi actori şi factori într'o asemenea acţiune, şi să tragem foloase dintr'ânsa.. Când se va ivi un asemena conflict, nu trebuie oare să ne punem la adăpostul unei surprinderi, să fim întotdeauna gata?... Aruncaţi o simplă ochire asupra hărţii ţării noastre şi veţi vedea că despre Occident suntem apăraţi printr'un lanţ de munţi, dinspre Orient nu suntem apăraţi prin nimic; şi de acolo ne vin şi vânturile şi frigul şi brumele care ucid florile... Cu un aer de competinţă militară vin unii să opuie acestei idei faptul că fortificaţiile nu sunt folositoare decât dacă, pe lângă trupele ce le apără mai e şi o armată de operaţiune, iar forţele noastre numerice nefiind îndestulătoare pentru această îndoită sarcină, n'avem să ne folosim nici de fortificaţiuni, nici de armată".

România nu va puten duce războaie fără „aliaţi".

„Credeţi Dv. că, oricare ar fi inamicul ce ne înconjoară, — afară poate de statele vecine din Peninsula Balcanică — este o singură putere în contra căreia ne-am putea apăra singuri, având sau neavând armată, având sau neavând fortificaţii? Eu cred că nu. Prin urmare, când ni se pune ipoteza următoare: când se vorbeşte că armata română are să opereze în cutare sau cutare loc, se vorbeşte ca şi cum armata românească ar avea să facă singură războiul cu unul din vecinii noştri cei mari; această ipoteză este pe cât de absurdă, pe atât de imposibilă, Aşa dar, oricare ar fi aliatul — căci nu discut acum diferitele alianţe — e sigur că în mijlocul unei conflagraţiuni generale, noi nu vom rămâne singuri, şi tot ce putem face e să ne punem la adăpostul unei surprinderi..."

Ca atare, la Vest având Carpaţii, la Est ne trebuesc fortificaţii.

„Ceiace vrem *sunt fortificaţiuni, fortificaţiuni* îmi trebuie..."

Atari accente imperative sunt în adevăr de esenţa unui Cancelar, însă într'o ţară ca a noastră, — unde burghezimea, îmbrăcată în haina unui larg liberalism constituţional, deşi începătoare era deja încrezută, — ele, în loc să lămurească mintile, desteptau numai ură.

Dar câtă logică şi adevăr în această expunere, şi ce puţin a fost această logică susţinută de fapte, mai târziu.

Creditul a fost firește votat, fortificaţiile au fost lucrate şi terminate, iar la momentul oportun, adecă peste un sfert de veac, ele nu ne-au folosit la nimic, fiindcă „bariera fortificaţiilor" era întoarsă cu spatele înspre inamic, iar „bariera Carpaţilor" nu a fost apărată de aliaţii noştri. Aceste sunt jocurile soartei şi ale Istoriei...

Remaniere ministerială (16 Noembr. 1890.

Principalele legi fiind votate şi Parlamentul închizându-şi şedinţele în Iunie, guvernul urma să părăsească puterea îndată ce Theodor Rosetti îşi va înainta demisia, dar pentru a nu părea că cedează unei presiuni şi vrând mai curând să aleagă el timpul oportun pentru retragerea sa, primul ministru insistă pe lângă Rosetti să nu-şi prezinte încă demisia, astfel guvernul rămase până în toamnă, când la redeschiderea Parlamentului Th. Rosetti demisionând, guvernul îi urmează exemplul.

A doua zi însă, la 16 Noembrie, în urma insistenţei lui Vodă şi după o nouă înţelegere cu Carp, generalul Manu e din nou prim-ministru cu un cabinet remaniat :

General Manu, prezident şi interne, Al. Lahovari externe, Titu Maiorescu culte, M. Ghermani finanţe, Al. Marghiloman domenii, generalul Vlădescu război, Gr. Triandafil justiţie.

Grigore Păucescu fusese eliminat din minister de Petre Carp, care nu fusese mulţumit de felul cum girase acesta ministerul de domenii. De altfel, resortul acesta şi-l rezerva Carp pentru el, la momentul oportun, motiv pentru care ministerul lucrărilor publice rămăsese fără titular, interimatul fiind dat lui Maiorescu. Se stabilise înţelegerea că mai târziu Marghiloman să ia lucrările publice, iar Carp să treacă la Domenii, căci acolo se lu-

crau împroprietăririle şi acolo urma să se elaboreze legea Minelor.

Coaliţia Catargi-Vernescu, văzând că generalul Manu e din nou la putere, începe o luptă atât de desnădăjduită, încât îşi pierdu orice ţinută.

Dificultăţi parlamentare.

La 18 Noembrie, trei zile după deschiderea Parlamentului, un senator afirmă că preşedintele Consiliului ceruse regelui disolvarea corpurilor legiuitoare şi că prin urmare guvernul trebuia, de oarece nu avusese nici un răspuns dela factorul constituţional, să se retragă imediat. In urma acestui incident dela Senat, Gh. Vernescu, a doua zi la Cameră propuse „amânarea şedinţei" până la reconstituirea cabinetului. Marghiloman afirmă că ministerul nu a demisionat, unii deputaţi stăruiră pentru amânare, vorbind de „răsturnarea principiilor constituţionale" iar Kogălniceanu declară că dacă şedinţa nu se amână, se va retrage din Cameră. Carp luă cuvântul împotriva amânării, şi şedinţa urmă mai departe, fără ca Kogălniceanu să părăsească incinta. Dar şedinţele următoare fură atât de gălăgioase, încât Petre Carp crezu de datoria lui să ia din nou cuvântul pentru a fortifica „misiunea" generalului Manu şi a mai tălmăci odată Camerei lipsa unui rost a coaliţiei „liberală-conservatoare".

Discursul lui Carp de la 22 Noembrie 1890.

> *„Un guvern este constituţional"* — zise el — *întâi când îl numeşte regele, al doilea când îl menţine Parlamentul. Dacă un guvern numit de rege nu găseşte în ambele corpuri majoritatea şi cu toate acestea voeşte să rămână la putere fără să facă apel la ţară, el este neconstituţional, când însă un guvern are majoritatea în Cameră şi în Senat, şi totuşi se atacă constituţionalitatea acelui guvern, acei cari îl atacă nu sunt ei duşmanii cei mai mari ai Constituţiunei?"*

Prin urmare, după Carp, menţinerea la putere a generalului Manu era justificată şi nu numai fiindcă majoritatea era din partea sa, dar şi fiindcă el reprezintă ideia conservatoare, pe care în tot cazul nu o putea reprezenta coaliţia Catargi-Vernescu.

„Partidul acesta liberal-conservator datează de la 1882—83, atunci când s'a format nu s'a specificat cel puțin care este partea de idei a conservatorilor și care aceia a liberalilor. Nu s'a spus nimic din toate acestea în program. Deaceia susțin că chiar în momentul nașterei acestei alianțe, nu s'a avut în vedere nimic alt decât un lucru : „combaterea guvernului de pe atunci".

„Domnilor, generalul Manu este înainte de toate conservator, și ca atare avea datoria să vegheze ca interesele partidului conservator să nu fie periclitate. Aceasta este datoria lui, aceasta este menirea lui, aceasta justifică prezența sa pe banca ministerială și când d-sa crede că în partidul liberal-conservator nuanța liberală covârșește, când vede că dacă ar merge așa mai departe, ideile conservatoare ar fi în pericol, nu ar fi consecințe cu el însuși și cu datoria pe care o are față cu trecutul și cu viitorul..." (aplauze, sgomote, nu se mai aude nimic).

In sfârșit după ce Carp arată eroarea coaliției (care era de altfel a tuturor guvernelor, și mai e încă și astăzi după trecere de 50 ani) că „erijează în teorie constituțională ideia că nu pe cale de majoritate se obține guvernul, ci pe cale de guvern se obține majoritatea", și după ce mai accentuează încăodată că rezultatele alianței liberal-conservatoare, ar fi fost dispariția elementului conservator, și că o asemenea perspectivă a făcut pe generalul Manu să se gândească să primească puterea și s'o menție, Carp își încheie discursul cu veșnicul său tăiuș :

Guvernul în România nu se obține pe cale de majoritate, ci majoritatea pe cale de guvern.

„Din aceste lupte parlamentare nu cred că partidul conservator va eși întărit. Dar totuși cred că partidul liberal-conservator va dispare, precum dispare orice formațiune de ocaziune. Aceasta e în natura lucrurilor, și pentru mine chestiunea nici nu se mai discută".

In adevăr că luptele acestea nu erau făcute pentru a întâri partidul conservator.

La Senat Nicolae Crețulescu, candidatul guvernului la președinție, cade față de candidatul opoziției, generalul Florescu, ceiace ar fi trebuit să atragă după sine imediata retragere a guvernului. Dar generalul Manu se mulțumește a declara că în caz că generalul Florescu îi va face dificultăți, el va disolva Senatul.

Atitudinea opoziției. Guvernul General Manu demisionează.

Ciudat a fost însă faptul că atunci când Senatul a făcut în adevăr dificultățile pe care nici nu putea să nu i le facă [1]) tocmai singurul din miniștri care n'a cerut disolvarea Senatului a fost generalul Manu.

Că ar fi făcut lucrul acesta în înțelegere cu Lascar Catargi pentru „a se desface de Junimiști" după cum spune Maiorescu [1]), sau că l-a făcut din alte motive necunoscute nu se poate ști. Fapt e că în urma votului de blam al Senatului, președintele consiliului necerând disolvarea, întreg ministerul a trebuit să demisioneze. Și astfel în ziua de 21 Februarie 1891 s'a format noul guvern al generalului Ion Em. Florescu, care lua președinția consiliului fără portofoliu, combinând un cabinet compus din Lascar Catargi la interne, Vernescu la finanțe și adinterim justiție, C. Olănescu la lucrări publice, Iacob Lahovari la război, Ilariu Isvoreanu la domenii. G. Dem Teodorescu la culte și C. Exarcu la externe.

Noul guvern General I. Em. Florescu (21 Februarie 1891).

Acest guvern care înseamnă triumful opoziției, liberal-conservatoare a lui Catargi-Vernescu asupra Junimiștilor și care mai înseamnă și triumful liberalilor asupra conservatorilor, deoarece în afară de Vernescu mai intrară în compoziția lui Isvoranu, Teodorescu și Exarcu, tustrei vernescani, acest guvern care a întâmpinat din prima zi dușmănia Camerei, care a disolvat parlamentul. care și-a remaniat de trei ori ministerul și care totuși nu s'a putut menține decât 11 luni la putere — avusese totuși asentimentul Coroanei, fiindcă la 10 Mai 1891 urma să se serbeze jubileul de 25 ani al

---

1) Proectul de lege asupra reformei învățământului rămas din timpul guvernării Rosetti-Carp a fost respins de Senat în ziua de 14 Februarie 1891, cu 52 voturi contra 50 „ca necorespunzând cu așteptarea generală în privința rezolvării marilor chestiuni relativ la învățământul secundar și la organizarea Facultăților".

1) o. c. p. 227, nota 1.

regelui Carol, iar monarhul dorea ca această serbare să se petreacă în liniște, adică să nu fie turburată de mișcări de stradă ale opoziției-unite. Având ca prim ministru pe generalul Florescu, cel care liniștise revolta de la 3 August 1865 și ca ministru de interne pe Lascar Catargi, fostul locotenent domnesc, care liniștise celelalte revolte dela Iași în Martie 1866, Regele putea fi sigur că două persoane energice vor garanta ordinea în timpul serbărilor jubiliare — ceiace, de altfel, s'a și întâmplat.

Insă motivele care îndemnaseră pe Vodă să cheme la putere eterogena coaliție, îi erau ședințele Parlamentului destul de indiferente. Camera arată, după cum am spus din prima ședință, o dușmănie guvernului, care se văzu întâmpinat, în chiar ziua de 21 Februarie, cu o moțiune de neîncredere.

Cuvântarea lui Carp de la 21 Febr. 1891.

Cel dintâi care luase cuvântul fusese Petre Carp pentru a arăta împrejurările în care guvernul generalului Manu căzuse în urma respingerei legii învățământului de către Senat. Și el se întrebă cum de se poate respinge o reformă atât de folositoare, atunci când nu se pune nimic în loc, ba trimițând încă o lege atât de bine lucrată în studiul unor oameni *„a căror necompetință era patentă de mult"*. După Carp Junimiștii aveau două feluri de adversari : *„Acei cari au idei contrarii ideilor noastre și acei, mai periculoși și mai greu uneori de învins, care n'au idei de loc"*, iar față de guvernul generalului Florescu, Carp „mărturisise" că se află dinaintea acestor din urmă adversari, cei fără idei de loc, așa încât, în rezumat căderea fostului minister nu se datorea unei greșeli, nici unei lupte pe chestii de principiu sau de idei, dar unei ambiții și unei intrigi.

> *„Dacă la venirea d-lui Catargi la minister acum doi ani, ziceam că aceasta înseamnă un pas îndărăt, ministerul actual nu e decât o intrigă mai mult"*.

La aceste vorbe ale lui Carp, răspunse generalul Florescu el însuși pentru a îndreptăți ființa ministerului său, cerând amânarea desbaterilor pe câteva zile pentru a studia bugetul și proectul tarifului vamal, care urma să fie în curând adoptat. Răspunzându-i Mihai Kogălniceanu, Take Ionescu și Marghiloman care vorbiră îm-

potriva amânării, apoi Alexandru Lahovari şi generalul Manu care cerură ca amânarea să fie primită — de unde se poate deci vedea care fusese rolul generalului Manu în chestiunea incidentului de la Senat cu privire la legea învăţământului — Camera respinge amânarea (moţiunei de neîncredere cu 77 voturi contra 69).

Dizolvarea parlamentului şi noile alegeri.

A doua zi, 22 Februarie, generalul Florescu, cu obişnuita-i energie, disolvă Parlamentul, fixând alegerile la 9 Aprilie.

Pe când însă în timpul luptelor electorale guvernul înlesneşte alegerile a 18 liberali, junimiştii sunt combătuţi cu atâta înverşunare, încât nu izbutesc a reuşi decât cinci din ei, printre care P. P. Carp şi Menelas Ghermani. Maiorescu cade la Tg. Jiu.

Junimiştii constituesc clubul „Constituţional".

In urma acestei atitudini atât de duşmănoasă a conservatorilor, junimiştii, care aveau încă din 1885 ziarele lor „România Liberă" şi „Constituţionalul", se constituesc sub şefia lui P. P. Carp într'un club politic deosebit, pe care îl inaugurează la 9 Mai 1891 sub numele de „Club Constituţional" [1]).

Era a doua lor încercare, şi nu cea din urmă, de a se elibera de o tutelă nefolositoare, sau mai bine zis de a ieşi de sub o efigie, care nu mai corespundea cu ideile şi cu idealurile lor.

Remaniere ministerială.

După alegeri, generalul Florescu îşi remaniă ministerul, înlocuind pe Ilariul Izvoreanu şi pe G. Dem. Teodorescu cu Al. Vericeanu şi cu Petre Poni, dovedind prin aceasta că el se credea, în noua lui Cameră, destul de tare pentru a se desface de cotropirea elementului vernescan. Insă un eveniment destul de neaşteptat îi cam încurcă socotelile.

Moartea lui Ion C. Brătianu 4 Mai 1891).

Acest eveniment, întâmplat la 4 Mai 1891, a fost moartea lui Ion C. Brătianu. In ultimele alegeri, combătut de guvernul conservator pe picior de egalitate cu Junimiştii, Brătianu căzuse; a doua oară în trei ani, Brătianu căzuse la alegeri. Omul care luptase în tinereţe pentru înfăptuirea tuturor idealurilor neamului, omul care mai târziu a înfăptuit aceste idealuri, împreună cu

1) Titu Maiorescu, o. c. p. 278—279.

alţii, cu regele, cu dorobanţul, cu poporul, dar în fine, omul care oricum a dăruit României Neatârnarea, Coroana de oţel şi acel incomparabil lucru care se chiamă Democraţia, omul acesta, care guvernase ţara 12 ani în şir, nu mai fusese, sub amândouă ministerele Catargi, nici măcar deputat.

Bolnav mai mult decât îmbătrânit, şi poate îndurerat mai mult decât bolnav, se stinse, lin, după 2-3 zile de boală, la via sa dela Florica, într'o noapte de Mai, Sâmbătă spre Duminică, la ceasul trei şi cinci minute.

La auzul morţii lui Brătianu toată ţara, toate oraşele din ţară, au scos steagurile negre la ferestre.

Un tânăr spilcuit, un „June din lume" intrând într'o prăvălie din Calea Victoriei a întrebat pe negustorul de la tejghea : „Dar ce, ţi-a murit tata sau mama, de ai pus steag negru la uşă ?"

Iar negustorul i-a răspuns : „Nici mamă nici tată; a murit acela prin faptele căruia eu pot sta astăzi cu căciula în cap dinaintea d-tale !" [1]).

Iată în adevăr cel mai frumos panegiric ce i se putea face.

Inainte de a muri Brătianu stăruise, pe patul de moarte fiind, ca toţi Liberalii să uite urile lor, să se împace între ei, să se regrupeze împreună, şi să reîntregească partidul liberal. Două săptămâni mai târziu *Voinţa Naţională* publică o „declaraţie" a partidului, prin care se primea şefia lui Dumitru Brătianu, şi care era iscălită de principalii şefi liberali : Dumitru Sturdza, Eugen Stătescu, Aurelian, Pherekyde, Fleva, Paladi, şi chiar de Mihai Kogălniceanu, care semna ultimul act politic al vieţii sale.

Kogălniceanu era şi el bolnav, mai de mult şi mai mult decât Ion Brătianu. Suferea de piatră la beşică, pe care şi-o operase în diferite rânduri, cu succes. Moartea lui Brătianu îl surprinse într'o astfel de criză şi-l mâhni până în adâncul sufletului. Uită de resentimentul rămas în urma chestiunei Dunărei, uită că spusese într'o clipă de amărăciune : „Nici oasele mele nu doresc să fie aşe-

---

1) N. Gane „Zile Trăite".

zate alături de oasele lui Ion Brătianu", şi-şi aminti numai de lupta ce o duseseră amândoi împreună o viaţă întreagă, pentru binele acestui Neam. Astfel marele său talent, nu numai de om politic, dar şi de scriitor, îi dictă următoarele accente pe care le trimise, sub formă de telegramă, văduvei lui Brătianu :

„.... Dreptatea posterităţii începe cu ziua de azi pentru Ion Brătianu. Oamenii zilei, mari sau mici, pot fi nedrepţi cu dânsul, însă istoria nepărtinitoare, ea care purcede din mintea şi din inima naţiunii întregi, va păstra cu litere de aur amintirea celui care şi-a pus numele în fruntea tuturor marelor fapte naţionale şi politice a renaşterei României".

Moartea lui Mihail Kogălniceanu (20 Iunie 1891).

Indată după aceia Kogălniceanu plecă la Paris, unde, supus unei noui operaţii, muri sub cloroform (20 Iunie 1891).

Astfel, în răstimp de 6 săptămâni ţara pierdea pe cei doi mai mari oameni politici pe care-i avusese până atunci. Dar în schimb, partidul liberal se regăsea, de pe urma acestor nenorociri, reîntregit şi cu perspectiva unei perfecte coeziuni sub conducerea lui Dumitru Sturdza.

Căci şefia lui Dumitru Brătianu fusese primită numai ca un omagiu adus memoriei marelui său frate, dar toată lumea simţea şi ştia că viitoarea conducere a partidului nu va rămâne în mâinile lui, ci va fi dată lui Sturdza [1]).

Pentru Generalul Florescu evenimentele aceste, care-l puseră brusc în faţa nouei organizaţii liberale, fură foarte puţin plăcute. După ce, la 13 Iunie, prezintă Parlamentului spre desbatere proectul de lege pentru noul tarif vamal, proect criticat de Carp, care făcea parte din comitetul delegaţilor [2]), şi după ce tariful, modificat, fu adoptat de Cameră în şedinţa din 21 Iunie, el închise se-

---

1) Această siguranţă venea mai ales dela faptul că la moartea lui Brătianu Regele trimesese o telegramă de condoleanţă lui D. A. Sturdza.

2) S'au readus cu această ocazie vechile invinuiri împotriva convenţiunei comerciale cu Austria din 1875. Carp luă cuvântul pentru a arăta din nou însemnătatea ce a avut *atunci* acea convenţie pentru desvoltarea politică şi economică a României, precum şi lipsa de temei în criticile ce i s'au adus sub raportul economic.

siunea corpurilor legiuitoare, aşteptând cu o îngrijorare îndreptăţită, pe aceea viitoare.

La 5 Noembrie ministerul fu din nou remaniat, Ch. Vernescu fiind înlocuit la Finanţe de Nicolae Blarenberg. Generalul Florescu, scăpând astfel de ultimul vestigiu al coaliţiei liberalo-conservatoare, crezu că-şi va putea în chipul acesta întări poziţia. Însă îndată după deschiderea Parlamentului, la 15 Noembrie, el îşi dădu seama că se află în faţa unei Camere, aleasă de el, dar care era mai devotată lui Catargi decât lui. De altfel acesta din urmă, după afirmarea lui Maiorescu cel puţin *„îşi dăduse însfârşit socoteală de paguba suferită de partidul conservator prin încetarea de a înlocui pe Junimişti cu te miri ce alte elemente"*. Şi în afară de aceasta, faptul de a sta el, Catargi, sub quasi-şefia lui Florescu, nu-i putea conveni de loc. Lascar Catargi, fost Locotenent domnesc, era destul de bătrân, destul de energic şi destul de ambiţios pentru a vrea şi a cere să i se dea lui preşedinţia Consiliului de Miniştri. Având şi majoritatea Camerei pentru el, prilejul de a creea dificultăţi Generalului Florescu nu-i lipsiră. La 18 Noembrie lista guvernamentală a tuturor vice preşedinţilor Camerei rămase în minoritate — sforile fiind trase de Lascar Catargi el însuşi, care, făcând pe indignatul, demisionă din Minister şi atrăgând astfel după sine demisia întregului Cabinet.

Zece zile mai târziu, deci după multă chibzuială din partea Regelui, se formează un nou guvern *de tranziţie*, în care Lascar Catargi ia preşedinţia Consiliului şi în care intră şi generalul Manu, Alexandru Ştirbei şi Sturza-Scheianu. Dar acest minister avea numai menirea — după hotărâta dorinţă a Regelui — să ducă la o definitivă înţelegere între Conservatori şi Junimişti. După tratative de nici două săptămâni, Carp primi colaborarea cu condiţia ca Lascar Catargi să disolve mai întâi Parlamentul, „spre a obţine o majoritate mai omogenă" spune Maiorescu — cu alte cuvinte spre a nu rămâne izolat într'o Cameră pur conservatoare.

La 10 Decembrie Catargi citi decretul de disolvare al corpurilor legiuitoare, fixând data alegerilor la 1 Februarie 1892, iar la 18 Decembrie se formă noul Minister Lascar Catargi — Petre Carp.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CUPRINSUL.

PAG.

INTRODUCERE. — Cum s'au format la noi partidele politice.— Postulatul intereselor individuale şi acel al posibilităţii realizărei lor stau la baza noţiunei de partid. In România partidele politice au luat fiinţă abia în 1857. — Părerile lui Xenopol sunt eronate. — Poporul român n'a putut avea idei conducătoare, care să-i îndrumeze paşii în istorie. — Principiile revoluţiei Franceze introduse la noi. — Ideia unei Constituţii. — Nouile desiderate ale Ţărei şi Regulamentul Organic. — Ideile lui Kogălniceanu în chestiunea socială. — „Unirea" nu era un desiderat general. Jubelişti şi Bonjurişti. — Voevozii Alexandru Ghica şi Mihail Sturza. — Voevozii Mihai Sturza şi Gheorghe Bibescu. — Revoluţia de la 1848. — Voevozii Grigore Ghica şi Barbu Ştirbei. — Congresul de la Paris. Divanurile Ad-hoc. — Chestiunea agrară. Istoricul ei. — Urmarea istoricului chestiei agrare. — Chestia agrară în faţa Divanurilor Ad-hoc. — Naşterea partidelor politice pe chestia agrară. — Alegerea lui Alexandru Ion Cuza ca Domn în amândouă ţările, care iau numele de Principatele Unite. — Sarcinele ce-i incumbau lui Cuza, în politica din afară şi în cea din lăuntru. — Tălmăcirea cauzelor detronării lui Cuza. — Insuficienţa legei electorale, care dădea o cameră omogenă, în totdeauna conservatoare. — Chestiunea agrară de la 1857 la 1864. Fazele prin care a trecut. — Şedinţele Camerei din Mai 1862. — Omorul lui Barbu Catargi (11 Iunie 1862). — Secularizarea averilor mânăstireşti. — „Monstruoasa Coaliţie", şi părerea de atunci a lui Ion Brătianu asupra chestiunii agrare. — Scopul monstruoasei coaliţii era detronarea lui Cuza. — Lovitura de stat de la 2 Mai 1864. — Improprietărirea clăcaşilor. Curajul lui Mihail Kogălniceanu. — Starea generală a ţării în 1866. — Starea economică şi financiară. — Starea culturală a ţărei. — Şcoala latiniştilor. — Şcoala junimistă. — Viaţa socială. . . . . 9—61

CAPITOLUL I. — *Origina, copilăria, tinereţea.* — Gavril Lungul însurat cu Constanda Balş (nedocumentat) şi fiul său Carp Lungul, care cumpără Ţibăneştii de la vistiernicul Enachi (1646). — Carp Lungul vinde Ţibăneştii lui Necula Manos (1658). Moşia ajunge în 1750 în stăpânirea lui N. Gherghel. — Gheorghe Carp cumpără din nou Ţibăneştii, în 1771, de la Nicolae Gherghel. — Ion Carp, însurat cu Safta Pătraşcu. îşi trimite copiii să înveţe carte în străinătate (1815). El clădeşte conacul de la Ţibăneşti. — Petre I. Carp, însurat cu Smaranda Radu. — Petre P. Carp se naşte la 29 Iunie 1837 la Iaşi. — P. P. Carp e trimis în străinătate la şcoală

PAG.

(1850). — Das Französische Gymnasium din Berlin. Directorul l'Hardy. Aptitudinile lui Carp la învățătură. — P. P. Carp absolvă școala în 1858 cu *Primus Omnium* și se inscrie la Facultatea de drept din Bonn. — Asociațiunile studențești germane. — Viața studențească la Bonn. Carp în cercul studenților din Berlin. . . . . 63—73

CAPITOLUL II. — *Junimea.* — Viața ieșană în 1862. — Titu Maiorescu. — Vasile Pogor. — Originile Junimei. — Theodor Rosetti. — Prelegerile lui Maiorescu. — Oratorii români. — Carp citește prietenilor săi traducerea lui „Macbeth". — Principiul „excelsiorului". — Conferințele lui Carp la Iași în 1864. — Inființarea Societății literare „Junimea" (1864). — Dușmănia invidioșilor. Procesul Maiorescu. — Carp, omul. — Ședințele Junimei. ‚Convorbirile Literare'. — Pregătirea politică a lui Carp. . . . . 75—85

CAPITOLUL III. — *Intrarea lui Carp în viața publică.* — Ion Vodă Cuza.— Parlamentul sub Cuza Vodă.— Dușmănia împotriva lui Cuza.—„Monstruoasa Coaliție".— Conspirația împotriva lui Cuza.— P. P. Carp e numit auditor la Consiliul de Stat (1865). — Consiliul de Stat. — Atitudinea lui Carp în calitate de auditor al Consiliului. — P. P. Carp în ziaristică. Despre „Ion Vodă cel Cumplit". — Conspirația împotriva lui Cuza își lărgește cercurile. — Detronarea lui Cuza Vodă. — Locotenența Domnească. — Carp era printre conspiratori. El e numit secretar intim al Locotenenței Domnești. — Dificultăți externe. — P. P. Carp e trimis la Paris spre a cerceta atitudinea lui Napoleon al III-lea. — P. P. Carp e trimis în Basarabia pentru a lupta în favoarea cauzei guvernamentale. — P. P. Carp, împreună cu Lascar Catargi și Nicolae Golescu, merge la Iași pentru a liniști spiritele. — Revolta de la Iași (Aprilie 1866). — Sosirea lui Carol I în țară (Mai 1866). — P. P. Carp secretar al Agenției Române din Paris (Mai 1866 — Iunie 1867). . . . . 87—106

CAPITOLUL IV. — *Frământările din primii ani ai domniei lui Carol I.* — Privire retrospectivă asupra Junimei. — Studiul lui Carp asupra dramei lui Hașdeu : „Răzvan și Vidra". — Articolul lui Carp asupra „Fabulelor lui Sion". — Carp își sporește numărul dușmanilor. — Tălmăcirea vorbei de „gogoman junimist". — Carol I și primele lui preocupări. — Constituția— Desele schimbări de guvern.— Guvernul Ion Brătianu (Noembrie 1867). — Chestiunea evreiască în 1867.— Demisiunea lui Ion Brătianu. Chestiunea bandelor bulgare.— P. P. Carp intră în Parlament (Toamna 1867). — Părerea lui Carol I despre P. P. Carp. — Discursul lui Carp în chestia bandelor bulgare (1 Febr. 1868). — Să fim alături de Franța când o cer interesele țării, și să ne deslipim de ea când interesele sunt contrarii. —Articolul lui Carp asupra „Prusiei și chestiei orientale (8 Martie 1868). — Politica noastră externă trebuiește îndreptată spre acea Putere, care nu este aliata Rusiei. — Discursul lui Carp asupra chestiunei evreiești (26 Aprilie 1868). — Pleba nu este națiunea. — Carol I aprobă atitudinea lui Carp în chestia evreiească. — Demisia guvernului Ion Brătianu. — Părerea străinătății asupra bandelor bulgare.— Consolidarea situației lui Carol I. Lupte lăuntrice. — Disolvarea Parlamentului (Ianuarie 1869). Chestia Macedonski — Discursul lui Carp de la 28 Ianuarie 1869. (Confuzia între partidele politice și afacerea Macedonski). — Maximele lui Carp : „Două Mai era ceza-

PAG.

rismul şi 11 Februarie este parlamentarismul". — Alegerile din Martie 1869. Atitudinea lui Brătianu. — Călătoria lui Carol I în străinătate. Logodna şi căsătoria lui. (Toamna 1869). — Remanieri ministeriale. — Acţiunea antidinastică. Ministerul Manolachi Kostaki-Epureanu. (Cloşca cu pui, 20 Aprilie 1870). — P. P. Carp ministru de externe. — Creşterea sentimentului antidinastic. — Discursul lui Carp din 5 Iulie 1870. „Acolo unde sunt ginţile latine, acolo va fi şi inima Românului", ca răspuns la cuvintele lui Brătianu: „Acolo unde este ortodoxia, acolo este România". — Revoluţia din Ploeşti a lui Candiano Popescu (8 August 1870). — Părerea lui Carp asupra prerogativelor Coroanei. — Afacerea Stroussberg. — Guvernul Ion Ghica (18 Dec. 1870). — Scrisoarea lui Carol I din „Augsburg-Allgemeine Zeitung". — Zarva produsă în ţară de articolul Domnitorului Antidinasticismul în creştere. — Afacerea din sala Slătineanu. — Abdicarea lui Carol I (Martie 1871). — Lascar Catargi. Revocarea abdicării. Catargi e însărcinat cu formarea guvernului . . . . . 107—142

CAPITOLUL V. — *Ministerul Lascar Catargi (1871—1876).* — Partidele politice în 1871, ideologia lor şi lipsa de doctrină. — Părerea lui Carp asupra ideologiei partidelor. — Constituirea ministerului Lascar Catargi şi menirea lui. — Consolidarea monarhiei. — Consolidarea finanţelor. — Deslegarea afacerei Strousberg. P. P. Carp este numit agent al guvernului la Viena şi Berlin (20 Martie 1871). — Carp şi Bismark. — Legea pentru rezolvarea afacerei Strussberg. — Neîncrederea capitaliştilor germani în această lege. — Dificultăţile create de Bismark. — La Viena Andrassy înlocuieşte pe Beust. — Încheierea contractului Bleichröder. — Petre Carp agent la Roma (22 Aprilie 1873). — Costaforu propune junimiştilor să intre în politică (15 Aprilie). — Junimiştii sunt evoluţionari, nu revoluţionari. Programul lor momentan este împlinirea tuturor punctelor exprimate de Divanele Ad-hoc. — Junimiştii primesc propunerea lui Costaforu. — Petiţiunea de la Iaşi. — Junimiştii de la Iaşi, în lipsa lui Carp, se unesc cu tendinţa „Petiţiei". — Carp desaprobă „Petiţia de la Iaşi". — Carp şi pretinsul său „antidinasticism". — Carp părăseşte Roma, reintorcându-se la Iaşi (24 Noembrie 1873). — Căsătoria lui P. P. Carp cu Sevastia Cantacuzino (1873). — Moartea lui Petre Carp, tatăl (1874). — Carp şef al grupării Junimiste. — Carp, doctrinarul partidului conservator. — Discursul asupra reformei legii comunale (5 Febr. 1874). — Teoria dreptului absolut este incomparabilă cu ideia conservatoare. — Împotrivire la introducerea legilor străine, când ele nu sunt justificate faţă de un mediu ce nu l-a creiat. — Primarii să fie numiţi de guvern. — Discursul asupra convertirei datoriei flotante (27 Mai 1874). — Emanciparea comercială altă aspiraţiune conservatoare. — Mavroyeni propune înfiinţarea unei Băncii Naţionale. Proectul de lege cade. — Campania împotriva lui Mavroyeni (Ianuarie 1875). — Carp apără pe Mavroyeni. Onoarea şi simţul moral. — Vasta cultură a lui Carp. — Iarăşi „simţul moral", pus pe un plan mai înalt. — În chestia Mavroyeni discursurile lui Carp sunt decisive. — Discursul asupra concesiunei Crawley este de asemenea

PAG.

hotărâtor. Sistemul concesiunilor făcute de Parlament este de atunci părăsit. — Lupta opoziţiei împotriva guvernului conservator în iarna 1875. — Discursul lui Carp de la 1 Februarie 1875. — Partidul liberal şi partidul conservator îşi neagă reciproc existenţa. — Carp crede că partidul liberal nu-şi legitimă existenţa decât prin ambiţia câtor-va oameni. — Deosebirea dintre Conservatori şi Liberali în 1875. — Tendinţele lui Ion Brătianu. — Alegerile la Cameră în Aprilie 1875. — Ion Brătianu cere prinţului Carol puterea. — Coaliţia de la Mazar-Paşa. — Liberalii din nou antidinastici. — Cum privea Vodă Carol coaliţia de la Mazar-Paşa. — Carp e trimis la Berlin pentru a negocia aranjarea chestiunii Căilor Ferate. — Încheierea convenţiunii comerciale cu Austro-Ungaria. — Discursul lui Carp în chestiunea convenţiunei cu Austria (29 Iunie 1875). — Punctul de vedere politic. — Punctul de vedere economic. — Carp vorbeşte despre insuficienţa culturii lui Ion Brătianu. — Punctul de vedere social. — In concurenţa muncii stă deslegarea chestiunei evreieşti. — Zilele guvernului Lascar Catargi sunt numărate. — P. P. Carp, ministru al Cultelor şi instrucţiunei Publice (12 Ianuarie 1876). — Oglinda chipului moral. — Nepopularitatea „Junimei". — Nepopularitatea lui P. P. Carp; cauzele ei. — Direcţia nouă; însemnătatea ei. — Carp îşi apără principiile sale şi ale „Junimei". — Tendinţele cosmopolite. Sunt junimiştii antinaţionalişti în politică, sau în cultură ? — Cultură naţioanală nu există. — Tendinţele nihiliste. Vine imputarea aceasta dela chestia evreiască sau de la Direcţia nouă ? — Junimismul şi Schopenhauer. — Carp se apără de învinuirea ce i se face de a fi din „extrema dreaptă". — Lipsa de ură personală a lui Carp. — Idei fundamentale. Statul e dator să dea elevilor învăţământul gratuit pentru a se ridica, dar nu şi întreţinere gratuită, care crează un mănunchi de declasaţi. — Liberul schimb vătămător în ţările care nu produc, ar condamna România să rămâie o ţară săracă. — Ministerele să nu fie răsturnate decât asupra unor idei la a căror aplicare să fie obligate acei ce răstoarnă. — Căderea guvernului Lascar Catargi (30 Martie 1876). — Guvernul Generalului I. Em. Florescu (3 Aprilie 1876). — Părerea lui Carp este că partidele de dreapta şi de stânga trebue să se alterneze la guvernarea ţărei . . . . . 143—190

CAPITOLUL VI. — *Ministerul Ion Brătianu de la 1876 la 1881. Neatârnarea. Regatul.* — Guvernul lui Manolachi Kostaki (27 Aprilie 1876). — Raporturile dintre Prinţul Carol şi Ion Brătianu. — Ameninţările liberale. — Cauzele din afară şi din lăuntru care au adus pe Ion Brătianu la putere. — Serbia şi Muntenegru declară război Porţii. (Iunie 1876). — Darea în judecată a foştilor miniştri conservatori. — Guvernul I. C. Brătianu (24 Iulie 1876). — Desfăşurarea afacerii judecăţii miniştrilor conservatori. Carp e scos de sub acuzare. — Stilul epistolar al lui P. P. Carp. — Desfăşurarea evenimentelor în Balcani. — Intrevederea de la Reichstadt (8 Iulie 1876). — Conferinţa de la Constantinopol şi constituţia lui Midhat-Paşa. — Conferinţa de la Londra şi declararea războiului ruso-turc 1877, Aprilie). — Mentalitatea în ţară în timpul acestor evenimente externe. — Carol I hotărăşte pe Brătianu să

părăscască politica neutralității. — Mihai Kogălniceanu ministru de externe încheie convenția cu Rusia (4 Aprilie 1877). — Intrarea trupelor ruseşti în țară (11 April 1877). Alegerile de la Senat. — Ratificarea Convenției şi atitudinea conservatorilor. — Ion Ghica. D. A. Sturdza şi P. P. Carp contra convenției cu Rusia. — Manifestul Mare lui Duce Nicolae. — Atitudinea lui Carp în chestia războiului. — Inceperea ostilităților. — Declararea independenții României (10 Mai 1877). — Telegrama Marelui Duce Nicolae (19 Iulie 1877). — A doua telegramă a Marelui Duce Nicolae (10 August). — Intrevederea de la Gorni-Studen (16 August). — Trecerea armatei române peste Dunăre 20 August. Căderea Plevnei (Noembrie 1877). — Pacea de la San Ştefano (19 Februarie 1878). — Propunerile Rusiei. — Liberalii nu vor să cedeze Basarabia. — Cuvintele istorice ale lui Carol I. — Starea lăuntrică a țării în timpul războiului. Atitudinea partidelor politice.— Convingerile lui Petre Carp. — P. P. Carp şi Carol I. — Discursul lui Carp cu privire la proectul de lege pentru emisiunea unor scrisori de stat (31 Mai, 1, 2 şi 4 Iunie 1877). — Ce este hârtia monedă. Neajunsurile ei. — Conclusiile discursului. — Discursul lui Carp la răspunsul la mesaj (26 Noembrie 1877). — Atitudinea opoziției după Adrianopol şi San Ştefano (Ianuarie la Martie 1878). — „Direcția Nouă" iarăşi în discuția Camerei (6 Februarie 1878). — Discursul lui Carp asupra condițiilor de pace (13 Februarie 1878).— Manopere politice.— Congresul de la Berlin (13 Iunie—13 Iulie 1878). — Hotărîrea Congresului cu privire la România. — Incheerea Congresului. Acțiunea opoziției. — Kogălniceanu este sacrificat. — Remanierea ministerului (iarna 1878). — Discursul lui Carp de la 28 Februarie 1879. — Despre modificarea Constituției. — Libertatea nu se cere, libertatea se ia. — Despre menirea partidului conservator. — Chestiunea evreilor nu se poate deslega decât desplăcând țării şi Europei. — O națiune nu poate trece de la o situațiune la alta decât printr'o tranziținne. — Discursul lui Carp de la 28 Sept. 1879. — Demnitatea națională. — Când sunt brațele Rusiei mai periculoase, atunci când ne strâng cu ură, sau atunci când ne strâng cu drag?. — Talmudul nu este pentru Evrei o lege, ci o glossă. — Ce este un Evreu ?. — Civilizația creiază libertatea, iar nu libertatea civilizația. — Libertatea repede cucerită este prea şubredă. — Programul politic al lui Carp. — Evrei trebuiesc încetățeniți cu încetul. — Omul de stat nu trebuie să se ia după massa inconştientă. — Proectul de lege asupra inalienabilității şi nedivizibilității pământurilor rurale (Legea majoratului), prezentat Camerei la 11 Dec. 1879. — Expunerea de motive a legii. — Discursul lui Carp în contra insinuărilor calomnioase (16 Ianuarie 1880). — Carp învinuit de a avea legături cu străinii. — Carp someză să se dea probe. El reacționează împotriva obiceiului de a înlocui argumentele cu insinuații. — Carp are încredere în politica lui Brătianu. — Carp şi Brătianu se stimau şi se aprobau reciproc. — Situația partidelor politice. — „Şi eu sunt conservator" declară Brătianu la Cameră în 1880. — Lipsa de seriozitate a lui Manolachi Kostaki-Epureanu. — Emi-

nescu prim redactor la „Timpul". — P. P. Carp se mută de la Iași la București (1880). — Titu Maiorescu cere alipirea României de Puterile Centrale (articolul din „Deutsche Revue", 1 Ianuarie 1881). — Brătianu propune lui Carp să intre Conservatorii în formarea guvernului menit să proclame regatul. — Lascar Catargi refuză propunerea. — Motivele care au îndemnat pe Ion Brătianu să grăbească proclamarea regatului. — Parlamentul proclamă regatul în ziua de 14 Martie 1881. — Formarea cabinetului Dumitru C. Brătianu (Aprilie 1881) și sărbările de încornare (10 Mai 1881). — Ion Brătianu formează din nou cabinetul (Iunie 1881). — Neînțelegerile în sânul partidului liberal. D. C. Brătianu, Gh. Vernescu și C. A. Rosetti. — Neînțelegerile în sânul partidului conservator. P. P. Carp își grupează prietenii politici. — Lascar Catargii demisionează din șefia partidului și apoi o ia din nou. — Partizanii lui Carp se constituesc în partid politic (Junimiștii) toamna 1881. — Conservatorii și liberalii aderă la programul lui Carp. — Pericolul socialist. — Discursul lui Carp asupra Ordinei Sociale (13 Martie 1881). — Organizarea socială a țărei este o datorie pentru ambele partide politice. — Discursul-program al lui Carp din 30 Martie 1881. — Finanțele țărei de la 1871 la 1881. — Omagiu lui Petre Mavroyeni. — Carp dă liberalilor lecții de guvernare. — Politica generală a țărei nu se poate desbate în Parlament, decât sau cu ocazia Adresei, sau cu ocazia Bugetului.. — Desbinarea dintre partide nu este întemeiată pe deosebirea principiilor politice, ci pe chestiunea democratizărei Statului.— Democrația noastră nu este o democrație a muncii. — Carp se apără de învinuirea de a fi „reacționar". — Clasa țăranilor și programul lui Carp. — Legea majoratului. — Comunele rurale. — Tocmelile agricole. — Clasa meseriașilor. Ideia corporațiunilor. — Clasa guvernanților. — Magistratura. — Administrația. — Învățământul. — Parlamentul. — Rezerva lui Carp asupra viitorului. — Reformele lui Ion Brătianu din iarna 1881—82 sunt conforme ideilor lui Carp. — Proectul Minorității din 3 Decembrie 1881. — Proectele liberale însemnând numai un început de reformă, partidul junimist mai expune odată Camerei programul său. — Descentralizarea administrativă. — Carp avea idei mai înalte decât mulți din contimporanii săi. — Legea învoelilor Agricole. Discursurile dela 11 Februarie și 18 Martie 1882. — Carp își legitimează acțiunea sa februaristă din 1866. — Bogăția unei țări atârnă de câtimea averilor celor mici. — Soarta țăranului trebuiește privită din îndoitul punct de vedere de mic proprietar și de muncitor salariat.— Proletariatul este la noi un pericol de stat. — Desvoltarea chestiunei agrare. Reforma liberală din 1872. — Agricultura la noi era bazată pe credit. — Chestiunea executării silite. — Chestiunea învoelilor pe bani pe termen lung. — Carp apără proectul de lege liberal. — „România este încă o țară barbară". — Derogarea dela dreptul comun în materie de credit agrar este absolut necesară. — „Trebue ajuns ca țăranul moldovean să lucreze, ca cel muntean, în dijmă". — Reformele nu se fac pe cale de revoluțiune. — Ce este dreptul comun. — Ce este libertatea. — Omul slab trebuește apărat în contra celui tare. — Logica și dialectica. —

PAG.

Carp, reprezentantul marii proprietăți, ia apărarea intereselor sătenilor. — Carp pentru executarea mitigiată a brațelor. — Carp e acuzat de Lahovari de a fi demagog. Apărarea lui. — Petre Carp și Ion Brătianu. . . . . 191—274

CAPITOLUL VII. — *Ministerul Ion Brătianu dela 1881 la 1888. (Chestia Dunărei. Alianța cu Triplicea. Politica externă și internă. Era Nouă)* .— Principiul liberei navigațiuni fluviale stabilit la congresul de la Viena (1815). — Tratatul de la Paris (1856) stabilește principiul în mod definitiv. — Comisiunea Riverană a Dunărei și Comisiunea Europeană. — Atitudinea Austriei. — Chestia Dunărei la conferința dela Berlin (1878). — Noile pretenții ale Austro-Ungariei. — Comisiunea mixtă. — Emoțiunea în România când s'au cunoscut pretențiile Austro-Ungariei. — Atitudinea lui I. C. Brătianu; tâlmăcirea ei. — Consecințele aderărei lui Ion Brătianu la constituirea Comisiunei Mixte. — Părerea lui Carp în chestiunea Dunărei. Discursul său din 3 Decembrie 1881. — P. P. Carp și Ion Brătianu. — Propunerea Barrère. — Carp e numit ministru plenipotențiar la Viena. El pleacă în Noembrie 1882. — Insemnările lui Lupu Kostaki despre numirea lui Carp ca ministru la Viena. — Intrevederea dintre Lupu Kostaki și Ion Brătianu. — Consfătuirea de la Maiorescu. — Intâlnirea între Petre Carp și Ion Brătianu la Ministerul de Interne. — Intâlnirea Carp-Kalnoky. — Tratativele dintre P. P. Carp și Prințul de Reuss. — Conferința de la Londra (10 Martie 1883). — Austria renunță la pretențiile sale. — Urmarea expunerei lui Lupu Kostaki. Austria se adresează regelui Carol. — Mihai Radu, prefectul poliției, destăinuește lui Carp uneltirile din București. — Carp și Brătianu se explică. Acesta din urmă se lasă convins. — Carp și Bismark. — Expunerea lui Bismark asupra intereselor României. — Răspunsul lui Carp. — Bismark pune la cale întâlnirea dintre regele Carol și împărații Germaniei și Austriei. Brătianu mulțumește lui Carp. — Intrevederea de la Gastein între Bismark și Brătianu (23 August 1884). Tratatul de alianță al României cu Germania și Austro-Ungaria. — Neclintitele păreri ale lui Carp. — Lipsa de sentimentalism la P. P. Carp nu excludea mărinimia și bunătatea lui. — Moartea mamei lui Carp (August 1884). — Brătianu rămâne izolat. — Camerile revizioniste și cererile lui C. A. Rosetti. — Modificarea Constituției se votează în principiu în vara 1883. Desbaterile încep în Martie 1884. — Vestitele cuvinte ale lui Ion Brătianu. — Camera dă lui Ion Brătianu un vot de încredere.— Părerea lui Maiorescu despre Constituția revizuită. — Activitatea lui Ion Brătianu. — Legea Domeniilor Coroanei. Atitudinea opoziției în această chestiune. — Moartea lui C. A. Rosetti 7 Aprilie 1885. — Propunerile făcute de Ion Brătianu junimiștilor. Expunerea Maiorescu. — Expunerea Pisoski. — Inflexibilitatea caracterului lui Carp. Anecdote.— Atitudinea lui Brătianu în urma nereușitei înțelegeri cu junimiștii. — Atitudinea lui Carp în urma ultimelor evenimente. — Alegerile și Parlamentul din Noembrie 1884. — Apărarea lui Carp împotriva învinuirilor ce i se aduc. — In chestia personală Carp mai vorbește la Cameră în ziua de 28 Noembrie 1885. — I. C. Brătianu este încarnarea cea mai puternică a partidului liberal, zice P. P. Carp. — Lă-

ţirea corupţiei. — Invinuirile ce s'au adus junimiştilor. — Urbanitatea în discursurile parlamentare. — Consecinţa politică în păreri şi consecinţa politică a clientului faţă de patronul său. — Tălmăcirea misiunei la Viena. — Tălmăcirea tratativelor cu Ion Brătianu. — Reaua tălmăcire a opoziţiei cu privire la chestiunile de mai sus. — Glume parlamentare. — Noua apărare a lui Carp la 27 Noembrie 1886.— Lupta lui Carp cu opoziţia şi cu majoritatea pentru înfăptuirea ideilor sale politice. — Discursul lui Carp de la 4 Dec. 1884. — Poziţia partidelor politice faţă de trecut şi viitor. — Iarăşi despre „Libertate". — Carp arată că ideile sale politice sunt de esenţă conservatoare. Etichetele partidelor. — Era Nouă. — Ţăranul. Tălmăcirea solicitudinei ce are Carp pentru el. — Poporul român trebue să fie pătruns de ideia *proprietăţii*, care aduce după sine *neatârnarea* materială. — Carp renunţă la ideia „majoratului". — Primarul. — Cantonul. — Cârciumele. — Meseriaşul şi corporaţiunile. — Inamovibilitatea magistraturei şi reorganizarea administrativă. — Prefectul. — Combaterea nouei legi comunale din Noembrie 1886. — Enumerarea legilor care împovărează comunele. — Oratoria lui Carp. — Noui glume parlamentare. — Politica financiară a lui Carp. — Banca Naţională şi I. C. Brătianu. — România era un stat monometalist cu etalonul de argint. — Starea financiară a ţărei după 1877. Inflaţia, agiul. — Brătianu-Carp, deosebirea dintre ei. — Carp lupta, nu împotriva lui Brătianu, ci cu majoritatea liberală. — Părerea lui Carp asupra menirei unei Bănci de Stat. — Banca Naţională să nu servească numai pe acţionarii ei, ci la regularea comerţului românesc. — Agiul perpetuaza criza financiară. — Bugetele erau rău organizate. — Stârpirea agiului prin introducerea etalonului aur. — Pierderile Statului prin faptul existenţei agiului. — Carp cere modificarea statutelor Băncii Naţionale. — Carp recunoaşte în Cameră meritele lui Ion Brătianu. — Regele şi Dorobanţul. — Interpretarea dată de adversari vorbelor lui Carp. — Târgurile de vite şi Porto-France. (Discursuri din 25 Ianuarie şi 5 Februarie 1885). — Carp şi Kogălniceanu. Sabia lui Damocles. — Proectul de lege asupra absenteiştilor. Părerea lui P. P. Carp. — Proectul de lege pentru crearea unui fond de 30 milioane lei pentru armată. (Discursul din 5 Febr .1887). — Cererea unui credit de circa 5 milioane pentru transporturi militare. Suma de mai sus era menită să acopere deficite budgetare. — Simţul datoriei şi al răspunderei. — Acţiunea de răsturnare a opoziţiei coalizate (1886-88). — Surescitarea spiritelor. — Conservatorii devin antidinastici. — Junimişti defetişti. Carp izolat. — Carp este invitat la întrunirea majorităţii în iarna 1887. — Carp încearcă reîntregirea partidului conservator. Manifestul opoziţiei-unite (15 Noembrie 1887). — Opoziţia unită încearcă să atragă pe Carp. — Carp nu se mai consideră şef de grupare politică. — Disolvarea pralamentului. — Noile alegeri 19 Dec. 1887 şi 25 Ianuarie 1888. — Afacerea Maican-Angelescu. — Incercările lui Ion Brătianu de a constitui noui ministere cu elemente eterogene. — Explicaţiile la Cameră asupra nereuşitei acestor încercări. — Brătianu îşi remaniază ministerul. Regele pleacă la Berlin (1 Martie 1888).— Intrunirea de la „Orfeu" (13 Martie 1888). — Intâmplările

PAG.

dela 14 Martie 1888. — Regele Carol şi Lascar Catargi. — Agresiunea de la Palat. — Atitudinea lui Carp în timpul acestor întâmplări. — Insemnările regelui Carol. — Manifestul opoziţiei-unite de la 15 Martie 1888. Intâmplările din acea zi. — Versiunea Maiorescu. — Versiunea Bacalbaşa. — Versiunea presei. — Versiunea Coroanei. — Discursul lui Carp la Cameră în ziua de 16 Martie 1888. — Răscoalele ţărăneşti. Demisia lui Ion Brătianu (23 Martie 1888). . 275—372

CAPITOLUL VIII. — *Guvernul Theodor Rosetti. (Martie 1888—Martie 1889).* — Motivele care au îndemnat pe rege să însărcineze pe Th. Rosetti cu formarea guvernului. Vechile şi nouile desbinări dintre conservatori şi liberali. — Regele Carol I şi P. P. Carp. Cauza neînţelegerei dintre ei. — Theodor Rosetti. Guvernul său era un guvern junimist. — Ministerul lui Rosetti. — Greutăţile de la inceput. — Discursul lui Carp de la 28 Martie 1888. Aforismele sale. — In politică greşelile se indreaptă nu se răzbună. — Alegerile din toamna 1888 (14 Oct.). Noul Parlament. — Apelul către alegători. — Stârpirea proletariatului, constanta preocupare a lui Carp. — Legea împroprietărirei (ţăranilor) din bunurile Statului. — Răscumpărarea bunurilor supuse la embatic. — Legea Tocmelilor Agricole. — Legea Meseriilor. — Apărarea lucrătorilor. Carp este învinuit de a face socialism de stat. — Legea organizării judecătoreşti. — Legea Descentralizării Administrative. — Căpităniile generale. — Subprefecţii sunt desfiinţaţi. In locul lor se instituesc Comisari de ocol. — Legea organizării comunelor rurale. — Care proecte de lege au luat fiinţă şi care nu. Stârpirea agiului. — Neisbutitele încercări de concilieri politice. — Greutăţile create guvernului. — Se redeschide chestia porto-francurilor. — Chestia dărei în judecată a guvernului Ion Brătianu (Ianuarie 1889). — Şedinţe furtunoase. — Propunerea de dare în judecată cade; se face alta nouă (Febr. 1889). — Gh. Vernescu. — Demisia lui Th. Resetti. — Guvernul Lascar Catargi (29 Martie 1889). — Politica lui P. P. Carp. . . . . 373—395

CAPITOLUL IX. — *Frământări guvernamentale intre 1889 şi 1891.* — De ce a putut chema regele pe Lascar Catargi la putere în 1889. — Cele două greşeli ale lui Lascar Catargi, care au adus căderea lui. — Guvernul General Gh. Manu (5 Noembrie 1889). — Promisiunea de colaborare a lui Carp şi condiţiunile cerute de el. — Mesagiul regal de la 15 Noembrie 1889. — Discursul lui Carp de la 12 Decembrie 1889. — Sunt junimiştii oameni convinşi sau oameni abili ? Cele 3 propoziţiuni. — Desbinarea dintre conservatori. — Coaliţia Catargi-Vernescu. — Expunerea lui Carp despre guvernământ. — Carp şi socialismul. — Concentrarea conservatoare. — Conservatori şi liberali în viitor.. — Cum s'a terminat afacerea dărei în judecată a lui Ion Brătianu (Ianuarie 1890). — Legea magistraturei trece în Iunie 1890. Alte legi şi reforme. — Legea unui credit de 100 milioane pentru fortificaţii. — Discursul lui Carp de la 27 Aprilie 1890. — Lupta Orientului împotriva Occidentului. — Romănia nu va putea duce războaie fără „aliaţi". — Remaniere ministerială (16 Noembrie 1890). — Dificultăţi parlamentare. — Discursul lui Carp de la 22 Noembrie 1890. — Guvernul în România nu se obţine pe cale de majoritate, ci

PAG.

majoritatea pe cale de guvern. — Atitudinea opoziției. Guvernul General Manu demisionează. — Noul guvern General I. Em. Florescu (21 Februarie 1891). — Cuvântarea lui Carp de la 21 Februarie 1891. — Disolvarea parlamentului și noile alegeri. — Junimiștii constituesc clubul „Constituțional". — Remaniere ministerială. — Moartea lui Ion C. Brătianu (4 Mai 1891). — Moartea lui Mihail Kogălniceanu (20 Iunie 1891). . . . . 397—419

E R A T A

p. 82	rândul 20 de sus	în loc de	*intelectual*	a se citi	*intelectul*
p. 94	nota 1	„	*conferenția*	„	*confereatio*
p. 118	rândul 20	„	*Moustrier*	„	*Moustier*
p. 127	„ 5 de jos	„	*intoarce*	„	*introduce*
p. 130	marginа	„	*mincinoase*	„	*ministeriale*
p. 165	rândul 10 de sus	„	*că rezultatul*	„	*ca rezultatul*
„	„ 11 „	„	*asasinilor*	„	*asasinilor*
„	„ 12 „	„	*asasinații*	„	*asasinatele*
p. 305	„ 2 de jos	„	*conștiinței*	„	*constituției*
p. 307	„ 15 de sus	„	*dar*	„	*doar*
p. 309	„ 12 de jos	„	*nedrept*	„	*neîndreptățit*
p. 311	„ 18 „ „	„	*interne*	„	*de interne*
p. 313	„ 2 de sus	„	*Il preconizau*	„	*Il preconiza*
p. 316	„ 10 de jos	„	*anevoie*	„	*mereu*
p. 317	„ 17 „ „	„	*când*	„	*cât*
p. 323	„ 15 „ „	„	*pe vină*	„	*de vină*
p. 329	„ 11 „ sus	„	*Eu eram*	„	*Eu nu eram*
p. 337	„ 6 „ jos	„	*partidele*	„	*partide*
„	„ 5 „ „	„	*credință*	„	*credința*
p. 347	„ 1 „ sus	„	*utiliată*	„	*utilată*